
Bibliotek
1800
CHOCOLAT-MENIER
Emile Zola
PARIS

Émile Zola

Paris

Tre byer

3

eBibliotek 1800

2023

Ophavsret og brugsbetingelser

Denne ebogsudgave af Émile Zola: *Paris* er baseret på originaler, som er public domain i hele verden.

Nærværende ortografisk opdaterede og redigerede udgave af teksten kan frit downloades og videreformidles under Creative Commons-licensen BY-NC-SA – Kreditering-IkkeKommerciel-DelPåSammeVilkår 4.0 International.

Generelt forbehold: *Vær opmærksom på, at denne ebog er baseret på en tekst, som stammer fra en længst svunden tid. Normer og udtryksmåder mm. var anderledes dengang, og der kan derfor forekomme indhold, som på nogle virker stødende. Bogen skal, ligesom alle andre kunstneriske værker fra andre tider, ses i sin kulturelle og tidsmæssige kontekst, og udgiveren kan og vil ikke påtage sig noget ansvar for forfatterens verdensbillede og udtryksmåder.*

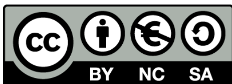
Copyright and conditions of use

This ebook edition of Émile Zola: *Paris* is based upon sources in the public domain worldwide.

This orthographically updated and revised edition is free to download and reuse under Creative Commons BY-NC-SA Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International.

Disclaimer: *Please note that this book is based on an original text dating from another era. Norms and language were different then, and some readers might find offensive content. We believe that any work of art from previous times should be viewed in its cultural and temporal*

context and not in the light of latter-day prejudices, and we can and will not accept any responsibility for the author's views or language.



Første bog

1

Den morgen, det var mod slutningen af januar måned, skulle fader Pierre Froment sige en messe i Sacré-Cœur-kirken på Montmartre, og han stod allerede klokken otte udenfor hovedindgangen.

Førend han trådte ind, vendte han sig om og kastede et blik ned over Paris, der i sin umådelighed bredte sig ud for hans fødder.

Efter to måneders bitter kulde med sne og is lå staden nu badet i råkoldt tøsjaps uhyggelige væde. Fra den blygrå, vide himmel hang tågens tykke sørgeflor ned over hele den østlige bydel – arbejdernes og elendighedens boliger – og indhyllede dem i rødlige dampe, gennem hvilke man anede pustende maskinværksteder og dundrende fabrikker, mens tågemasserne mod vest, over de rige, forlystelsessyge kvarterer udtyndedes og svævede over tagene som en fin stillestående sky.

Man kunne knap skimte synskredsens afrundede linje. Husenes endeløse masse tog sig ud som et kaos af store sten, hvor stillestående vandpytter fyldte hullerne med bleg damp, imod hvilke bygningernes mønninger, spir og de højereliggende gader tegnede sig i sodfarve. Et sælsomt, hemmelighedsfuldt Paris, sløret af skyer, begravet under asken af en eller anden stor ulykke, halvvejs nedsunket i smerte og skam over alt det, denne umådelighed skjulte i sit skød.

Mager, slank og mørk i den tyndslidte præstekjole, stod Pierre fordybet i sine tanker, da fader Rose, som lod til at have

skjult sig bag en af portalens piller for at passe ham op, nu gik sin embedsbroder i møde.

"Å, er De der endelig, mit kære barn! Jeg har noget at bede Dem om!"

Han var ængstelig og forlegen, så sig om med et sky blik; og da ensomheden endelig syntes at have bragt ham lidt i ro, trak han Pierre til side, ud i den isnende kolde vind, som han forresten slet ikke lod til at ænse.

"Hør så, en stakkels mand, forhenværende malersvend, halvfjerdsindstyve år, naturligvis ude af stand til at arbejde, ligger og er ved at dø af sult i et tagkammer her i nærheden, Saules-gade ... nu mener jeg, at De, mit kære barn, ikke vil nægte at bringe ham disse tre francs fra mig – så har han da i det mindste brød et par dage."

"Men hvorfor bringer De ham ikke selv Deres almisse?"

Atter blev fader Rose urolig, så sig om med forvildede miner.

"Å nej, å nej, det kan jeg aldeles ikke, efter alle de kedsommeligheder jeg har haft, De ved jo selv, at man passer på mig, og at jeg igen ville få ubehageligheder, hvis de opdagede, at jeg sådan giver almisse i flæng, for at få disse sølle tre francs har jeg naturligvis måttet sælge et og andet ... å, mit kære barn, jeg er vis på, De nænner ikke at sige nej til min lille anmodning, vel?"

Med sorg i hjertet betragtede Pierre den gamle præsts snehvide hår, hans store, ejegode mund og de klare barneøjne i det runde, smilende ansigt.

Og i en bitterhedens strøm mindedes han, hvad der var hændt denne fattigdommens ven og den unåde, hvori han var

faldet, på grund af sin storslåede renhed og sin uendelige trang til at øve barmhjertighed.

Sin lejlighed i Charonnegade havde han gjort til et asyl for al gadens elendighed, og den lille stueetage var blevet til en ren forargelse.

Man misbrugte hans tillidsfuldhed, hans uskyldighed på den skammeligste måde, og de græsseligste ting foregik, uden at i sin barnlige renhed så eller anede det. Omsider havde politiet dér måttet arrestere en ung pige på tretten år, som var anklaget for barnemord.

I stor forskrækkelse havde sognets gejstlige myndighed tvunget fader Rose til at lukke det gæstfri tilflugtssted og forsat ham fra St. Marguerite-kirken til Montmartre, hvor han nu gjorde tjeneste som vikar. Det var ikke egentlig unåde – man havde simpelt hen fjernet ham fra hans sogn.

Han havde fået ubehageligheder, og nu blev der passet på ham, som han sagde, hvilket gjorde ham skamfuld og elendig, så at han kun turde udføre sine kærlighedsgerninger i al hemmelighed, som en ung fusentast, der rødmer over sine gale streger.

Pierre tog de tre francs.

"Jeg lover Dem, kære gamle ven, at gøre, hvad De beder mig om, med den største glæde, det kan De stole på."

"Lad mig se, De opsøger den stakkels mand, så såre De er færdig med Deres messe – ikke sandt? Han hedder Laveuve, bor i Saules-gade, et hus med en gård, før De kommer til Marcadet-gaden. Det finder De jo nok? ... Og hvis De så ville sige mig, hvordan det er gået Dem, kan De træffe mig i Madeleine-kirken i eftermiddag ved femtiden; jeg skal høre et foredrag af biskop

Martha ... Åh, han er så god mod mig ... De kommer måske selv til foredraget?"

Pierre slog ud med hånden. Bispen i Persepolis, monseigneur Martha, havde meget at sige hos ærkebispen og stod i høj gunst, siden han på en næsten genial måde havde forstået at skaffe penge til bygningen af Sacré Cœur-kirken. Han havde støttet fader Rose under hans genvordigheder, og det var ved hans indflydelse, at Rose havde fået lov at blive i Paris, i stedet for at blive sendt ud på landet.

"Jeg ved ikke, om jeg kan komme," sagde Pierre, "men jeg skal i al fald nok træffe Dem efter foredraget."

Vinden blæste ubarmhjertigt, den stygge kulde trængte de to præster til marv og ben på denne øde højde i den isnende fugtighed, der forvandlede staden til et tågehav!

Men nu hørtes skridt, fader Rose blev atter uhyggelig til mode, da han fik øje på en mand, meget høj og svær, med træsko og barhovedet, som om han boede der i nærheden. Manden gik lige forbi dem, de så tydeligt hans ansigt og det tæt klippede, hvide hår.

"Men det var jo Deres broder!" sagde den gamle præst.

Pierre forandrede ikke en mine. Med rolig stemme svarede han:

"Ja, det er min broder, Guillaume. Jeg ser ham en gang imellem, siden jeg er begyndt at komme herop på Montmartre. Han ejer her i nabolaget et lille hus, som han nok har beboet i snart en snes år. Når vi mødes, hilser vi på hinanden. Men jeg har aldrig besøgt ham ... ak, alt er forbi mellem os ... intet har vi til fælles mere – vore veje er så vidt forskellige, som lå der en verden mellem os."

Fader Roses venlige smil kom igen frem, han gjorde en bevægelse med hånden, som ville han sige, at kærlighed aldrig kan dø.

Guillaume Froment, en begavet og lærd mand levede her som oprørsk eneboer, helligede al sin tid til kemiske studier. Han var altså præstens sognebarn, og den gode sjæl drømte sagtens om at drage ham tilbage til Gud, når han gik forbi huset, hvor Froment boede med sine tre voksne sønner i travl virksomhed.

"Men mit kære barn, her står jeg og opholder Dem i denne råkolde luft – og De fryser vist ... gå De nu ind til Deres messe, og så træffes vi kl. fem i Madeleinekirken."

Derpå gik han helt hen til Pierre, kastede igen et forskrækket blik omkring sig og hviskede som et barn, der er på gale veje:

"Og ikke et ord til nogen om det, De nok ved. Ellers siger de vel igen, at jeg ikke kan holde mig i skindet."

Pierre så efter den gamle præst, mens han gik bort i retning af Cortot-gade, hvor han beboede en fugtig stueetage, som oplivedes af en lille stump have.

Den ulykkens askeregn, der faldt ned over staden, syntes at tætne i den iskolde blæst, og Pierre gik omsider ind i kirken med sorgfuldt sind og med hjertet svulmende af bitterhed ved mindet om, hvad der var sket fader Rose, ved at tænke på denne barmhjertighedens og menneskelighedens fallit, på den skærende ironi, der lå i, at den elskelige mand fik straf for sin gavmildhed og nu måtte liste sig til at give almisse. Og intet kunne berolige hans smerte, hverken den lune fred, i hvilken han nu trådte ind, eller det dybe, brede kirkeskibs tavse højtidelighed med de nøgne mure uden malerier, uden nogen

art prydelse, med den endnu ufuldendte kuppels virvar af svære bjælker.

I denne tidlige morgentime under det grålige dagskær fra de høje, smalle vinduer, sagdes allerede messer i flere af sidekapellerne, og vokskerter tændtes henne bag højaltret. Pierre ilede ind i sakristiet for at få messehaglen på og sige sin messe i Sankt Vincent de Pauls kapel. Men nu kunne han kun med vanskelighed vende sine bedrøvede tanker fra al denne elendighed, de brusede ham gennem hovedet, mens han ganske mekanisk gjorde de bevægelser og sagde de ord, der foreskreves i ritualet.

Siden han var vendt tilbage fra Rom, altså i tre år, havde han levet i den værste uro, der kan pine et menneske.

For at genfinde sin tabte tro havde han først i Lourdes prøvet at knæle ned i bøn med barnets oprindelige tro, han havde bøjet sit hoved i frygt og bæven, i enfoldighed og rædsel, som de unge folkeslag, og han havde kun nået end mere at oprøres over urimelighedens forherligelse, over den sunde fornufts undertrykkelse; overbevist om, at frelsen – menneskenes og folkenes fred – umuligt kunne findes i en tåbelig opgivelse af forstandens fordringer.

Atter blev han grebet af sin trang til kærlighed, han lod sin ukuelige fornuft have et ord med i laget, men satte resten af sin sjælefred på spil i et nyt forsøg på at nå sandhed. Han drog til Rom for med egne øjne at se, om katolicismen kunne forynges og fornyes, komme tilbage til den oprindelige kristenheds ånd, blive folkets religion, den tro, som nutidssamfundene, der truedes med død og ødelæggelse, imødeså som deres redningsplanke, som den tro, der skulle bringe dem fred og nyt

liv, og han havde kun fundet ruiner og slagger, en frønnet stamme uden marv og saft, ude af stand til ny opblomstren. Han havde hørt knagen og bragen i den gamle samfundsbygning, der snart måtte ramle sammen. Og pint af grænseløs tvivl, nær ved at benægte alt, var han vendt tilbage til Paris – fader Rose havde kaldt ham hjem – havde sendt ham bud i de fattiges og undertryktes navn – på dem ville han tro, for dem ville han ofre sig, glemme sig selv, siden de alene var til med samt deres endeløse lidelser, og nu var han til sidst snublet her i denne jammer, i denne godhedens fallit, i en række latterlige, urimelige, unyttige, ørkesløse kærlighedsgerninger.

Disse tre år havde Pierre tilbragt i en stadig stigende sjælekvide. Hele hans væsen kæmpede som en, der er ved at drukne. Hans tro var uophjælpelig tilintetgjort – den var død og skrinlagt – han havde end også mistet sit håb om at kunne udnytte massens tro til fælles frelse. Han benægtede alt og ventede kun på det endelige, knusende slag, den uundgåelige katastrofe, oprør, blod, brand, som skulle bortfeje en forbandet og brødefuld verden! Præst uden tro vågede han i dump fortvivlelse over andres religiøse overbevisninger, passede sit kald i kysk ærlighed, i storslået sørgmodighed over ikke at have været i stand til at kue sin medfødte sunde sans, som han havde nået at kue sit kød og sin attrå efter kærlighed, sin drøm om at blive folks frelser, ensom og i tavs storhed stod han på sin post. Og denne fortvivlede mand, hvis tanker havde søgt tilintetgørelsens bund, bevarede en holdning så alvorsfuld stolt, stod omgivet af en sådan renhedens og godhedens glorie, at han i et lille sogn ved Neuilly havde erhvervet sig ry som en ung helgen, som Gud elskede, og hvis bønner ejede mirakelkraft.

Han var fuldkommenheden så nær, skønt han kun støttede sig på ritualet, skønt han kun var som en tom begravelse, der end ikke rummede håbets aske, stod han så højt i sin menigheds øjne, at sørgende kvinder med tårer og i tilbedelse tyede til ham, kyssende fligen af hans præstekjortel.

Denne gang var det en fortvivlet moder, hvis barn stredes med døden, som havde tigget ham om at bede Jesus frelse den lille, sikker på, at Jesus måtte bønhøre ham her i Montmartres helligdom, hvor det hellige hjerte luede i evig kærlighed.

Pierre var nu nået til Sankt Vincent de Pauls kapel.

Han steg op ad altrets trin og begyndte på messen, stod der med hænderne udstrakt til velsignelse, med det magre ansigt, den blide, asketiske mund og øjne, der strålede i mørk og lidelsesfuld glans.

Dette var ikke den unge præst, hvis træk i Lourdes lyste af eksalteret ømhed – heller ikke det forklarede apostelåsyn fra Rom. Arven fra de vidt forskellige forældre var altid i evig strid, det var faderens strenge, høje pande med den ukuelige forstand, og moderens kærlighedstørstende læber. Kampen mellem følelse og fornuft rasede stadig i dette hærgede ansigt, hvor man i ubevogtede øjeblikke kunne læse sjælens dybeste fortvivlelse. Læberne røbede endnu den aldrig slukkede kærlighedstørst, trang til hengivelse, attrå efter at leve livet, den, han aldrig troede, han skulle få stillet, mens pandens faste borg, hans pine og plage, ikke ville overgive sig i vildfarelsernes belejring og stormløb. Men han samlede sig, gjorde sig hård, skjulte den tomhedens rædsel, mod hvilken han kæmpede, og stod der i præstelig højhed, søgende ritualets ord med uimodståelig myndighed. Og moderen, der lå på knæ mellem

nogle andre kvinder, moderen, der i hjerteangst stolede på hans bøn, troede ham i samkvem med den almægtige Frelser, så ham stråle gennem et tågeslør, så ham i overjordisk skønhed som en himmelsk budbringer.

Efter bønnen, da Pierre tog dækket af kalken, blev han grebet af foragt for sig selv, rystelsen var for stærk, han kunne ikke slippe for disse tanker. Hvor var de dog barnagtige, hans to forsøg – hans rejser til Lourdes og til Rom – hvor var han selv et stakkels, elendigt væsen i sin enfoldighed og trang til tro og til kærlighed!

Hvor var det muligt, han kunne indbilde sig, at nutidens videnskab hos ham kunne komme overens med den tusindårige tro, og hvor var det tænkeligt, han kunne være tåbelig nok til at tro, at han, den ukendte præst, skulle kunne lære paven noget, bringe ham til at blive helgen og til at forvandle verdens udseende. Han var næsten knust af skam. Hvor de dog måtte have leet ad ham. Og så var der hans idé angående den kirkelige spaltning, den bragte ham til at rødme endnu dybere over sin egen tåbelighed. Han så sig selv i Rom, fordybet i sin drøm om bogen, han ville skrive, hvori han ville udskille sig fra de øvrige katolikker og prædike en ny demokratiets religion, et renset evangelium, levende, menneskeligt. Hvilken afsindig latterlighed. En skisme! … en gang havde han her i Paris truffet en præst – en præst med et stort hjerte og høj begavelse, der havde forsøgt at gennemføre skismen, denne berømte, med længsel imødesete skisme. Ak, hvordan var det ikke gået den stakkel? Hvilket bedrøveligt, latterligt arbejde havde det ikke været for ham, omringet som han var af almindelig vantro, isnende ligegyldighed, spot og spe og skældsord.

Hvis Luther nu levede op, ville han komme til at ende sine dage på en kvist i Batignolles. Glemt af alle ville han dø af sult. Sligt kan ikke gennemføres hos et folk, der har mistet troen, der ikke mere bekymrer sig om kirken, og hvis tanker drejer sig om ganske andre ting. Nu var det katolicismen, ja hele kristendommen, der var ved at gå til grunde, for med undtagelse af nogle få læresætninger, passede den ikke til samfundets love. Og denne overbevisning øgede hans kval i de dage, da præstekjolen lå som bly over hans skuldre. Hvor han foragtede sig selv, fordi han stod der og helligholdt det guddommelige mysterium, der i hans øjne og i hans sjæl kun var en død religions ritual.

Pierre, der havde fyldt kalken, tørrede nu hænderne, og hans øje faldt atter på den sørgende moder med det fortvivlet bedende udtryk i ansigtet. Da tænkte han, det var for hendes skyld, af barmhjertighed, at han blev ved at passe sit kald som præst, at han uden tro nærede andres overbevisning med blændværkets brød. Men denne heltemodige holdning, denne stolte pligt, i hvilken han drog sig tilbage som i en fast borg, pinte ham stadig mere. Fordrede simpel ærlighed ikke, at han kastede præstedragten fra sig, at han vendte tilbage blandt menneskene? Hans falske stilling fyldte undertiden hans sjæl med afsky for dette ørkesløse heltemod, og han måtte spørge sig selv, om det ikke var både fejt og farligt at lade massen fremture i uvidende overtro.

Ganske vist havde han selv længe næret den overbevisning, at troen på en retfærdig, altseende Gud og på et Paradis, hvor man fik trøst og husvalelse efter livets genvordigheder, var nødvendig, siden Jorden nu en gang var en jammerdal, men det

var jo bedrag og blændværk alt sammen, en tyrannisk udnyttelse af folkets lettroenhed. Det ville jo være meget ærligere, meget mandigere, om man rev masserne bindet fra øjnene og indgød dem mod til at leve det virkelige liv, selv om tårerne randt. De vendte sig jo allerede fra kristendommen, mon grunden hertil ikke måtte søges i trangen til et menneskeligere mål, til en svunden og gladere religion, der ikke forherligede døden. Den dag, da barmhjertigheden gik til grunde, ville kristendommen også styrte sammen, for den var grundet på den guddommelige barmhjertighed, der bødede på skæbnens uretfærdighed og lovede den evige salighed til dem, som havde lidt i dette liv. Og det stod kun dårligt til med barmhjertigheden, de fattige troede ikke mere på Guds nåde og harmedes ved tanken om det bedragerske Paradis, der så længe havde bragt dem til udvise tålmodighed. Nu fordrede de lykke her i livet og nøjedes ikke længere med tomme løfter om fred og glæde hinsides graven. Et skrig efter retfærdighed brød frem over alles læber, efter jordisk retfærdighed, retfærdighed for de sultne og de tørstige, som atten århundreders evangelium ikke har mættet med almisse og som stadig råber på brød.

Pierre stod med albuerne på altret efter at have tømt kalken. Han sank stadig dybere hen i sørgmodighed. Nu skulle altså det tredje forsøg gøres, nu begyndte den sidste kamp mellem retfærdighed og barmhjertighed, den sidste kamp mellem hans hjerte og hans forstand skulle nu kæmpes ud her det store Paris, sløret af aske, fuld af så megen ukendt rædsel.

Guddomstrangen stred endnu imod den voksende attrå efter forståelse. Hvordan kunne man nogen sinde tilfredsstille massernes tørst efter mysteriet? Kun hos de bedste kunne

videnskaben døve attråen, lindre smerten, gøre drømmen til virkelighed.

Og hvad skulle der blive af ham selv, når barmhjertighedens tid var omme? Kærlighedsgerninger havde jo været hans eneste holdepunkt i disse tre år, idet de havde beskæftiget ham hver time på dagen, så at han bildte sig ind, at han gav sig hen, gjorde nytte. Pludselig mistede han sit fodfæste, han hørte ikke mere folkets skrig, hørte ikke mere den store stumme, som fordrede retfærdighed og murrende truede med selv at tage den part, man fortsatte med ved magt og list at forholde den. Intet var nu i stand til at forhale katastrofen, den uundgåelige. Broderkrigen mellem de højere og de lavere klasser ville ødelægge det bestående samfund, der var dømt til at knuses under byrden af sine forbrydelser. Hver time ventede Pierre, at det skulle bryde løs, han så allerede i ånden Paris i blod og luer, og han skælvede i usigelig angst og kvide. Hans rædsel for al slags vold gennemisnede ham til marv og ben, han vidste ikke, hvorhen han skulle ty for at finde en tro, stærk nok til at besværge den skrækkelige, overhængende fare, for han vidste jo så vel, at den, der kunne løse det religiøse spørgsmål, med det samme klarede det sociale, men han var selv alt for ængstelig, alt for isoleret ifølge sit kald, alt for pint og plaget af tvivlens afmagt til i dette øjeblik at kunne sige, hvor sandhed, frelse og liv var at finde.

Ak, være stærk, leve, lyde hjertets og fornuftens bud, følge mandens naturlige kald i fred og simpel hæderlighed!

Messen var til ende, Pierre steg ned ad altrets trin og gik forbi den sørgende moder, der opløst i tårer og med skælvende hænder greb fat på en flig af hans messehagel og trykkede den

til sine læber, som var den en hellig relikvie, der kunne bringe hende frelse. Hun takkede ham på forhånd for det vidunder, han havde bevirket, nu var hun sikker på at finde sin datter frisk og helbredet.

Pierre blev dybt bevæget ved denne kærlighed og den inderlige tro, men på samme tid blev han grebet af et nyt fortvivlelsens anfald over ikke at være den mægtige Herrens tjener, hvis bøn havde magt over liv og død. Dog var hun trøstet, da hun forlod ham, og han fulgte hende ud af kirken, idet han ved sig selv bønfaldt den store, ukendte magt, hvis en sådan er til, om at yde den stakkels moder sin hjælp i hendes svare nød.

Lidt efter stod han igen udenfor i den kolde blæst, og en isnende gysen gennemfo'r ham på ny, mens han så sig om i tågen og undredes over, at vredens og retfærdighedens storme endnu ikke havde fejet den store stad sammen i en askehob. Katastrofen måtte jo komme, den var uundgåelig, en morgen ville alt være opslugt og den blytunge, tågegrå himmel skulle da hvælve sig over en forpestet sump med ruiner af det, der en gang var Paris.

Pierre ville straks besørge fader Roses ærinde. Han drejede ind i Norvins-gade, helt oppe på toppen af Montmartre, nåede Saules-gade, der stejlt skrånede ned mellem mugne mure. De tre francs holdt han i hånden, som var skjult i kjolens lomme. De fyldte hans hjerte med dyb rørelse og med dump harme mod denne sikkert unyttige barmhjertighed. Men alt som han arbejdede sig ned ad gaden, så han over alt fattigdom og usselhed, og en grænseløs medlidenhed knugede hans hjerte.

Siden kirken var blevet opført, byggedes der her et nyt kvarter, brede gader var afstukket, og høje huse på mange

etager hævede sig allerede midt i oprevne haver eller på byggegrunde med plankeværk omkring. Og de ny, hvide facader dannede en skærende modsætning til de gamle, vakkelvorne huse med fugtige, faldefærdige mure, til de uhyggelige, rødmalede beværtninger, de elendige rønner og smøger, hvor menneskeligt kvæg var stuvet sammen. I det tågede, råkolde vejr var den ujævne, opkørte brolægning fedtet og snavset; fugtigheden slog ud af murene i store, sortegrønne pletter, mens en forfærdelig sørgmodighed steg op fra alt det smuds og al den lidelse, der her var ophobet.

Pierre var nået til Marcadet-gade og vendte nu om. I Saules-gade stod han og betænkte sig lidt, før han trådte ind i en stor gård, omgivet af tre høje, uregelmæssige bygninger, det hele mindede om en kaserne eller et fattighus. Gården selv var smudsig og sølet som en kloak. I de to måneders ubarmhjertige kulde var snavs og fejeskarn blevet kastet her ud i bunker, nu tøede det alt sammen, og en pestagtig lugt slog ud af denne væmmelige pøl.

Bygningerne selv var faldefærdige, forstuer åbnede sig som sorte kælderhuller, sprukne og ituslåede ruder dækkedes af påklistret avispapir, forfærdelige laser hang og dinglede på snore som dødsfaner. Inde i det ubeskrivelige hummer, der forestillede en portnerbolig, så Pierre kun en ussel krøbling, rullet ind i en pjalt af et forhenværende hestedækken.

"Bor her ikke en gammel malersvend ved navn Laveuve?"

Manden svarede slet ikke, spærrede øjnene op på vid gab og så på Pierre, som om han ikke forstod et ord. Portnerkonen måtte sagtens være i nærheden. Præsten stod lidt og ventede, så

fik han øje på en lille pige henne i gården. Han vovede sig på tåspidserne gennem æltet.

"Kender du ikke en gammel malersvend ved navn Laveuve, som skulle bo her i huset?"

Barnet, hvis magre, lille krop kun dækkedes af en lyserød, laset sirtseskjole, og hvis hænder var ildrøde af frost, stod og rystede. Hun løftede det fine ansigt, der var smukt midt i elendigheden og kulden.

"Laveuve, nej, nej, det ved jeg såmænd slet ikke."

Og så rakte hun som af gammel vane en stakkels, lille, forfrossen lab hen imod den fremmede herre, der gav hende en sølvskilling. Straks hoppede hun afsted mellem skarndynger og pøle som et gedekid, idet hun med sin skingrende, lille stemme sang op:

"Det ved jeg såmænd slet ikke, slet ikke, nej, såmænd om jeg ved."

Pierre bestemte sig til at følge efter hende, hun blev borte i en af de gabende, sorte indgange, og han steg op ad en mørk, fedtet trappe med itubrudte trin, hvor han gled og snublede i alskens affald, så at han måtte gribe fat i et klistret reb for ikke at gå på hovedet ned igen. Men dørene var alle lukkede, og på hans gentagne banken fik han ikke andet svar end en halvkvalt, gryntende brummen, som om et vildt dyr var spærret inde.

Atter stod han i gården, betænkte sig en stund og vovede sig derpå op ad en anden trappe. Her blev han modtaget af hvinende barneskrig, han gik efter lyden og kom til et kammer, hvis dør var åben på vid gab, og hvor et barn sad ganske alene, fastbundet til sin stol for ikke at falde ned, hylende i vilden sky, blårød i hovedet, som var dets sidste time nær.

Atter steg han ned ad trappen, fortvivlet, gennemisnet til marv og ben ved synet af så megen forladthed og fattigdom.

Men nu kom en kone hjem, bærende et par kartofler i forklædet. Han gav sig til at udspørge hende, og hun svarede ham med en mistroisk mine:

"Laveuve, Laveuve, jeg ved ikke rigtig, om han bor her. Portnerkonen kunne måske sige Dem besked, hvis hun var hjemme ... for her er jo fem opgange, så man kender ikke alle beboerne, især da de hvert øjeblik flytter. Men De kunne jo prøve Dem for ... derhenne ved enden af korridoren ..."

Det var endnu den fæleste af opgangene, trinnene var vinde og skæve, murene fedtede, som om også de svedte angstens sved. På hver afsats var der kummer til afløb for snavset vand, og fra dem stod en kvælende stank ind i ansigtet på Pierre, fra hver en lejlighed hørtes vrede ord, klager, skrig, suk, en afskyelig, oprørende elendighedens fortvivlelse.

Her knaldede en dør, en mand kom ud, slæbende en kvinde ved håret, mens tre unger skreg højt i angst. Oven på så man gennem den på klem stående dør et stakkels, ungt væsen. Hostende vandrede hun frem og tilbage, trykkende op til det magre, indfaldne bryst et spædbarn, der skreg og jamrede af sult, fordi det ikke mere fandt die hos den elendige moder. Ved siden af så Pierre tre skabninger af ubestemmeligt køn og alder, kun halvvejs dækkede med pjalter, sidde på gulvet i et ganske tomt kammer, spisende grådigt af et lerfad levninger som hundene ville have vraget. De løftede knap hovedet, da han gik forbi, brummede, men svarede ikke på hans spørgsmål.

Pierre ville igen gå ned, men prøvede dog forinden at banke på en dør ved enden af korridoren.

En kone lukkede op, hendes uredte hår var allerede gråsprængt, skønt hun vist ikke var 40 år, de blege læber, de rødkantede øjne i det gule ansigt udtrykte grænseløs træthed, en uafladelig ængstelse og modløshed over denne uhjælpelige elendighed. Hun så forvirret ud, kastede et uroligt blik til præstekjolen og stammede:

"Vær så god at træde ind, hr. pastor."

Men en mand, som Pierre først nu fik øje på, slog ud med hånden og mumlede nogle ord i en vred tone, som om han havde mest lyst til at kaste den ubudne gæst på døren.

Det var en fyrretyveårig arbejdsmand, høj, mager, skaldet, med sparsomt skæg af en falmet rød farve. Konen så bønfaldende på ham, han satte sig ned med ryggen til den indtrædende og støttede albuerne på et vaklende bord. I stuen var der endnu et pigebarn på elleve-tolv år med et blidt, aflangt ansigt og det gammelkloge udtryk, fattigdom giver børn. Hende kaldte manden hen til sig og lagde armen om livet på hende, som om han ville beskytte hende mod den sorte kjole.

Pierre følte sig pinlig berørt af denne modtagelse, men da han ikke kunne lade være at røres ved synet af det nøgne værelse, uden ild, uden møbler og med disse tre menneskers nedtrykte miner, bestemte han sig alligevel til for sidste gang at komme med sit spørgsmål.

"De skulle ikke vide, om der her i huset bor en gammel malersvend ved navn Laveuve?"

Konen stod imidlertid og rystede, for det så ud, som om manden var vred over, at hun indlod sig med præsten. Hun vendte sig mod ham og sagde med sagte og ængstelig stemme:

"Laveuve, Laveuve – jeg ved ikke rigtig – Salvat, du skulle ikke kende det navn?"

Salvat nøjedes med at trække på skulderen, men nu kunne den lille pige ikke længere bare sig:

"Hør, mor Theodore ... det er måske Filosoffen."

"En forhenværende malersvend," gentog Pierre, "han er gammel og syg – kan ikke mere arbejde."

Pludselig gik der et lys op for madam Theodore.

"Å ja – så tror jeg nok, jeg ved, hvem De mener. Vi kalder ham her Filosoffen, det er sådan et øgenavn han har i kvarteret. Men derfor kan han gerne hedde Laveuve."

Salvat løftede de knyttede hænder i vejret, som ville han protestere mod det samfund og det forsyn, der lader gamle arbejdere krepere af sult som udslidte lastdyr. Men han mælede ikke et ord, faldt tilbage i sin tilsyneladende ligegyldighed.

Han var mekaniker, og hans blik var stadig hæftet på en lille værktøjspose – en læderpose, hvori der lå noget rundt og tykt, sagtens et stykke af en maskine, som han havde gjort i stand og skulle bringe et steds hen.

Han sad vel nu og tænkte på den lange tid, han havde været arbejdsløs, på de mange forgæves forsøg, han havde gjort på at tjene sit brød i disse sidste forfærdelige vintermåneder. Eller måske beskæftigede hans tanker sig med den forfærdelige hævn, de fattige og undertrykte snart ville og måtte tage, for et sælsomt flammende glimt skinnede i de store, underlige, blå øjne, mens de ufravendt betragtede den lille læderpose henne i krogen. Pludselig så han, at den lille pige havde taget posen og ville til at åbne den.

Han fo'r sammen, og endelig kom der et ord over hans godmodige, men bittert bedrøvede læber:

"Celine, vil du blive derfra. Jeg har jo en gang for alle sagt, at du ikke må pille ved mit værktøj."

Han tog posen fra hende og lagde den ned bagved sin stol med største forsigtighed.

"Altså bor Laveuve i denne etage?" spurgte Pierre.

Atter kastede konen Salvat et bedende blik.

Hun kunne nu ikke lide at være grov mod præster, når de gjorde sig den ulejlighed at opsøge fattigfolk. Sommetider fik man da et par skilling af dem.

Og da hun så, at Salvat igen var faldet hen i sine egne tanker, viste hun sig tjenstvillig mod den fremmede.

"Hvis hr. pastoren vil følge med, skal jeg vise Dem, hvor det er. Men De må gå forsigtigt, der er et par trin, og her er lidt mørkt."

Celine mente, her var noget morsomt at se, listede sig fra faderen og gik med.

Og Salvat blev siddende alene i sit fattige, sørgelige kammer uden varme, uden brød, pint af sin frygtelige drøm, med hjertet fuldt af harme og bitterhed over samfundets uretfærdighed og de fattiges lidelser, og med blikket fæstet på den lille pose, som om den foruden værktøjet indeholdt Verdens frelse.

Man måtte ganske rigtigt op ad nogle trin, og bagefter Celine og madam Theodore trådte Pierre ind i et lille loftskammer oppe under taget, et rum på nogle kvadratmeter, hvor man ikke kunne stå oprejst. Lyset faldt ned gennem et skråt tagvindue, men da sneen nu lå tykt på ruden, måtte man lade døren stå åben, hvis man ville have lys i kammeret. Dagen trængte ikke

ind gennem det lille vindue, men tøsneen dryppede rask ned på stuegulvet og stod som en sort pøl, der stadig bredte sig. Ikke en stol, ikke en smule hylde var der at se, men henne i en krog på en bunke græsselige klude lå Laveuve som et dyr, der var i færd med at dø på en affaldsbunke.

"Se," udbrød Celine med sin skingre barnestemme, "der er han, det er Filosoffen."

Madam Theodore bøjede sig over oldingen for at se, om han endnu åndede.

"Ja, han lever. Jeg tror, han sover. Å, hvis han bare fik lidt at spise hver dag, ville der intet være i vejen med ham. Men hvad skal man gøre? Han står ganske alene i verden, og den, der nærmer sig de halvfjerds, gør bedst i at gå på hovedet i Seinen. I hans håndtering sker det meget ofte, at man ikke mere kan arbejde på stige efter de halvtreds, de bliver svimle, fader, og så gælder det om at få arbejde nær ved jorden. Det havde Laveuve i lang tid, og så fik han flere værksteder at passe på. Men nu er det forbi, han har fået sin afsked over alt, og i de sidste to måneder har han ligget hen i denne krog, hvor han forhåbentlig snart får en ende på det. Værten har endnu ikke turde sætte ham på gaden, skønt lysten vel ikke har manglet ham ... og vi andre stakler – nå Herregud, vi stikker jo et stykke brød eller en drik vin til ham, når vi kan, men når man selv hverken har at bide eller brænde, kan man ikke hjælpe dem, der lider ondt."

Med forfærdelse betragtede Pierre denne elendige levning af et menneske, dette skræmsel, som halvhundrede års slid og samfundets uretfærdighed havde bragt i en sådan tilstand, og i hvis halvt udslettede træk han læste håbløst arbejdes ødelæggende virkning. Han så et blegt, fortrukkent, udslidt

ansigt, omgivet af filtret, gråhvidt hår og skæg – han lignede en gammel hest, der hverken klippes eller strigles mere, og hvis kæber er blevet skæve, siden tænderne er borte. Sløve, halvbrustne øjne, en næse, der faldt ned over munden – kort sagt et udslidt dyr, lamt, sammensunket, sprængt af overanstrengelse, modent til at slås ned.

"Ak, det ulykkelige væsen," mumlede præsten med skælvende stemme, "her lader de ham ligge og dø af sult, alene og hjælpeløs! Ikke et hospital, ikke et fattighus, hvor han kan finde ly og pleje."

"Ja, hvad skal man sige," sagde madam Theodore med sørgmodig stemme, "hospitalerne er jo for syge, men han er ikke syg – han er simpelthen færdig – har ingen kræfter mere, det skrog! Og så er han nu heller ikke altid nem at styre. For nogen tid siden var der nogen, som ville have ham hen i en stiftelse, men han ville på ingen måde lade sig indespærre og kom med mange grovheder, da han blev spurgt ud, for nu ikke at tale om den ting, at han har ord for at drikke og bruge en slem mund om storborgerne. Men nu har han, Gud ske tak, snart udstridt!"

Pierre var gået helt hen til den gamle, og da han så ham åbne øjnene, bøjede han sig over ham og talte venligt til ham, sagde, at han af en ven havde fået anmodning om at bringe ham lidt penge, for at han kunne købe, hvad han trængte til. Ved synet af den sorte kjole havde den gamle givet sig til at brumme ukvemsord, og midt i sin affældighed og svaghed havde han bevaret en rest af pariserhåndværkerens lidt hånske, overgivne tonefald.

"Ja, ja da – en lille tår var ikke af vejen," sagde han med tydelig stemme, "og en bid brød, hvis pengene slår til – for nu har jeg i to dage hverken fået vådt eller tørt."

Lille Celine tilbød at hente, hvad den gamle ønskede, og madam Theodore sendte hende af sted for at købe et brød og en liter vin for fader Roses penge. Imidlertid meddelte hun Pierre, hvordan det var gået til, da den gamle skulle ind i en stiftelse, der kaldtes "Arbejdsinvalidernes Asyl", og hvis bestyrelsesformand var baronesse Duvillard. Men de oplysninger man havde fået om Laveuve var så ufordelagtige, at man efter rapportens indlevering havde opgivet at beskæftige sig med ham.

"Baronesse Duvillard! Hende kender jeg, og jeg skal endnu i dag tale med hende om denne ulykkelige mand!" udbrød Pierre, hvis hjerte blødte. "Det er jo rent ud umenneskeligt, at han ligger hen på denne måde!"

Nu kom Celine tilbage, og de stablede Laveuve op mellem kludene, gav ham mad og drikke og lod resten af et stort fire punds brød og det meste af en liter vin blive stående ved siden af ham, så at han selv kunne nå fødevarerne, idet de alvorligt pålagde ham ikke lige straks at spise mere, da han ellers ville kvæles i det.

"De gjorde vist bedst i at give mig Deres adresse, hvis her skulle tilstøde ham noget," foreslog madam Theodore, da de igen stod udenfor døren.

Pierre havde ingen visitkort, og de gik derfor alle tre tilbage til lejligheden, men Salvat var ikke mere alene. Han stod i ivrig samtale med en ung fyr på henved en snes år, et højt, spinkelt menneske, mørk, med tætklippet, sort hår og fremspirende

skæg, klare, gennemtrængende øjne, lige næse, smalle læber i et blegt, klogt ansigt med nogle spredte fregner. Han så stædig og hård ud, og skælvede af kulde i sin tynde, luvslidte jakke.

"Pastoren ville gerne skrive sin adresse ned til mig," forklarede konen blidt, øjensynlig ked af den fremmedes nærværelse. De to mænd havde set på præsten og derpå udvekslet et mørkt blik. Pludselig tav de, og der blev stille i den råkolde stue.

Salvat gik hen og tog med stor forsigtighed posen op fra gulvet.

"Går du igen ud for at se efter arbejde?"

Han svarede ikke, slog vredt ud med hånden, som om han ville sige, at han brød sig pokker om arbejde, siden arbejdet nu i så lang tid havde holdt ham for nar.

"Men se om du muligvis alligevel kunne bringe lidt hjem, du ved, vi har ingen verdens ting ... hvornår kommer du igen?"

En ny håndbevægelse syntes at betyde, at han kom hjem, når han kunne, måske aldrig. Og i de underligt åndsfraværende, brændende øjne kom der, trods hans anstrengelse tårer, han greb den lille pige, kyssede hende, idet han heftigt trykkede hende op til sig, så gik han bort med posen under armen, fulgt af den unge fyr med det hårdnakkede, stædige ansigt.

"Celine," sagde madam Theodore, "giv hr. pastoren en blyant, og sæt Dem så ved bordet, der kan De bedre skrive."

Og da Pierre sad på den stol, fra hvilken Salvat havde rejst sig, føjede hun til, som ville hun undskylde manden:

"Han er ellers ikke så slem, men han har haft alt for meget modgang i livet. Det har gjort ham lidt forstyrret i hovedet, og lige sådan er det fat med den unge fyr, De så her. Han hedder

Victor Mathis. Han har det heller ikke for godt, stakkels menneske, velopdragen, godt oplært, moderen er enke og har knap nok det tørre brød. Så er det ikke så sært, at der går mange ting rundt i hovedet på sådan en, og at de taler om at sprænge hele kodiljen i luften. Jeg kan ikke lide den snak, men jeg kan alligevel ikke blive rigtig vred på dem."

Urolig over alt det ukendte, der her rørte sig om ham, skyndte Pierre sig at skrive sin adresse, alt mens han med en meget interesseret mine hørte efter og nu og da nikkede til konen, for at hun skulle blive ved.

"Ak, ja, pastoren skulle bare vide, hvad for et liv han har ført, den stakkels Salvat. Hittebarn er han, har hverken fader eller moder og har strøget rundt på gader og stræder, uden at nogen tog sig af ham. Han selv måtte skaffe sig føden, fra han kunne gå på benene. Så slog han sig på mekanikken, var en rigtig flink arbejder, både flittig og rask på hænderne, det kan jeg forsikre pastoren. Men han havde allerede den gang disse der ideer. Han kivedes og ville trække kammeraterne med i sine galskaber, derfor havde han aldrig noget blivende sted, hvor han fik arbejde. Omsider, han var en tredive år, gjorde han den dumhed at rejse til Amerika med en opfinder, der behandlede ham så sjofelt, at han seks år efter kom hjem, syg og ødelagt og uden en skilling i lommen ... jeg glemte at fortælle, at han var gift med min yngste søster Léonie, og at hun døde, før han tog derover, den gang var lille Celine akkurat et år. Jeg boede hos min mand Theodore Labitte, der var murer, og, ja det siger jeg ikke for at rose mig selv, men jeg kunne slide mig op og sy mig øjnene ud af hovedet for at skaffe brød i huset, han slog og pryglede mig alligevel, så at jeg mange gange knap kunne røre

mig. Desuden rendte han bort med et ungt blod på tyve år, og det har jeg såmænd aldrig sørget over … da så Salvat kom tilbage og fandt mig siddende alene med sin lille pige, som jeg havde lovet at tage mig af, da han tog bort, så, så var det jo ganske naturligt, at vi flyttede sammen. Vi er ikke gift, men, ikke sandt, fader, det kommer jo omtrent ud på et!"

Alligevel så hun lidt forlegen ud, og hun blev ved for at sige ham, at hun var kommet af ordentlige folk.

"Jeg har såmænd ikke haft lykken med mig heller, men min søster Hortense er gift med en kommis, hr. Chrétiennot, og de bor i en rigtig nydelig, lille lejlighed henne på Rochechouart-boulevarden. Vi var tre søstre af andet ægteskab, Hortense, Léonie, der døde, og jeg, Pauline, desuden har jeg en ti år ældre stedbroder Eugene Toussaint, også mekaniker. Han har siden krigen arbejdet på samme værksted, hos Grandidier i Marcadet-gade, lige her ved. Ulykkeligvis har han for nogen tid, siden fået et slagtilfælde … og mine øjne er rent spolerede fra den tid jeg sad og hængte i sytøjet ti timer om dagen. Nu kan jeg næppe stoppe en smule strømpe, uden at vandet stiger mig i øjnene, så jeg hverken kan se garn eller nål. Jeg har prøvet at få et par huse at gå i, lidt rengøring og den slags, men jeg har aldrig haft held med mig, ulykken forfølger os, så det er en gru at tænke på. Nu sidder vi i en bundløs elendighed, der går sommetider både en og to dage, uden at vi har så meget som det tørre brød i huset. – Man må liste om som en hund og nøjes med det, man kan få, hvor lidt det end er. – De sidste to måneder har kulden rent taget vejret fra os, vi har frosset så bitterligt, at vi har været nær ved at tro, det snart var forbi med os, når vi vågnede om morgenen … men hvad skal man sige …

jeg har, som sagt, aldrig haft medgang i livet. En mand, der pryglede mig og rendte fra mig, og nu sidder jeg her, udslidt og fattig i en krog, uden at vide den ene dag, hvad jeg skal putte i munden den næste. Man ved såmænd ikke, hvorfor man egentlig skal gå om her på Jorden."

Hendes stemme rystede, og tårerne vædde de rødrandede øjne. Pierre fik den dybeste medlidenhed med denne skikkelige, viljeløse kvinde, der i hele sin glædesløse tilværelse havde været et offer for skæbnens hårdeste tilskikkelser.

"Å, jeg klager såmænd ikke over Salvat," sagde hun igen. "Han er en skikkelig mand, der kun drømmer om, hvordan alle mennesker kunne få det godt. Han er ædruelig og arbejder, når han kan ... men vist er det, at hvis han bare ville holde sig fra den politik, ville han meget lettere få noget at bestille. Man kan jo ikke på en gang præke for kammeraterne, gå til møder og foreninger og være på værkstedet. Her har han fejl, det er tydeligt. Og alligevel har han ikke uret, når han klager, for det er utroligt, så mange genvordigheder han har haft, og som alting sammensværger sig imod ham. En helgen ville såmænd i hans sted blive tosset, og man kan ikke undres over, at sådan en stakkels mand er ved at miste sin smule forstand ... i de sidste to måneder har han kun mødt venlighed hos en god, rar mand, en lærd mand, der bor helt oppe på toppen af Montmartre, og som hedder Guillaume Froment. Han har givet ham lidt arbejde, så vi har dog en gang imellem fået en skefuld varm mad."

Pierre blev højst forbavset over at høre sin broders navn her. Han var lige ved at komme med spørgsmål, men blev med et grebet af en underlig forlegenhed, der fik ham til at tie. Han så på Celine, der, stående foran ham, havde hørt efter med sin

alvorlige, gammelkloge mine. Og madam Theodore, der så ham smile til den lille pige, kom med en afslutningsbemærkning:

"Ser De, fader, det er især, når han tænker på dette barn, at han bliver tummelumsk. Han elsker hende, kunne gerne slå alle mennesker ihjel, når hun må gå sulten i seng. Hun er sådan en god pige og var så flink i skolen! Nu må jeg holde hende hjemme – hun ejer ikke så meget som en ordentlig særk at tage på!"

Pierre var omsider færdig med at skrive adressen. Han stak et femfrancsstykke i hånden på den lille pige, og da han ikke ville takkes, skyndte han sig at sige:

"Nu ved De, hvor De kan finde mig, hvis De skulle trænge til mig eller ønskede at tale med mig om Laveuve. Men jeg vil lige straks tage mig af den sag, og jeg håber sikkert, at man allerede i aften får ham anbragt i en stiftelse."

Madam Theodore hørte ikke, hvad han sagde. Hun strømmede over af taknemlighed, mens Celine ganske forbløffet ved at have et femfrancsstykke i hånden stod og mumlede:

"Den stakkels fader, der er gået på jagt efter et par skilling til os! Skal jeg ikke stikke efter ham for at sige ham, at vi har nok til i dag?"

Og præsten, der allerede var ude af stuen, hørte konen svare:

"Å nej, min pige – du når ham såmænd ikke. Desuden kan det jo være, han kommer hjem om lidt."

Da Pierre omsider kom ud af dette sorgens og elendighedens hus, så han til sin store forbavselse, at Salvat og Victor Mathis endnu stod i en krog af den stinkende gård. Der var de gået hen for at kunne tale sammen uden at forstyrres, og atter stak de

hovederne sammen. Deres læber bevægede sig i hast og iver, mens øjnene lynede fanatisk og vildt. Men nu nåede lyden af præstens skridt deres øren, de blev med et stive og rolige, nøjedes med at udveksle et kraftigt håndtryk, inden de skiltes. Victor gik ad Montmartre til, Salvat tøvede endnu et øjeblik, som om han var i tvivl om, hvad vej han skulle gå. Så rettede han sin høje, magre, udslidte og forsultne skikkelse, drejede ned ad Marcadet-gade og styrede sin gang mod Paris med sin værktøjspose under armen.

Pierre følte sig et øjeblik fristet til at løbe efter ham, sige ham, at hans lille pige ville tale med ham. Men atter blev han grebet af den samme underlige fornemmelse, af en slags undseelse eller ængstelse, parret med en dump overbevisning om, at han, hvad han end gjorde, ikke udrettede noget eller standsede den ubønhørlige skæbne gang. Desuden var han selv ikke rolig længere. Morgenens isnende fortvivlelse var barsk – nu da han atter stod i gadens rå tåge, mærkede han, hvor hans følsomme hjerte brændte af medlidenhed med de stakler, han nys havde set i al deres nedværdigelse og usseldom. – Nej, nej – her var for meget at tage fat på, han ville endnu stride, frelse Laveuve, bringe en gnist af glæde, der kunne varme disse kolde, forladte arnesteder. Han ville for sidste gang prøve sine kræfter på denne store stad, på Paris, der hyllet i tågeslør fuld af ængstende gåder truedes af den uundgåelige retfærdigheds straffedom. Og han drømte om en sundhedens, en trivslens solvarme, der skulle forvandle byen til en frugtbar ager, hvor et bedre samfund kunne vokse frem til en lykkelig fremtid.

2

Den dag var der som sædvanlig fremmede til frokost hos Duvillards nye husvenner, der snarere meldte sig end egentlig blev indbudt. Og i det råkolde, sludfulde vintervejr prangede den kongelige bolig i Godot de Mauroy-gade, nær ved Madeleine-kirken, med det dejligste blomsterflor. Husfruen havde en sand lidenskab for blomster, og hun forvandlede de høje, pragtfulde værelser, hvis møbler var kunstgenstande, til lune og duftende drivhuse, hvor det dæmpede dagskær ude fra føltes som et kærtegn.

De store modtagelsesværelser befandt sig i stueetagen ud til en rummelig gårdsplads bagved en lille vinterhave med glastag, der blev brugt som vestibule, og hvor to tjenere i mørkegrønt livré med guldsnore altid opholdt sig. Hele nordsiden var indtaget af et billedgalleri, hvis værdi oversteg flere millioner, og en bred trappe, ligeledes berømt for sin pragt, førte op til familiens lejlighed, en stor rød salon, en mindre med blåt sølvbrokade, et arbejdsværelse med gamle lædertapeter, en bleggrøn spisestue med engelsk møblement, for ikke at tale om sove- og toiletværelserne. Gården var fra Ludvig den Femtendes tid, den havde bevaret hele sin fornemme stil, skønt den var erobret af den sejrende borgerstand, som i kraft af pengenes almagt i et århundrede havde tronet her og nydt alt, hvad rigdom og anseelse kan skaffe mennesker af jordiske glæder.

Klokken var endnu ikke slået tolv, og baron Duvillard viste sig mod sædvane som førstemand i den lille sølvbrokades dagligstue. Det var en mand på henved tres, høj og kraftig, med

svær næse, store kinder og en bred, kødfuld mund med spidse ulvetænder, der endnu var hvide og smukke.

Men han var allerede som ung blevet skaldet, han farvede, hvad han havde tilbage af hår, og bar ikke skæg, da det var mere end gråsprængt. De grå øjne røbede mod og dristighed. Stemmen lød højt og triumferende. Hele hans fremtræden havde et sejrsstolt præg, man så, det var en mand, der uden betænkeligheder brugte og misbrugte sin magt, den magt, hans stand havde stjålet og forstået at bevare.

Han gjorde nogle skridt frem i stuen, standsede så ved en underskøn kurv med orkideer henne ved vinduet.

På kaminen, på bordet, duftede store violbuketter, og han endte med at sætte sig i en af lænestolene, idet han indåndede blomsterduften og hvilede sig i den store, lune stilhed, der hvilede over al denne pragt. Op af lommen trak han nu en avis og gav sig til at gennemlæse en artikel, mens selve tavsheden talte højt om hans umådelige formue, hans næsten fyrstelige magt, det århundredes historie, der havde gjort ham til den mægtige mand, han var. Hans bedstefader, Jérôme Duvillard, søn af en tarvelig sagfører i Poitou, var som attenårig yngling blevet ansat hos en notarius i året 1788. Nærig og kløgtig, forsulten, som han var, havde han i disse bevægede dage erhvervet sig tre millioner, først ved snedige spekulationer med nationalejendomme, senere hen som leverandør for de kejserlige hære. Jérômes søn, Grégoire, født år 1805 – familiens store mand – den, der først havde tronet som hersker i Godot de Mauroy-gade, efter at han af Louis-Philippe havde fået barontitlen, stod endnu som en af heltene i finansverdenen og var berømt for de skandaløse summer, han havde tjent under

julimonarkiet og det andet kejserdømme, hvor han havde fået løvens part af alle de berømte jernbane-, mine- og Sueztyverier.

Og den nuværende baron, Henri, født i 1836, var allerede fem og tredive år, før han ved krigens afslutning tog fat på forretningerne, lige efter baron Grégoires død.

Men han kastede sig ind i spekulationerne med en sådan iver, ja raseri, at han på 25 år havde fordoblet den arv, faderen efterlod ham. Han havde en mærkelig evne til at ødelægge, fordærve og opsluge alt, hvad der kom i berøring med ham. Han var samtidig fristeren i egen person, altid rede til at overtale og købe folk, hvis samvittighed var til fals, for han forstod sin tid og fremtiden overfor det forsultne demokrati, der nu begyndte at løfte hovedet og komme med sine krav. Han stod under bedstefaderen og faderen, tænkte mere på selv at nyde end på at erobre og besidde, men han var ikke desto mindre en yderst farlig personlighed, en af de fede sejrherrer, der kun går på med vished om at have overtaget, stadig skrabende en million til sig ved hver en forretning, forhandlende med selve regeringen og mægtig nok til at have i det mindste en minister ad gangen i sin lomme.

I et århundrede, gennem tre slægtled, havde han hævet sig på en trone, der nu begyndte at vakle, truet af den storm, der trak sammen og snart måtte bryde løs. Og hans skikkelse højnede og bredte sig som et sindbillede på den stand, han tilhørte, som selve borgerstanden, der i –89 havde skrabet alting til sig, fedet sig på den fjerde stands bekostning og nu aldeles ikke var til sinds at give noget som helst tilbage.

Den artikel, baronen var i færd med at læse, optog ham i høj grad.

Folkets Røst var et rabalderblad, der under påskud af at forsvare den forhånede retfærdighed og sædelighed hver evige dag kom frem med nye skandaler for at få abonnenter og købere. Over dagens ledende artikel stod med fede typer: "Den afrikanske jernbanesag", bestikkelser på fem millioner, to ministre og tredive rigsdagsmænd underkøbte. Derpå meddelte redaktøren af bladet, den kendte Sagnier, med de mest fornærmelige vendinger, at han var rede til at offentliggøre navnene på to og tredive herrer, hvis stemmer baron Duvillard havde købt i anledning af den afrikanske jernbanelov. En højst romantisk historie fra en vis Hunter, som havde gået baronens ærinder, og som nu var flygtet.

Med stor ro læste baronen hver en sætning, vejede hvert ord, og skønt han var alene, trak han hånligt på skulderen og talte højt, sikker som han var i følge sin stilling, alt for mægtig til at føle sig foruroliget:

"Det fæ! Han ved endnu mindre, end han siger!"

Men nu kom den første gæst, en mand på knap 34 år, meget elegant, smuk, mørk, med snilde øjne, fin næse, krøllet hår og skæg og noget letsindigt, flygtigt, ja fugleagtigt i sin optræden. I dag var der undtagelsesvis noget ængsteligt i hans holdning. Han så nervøs og anstrengt ud, smilede lidt tvungent.

"Nå, er De der, Duthil," sagde baronen og rejste sig. "De har vel set artiklen?"

Han pegede på avisen, som han lagde sammen for igen at stikke den i lommen.

"Ja – ja vist har jeg det! Det er jo vanvid! … hvordan kan Sagnier have fået den liste? … så må der jo være en forræder blandt os?"

Baronen så roligt og fredeligt på ham, morede sig over hans møjsommeligt skjulte ængstelse.

Duthil var søn af en notar i Angoulême, næsten fattig og meget hæderlig var han i en meget ung alder blevet sendt til Paris som rigsdagsmand af byen, der havde valgt ham på hans faders gode navn. I hovedstaden havde han truffet venner og bekendte fra sin glade studentertid og havde letsindigt indladt sig på at føre en doven, forlystelsessyg tilværelse. Hans hyggelige ungkarlebolig i Surêne-gade, den hvirvel af fester, hvori han levede, og den lykke, hans skønhed gjorde hos en sværm smukke damer, kostede store summer. Og stadig munter og glad, uden spor af samvittighedsnag, havde han firet både her og der, sad i vanskeligheder til op over ørene, uden rigtig at vide, ad hvilket skråplan han gled ned, letsindig og elskværdig, som han var, uden at skænke den slags ubetydeligheder en alvorlig tanke.

"Åh hvad", sagde baronen omsider, "ved nogen, om Sagnier virkelig har den liste. Jeg tvivler på det, tror egentlig slet ikke, der eksisterer en sådan. Hunter kan umulig have været så dum at lave en liste! Og desuden har man da heldigvis set sligt før … her er ikke sket andet end det, der altid sker ved sådanne lejligheder!"

Duthil var for første gang i sit liv ængstelig og trængte til beroligelse.

"Ja, ikke sandt?" udbrød han, "det er jo det, jeg siger. Her er virkelig intet at gøre vrøvl over!"

Han prøvede at le – han vidste ikke rigtigt, hvordan han selv i denne sag havde fået 10.000 francs, huskede ikke, om det var et lån eller et forskud på udgifter til offentliggørelse af forskellige

skrifter sagen vedrørende, for Hunter var meget behændig og forstod at skåne selv de mindst ømtåleliges samvittighed.

"Nej, intet at gøre vrøvl over," gentog Duvillard, der virkelig fandt Duthils befippelse højst underholdende. "Lad os håbe, at vi er som kattene, der altid falder på benene. Men for at tale om noget andet, har De set Silviane?"

"Jeg har lige været hos hende, hun var rasende på dem ... i morges har hun fået den besked, at der ikke bliver noget af hendes optræden på Comédie-Française."

Blodet steg pludselig den store mand til hovedet. Han, der ikke fortrak en mine overfor den truende jernbaneskandale, blev ude af sig selv, så såre sagen drejede sig om dette pigebarn, hans sidste lidenskab, der var så meget voldsommere, som han nu var tresindstyve år.

"Hvad siger De! Hun får ikke rollen? Men jeg var jo selv i går hos ministeren, der gav mig et næsten bindende løfte."

Silviane d'Aulnay, der indtil nu havde spillet på sit smukke ydre og kun gjort lykke som skønhed, havde sat sig i hovedet, at hun med vold og magt ville spille Paulines rolle i *Polyeucte* på Comédie-Française, en rolle, hun nu i måneder med vanvittig iver havde studeret. Det var afsindighed, hele Paris lo hende på forhånd ud, for frøkenen havde ry for at være i højeste grad fordærvet og lastefuld, trods, eller måske på grund af sin store skønhed. Men hun brød sig om ingenting, trodsede imod, for at sætte sin vilje igennem, og var sikker på at sejre.

"Ministeren har personlig gjort indsigelse," forklarede Duthil. Baronen var ved at kvæles af raseri.

"Ministeren! Ministeren! ... nå, har han det! ... ja, jeg skal min salighed vippe ham, og det i håndevending."

Han måtte bryde af, for nu kom baronessen ind. Trods sine seks og fyrretyve år var hun endnu meget smuk. Meget blond, høj, måske lidt for svær, med pragtfulde arme og skuldre, en silkehud uden fejl og lyde. Kun ansigtet var begyndt at ældes, nogle rynker sås ved øjne og mund, og farven var undertiden for rødlig, noget, der plagede hende ubeskriveligt og var hendes stadige bekymring. Hendes jødiske afstamning røbede sig i det lange ansigt og de blå øjne, hvis udtryk ejede en sælsom træt ynde. Hun var dvask som en orientalsk slavinde, kunne ikke fordrage at bevæge sig, gad næppe tale, var som skabt for et harem og tænkte kun på at pynte sig og bevare sin skønhed. I dag var hun klædt i en pragtfuld, hvid silkekjole, strålende og yndefuld i kostbar enkelhed.

Med henrykt mine komplimenterede Duthil hende, idet han kyssede hendes hånd.

"Deres Nåde stråler så lys og skøn som selve våren. Det gør godt, når alt er så sort og smudsigt udenfor."

Men nu kom der flere fremmede, en høj, slank, velbygget herre, et par år ældre end Duthil, og baronen, der var optaget af sin lidenskab, benyttede denne gæsts indtrædelse til at slippe bort med Duthil.

"Å, kære ven, kom et øjeblik ind til mig, jeg har endnu et par ord at sige Dem om det, vi før talte om ... Quinsac holder nok min kone med selskab et par minutter."

Og så såre, hun var blevet alene med den nys ankomne, der også ærbødigt havde kysset hende på hånden, fæstede hun sine øjne på ham og betragtede ham uden at sige et ord, mens de smukke øjne fyldtes med tårer.

Efter nogle øjeblikkes forlegen tavshed sagde hun omsider ganske sagte:

"Min Gérard, hvor glad jeg dog er ved igen at være et minut alene med Dem. Det er snart over en måned siden, De har undt mig den lykke."

Baron Henri Duvillards giftermål var en hel roman. Han havde ægtet den rige, jødiske bankier Justus Steinbergers yngste datter. Som Rothschilderne var Steinbergerne flere brødre. Justus i Paris, de tre andre i Berlin, Wien og London, hvilket gav deres hemmelige kompagniskab en umådelig styrke, en europæisk magt på pengemarkedet. Justus var imidlertid ikke så rig som brødrene, og i baron Grégoire Duvillard havde han en farlig konkurrent, med hvem han måtte kæmpe om byttet. Og det var netop efter et heftigt sammenstød, hvor de to modstandere havde revet til sig, så meget de kunne, at Justus fik en idé. Han ville gifte sin datter Eve med den unge Duvillard. Indtil da havde man betragtet Henri som et elskværdigt, ungt menneske, der tilbragte sin tid i klubber og selskaber, og Justus mente vist, at han ved den farlige modstanders død – Grégoire var den gang allerede meget syg – ville få overtaget på Børsen, når han kun havde at kæmpe med den letsindige, unge levemand, der oven i købet var hans svigersøn. Og hertil kom, at Henri blev lidenskabeligt forelsket i den blonde Eve. Han ville absolut have hende, og faderen, der kendte sin søn, gav sit samtykke, idet han lumsk glædede sig over Justus, der gjorde regning uden vært, når han troede, han kunne styre og lede den unge mand.

At Grégoire havde haft ret, viste sig snart. Justus havde gjort en overmåde dårlig forretning, for ikke så snart var den gamle

Duvillard borte, før sønnen forvandledes, han blev den mægtige mand, der ikke lod sig spidse af i nogen forretning, men var lige så ærgerrig og bydende som selve Justus. Heller ikke fik Eve nogen som helst indflydelse på den forelskede ægtemand.

Henri vedblev at være førstemand på pengemarkedet. Efter fire års forløb var han led og ked af sin skønne hustru, og da hun havde født ham to børn, en pige og en dreng, fjernede han sig pludselig fra hende og lod hende sidde, som var hun en frugt, han kastede bort, fordi han var mæt af den.

I begyndelsen var hun overrasket og fortvivlet over at blive forsmået, men kort tid efter tog hun sit parti, uden scener eller bebrejdelser, uden at prøve på at bringe sin mand på bedre tanker indlod hun sig i et kærlighedsforhold, da hun hørte, at baronen havde kastet sig ind i sit lystige ungkarleliv. Hun kunne ikke leve uden kærlighed, hun var visselig kun født for at være smuk og pyntet, for at behage og tilbringe sine dage i adspredelse, omgivet af hyldest og tilbedelse.

Den mand, hun valgte i en alder af 25 år, blev hun tro i femten år, som hun havde været tro mod sin mand, mens han elskede hende. Og da han døde, sørgede hun inderligt over ham, følte sig virkelig som enke et halvt års tid. Da traf hun grev Gérard Quinsac. Hun kunne ikke modstå sin trang til kærlighed og ømhed, og kastede sig i hans arme.

"Min egen Gérard," sagde hun nu med en forelsket moders tonefald, da hun mærkede, at den unge mand så lidt forlegen ud, "har De været syg, eller er der en eller anden bekymring, der plager Dem? Skjuler De noget for mig?"

Hun var ti år ældre end han, og nu klamrede hun sig med fortvivlelsens styrke til dette forhold. Hun tilbad den smukke,

unge mand, oprørtes over at blive gammel og kæmpede for at bevare hans kærlighed.

"Nej, jeg skjuler intet for Dem, det forsikrer jeg Dem," svarede greven, "men min moder har i disse dage lagt beslag på al min tid."

Hun vedblev at betragte ham med lidenskabelig ængstelighed, fandt ham så smuk og fornem, med det regelmæssige ansigt, det bløde, brune hår og overskæg, der altid var så omhyggelig passet. Han tilhørte en af landets ældste familier, boede sammen med moderen, der var enke efter en ødsel mand, som kun havde efterladt hende så meget, at hun med møje kunne hævde sin rang og leve ganske stille i en stueetage i St. Dominique-gade af en 14-15.000 francs om året.

Han, sønnen, havde aldrig bestilt noget, havde aftjent sin værnepligt og derefter opgivet sin militære løbebane, som han senere hen opgav at blive diplomat, og dermed var hans virksomhed afsluttet, da han efter sin egen og moderens mening var for fornem til at begynde noget andet. Han levede i den ørkesløse travlhed, der optager unge levemænd i Paris fra den tidlige morgen til den sene aften. Og moderen fandt let undskyldning for ham, da hun syntes, en ung mand af hans stand i en republik kun kunne vise sin misfornøjelse med regeringen ved at holde sig tilbage i fornem uvirksomhed. Måske havde hendes overbærenhed også andre grunde, som var af en dybere, mere foruroligende natur. Som syvårs dreng havde Gérard haft en hjernebetændelse, der havde bragt hans liv i største fare. I attenårs alderen klagede han over smerter i hjertet, og lægerne erklærede efter en undersøgelse, at man måtte behandle ham med stor forsigtighed. Det smukke ydre,

den stolte skikkelse skjulte skrøbelighed og tomhed, moderen vidste, at han var støv og aske, der ved det mindste stød kunne smuldre hen og falde sammen.

Bag ved den tilsyneladende mandighed lå en kvindagtig blødhed, en uendelig mangel på fasthed og karakter, der gjorde ham værgeløs mod alle fristelser. Moderen var religiøs og godgørende, og på et besøg sammen med hende i stiftelsen for "Arbejdsinvaliderne" traf Gérard første gang Eve Duvillard. Hun bemægtigede sig straks den svage, unge mand. Han blev ved at komme hos hende, fordi han endnu fandt hende attråværdig og ikke vidste, hvordan han skulle bryde med hende. Moderen lukkede øjnene for dette forhold i en kreds, hun dybt foragtede, hun havde så ofte før været blind overfor sønnens dumheder, hun bar over med ham, som man bærer over med et sygt barn. Desuden havde Eve gjort indtryk på hende ved en handling, der overraskede hele Paris.

Pludselig fortaltes der overalt, at biskop Martha havde omvendt baronesse Duvillard til katolicismen. Hvad hun havde nægtet sin ægteviede husbond, gjorde hun nu for yderligere at fængsle den unge mand, hun elskede. Og hele byen blev sat i bevægelse ved synet af den pragt, der udfoldedes i Madeleinekirken, da man døbte den fem og fyrretyveårige jødinde, hvis skønhed og tårer rørte alle tilstedeværendes hjerter.

Gérard følte sig meget smigret ved dette bevis på Eves kærlighed. Men nu begyndte han at blive ked af hende. Han havde prøvet på at trække sig tilbage, havde brugt alle mulige påskud for at undgå stævnemøder, og han forstod så godt, hvad hun mente med de tårefyldte øjne, hun nu fæstede på ham.

"Jeg forsikrer Dem," gentog han med mindre fast stemme, "at moder ikke har ladet mig råde over en time i den sidste tid. Naturligvis ville jeg selv hellere end gerne ..."

Uden at sige et ord fortsatte hun at se på ham, nu var tårerne ved at rulle ned over hendes kinder. I en hel måned havde han ikke sat sin fod i det lille værelse i Matignon-gade, hvor de plejede at mødes. Og ung som han var, gav han efter, han kunne denne gang ikke slippe fra hende.

"Så kommer jeg i eftermiddag, hvis det passer Dem? Klokken fire, som sædvanlig," mumlede han, og i det samme så han sig forskrækket om, en let støj fik ham til at fare sammen, som om han havde gjort noget galt. Det var Camille, baronessens datter, der kom ind. Hun havde ikke kunnet opfange lyden af deres stemmer. Gérard havde talt ganske sagte, men af moderens smil, af selve stuens luft havde hun gættet, at man aftalte et stævnemøde samme dag, og stemningen blev forlegen, der udveksledes urolige, vrede blikke. Camille var tre og tyve år, lille og mørk, lidt vanskabt, med venstre skulder meget højere end højre. Hun lignede hverken fader eller moder. Ingen fattede, hvordan hun var kommet til at se sådan ud, eller fra hvem hun kunne have arvet sine legemsfejl. Hendes eneste stolthed var et par dejlige, mørke øjne og et hår, så stort, at hun, som hun selv sagde, kunne skjule sig i det fra top til tå. Men næsen var lang, ansigtet trukket til venstre, med skarpe kanter og en spids hage. Om den fine, kloge og ondskabsfulde mund lå et udtryk, der røbede, at dette unge væsens hjerte var opfyldt af nag og bitter vrede over at være så styg. Det menneske, hun afskyede mest på Jorden, var garanteret moderen, som aldrig havde vist hende ømhed, aldrig beskæftiget sig med hende, og som lige fra

hendes fødsel havde overladt hende til tjenestefolkene. Sådan var der mellem disse to fremspiret et virkeligt had. Hos moderen ytrede det sig ved stum kulde og hos datteren virksomt og lidenskabeligt.

Camille hadede sin moder, fordi hun, der var så smuk, ikke havde ladet hende arve en smule af den skønhed, der end mere fremhævede hendes egne mangler. Det var hende en evig krænkelse, at ingen brød sig om hende, mens alle hyldede den dejlige moder. Da hun var vittig og morsom, hørte man på hende, lo ad hendes åndrighed, men til syvende og sidst måtte hun dog træde i skygge, for både unge og gamle, ja, især de første, vendte hurtig tilbage til denne triumferende skønhed, som ikke ville blive gammel eller nedlægge våbnene. Og derfor havde Camille i sin overtænkte ondskab besluttet, at hun ville berøve moderen dennes sidste elsker, erobre Gérard og gifte sig med ham, sikker på, at en sådan sorg ville dræbe baronessen. Camille havde en medgift på 5 millioner, så hun havde friere nok, men det smigrede hende kun lidt. Hun plejede med sin hånlige latter at sige: "Når en mand får fem millioner i medgift, tager han gerne en kone lige ud af galehuset." Og efterhånden var hun selv blevet forelsket i Gérard, der altid havde været god og venlig mod den unge, af naturen stedmoderligt behandlede pige. Det gjorde ham ondt, at hun var så forladt i sit hjem, og lidt efter lidt blev han rørt over den ømme taknemmelighed, hun viste ham, det smigrede den unge, smukke mands forfængelighed at være hendes Gud, at tilbedes af hende, og når han nu ønskede at bryde med moderen, var det sikkert med den bagtanke en gang at ægte datteren, hvilket egentlig ikke ville koste ham megen overvindelse, skønt han nok indså, at partiet

ikke passede for hans fornemme familie, og at sagen ikke ville blive ganske let at ordne.

Tavsheden fortsatte at herske efter Camilles indtrædelse.

Den unge piges skarpe blik skar som en kniv, og moderen forstod, hvad hun mente. Derpå gled det over til Gérard med et blidt, bebrejdende udtryk, og han reddede sin vanskelige stilling mellem de to damer ved i en munter tone at sige:

"God morgen, Camille! Å, den havanabrune dragt, det er utroligt, så godt mørke farver klæder Dem."

Camille kastede først et blik på moderens snehvide kjole og så på sin egen, der gik højt op i halsen og helt ned til håndleddet.

"Ja," svarede hun smilende, "jeg ser ret tålelig ud, når jeg passer at klæde mig på, som det sømmer sig en ældre dame."

Eve følte sig ilde til mode, hun anede en rivalinde i datteren, men ville nødig tilstå det for sig selv. Nu gav hun samtalen en anden retning.

"Er din broder ikke hjemme?"

"Jo, vi kom ned sammen."

Hyacinthe viste sig i døren. Han trådte ind, trykkede med en træt mine Gérards hånd.

Det var en ung mand på tyve år, der havde arvet moderens lyse hår og aflange ansigtsform, faderens grå øjne og sanselige mund. I skolen var han en dårlig og doven elev, der aldeles intet ville bestille og nærede en ubegrænset foragt for alle mulige livsstillinger. Faderen forkælede ham, han fik sin vilje i alt og beskæftigede sig nu med litteratur og musik, levede i en højst mærkelig kreds af kunstnere, letfærdige kvinder, forstyrrede mennesker og banditter, roste sig selv af en fuldstændig mangel

på begreb om sædelighed, havde afsky for det smukke køn, pralede med de værste og mest fordærvede ideer, drev alt på spidsen, var skiftende kollektivist, individualist, pessimist, symbolist, uden at ophøre med at være katolik, fordi det var god tone og højst elegant.

I grunden var han som de tomme tønder, der rumler mest, et væsen uden forstand eller hjerte.

Efter i tre slægtled at have frembragt pragtfulde, kraftige, levedygtige rovdyr, var Duvillardernes blod med et blevet svækket og fordærvet, det var, som om det i overmættelse havde mistet sin kraft og nu i fjerde led kun kunne skabe dette kønsløse væsen, der var ude af stand til at begå en stor forbrydelse eller udføre en ædel handling, der hverken havde evne til et vovestykke eller til store udskejelser.

Camille, der var klog nok til at indse, hvor lidt broderen var værd, drillede ham og gjorde nar ad ham. Nu så hun på ham, som han stod der i en frakke, der snørede ham ind i livet og faldt i lange skøder neden for knæet. Så sagde hun:

"Moder spørger efter dig, Hyacinthe ... kom lidt her hen og vis hende dit skørt! ... du ville være nydelig i pigeklæder!"

Men han vrissede ad hende, svarede ikke på hendes drilleri.

Han var en smule bange for den tre år ældre søster, skønt der herskede stor fortrolighed mellem de to unge, fordærvede skabninger, der udvekslede deres ryggesløse ideer uden spor af undseelse eller forlegenhed, idet de forgæves søgte at overgå og forbavse hinanden.

Han kastede et foragteligt blik til den store blomsterkurv med orkideer, der efter hans mening var gået af mode og blevet

simple. Han havde sværmet for liljer og var nu ved ranunklen, blodblomsten.

De to sidste gæster kom ind omtrent samtidigt.

Det var først kriminalretsassessor Amadieu, en meget god ven af huset, en lille mand omkring de fyrre, som en anarkistsag for nylig havde gjort bekendt.

Hans ansigt var indrammet i et stort, lyst kindskæg, trækkene var regelmæssige, men højst almindelige. Han forsøgte at give dem et skarpsindigt udtryk ved at bruge lorgnetter. Forresten tilhørte han den ny skole af øvrighedspersoner, var selskabsmand og psykolog, havde forfattet en bog til genmæle mod kriminalfysiologernes overgreb, overordentlig ærgerrig, ivrig efter at blive kendt og omtalt, vogtende på enhver lejlighed til at få sager, der kunne bringe ham hæder og ære.

Endelig kom Gérards morbroder, general Bozonnet, en højnæset, mager olding, hvis gigtsmerter for nylig havde tvunget ham til at søge sin afsked. Efter krigen var han blevet forfremmet til oberst som belønning for sin tapperhed ved Saint Privat, og han var blevet Napoleon tro, trods sine talrige forbindelser med monarkisterne, der tålte denne militære bonapartist, fordi han bittert bebrejdede republikken, at den havde ødelagt hæren.

Generalen var en brav mand, der elskede sin søster og vist nok for at opfylde et af hendes hemmelige ønsker modtog baronessens indbydelser, da hans nærværelse var som en slags forklaring eller undskyldning for Gérards hyppige besøg der i huset.

Men nu kom baronen og Duthil igen ind i stuen. De lo påfaldende højt, bar en overdreven munterhed til skue, der sagtens skulle vise, at de var i udmærket humør.

Derefter gik man ind i spisesalen, hvor ilden knitrede i kaminen og kastede et dansende forårsskær mellem de smukke, lyse mahognimøbler, over krystalglassene og sølvtøjet.

I det dæmpede dagslys antog stuens mosgrønne draperier et anstrøg af stille hyggelighed. I midten stod det pragtfuldt dækkede bord, hvis skinnende hvide, kniplingskantede dug var overstrøet med store, fint duftende teroser.

Baronessen sad mellem generalen og Amadieu. Baronen havde Duthil på højre, Gérard på venstre side, derpå satte børnene sig ved enden af bordet, Camille mellem generalen og hans søstersøn, Hyacinthe mellem Duthil og Amadieu.

Straks ved første ret – røræg med trøfler – blev samtalen almindelig. Man snakkede livligt og fortroligt om gårsdagens og formiddagens begivenheder, om skandaler og politik, om det nyeste skuespil og den sidste roman, og under den lette spøg, under de åndfulde vittigheder bevarede enhver sine bekymringer, sin sjælekval, en fortvivlelse, der ofte grænsede til dødsangst.

Det var baronen, der med sin sædvanlige frækhed først gav sig til at tale om artiklen i *Folkets Røst*.

"Hør en gang, De har vel læst Sagniers artikel fra i morges? Det er en af hans vellykkede frembringelser. Stilen er ypperlig, men hans galskab bliver efterhånden farlig."

Disse ord virkede beroligende på tilhørerne, for hvis artiklen var blevet forbigået i tavshed, ville den have tynget på selskabet.

"Skal vi nu have den Panamahistorie igen!" råbte Duthil, "den har vi virkelig haft nok af."

"Nej, kære ven, den afrikanske jernbanesag er klar som dagen," fortsatte baronen. "Sagniers trusler gælder til Wandsbeck, dem behøver ingen at tage sig nær … det hele er jo stillet på benene for at styrte ministeriet Barroux. Der bliver selvfølgelig interpellation i kammeret – vi får et artigt spektakel!"

"Denne skandalepresse," lød det roligt og langsomt fra Amadieu, "er i aller højeste grad samfundsopløsende og fordærvelig. Den ender med at ødelægge landet i bund og grund."

Generalen slog harmfuldt ud med hånden.

"Hvad nytter vel lovene, når ingen tør anvende dem."

Der blev et øjebliks tavshed rundt om bordet. Nu blev der budt en fiskeret om, og i den lune, duftende stilhed hørtes hverken de veldresserede tjeneres trin eller tallerkenernes klirren. Uden at man selv vidste hvorfor, drejede samtalen pludselig i en anden retning, en stemme spurgte:

"Så opføres *Polyeucte* altså ikke med den ny rollebesætning?"

"Nej," svarede Gérard, "jeg så i morges, at stykket ikke kommer frem før tidligst først i april."

Camille, der indtil nu havde været optaget af den unge mand, så nu på forældrene med lynende øjne. Hun vidste godt, at man talte om Silvianes optræden på Nationalteatret. Men hverken baronen eller baronessen forandrede en mine. De kendte for længst hinandens svagheder og lod sig ikke forstyrre. Eve var desuden så lykkelig ved tanken om det forestående møde. Hun tænkte ikke på andet, var allerede i ånden henne i deres rede,

mens hun adspredt smilende betragtede sine gæster. Og baronen var alt for optaget af det tordenvejr, der skulle bryde løs over ministeren, han skulle nok få sin og Silvianes vilje sat igennem og det i en fart. Han sagde derfor kun:

"Hvor kan de overhovedet spille noget som helst, der er jo ikke en eneste ordentlig skuespillerinde ved det teater?"

"Å," sagde nu baronessen åndsfraværende, "Delphine Vignot havde i går på Vaudevilleteatret en aldeles yndig dragt, og hun forstår at sætte sit hår som ingen anden."

Så fortalte Duthil med nogle omskrivninger i anledning af Camille en historie om samme Delphine og en ældre, meget bekendt politiker, derefter kom en ny skandale på tapetet: En veninde af huset var død som følge af en operation, lægen var med møje sluppet ud af Amadieus kløer, og nu gav generalen sit besyv med i sagen, idet han uden synlig anledning udtalte sin bitre sorg over hærens idiotiske organisation. Den gamle bordeauxvin skinnede som blod i de fine krystalglas; den gennemtrængende lugt af dyreryg med trøfler blandede sig i rosernes hendøende duft; nu kom aspargeserne ind, nye af året, der fordum var en stor sjældenhed, men nu til dags ikke forbavser nogen.

"Man har jo asparges hele vinteren," sagde baronen og slog foragteligt ud med hånden.

I samme øjeblik spurgte Gérard:

"Er det ikke i dag, der er formiddagsselskab hos fyrstinde de Harn?"

Camille svarede hastigt:

"Ja, klokken fire. Går De derhen?"

"Nej, det tror jeg ikke, jeg kan ikke, desværre," sagde den unge mand lidt forlegent.

"Å, hos den lille fyrstinde!" udbrød Duthil, "hun er dog virkelig en smule forstyrret i hovedet. De ved jo, hun påstår, at hun er enke? Sandheden er nok, at manden, en autentisk prins af blodet, smuk som dagen, rejser verden rundt med en sangerinde. Den gode fyrstinde med det uartige, lille drengeansigt foretrækker derimod at regere i Paris, i Hoche-allé, og hendes hus er den vidunderligste Noahs ark, hvor alle mulige nationer udfolder sig på den sælsomste måde."

"Å, ti dog stille, ondskabsfulde person," afbrød baronessen ham blidt. "Her i huset sætter vi stor pris på Rosemonde, som er en sød, elskværdig dame."

"Ja, det er hun rigtig nok," sagde Camille, "hun har indbudt os, og vi skal derhen allesammen, ikke sandt, moder?"

For ikke at svare lod baronessen, som om hun ikke havde hørt datterens spørgsmål, mens Duthil, der lod til at være yderst velunderrettet, blev ved at fortælle morsomme historier om fyrstinden og hendes selskab. Man ville få en trup spanske danserinder at se, hvis mimik og dans var så uanstændig, at der sikkert ville blive trængsel i hendes saloner, da alle havde hørt tale om spanierinderne. Og han tilføjede:

"De ved vel, at hun har opgivet malerkunsten. Nu studerer hun kemi, og huset er fuldt af anarkister – à propos, jeg synes, hun lægger an på Dem, Hyacinthe."

Hyacinthe havde ikke mælet et ord; han sad, som om intet af, hvad her foregik, vedkom ham.

"Å, hun keder mig umådeligt," svarede han omsider, "jeg går kun derhen, fordi jeg håber at træffe min ven, lord Eliot hos

hende, han har fra London sat mig stævne der. Men jeg må indrømme, at jeg hos fyrstinde de Harn næsten altid træffer folk, jeg gider tale med, og det hænder mig ellers aldrig."

"Min unge ven," spurgte Amadieu ironisk, "De er altså gået over i anarkisternes lejr?"

Uden at lade sig forstyrre, med sin urokkelig korrekte mine aflagde Hyacinthe sin politiske trosbekendelse.

"Hr. assessor, i denne tid, hvor lavhed og nederdrægtighed har overtaget, må ethvert, nogenlunde fornemt menneske blive anarkist."

Hele selskabet lo, Hyacinthe var et forkælet barn, der morede alle med sine mærkelige sætninger. Baronen var især opmuntret ved tanken om at have en anarkist til søn. Selv generalen talte i sine sørgmodigste øjeblikke om at sprænge et samfund i luften, der var tåbeligt nok til at lystre fire gadedrenge. Kun assessoren, der var ved at lave sig en lille specialitet som anarkistforfølger, holdt stand, forsvarede den truede civilisation, kom med hårrejsende beskrivelser af det, han kaldte ødelæggelsens og blodsudgydelsens horder. Men de øvrige gæster fortsatte med at smile, mens de spiste en delikat andeleverpostej. Der var virkelig så megen elendighed og ulykke til her i Paris, at man måtte være lidt overbærende, for resten ville alt forhåbentlig nok komme i orden. Selv baronen erklærede i en forsonlig tone:

"Selvfølgelig kunne der gøres noget. Men hvad skulle det være? Det er spørgsmålet, som ingen kan løse. Jeg for min part er rede til at opfylde alle lovformelige krav. Arbejdernes lod burde forbedres, man skulle virke ved godgørenhed i stor stil. Vi har jo allerede vor stiftelse for "Arbejdsinvaliderne", af hvilken

vi har ret til at være stolte. Men de må da heller ikke forlange umuligheder af os."

Ved desserten blev der en pludselig stilhed, som om alle de tilstedeværende midt i den livlige samtale, under påvirkning af den overdådige frokost, på ny følte sig grebet af deres hemmelige bekymringer, der røbede sig i deres trætte, forvildede miner. I Duthils træk kunne man læse hans skræk for angivelse, baronen tænkte med uro på, hvad han skulle gøre for at stille Silviane tilfreds. Dette fruentimmer var hans last, ellers stod han så fast i sin almagt; hun var den orm, der en gang i tiden ville ødelægge hans vælde. Men tydeligst sås et frygteligt drama i de hadefulde blikke, moder og datter udvekslede.

De forgyldte sølvknive skrællede omhyggeligt frugterne. Der var gyldne drueklaser og fine ferskner. Konfekt og kage gik bordet rundt, en uendelig mængde lækre sager, som langsomt fortæredes i overmæt nydelse.

Mens man satte skylleskålene frem, kom en af tjenerne hen og sagde med dæmpet stemme en besked til husets frue, der ligeledes svarede:

"Bed ham gå ind i dagligstuen, jeg skal straks komme."

Og til gæsterne sagde hun højt:

"Det er fader Froment, som endelig vil tale med mig. Han generer os ikke, jeg tror, hele selskabet kender ham. Han er en ren helgen, der tiltaler mig i høj grad."

Endnu en lille stund blev man siddende ved bordet, så forlod man omsider spisestuen, hvor retterne, vinen, frugten og roserne blandede deres duft i den lune varme fra de næsten udbrændte favnestykker under det dæmpede dagskær, som oplyste bordet, hvor glas og sølvtøj nu stod i malerisk uorden.

Midt i den lille sølvbrokadessalon stod Pierre og ventede. Han fortrød, at han havde bedt tjeneren melde sig, da han så bakken med kaffe og likør, og hans forlegenhed voksede, da selskabet trådte ind i livlig samtale, med blussende ansigter og skinnende øjne. Men hans brændende medlidenhed sejrede over hans beskedenhed. Han havde kun en dump fornemmelse af uhygge ved at være nødt til at tale om morgenens endeløse elendighed, om alt det smuds og al den sult, han havde set, det passede så dårligt her i dette rige hjem, midt i al denne lune, duftende overdådighed, mellem mennesker, der lod til at være så fornøjede efter en god frokost.

Baronessen og Gérard kom straks hen til ham, for det var Quinsac, hvis moder Pierre kendte, som havde forestillet ham for Duvillards, den gang baronessen var gået over til katolicismen. Og da han bad om undskyldning for sin påtrængenhed, sagde husets frue:

"De er altid velkommen her, bedste fader Froment, jeg skal være hos Dem, så snart jeg har sørget for mine gæster."

Hun gik med disse ord hen til bakken for at skænke kaffe.

Gérard blev stående og talte med præsten om stiftelsen for Arbejdsinvaliderne, hvor de for nylig havde truffet hinanden i anledning af en højtidelighed. Man havde lagt grundstenen til en pragtfuld, ny pavillon, der skulle bygges for 100.000 francs, som baron Duvillard havde skænket til stiftelsen. Denne bestod endnu kun af fire bygninger. Den oprindelige plan var at opføre tolv pavilloner på en stor, af byen skænket byggegrund på Gennevillier-halvøen, så at man stadig modtog gaver og gjorde megen reklame for denne anstalt, der skulle være et slags genmæle fra borgerstanden imod beskyldninger for egoisme og

nærighed overfor arbejderklassen. Sandheden var, at et pragtfuldt kapel midt på byggegrunden havde opslugt to tredjedele af kapitalen. Damer fra forskellige kredse havde stillet sig i spidsen for dette veldædige foretagende. Baronesse Duvillard, grevinde Quinsac, fyrstinde de Harn og en snes andre havde påtaget sig at skaffe de nødvendige midler til veje ved indsamlinger og basarer. Men foretagendet havde fået et mægtigt opsving, da man havde undfanget den ypperlige idé at vælte hele organisationen over på bladet *Globus'* hovedredaktør, hr. Fonsèque, der var blevet valgt til administrator og nu brugte sine forbindelser som deputeret og sin indsigt som forretningsmand til fordel for stiftelsen. Desuden blev der uafladelig skrevet i hans blad om denne udmærkede stiftelse. Man forsvarede sig mod de revolutionæres angreb ved at omtale de højere klassers utrættelige godgørenhed, og under valgkampen havde Arbejdsinvalidernes Stiftelse været et udmærket argument.

Camille kom nu med en fin, lille kop i hånden.

"Drikker De ikke kaffe?"

"Nej tak, frøken."

"Eller et lille glas chartreuse?"

"Nej tak, frøken."

Nu havde alle fået kaffe. Baronessen kom hen til Pierre og spurgte i den elskværdigste tone:

"Lad mig så høre, hvad De har på hjertet?"

Med dæmpet stemme og bankende hjerte begyndte Pierre:

"Jeg tager mig den frihed at henvende mig til baronessens bekendte godhed. I morges har jeg – oppe på Montmartre, i Saules-gade – set et syn, jeg ikke kan glemme, så sørgeligt var

det … man kan ikke forestille sig den elendighed, der hersker i sådan ulykkens og smertens boliger. Hele familier uden brændsel eller brød – familieforsørgerne kan ikke få arbejde, mødrene sulter, så at de ikke har die til deres spæde børn – overalt møder øjet kun nøgenhed og pjalter, sygdom og nød … og blandt så mange rædsler så jeg den aller største: en olding, ødelagt af mange års slid, døende af sult på en bunke pjalter, som en hund ikke ville have taget til takke med."

Han prøvede at udtrykke sig med varsomhed og blev dog selv forfærdet over de ord, han brugte, de billeder, han oprullede her i dette rige og overdådige hus for mennesker, som var overlæssede med livets goder – han følte så vel, at han kun dårligt passede her. Det var en underlig idé af ham at komme med disse jeremiader, netop som den varme, duftende kaffe så behageligt afsluttede en højst vellykket frokost!

Men han blev ved alligevel, ja hævede end også stemmen lidt. Den harme, han følte, rev ham hen. Han nævnte Laveuves navn og afsluttede sin forfærdelige beretning med et udfald mod den menneskelige uretfærdighed og en bøn om øjeblikkelig hjælp i barmhjertighedens navn.

Alle gæsterne havde nu nærmet sig for at høre på ham. Omkring præsten stod baronen, generalen, Duthil og Amadieu, ubevægelige og nippende i tavshed til deres kaffe.

"Og da jeg mente, det er umuligt at lade den gamle mand blive en time længere i denne tilstand, vil Deres Nåde måske være så god allerede i aften at lade ham få en plads i stiftelsen af Arbejdsinvalider, hvortil han jo har al mulig adkomst."

Tårerne steg op Eves smukke øjne. Hun var ganske betaget af denne sørgelige historie, netop som hun gik og glædede sig til

mødet med Gérard. Uvirksom, lad og ganske blottet for interesser udenfor sin egen person havde hun kun påtaget sig hvervet som formand i komiteen på den betingelse, at Fonsèque besørgede alle forretningerne.

"Ak, bedste fader Froment, mit hjerte bløder ved tanken om en sådan jammer. Men jeg forsikrer Dem, at jeg aldeles intet kan gøre for den ulykkelige, gamle mand ... desuden tror jeg, at vi allerede har beskæftiget os med vedkommende. De ved jo nok, at vi anstiller en undersøgelse, før vi optager folk i vor stiftelse. Og det forekommer mig, at det var hr. Duthil, som skaffede os oplysninger om Laveuve, ikke sandt?"

Duthil var i færd med at drikke et glas chartreuse.

"Jo, aldeles rigtigt, baronesse! – Fader, den gamle fyr har spillet komedie for Dem. Han fejler ingen ting, og hvis De har været ubesindig nok til at give ham penge er han gået lige ned for at drikke dem op bag Deres ryg. For han er altid beruset, desuden besat af en oprørets ånd, demonstrerende fra morgen til aften mod storborgerne, som han siger, han ville sprænge i luften med egen hånd, hvis han bare havde kræfter. Desuden vil han aldeles ikke i stiftelsen, der efter hans mening er et rent fængsel, hvor man bevogtes af hældører i nonnedragt, der messer og synger salmer og slæber folk i kirke så lang som dagen er – han vil ikke indespærres i et skident kloster, hvor porten lukkes kl. ni om aftenen! Bedste fader Froment, der er mange af disse elendige mennesker, der holder mere af deres frihed plus kulde, sult og død! ... og siden de ikke vil ind i vores stiftelser, hvor de får mad og pleje, er der jo ikke andet at gøre end lade dem krepere på gaden!"

Generalen og Amadieu nikkede bifaldende. Men baronen viste sig mere højsindet:

"Nej, ved De hvad – et menneske er et menneske – han må hjælpes, enten han vil eller ej."

Eve var aldeles fortvivlet over, at man ville lægge beslag på hende den eftermiddag til fordel for Laveuve. Hun vidste ikke, hvad hun skulle finde på for at slippe fri for dette overhæng.

"Jeg forsikrer Dem, fader, at jeg intet kan gøre. De tvivler selvfølgelig ikke om min gode vilje, men det er mig umuligt at få damerne kaldt sammen uden varsel, og uden at spørge dem til råds tør jeg på ingen måde tage nogen bestemmelse, især i en sag, der allerede har været forsøgt."

Med et øjnede hun en udvej.

"Hvad De skulle gøre, er dette: Tal straks med hr. Fonsèque, vor administrator. I tilfælde som dette, hvor øjeblikkelig hjælp er nødvendig, har han ret til at tage bestemmelse, for han ved, at bestyrelsens damer har ubegrænset tillid til ham og at de vil bifalde hans beslutninger."

"De kan træffe hr. Fonsèque i Kammeret," tilføjede Duthil, "men det bliver et bevæget møde. Jeg er bange for, De ikke får lov at tale med ham i fred."

Pierre, der blev mere og mere sørgmodig, trængte ikke ind på baronessen, men besluttede straks at få Fonsèque i tale og trods alle vanskeligheder udvirke, at den elendige gamle mand endnu i aften kom ind i stiftelsen.

Han blev endnu et par minutter og hørte på Gérard, der venligt og forekommende gav ham gode råd og sagde ham, at denne historie kunne blive ret kedsommelig, hvis de revolutionære blade fik fat på den.

Imidlertid begyndte gæsterne at tage afsked. Generalen sagde farvel til sin søstersøn og spurgte, om han fik ham at se den eftermiddag hos moderen, hvis modtagelsesdag det var. Den unge mand nøjedes med at trække på skulderen, for han så, at begge damernes øjne hvilede på ham. Derefter tog Amadieu hastigt afsked. En meget vigtig sag krævede hans nærværelse på Tinghuset. Lidt efter gik Duthil i Rigsdagen.

"Mellem fire og fem hos Silviane, ikke sandt?" sagde baronen, idet han fulgte ham til dørs. "De kan så meddele os, hvad der er sket i Kammeret efter Sagniers nederdrægtige artikel. Det må jeg dog vide. Jeg selv går op til ministeren for at ordne Silvianes affære, derefter har jeg nogle forretninger at besørge – jeg må tale med mine entreprenører, med forskellige redaktører ..."

"Ja, ja, så træffes vi hos Silviane mellem fire og fem som sædvanlig," svarede Duthil og gik, pint af denne ubestemte ængstelse, urolig ved tanken om denne ubehagelige jernbanehistorie og dens behandling i kammeret.

Og alle havde de glemt Laveuve, den elendige, der droges med døden – alle havde de deres bekymringer, deres lidenskaber, der optog dem, rev dem hen i den hvirvel, i den feber, pariserlivet fører med sig, hvor de alle blev drejet rundt i en malstrøm og hvor det gjaldt om at være den, der trampede sine sidemænd ned.

Camille så stift på moderen og Gérard, og da de fremmede havde lukket døren efter sig, spurgte hun:

"Så går du altså med os til fyrstindens formiddagsselskab, mama?"

"Ja, om lidt – men jeg kan ikke blive der hele tiden, jeg fik i morges et telegram fra Salman, og jeg må absolut hen at prøve

et kjoleliv klokken fire!"

Den unge pige, der var overbevist om, at moderen løj, svarede nu med en let dirren i stemmen:

"Jeg syntes, det var i morgen, du skulle prøve hos Salman – så kører vi fra selskabet hen og henter dig der – ikke sandt?"

"Nej, min pige, det bliver der ikke noget af – jeg kan ikke sige, når jeg er færdig, og dersom jeg får tid inden middag, tager jeg hen og taler med modehandlerinden om min hat."

Et møjsommelig bekæmpet raseri lynede i Camilles sorte øjne. Det var aldeles tydeligt, at de havde stævnemøde klokken fire – hun vidste nok hvor! Men hun hverken kunne eller turde drive det videre – hun havde gjort, hvad der stod i hendes magt for at hindre moderen fra at gå. Hun sendte forgæves Gérard et fortvivlet, bedende blik, da han sagde farvel, men han undgik hendes tårefyldte øjne. Pierre, der havde set mange ting, siden han var begyndt at komme der i huset, fik en uhyggelig fornemmelse af det hemmelige drama, der spilledes omkring ham, da han så disse tre menneskers inderligt lidenskabelige forlegenhed.

Hyacinthe havde imidlertid ligget henslængt i en lænestol, sugende på en æterkapsel. Han nedlod sig ikke til andre beruselsesmidler – nu talte han:

"I ved vel, at jeg skal til "Liljen"s udstilling. Der er vrimlende fuldt, et storartet billede: *Sjælevoldtægt*, som jeg absolut må se!"

"Jeg skal med fornøjelse sætte dig af der. Vi kan jo alle sammen bese den udstilling, før vi tager til fyrstinden."

"Ja, lad os det," udbrød Camille, der ellers gjorde tykt nar ad symbolisternes malerier, men i dag vist nok håbede at opholde moderen, så at hun kom for sent til mødet med Gérard.

Derefter spurgte hun, idet hun fremtvang et smil:

"De skulle vel ikke have lyst til at gå med os på "Liljen", Gérard?"

"Nej, ellers mange tak," svarede han, "jeg trænger til lidt motion, jeg går med fader Froment til Kammeret."

Og så tog han afsked med moder og datter, idet han kyssede dem begge på hånden. Det faldt ham ind, at han, for at slå tiden ihjel til kl. fire, kunne kigge op til Silviane, hvor han var en temmelig hyppig gæst, siden han en aften havde glemt at gå hjem.

I den store, højtidelige gård sagde han til præsten:

"Å, det gør godt at få en mundfuld frisk luft. Der er alt for varmt oppe hos Duvillards, og al den blomsterduft stiger til hovedet."

Pierre gik bort med feberhede hænder, en smule fortvivlet, ja bedøvet af denne pragt, der var som et fantastisk syn af et paradis, hvor de udvalgte levede og åndede. Hans på ny opvågnende trang til at gøre godt var forresten kun blevet endnu heftigere. Han tænkte på, hvad han skulle gøre for hos Fonsèque at udvirke Laveuves indlæggelse på stiftelsen, og hørte slet ikke på greven, der gik og talte om sin moder.

Nu smældede den tunge port i efter de to unge mænd, der gjorde et par skridt hen ad gaden, da Pierre med et kom til at tænke på, at han for et øjeblik siden havde set en arbejdsklædt mand stå plantet på det andet fortov, betragtende den høje port, der lukkede for kolossale rigdomme. Nu faldt det ham ind, at han havde set den håndværker et steds – var det ikke Salvat med sin værktøjskasse og det forsultne ansigt? Hastigt vendte han hovedet, urolig over at se dette fortvivlede

menneske stå hensunket i betragtninger ved dette overdådighedens hjem. Men manden, der blev forstyrret og måske nødig ville genkendes, drev nu langsomt af sted med trætte, slæbende trin, og da Pierre kun så hans ryg, blev han uvis i sin sag, håbede, han havde taget fejl, og at det ikke var Salvat.

3

Da fader Froment ville gå ind i Palais-Bourbon, kom han i tanker om, at han ikke havde kort, og han var lige ved at bede om at få Fonsèque i tale, skønt han ikke kendte ham, da han i forsalen traf den kollektivistiske deputerede Mège, til hvem han havde knyttet sig i gamle dage, da han kæmpede for menneskekærlighedens sejr i Charonne-kvarterets usselhed.

"Hvad, er De der? De vil da ikke præke for os her?"

"Nej, jeg kommer for at træffe hr. Fonsèque i anledning af en sag, der har hastværk, et ulykkeligt menneske, som må hjælpes straks."

"Fonsèque, ja, jeg ved ikke, om han er kommet. Vent lidt!"

Derpå standsede han en ung mand, der gik forbi, en lille, sortsmudset fyr, der lignede en travl mus.

"Hør engang, Massot, her er fader Froment, som gerne vil tale med Deres herre – lige straks!"

"Min herre er her ikke. Jeg har lige forladt ham på redaktionen, hvor han endnu har et godt kvarters arbejde. Hvis De vil være så god at vente, vil han ganske sikkert træffe ham her."

Så lod Mège Pierre træde ind i den store og kolde ventesal med Laokoon og Minerva af bronze, med bare mure, som fra de høje vinduesdøre, der vendte ud til haven, oplystes af vinterdagens blege og sørgmodige skær.

I dette øjeblik var den imidlertid fyldt og ligesom opvarmet af en febrilsk bevægelse. Talrige stående grupper, en stadig kommen og gåen af folk, der havde travlt og styrtede sig igennem mængden. Her fandtes flest deputerede, men også

journalister og – nysgerrige. Der var en voksende larm, sagte og støjende samtaler, udråb, latter, ledsaget af lidenskabeligt minespil.

I dette spektakel syntes Mèges tilbagekomst at fordoble støjen. Han var stor, mager som en apostel, dårlig klædt, allerede gammel og opslidt, skønt han kun var 45 år, med øjne, der brændte af ungdomsild og lynede bag ved brillerne, som aldrig forlod den smalle, krumme næse. Altid hostede han, talte afbrudt og hidsigt, kun hans faste vilje til at leve og virkeliggøre en drøm om fremtidens samfund, holdt ham oppe. Han var søn af en fattig læge i Nordfrankrig og var kommet som ganske ung til Paris, hvor han havde levet af den laveste journalistik og andet forefaldende. Han begyndte med at skaffe sig et ry som taler i de politiske forsamlinger. Derpå blev han efter krigen fører for det kollektivistiske parti, og senere lykkedes det ham ved sin brændende tro på sagen, ved ualmindelig udfoldelse af sit krigerske temperament at komme ind i kammeret, hvor han, kundskabsrig, som han var, kæmpede for sine ideer med viljekraft og ihærdighed, kæmpede som teoretiker, der har indrettet verden efter sin overbevisning, idet han på forhånd punkt for punkt hævdede kollektivismens lære.

Efter hans valg og fremtræden som deputeret så socialisterne udenfor kun i ham en taler, i grunden en diktator, der kun bestræbte sig for at omstøbe menneskene, erobre dem for sin tro og – styre dem.

"De ved vel, hvad der går for sig?" spurgte han Pierre, "igen en net historie. Hvad skal man sige? Vi sidder i snavs til op over ørene."

I tidligere tid var han blevet betaget af en virkelig sympati for denne præst, der var så god mod de lidende og som længtes så inderligt efter en samfundsreform. Også præsten havde til slut fået interesse for denne autoritære drømmer, der var bestemt på at gøre menneskene lykkelige, enten de ville eller ej.

Pierre vidste, at Mège var en fattig mand, der levede i stilhed med en kone og fire børn, som han elskede højt.

"De kan nok forstå, at jeg ikke er på Sagniers side," fortsatte han, "men eftersom han har talt i formiddag og truet med at offentliggøre listen på alle dem, der har taget mod penge, må det alligevel ikke se ud til, at vi endnu er medskyldige. Man har jo nok længe haft en anelse om de beskidte underhandlinger, hvortil denne smudsige affære med de afrikanske jernbaner har været anledningen, men det værste er, at to af det nuværende ministeriums medlemmer er sigtede. For tre år siden, da Rigsdagen havde med det duvillardske lån at gøre, var Barroux indenrigsminister og Monferrand minister for de offentlige arbejder. Nu da de er blevet ministre igen, den ene indenrigsminister, den anden finansminister og konseilspræsident, må man i deres egen interesse tvinge dem til at oplyse os om deres tidligere holdning. Nej, nej, de kan ikke tie stille længere, jeg har bekendtgjort, at jeg vil interpellere dem endnu i dag."

Det var denne meddelelse om en interpellation af Mège, der således bragte alle korridorerne i oprør som en følge af de forfærdelige artikler i *Folkets Røst*, Pierre blev lidt overrasket af hele denne historie, som faldt ned i hans eneste tanke, den at frelse en ulykkelig fra sult og nød. Derfor hørte han uden rigtig forståelse den socialistiske deputeredes lidenskabelige

udvikling, mens larmen tog til og høj latter meldte den almindelige forbavselse over at se ham i samtale med en præst.

"Å, de fæhoveder," brummede han foragteligt, "mon de tror, jeg æder en præstekjole hver dag til frokost? Jeg beder Dem undskylde mig, kære hr. Froment. Vil De ikke sætte Dem ned på den bænk for at vente på Fonsèque?"

Selv styrtede han sig ind i mængden, og Pierre begreb, at det bedste i virkeligheden var at sætte sig roligt ned. Stedet betog ham, interesserede ham, han glemte rent Laveuve og lod sig rive med af lidenskaberne i denne parlamentariske krise, hvori han var blevet kastet ind.

Man var knap sluppet ud af den forfærdelige Panamaskandale, en katastrofe, som han havde fulgt med en mands ængstelse, der hver aften venter at høre stormklokken forkynde det døende, gamle samfunds sidste time. Og nu begyndte her igen et lille Panama, en ny knagen i den rådne bygning, noget, som hændes i alverdens parlamenter i alle de store pengemanøvrer, men som her fik en skæbnesvanger alvorlighed ved de sociale omstændigheder, hvorunder den fremkom.

Denne sag med jernbanerne i Afrika, denne lille bunke skarn, hvori der blev rørt op, som udsendte uhyggelige dunster og som pludselig rejste denne bevægelse, denne frygt, denne vrede i Kammeret, det var i virkeligheden kun lejligheden til en politisk kamp, en valplads, hvor de forskellige politiske gruppers grådighed kunne slå sig løs. Til syvende og sidst drejede det sig kun om at styrte et ministerium for at erstatte det med et andet. Og bag ved denne magtbrynde, bag ved denne

bestandige jagt af de forskellige ærgerrigheder sås det ynkværdige bytte, hele folket i elendighed og lidelse.

Pierre så at Massot, lille Massot, som han kaldtes, havde sat sig på bænken ved siden af ham. Med åbent øje og øre hørende og noterende sig alt, idet han borede sig ind alle vegne med sin spidse væselsnude, var han der dog ikke som referent, han havde simpelthen vejret et indholdsrigt møde og var kommet for at se, om han ikke skulle finde stof til en artikel.

Denne præst, der druknede i larmen, måtte absolut vække hans opmærksomhed.

"De må have lidt tålmodighed, fader," sagde han, med et menneskes elskværdige munterhed, der gør nar ad alt, "herren må komme her, han ved, at der bliver fyret op under kedlen i dag. De er jo ikke en af hans vælgere fra Corrèze, vel?"

"Nej, nej, jeg er fra Paris og kommer for en stakkels mand, som jeg gerne straks ville have ind i stiftelsen for Arbejdsinvaliderne."

"Meget godt. Jeg er også et pariserbarn."

Han lo. Han var virkelig et pariserbarn, søn af en apoteker i St. Deniskvarteret, forhenværende elev af Charlemagne-lyceet, men som ikke en gang var blevet færdig med sine studeringer. Alt var gået galt for ham, han havde kastet sig ind i pressen i 18-årsalderen, næppe engang med de nødvendige ortografiske kundskaber, og som han selv sagde, havde han nu i 12 år tumlet om i de forskelligste kredse, idet han udspurgte nogle og gennemskuede resten.

Han havde set alt, væmmedes ved alt, troede ikke mere på de store mænd, erklærede, at sandheden ikke var til og levede i fred og ro af menneskenes slethed og dumhed. Naturligvis

havde han ingen litterær ærgerrighed, lod end også, som han nærede en begrundet frygt for litteraturen. I det hele var han ikke noget fæ, han skrev hvad som helst i hvilket som helst blad uden nogen tro eller overbevisning og stillede med sindsro til skue den ret, han havde til at sige alt, når han blot morede og opflammede sit publikum.

"Så De kender Mège, fader. Et mærkeligt stykke! Han er et stort barn og en drømmer i den frygteligste fanatikers skind. Å, jeg har set meget til ham, så jeg kender ham til bunds. De ved, han lever i den bestandige vished om, at han inden seks måneder vil få magten i sin hånd, og at han på et døgn skal virkeliggøre sit berømte kollektivistiske samfund, der skal afløse det kapitalistiske, ligesom dagen afløser natten. Og i dag er han sikker på, at han med sin interpellation vil styrte kabinettet, for at turen så meget hurtigere kan komme til ham selv. Det er hans system at slide sine modstandere op. Hvor mange gange har jeg ikke hørt ham opstille det regnestykke: slide dem op, den ene efter den anden for til sidst selv at regere. Og altid senest om 6 måneder. – Ulykken er, at der stadig skyder nye frem, og at turen aldrig kommer til ham."

Den lille Massot godtede sig af sit ganske hjerte. Derpå sænkede han stemmen lidt:

"Og Sagnier, kender De ham? Ikke? Ser De den røde mand med tyrehalsen, der ligner en slagter? Han, der taler der henne i en lille gruppe af luvslidte overfrakker."

Pierre fik endelig øje på den omtalte. Han havde store udstående øren, fyldig mund, stor næse og store, matte øjne.

"Ham der kan jeg også sige, jeg kender til bunds. Jeg var sammen med ham ved *Folkets Røst* før jeg kom til Fonsèque ved

Globe. Hvorfra han stammer, er der ingen, der ved. Længe drev han om i pressens laveste lag som journalist uden navn, optændt af ærgerrighed og begær. De erindrer måske hans første kup, den ret smudsige sag med en ny Ludvig d. 17., som han forsøgte at føre igennem, og som gjorde ham til den rasende royalist, han er endnu. Derpå fik han til sinds at antage sig folkets sag, blev pludselig socialist og katolik, førte en ivrig krig mod den frie tanke og republik, blev sædelighedens og retfærdighedens forkæmper og afslørede tidens afskyeligheder for at helbrede dem. Han lagde for med portrætter af finansmænd, en hoben uanstændig sladder uden kontrol og uden beviser, som burde have ført ham for retten, og som, da de blev udgivet som bog, gjorde den umådelige lykke, som De ved. Og han er blevet ved og bliver ved i *Folkets Røst*, som han startede i anledning af Panama med angivelser og skandaler og som den dag i dag er den kloak, der udspyr nutidens uhumskheder, idet han selv opfinder noget, når strømmen tager af, ene og alene fordi hans hovmod og hans kasse lever af disse store skandaler."

Her forargedes lille Massot og han gav sig til at le, for han havde i grunden stor respekt for Sagnier.

"Nå, det er en bandit, men alligevel en mand, som vil noget. De kan ikke tænke Dem hans umådelige forfængelighed. For nylig så De, hvordan han lod sig tiljuble af pøbelen, for han agerer Hallernes konge. Muligvis er han selv blevet betaget af sin smukke stilling som retfærdighedens vogter og tror til slut, at han frelser folket og støtter dyden. Det, der forundrer mig mest, er hans frugtbarhed i angiveri og skandale. Ikke en dag går, uden at han opdager en ny kæltringestreg og angiver nye

skyldige til mængdens had. Nej, aldrig udtørres denne flod af skarn, han opdisker bestandig en ny afgrøde af bagvaskelser, et utal af græsselige tankefostre vrimler frem, hver gang publikum giver tegn til træthed. Ser Se, fader, deri ligger geniet, for han ved udmærket godt, at salget stiger, så snart han, som i dag, udslynger en trussel om at sige alt og offentliggøre navnene på de bestukne og på forræderne. Så er hans salg sikret for flere dage."

Pierre hørte på denne muntre tale, som var lidt spottende, og han forstod flere ting, hvis rette betydning hidtil ikke var gået op for ham. Han udtrykte nu sin forundring over at se så mange af Kammerets medlemmer herude, nu da mødet var begyndt. Å – mødet! Hvem brød sig om alvorlige lovforslag, når man ventede en interpellation, der kunne vælte hele ministeriet! Den lidenskab, hvis udtryk Pierre så i alles miner og lader, var tilbagetrængt harme, en voksende ængstelse hos de magthavende ministres kreaturer, der nu gik og rystede for at sættes fra fadet, se andre komme til – det var også disse andres spirende forhåbninger, der begyndte at løfte hovedet, fordi man under den fremdragende storm kunne fiske i rørt vande.

Massot viste nu Pierre konseilspræsidenten, Barroux, der egentlig ikke passede som finansminister, men havde overtaget ledelsen af dette ministerium ene og alene for ved sin velkendte, urokkelige hæderlighed at bringe ro i den offentlige mening efter Panamakrisen. Han stod og talte med kultusminister Taboureau, en gammel professor med et udvisket og sørgmodigt ydre – overmåde hæderlig, men aldeles ukendt med hovedstaden og dens forviklinger, da han havde

tilbragt størstedelen af sin tilværelse som lærer ved et provinsuniversitet. Barroux var derimod en forgrundsfigur, høj og statelig med et smukt, glatraget ansigt, der dog manglede fornemhed, fordi næsen var lille.

Han kunne være omkring de tres, havde snehvide lokker, der gav hans hele fremtræden en lidt teatralsk majestæt, som han brugte på talerstolen. Han tilhørte en gammel, rig, parisisk slægt, var jurist, advokat og senere hen republikansk journalist af Gambettas parti, hæderlig, romantisk, svulstig og ikke meget begavet, men modig, rettænkende og en trofast tilhænger af den store revolutions principper. Nu begyndte imidlertid den gamle jakobiner at gå af mode, han gik i frø, stod endnu som en af borgerrepublikkens sidste støtter – ad hvilken de moderne, forsultne politikere i al hemmelighed smilede. Og under den pompøse holdning, under den lidt gammeldags veltalenhed skjulte sig en ubestemt karakter, en følsom, skikkelig mand, der udgød tårer, når han læste vers af Lamartine.

Derefter kom indenrigsminister Monferrand forbi og trak Barroux til side for at hviske ham et par ord i øret. Han lignede ikke konseilspræsidenten, var en tyk, lille mand på halvtreds, smilende og forekommende, men i det runde, lidt simple ansigt med det brune, korte kindskæg spillede et par meget kloge øjne. Her følte man sig overfor en mand, der kunne holde regeringens tøjler i hånd, en, der ikke var bange for selv at tage fat, og som aldrig slap sit bytte. Monferrand havde været borgmester i Tulle, kom fra Corrèze, hvor han ejede et stort gods. Han var en mand med fremtid, en vordende magt, hvis stadige stigen ængstede folk med iagttagelsesevne. Hans tale

var enkel og rolig og hans ord havde en mærkelig overbevisningens magt.

Tilsyneladende var han blottet for ærgerrighed, viste ved alle lejligheder en fuldstændig mangel på egoisme, mens han i grunden var begærlig efter alt, hvad man kan opnå gennem magt. Sagnier skrev om ham, at han var en tyv, en morder, havde kvalt to af sine tanter for at arve dem. I alt fald var han visselig ikke nogen almindelig morder.

Nu kom der bevægelse i gruppen.

Vignon, en af hovedpersonerne i den forestående debat, kom ind. De to ministre så på ham, mens han, der straks blev omringet af sine kolleger, på afstand smilende til excellencerne

Vignon var knap seks og tredive år, slank og middelhøj, meget blond, med et smukt, lyst, omhyggeligt passet skæg. Han var født i Paris, havde gjort en glimrende karriere, en kort tid været amtmand i Bordeaux – nu repræsenterede han ungdommen, fremtiden i Kammeret, han havde nemlig forstået, at man måtte have nye mænd, hvis man ville iværksætte de nødvendige reformer. Ærgerrig, klog, kundskabsrig og alsidig, som han var, havde han oven i købet et program, som han var mand for at sætte igennem, delvis i det mindste. For resten havde han ikke hastværk, var forsigtig og kløgtig, stolede på, at hans time måtte slå. Han havde fremtiden for sig, da han ikke i mindste måde var kompromitteret. I grunden var han kun en overordentlig dygtig embedsmand, hvis program lignede den nuværende konseilspræsidents, og kun i formen var forskellig fra hans, skønt det nu så ud, som om et ministerium Vignon ville blive en hel omvæltning. Om Vignon påstod Sagnier, at han stilede efter

præsidentværdigheden, og at han var rede til at vade i blod for at nå Elyséepaladset.

"Nå, ja," forklarede Massot, "det er såmænd muligt, at Sagnier for en gangs skyld ikke lyver, og at der virkelig mellem Hunters papirer har været en liste, som på en eller anden måde er kommet Sagnier i hænde ... jeg ved med bestemthed, at Hunter længe har gået Duvillards ærinder for at få stemmer i den afrikanske jernbaneaffære. Men hvis man vil forstå den sag, må man først vide, hvilken fremgangsmåde han brugte, Hunter var behændigheden og finheden selv, så uendelig langt fra de brutale bestikkelser eller den smudsige prutten, man formoder. Man må være redaktør Sagnier for at forestille sig Kammeret som en børs, hvor alle er til fals, og hvor man sælger overbevisningen til den højst bydende, uden blusel. Ak, nej, sådan går det minsandten ikke til i virkeligheden, disse sager er let forståelige, ja, man er nær ved at undskylde og tilgive dem. Se nu for eksempel den del af artiklen, der sigter Barroux og Monferrand, som, uden at nævnes, er betegnede på den mest åbenlyse måde. De ved jo nok, at Barroux på den tid, afstemningen fandt sted, var indenrigsminister, og Monferrand minister for de offentlige arbejder, så at de nu begge beskyldes for svigagtig tilsidesættelse af deres embedspligt – den sorteste af forbrydelser mod samfundet. Jeg ved ikke, i hvilken politisk kombination Barroux har kunnet rode sig ind her, men jeg er rede til at aflægge min ed på, at den ikke har bragt ham en skilling i lommen, for han er en fuldkommen hæderlig mand. Med Monferrand er det en anden sag, han tager, hvad der kan falde af, og dog skulle det undre mig, om han virkelig havde været indblandet i en så malproper

historie. For han gør ikke den slags fejl, eller rettere, den slags dumheder, og det er en kapitaldumhed at tage mod penge og lade kvitteringen flyde omkring."

Han brød af, viste med en let håndbevægelse på Duthil, der nu, smilende trods ængstelsen, nærmede sig til gruppen om de to ministre.

"Se på den unge mand, den smukke, mørke fyr, med det uimodståelige skæg."

"Ham kender jeg," sagde Pierre.

"Å, De kender Duthil? Se han har aldeles bestemt modtaget bestikkelse. Men han er som en fugl. Han kommer flagrende fra Angoulême som en munter og elskværdig selskabsfugl. Af samvittighed og betænkeligheder ejer han hverken mere eller mindre end de smukke brogede bogfinker, der er hans landsmænd, og som altid kvidrer elskovssange. Han har taget Hunters penge som manna, der faldt fra himlen, og det er ikke et øjeblik faldet ham ind, at de kunne tilsmudse hans fingre. De kan være sikker på, at han ikke begriber, hvorfor man gider gøre ophævelser over sådan ubetydeligheder."

Atter udpegede han i gruppen en rigsdagsmand på et halvt hundrede år, med et snavset og ynkværdigt ydre, lang og tynd som en humlestage, lidt foroverbøjet under vægten af sit store hoved, der mindede om en hests. Det smudsigblonde, tynde og glatte hår, den hængende knebelsbart, hele det store, udvaskede, forvildede ansigt udtrykte en stedsevarende nød og forlegenhed.

"Og Chaigneux? Kender De også ham? Nå, ikke? Så se på ham og sig mig så, om det ikke er aldeles naturligt, at han også har ladet sig bestikke? ... han er deputeret fra Arras, hvor han var

sagfører. Da han blev valgt, gjorde politikken ham ganske forstyrret i hovedet, så at han solgte alt, hvad han havde, flyttede hertil for at gøre sin lykke i Paris, hvor han installerede sig med kone og tre døtre. Og så kan De selv forestille Dem den tilværelse, han fører mellem disse fire damer. Rædsomme fruentimmer, der altid farer om til dameskrædder, modehandler, derfra på visitter, i butikker, for nu slet ikke at tale om den hæsblæsende jagt, der gøres på ægtemænd til de tre døtre. Og aldrig har familien andet end uheld. Den satte, middelmådige fyr bliver aldrig til noget i Kammeret, han, som troede, at hans mandat skulle hjælpe ham med glans gennem alle de affærer, der nu vokser ham op over ørene! Han skulle ikke tage mod penge for hvad som helst, den stakkels Chaigneux, der altid er på jagt efter 500 francs til at stoppe i et eller andet gabende hul! Jeg indrømmer, at han måske var en hæderlig mand, da han kom hertil – nu er han det ikke mere, det er det hele!"

Massot var kommet i ånde.

Han fortsatte at skildre medlemmerne, om hvilke han en gang havde haft til hensigt at skrive en bog, kaldet "Rigsdagsmænd til Fals". Forresten indrømmede han, at deres tal forholdsvis ikke var stort, og at der i alle parlamenter findes sorte får. Atter kom Sagniers navn frem – Massot påstod, at det var redaktørens specialitet at gøre landets lovgivende forsamling til en røverkule.

Pierre interesserede sig mest for den sig nærmende ministerkrise og den uro, der herved frembragtes omkring ham.

I gruppen om ministrene var Duthil og Chaigneux ikke de eneste, der så bekymrede ud ved at mærke, hvordan jorden gled bort under fødderne af dem. De begyndte at tænke sig muligheden af allerede i aften at blive sat fast. Alle ministeriets tilhængere havde her samlet sig. Alle de, der stod og faldt med Barroux. Og det var en ynk at lægge mærke til de ængstelige miner, blege ansigter og den hviskende samtale, hvor enhver bragte sit besyv af sladder og oplysninger.

Vignons gruppe dannede en modsætning til excellencernes. Fremtidens mand stod roligt smilende midt i sin flok. Her glimtede attrå og håb i alles øjne, her herskede almindelig overraskelse over denne uventede hændelse, der kunne blive så skæbnesvanger for det nuværende ministerium. Vignon undgik at svare på sine venners alt for direkte spørgsmål, forsikrede kun, at han ikke ville skride ind. Det var øjensynlig hans plan at overlade interpellationen til Mège – ham var han ikke bange for, og når Barroux så var styrtet, behøvede han kun at bukke sig ned og samle porteføljerne op i ro og mag.

"Å, den Monferrand," sagde lille Massot, "det er en karl, der ved, hvorfra vinden blæser, og som kan indrette sig i en håndevending. Jeg har set ham være antiklerikal. Præsteæder – om jeg ellers må udtrykke mig sådan, og dette siger jeg ikke for at være behagelig imod Dem, fader, men jeg tror at kunne meddele Dem, at Hans Excellence nu har forsonet sig med Vorherre … jeg har i alt fald ladet mig fortælle, at den berømte biskop Martha altid er hos ham. Det er jo en stor glæde i disse dage, hvor videnskab og kunst, ja samfundet selv er ved at spille fallit, at se religionen blomstre frem i yndig mysticisme!"

Som sædvanlig spottede han, men han havde sagt dette på en så elskværdig måde, at præsten måtte bøje sig. Desuden var der opstået en vis bevægelse, man råbte, at Mège besteg talerstolen. Alle de deputerede skyndte sig ind i salen, så at der kun blev nogle besøgende og journalister tilbage i ventesalen.

"Det undrer mig," sagde Massot, "at Fonsèque ikke er kommet. Hvad her foregår, må dog interessere ham. Men han er dreven og ved altid, hvorfor han gør lige det modsatte af det, en anden ville gøre ... kender De ham?"

Og da Pierre svarede benægtende, fortsatte han:

"Han er et godt hoved og en virkelig kraft ... Sagnier har også gjort hentydning til ham i sin artikel. For øvrigt er han i reglen Duvillards mand. Der er ingen tvivl om, at han har fået noget, det gør han altid. Men han er altid dækket, lader sig kun betale for, hvad han kan vedkende sig, for reklame og tilladelig provision. Og når jeg for lidt siden syntes, han var urolig, hvis han nu tøver med at bevise sit moralske alibi, da er det den første uforsigtighed, han har begået i sit liv."

Og så beskrev han Fonsèque, der også var fra Corrèze, havde været advokat i Tulle, og var kommet til Paris med store planer. Det var virkelig lykkedes ham at slå igennem, takket være den store avis *Le Globe*, som han havde grundlagt og hvis hovedredaktør han var. Han boede nu i nærheden af Boulogne-skoven i en elegant villa, og ikke et eneste foretagende blev sat i gang, uden at han fik en fed bid af det. Han var et forretningsgeni og benyttede sig af sin avis som af en uberegnelig magt, der satte ham i stand til at beherske markedet. Men med hvilken smidighed havde han ikke måttet optræde, hvilken tålmodighed havde han ikke måttet eje for at

nå det anerkendte navn som alvorsmand, der med myndighed ledede det hæderligste og mest agtede blad. I sit hjerte troede han ikke på noget som helst, men han havde gjort sit blad til en støtte for orden, ejendom og familie, og siden han selv havde interesse af det, for den konservative republik. Og i kraft af den magtstilling, man havde indrømmet ham, havde han hånden nede i enhver pengepose.

"Ja, fader, der ser De, hvad pressen fører til. Når man ville sammenligne Sagnier og Fonsèque, så er de egentlig kolleger, de har hver sit våben, som de benytter, men hvilken forskel i midlerne og i resultaterne! Den førstes blad er som en rendesten, der river sin redaktør med sig ned i kloakken, den andens derimod er ganske sikkert den bedste journalistik, der kan præsteres, fin og litterær, en lækkerbisken for virkelig dannede mennesker og en ære for den mand, der leder det. Men, Gud skal vide, i grunden er det hip som hap."

Massot, der morede sig over sin egen hån, brast i latter.

"Så, der bar vi nu endelig Fonsèque," udbrød han pludselig.

Og mens han endnu lo, forestillede han præsten.

"Fader Froment, som nu i tyve minutter har ventet på Dem ... jeg går lidt ind for at se, hvordan det står sig derinde. De ved vel, at Mège interpellerer?"

Det gav et sæt i Fonsèque.

"En interpellation ... så må jeg derind!"

Pierre betragtede ham. Det var en lille, livlig mand på et halvhundrede år, der så ungdommelig ud med sit endnu ganske sorte fuldskæg. Øjnene skinnede og lynede – og munden, der nok var alt andet end smuk, skjultes under overskægget – i det hele taget gjorde han et behageligt indtryk, åndfuld lige til

spidsen af den lille, fine næse, en rigtig støvernæse, der altid syntes at vejre.

"Er der noget, hvormed jeg kan tjene Dem?"

Pierre forklarede ham ganske kort, hvad han ønskede, fortalte ham om besøget hos Laveuve, hvor hjerteskærende det hele var, og bad om, at staklen straks måtte blive indlagt på Stiftelsen for Arbejdsinvalider.

"Laveuve? ... men er den sag ikke undersøgt? ... det er Duthil, der har indgivet rapport om den, og resultatet blev, at vi ikke kunne stemme for indlæggelsen."

Men præsten opgav ikke ævred.

"Jeg er overbevist om, at Deres hjerte ville være opfyldt af medlidenhed, hvis De havde været med mig i morges. Det er oprørende at lade en olding blive en time længere i den tilstand. Han må absolut hjælpes endnu i aften."

"Å, inden i aften," udbrød Fonsèque, "det er umuligt ... aldeles umuligt. Der er en masse uundgåelige formaliteter. Og desuden kan jeg aldeles ikke alene tage en sådan bestemmelse, dertil strækker min myndighed sig ikke. Jeg er kun administrator og har at udføre de beslutninger, damekomiteen tager."

"Men det er netop baronesse Duvillard, der har sendt mig til Dem og sagt mig, at De alene har den nødvendige myndighed til i særlige tilfælde at beordre øjeblikkelig indlæggelse."

"Er det baronessen, som sender Dem? Ja, det ligner hende, ude af stand til at tage en beslutning og ængstelig for at påtage sig et hvilket som helst ansvar ... hvorfor vil hun nu skaffe mig ubehageligheder. Nej, fader, jeg handler ikke imod reglementerne og giver ikke en ordre, der vil lægge mig ud med

alle damerne. De kender dem ikke, men de er ikke til at spøge med, når de holder møde."

Han forsvarede sig på en spøgende måde, men var på samme tid ganske på det rene med, at han intet ville gøre. Pludselig kom Duthil barhovedet farende hen ad gangen for at kalde dem ind, der var interesserede i den alvorlige forhandling, der nu skulle til at begynde.

"Hvad for noget, Fonsèque, står De der endnu. Skynd Dem ind på Deres plads. Nu går det løs!"

Og han løb videre. Fonsèque gav sig dog god tid, som om den malpropre sag, der nu satte forsamlingen i bevægelse, ikke vedkom ham. Han smilede stadig, men en let, febrilsk dirren sås i hans øjenlåg.

"De må undskylde mig, fader, men De ser selv, at mine venner sender bud efter mig. Jeg gentager, at jeg aldeles ikke er i stand til at gøre noget for Deres protegé."

Men Pierre ville endnu ikke tage imod dette som et sidste afslag.

"Nej, nej, hr. Fonsèque," udbrød han, "gå De blot ind til Deres forretninger, jeg venter på Dem her. – Overvej det nøje, før De afslår det. De har hastværk nu. Jeg mærker godt, at De er optaget af andet, men siden, når De kommer tilbage og kan skænke mig hele Deres opmærksomhed, er jeg overbevist om, at De vil tilstå mig det, jeg beder om."

Og skønt Fonsèque, idet han gik, forsikrede Pierre, at han ikke kunne forandre sin bestemmelse, var denne dog så ihærdig, at han satte sig på bænken, bestemt på at vente der, om det skulle være, lige til aften.

Nu var der næsten tomt omkring ham, og ventesalen så endnu kedsommeligere ud med sin Laokoon og sin Minerva.

Ikke en lyd af den storm, der rasede i salen ved siden af, en dødsstilhed hvilede over den, en stum fortvivlelsens skælven, der kom fra det fjerne, formodentlig fra hele landet.

Det var det, der nu hjemsøgte Pierre i hans drømmerier, det gamle sår brød op igen med al dets giftige pine. Den langsomt tiltagende parlamentariske råddenskab havde vokset sig stærk og angrebet de sociale forhold. Højt oppe over den personlige ærgerrigheds lave intriger kæmpedes ganske vist en ædel kamp for principperne, på sin fremadskridende gang fejende fortiden til side og søgende at skabe en fremtid med mere sandhed, mere retfærdighed og mere lykke. Men når man så hen til den daglige kamp, til de løsslupne lidenskaber, hvis eneste mål var at trampe næsten ned for selv at komme frem, var det mellem de forskellige grupper kun et hårdnakket slagsmål om magten og om den tilfredsstillelse, den giver.

Venstre, højre, katolikker, republikanere, socialister og disse partiers tyve afskygninger var kun betegnelser for den samme brændende herskesyge. Man havde kun et mål: få magt i landet for selv at nyde og for at kunne uddele gunstbevisninger til sine hjælpere og kreaturer. Og det værste var, at disse store slag, disse dage og uger, der spildtes, for at den ene kunne afløse den anden, ikke førte til noget, men var en tåbelig march på stedet, for den "ene" var lige så god som den "anden", og den ny herre drev forretningerne på samme måde som den gamle – det vil sige: De glemte deres program og deres løfter, så snart de var ved fadet!

Lidt efter lidt kom Pierre igen til at tænke på Laveuve, som han en stund havde glemt. Ak, hvad angik det denne ulykkelige gamle, der lå og var ved at dø af sult på sine pjalter, om Mège styrtede ministeriet Barroux og ministeriet Vignon kom til magten. Og bag ved Laveuve lå et helt folk af ulykkelige og fattige, våndende sig og råbende på retfærdighed, mens Kammeret holdt møde og kæmpede lidenskabeligt om, hvem nationen skulle tilhøre og hvem der skulle flå den. Uhumskheden tiltog, det rædselsfulde sår bredte sig skamløst, kræften ville snart nå hjertet! Hvor modbydeligt var ikke dette syn og hvor måtte man ikke længes efter den hævnende kniv, der måske kunne bringe sundhed og glæde.

Pierre vidste ikke, hvor længe han havde siddet hensunket i tanker, da der pludselig blev støj og bevægelse rundt om ham i salen. Man talte og gestikulerede ivrigt. Pludseligt hørte han den lille Massot sige:

"Styrtet er han ikke, men der mangler ikke meget. Jeg giver ikke to skilling for hele butikken."

Han talte om ministeriet og var ved at give en beretning om mødet til en kollega, der netop kom til. Mège havde talt meget godt med lidenskabelig harme mod borgerstandens råddenskab, men som sædvanlig hårde han skudt over målet og ved sin voldsomhed gjort kammeret uroligt. Da derfor Barroux havde fået ordet for at bede om en måneds udsættelse af interpellationen, behøvede han kun med stolt og uforstilt harme at gå i felten mod den modbydelige kamp, som en vis del af pressen førte. Skulle måske Panama-skandalerne nu til at begynde igen? Skulle nationens repræsentanter lade sig skræmme ved truslen om nyt angiveri? Det var selve

republikken, som dens modstandere søgte at drukne i en strøm af uhumskheder. Nej, nej! Nu var timen kommet til at forliges, til at arbejde i ro uden at tillade skandalejægere at forstyrre den offentlige fred. Og Kammeret, der frygtede, at vælgerne til sidst skulle blive trætte overfor dette fortsatte væld af moralsk smuds, havde vedtaget en måneds udsættelse. Skønt Vignon ikke havde talt, havde hele hans parti dog stemt mod ministeriet, så at dette kun havde fået to stemmers majoritet – en fuldstændig latterlig majoritet.

"Men så indgiver det vel sin demission," spurgte en.

"Ja, man siger det. Men Barroux er stædig ... selv om han ikke vil gå, varer det ikke otte dage, før det er styrtet, så meget mere som Sagnier er rasende og siger, at han i morgen vil offentliggøre listen."

Man så nu Barroux og Monferrand hurtigt gå gennem salen. De så ophidsede og alvorlige ud, fulgtes med nogle af deres tilhængere. Der blev sagt, at der skulle holdes ministerråd for at tage bestemmelse om deres optræden.

Derpå kom Vignon midt i en sværm af venner.

Han triumferede, uagtet han søgte at skjule sin glæde, og tyssede på vennerne, for at de ikke for tidligt skulle glæde sig over sejren.

"For pokker!" mumlede den lille Massot. "Chaigneux og Duthil ser ud som et par våde hunde. Nå, og der har vi føreren. Se engang, hvor han tager sig ud, denne Fonsèque ... farvel, nu stikker jeg af."

Han trykkede sin kollegas hånd, skønt mødet ikke sluttedes – et nyt, meget vigtigt forretningsspørgsmål kom frem og behandledes for tomme bænke.

Chaigneux støttede sig til den store Minervas fodstykke, han så i højeste grad nedtrykt ud – aldrig havde han været fortvivlelsen så nær, han tyngedes formelig til jorden af uophørlige uheld, der slag i slag ramte ham.

Duthil holdt tilsyneladende modet oppe – han stod og talte i midten af en gruppe, og hans stemme havde et let ironisk tonefald, men hans læber dirrede nu og da – nervøse trækninger fo'r hen over det smukke ansigt, og på panden perlede angstens sved.

Kun Fonsèque var urokkelig. Modig og rolig stod den livlige, lille skikkelse der, mens de spillende øjne uden spor af ængstelse fo'r rundt i salen.

Pierre stod op for at gentage sin anmodning.

Men Fonsèque kom ham i forkøbet og sagde bestemt:

"Nej, nej, fader, jeg siger Dem igen, at jeg på ingen måde kan tillade mig et sådant brud på vore statutter. Vi har modtaget meddelelser den sag vedrørende, og den er afgjort. Hvor kan jeg da handle stik imod min egen beslutning?"

"Ak," mumlede præsten bedrøvet, "her drejer det sig om en olding, der må dø af sult og kulde, hvis han ikke får hjælp øjeblikkelig."

Redaktøren af *Globe* slog ud med hånden og syntes at ville tage murene til vidne på, at han ikke kunne gøre noget i dette tilfælde. Han var måske også bange for at foretage et sådant skridt, når der var tale om Arbejdsinvalidernes Stiftelse, af hvilken han havde gjort lidt for meget væsen i sit blad, og som han i valgkampagnen havde misbrugt. Muligvis pintes han også af skræk for den sag, der netop havde været for, så at han var mere end almindelig ufølsom for andres lidelser.

"Jeg er aldeles magtesløs her, det forsikrer jeg Dem, men jeg vil selvfølgelig gøre hvad som helst, hvis De kan skaffe mig damekomiteens samtykke. De har jo allerede baronessen på Deres side – tal med de andre."

Pierre var bestemt på at drive sagen til det yderste, han sagde derfor:

"Jeg kender grevinde Quinsac – til hende kan jeg straks henvende mig."

"Det er udmærket! Tag en vogn og opsøg med det samme fyrstinde de Harn. Hun er meget virksom, får stadig mere at sige i komiteen ... når De bringer mig besked fra damerne på redaktionskontoret i eftermiddag, kan Deres protegé endnu i aften indlægges – det lover jeg Dem."

Nu var der en vis storslået godmodighed over hans holdning. Han var rede til hvad som helst, blot han blev fri for ansvar. Præsten følte sig atter ganske håbefuld.

"Tak, mange tak ... det er et menneskes liv, De her redder."

"De kan nok selv forstå, at jeg med største glæde vil yde Dem min bistand. Kunne man kun med et ord lindre al verdens elendighed, stille de ulykkeliges sult og tørst, da skulle det sandelig snart være gjort ... skynd Dem, bedste hr. pastor, De har ikke et minut at spilde."

De tog hjertelig afsked med hinanden, og Pierre ilede afsted, men det var ingen let sag at slippe ud, for grupperne var nu talrigere, folk talte ivrigt og alvorligt om mødet. Alle var i stor bevægelse, så han måtte puffe sig frem gennem menneskevrimlen, der kun tænkte på sine egne sager, og hvis lidenskaber var i stærkt oprør.

Men han gik bort med godt håb. Det forekom ham, at han ved at frelse denne elendige begyndte en slags afsoning, kunne gøre en smule bod for al den fejhed, begærlighed og smudsighed, han her havde set stige op på overfladen af det politiske livs rørte vande.

I forhallen standsedes Pierre igen. Her var spektakel i anledning af en strid, som var opstået mellem dørvogteren og en mand, der ville ind i salen, men hvis kort ved nærmere eftersyn viste sig at være forfalsket. Manden havde først givet grovheder, men havde ikke trængt videre på – det så ud, som om han var blevet bange. Og Pierre genkendte med den største overraskelse Salvat, mekanikeren, den dårligt klædte arbejder fra Montmartre. Denne gang tog han ikke fejl: det var ganske rigtig den høje, magre, krumbøjede skikkelse med de drømmende flammeøjne, der lyste op i det blege, forsultne ansigt.

Han havde ikke mere sin værktøjspose i hånden – nu var jakken knappet helt op til halsen – på venstre side buled den ud, som om han havde skjult et stort stykke brød i lommen.

Nu vandrede han videre, drev langsomt over Concordebro, som om han ikke vidste, hvor han ville hen.

4

I den gamle, falmede dagligstue, der var møbleret i Louis Seize-stil, sad grevinde Quinsac ved kaminen på sin sædvanlige plads.

Der var en stærk lighed mellem hende og sønnen, ansigtet var langt og ædelt med den lidt svære hage, øjnene endnu smukke under det snehvide hår, der var sat op, som det var mode i hendes ungdom. Trods sin fornemme tilbageholdenhed kunne hun være elskværdig og meget vindende.

Efter en lang tavshed gjorde hun en bevægelse med hånden, vendte sig mod grev Morigny, der sad på den anden side af kaminen i den lænestol, som han i en årrække havde benyttet, og udbrød:

"Ja, min ven, De har ganske ret, Vorherre har glemt os i en afskyelig tidsalder."

"I alt fald er lykken gået vor dør forbi," sagde han langsomt, "og hvis De har skyld i det, så har jeg det ganske sikkert også."

Med et bedrøvet smil og en ny bevægelse påbød hun ham tavshed, og der blev igen ganske stille. Ikke en lyd fra gaden nåede ind i denne mørke stueetage, der vendte ud til gården i den gamle bygning, hun beboede i St. Dominique-gade, næsten på hjørnet af Bourgogne-gade.

Greven var fire og halvfjerdsindstyve år gammel, ni år ældre end grevinden. Skønt han var lille og vindtør, bar det glatragede, stærkt rynkede ansigt fornemhedens præg. Han hørte til en af Frankrigs ældste familier og var en blandt de sidste legitimister, der uden håb bevarede troen på det hedengangne monarki. Hans formue, der endnu blev anslået til

millioner, var sikkert anbragt, da han på ingen måde ville vove en skilling i nutidens forretninger. Man vidste, at han i stilhed havde elsket grevinden, selv mens hendes mand levede, og at han havde friet til hende, da hun efter grevens død var flyttet ind i denne fugtige stueetage med de femten tusinde francs om året, det med nød og næppe var lykkedes at redde. Men hun tilbad sin søn, Gérard, der den gang var en halv snes år gammel og af svageligt helbred. Hun ofrede ham alt, hun havde en overtroisk frygt for at miste ham, hvis hun gav efter for en anden ømhed og andre pligter i livet.

Greven havde bøjet sig og var blevet ved med at tilbede hende og gøre hende sin opvartning, som den første aften han så hende, hengiven og opmærksom efter et kvart århundredes troskab. Der havde aldrig været noget mellem dem – end ikke et kys.

Da han så, at hun var alvorlig, blev han bange for, at han havde stødt hende, og sagde:

"Mit livs mål har været at gøre Dem lykkeligere, men det har jeg ikke nået, og det er sikkert kun min egen skyld ... er De urolig for Gérard?"

Hun rystede på hovedet og sagde:

"Så længe der ingen forandring sker, har vi ikke grund til at klage, min ven, vi finder os jo i sagernes stilling!"

Hun talte om sønnens forhold til baronesse Duvillard. Hun havde altid været svag overfor dette barn, der havde forårsaget hende så megen uro. Hans mangel på modstandskraft – hun vidste jo, hvor svag han var, vidste, hvad der skjulte sig under Gérards smukke og fornemme ydre. Hun havde fundet sig i hans dovenskab og lediggang, der havde umuliggjort hans

indtræden i armeen og diplomatiet. Hvor mange gange havde hun ikke måttet hjælpe ham over ubesindigheder, betalt hans klatgæld i hemmelighed og uden at ville modtage grevens hjælp. Han vovede ikke engang mere at tilbyde hende sine millioner, så fast havde hun sat sig i hovedet at ville slå sig igennem med levningerne af sin formue. Nu havde hun i lang tid lukket øjnene for skandalen, ville ikke se eller vide noget om dette kærlighedsforhold til den døbte jødinde.

"De ved," fortsatte grevinden, "hvor god Gérard er. Det er både hans styrke og hans svaghed. Hvor kan jeg skænde på ham, når han kommer her og græder med mig? ... Han vil nok blive ked af denne kvinde."

Grev Morigny rystede på hovedet.

"Hun er endnu meget smuk ... og så – så er der datteren. Det er værre, hvis han går hen og gifter sig med hende."

"Å – datteren! Hun er jo krøbling!"

"Og det ville være smukt, om man skulle sige, at en Quinsac giftede sig med et utyske for hendes millioners skyld!"

"Det skal aldrig ske!" udbrød grevinden, "min søn gifte sig ind i den familie! Det giver jeg aldrig mit samtykke til."

I dette øjeblik kom general Bozonnet ind. Han holdt meget af sin søster, kom gerne og så til hende på hendes modtagelsesdage, for den gamle kreds var tyndet ud, og kun få trofaste vovede sig ind i denne grå, sørgmodige salon, der så ud, som lå den tusinde mil fra nutidens Paris. Han gav sig straks til at fortælle, at han havde spist frokost hos Duvillards, og at Gérard også havde været der.

Han vidste, det glædede søsteren, at han kom der i huset. Han kunne da fortælle hende om det og pynte lidt op på det

med sin nærværelse.

"Den stakkels lille Camille tilbeder Gérard," sagde han, "hun ligefrem slugte ham med øjnene mens vi sad til bords."

Greven sagde alvorligt:

"Ja, der er faren. Et ægteskab mellem dem ville i alle henseender være forfærdeligt."

"Men hvorfor dog?" sagde generalen forbavset, "køn er hun ikke, men der bliver da også andre piger gift end de kønne. Og så er der hendes millioner ... nå ja, det er sandt, der er jo dette forhold til moderen, men herre gud, det ser man tit nok nu til dags."

Greven blev ubehageligt overrasket, men det var til ingen nytte at tage til genmæle. Alt styrtede jo sammen. Hvad var der at svare en Bozonnet, den sidste ætling af denne berømte familie, når det var kommet så vidt med ham, at han forsvarede republikkens oprørende sæder efter at have fornægtet sin konge og tjent kejserdømmet. Men grevinden selv harmedes:

"Men, kære broder, hvad er det, du siger? Jeg giver aldrig mit minde til en sådan skandale. Det er kun et øjeblik siden, at jeg udtalte mig aldeles bestemt desangående!"

"Sværg ikke, søster," udbrød generalen, "jeg ønsker kun Gérards lykke, det er hele sagen. Vi kan vel nok være enige om, at han egentlig ikke duer til meget. At han ikke er blevet officer, det lader jeg gå – den karriere er ødelagt. Men at han ikke blev diplomat, at han ikke skaffede sig en eller anden plads, forstår jeg ikke. Ganske vist tager det sig ud at rakke ned på nutiden og erklære, at en mand af vor klasse ikke kan finde nogen passende livsstilling, men når det kommer til stykket, er det kun de

dovne, der taler sådan. Gérard har kun én undskyldning, den, at han mangler dygtighed såvel som karakter!"

Moderen fik tårer i øjnene. Hun var altid ængstelig, hun vidste godt, at hendes søn var som en kalket grav, en forkølelse kunne gøre det af med ham, hvor stor og kraftig han end så ud. Var han ikke et sindbillede på denne adel, der tilsyneladende endnu stod så højt og sikkert, men som egentlig kun var støv og aske?

"Glem ikke," fortsatte generalen, "at han er seks og tredive år, han falder konstant tilbage på dig og han må da en gang se at blive sin egen mand."

"Men kære ven," sagde hun og vendte sig til greven, "lad os sætte vor lid til Gud. Det er umuligt, at han ikke skulle komme mig til hjælp, for jeg har aldrig syndet imod hans bud!"

"Aldrig," gentog greven og lagde i dette ene ord hele sin ømhed og hele sin tilbedelse for denne kvinde, som han havde elsket så mange år, uden at nogen af dem havde syndet.

I dette øjeblik kom en anden af de trofaste ind, og samtalen tog en ny vending.

Det var hr. de Larombière, assessor i overretten, han var en gammel mand på fem og tresindstyve år, høj, mager, skaldet og med små, hvide bakkenbarter. Øjnene var grå, den sammenknebne mund og brede hage gav det lange ansigt et strengt udtryk. Hans livs sorg var, at han efter sin egen mening ikke var kommet på sin rette hylde – han bildte sig ind at være en stor taler. Han repræsenterede det gamle, fornærmede Frankrig, som kun nødtvungent tjente republikken.

Man talte om de sidste dages begivenheder. Politikken var snart udtømt, man blev enige om en bitter fordømmelse af

personer og deres handlinger. Alle tre mente, at den republikanske regering var oprørende.

Tjeneren viste sig i døren og spurgte, om grevinden ville modtage fader Froment. Hun lod lidt forbavset.

"Hvad mon han vil mig? Lad ham komme ind."

Hun var meget gudelig, kendte Pierre fra nogle hjælpeforeninger og vidste, at hans sognebørn i Neuilly betragtede ham som en helgen.

Han følte sig lidt urolig, da han trådte ind. Straks kunne han intet se, det forekom ham, at han gik ind i et sørgehus eller en skyggeverden, hvor alle omrids var udviskede og hvor der kun taltes sagte, og da han kunne se de tilstedeværende, forstærkedes denne fornemmelse hos ham ved at mærke, hvor langt de syntes at være fra den verden, han kom fra, og hvortil han skulle vende tilbage.

Grevinden anbragte ham ved siden af sig foran kaminen, og med dæmpet stemme fortalte han den bedrøvelige historie om Laveuve, bad om hendes hjælp for at få ham indlagt på Arbejdsinvalidernes Stiftelse.

"Ak ja, dette selskab, som min søn ønskede, jeg skulle være med i ... men jeg har aldrig sat mine ben i deres bestyrelsesmøder. Hvor tror De, jeg kan udrette noget, jeg, der sikkert aldeles ingen indflydelse har."

Og atter kom hun til at tænke på Eve og Gérard, – for det var jo netop ved åbningsfesten, de to havde set hinanden første gang. Hun havde ved denne lejlighed, som ved så mange andre, føjet sig efter sønnen, skønt hun egentlig slet ikke syntes om at give sit navn til et af disse velgørenhedsforetagender, der gjorde reklame og opsigt.

"Deres Nåde," sagde Pierre bønfaldende, "her er tale om en olding, som er ved at dø af sult! Vær barmhjertig."

Skønt præsten talte sagte, havde generalen dog hørt hans ord.

"Er det med Deres gamle revolutionsmand, at De stadig har travlt? De fik altså intet udrettet hos Fonsèque? Nå ja – man kan da heller ikke straks udgyde tårer over karle, der ville sprænge os allesammen i luften, hvis de havde magten."

Den gamle øvrighedsperson virrede bifaldende med hovedet – han levede i den senere tid i en stadig angst for anarkister.

Og atter tog Pierre fat på sin forsvarstale. Han berettede, hvad han havde set, talte om den endeløse usselhed, om hjem uden føde, om kvinder og børn, der rystede af kulde i laser og pjalter, om familieforsørgere, der vandrede rundt i byens gader for at tjene lidt til brød. Han forlangte jo her kun et par linjer på et visitkort, et velvilligt ord fra grevinde Quinsac til baronesse Duvillard for at få denne til at gå uden om reglementet for en gangs skyld.

Og hans ord faldt dirrende af medfølelse langsomme og vægtige her i denne falmede, sørgmodige stue. De faldt til jorden, som kom de fra en ukendt verden, hvis liv og færden ikke fandt forståelse her.

Grevinden vendte sig nu om til Morigny. Men han lod ikke til at bekymre sig om sagen. Han stirrede ind i kaminen, ligegyldig for sine omgivelser, sørgmodig over denne tids vildfarelser, i hvilke han var nødt til at leve.

Imidlertid løftede han hovedet, da han følte, at den elskedes blik søgte ham, og deres øjne mødtes med et inderlig blidt

udtryk – bedrøvet og stille som selve deres heltemodige kærlighed.

"Ak ja, fader," sagde hun så, "jeg ved jo, hvor god De er, og jeg kan selvfølgelig ikke sige nej til en bøn fra Dem."

Hun gik ud af stuen og kom et øjeblik efter tilbage med et visitkort, hvorpå hun havde skrevet, at hun bifaldt de skridt, fader Froment måtte beslutte sig til i vedkommende sag. Og med skælvende stemme takkede Pierre hende. Med nyt håb forlod han den falmede stue, hvor den gamle dame blev siddende med sine trofaste venner – så langt fra det virkelige liv, i en verden, der var ved at forsvinde bag fortidens slør.

Udenfor steg han fornøjet op i vognen efter at have givet kusken fyrstinde de Harns adresse: Kléber Allé. Kunne han nu få et par ord fra denne dame, var alt godt. Men på Concordebroen var der så mange mennesker, at hesten ikke kunne komme frem uden i skridt, og der så han på fortovet Duthil, fin og velklædt, med cigar i munden, smilende til mængden i elskværdig letsindighed, glad over igen at være i den friske luft under den blå himmel, borte fra Kammerets uhygge og angst. Da Pierre fik øje på den unge herre med det muntre, sejrsstolte ansigt, fik han en indskydelse – mente, han burde vinde Duthil for sin sag, få fat i den, hvis rapport havde ødelagt Laveuves udsigt til at komme på stiftelsen. Nu holdt drosken stille, Duthils blik traf Pierre, han hilste ham med et genkendende smil.

"Hvor skal De hen, hr. Duthil?"

"Å, kun hen i Champs-Elysées."

"Jeg kører netop der forbi, og da jeg ønsker at tale et par ord med Dem, ville De gøre mig en tjeneste ved at benytte min

droske. Jeg skal sætte Dem af, hvor det passer Dem."

"Med største fornøjelse, fader! Min cigar generer Dem vel ikke?"

"På ingen måde!"

Drosken satte sig i bevægelse, rullede over pladsen, op ad den brede allé, og da Pierre kun havde så kort tid for sig, gik han straks løs på sagen for at overbevise Duthil.

Han huskede dennes udfald hos Duvillards og var egentlig lidt forbavset over straks at blive afbrudt af den unge politiker, der med fornøjet mine og et lettet blik til solen, som nu brød gennem tågen, sagde:

"Å ja – Deres gamle drukkenbolt! ... nå, så Fonsèque bragte ikke den sag i orden? ... Hvad er det egentlig, De vil? Straks have ham indlagt? ... ja – for min skyld gerne."

"Jamen, Deres rapport har jo gjort mandens optagelse umulig."

"Min rapport – min rapport! ... man kan jo altid se en sag fra mange forskellige sider, min bedste! ... og hvis denne fyr ligger Dem så alvorligt på sinde, skal jeg gerne hjælpe Dem – så vidt det står til mig!"

Pierre så på ham med glad overraskelse. Han behøvede altså ikke at anstrenge sig. Duthil fortsatte:

"De har grebet den sag galt an. I sit hjem er baron Duvillard enehersker – af grunde, som De måske selv kan gætte – ikke? ... baronessen føjer sig uden indsigelse efter ham. Og hvis De straks i morges – i stedet for at fare fra Herodes til Pilatus havde henvendt Dem til ham, havde Deres gamle fyr allerede været i havn. Især da Duvillard var i godt humør! ... Han havde såmænd straks sagt ja!"

Duthil lo.

"Men hør nu, hvad jeg vil gøre for Dem ... jeg skal få baronen på vor side – jeg kører nu netop et sted hen, hvor man altid kan træffe den mægtige mand på denne tid af dagen ..."

Og han lo højere.

"Nå ja, fader – De ved også, hvad jeg mener, og om hvem jeg taler ... I det hus nægter han ikke folk noget ... jeg skal få det løfte af ham, at han nu i aften hos baronessen udvirker det, De forgæves har bedt om i formiddag ... men – det bliver måske lidt ud på aftenen ..."

Så fik han en lys idé.

"Men hvorfor går De ikke med? ... så kan De selv få talt med baronen – og De kan straks sætte Dem i forbindelse med fruen uden at spilde et minut. – Jo, vist så – det er måske et underligt hus for en mand i Deres stilling, det indser jeg så godt – men De behøver jo kun at tale med baronen. De kan vente i den lille salon i stueetagen – jeg skal så få ham derned."

Dette forslag lod til i høj grad at oplive Duthil, mens Pierre så lidt forbløffet ud ved sådan at blive slæbt op til Silviane d'Aulnay. Her var han sikkert ikke på rette sted. Men han ville have aflagt besøg hos Satan selv – havde virkelig før været der i huset med fader Rose, når der havde været indsamlinger til fordel for de nødlidende.

Duthil misforstod hans tavshed, dæmpede stemmen og tilføjede beroligende:

"De ved vel, at baronen har betalt hus og møbler og alt – De behøver ikke at ængste Dem."

"Vist ikke! Jeg følger med," svarede Pierre, der nu ikke kunne lade være at trække lidt på smilebåndet.

Silvianes lille engelske hus, fint og moderne, lå i Antin Allé, et par skridt fra Champs Elysées.

Præstinden i dette tempel, hvor antikke messehagler strålede i malede ruders dæmpede violblå lys, var nylig fyldt 25 år. Hun var lille, mørk, en spinkel og fin skønhed. Alle levemænd i Paris kendte det yndige madonnahoved, ansigtets blide oval, den lige næse, lille mund, de skønt afrundede kinder, den uskyldige hage, indrammet i det tunge, sorte hår, der næsten skjulte den lave pande.

Grunden til den lykke, hun gjorde, lå netop i hendes smukke, naive uskyldsmine, i de blå øjnes uudgrundelige renhedsdyb, der dannede en næsten ubegribelig modsætning til den sjæl, som levede og rørte sig bag dette jomfruelige ydre.

Silviane var en yderst fordærvet skabning, der ikke i fjerneste måde lagde skjul på en samling af de værste laster, der spirer frem på storbyers mødding.

Om hendes luner og lidenskaber gik de utroligste rygter.

Nogle sagde, hun var født i en portnerloge, andre, at hun var datter af en læge. I hvert fald havde hun på en eller anden måde erhvervet sig en vis opdragelse, var ikke blottet for dannelse, kunne, når lejlighed gav sig, både tale og skrive, ja være både åndrig og net i sin optræden. Hun havde i de sidste ti år været ved forskellige teatre, havde altid vundet bifald på grund af sin ulastelige skønhed, ja nu og da virkelig spillet godt i roller, hvor hun forestillede krænket uskyldighed eller ganske unge piger. Men siden hun havde sat sig i hovedet at udføre Paulines rolle på Comédie-Française, havde en sådan indbildskhed vakt harme hos nogle, mens andre simpelthen lo ad et så urimeligt påfund – Silviane var aldeles umulig i den klassiske tragedies

klædebon. Men hun lod sig ikke rokke, sikker på ved uforskammet og hårdnakket trods at sætte sin vilje igennem – hun vidste jo nok, at hun kunne få det, hun ønskede, hun havde mægtige beskyttere, som ikke kunne sige nej, hvad hun end måtte fordre af dem.

Den dag var Gérard Quinsac gået hen til hende for at slå tiden ihjel inden stævnemødet med Eve i Matignon-gade, der lå i nærheden af Silvianes hus, hvor han stadig var en velkommen gæst, når den smukke dame kedede sig.

Men i dag havde han truffet sin forhenværende veninde i stort oprør, og han lå nu som gammel bekendt henstrakt i en magelig lænestol, mens Silviane forklarede ham sine sorger og genvordigheder.

Husets frue stod foran ham klædt i hvidt – i snehvid dragt som Eve – og talte ivrigt til den unge mand, der over for så megen ungdom og skønhed ikke var vanskelig at vinde og uvilkårligt sammenlignede hende med den langt fra ungdommelige dame, han snart skulle møde.

Han var på forhånd træt og ked af dette påtvungne forhold og ville meget hellere blive siddende her i fred og ro.

"Hører du, Gérard," udbrød hun så arrigt, at hun i glemsomhed sagde du, "ikke så meget som så tilstår jeg ham – ikke et kys på min lillefinger, før han stiller her med min udnævnelse!"

Nu trådte baronen ind, og hun blev øjeblikkelig kold som is, modtog ham som en krænket dronning med ildevarslende tavshed, mens han, trykket af det uvejr, der ventede ham, når han kom med dårlige efterretninger, smilede forlegent, idet han nærmede sig.

Hun var jo hans svage side – denne mægtige mands sidste lidenskab. Hun var også den retfærdige straf, idet hun med begærlighed skrabede til sig det guld, han og hans havde tjent ved grusomhed mod dem, der frøs og sultede.

Og det var en ynk at se den endnu kraftige mand, for hvis åsyn så mange rystede og bævede, hvis vrede fik stater til at vakle, stå her bly og skælvende som en skoledreng, der stammer og søger ord.

"Ak, min søde veninde! De aner ikke, hvordan jeg har måttet fare om. En masse kedsommelige sager – entreprenører, reklameanstalter, redaktører og deslige. Jeg troede såmænd aldrig, jeg skulle nå herhen – og Himlen ved, jeg længes efter at kysse Deres hånd!"

Han trykkede skuespillerindens hånd til sine læber, men hun lod ikke til at tage hans undskyldninger for gode varer, blev ved med at betragte ham med en kold, ligegyldig mine, ventede, hvad han videre havde at sige. Hendes strenghed forbløffede den forelskede mand i en sådan grad, at sveden perlede på hans pande, og han kunne ikke finde ord.

"Selvfølgelig har jeg frem for alt tænkt på Dem – jeg har været oppe i ministeriet – vær rolig, de er alle på Deres side – men vil De nu tænke Dem, at denne minister – et sandt Guds ord fra landet, der ingen forestilling har om, hvad her foregår i hovedstaden – vil De tænke Dem, at han vover personlig at modsætte sig Deres udnævnelse til skuespillerinde ved Nationalteatret. Han siger, at det ikke skal ske, så længe han er ved roret. Sådan en gammel nathue!"

Hun sad ret op og ned, knuste ham med sit blik og sagde i en iskold tone:

"Og hvad så?"

"Hvad så? Men kæreste veninde – hvad skal jeg i så fald gribe til? Jeg kan dog virkelig ikke styrte ministeriet, for at De kan komme til at spille Pauline."

"Hvorfor ikke?"

Han lo på en tvungen måde, men blodet fo'r ham til hovedet, og den svære skikkelse dirrede af ængstelse.

"Hør nu en gang, min lille Silviane, De må ikke være så stædig ... De kan jo være elskværdigheden selv, når det passer Dem ... opgiv denne idé ... husk på, at De her virkelig løber en stor risiko – tænk på alle de genvordigheder, De skaber Dem selv, hvis De ikke gør lykke i en rolle, der ligger så fjernt fra Deres særkende ... det vil gå mest ud over Dem! ... forlang ellers hvad De vil af mig – De ved jo, at jeg intet kan nægte Dem – og at det er min største glæde at imødekomme ethvert af Deres ønsker! Sig mig et eller andet, som kunne fornøje Dem – og det skal blive gjort på øjeblikket."

Han prøvede at anslå en spøgefuld tone, ville tage hendes hånd. Men hun rykkede sig bort, så yderst værdig ud, sagde dog "du" til ham, som før til Gérard:

"Jeg har sagt dig mit sidste ord! Alt er forbi mellem os, indtil jeg har spillet den rolle."

Han forstod hende kun alt for vel, vidste, at hun ville holde ord, og fra hans sammensnørede strube trængte sig en dump stønnen, mens han blev ved at lade, som ville han slå det hele hen i spøg.

"I dag er hun ikke god at komme nær," sagde han og vendte sig om imod Gérard. "De må vist have drillet hende, siden hun er så krigersk."

Men den unge mand svarede ikke, blev liggende udstrakt i sin lænestol – han skøttede ikke om at blande sig i den strid, da han vidste, at det gerne kunne komme til at gå ud over ham.

Nu brød Silvianes vrede imidlertid løs for alvor.

"Ja – han har drillet mig med at være prisgivet til en mand som De, en topmålt, tykhudet egoist, der er døv og blind for de forhånelser, der væltes over Dem! Burde De ikke sætte himmel og jord i bevægelse? Og fordre, fordre min udnævnelse på stående fod? Fordre den som æresoprejsning! For det er jo uhyre flovt for Dem, at man kaster vrag på mig, De lider her et meget værre nederlag end jeg ... jeg er altså kun et – et fruentimmer, der er til fals for hver mand – sig det hellere straks, at jeg hører til den klasse fruentimmer, som jages bort fra ordentlige folks huse!"

Hun gik videre, kom med de grove ord, der altid lå og lurede på de skønt formede læber og altid brød frem, når hun kom i oprør. Baronen turde ikke åbne munden, han vidste, at han kun gjorde ondt værre, så han nøjedes med at kaste et bønfaldende blik til Gérard, for at denne kunne prøve at berolige damen – men greven, hvis mellemkomst oftere havde hidført en forsoning, var i dag alt for dvask til at tale, så at Silviane i sit raseri atter sagde du til baronen og sluttede med disse ord, der traf den fortumlede mand som et kølleslag:

"Du kan for mig gøre akkurat, hvad du lyster! Men udnævnes vil jeg, det står fast – og indtil da – vover du ikke på skyggen af en tilnærmelse – det siger jeg dig!"

"Godt, godt," mumlede Duvillard, "det må vi så se, vi får ordnet."

Men i dette øjeblik kom tjeneren med den besked, at Duthil stod neden under og bad herren ulejlige sig ind i rygeværelset.

Baronen så meget forbavset ud, troede naturligvis, at Duthil kom fra Kammeret med dårlige efterretninger, som han ønskede straks at få meddelt vedkommende, og han fulgte derfor med tjeneren, mens Gérard blev siddende hos Silviane.

I rygeværelset, der gik lige ud til forstuen, fra hvilken det kun var adskilt ved en bred dør, hvis forhæng nu var trukket til side, stod Duthil og Pierre, der betragtede omgivelserne med et nysgerrigt blik. Han var især forbavset over det præg af rolig, storstilet hygge, som hvilede over både forstuen og rygeværelset med de tunge gardiner og de malede ruder, gennem hvilke lyset kastede et dæmpet skær over store, kostbare, gammeldags møbler.

Munter og fornøjet bankede Duthil med sin stok på en bred, lav pudesofa, idet han sagde:

"Nå, fader – hvad siger De til dette? Hun har det virkelig hyggeligt. Ja, hun er en dame, der forstår sine ting."

Baronen trådte ind. Han var både urolig og gnaven, og uden at se præsten gik han lige hen til Duthil:

"Hvad er der på færde? Hvordan løb mødet af? Der skete altså alvorlige sammenstød?"

"Mège interpellerede – og ville styrte Barroux. De indser vel nok selv, hvad hans tale gik ud på."

"Ja, selvfølgelig, udfald mod storborgerne, mod mig og Dem. Det er altid den samme vise ... og hvad så?"

"Så blev "sagens hurtige fremme" ikke vedtaget, men trods et udmærket forsvar opnåede Barroux kun en to stemmers majoritet."

"To stemmer! Det var som satan! Han er færdig, og inden en uge har vi et ministerium med Vignon som konseilspræsident."

"Det mente man også i Kammeret."

Baronen stod et øjeblik med rynket pande, så slog han ud med hånden og sagde:

"Et ministerium Vignon – det er hip som hap! Disse unge demokrater har jo fundet på at være dydsmønstre, og Vignon lader ikke min stakkels Silviane slippe igennem."

Det var for ham det vigtigste, trods det uvejr, som truede hele hans stilling!

Men Duthil kunne ikke skjule sin vel begrundede ængstelse.

"Jamen, hvordan vil det gå os andre?"

Disse ord bragte Duvillard tilbage til virkeligheden. Atter slog han ud med hånden, idet han rettede sin svære skikkelse, og denne gang var ethvert spor af bekymring forsvundet fra hans ansigt. Han var tillidsfuld, ja fræk som altid.

"Os! .... å, os lader de nok stå – jeg indser ikke, at vi overhovedet har været truede af nogen katastrofe. Lad Sagnier bare komme frem med sin liste, hvis det ellers kan more ham! Vi havde naturligvis for længe siden købt både Sagnier og hans liste, hvis Barroux ikke havde været fuldkommen hæderlig, jeg plejer ikke at smide mine penge ud ad vinduet! ... jeg siger Dem endnu en gang: Vi har ikke noget at være bange for!"

Og da han omsider fik øje på fader Froment henne i baggrunden, forklarede Duthil ham, hvilken tjeneste præsten anmodede ham om. Duvillard følte sig nedtrykt og helt rystet under Silvianes unåde. Han havde en slags fornemmelse af, at en god gerning måske kunne bringe lykke, derfor samtykkede

han straks i at lægge et godt ord ind for Laveuve. Med blyant og notesbog trådte han hen til vinduet.

"Med største fornøjelse, fader, jeg vil hellere end gerne virke for Dem – se, hvad jeg her skriver: Kære veninde! Gør, hvad præsten anmoder dig om, siden vor kære Fonsèque kun venter et ord fra dig for at handle."

I dette øjeblik så Pierre gennem den brede døråbning, at Silviane selv fulgte Gérard ud – hun var sagtens nysgerrig efter at erfare, hvad Duthil og baronen havde for. Og synet af den unge kvinde slog ham med dyb forbavselse, så mild og sød forekom hun ham i sin uskyldige jomfrurenhed. Aldrig havde han kunnet forestille sig en finere, yndigere lilje i selve Paradisets have!

"Vær så artig," fortsatte Duvillard, "og hvis De vil give min hustru dette kort straks, må De tage hen til fyrstinde de Harn, hvor der er formiddagsselskab ..."

"Det var min hensigt at opsøge baronessen ..."

"Godt – De træffer hende ganske sikkert, hun er derhenne med børnene ..."

Han brød af, kaldte på Gérard, som tog afsked med Silviane:

"Ikke sandt, Gérard, min kone sagde jo, at hun tog til fyrstinde de Harns selskab, og præsten træffer hende sikkert der ... "

Den unge mand, der omsider besluttede sig til at gå hen i Matignon-gade og vente på Eve, svarede i den naturligste tone:

"Jo, hvis præsten straks tager afsted – jeg hørte baronessen sige, at hun tog til fyrstinde de Harn, inden hun prøvede hos Salmon."

Og her kyssede han Silviane på hånden, før han gik bort med et træt udtryk i det smukke ansigt, som et rart, elskværdigt menneske, der er led og ked af alting, end også af kærlighed.

Lidt forlegen måtte Pierre nu lade sig forestille for husets frue. Han bukkede i tavshed, mens hun uden at sige et ord gengældte hans hilsen med en taktfuld beskedenhed i holdning og mine, som ingen skuespillerinde, selv på Comédie-Française kunne gøre hende efter.

Og mens baronen fulgte præsten til dørs, gik hun tilbage til dagligstuen med Duthil.

Knap var forhænget faldet ned bagved dem, før Duthil tog hende om livet og ville kysse hende. Men hun satte sig til modværge, hun gav ikke efter, da hun vidste, hvor lidt man kunne stole på ham, desuden måtte han virkelig først fortjene den art gunstbevisninger!

Da Pierre, som nu var vis på et heldigt udfald af sin sendelse, kom i nærheden af fyrstindens bolig, mødte han nye forhindringer.

Hele den brede alle var spærret af en masse køretøjer, og det syntes Pierre en umulighed at nå hen til porten, der i anledning af festen var pyntet med et slags baldakin af fløjl med frynser og kvaster.

Hvad skulle han gøre? Hvordan kunne han i sin præstekjole spørge efter fyrstinden, bede om at få baronesse Duvillard i tale? I sin iver havde han slet ikke tænkt på alle disse vanskeligheder!

Endelig besluttede han at gå hen til porten, og han var i tvivl om, hvordan han skulle snige sig gennem mængden, da han med et hørte en fornøjet stemme, der kaldte på ham.

"Men hvad ser jeg, fader, skal jeg have den fornøjelse at træffe Dem her igen?"

Det var lille Massot. Han var allestedsnærværende, i Kammeret, til begravelse, bryllup, formiddagsselskab, fo'r fra det ene sted til det andet, når han var i nød for en artikel.

"Kan jeg tro mine egne øjne, kære fader Froment? Kommer De til vor elskværdige fyrstinde for at se maurerpigernes dans?"

Han gjorde atter nar, for disse maurerpiger var 6 spanierinder, der optrådte på Folies Bergères-teatret, og hvis overmåde uanstændige dans fyldte salen med folk aften efter aften.

Da Pierre havde forklaret lille Massot, at han stadig beskæftigede sig med sin gamle mand, tilbød det forekommende menneske straks at hjælpe ham til rette og lodse ham gennem mængden.

Han kendte huset, kom ad en bagdør ind i et hjørne af forhallen, som kun var få skridt fra den store sal. Høje, grønne planter fyldte denne forhal, hvor man kunne opholde sig uden at blive lagt mærke til. –

"Bliv stående her ganske stille, bedste fader Froment. Jeg skal prøve at få fat i fyrstinden, så kan jeg samtidig få at vide, om baronesse Duvillard er kommet."

Pierre var meget forundret over, at alle vinduer og skodder var lukkede, de mindste sprækker tilstoppede, for at dagens lys ikke skulle trænge ind; i alle salene flammede stærke elektriske lamper. Luften var allerede ophedet og mættet med duften af blomster og damernes parfumer. Og Pierre havde en fornemmelse af at være blændet og bedøvet, det syntes ham, som havde han forvildet sig ind i et af de vellystens templer, om

hvilke han havde hørt tale. Når han stod på tåspidsen, kunne han se ind i salen, hvor damerne sad i rækker, maurerpigerne havde allerede danset en gang. Dem kunne han ikke øjne, men han kunne mærke virkningen af deres letfærdige dans ved at følge den bølgende bevægelse i alle disse brune og blonde nakker, der nejede sig, som om en stormvind for hen over dem. Derpå hørtes latter, bravoråb, voldsomt bifald.

"Det er mig umuligt at finde fyrstinden," sagde Massot, der kom tilbage, "De må have tålmodighed et øjeblik. Jeg har truffet Janzen, som har lovet mig at få hende herud ... De kender ikke Janzen?"

Og så begyndte han igen at fortælle, både fordi det var hans bestilling, og fordi det morede ham. Det var ham, der havde anmeldt den første soiré i fjor, da fyrstinde de Harn straks efter at have indrettet sig her i Kléber-allè debuterede i selskabslivet. Og han vidste sandheden angående husets frue, så vidt nogen kendte den. Hun var måske nok rig, for hun brugte umådelig meget, gift havde hun sagtens også været og med en virkelig prins, var vist nok slet ikke enke, for det blev fortalt, at hendes gemal, der var skøn som en ærkeengel, rejste rundt med en sangerinde.

En ting var hævet over al tvivl. Fyrstinden var en højst mærkelig dame med aldeles uberegnelige påfund og indfald. Klog og begavet, men fuld af luner og skiftende lidenskaber, der aldrig kendte til udholdenhed eller stadighed, men sprang fra den ene yderlighed til den anden. Sådan havde hun en tid beskæftiget sig med malerkunst, så sværmede hun vildt for kemiske studier, og nu havde hun kastet sig over den allernyeste poesi.

"Nå, så De kender ikke Janzen? ... det er ham, der bar bragt hende til at interessere sig for kemi og for sprængstoffer i særdeleshed, for De begriber nok, at kemiens hoveddyd er den at være en anarkistisk videnskab ... jeg tror virkelig, hun er østrigerinde, skønt man kommer efterhånden til at tvivle om alt, hvad hun fortæller, sådan ganske uvilkårligt. Janzen påstår, han er russer, men han må være tysker, det er min uforgribelige mening ... å, det er en levende gåde, den fyr! Uhyre fåtalende med hensyn til sig selv. Ingen aner, hvor han bor, eller hvor han kommer fra, en højst farlig person, om hvem man intet ved med bestemthed, hvis fortid og nutid dækkes af et hemmelighedens slør. Jeg har en til vished grænsende mistanke om, at han har haft en finger med i spillet ved det forfærdelige bombeattentat i Barcelona. I hvert fald har jeg i det sidste år ofte truffet ham her i Paris, hvor politiet har et øje med ham. Og intet får mig fra den tanke, at han spiller elskerrollen her i huset alene for at narre opdagerne på vildspor. Han lader aldeles optaget af de baller og selskaber, fyrstinden giver, og indfører de mærkeligste størrelser her i huset, anarkister fra alle mulige lande. Se bare Raphanel, den lille, tykke, muntre mand der henne til venstre, han er franskmand, og ham råder jeg alle fra at være kammerat med, og så Bergaz, spanieren, der er en slags børsmand, og hvis tykke, sanselige mund altid har foruroliget mig! ... masser af den art fyre, industririddere, banditter fra alle fire verdenshjørner ... ja, denne fremmedkoloni her i Paris er en underlig kreds ... et par fornemme navne, nogle få virkelige rigmænd, og så for resten – en ren sump af bedrag og løgn!"

Og Pierre kom til at tænke på den sværm af udlændinge, der stadig i større mængde falder ned over Paris, på disse

kosmopolitter, der søger adspredelser og forlystelser i den mægtige stad, de betragter som et glædens og eventyrets land, og hjælper til at udbrede fordærvelse og vederstyggelighed. Er det da en uundgåelig skæbne, der truer de store byer? Går de alle deres opløsning i møde under denne tilstrømning af laster og lidenskaber, under al det begær og den attrå, der fra alle Jordens egne søger hid for at mættes og tilfredsstilles, hvor civilisationens blomst har udfoldet sig under det skønneste og rigeste åndslivs påvirkning?

Men nu viste Janzen sig.

Han var en høj, mager, ung mand omkring de tredive, meget blond, med gråblege stålhårde øjne, et tilspidset skæg, langt, lokket hår, der gjorde det smalle, gådefulde, tågede ansigt endnu længere.

Han talte temmelig slet fransk med dæmpet stemme, uden en bevægelse med hoved eller hænder.

Og han meddelte dem, at han ikke begreb, hvor fyrstinden var blevet af – han havde søgt efter hende over alt. Det var ikke umuligt, at hun var blevet vred på en eller anden og havde lukket sig inde et steds i huset – det var før sket – og så måtte gæsterne more sig uden værtinden, som de bedst kunne.

"Nej – men der kommer hun jo!" udbrød Massot.

Rosemonde sås ganske rigtig i forhallen, hvor hun lod til at vente på en eller anden. Lille, spinkel, mere sælsom end egentlig smuk, med fine træk og havgrønne øjne, smalle, dirrende næsebor og en mund med lidt for røde læber, der viste to rækker pragtfulde tænder, når hun lo og talte – sådan var fyrstinde de Harn. I dag var hun iført en blegblå dragt, oversået med sølvpailletter, sølvsmykker om arme og hals, en sølvring i

det askeblonde hår, som faldt ned om pande og skuldre i et brus af små, viltre krøller, der så ud, som om vinden altid legede med dem.

"Med største fornøjelse giver jeg mit samtykke til hvad som helst, fader!" sagde hun, så såre Pierre havde forklaret hende sit ærinde, "og hvis De ikke vil modtage manden på vor stiftelse, kan De ganske rolig bringe ham herhen – jeg skal såmænd nok finde en plads til ham."

Hun så ophidset og urolig ud, og hendes blik fløj uafladelig hen til døren.

Pierre spurgte derpå, om baronesse Duvillard var kommet, og hun svarede straks:

"Nej, endnu ikke – og det forundrer mig meget! Hun sagde, hun ville følge begge sine børn herhen ... i går lovede Hyacinthe mig aldeles bestemt at komme."

Her var hendes nyeste sværmeri og grunden til hendes interesse for symbolistisk dekadentdigtning. En aften, da hun havde talt om trolddom og hekseri med Hyacinthe, havde hun hos ham opdaget en vidunderlig skønhed, en "afglans af Neros vandrende sjæl" ... hun påstod selv, at hun umulig kunne tage fejl – "alle tegn slog til."

Pludselig gik hun bort fra Pierre.

"Endelig," mumlede hun med en lykkelig og lettet mine.

Og så fo'r hun de indtrædende i møde – Hyacinthe viste sig med søsteren under armen – men han var næppe nået over dørtærsklen, før han mødte den ven, for hvis skyld han havde ulejliget sig hid – den unge lord Eldrett – en bly, smægtende jomfrunalsk yngling med langt hår – og det var med en yderst ligegyldig mine, at han hilste på Rosemonde, for han lagde

aldeles ikke skjul på den modbydelighed, han nærede for kvinder, der efter hans mening var lave og urene væsener, som udøvede en sløvende og ødelæggende virkning på mænds sjæl og legeme.

Fortvivlet over denne mere end koldsindige modtagelse fulgte fyrstinden efter de to unge herrer, der slentrede ind i den ophedede sal med den blændende belysning og den bedøvende duft af blomster og parfumer.

Massot gik hen og bukkede for Camille, idet han med nogle forekommende ord forebragte hende Pierres anmodning.

"Hvor det bedrøver mig, at Deres fru moder ikke er med Dem, frøken – jeg ville så gerne tale et par ord med hende."

Den unge pige var som sædvanlig klædt i mørk kjole af en blågrøn farve.

Hun var nervøs, øjnene lynede med et ondt blik, stemmen formelig hvislede af vrede. Og idet hun rettede den lille skikkelse i afmægtig harme, blev hendes skævhed mere synlig.

"Nej, – mama kunne ikke følge med herhen – hun skulle prøve hos Salmon. Vi blev forsinkede på "Liljen"s udstilling – og hun satte os af her. – Hun får vist ikke en gang tid til at hente os."

Det var hende, der havde trukket besøget i udstillingen ud, hun håbede sådan at hindre moderen fra at komme i rette tid til stævnemødet med Gérard, og nu rasede hun over, at moderen med den største ro havde skaffet sig sin datter fra halsen ved usandheden om kjolen, der måtte prøves.

"Men," foreslog Pierre, "jeg kunne jo prøve at træffe baronessen hos dameskrædderen?"

Camille lo hånligt – hun fandt denne idé uimodståelig komisk.

"Å – De træffer hende vist ikke hos Salmon! Hun havde hastværk, skulle også et andet sted hen og er nok allerede færdig med at prøve."

"Så er der ikke andet for mig at gøre, end vente på hende her – for hun kommer vel og kører hjem med Dem."

"Med os! Nej – det kan De være vis på, hun ikke får tid til, fader! Hun havde meget travlt, siger jeg Dem. Og min broder og jeg tager hjem alene."

Hendes spotske tonefald blev for hver sætning mere bittert og bidende. Kunne denne tossede præst da ikke fatte, at han pinte livet af hende med sine dumme spørgsmål! Han vidste såmænd godt, hvad hun mente – siden alle kendte denne modbydelige historie!

"Ak – hvor det gør mig ondt," gentog Pierre, så bedrøvet, at han var lige ved at få tårer i øjnene, "det er den stakkels, gamle mand, der ligger mig på hjertet ... Deres hr. fader har skrevet et par linjer til baronessen, og grev Quinsac sagde også ..." her blev han forlegen og brød af, – han havde jo glemt alt andet i sin overstrømmende trang til at øve barmhjertighed.

"Ja, jeg traf nemlig baronen og greven ..."

"Nå – ja – det ved jeg nok!" svarede hun stadig i den spotske, fortvivlede tone, "og hvis De har støvet papa op og har besked til mama fra ham, får De sandelig vente, til hun får tid at beskæftige sig med Dem – – og hun bliver ofte opholdt ... ved sekstiden kan De måske træffe hende hjemme – men jeg tvivler forresten om, at hun til den tid er færdig ..."

Og hendes øjne lynede atter. Ordene blev hvisket frem med grusom hån, skarpe som knive, hun gerne ville stikke i moderens skønne barm. Aldrig havde hun hadet hende så vildt, aldrig så grumt, misundt hende den skønhed og den kærlighedslykke, der aldrig skulle blive hende til del. Og den spot, der vansirede jomfrulæberne overfor den uskyldige præst, var som en strøm dulgt smuds, i hvilken hun ville drukne den forhadte moder.

Men her kom Rosemonde atter susende for at bortføre Camille.

"Å – min søde pige, skynd dig dog – de er storartede, betagende, forføreriske."

Janzen og lille Massot fulgte efter fyrstinden. Alle herrerne stimlede sammen fra de tilstødende sale, puffende til hinanden, da de hørte, at maurerpigerne atter skulle danse, og mens bifaldet bragende brød ud, mens de lyse og mørke nakker bølgede som en kornmark under stormens pust, listede Pierre sig ud på gaden og stod et øjeblik blinkende og blændet, forbavset over, at det endnu var højlys dag. Klokken var halv fire, han havde altså over to timer for sig, inden han kunne fremstille sig hos Duvillards. Hvad skulle han tage sig for? Han betalte sin kusk, for han ville hellere gå til fods ned ad Champs-Elysées Alle, ganske langsomt, siden han havde så god tid, og en lille spadseretur kunne måske berolige hans oprevne nervesystem. – Han havde formelig feber efter de anstrengelser, han hele den dag havde gjort for at overvinde alle de hindringer, han havde mødt. Nu havde han kun en tanke, fuldbyrde sin barmhjertighedsgerning og få Laveuve i havn.

Og han tvang sig til at gå langsomt ned ad den pragtfulde promenade, som solen havde tørret, og hvor nu en broget mængde vandrede afsted under den skyfri himmels forårsklare hvælving.

Omtrent to timer måtte han her sådan spilde, og det mens den elendige Laveuve lå og droges med døden i det iskolde hummer!

Kun med møje lykkedes det Pierre at tvinge sin utålmodighed, han oprørtes, fik en uimodståelig lyst til at sætte afsted i fuld fart, finde baronessen lige på øjeblikket og af hende få de frelsende ord. Han havde en anelse om, at hun måtte være i nærheden i en af disse stille smågader, og han kunne næsten ikke udholde den tanke, at en stakkels oldings liv var afhængig af, om denne dames stævnemøde varede kortere eller længere tid!

Det forekom ham, som kunne han høre, hvordan det knagede og bragede i storborgernes familieliv, der gik en frygtelig opløsning i møde!

Faderen hos Silviane, mens moderen havde stævnemøde. Sønnen og datteren, to unge væsener, hvoraf den ene gled ned ad et skråplan, der måtte ende med idiotisk fordærvelse, mens den anden drømte om at lokke moderens elsker fra hende for at ægte ham!

Og køretøjerne rullede i trav ned ad den prægtige alle, mængden spadserede i fineste puds langs de brede fortove, alle strålede i selvtilfredshed uden at skænke en eneste tanke til den kendsgerning, at der et sted – og det ikke langt borte – åbnede sig et gabende svælg, hvori hele dette samfund måtte styrte ned og opsluges!

Udenfor Sommercirkus opdagede Pierre til sin store overraskelse, siddende på en bænk, den evindelige Salvat.

Her måtte han være strandet efter en række frugtesløse anstrengelser, for han så endnu mere træt og forsulten ud end om morgenen. Og dog syntes Pierre, han så en bule på venstre side, som om der under jakken var skjult et temmelig stort stykke brød, men det ville han måske bringe hjem til kone og børn! Lænet mod rygstødet, med hængende arme, stirrede han med sit drømmerblik på de små børn, der ved hans fødder havde travlt med at lave sandbunker, som de straks efter igen spredte med deres små træskovle. Hans rødkantede øjne fyldtes med tårer, og et uendelig blidt smil svævede om de stakkels blege læber.

Denne gang blev Pierre så ængstelig, at han besluttede at nærme sig til manden, tale med ham, spørge ham ud.

Men Salvat tilkastede præsten et mistroisk blik, stod op og drev om ved indgangen til cirkusbygningen, hvor to tusinde lykkelige mennesker sad og hørte på en formiddagskoncert.

5

På Concordepladsen kom Pierre med et til at huske på fader Rose, der havde sat ham stævne ved Madeleinekirken klokken fire. Han havde i sin iver rent glemt det.

Nu var det nær ved at være for sent, derfor ilede han afsted, ganske glad over at have noget at tage sig for indtil klokken seks.

Da han nåede ind i kirken, blev han forbavset ved at se, hvor mørkt der var. Kun vokskerterne brændte og kastede et sparsomt, flakkende lys over skibet, hvor store sorte skygger allerede samlede sig, og i halvmørket hørte han en meget høj og klar stemme tale over en forvirret masse utydelige, ubevægelige hoveder.

Det var biskop Martha, der holdt sit tredje foredrag over den "nye ånd".

De to første havde vakt megen opsigt, og hele Paris var til stede. Verdensdamer, politikere, forfattere lyttede her til talerens dygtige og varme ord, der foredroges, ledsagede af en stor skuespillers brede og harmoniske håndbevægelser.

Pierre ville ikke forstyrre tilhørernes spændte opmærksomhed, den dirrende stilhed, gennem hvilken prælatens smukke og klangfulde stemme lød.

Han blev stående bag en af søjlerne for at vente på fader Rose. Fra et vindue faldt en sidste rest af dagslyset på skrå ind i kirken og kastede sit skær over bispens høje, statelige skikkelse i den hvide messeskjorte, over det kraftige hoved, hvor håret kun var let grånet, skønt manden var et godt stykke over de halvtreds.

Han havde smukke, regelmæssige træk, sorte, livlige øjne, en myndig næse, mund og hage tegnet med kraftige, lidt massive linjer. Men det, der vandt hjerterne, var et præg af medfølelse, en uforanderlig elskværdighed i væsen og tale, som mildnede og afdæmpede hele personens statelige og myndige holdning.

Pierre havde lært ham at kende som sognepræst ved Sankt Clothilde-kirken. Han måtte være af italiensk slægt, forresten barnefødt i Paris og udgået af skolen i Sankt Sulpice med de allerbedste anbefalinger. Han var en begavet mand, åndrig, ærgerrig og med en virkelyst, der ikke var fri for at forurolige hans overordnede. I fem år forsvandt han fra skuepladsen, han blev biskop i Persepolis og drog til Rom, hvor han tilbragte tiden med en gerning, som ikke kendtes.

Og nu vakte han efter sin hjemkomst i sin fødeby almindelig beundring ved sin ivrige propaganda, der med de heldigste resultater beskæftigede sig på mangfoldige forskellige måder; han stod i høj gunst hos ærkebispen og var blevet omtrent alt formående.

Men hans hovedgerning havde dog været at skaffe midler til Sacré Cœur-kirkens fuldendelse. Intet arbejde var ham uoverkommeligt, rejser, foredrag, indsamlinger, anmodninger til alle mulige højtstillede personligheder, ja, selv til jøder og frimurere var han ikke bange for at henvende sig, når det gjaldt den sag, der lå ham på hjertet.

I den senere tid havde han udvidet sin virkekreds end mere, han havde sat sig det mål af forsone videnskab og katolicisme, at samle det kristne Frankrig om den republikanske regering, idet han altid og overalt prækede Leo den 13.s politik med kirkens endelige sejr for øje.

Trods denne indflydelsesrige og vindende mands tilnærmelser kunne Pierre dog ikke rigtig lide ham. En ting opfyldte ham dog med en vis taknemmelighed mod bispen: dennes godhed mod den elskelige fader Rose, der på hans anbefaling var blevet udnævnt til vikar ved Montmartres kirke, sagtens for at neddysse den skandale, det ville have vakt, hvis en gammel præst var blevet draget til ansvar og straffet, fordi han havde været alt for godgørende og medfølende. Og mens Pierre stod og lyttede til prælatens kloge og salvelsesfulde tale her fra Madeleinekirkens fornemme prækestol, mindedes han bispens optræden hos Duvillards sidste forår, da han med sædvanligt mesterskab fuldførte Eves omvendelse til katolicismen, hans skønneste triumf! Dåben havde fundet sted her i denne kirke med stor pomp og pragt i overværelse af en kreds, der rummede de fleste af pariserverdenens spidser. Gérard lå på knæ, badet i tårer, mens baronen som god ægtemand strålede i stolthed over endelig at se religionen skabe fuldstændig harmoni i det huslige livs stille lykke. Det forlød fra velunderrettede, at Eves egen slægt, hendes fader Justus Steinberger i særdeleshed, i grunden var ret tilfreds med begivenheden og lo i smug, idet han mumlede noget om, at han kendte sin datter nok til at ønske hende i sin argeste fjendes lejr. På Børsen er der papirer, man gerne spiller i hænderne på sine medbejlere og konkurrenter.

Han håbede vist nok på sin races endelige sejr, og dette var ham en art trøst over de lidte nederlag – han mente, at en dame som Eve var et ypperligt opløsningsstof i en kristen familie, og ventede, at hun ville hjælpe til at bringe både magt og rigdom tilbage til jøderne.

Men synet svandt hen, bispens stemme svulmede mægtigt og fyldte det store rum med begejstret lovtale over den nye ånds velgerninger, der omsider skulle bringe fredens velsignelse over Frankrig, gengive landet magt og styrke. Pegede ikke alle tegn hen mod en sådan opstandelse?

Den nye ånd – det var jo idealets genfødelse, sjælens indsigelse mod materialismens lavhed – spiritualismens sejr over smudslitteraturen. Den var også den vedtagne videnskabs forsoning med troen, idet man ikke mere ville overskride grænsen for dennes hellige enemærker, og den var endelig en faderlig modtagelse af folkeligheden. Den var jo republikken, lyst i kuld og køn af den eneste saliggørende kirke! Et rørelsens pust gik gennem forsamlingen, kirken, moderen åbnede sin favn for alle sine børn. Nu var der fred og fryd og idel glæde, hvis folket kun ville adlyde den nye ånds bud, hengive sig til det kærlighedens evangelium. Som det fordum havde givet sig kongerne i vold, skulle det nu ene og alene anerkende Guds almagt – kaste sig i hans arme, der er herre over ånd og kød!

Nu fængsledes også Pierres opmærksomhed, og han måtte spørge sig selv, hvor og når han allerede havde hørt disse ord.

Og pludselig gik det op for ham. Han syntes, han igen stod for monsignor Nani, da han havde sin sidste samtale med ham. Han genfandt drømmen om folkepaven, der slap det kompromitterede kongedømme i sin anstrengelse for at erobre folket. Siden Cæsar var styrtet i gruset, kunne paven da ikke få sin hundredårige ærgerrighed tilfredsstillet, kunne han aldrig blive kejser og Pontifex Maximus, den almægtige herre og gud? Det var jo selv samme drøm, han selv havde haft i gamle dage, da han skrev sin bog, men som havde grusomt vakt ham af

drømmen. I grunden er denne præstepolitik simpelthen hykleri og usandhed, intet andet – den er stædig og hårdnakket, giver sig god tid til at erobre verden og går til værks med overordentlig behændighed og smidighed, rede til at drage nytte af hvad som helst.

Og hvilken vending – hvilken uhyre strømkæntring er ikke gjort, idet kirken nu kommer videnskab, demokrati og republik i møde – vis på, at den nok skal opsluge dem alle til hobe, hvis den kun har tålmodighed og giver tid.

Ak ja – den ny ånd er jo netop den gamle herskesygens ånd, der uafladelig genfødes og altid stiger frem med samme tørst efter at overvinde og besidde verden.

Blandt tilhørerne troede Pierre at genkende flere af de politikere, han nys havde set i Kammeret. Var det ikke en af Monferrands kreaturer, den høje, lysskæggede herre med det andægtigt lyttende ansigt?

Det sagdes jo, at Monferrand, den fordums præstehader, nu koketterede ganske livligt med gejstligheden, vage rygter hviskedes rundt om i sakristierne, man talte om paroler fra selve Den Hellige Fader. Her skulle det dreje sig om en forsoning med den nye regering – en forsoning med det formål at erobre og tilintetgøre den. Frankrig var og blev kirkens ældste datter, den eneste store nation, der var sund og kraftig nok til en gang i tiden at rejse pavens verdslige trone. Altså måtte man have Frankrig på sin side. Det fortjente nok, at man rakte det hånden for altret, trods den republikanske styrelse.

I denne hidsige kamp om magten benyttede bispen sig af ministeren, der atter støttede sig til prælaten, fordi han troede, det kunne være fordelagtigt for ham. Hvem ville til sidst få

overtaget? Og hvilken rolle tildelte man her religionen, der blev våben i valgkampen, tilskud af stemmer, hemmelig og afgørende grund til at opnå eller beholde ministerporteføljer! Den guddommelige barmhjertighed var ikke mere til, – en strøm af bitterhed steg op i Pierres hjerte ved mindet om kardinal Bergerots død, han havde været den sidste af landets store helgener, den sidste af Frankrigs renlivede bisper, blandt hvilke Pierre nu kun fandt tåber og rænkesmede.

Imidlertid nærmede foredraget sig sin slutning. Hans Højærværdighed fremmanede med begejstret tonefald basilikaen deroppe på Montmartre, hvis kors lyste ud over Paris som frelsens hellige tegn, og viste den store af kristendommen generobrede by som verdens hersker i kraft af den sædelige almagt, med hvilken den nye ånds guddomspust forlenede den!

Tilhørerne kunne selvfølgelig ikke på dette sted give taleren bifald, men en henrykt mumlen fyldte kirken. Alle var glade over denne vidunderlige slutning, som lovede guld og grønne skove, idet den samtidig beroligede samvittigheden. Hans Højærværdighed steg med ædel værdighed ned af prækestolen, mens en lydelig skraben med stole forstyrrede kirkens tavse mørke, der nu kun delvis spredtes af de små kerter, hvis lys skinnede som de første stjerner på tusmørkehimlen. Mængden gik hviskende bort, kun en del kvinder blev liggende på knæ i bøn.

Pierre stod ganske stille og søgte med øjnene efter sin ven, da en hånd blev lagt på hans skulder. Det var den gamle præst, der havde set ham:

"Jeg stod lige i nærheden af prækestolen, derfor kunne jeg ikke straks nå her hen, jeg ville ikke forstyrre. – Ak, hvor Hans

Højærværdighed dog har talt smukt."

Og han lod til at være dybt bevæget. Men om den ejegode mund dirrede et sørgmodigt smil, og der var spor af tårer i de lyse barneøjne.

"Jeg var så bange, De skulle gå, inden jeg nåede hen til Dem ... De ved nok, den stakkels, gamle mand, til hvem jeg i morges bad Dem bringe tre francs fra mig ... da jeg kom hjem, traf jeg en dame, som plejer at give mig lidt penge til mine fattige. Så tænkte jeg, at de tre francs kun ville kunne hjælpe Laveuve lidt, og jeg syntes, jeg måtte gå hen i Saules-gade – jeg kunne ikke lade være ..."

Her dæmpede han stemmen af ærbødighed for det hellige sted for den tomme kirkes dybe stilhed. Desuden skammede han sig over igen at have givet efter for fristelsen, over på ny at "kaste almisser hen i ubesindighed", som hans overordnede sagde.

Med næppe hørlig stemme fortsatte han derfor:

"Og så – mit kære barn ... ville jeg give ham fem francs ... men ... å, jeg blev så bedrøvet – så var han død."

Pierre for sammen i smertelig overraskelse. Han forstod ikke rigtig:

"Hvad siger De? Død? Er Laveuve, den gamle malersvend, død?"

"Ja – han lå død og kold i den græsseligste elendighed! Som et gammelt lastdyr, styrtet og kreperet i en krog. Ingen af naboerne havde været hos ham. Han havde drejet sig med ansigtet ind imod væggen. Og hvilket værelse – denne kulde og denne forladthed er ved at knuse mit hjerte! Det er dog for

sørgeligt, at et menneske skal ligge og dø på den måde – som en hund – uden et trøstens ord! ... å, jeg kan ikke komme over det!"

I sin forbavselse kunne Pierre ikke straks finde ord, han var for oprørt over samfundets uretfærdighed. Mon den stakkels gamle var død, fordi han havde spist for grådigt af det brød, de havde lagt ved siden af ham? Eller var det kun en lampe, der gik ud af mangel på olie? Var Laveuve simpelthen slidt op af arbejde, af sult og kulde? Grunden til hans død betød egentlig ingenting! Men nu var han da i alt fald befriet!

"Det er ikke ham, jeg beklager," mumlede han omsider, "det er os andre. Ja, for det er jo frygteligt at være vidne til sådanne rædsler. Vi må betragte os som skyldige i hans død, siden vi ikke i tide har hjulpet ham."

Men gamle fader Rose kom straks med tilgivelsens blide ord:

"Ak nej, tal ikke sådan, kære barn! Oprør og vrede er altid forkastelige. Hvis det er vor skyld, har vi kun at anråbe den algode Fader om forladelse, Han vil nok glemme vore fejl ... jeg havde bedt Dem komme her for at meddele Dem en god efterretning, og nu skal jeg bringe Dem denne sørgelige nyhed ... lad os gøre bod og bede, mit kære barn!" Og med disse ord knælede han ned på fliserne ved søjlens fod, han bøjede det hvide hoved og ydmygede sig.

Men Pierre kunne ikke bede. I dette øjeblik var han opfyldt af glødende harme. Han bøjede end ikke knæ, blev stående med bankende hjerte og lynende, tåreløse øjne ved tanken om, at Laveuve havde ligget i dødskamp, mens han, grebet af sin gamle barmhjertighedstrang, ivrig i sin apostelgerning, jagede om for at finde en ordentlig seng, hvor den gamles stive lemmer kunne finde hvile. Ak, hvilken bidende spot denne tilværelse

dog var! Han stod vel sagtens i Duvillards polstrede, duftende stue med det blå sølvbrokade, mens den elendige olding udåndede på sin pjaltehob. Og for den dødes skyld var han faret afsted op i Kammeret, til grevinde Quinsac, til denne Silviane og til denne Rosemonde. For denne stakkel, der nu var befriet fra livets byrde, havde han plaget folk, rystet op i deres selviskhed, forstyrret nogles fred og andres fornøjelser! Det havde nyttet stort, at han havde vovet sig ned i politikkens røverkule, i den kolde salon, hvor fortidsstøvet frøs til is, at han var trængt ind i storborgernes afskyelige liv og i kosmopolitismens udsvævelser, siden han alligevel altid kom for sent og først bragte frelse, når al hjælp var overflødig!

Latterligt var det, at han her på ny havde ladet sig opflamme af denne barmhjertighedstrang, der nu lå og tyngede på hans hjerte som en askehob! Denne gang syntes det ham, at han selv var død, var som en tom grav!

Og denne tomhedsfornemmelse, der så grusomt havde pint ham, mens han om morgenen læste messe i kirken, forekom ham nu meget mægtigere, den overvældede ham, syntes ham uoprettelig. Evangeliet gik under sammen med den ørkesløse barmhjertighed – alt var vel snart forbi! Efter århundreders hårdnakkede forsøg strandede genløsningen ved Kristus – nu måtte verden finde en ny frelser i den fortvivlede trang til retfærdighed, der som et skrig lød fra bedragne og ulykkelige folkeslag. Man ville ikke mere vide af det blændværkets paradis, med hvilket samfundsretfærdigheden i så lange tider havde dysset menneskene i søvn, nu krævede de spørgsmålet om jordisk lykke sat på dagsordenen.

Hvordan den nås? Og med hvilken ny dyrkelse? Skulle det kunne ske gennem en lykkelig overenskomst mellem guddomsfølelsen og nødvendigheden af at respektere livet, som det var – frugtbart og mægtigt? Der begyndte angsten, der kom det pinefulde spørgsmål, som Pierre ikke kunne løse, hvor han, præsten med det kyske og tugtige levnet, urimelighedens apostel, opgav ævred i fortvivlelse.

Men derfor var det ikke mindre frygteligt at indse, hvor utilstrækkelig almisse og barmhjertighed var – her måtte retfærdighed til, hvis noget skulle udrettes. Frem for alt måtte der øves retfærdighed – da ville godgørenheden ikke mere behøves. Ak, – det var jo ikke hjertevarme, det skortede på her i hans ulykkelige Paris, hvor gode gerninger vrimlede som grønne blade på træerne i forårstiden. Der var jo velgørenhedsanstalter for enhver alder, for enhver fare, for alle slags ulykker! Man understøttede børn før deres fødsel, idet man hjalp mødrene. Derpå kom vuggestuer, så asyler, vajsenhuse – man fulgte mennesket gennem livets stadier, var især god mod de gamle, grundlagde stiftelser, hospitaler, tilflugtssteder af alle mulige arter. Fra alle sider straktes hjælpende hænder mod de fattige og forladte, ja mod forbrydere. Der myldrede af foreninger for at beskytte de svage, forebygge forbrydelser, hjælpe de angrende syndere.

Side op og side ned kunne man skrive, når man blot ville opregne alle de velgørenhedsanstalter, der i frodig vækst spirede frem af selve brostenene her, hvor godheden støttedes af verdslig forfængelighed.

Hvad gjorde det vel til sagen – barmhjertigheden lutrede jo som ildens luer! Men hvor skrækkeligt var det ikke at indse al

denne barmhjertigheds fuldstændige ørkesløshed, ja latterlighed og afmagt.

Efter så mange århundreders kristelige kærlighedsgerninger var end ikke et sår helet. Elendigheden tog bestandig til, blev stadig mere bitter, giftigere! Ondet forværredes, var nu omtrent uudholdeligt, siden samfundets uretfærdighed hverken helbrededes eller blot formindskedes.

Var den kendsgerning, at en olding lå og døde af sult og kulde, ikke tilstrækkelig til at omstyrte et samfund, der var bygget på velgørenhed? Et eneste offer – og alt ramlede sammen!

Pierre overvældedes ganske af disse bitre tanker, var så fortvivlet, at han ikke ville blive længere her i kirken, hvor skyggerne langsomt tætnede, og skjulte altre og krucifikser med den blege Kristus. Alt flød sammen, han hørte kun en hendøende mumlen fra de bedende kvinder – sagte stemmer, der steg op mod kirkens loft og svandt hen i mørket.

Imidlertid ventede han endnu lidt – kunne ikke gå uden at sige et ord til fader Rose, hvis barnetro endnu stolede på, at det usynlige Forsyns godhed vågede over menneskenes fred og lykke.

På den anden side ville han nødig forstyrre ham, bestemte sig omsider til at gå, da den gamle mand selv løftede hovedet.

"Ak, mit barn, det er vanskeligt at være god og klog på en gang. Jeg har igen fået skænd af Hans Højærværdighed, og jeg ville skælve for min egen salighed, hvis jeg ikke troede på den gode Guds miskundhed og nåde."

Pierre blev stående et øjeblik under kirkens søjlegang på den brede perron, hvorfra man kan se ud over pladsen over gitteret.

Foran sig havde han Royale-gade, som strakte sig lige ned til Concordepladsen, hvor obelisken og de to springende fontæner hævede sig. Længere borte spærredes udsigten af Deputeretkammerets afblegede søjlerække.

Der var noget ophøjet, storladent over denne udsigt under den lyse himmel, som efterhånden langsomt tilsløredes af tusmørket, der gjorde alle forhold større, fjernede bygningerne og gav dem et fantastisk udseende, som om de var set i en drøm.

Ingen anden stad i verden smykkes med en sådan pragt og storartet overdådighed i denne tusmørkets time, hvor den begyndende nat dækker byen med sit drømmeslør, gennem hvilket man aner menneskemassers uendelighed.

Ubevægelig, uvis overfor den gabende tomhed stod Pierre og vidste ikke, hvorhen han skulle vende sig i sin fortvivlelse over sammenstyrtningen af den tanke, der, havde drevet ham frem hele dagen.

Hvor skulle han egentlig hen? Skulle han styre ad Godot de Mauroy-gade til?

Nej, hvad nyttede det nu, da Laveuve var død og borte? Nu behøvede han jo ikke at slå tiden ihjel til klokken seks.

Han tænkte ikke et øjeblik på, at han simpelthen kunne gå hjem til sig selv. Han syntes bestandig, han havde et vigtigt hverv at udrette. Det var ham aldeles umuligt at huske, hvori hvervet bestod, men det var vanskeligt. Aldrig ville han kunne få det ordentligt udført, det var han vis på.

Og med slæbende gang, med tungt hjerte, steg han ned ad den brede trappe, gik flere gange omkring på blomstertorvet og betragtede med åndsfraværende miner de kuldskære azaleers

blomsterflor, mens en masse forvirrede ideer brusede om i hans trætte hjerne.

Han så på damer, der købte violer og roser fra Nizza, men hans tanker fæstede sig ikke ved al denne duftende og unyttige luksus. Med et overvældedes han af væmmelse, vendte blomsterne ryggen og gik henad boulevarden, gik ligefrem, uden selv at vide, hvorhen hans ben bar ham.

Den sig nærmende nat forbavsede ham som en ganske mærkelig foreteelse. Han løftede hovedet, så op imod himlen, hvor lyset langsomt svandt, og hvor røgen fra de mange skorstene dannede mørke striber. Han syntes heller aldrig, han havde set alle de store guldbogstaver på skiltene, der nu døde hen i aftenens skygger. Aldrig før havde han lagt mærke til de brogede parader, de malede spejlglasruder, markiserne, de grelle plakater, de pragtfulde vinduesudstillinger – det var, som kastede han et blik ind i overdådige stuer og alkover.

Og hvilken trængsel, hvilken støj på kørebanen og på fortovene mellem kioskerne. Over droskernes bølgegang hævede sig omnibusserne, hvis svære skrog mindede om store skibe, mens fodgængernes strøm uafladeligt bevægede sig på begge sider og flød helt ud mellem køretøjernes hjul som en myretue i oprør.

Hvor kom de dog fra, alle disse mennesker? Hvor rullede de hen, disse vogne? Hvilken forvirring og hvilken angst udbredte de ikke overalt!

Og Pierre vandrede mekanisk videre som i en ond drøm. Natten kom, gasblussene tændtes i det svindende dagslys, hvor lys og mørke kæmper med hinanden. Over alt skinnede nu lygter og lamper, butikkerne strålede i elektrisk belysning, snart

svømmede hundrede stjerner på kørebanens flod som en bevægelig mælkevej mellem de brede, glimrende oplyste fortove. Og i kuskenes råb, i mængdens ilsomme gang røbede sig den store bys forretningsmæssige travlhed, den skånselsløse kamp for kærlighed eller rigdom.

Dagens hårde arbejde skulle snart sluttes, nu tændte Paris sine natlige festblus. Cafeer og beværtninger strålede, gennem de store ruder skinnede metaldiskenes polerede zink, på de små bordes snehvide duge stod fristende frugter, og østerskurvene stablede sig op ved dørene.

Og det Paris, der morer sig, vågnede til liv ved nattens frembrud, grebet af forlystelsessyge, fuldt af attrå efter alt det, man kan få for penge.

Men Pierre var ved at blive revet omkuld.

En flok gadesælgere styrtede ud i vrimlen, skrigende og skrålende med aftenaviserne. Især var det *Folkets Røst*, der råbtes ud med sådant spektakel, at det overdøvede vognrumlen.

Hæse stemmer gentog med regelmæssigt mellemrum disse ord: "*Folkets Røst*! Den sidste jernbaneskandale! Ministeriets nederlag! 32 rigsdagsmænd bestukket!"

Og på selve bladet, der svingedes højt i luften som en fane, kunne med fede typer læses, hvad udråberne hylede ud blandt mængden, men uden at bryde sig om noget ilede folkemassen videre – man var så vant til den slags skrål, mat af skandale og nederdrægtighed!

Nogle mænd standsede og købte en avis, mens kvinder langsomt vandrede forbi, slæbende kjolerne hen ad asfalten og mønstrende cafeernes vinduer med søgende blikke. Og avissælgernes vanærende skrålen, ord, der faldt som slag i de

forbigåendes ansigter, lød som dagens ligklokke, hvis uhyggelige ringen kaldte sammen til nationens begravelse, nu da forlystelsernes nat begyndte. Og Pierre mindedes atter morgenbesøget i den uhyggelige elendighedens bolig, hvor så mange lidelser hobede sig op. Han så i ånden den snavsede gård, de væmmelige trapper, de usle lejligheder, så nøgne og klamme, familier, som sloges om levninger, hundene forsmåede, mødre med skrigende, forsultne børn trykket op mod det golde bryst, gamle mænd kreperende som lastdyr på smudsdynger. Og derefter mindedes han sin dag. – Han tænkte på den overdådighed, den rigdommens fred, han havde set i børsbaronens hjem, der strålede i guldets frække glans, han huskede den fornemme, falmede salon, der ikke havde noget at gøre med nutidens jammer, huskede alle de typer, han havde truffet på sin pilgrimsgang gennem stadens politiske og verdslige kredse. Her stod han omsider i tusmørket ved det Sodoma og Gomorra, der vågner i Paris, når gassen tændes og lyser op i den nat, hvis askefarvede slør nu sank ned over tagenes uendelige hav. Og alle disse afskyeligheder skreg højt mod den blege aftenhimmel, hvor de første små stjerner i skælvende renhed piblede frem.

En gysen gennemrystede Pierres skikkelse, mens han faldt hen i betragtninger over denne kæmpehøje dynge af uretfærdighed og lidelse, over det, der foregik i fattigdommens og forbrydelsens lavhed, og det, der skete højere oppe, hvor rigdommens kåbe skjulte laster og lidenskaber. Den mægtige borgerstand ville ikke give slip på en stump af den vælde, den havde tilranet sig, mens folket – det evig bedragne folk, den store stumme, knyttede hænder, skar tænder og knurrende

fordrede sin del. Denne samfundets uretfærdighed svulmede mægtigt op, fyldte den fremadskridende nat med dump harme. Fra hvilken af de tordensvangre skybanker skulle det dræbende lyn fare ud? I årtier havde han nu gået og ventet på dette hævnens lyn. Fra alle verdenshjørner lød dump brummen som forløber for uvejret. Hans håbefulde, naive bog, rejsen til Rom, var i hans hjertes uskyldighed alt sammen kun forsøg på at besværge de rædsler, han frygtede. Men nu var håbets sidste lys slukket i hans hjerte, han følte, at katastrofen ikke kunne undgås, den måtte snart bryde løs. Aldrig havde han som i denne stund haft en fornemmelse af den overhængende fare. – Frækheden hos magthaverne og elendigheden hos de undertrykte havde nået toppunktet. Skyerne trak sammen, i det fjerne lød drøn, ødelæggelsens vederstyggelighed skulle falde over dette Paris, der nu ved aftenens frembrud under strålende belysning hengav sig til laster og udskejelser med fræk trods.

Foran operabygningen løftede Pierre hovedet og så sig om med forvildede miner. Hvor var han? Det syntes ham, at den store bys hjerte bankede, som om denne rummelige plads her førte blodet sammen gennem de pragtfulde brede gader, der strålede som oversåede med sprudende gnister. Boulevardens vrimlende færdsel flød lige over pladsen, hvor Opera-allés og Fjerde September-gades menneskestrømme stødte sammen, så at det blev et livsfarligt sted at passere.

Trods politibetjentens råb travede fodgængerne afsted. Vognenes hjul filtrede sig sammen, hestene stejlede midt i dette menneskehavs brusen, der var uophørlig og øredøvende som brændingens mod strandbredden.

Der henne i baggrunden sås den svære, isolerede operabygning, der efterhånden druknede i skyggen, uhyre stor og gådefuld som et sindbillede, mens Apollo, lyrebæreren højt oppe på kuplen endnu fangede det hendøende lys fra den blege himmel. Alle vinduer oplystes lidt efter lidt. Disse tusinder af lamper, der tændtes en for en, vakte glæde. Ud fra dem strålede en almindelig trang til hvile, en lyst til frit at nyde livet bredte sig med det tiltagende mørke ud over staden. Med regelmæssige mellemrum skinnede de elektriske blus som store måner i den lyse parisernat.

Hvad ville han egentlig her? Forbavset og irriteret så Pierre sig igen om. Laveuve var jo død – så kunne han gå hjem, krybe ind i sin krog, låse sin dør og lukke vinduerne. – Han var kun et usselt overflødigt væsen uden tro og uden håb. Han ventede kun den endelige opløsningskatastrofe.

Men vejen var lang fra operaen til det lille hus i Neuilly. Træt som han var, gad han dog ikke tage en vogn, men vendte om, styrede atter hen mod Madeleine-kirken, dykkede ind i vrimlen på fortovene, ind i den bedøvende tummel med en sælsom trang til at øge den bitterhed, der fyldte hans forpinte og modløse sind. Var det ikke på hjørnet af denne gade, ved enden af boulevarden, at svælget skulle åbne sig? Var det ikke her, den rådne og fordærvede verden skulle nedstyrtes? Og hørte han ikke, hvor det knagede og bragede i den gamle samfundsbygnings frønnede bjælker, ved hvert skridt han tog?

Ved Scribe-gade blev han standset af et opløb. Foran en pragtfuld cafe stod to høje, smudsige, dårligt klædte fyre og råbte med deres aviser og skandaler og bestikkelser, skrålede så højt og med så gennemtrængende stemmer, at folk stod stille.

Og her så Pierre igen til sin overraskelse den evindelige Salvat, der først et øjeblik lyttende standsede og derpå med nølende gang listede hen for at kigge ind ad den stærkt oplyste cafes spejlglasruder.

Denne gang syntes Pierre, hans manerer var for mærkelige. Manden kunne da umuligt, ussel og fattig klædt som han var, tænke på at gå ind i den prægtige cafe, sætte sig ned ved et af de små borde under glasblussenes lune og muntre lys med sit stykke brød, der dannede en bule på venstre side af den pjaltede jakke.

Pierre stod og ventede en stund, så fjernede manden sig langsomt med dødtræt gang, som om den næsten tomme cafe ikke tiltalte ham. Hvad søgte han dog, siden han sådan fra den tidlige morgen drev om på sin ensomme, vilde jagt gennem glædens og rigdommens Paris, med den pinefulde sult i hælene på sig? Han slæbte sig møjsommeligt frem, syntes at være ganske modløs, tynget til jorden af fortvivlelse. Nu støttede han sig op mod en kiosk, som om kræfterne var ved at svigte ham, men lidt efter rettede han sig og vandrede videre, stadig videre med det sære, fortvivlet søgende udtryk i de bedrøvede øjne.

Nu skete noget, der end yderligere bragte Pierre ud af ligevægten. En høj, svær mand, der kom ud af Caumartin-gade, fik øje på Salvat, standsede og tiltalte ham.

Efter et øjebliks uvished genkendte Pierre sin broder, netop som han kraftigt trykkede den lasede arbejders hånd.

Det var ganske rigtig Guillaume med det tykke, tætklippede hår, der var snehvidt, skønt han endnu ikke var fyldt syv og fyrre. Derimod sås i det svære, mørke overskæg ikke en eneste sølvtråd, hvilket gav det store, kraftige ansigt et sælsomt præg

af energi og livlighed. Panden var faderens, bred, høj og klog, den samme, som man genfandt hos den yngre broder, men den ældstes underansigt var tegnet med fastere linjer, næsen større, hagen bred, munden stor og udtryksfuld. I venstre tinding var et gammelt ar. Og dette alvorlige, ved første øjekast indesluttede ansigt oplystes af mandig godhed, når et smil viste de smukke, hvide tænder.

Pierre huskede nu, at madam Theodore om morgenen havde fortalt ham, at hans broder, rørt over deres fattigdom, havde givet Salvat arbejde nogle gange. Det forklarede den interesse, med hvilken Guillaume nu udspurgte mekanikeren, der lod til at være forlegen over mødet og utålmodig stod og trippede, som om han gerne ville afsted på sin planløse vandring.

Et øjeblik så det ud til, at Guillaume lagde mærke til mandens forvirring og underlige, undvigende svar.

Imidlertid tog han afsked, men straks efter vendte han om, så efter Salvat, der fjernede sig med bøjet hoved og træt slæbte sig gennem mængden. Hans betragtninger var tilsyneladende alvorlige, for pludselig gav han sig til i nogen afstand at følge efter den bortgående, som om han ville vide, hvorhen han styrede sine skridt.

Smittet af den ængstelse, Pierre læste i broderens ansigt, stod han stille og så på dette optrin.

I den uro, der plagede ham, i rædsel for en sig nærmende ulykke, og fuld af underlige tanker, som vaktes hos ham ved disse gentagne møder med Salvat, bestemte præsten sig til at gå efter de to mænd – måske kunne han forhindre en eller anden rædselsfuld begivenhed, i hvilken han frygtede for at se broderen indblandet.

Og hans angst øgedes, da først Salvat og siden Guillaume pludselig drejede ind i Godot de Mauroy-gade. Hvilken skæbne førte ham nu tilbage til denne gade, hvortil hans egen længsel havde båret ham, lige til han nys hørte om Laveuves ynkelige død? Hans sindsbevægelse steg, da han efter et øjeblik at have tabt Salvat af syne nu igen så ham dukke op på fortovet udenfor Duvillards bolig, akkurat på samme plet, hvor han om formiddagen havde troet at genkende ham første gang. Den brede indkørselsport stod på vid gab i anledning af en brolægningsreparation inde i selve gården, og nu, efter arbejdernes bortgang havde man glemt at lukke porten, hvis høje hvælving fyldtes af nattens skygger.

I den smalle gade, nær ved den glimrende oplyste boulevard samledes en blålig skygge, gennem hvilken gasblussene skinnede som bleggule stjerner.

Nogle forbigående kvinder fik Salvat til at vige ud på kørebanen, men han trådte straks op på fortovet igen og tændte en cigarstump, som han vel havde samlet op et sted under et cafébord, og så stillede han sig atter op foran hotellet, ubevægelig som en skildvagt.

Pierre blev stadig mere urolig, var i tvivl med sig selv, om han ikke burde gå hen og tiltale manden, men han blev holdt tilbage af broderens nærværelse. Guillaume var nemlig gået ind i en port ved siden af, fra hvilken han holdt øje med den mistænkelige person. Altså nøjedes han også med at vogte på manden, der endnu stod stille. Hans blik var fæstet på portåbningen, og en gang imellem drejede han hovedet i retning af boulevarden, som ventede han på et eller andet, der måtte komme fra den kant, og ganske rigtig sås Duvillards

landauer med kusk og tjener i mørkegrønt liberi med guldsnore, trukket af to store, prægtige karetheste at rulle hjemad.

Vognen, der på den tid af dagen plejede at komme med baronen og baronessen, indeholdt den dag kun de to børn, Camille og Hyacinthe, der vendte tilbage fra fyrstinde de Harns selskab, samtalende, som de plejede, med den største frejdighed om emner, der kun lidet passede for to unge søskende.

"Uf! Hvor fruentimmere dog er væmmelige, jeg oprøres ved at være i deres nærhed. Der er en lugt ved dem, som er mig en sand pest. Og så denne afskyelighed, at de får børn ... det er ækelt."

"Å, kære Hyacinthe, de er såmænd ikke værre end din ven George Eliot, denne pigedreng. For resten tror jeg nu slet ikke, du mener, hvad du siger, og du er virkelig et tossehoved, når du ikke vil vide af fyrstinden. Hun er jo dødelig forelsket i dig."

"Fyrstinden! ... Du aner ikke, hvor hun keder mig, den fjantede person."

Men Camille kom nu tilbage til den tanke, der hele dagen havde pint hende. Efter et ophold mumlede hun:

"Hør, Hyacinthe, du ved vel, at mama nu atter er der sammen med ham."

Hun behøvede ikke at give videre forklaring, broderen forstod hende kun alt for vel, for moderens forhold var ofte genstand for deres betragtninger.

"Den historie om kjolen, hun skulle prøve, var da let nok at gennemskue. Hun er gået ud ad den anden port, og nu er de sammen."

"Hvad angår det hele egentlig dig, Camille? Når det nu morer hende!" svarede Hyacinthe i sin trætte, fredsommelige tone.

Hun fo'r sammen, dirrede formelig af raseri.

"Du holder altså virkelig af ham? Du vil have ham?"

"Å, å ja, jeg vil have ham, og jeg får ham også." Hendes stemme rystede af tilbagetrængt vrede og lidelse over at være grim og tilsidesat, over at vide moderen så smuk, at hun endnu kunne vække kærlighed og stjæle den, hun elskede, fra hende.

"Du får ham! Du får ham!" gentog Hyacinthe, glad over at kunne drille søsteren, som han var lidt bange for. "Du får ham, hvis det passer ham! ... Han bryder sig ikke om dig."

"Jo, han gør," rasede Camille. "Han er sød og rar imod mig, og mere forlanger jeg ikke."

Hyacinthe blev bange for de sorte øjnes stikkende blik, for de små krøblingefingre, der krummedes som kløer. Efter et nyt ophold spurgte han:

"Men hvad siger papa til det?"

"Papa? han siger såmænd ingen ting, når han bare får lov at rende til den anden fra fire til seks!"

Hyacinthe gav sig til at le. Camille plejede også at more sig over "papas lille five o'clock", som de kaldte det, men når moderen også gik ud, var hun mindre oplagt til spøg.

Landaueren drejede ind i Godot de Mauroy-gade, i trav nærmede de sig deres hjem, netop som en lille, lyshåret, ung pige fra et modemagasin, med en stor æske på armen, hastigt ilede over gaden for at komme ind ad porten før vognen. Hun bragte en hat til baronessen og ville nu skynde sig, for hun havde drevet hen ad boulevarden, kigget rundt med de blå øjne, der lyste og smilede i det sødeste, lille ansigt, man kunne se. Og

det var i dette øjeblik, at Salvat, efter at have kastet et blik til landaueren, med et spring satte ind i porten. Straks efter kom han atter til syne, kastede sin tændte cigar i rendestenen og blev borte, forsvandt i skyggen af den smalle gades høje huse.

Hvad var det, der nu skete? Senere hen huskede Pierre, at en tungt belæsset fragtvogn fra jernbanen havde standset Duvillards vogn et halvt minut, mens den lille, unge pige ilede ind. Han så også med ubeskrivelig rædsel sin broder Guillaume styrte frem, som om han forstod, hvad her var på færde, hvorimod Pierre, trods visheden om noget forfærdeligt, ikke kunne røre sig. Han ville kalde, ville løbe, men stemmen døde hen, hans fødder var som naglede til fliserne.

Med et drønede et forfærdeligt tordenskrald lige i hans øren, det var, som åbnede jordens skød sig, som skulle husene opsluges i den frygtelige eksplosion. Alle ruderne i de nærmestliggende huse knustes og faldt klirrende ned mod brostenene i tusinde stykker. Et øjeblik oplystes gaden som af luer og flammer fra selve Helvedes afgrund. Støv og røg hvirvlede op i så tætte masser, at de forbigående hylede af skræk i den tro, at hele gaden var sprængt i luften.

Og nu klaredes Pierres forståelse i dette lynglimt. Han så i ånden værktøjsposen, der i denne arbejdsløse tid ikke behøvede at slæbes omkring, han forstod, hvad det var, Salvat havde puttet op under den pjaltede jakke. Efter at have vandret om mellem de rige og lykkelige i Paris havde manden omsider gjort sit valg, havde kastet sin bombe på tærsklen af dette hus, hvor storborgeren tronede i sin rigdom og vælde. Pierre tænkte i dette øjeblik kun på sin broder Guillaume, og han fo'r selv ind under porthvælvingen, der havde åbnet sig som et ildsprudende

bjergs krater. Straks kunne han intet skelne, alt stod i et, røg og støv var ved at tage vejret fra ham. Så opdagede han, at murene havde slået revner. Hvælvingen var sprængt, brostenene revet op og overstrøede med sten og kalkpuds.

Udenfor holdt landaueren – både vogn og heste var aldeles uskadte – ikke en flænge og ikke en rift havde mennesker eller dyr fået, men inde i porten lå den lille modehandlerinde udstrakt på ryggen. Underlivet var et frygteligt gabende sår, hun var død. Det søde, friske, lille ansigt var ikke vansiret, de blå øjne, den lille, røde mund smilede overrasket til den pludselige død, mens hatteæsken i faldet var rullet hende ud af hænderne og havde åbnet sig, så at man kunne se den fine, rosenrøde hovedpynt i al dens overdådige skrøbelighed.

Ved et mirakel var Guillaume ikke dræbt, han var allerede kommet på benene, men blodet strømmede fra den venstre hånd, som var truffet af en kugle. Hans skæg var svedet. Eksplosionen havde kastet ham omkuld og i den grad gennemrystet ham, at han skælvede fra isse til fod, som gennemrystedes han af kulde. Han kendte dog straks sin broder, blev end ikke forbavset over at se ham her, som det ofte hænder ved frygtelige ulykker, hvor det uforklarlige bliver Forsynets styrelse. Denne broder, som han i så lange tider havde tabt af syne, stod her for ham, fordi det skulle være så. Og straks råbte han til ham med dirrende stemme:

"Tag mig bort! Hjælp mig bort! Hjem til Neuilly, hjem til dig – straks – på øjeblikket. Hører du!"

Derpå tilføjede han talende om Salvat:

"Jeg havde nok en anelse om, at han stjal sprængstof fra mig, heldigvis har han kun fået fat i en patron, ellers var hele

kvarteret gået med i løbet, ak, den ulykkelige! Jeg kom ikke tids nok til at sætte en fod på lunten."

I dette farens øjeblik huskede Pierre med sælsom koldblodighed, at der var en udgang til Vignon-gaden. Han forstod, hvad der truede broderen, hvis han blev indblandet i denne sag. Hastigt trak han ham afsted, ude i den stille gade bandt han sit lommetørklæde om den sårede hånd, som Guillaume derpå stak ind under sin jakke.

"Tag mig med," gentog Guillaume forfærdet og rystende, "... til dig – til Neuilly – ikke til mit eget hjem."

"Ja, ja, vær kun rolig. Vent her et øjeblik, mens jeg får fat i en vogn."

De havde nået boulevarden i deres ivrighed efter at få en droske. Men drønet og rystelsen havde bragt hele kvarteret i oprør. Hestene stejlede, folk styrtede afsted som gale, og politiet var kommet til stede, havde allerede spærret udgangen af Godot de Mauroy-gade, der nu lå skjult i det tykkeste mørke, alle gasblus var slukkede, mens udråberne på boulevarden fortsatte med at skråle om skandale, bestikkelse og ministeriets fald.

Omsider fik Pierre standset en vogn, og idet han steg op, hørte han en forbigående sige:

"Ministeriet! Å, pyt! Den bombe lapper nok på det."

Vognen rullede afsted, og over det brusende Paris lagde sig nu nattens mørke, en ubarmhjertighedens nat, hvor stjernerne blev borte under den tykke tåge af forbrydelse og vrede, der steg op fra tagenes hav. Det store råb om retfærdighed lød gennem luften som brusen af de straffende engles vingeslag, dem

Sodoma og Gomorra havde hørt suse fra synskredsens tordenskyer.

Anden bog

I

I den afsides liggende gade i Neuilly, hvor ingen mennesker på denne tid af natten viste sig, lå det lille hus i dyb søvn med lukkede persienner, uden at en lysstråle trængte sig gennem en sprække. Og man følte i mørket den fred, som hvilede over havens forfrosne vintertomhed.

Mens de kørte, havde Pierre flere gange været bange for, at broderen skulle besvime. Han sad ganske stille, støttet op i et hjørne, ikke et ord afbrød den frygtelige tavshed, der var så fuld af spørgsmål og så fuld af svar, at de begge to følte, hvor ørkesløst pinligt og farligt det ville være at udveksle tanker i dette øjeblik. Imidlertid var præsten meget urolig over det sår, Guillaume havde fået, han sad og tænkte på, hvilken læge han skulle henvende sig til, han ville meget nødig betro sig til andre end en sikker og tro ven, så jo nok, hvor ivrig den sårede var efter at skjule sig – forsvinde.

De sad sådan tavse overfor hinanden, indtil de nåede Triumfbuen. Der lod Guillaume til at vågne op af sin fortvivlede drømmetilstand for at sige:

"Og du ved, Pierre, jeg vil ingen læge have. Vi kan godt forbinde den ubetydelighed selv."

Pierre ville gøre indvendinger, men nøjedes med en håndbevægelse, der skulle betyde, at han ville se tiden an og gøre, hvad forholdene nødte ham til. Det nyttede ikke at modsige Guillaume i dette øjeblik. Men hans ængstelse steg, og det var ham en stor lettelse, da vognen omsider standsede ved huset, og han så broderen nogenlunde let stige ud. Hurtigt betalte han kusken, glad over, at ingen af naboerne var at se.

Han åbnede døren med sin egen nøgle og støttede den sårede, mens denne gik op af de tre trin.

En lille natlampe brændte i forstuen. Da han havde lukket op, kom hans husholderske, Sophie, til syne i køkkendøren. Hun var tresindstyve år, lille, mager og mørk, havde i over tredive år styret huset, først for moderen og derpå for Pierre. Hun havde set Guillaume som ungt menneske, og det var tydeligt, at hun straks genkendte ham, skønt han i over ti år ikke havde sat sin fod over broderens dørtærskel. Men hun viste ingen overraskelse, lod til at finde det ganske naturligt, at han nu pludselig kom igen, hun var jo så vant til at gøre sit arbejde uden at tale eller spørge. Hun levede hos Pierre som nonne, åbnede kun munden, når hendes tjeneste fordrede det.

Og nu nøjedes hun med at melde:

"Hr. Bertheroy venter inde i præstens værelse. Han har været her et kvarters tid."

Med oplivet mine spurgte Guillaume:

"Kommer Bertheroy stadig her? Å, ham vil jeg gerne tale med. Det er en af de mest storslåede, en af tidens bedste mænd. Jeg betragter ham altid som min lærer og mester."

Den berømte kemiker, Michel Froment, havde næret et varmt venskab for Bertheroy, der nu selv havde vundet et stort navn. Han havde gjort vigtige opdagelser på kemiens område, var ved at forvandle tingenes tilstand i den videnskabelige verden.

Han var medlem af *Det Franske Institut for Videnskab og Kunst*, overlæsset med tillidshverv og æresbevisninger og havde bestandig bevaret stor hengivenhed for Pierre, som han undertiden besøgte på denne tid af dagen for "at adsprede sig en smule", som han sagde.

"Har du ført ham ind i mit arbejdsværelse?" sagde Pierre til sin gamle pige, "det var godt. Sæt lampen ind, sig, vi kommer straks, og lav så min seng i stand, for at min broder kan komme til at lægge sig."

Mens Sophie punktligt udførte disse befalinger, gik de to brødre ind i faderens forhenværende laboratorium, som af Pierre var omdannet til en stor arbejdsstue. Og det var med et glædesudbrud, at gæsten så Guillaume træde ind, støttet på Pierres arm.

"Hvad ser jeg! Er I der begge to! Ak, kære børn. I kunne ikke berede mig nogen større glæde. Jeg har tit nok sørget over den fortvivlede misforståelse, der fjernede jer fra hinanden."

Bertheroy var en mand på henved halvfjerds, høj, mager, med kantede ansigtstræk. Den gullige hud lå stramt som pergament over de fremspringende kindben og kæber. Han lignede en gammel apoteker, men panden var skønt formet, bred og klar, og under det purrede, hvide hår strålede et par kloge øjne med ungdommelig ild.

Da han fik øje på den indbundne hånd, udbrød han:

"Hvad er det, Guillaume – er De såret?"

Pierre tav, ville lade broderen sige, hvad der passede ham, og denne forstod, at han her burde sige sandheden, som han meddelte faderens gamle ven i få ord uden at gå ind på nærmere omstændigheder.

"Ja, jeg kom lidt til skade ved en eksplosion, jeg er bange for, jeg har fået håndleddet knækket."

Bertheroy så vist på ham, bemærkede det svedne overskæg og det forfærdede udtryk i øjnene, der røbede, at han lige var sluppet ud af en stor fare.

Hans ansigt lagde sig i alvorlige folder, men han søgte forresten ikke at trænge ind på de to unge mænd.

"Hvad siger De? ... en eksplosion! ... må jeg få lov at se på såret? I ved jo, at jeg, før jeg lod mig rive hen af kemien, har studeret medicin, og at jeg er lidt af en kirurg."

Pierre kunne ikke tie længere:

"Å tak, mester – – jeg var så ængstelig – det er en uventet lykke, at De netop skal komme her i aften. Se dog på den hånd."

Den lærde mand betragtede præstens blege ansigt – han følte, at man her skjulte meget alvorlige omstændigheder.

Og da Guillaume med et svagt smil sukkede, erklærede han, at det var bedst, man først bragte den sårede til sengs.

Sophie meldte, at alting var i stand, og alle tre begav sig ind i det tilstødende soveværelse, hvor Guillaume blev klædt af og lagt i seng.

"Lys mig, Pierre – tag lampen og lad Sophie hente linned og et fad med vand."

Han vaskede forsigtig såret.

"Det ser stygt ud, barn! ... hvordan har I båret jer ad med at få ham sådan tilredt ... håndleddet er ikke brækket, men såret er slemt. Jeg er bange for, knoglen er læderet ... det er søm, der har flået ham sådan – ikke sandt?"

Ingen svarede, så Bertheroy spurgte ikke videre.

Han undersøgte hånden, som var ganske sværtet, så forbavset ud, ja endte med at lugte til skjorteærmet for at finde ud af, hvad dette kunne være. Øjensynlig var det, at han kendte de ny sprængstoffers virkning, som han selv havde studeret, ja, hvis skaber han vel nok var. Men her lod det til, at hans viden

viste sig utilstrækkelig, der var tegn og symptomer, han ikke ret kunne klare. Han sagde endelig:

"Så er det altså ved en eksplosion i laboratoriet, at De har spoleret den hånd ... hvad pokker er det for djævelsk krudt, De er ved at fabrikere?"

Guillaume, der mærkede, at den gamle herre stadig blev mere forbavset, efterhånden som han undersøgte såret, kunne trods smerterne ikke skjule, at dette spørgsmål i høj grad ærgrede og ængstede ham, som om hemmeligheden angik dette krudt, der ved det første forsøg så grusomt havde sønderflænget ham. Han svarede bestemt, med tilbagetrængt lidenskab og et frimodigt, åbent udtryk i det faste blik:

"Kære mester, spørg mig ikke! Jeg kan ikke svare Dem. Jeg ved, at De er højsindet nok til at pleje mig og holde af mig, selv om jeg ikke skrifter for Dem."

"Ja, selvfølgelig, min unge ven," udbrød Bertheroy, "behold Deres hemmelighed, Deres opdagelse er jo Deres ejendom. – Jeg ved jo så godt, at den vil blive benyttet på den ædleste måde. Desuden kender De vel nok til mig for at vide, hvor højt jeg værdsætter sandhed. Jeg giver mig ikke af med at dømme andres handlinger, før jeg til bunds kender bevæggrundene."

Og han slog ud med hånden, som ville han understrege sin overlegne ånds overbærende forståelse, som ville han sige, hvor højt han var hævet over alskens uvidenhed og overtro! Han var jo med alle sine ordner og officielle titler den frieste, den dristigste af alle sandhedens lidenskabelige tilbedere.

Han havde ikke her de nødvendige instrumenter, så han nøjedes med at forbinde såret så omhyggeligt, som det lod sig

gøre, efter at have undersøgt, om der ikke i kødet var blevet siddende stykker af projektilerne.

Endelig tog han afsked med det løfte at komme igen næste formiddag. Og da Pierre fulgte ham til dørs, beroligede han ham. Hvis knoglen ikke var alt for beskadiget, ville det hele forløbe godt.

Da præsten kom tilbage til den syge, sad denne op i sengen og bad om at måtte skrive et par ord, der kunne berolige hans familie.

Heldigvis var det venstre hånd, der var såret, og han kunne med et par linjer meddele, at han ikke kom hjem til sin svigermoder, fru Leroi, der efter hans kones død styrede huset for ham og hjalp ham med at opdrage hans tre sønner. Desuden opholdt der sig i broderens hus en ung pige på fem-seksogtyve år, hvis fader havde været en god ven af Guillaume, og som denne ved faderens død havde taget til sig. Pierre var ikke uvidende om, at Guillaume om kort tid ville ægte den unge pige, trods aldersforskellen.

Men præsten holdt ikke af at tænke på disse ting – i broderens liv var flere omstændigheder, som han ikke ville berøre, da det sårede hans mening om, hvad man kunne tillade sig.

"Så ønsker du vel, at dette brev straks skal bringes til Montmartre?"

"Ja, straks. Klokken kan ikke være meget over seks, det kan være der om en times tid. Og du må sende en sikker mand, Pierre."

"Det allerbedste er, at Sophie tager en droske og selv bringer det. Hende kan man stole på, hun forsnakker sig ikke ... vent, så

skal jeg give hende besked."

Sophie forstod straks, hvad hun skulle gøre. Hvis man spurgte hende ud, måtte hun svare, at Guillaume blev natten over i Neuilly, men at hun ikke vidste hvorfor. Og uden at komme med nogen som helst bemærkning fjernede hun sig, efter at hun havde sagt:

"Middagsmaden er færdig – suppen står på bordet og eftermaden i ovnen."

Men da Pierre denne gang kom tilbage, var broderen segnet tilbage og lå støttet mod puderne, bleg og træt, med stærk feber. Lampen brændte med dæmpet lys henne på en konsol, i sovekammeret var der så stille, at man kunne høre det store ur tikke i den tilstødende spisestue. Et øjeblik lå en dyb tavshed over de to brødre, der omsider var sammen under fire øjne efter så mange års adskillelse.

Så strakte Guillaume den raske hånd hen imod Pierre, der greb den og blidt trykkede den i sine, og dette håndtryk forlængedes – de to broderhænder blev stille liggende i hinanden.

"Min egen lille Pierre," mumlede Guillaume sagte, "tilgiv, at jeg sådan bryder ind i dit fredelige hjem, tager din seng fra dig, forstyrrer din madro ..."

"Tal ikke, træt dig ikke mere," afbrød Pierre ham, "hvorhen skulle du vel gå, når der er noget i vejen med dig, om ikke til mig?"

Den såredes feberhede hånd trykkede Pierres, og der kom tårer i de klare øjne.

"Tak, lille Pierre! Du er den gamle – øm og kærlig som altid – ak, du ved ikke, hvor det gør mig godt i dette øjeblik."

Nu var det præsten, der blev rørt.

Efter alle disse heftige sindsbevægelser var det en stor lise for disse to brødre at mødes her midt i fædrenehjemmets fred. Der var deres forældre døde – faderen havde fået en pludselig, sørgelig død ved en laboratorieeksplosion, hvorimod moderen havde forladt verden stille og rolig som en helgen. Det var i denne samme seng, Pierre havde ligget meget syg efter moderens død. – Det var her, Guillaume ved den kærligste pleje havde frelst ham fra døden, – og nu var det Pierre, der skulle være broderens sygeplejer … alt overvældede dem, bragte deres hjerter til at svulme af rørelse, dette uventede møde, den forfærdelige, rystende begivenhed, og de mange omstændigheder, de ikke ville eller turde omtale for hinanden. Og nu, da de efter så lang tid igen sad sammen, vågnede deres fælles minder. Det gamle hjem talte om deres barndom, om de afdøde forældre, om længst forsvundne dage, hvor de havde elsket og lidt sammen.

Udenfor vinduet lå haven, den frosne plet, der fordum strålede i sommersol og genlød af deres muntre leg. Til venstre lå laboratoriet, den store stue, hvor deres fader havde lært dem at læse. Til højre, i spisestuen, så de i ånden moderen stå og skære smørrebrød til mellemmad. Ak, hvor var hendes øjne dog sælsomme, med det blide, bedrøvede seerblik. Og fornemmelsen af, at de var alene nu, under lampens dæmpede lys, den dybe stilhed i haven og i hele huset, fortidsminderne – alting fyldte deres sind med en sælsom mildhed, der dog blandedes med uendelig bitterhed.

De ville gerne have betroet sig til hinanden – talt ud. Men hvad skulle de sige, hvor skulle de begynde?

De slap ikke hinandens hænder, skønt en uoverstigelig mur rejste sig mellem dem.

Det troede de i det mindste.

Guillaume levede i den overbevisning, at Pierre var en helgen, en præst med den urokkeligste tro, uden spor af tvivl eller vaklen, aldeles uberørt af tidens ånd og dens livsopfattelse. De var hugget fra hinanden som med et økseslag, de beboede hver sin verden. Og Pierre på sin side betragtede broderen som en mand, der selv havde sænket sit sociale standpunkt og nu levede et ikke ganske hæderligt liv. – Han havde således ikke giftet sig med den kvinde, der var hans tre sønners moder, og stod nu i begreb med at ægte denne alt for unge pige, der kom, Gud ved hvorfra. Desuden var han opfyldt af yderliggående ideer, både i videnskabelig og i politisk henseende. Han benægtede alt muligt, indrømmede tilladeligheden af de værste voldshandlinger, ja var måske i stand til selv at fremkalde dem, med anarkiets uhyre som baggrund. Hvordan kunne enighed mellem disse to mænd altså komme i stand, når hver bevarede sin fordom og så den anden stå hinsides et svælg, over hvilket intet gangbræt førte? Men deres stakkels broderhjerter længtes i inderlig kærlighed mod hinanden.

Pierre havde hørt, at Guillaume allerede en gang havde været nær ved at blive indblandet i en anarkistsag.

Han kom ikke med spørgsmål. Men han kunne ikke blive den tanke kvit, at broderen sikkert ikke ville skjule sig hos ham, hvis hans samvittighed havde været aldeles ren. Kunne han virkelig være Salvats medskyldige?

Og det gøs i Pierre, for han havde intet andet at støtte sig på end de ord, Guillaume straks efter eksplosionen havde ladet

falde om Salvat, der havde stjålet en patron fra ham, og så den kendsgerning, at han med fare for sit eget liv havde styrtet sig ind i Duvillards port for at træde lunten i støvet og forhindre sprængningen. Men hvor mange omstændigheder i sagen var endnu skjulte for ham!

Hvis Salvat havde stjålet dette forfærdelige sprængstof, måtte Guillaume altså fabrikere det på sit laboratorium.

Ganske vist havde han fået et sår, så at det var aldeles rimeligt, at han forsvandt, da det i alle tilfælde ville se stygt ud, om man havde truffet ham i nærheden af åstedet med blodig hånd. Han var allerede ret kompromitteret – ingen ville tro på hans uskyldighed.

Pierre tænkte på alle disse ting. Han kunne ikke komme til klarhed – det var jo muligt, at broderen var uskyldig, i alt fald var det en farlig historie.

Sandsynligvis røbede Pierres klamme og skælvende hånd, hvad der pinte ham. Modløs og nedtrykt, som han allerede var, virkede denne begivenhed overvældende på ham.

"Min stakkels, lille broder," mumlede Guillaume langsomt og med dæmpet, træt stemme. "Tilgiv min tavshed ... jeg kan intet meddele dig ... og hvad nytter også al tale om den sag – vi ville sagtens aldrig kunne blive enige ... lad os meget hellere tie stille og nyde den glæde, vi føler over at være hinanden nær og over, at vi trods alt holder af hinanden ... "

Pierre så op, deres øjne mødtes i et langt, kærligt blik.

"Ak," stammede han, "hvor livet dog er forfærdeligt."

Men Guillaume havde godt forstået det spørgsmål, Pierre holdt tilbage. Hans øjne svarede med et fast, klart blik, hvori der lyste en ren, stor flamme.

"Jeg kan intet sige dig," gentog han. "men lad os ikke desto mindre blive ved at holde af hinanden, lille Pierre."

Og et øjeblik følte Pierre sig hævet over enhver mistanke, over enhver lav ængstelse, forstod, at den hemmelighed, broderen ville bevare, måtte stå i forbindelse med en eller anden stor og ædel plan.

Desværre var dette trøstende syn kun som et lynglimt i natten, for Pierre var så træt, havde lidt så mange skuffelser, at tvivl og frygt snart igen fik magt over han sind.

Et andet syn, forfærdeligt og oprørende, viste sig nu for ham – han mumlede med rystende stemme:

"Guillaume – så du – så du i porten den lille, unge, lyshårede pige – udstrakt på ryggen, med oprevet underliv og det søde, forbavsede smil på det døde ansigt?"

Guillaume for også sammen, svarede med anstrengelse:

"Ja, ja, jeg så hende nok. Den stakkels, lille skabning! Ak, hvor det er frygteligt at stå ansigt til ansigt med sådanne nødvendige rædsler – med disse retfærdighedens uoprettelige vildfarelser."

Og så faldt Pierre sammen – han bøjede sig ned over sengen, skjulte hovedet i tæppets folder. Og han hulkede som et barn i et uimodståeligt fortvivlelsesanfald.

Det var, som om alt det, han havde lidt siden morgenen, nu styrtede ind over ham, smerten over den umådelige uretfærdighed i den almindelige lidelse gav sig luft i en strøm af tårer, som intet syntes at kunne standse.

Guillaume var meget betaget, lagde hånden på den lille broders hoved for at berolige ham, som han plejede, da de var børn, men han tav, fandt intet trøstens ord, var alt for vis på, at intet i verden kunne hindre vulkanens udbrud, han vidste jo alt

for vel, at den art omvæltninger tit påskyndede naturens langsomme fremadskriden. Men derfor er deres skæbne lige forfærdelig, som lavastrømmen river med sig i tilintetgørelsen.

Tårerne løb ham ned over kinderne.

"Pierre," sagde han endelig blidt, "du skal have noget at spise … gå ind og spis. Dæk for lyset af lampen og lad mig være ene. Det vil gøre mig godt at ligge med lukkede øjne."

Pierre måtte føje ham. Men han lukkede ikke døren til spisestuen. Han var, uden at han havde lagt mærke til det, ved at få ondt af sult. Han spiste stående, mens han lyttede efter, om hans broder skulle klage eller kalde på ham. Tavsheden syntes at være blevet endnu dybere, det lille hus ligesom sank ned i fortidens milde sørgmodighed.

Henad klokken halv ni kom Sophie tilbage fra Montmartre. Uagtet hun listede sig ind, hørte Guillaume hende dog, han ville have at vide, hvordan det var gået. Pierre fortalte ham det.

"Vær kun rolig. Sophie blev modtaget af en gammel dame, som læste dit brev og kun sagde, at det var godt. Hun gjorde ingen spørgsmål, men tog det ganske roligt."

Guillaume, der følte, at hans broder var forbavset over denne ligegyldighed, sagde ganske roligt:

"Å, når Bedste kun har fået det at vide, så er al ting godt. Hun ved godt, at når jeg ikke er kommet hjem, er det, fordi, jeg ikke har kunnet."

Men det var ham ikke muligt at falde i søvn. Det hjalp ikke, at de dækkede for lyset fra lampen, han åbnede øjnene, så sig om og syntes at lytte efter, hvad der foregik uden for murene ad Paris til. Præsten måtte lade pigen komme for at få at vide, om hun ikke havde lagt mærke til noget usædvanligt, da hun kørte

til Montmartre. Det syntes at forundre hende, hun havde ikke lagt mærke til noget som helst. For øvrigt var drosken også kørt ad de ydre boulevarder, hvor der næsten ikke havde været et menneske. Der var kommet en let frost, som fyldte gaderne med isnende fugtighed.

Da klokken var blevet ni, indså Pierre, at hans broder ikke ville komme til at sove, hvis han ikke fik noget at vide om, hvad der var sket. Feberen steg og den sårede lå og pintes over ikke at vide, om Salvat var blevet sat fast, og om han havde talt. Han ville ikke indrømme det, lod, som om han personligt ikke var urolig, og det var måske også tilfældet, men hans vigtige hemmelighed pinte ham, han skælvede ved tanken om, at et så stort mål, så meget arbejde og så mange forhåbninger var prisgivet denne elendighedens halvgale apostel, som med et slag ville genoprette retfærdigheden. Forgæves søgte præsten at lade ham forstå, at man på denne tid ikke ville kunne få noget at vide, men da han så, hvordan hans utålmodighed tog til, bestemte han sig til i det mindste at gøre et forsøg på at berolige den.

Men hvor skulle han gå hen, til hvem skulle han henvende sig? I samtalens løb havde Guillaume nævnt Janzen som den, hos hvem Salvat måske havde kunnet søge tilflugt. Han tænkte et øjeblik på at opsøge den sælsomme person, men ved nærmere eftertanke stod det ham klart, at Janzen, hvis han var vidende om attentatet, ikke ville afvente politiet i sit hjem.

"Jeg skal gå ud og købe nogle aftenaviser til dig," sagde Pierre, "men der står sikkert intet i dem. I Neuilly kender jeg næsten alle, men jeg ved ikke, hvor jeg skal henvende mig ... måske til Bache."

Guillaume afbrød ham.

"Kender du Bache, rådmanden?"

"Ja, vi har truffet hinanden i nogle understøttelsesforeninger."

"Bache er en af mine gamle venner, jeg kender ingen, der er mere pålidelig end han. Gør mig den tjeneste at gå hen til ham og få ham med herop."

Et kvarter efter kom Pierre med Bache, der boede lige i nærheden. Men han kom ikke alene med ham, for han havde haft den overraskelse at træffe Janzen hos ham. Janzen havde spist til middag hos fyrstinde de Harn, og da han der havde hørt om attentatet, vogtede han sig vel for at gå hjem til sin lille lejlighed i Martyrgade for ikke at løbe i en fælde, som politiet måske havde stillet op for ham.

Han var godt kendt, vidste, at han blev iagttaget, og at han som udlænding og anarkist altid levede med en arrestation eller udvisning hængende over hovedet. Derfor havde han også anset det for bedst at anmode Bache om husly i nogle dage. Bache var en hæderlig mand, meget tjenstvillig, og han betroede sig uden frygt til ham. Det var ikke et øjeblik faldet ham ind at blive hos Rosemonde, hvis karakter og natur han kendte til bunds og som nu i en måned havde overvældet ham med alle slags gunstbevisninger, blot fordi hun jagede efter eventyr.

Guillaume blev så glad over at se Bache og Janzen komme ind, at han ville sætte sig op i sengen, men Pierre forlangte, at han skulle ligge roligt med hovedet på puden og bad ham tale så lidt som muligt.

Janzen blev stående uden at sige noget, men Bache tog en stol, satte sig ved siden af sengen og gav sig til at tale. Han var

en kraftig mand på tresindstyve år, med et åbent ansigt, indrammet i stort, hvidt skæg og hår. Øjnene var små og drømmende, og den store mund havde et godt og forhåbningsfuldt smil. Hans fader, der havde været en ivrig St. Simonist, havde opdraget ham i denne nye tro, og selv om han senere var gået over til Fouriers ideer, havde han dog bevaret agtelsen for sin tidligere overbevisning, så at der hos ham fandtes en sammensmeltning af disse to doktriner. Ved tredive års alderen havde han beskæftiget sig med spiritisme.

Han var i besiddelse af en lille, sikkert anbragt formue. Den eneste vigtige begivenhed i hans liv havde været hans deltagelse i kommunen 1871, uden at han egentlig vidste, hvorfor og hvordan det var sket. Han blev dømt til døden *in contumaciam*, skønt han havde hørt til de moderate og havde siden opholdt sig i Belgien til amnestien. Det var i erindring om dette, at Neuilly havde valgt ham ind i byrådet, mindre dog for at hædre offeret for den borgerlige reaktion end for at belønne en brav mand, der var elsket af hele kvarteret.

I sin videbegærlighed betroede Guillaume sig til dem og fortalte dem historien med bomben, Salvats flugt, og hvordan han selv var blevet såret, da han ville slukke lunten. Janzen, der havde stået og hørt på dette, uden at hans magre kristusansigt, med det lyse, krøllede hår, havde vist nogen bevægelse, sagde nu med blid stemme, lidt famlende og med sin udprægede fremmede accent:

"Ah, det er Salvat ... jeg troede, at det havde været den lille Mathis ... Salvat, det forbavser mig, han er ikke resolut!"

Og da Guillaume ængstelig spurgte ham, om han troede, Salvat ville sladre, udbrød han:

"Oh, nej, nej."

Men tilføjede straks efter med et lidt foragteligt udtryk i sine klare, hårde øjne:

"Jeg ved dog ikke, hvad jeg skal sige ... Salvat er sentimental!"

Bache var stærkt betaget af attentatet og talte straks om, hvordan man skulle bjerge Guillaume, hvis han blev angivet, mens Guillaume overfor Janzens kolde ringeagt led under den tanke, at man kunne tro, han var så urolig, fordi han var bange for sit eget skind. Men hvad kunne han sige dem, hvordan lade dem forstå, at det var højere hensyn, som beskæftigede ham, uden at indvi dem i den hemmelighed, han end også havde skjult for sin broder?

Sophie kom nu ind og sagde, at Théophile Morin og en anden herre var der. Pierre blev meget forbavset over dette sene besøg, gik ind i værelset ved siden af for at modtage dem. Han havde gjort bekendtskab med Morin, da han kom hjem fra Italien og havde hjulpet ham at oversætte et uddrag af de moderne videnskaber, overensstemmende med universitetets program og få det antaget ved de italienske skoler. Han var fra Franche-Comté, landsmand af Proudhon, hvis fattige familie han havde kendt i Besançon. Selv søn af en urmagersvend, var han vokset op i de Proudhon'ske ideer, og som de ulykkeliges svorne ven nærede han instinktmæssig forbitrelse mod rigdom og ejendom. Da han senere var kommet til Paris som lærer, havde han med lidenskab sluttet sig til Auguste Comte, og sådan gik det til, at man hos den ivrige positivist kunne finde Proudhons forhenværende tilhænger og fattigbarnets harme og oprør mod elendigheden på jorden. For resten var hans positivisme rent videnskabelig, han havde ikke fulgt sin mester på dennes

sælsomme tilslutning til religionen, men nærede et evigt had til alskens mysticisme.

Hans hæderlige, bramfrie og ensformige levned havde som sagt kun én roman: det pludselige anfald, der havde bragt ham til at gribe våben på Sicilien og kæmpe under Garibaldis banner i det berømte Tusindmandsfelttog. Efter det var han atter faldet i ro som en stille lærer.

Da Pierre kom tilbage, sagde han bevæget til sin broder:

"Morin har taget Barthès med. Han mener, at han er i fare, og spørger, om han kan blive her."

Guillaume blev ivrig og udbrød:

"Nicolas Barthès er en helt og en ædel sjæl. Jeg kender, beundrer og elsker ham ... hele huset står til hans tjeneste."

Bache og Janzen så på hinanden og smilede. Med sin kolde ironiske mine sagde Janzen langsomt.

"Hvorfor skjuler hr. Barthès sig? Mange anser ham for død. Han er en genganger, som ikke mere skræmmer nogen moders sjæl."

Barthès var fire og halvfjerdsindstyve år gammel og havde tilbragt henved halvtredsindstyve i fængsel.

Han var den evindelige fange, frihedens helt, som alle regeringer hårde trukket rundt fra fæstning til fæstning. Fra han blev voksen, havde han gået i en drøm om broderskab og kæmpet for en idel sandhedens og retfærdighedens republik, og drømmen endte bestandig i et fængsel, hvor han kunne fortsætte sine menneskekærlige syner bag lås og slå. Han havde været carbonaro, republikaner af den gamle skole, evangelisk sekterer, havde altid været indviklet i sammensværgelser og i kamp mod magthaverne, hvilke de end var. Og da endelig

republikken kom, denne republik, der havde kostet ham så mange fængselsår, så kastede den ham også i fængsel og føjede skyggeår til de mange, han allerede havde levet uden sol. Og han vedblev at være martyr for friheden, som han bestandig higede efter, og som han aldrig nåede at se.

"De tager ganske fejl," udbrød Guillaume, der blev stødt over Janzens spottende tone, "man har tvært imod i sinde endnu en gang at skille sig af med Barthès, hvis umedgørlige hæderlighed generer vore politikere, og han gør ret i at være på sin post."

Nicolas Barthès kom ind. Det var en høj, mager olding, med en ørnenæse og øjne, der endnu lynede under de buskede, hvide bryn. Den tandløse mund var fin, ombølget af snehvidt skæg, og håret faldt som en glorie i krøller ned over hans skuldre. Beskedent bag efter ham kom Théophile Morin. Hans kindskæg var gråt og hans hår var kortklippet, han gik med briller og havde det trætte og udslidte udtryk, som gamle lærere får af den evindelige undervisning. Ingen af dem syntes at blive forbavsede eller vente nogen forklaring over, at de traf en mand liggende til sengs med et sår i håndleddet. Der fandt ingen præsentation sted, de, der kendte hinanden, hilste kun med en hovedbøjning.

Barthès bøjede sig over Guillaume og kyssede ham på begge kinder.

"Ak," udbrød den sårede, "det liver mig op at se Dem."

Men de to sidst ankomne havde noget at meddele. Der var en voldsom bevægelse på boulevarderne, rygtet om attentatet løb fra café til café og man sloges om en sen aftenavis, hvori begivenheden var fortalt, ukorrekt og med umulige

biomstændigheder. I det hele taget havde man endnu ingen pålidelige efterretninger.

Pierre lagde mærke til, at Guillaume blev bleg, og nødte ham til at lægge sig ned, idet han antydede, at han ville tage de tilstedeværende ind i det andet værelse.

"Nej, nej," sagde den sårede sagte, "jeg lover dig, at jeg ikke skal røre mig eller åbne munden mere. Bliv herinde, men tal bare ikke for højt, jeg forsikrer dig, det vil gøre mig godt at have jer herinde og lytte til jeres samtale."

De gav sig nu til at tale i det halvmørke værelse. Den gamle Barthès sagde, at dette bombeattentat forekom ham modbydeligt og dumt, og fortalte om fortidens frihedskampe, der var glemt af den nyere tid, som han aldeles ikke kunne forstå. Ville ikke den sande frihed, når den en gang var erhvervet, klare alt? Fandtes der måske et andet grundlag for den sande republik? Angående Mège og den tale, som denne havde holdt om eftermiddagen i kammeret, gik han med stor bitterhed til felts mod kollektivismen, der efter hans mening kun var en af tyranniets demokratiske former, og omend Morin ikke havde slet så meget imod, at samfundskræfterne droges i den retning, så udtrykte han kraftigt sit had til anarkisternes modbydelige voldshandlinger, han ventede kun gennem evolutionen at se fremskridt og viste sig ret ligegyldig overfor de midler, politikken anvendte for at nå til en løsning af det sociale spørgsmål. Bache yndede langt fra anarkisterne, men følte sig dog tiltalt af den menneskekærlighedens idyl, der lå bag ved deres ødelæggelsesvanvid, for resten erklærede han, at Mège, siden han var kommet ind i kammeret, kun var teoretiker og taler, og at han stilede efter diktatorværdigheden.

Janzen blev stående og lyttede til disse udtalelser med sin kolde ironiske mine, kom nu og da med en ytring, der skar gennem samtalen som en kniv, og erklærede som sin overbevisning, at man måtte rive al ting ned for at kunne opbygge alt fra nyt!

Pierre stod ved sengen og hørte efter med spændt opmærksomhed. I det skibbrud, hans tro havde lidt, kaldte disse mænd, der repræsenterede århundredets forskelligste ideer, det frygtelige problem frem, som pinte ham selv, den ny tro, som det kommende århundredes demokrati imødeså, siden Voltaire, Rousseau og Diderot – hvilken ustandselig strøm af ideer, den ene fremkaldt af den anden, og alle knuste i en stormvind, hvori det var så vanskeligt at se klart! Hvorfra kom vinden, hvorhen styrede frelsens skib, til hvilken havn skulle man søge hen? Han havde allerede sagt sig selv, at århundredets regnskab endnu ikke var opgjort efter den arv, som Rousseau og de andre havde efterladt. Burde han studere Saint-Simon, Fourier, ja Karl Marx for i det mindste at gøre sig den tilbagelagte vej klar og kende det standpunkt, hvortil man var kommet? Og var her ikke en lejlighed, da tilfældet havde samlet disse mænd hos ham? De repræsenterede de forskellige doktriner, som han ville undersøge.

Men da han vendte sig, så han Guillaume ligge bleg og med lukkede øjne.

"Har du smerter?" spurgte han urolig.

"Ja, lidt. Jeg vil forsøge at sove."

Alle gik nu deres vej efter tavse at have taget afsked – kun Nicolas Barthès blev, han skulle sove i et værelse på første sal, som Sophie havde gjort i stand.

For ikke at forlade broderen lagde Pierre sig på en sofa. Og det lille hus sank igen tilbage i sin dybe ro, i denne vinterens tavshed og ensomhed, badet i barndomsmindernes sørgmodige kuldegys.

Den næste morgen klokken syv måtte Pierre gå ud og hente aviser. Guillaume havde sovet dårligt, han havde stærk feber, men ikke desto mindre måtte broderen læse lange artikler for ham om attentatet. Det var et sammensurium af sandt og usandt, løst og fast. Især *Folkets Røst,* Sagniers avis, udmærkede sig ved sine spaltelange beskrivelser med overskrifter i fede typer. Han havde gemt den meget omtalte liste over de to og tredive, der var kompromitterede i den afrikanske jernbanesag, til en anden gang og fortabte sig i en indgående beskrivelse af Duvillards porthvælving efter eksplosionen, den oprodede brolægning, det ødelagte loft på første sal og porten, som var revet af sine hængsler. Derpå kom historien om baronens to børn, der var reddet som ved et under, landaueren, som intet havde lidt, og forældrene, som efter forlydende var forsinkede ved det mærkelige foredrag af biskop Martha i Madeleine-kirken. En hel spalte var helliget det eneste offer, den stakkels, lille, blonde pige, der gik i byen for en modehandlerinde, og hvis identitet endnu ikke var rigtig opklaret, skønt en sværm af reportere var faret hen til Opera-alleen, hvor modehandlerinden boede, og derfra langt ud i St. Denis forstadsgade, hvor man antog, den dræbtes bedstemoder var at finde. I en alvorlig artikel i *Globe,* der øjensynlig var inspireret af Fonsèque, rettede man en opfordring til Kammerets fædrelandskærlighed, man bad folkets repræsentanter undgå en ministeriel krise under de vanskelige forhold, hvori landet

nu befandt sig. Nogle uger endnu ville ministeriet holde sig og føre en nogenlunde rolig tilværelse.

Men der var kun en ting, der virkelig interesserede Guillaume. Ophavsmanden til attentatet kendtes ikke. Salvat var sikkert nok hverken fængslet eller mistænkt. Man syntes tvært imod at være kommet på et galt spor. En velklædt herre med handsker på, som en nabo svor på at have set gå ind i hotellet i det øjeblik, eksplosionen fandt sted. Guillaume syntes at blive lidt roligere, da hans broder læste en anden avis for ham, hvori man beskrev den helvedesmaskine, som var brugt ved attentatet – en forholdsvis lille blikdåse, af hvilken man havde fundet stumperne. Atter ængstedes han, da han fik at vide, hvor forbavset man var over, at man med så usselt et redskab havde kunnet anrette så megen ødelæggelse. Man anede, at her måtte være tale om et nyt sprængstof, hvis virkninger var uberegnelige. Klokken otte kom Bertheroy igen, frisk og frejdig som en ung mediciner, der iler til en vens leje for at bistå ham ved en lille operation. Han medbragte sine instrumenter, bind og sygevat. Men han blev vred, da han traf sin patient ophedet, nervøs og urolig.

"Kære barn, jeg ser nok, at De aldeles ikke har været fornuftig! De har naturligvis snakket og været ivrig!"

Og da han igen havde undersøgt såret med stor omhu, erklærede han:

"Benet er læderet, jeg svarer aldeles ikke for følgerne, hvis De ikke holder Dem i ro … en forværrelse i Deres tilstand kan godt nødvendiggøre en amputation!"

Pierre fo'r sammen, mens Guillaume kun trak på skulderen, som om han ville sige, at ham var det ligegyldigt, når alt dog

styrtede sammen om ham.

Bertheroy havde sat sig og så lidt på brødrene med sine gennemtrængende øjne. Nu, da han havde hørt og læst om attentatet, anstillede han sine betragtninger.

"Mit kære barn," busede han så ud, "jeg tror ikke, De har denne nederdrægtige dumhed på Deres samvittighed, men jeg har den idé, at De må have været i nærheden af Godot de Mauroy-gade, da bomben sprang ... nej, nej ... forsvar Dem endelig ikke. Jeg ved intet – vil intet vide, ikke en gang om det helvedes krudt, der har tilredt Deres skjorteærme og håndled så forfærdeligt."

Og da de to brødre udvekslede overraskede og forskrækkede blikke, tilføjede han, idet han slog ud med hånden:

"Ak, lille børn! I ved jo nok, at jeg anser en sådan gerning for endnu unyttigere end forbrydersk! Jeg nærer kun ringeagt for politikkens ørkesløse rænker, hvad enten de går i den ene eller i den anden retning! Videnskaben er tilstrækkelig! Hvorfor skal man forhaste sig, når en eneste opfindelse kan bringe menneskeheden længere frem mod retfærd og sandhed end hundrede års politisk diskussion og samfundsoprør? ... kun videnskab formår at feje dogmerne bort! Kun den styrter afguderne i støvet, bringer lys og lykke ... jeg, medlem af Instituttet – jeg, der har min gage – hvis bryst er behængt med ordner – jeg er den eneste virkelige revolutionsmand."

Han lo sagte hen for sig, og Guillaume mærkede den godmodige spot under disse ord.

Han havde altid beundret den store mand, men dog ærgret sig en smule ved at se ham leve som bedsteborger, der tog imod pladser og æresbevisninger, var republikaner under

republikken, men alligevel parat til at dyrke sin videnskab under en hvilken som helst herre.

Og nu så han, at denne opportunist, denne spids i de lærdes kreds, denne arbejdsbi, der fra alle sider lod rigdom og hæder strømme over sig, nu så han i ham en rolig, men bestemt evolutionist, der mente, at hans værk nok skulle kunne omstyrte og forny Verdens styrelse.

Bertheroy stod op og tog afsked.

"Nå, farvel børnlille. Vær nu fornuftige begge to og bliv ved at holde sammen!"

Da brødrene igen var alene, søgte deres hænder hinanden i et inderligt håndtryk, som røbede den ængstelse, der fyldte deres hjerter. Ak, hvor mange sorte skyer tårnede der sig ikke op om dem, og hvilke ukendte ulykker skulle endnu ramme dem?

Gennem den grå vinterbelysning så de havens sorte, bladløse træer hæve sig om det lille, tavse hus. Over deres hoveder hørtes lyden af Nicolas Barthès' trin. Han havde tilbragt natten hos Pierre og vandrede nu frem og tilbage som en fangen løve.

I dette øjeblik faldt brødrenes øjne på en avis, der lå udbredt på sengen, og hvori man så en skitse, forestillende den lille, unge pige, der var blevet dræbt ved attentatet.

Det var et så frygteligt syn, så oprørende stygt, at to store tårer på ny rullede ned over Pierres kinder, mens Guillaumes fortvivlede blik så frem for sig, som om han prøvede på at løfte fremtidens slør.

2

Oppe på Montmartre lå det lille hus, som Guillaume i så mange år havde beboet med sin familie. Det lå og ventede, stille, arbejdsomt, i den blege vinterbelysning.

Efter frokosten havde Guillaume anmodet sin broder om at gå derhen. Det kunne jo godt vare en tre ugers tid, inden han kom hjem.

"Hør Pierre," sagde han, "du må gøre mig den tjeneste. Du må forklare dem deroppe, at jeg er her, let såret, at jeg beder dem være rolige for mig, men ikke besøge mig, da man muligvis kunne følge efter dem og sådan opdage mit tilflugtssted. Jeg er bange for, at de dog ængster sig efter det par linjer, jeg i går sendte dem. Det er bedst, de hører lidt fra mig igen!"

Så gav han efter for den bekymring, der lige siden i går havde pint og naget ham. Med et ængsteligt blik sagde han:

"Se, lille Pierre, søg i min højre vestelomme, der ligger en lille nøgle – godt – tag den og levér den til fru Leroi, min svigermoder, sig hende, at hvis der hændte mig noget menneskeligt eller en ulykke, så skal hun gøre det, hun nok ved. Hun forstår dig nok efter den besked." Pierre tøvede et øjeblik. Men Guillaume var så udmattet efter denne anstrengelse, at han blev ganske bange.

"Tal ikke mere, bliv liggende roligt. Jeg skal nok tale med din familie, siden du ønsker, jeg personligt skal berolige dem."

Han var ikke videre glad over dette hverv, havde et øjeblik tænkt, at Sophie måske kunne gå til Montmartre. Alle de gamle fordomme vågnede, det var ham, som gik han til menneskeædernes hule. Hvor ofte havde han ikke hørt

moderen tale om "denne skabning", der boede sammen med hendes ældste søn, i et frit ægteskab, uden kirkens velsignelse.

Aldrig havde hun villet se deres tre sønner, var især oprørt over, at bedstemoderen, fru Leroi, blev boende der i huset og opdrog børnene. Og dette indtryk var endnu så levende, at Pierre, når han begav sig til Sacré Cœur-kirken, så på det lille hus med mistro, gik uden om det, som om det var et sted, hvor usædeligheden havde tilhold. De tre børns moder var ganske vist død, men derfor levede forargelsen stadig. En anden ung kvinde boede jo nu hos broderen, en forældreløs pige, som han snart skulle ægte, skønt hun var tyve år yngre end han. Disse forhold var efter Pierres mening højst forargelige. De sårede hans blufærdighed, og han ventede at se et hjem, hvor uorden og udskejelse sad til rors, og som styrede den visse undergang i møde.

Guillaume kaldte ham tilbage.

"Du må endelig huske at sige til fru Leroi, at hvis jeg skulle dø, vil du straks sende hende bud, for at hun kan tage de fornødne forholdsregler."

"Ja, ja, vist så, vær du bare rolig, jeg skal nok huske det alt sammen. Sophie bliver siddende her hos dig i det tilfælde, at du skulle få brug for hende."

Og efter at have givet Sophie sine sidste ordrer, gik Pierre til en sporvogn, som skulle sætte ham af på Rochechouart-boulevarden, hvorfra han til fods ville begive sig til Guillaumes bolig.

Mens han sad her i den tunge vogn, kom han til at tænke på broderens historie, som han egentlig kun kendte stykkevis, og

hvis nærmere omstændigheder han først lidt efter lidt havde hørt.

I året 1850 havde Leroi, en lærer fra Paris, fået en ansættelse ved latinskolen i Montauban. Han var en ung fremskridtsmand, ivrig republikaner, havde ægtet Agathe Dagnan, den yngste af fem døtre i en fattig protestantisk familie fra Cevennerne.

Den unge fru Leroi skulle have sit første barn, da manden efter statskuppet måtte tage flugten til Genf i anledning af nogle heftige artikler, som han havde fået indrykket i Montaubans avis. I Genf blev deres datter Marguerite født. Hun var et skrøbeligt og svagt barn. I syv år, indtil amnestien 1859, havde familien kæmpet sig frem.

Faderen havde ondt ved at få sine timer ordentligt betalt, og moderen kunne ikke hjælpe ham synderligt, da hun stadig var optaget af at passe den svagelige datter. Efter at de var vendt tilbage til Paris, havde de ikke mere held med sig, den forhenværende lærer måtte forgæves banke på alle mulige døre, og da han endelig opnåede at få en nogenlunde god ansættelse, ramtes han af en pludselig lammelse, der berøvede ham benenes brug og nødte ham til at tilbringe resten af sit liv i en rullestol. Så kom fattigdommen over ham og hans. Han måtte slide sine sidste kræfter op for at skaffe brødet, skrive artikler for ordbøger, kopiere manuskripter og leve fra hånden til munden i en ussel lejlighed i Monsieur le Prince-gade.

I dette sørgelige hjem voksede Marguerite Leroi op. Faderen var oprørt og bitter over al den uretfærdighed og lidelse, der i så mange år havde forfulgt ham. Fritænker, som han var, forudsagde han, hvordan republikken nok ville hævne kejserdømmets udskejelser, talte om videnskabens magt, der

skulle omstyrte dogmernes grusomme afguder. Agathes protestantisme havde lidt et sørgeligt skibbrud i den snæverhjertede og tåbelige calvinisme, hun havde set praktiseret i Genf. Hun havde nu kun de gamle huguenotters oprørsflamme i hjertet. Hun var efterhånden blevet den, der styrede huset, hentede og bragte mandens arbejde, udførte selv en stor del af det, passede den huslige gerning, opdrog og underviste datteren. Denne gik ikke i skole, kunne kun, hvad forældrene havde lært hende, uden at der nogen sinde havde været tale om religionsundervisning.

Påvirket af manden levede fru Leroi i en art roligt og overlegent fritænkeri, med en bestemt forestilling om, hvad der var pligt og ret blandt mennesker, en forestilling, som hun tappert gennemførte, trods alle samfundsvedtægter. Alle de ufortjente ydmygelser, hendes mand havde lidt, al den ulykke, der havde ramt hende og deres uskyldige barn, havde givet hende en særlig evne til at bære modgang, en evne til opofrelse, der gjorde hende til en sjælden kvinde og gav hende kraft til at styre sit hus, trøste sin mand og holde modet oppe hos sine omgivelser.

Det var, mens de boede i Monsieur le Prince-gade, at Guillaume gjorde bekendtskab med Lerois. Han havde lejet sig et stort værelse i samme etage, og der arbejdede han med lidenskab. I starten udveksledes der knap en hilsen, det var stilfærdige, ja stolte naboer, der yderst tilbageholdent henlevede deres usle tilværelse. Lidt efter lidt ydede man hinanden småtjenester; den unge mand skaffede flere gange Leroi lidt arbejde for et nyt konversationsleksikon.

Pludselig ramtes familien af den sidste ulykke. Leroi døde en aften i sin stol, mens datteren rullede den fra bordet hen til sengen. De ulykkelige kvinder havde end ikke penge til at betale begravelsen. Deres hemmelighed brød frem med deres tårestrømme, og de måtte lade sig hjælpe af Guillaume, som fra nu af blev deres fortrolige ven og uundværlige støtte. Og hvad der var naturligt, skete da også. Moderen selv gav sit minde, i sin retfærdige foragt for et samfund, hvor gode og hæderlige mennesker døde af sult, nægtede hun at tage hensyn til eller anerkende nødvendigheden af dette samfunds vedtægter. Der blev aldrig tale om ægteskab, og en skøn dag havde Guillaume i en alder af treogtyve år taget den tyveårige Marguerite til hustru. Begge var de unge, smukke og friske, de elskede hinanden inderligt, arbejdede begge to og imødeså med håb den fremtid, der ventede dem.

Fra dette øjeblik begyndte en ny tilværelse for Guillaume, der havde afbrudt al forbindelse med moderen og efter faderen havde arvet 2400 francs om året.

Dette var, hvad der strengt udfordredes til deres udkomme, men han tjente allerede lige så meget ved sine egne arbejder, kemiske undersøgelser, analyser og deslige. De unge folk flyttede helt op på Montmartre, hvor de for 800 francs om året lejede et lille hus, som besad den store fordel at ligge midt i en stump have, hvor man senere hen kunne bygge et bræddeværksted. Ganske stille var fru Leroi blevet i huset hos sin datter og svigersøn, hun hjalp til med alt muligt, sparede husholdningen en anden pige, indtil hun, som hun sagde, kunne passe sine børnebørn, og disse kom med to års mellemrum. Thomas først, så Francois, og endelig Antoine. Og

som hun helt og holdent havde ofret sig for mand og barn, ofrede hun sig nu for disse tre dattersønner, blev bedstemoder, "Bedste" som hun kaldtes af hele huset, af store og små.

Hun var den sunde fornuft, hvis klogskab og viljekraft altid vågede og i grunden styrede alt, som man ved enhver lejlighed rådspurgte, hvis ord altid havde størst vægt. Hun regerede som en almægtig dronningemoder.

I femten år varede dette lykkelige liv, fuldt af strengt arbejde, af fredelig ømhed, i det beskedne, lille hus, hvor den nøjagtigste sparsommelighed ordnede udgifterne, dæmmede op for fordringerne. Så mistede Guillaume sin moder, arvede lidt penge og kunne omsider virkeliggøre sin drøm. Bygge et værksted af mursten, med beboelseslejlighed på første sal. Og næppe var familien kommet i orden, næppe begyndte livet at se lettere og mere smilende ud, før ulykken atter ramte familien. Marguerite blev revet bort på otte dage af en heftig tyfus. Hun var kun 35 år, den ældste søn næppe fjorten, og der sad Guillaume som otteogtredive årig enkemand med de tre børn, aldeles lamslået af sorg over det tab, han havde lidt. Tanken om at føre en ny hustru ind i dette stille hjem, hvor hjerterne var så inderligt sammenknyttede, syntes ham så oprørende, at han besluttede aldrig at gifte sig. Han styrtede sig ind i sit arbejde. Det skulle bringe hans hjerte og sanser fred.

Til held for hele huset var "Bedste" endnu rask og rørig, hun blev på sin post som hjemmets herskerinde, og hun vedblev at opdrage de børn, hun havde taget i sine arme, da de kom til verden.

Atter gik to år, så fik familien en tilvækst i Marie Couturier, datter af en mand, Guillaume havde sat megen pris på.

Couturier var en opfinder, hvis genialitet grænsede til vanvid, han havde sat en formue til på alle slags mærkelige opdagelser i videnskabens tjeneste. Hans fromme og blide hustru døde af sorg og græmmelse, og skønt han tilbad datteren og overvældede hende med foræringer, når han en sjælden gang så hende, havde han først sat hende i en latinskole og derefter i huset hos en fattig slægtning, hvor han omtrent glemte hendes tilværelse.

På sin dødsseng huskede han hende kun for at bede og bønfalde Guillaume om at tage hende i huset og sørge for, at hun blev gift. Den fattige slægtning gik imidlertid fallit, Marie havde ikke noget at hælde sit hoved til, stod på gaden i nittenårsalderen uden anden medgift end sine meget solide kundskaber og et udmærket helbred.

Men Guillaume ville ikke have, at hun skulle løbe om og være timelærerinde. Han tog hende i huset, for at hun kunne hjælpe bedstemoderen, der nu ikke mere var så stærk som før og selv var glad over at se et ungt og muntert ansigt i det hjem, der siden Marguerites død var blevet en smule for alvorligt.

Marie skulle være den ældre søster. Hun skulle gå til hånde her, hvor store og små var i virksomhed, så lang som dagen var, så traf hun måske nok en gang i tiden en brav, ung mand, der ville ægte hende af kærlighed.

Fem år levede Marie fredeligt og lykkeligt i huset uden nogen sinde at tænke på at forlade det. De kundskaber, hun havde erhvervet sig, husedes i en solid hjerne, der var tilfreds med at kende alt, skønt hun havde bevaret hele sin uskyldighed, al ungdommens medfødte renhed. Desuden var hun fuldt ud kvinde, kunne pynte sig med en ubetydelighed, le ad den

mindste spøg, altid glad og fornøjet; meget fornuftig og praktisk henfaldt hun ikke i drømmerier, var altid i virksomhed, fordrede ikke af livet andet, end dette kunne give, og ængstedes ikke ved tanken om den anden verden.

Hun mindedes med ømhed sin fromme moder, der med tårer havde ledsaget hende til hendes første altergang og dermed troet at åbne Himmerigets porte for datteren. Men da moderen var borte, da hun blev overladt til sig selv, havde hun efterhånden opgivet al kirkegang. Hendes sunde fornuft gjorde oprør, hun behøvede ikke dette åndelige sædelighedspoliti for at gøre, hvad ret var, fandt tvært imod en fare i denne urimelighed, der ødelagde den virkelige sundhed. Som bedstemoderen havnede hun i en fredelig ateisme, blev næsten ubevidst fritænker, ikke gennem bevisførelser og slutninger, men simpelthen som et bravt, sundt pigebarn, der længe havde været fattigt uden egentlig at føle fattigdommens byrde, der troede, at man ved ærlig flid kom gennem verden og nåede livets lykke ved sundt og naturligt arbejde.

Og hendes urokkelige sindsligevægt havde ført hende frem og altid givet hende ret. To gange havde hun afslået ægteskabstilbud, og da Guillaume, efter at den anden frier havde fået kurven, prøvede at trænge ind på hende, så hun på ham med store, forbavsede øjne og spurgte ham, om han måske gerne ville være hende kvit. Hun var overmåde tilfreds med sin tilværelse der i huset, og hun troede egentlig også, at hun gjorde nytte. Hvorfor skulle hun gifte sig og derved udsætte sig for at blive mindre lykkelig andet steds, når hendes hjerte var frit?

Og lidt efter lidt var muligheden af et ægteskab med Guillaume dukket op. Det ville være meget fornuftig, udmærket passende for alle parter. Han havde jo kun besluttet sig til at leve ugift, fordi det oprørte ham at bringe en fremmed ind i huset og muligvis forstyrre hjemmets endrægtighed og fred.

Men nu var der en kvinde, som allerede viste sig kærlig mod sønnerne, og hvis blomstrende ungdom omsider havde gjort indtryk på hans hjerte. Han var i sin bedste alder, havde altid ment, det var ikke godt for manden at være alene, skønt han midt i sin travlhed ikke havde følt sig plaget af anfægtelser. Men der var jo aldersforskellen. Han havde længe heltemodigt holdt sig tilbage, ja søgt at finde et passende parti for den unge pige, og hvis sønnerne, hvis bedstemoderen ikke var begyndt at bearbejde både ham og Marie, ville han vist ikke have tænkt alvorligt på en sådan forbindelse, der kunne bringe en ny vår, en ny blomstringstid i hans liv, i hans hjem. Marie var fuld af inderlig taknemmelighed for al den kærlighed, hun i disse fem år havde mødt. Hun havde samtykket, samtykket så hurtigt og med sådan bestemthed, at hun allerede troede, hun begyndte at elske sin velgører. Hvor kunne hun desuden handle anderledes? Hvor kunne hun finde en mere sikker og rolig vej til lykke? Og i den sidste måned havde man haft meget travlt i huset, man havde ordnet mange ting, taget bestemmelser, gjort indkøb og fastsat brylluppet til slutningen af april.

Da Pierre var steget af sporvognen og kommet op ad den uendelige masse trappetrin, der fører til Sankt Eleuthère-gade, blev han atter overfaldet af den uhyggelige fornemmelse ved tanken om, at han snart skulle vove sig ind i dette hus, hvor han sagtens ville blive såret og stødt ved hvert skridt, han tog.

Selvfølgelig ville han træffe alle beboerne i oprør efter det brev, Sophie havde bragt den foregående dag. Men da han endelig var nået op ad trapperne, så han det lille hus i det fjerne ligge så fredsommeligt og klart, beskinnet af vintersolen, der nu var brudt gennem skyerne og indhyllede det helt som i et lysende kærtegn. En lille dør i den gamle havemur førte nok ud til Sankt Eleuthère-gade, næsten lige overfor den brede vej, der løb forbi basilikaen, men for at komme ind i huset måtte man gå om til Tertre-pladsen, hvortil facaden vendte ud. På pladsen legede en flok børn mellem de sygelige træer, der gjorde sig umage for at vokse foran nogle tarvelige udsalgssteder: grønthandler, urtekræmmer, bager. Og til venstre i et hjørne af pladsen lå huset med sin lyse facade, den var blevet hvidtet sidste forår, med sine fem fag vinduer, hvor intet liv sås, for beboelsesværelserne vendte ud til haven, med en pragtfuld udsigt over hele byen.

Pierre tog mod til sig, trak i klokkestrengen, hvis knap skinnede i nypoleret glans. Den ringede højt og klart langt borte. Men der blev ikke straks lukket op, og han skulle ringe igen, da døren åbnedes på vid gab for en gang, der gik helt igennem huset, og ved enden af hvilken man så ud over et uendeligt hav af tage. Og på den lysende baggrund tegnede sig omridsene af en ung kvinde i en tarvelig, sort kjole, med stort, blåt forklæde, ærmerne smøgede op over albuerne, og hænderne fugtige, som havde hun ikke fået tid at tørre dem rigtigt af.

Et øjeblik stod de tavse og forlegne overfor hinanden. Den unge piges smilende ansigt lagde sig i alvorlige folder ved synet

af den sorte kjole. Og præsten forstod, at han burde sige sit navn.

"Jeg er fader Froment."

Straks lyste et velkomstsmil over de friske træk.

"Å, om forladelse. Jeg burde have genkendt Dem, for jeg har en gang set Dem hilse på Guillaume her på pladsen."

Hun sagde "Guillaume", det måtte altså være Marie. Og forbavset betragtede Pierre den unge pige, hvis ydre var så helt forskelligt fra det billede, han havde dannet sig af hende. Hun var af middelhøjde, men kraftigt bygget, med en meget smuk figur og faste, ungdommeligt afrundede former. Man fik straks et indtryk af, at hun var fuldkommen sund, hendes ranke holdning røbede både kraft og ynde. Hun var mørk, huden blændende hvid, og håret løftede sig som en mørkebrun hjelm over den glatte pande i store, tykke snoninger uden spor af forfængelige anstalter.

Panden var klog, næsen fin, underansigtet med de svulmende læber og den faste, brede hage var en smule massivt, men udtrykte alvorlig og ærlig godhed.

Ved dette første møde syntes Pierre, hun så alt for kernesund og selvsikker ud med det store, bølgende hår og de pragtfulde, bare arme. Hun mishagede og foruroligede ham som noget fremmed, han ikke forstod.

"Det er just min broder, Guillaume, som sender mig ... "

Hun slog igen om, blev alvorlig og skyndte sig at få ham ind i gangen. Da døren var lukket, udbrød hun:

"De bringer os efterretninger om ham ... jeg beder Dem undskylde, at jeg modtager Dem, sådan som jeg ser ud. Men vi har haft hovedrengøring, og jeg var ved at se efter, om pigerne

havde gjort deres arbejde ordentligt ... undskyld, at jeg beder Dem komme her ind et øjeblik, men det er måske bedst, jeg først får at vide, hvordan det forholder sig."

Hun førte ham ind i et rum ved siden af køkkenet, der benyttedes til vaskehus. Der stod en balje fuld af sæbevand, og rundt om hang der vådt linned.

"Hvad er der så med Guillaume?"

Pierre fortalte ganske ligefremt, at hans broder var blevet såret i håndleddet, da han tilfældigvis havde været til stede ved et ulykkestilfælde, at han havde søgt tilflugt i Neuilly, hvor han ville blive i stilhed, til han var rask, at han ikke en gang ønskede besøg. Mens Pierre fortalte dette, fulgte han virkningen at sine ord på Maries ansigt. Først skræk og medfølelse, derpå en bestræbelse for at være rolig og se fornuftigt på sagen, endelig sagde hun:

"Hans brev i går aftes gjorde mig frygtelig bange, jeg var sikker på, at der var sket en ulykke, men man må jo være tapper og ikke lade de andre mærke sin angst ... såret i håndleddet ... men det er da vel ikke farligt?"

"Nej, men det er dog et sår, som vil kræve megen forsigtighed."

Hun så ham ind i øjnene med sit frimodige blik, som om hun ville granske hans sjæls hemmeligste kroge, og det var tydeligt, at hun betvang sig for ikke at komme med alle de spørgsmål, der lå hende på læberne.

"Er det alt ... Han er blevet såret ved et ulykkeligt tilfælde, og han har ikke bedt Dem om at sige os andet?"

"Nej, han ønskede kun, at De ikke skulle ængste Dem."

Hun spurgte ikke mere, men bøjede sig i ærbødig lydighed for Guillaumes vilje og nøjedes med det, han havde ønsket at sige dem, uden at søge at få mere at vide. Og ligesom hun havde udført sit arbejde trods den hemmelige uro, der havde pint hende, siden hun fik brevet i går, sådan genfandt hun nu også tilsyneladende sin sindsligevægt, det klare frejdige blik og udtrykket af rolig styrke.

"Guillaume," sagde Pierre, "har desuden bedt mig give en lille nøgle til fru Leroi."

"Det er godt," sagde hun ligefremt, "Bedste er her, og De må da også se børnene ... jeg skal vise vej."

Da hun nu var beroliget, gav hun sig til nøjere at betragte Pierre, og det lykkedes hende ikke at skjule sin nysgerrighed, som nærmest var velvillig, men med en understrøm af medlidenhed. Uden at skynde sig smøgede hun ærmerne ned over de hvide arme, tog det store forklæde af og viste sig nu i en tarvelig, sort kjole, der fremhævede hendes fyldige, men smukke figur. Han så på hende alt imens, han var på det rene med, at han ikke syntes om hende, og han blev ganske irriteret, uden at han vidste hvorfor, ved at se hende så naturlig, så sund og brav.

"Vil De så følge med, fader; vi skal gennem haven."

I huset på den anden side, lige overfor køkkenet og vaskehuset, var der i stuen to værelser, biblioteket, der vendte ud mod Tertre-pladsen, og spisestuen ud mod haven. I de fire værelser på første sal boede faderen og de tre sønner. Den fordums lille have var nu kun en grusbestrøet gård på grund af det store atelier, der indtog hele den ene side. Der var dog blevet stående to vældige blommetræer og en stor syrenbusk,

der om foråret var fuld af blomster. Foran syrenbusken havde Marie anlagt et blomsterbed, hvori hun morede sig med at dyrke roser, levkøjer og reseda.

Hun pegede på de sorte blommetræer, syrenbusken og roserne, der lige var begyndt at grønnes en smule, hele denne lille stump natur, der endnu sov vintersøvnen.

"Sig til Guillaume, at han skal se at komme sig hurtigt, så at han kan være her, når de første knopper springer ud."

Da Pierre i dette øjeblik så på hende, blev hendes kinder pludselig blodrøde. Det var noget, der ofte hændte hende, og som hun var meget ked af, hun kunne pludselig rødme ved de uskyldigste ord. Hun syntes, det var latterligt sådan at blive rød som en skolepige, da hendes hjerte dog var så roligt. Men hende ægte kvindelighed havde bevaret denne følsomhed, en blufærdighed så naturlig, at den unddrog sig hendes vilje.

Utvivlsomt havde hun rødmet, fordi hun frygtede over for denne præst at være kommet med en hentydning til sit bryllup, ved at ønske forårets komme.

"Vær så god at komme ind, fader. Børnene er her netop alle tre."

Og hun førte ham ind i værkstedet.

Dette var en stor sal, fem meter høj, murstensgulv og bare vægge, der var malede stålgrå. Gennem det store vindue mod syd trængte sollyset varmt og strålende ind og lyste op i alle kroge. Hele familien levede i denne sal fra morgen til aften i et snævert og kærligt arbejdets fællesskab. Hver havde indrettet sig efter sin smag og valgt sin plads, hvor han kunne fordybe sig i sin gerning.

Der var først faderen, som optog halvdelen af pladsen med sit kemiske laboratorium, ovnen, borde til eksperimenterne, hylder med apparater, skabe fyldt med retorter og glas. Ved siden af havde Thomas, den ældste, indrettet en lille smedje, en ambolt, en skruestok, et helt værksted for en maskinarbejder, hvilket han, efter endt studentereksamen, ville være for ikke at forlade sin fader, men gå ham til hånde og være ham til hjælp som beskeden medarbejder, når hans bistand krævedes. I det andet hjørne forligedes de to yngste sønner ved et stort bord, som var fuldt af mapper og bøger og tegnerekvisitter. Francis var som duks trådt ind i normalskolen og læste nu til afgangseksamen, og Antoine, der allerede i tredje klasse havde fået nok af studierne, havde helt kastet sig over tegning og var allerede en ret dygtig litograf.

Foran vinduet var "Bedstes" og Maries plads, der havde de deres arbejde på et bord, hvor bunker af sytøj, linned. Broderi og alskens fine stoffer hobede sig op og stak en smule af mod retorter, værktøj og tykke bøger, der flød på mændenes plads.

Marie råbte med sin rolige stemme, som hun gjorde sig umage for at gøre munter og glad.

"Børn, børn! Her er præsten, der bringer bud fra jeres fader."

Børnene! Hvilken ungdommelig moderlighed lagde hun ikke i dette ord, da hun henvendte sig til disse tre, store fyre, som hvis ældre søster hun så længe var blevet betragtet. Thomas var allerede en kæmpe med stort skæg, han lignede sin fader, havde høj pande og store træk, lidt langsom så vel åndeligt som legemligt, tavs og næsten sky gik han op i sin kærlighed til faderen og var glad ved dette legemlige arbejde, der tillod ham at hjælpe og lette mesteren hans gerning.

Den to år yngre Francois havde finere træk, men var omtrent lige så høj som broderen, samme høje pande, samme bestemte linjer om munden, hans hele skikkelse røbede som broderens både sundhed og kraft, men i ansigtet lyste en større begavelse, øjnene var klogere og udtryksfuldere, havde et mere skarpsindigt blik end den ældres. Den sidste, Antoine, var også høj og prægtig, men dog lidt forskellig fra de andre. Han havde arvet moderens lyse hår og blå, usigelig blide øjne, der ofte så drømmende hen for sig.

Da de alle tre gik i skole, havde man ofte vanskelighed ved at kende dem fra hinanden, og man plejede da at lægge mærke til højden, og selv nu, da alderen gav hver af de unge mænd deres særpræg, kunne det hænde, at man tog fejl af dem, så stor var familieligheden.

Da Pierre trådte ind i værkstedet, var alle tre travlt beskæftigede ved deres arbejde. Og atter beundrede Pierre den sjælsstyrke, den disciplin, der bragte alle her i huset til at passe hver sin dont, selv om de var aldrig så ængstelige for den fraværende familieforsørger. Thomas stod i bluse ved sin skruestik og filede på et stykke messing med sine hårde og flinke smedehænder, Francois sad bøjet over sin pult og skrev med sin store, faste håndskrift, mens Antoine med en fin gravstikke i hånden sad på den anden side af bordet og arbejdede på et træsnit til et illustreret blad. Men Maries klare stemme fik dem til at se op.

"Børn, her er efterretninger fra fader."

Og alle som en slap de arbejdet og kom nærmere. Når der var tale om faderen, var de en sjæl og en tanke, kun et hjerte bankede da i deres brede bryst.

Men i dette øjeblik åbnedes en dør i baggrunden, det var bedstemoderen, der kom ned fra øverste etage, hvor hun og Marie havde deres værelser. Hun havde hentet en dukke uldgarn og hun så forbavset på præsten.

"Bedste," sagde den unge pige, "det er fader Froment, Guillaumes broder, som bringer os efterretninger fra ham."

Pierre betragtede nu også fru Leroi, undredes over, at hun holdt sig så rank, at hendes træk røbede så meget liv og så megen forståelse, trods de halvfjerds år. Det noget aflange ansigt bar endnu spor af stor skønhed, de brune øjne lyste med ungdommelig glans. Læberne var afblegede, men faste i form og tegning og tænderne mærkværdigt friske. Kun enkelte sølvstriber sås i det mørke hår, der lå glat ned over tindingen. Kinderne furedes af dybe rynker, der gav hele udtrykket en vis majestæt; den dronningemine, som hun altid bevarede, hvad hun end tog sig for, høj og slank, klædt i den evindelige sorte, uldne kjole.

"Har Guillaume sendt Dem her op?" spurgte hun, "han er jo kommet til skade, ikke sandt?"

Pierre var overrasket over, at hun gættede dette, og berettede igen tildragelsen.

"Ja, han er såret i håndleddet, men ikke farligt."

Pierre så, hvor de tre store sønner ængstedes, så dem skælve af lyst til at hjælpe, forsvare faderen, og det var for at berolige dem, at han søgte efter trøstende ord.

"Han er i Neuilly, hos mig … med god pleje er der ganske bestemt intet at frygte. Han har bedt mig gå her op og sige Dem alle, at De endelig ikke må ængste Dem for ham."

Bedstemoderen viste ikke tegn til uro. Det lod til, at hun i forvejen havde vidst, hvad Pierre ville sige, ja, man skulle næsten tro, hans ord lettede en sten fra hendes hjerte.

"Hvis han er hos Dem, er han selvfølgelig udenfor al fare. Efter hans brev i går, der ikke forklarede os noget videre, ville vi jo have ængstet os, hvis De ikke var kommet. Nu er alting godt."

Og hverken hun eller nogen af de unge bad om yderligere forklaring. På et bord så Pierre alle morgenaviserne, der strømmede over af beretninger om attentatet. Altså havde de læst om, hvad der var hændt, de havde været bange for, at faderen skulle være indblandet i sagen. Hvad mon de egentlig vidste? Intet om Salvat, det var sikkert. De kunne umuligt følge den række tilfældigheder, som her havde styret skæbnen. Bedstemoderen var vel sagtens den bedst underrettede. Men de tre sønner, den unge pige, tillod sig ikke at vide noget. Hvilken styrke måtte der ikke være i deres agtelse og hengivenhed for faderen, i den urokkelige tillid, han indgød dem, siden de gik om her så stille og så rolige, blot fordi han med to linjer havde bedt dem ikke at ængstes for ham.

"Frue," fortsatte Pierre efter et kort ophold, "Guillaume har anmodet mig om at levere Dem denne lille nøgle og minde Dem om at gøre, hvad han havde bedt Dem om, hvis noget skulle tilstøde ham."

Fru Lerois hånd rystede ganske lidt, da hun rakte den ud efter nøglen, men stemmen røbede ikke spor af bevægelse, da hun svarede:

"Det er godt! Vil De sige ham, at han skal blive nøjagtigt adlydt. Men sæt Dem dog ned!"

Pierre stod virkelig endnu midt i værkstedet. Han måtte tage en stol, trods sin forlegenhed, som han nødig ville vise i dette hus, hvor han dog befandt sig blandt sine aller nærmeste.

Marie, der aldrig kunne være ledig, havde taget et håndarbejde – et af de fine, nydelige broderier, hun udførte for et stort linnedmagasin – hun sagde, at sine lommepenge ville hun i det mindste selv tjene.

"Bedste" satte sig, trods den fremmedes nærværelse, ved bordet foran en bunke strømper, der skulle stoppes. Francis og Antoine sad atter ved deres bord, mens Thomas, støttet mod sin skruestik, var den eneste, som endnu stod op.

Det hele så ud som et lille frikvarter i deres travle arbejdsomhed. Solen skinnede gennem de brede vinduer og kastede sit klare, milde lys over deres flid.

"Men," sagde nu Thomas, "i morgen får vi da lov at se til fader?"

Inden Pierre kunne svare, løftede Marie hovedet:

"Nej, på ingen måde! Han har på det strengeste forbudt besøg, for hvis man fulgte efter os, ville hans tilflugtssted jo blive kendt. Ikke sandt, fader?"

"Jo, ganske bestemt ville det være forsigtigt af Dem alle, om De gav afkald på den glæde at se til ham og ventede, til han selv kunne komme hjem. Det vil kun vare en fjorten dages tid, højst tre uger!"

"Bedste" nikkede.

"Naturligvis, det er det mest fornuftige!"

Og de tre høje, unge mennesker trængte ikke ind på Pierre, fandt sig i at leve i uro, opgav uden tøven et besøg, der ville have været dem en så stor glæde. Deres første pligt var jo blind

lydighed mod faderen. De ville sandelig ikke volde ham vanskeligheder ved misforståede kærlighedsytringer.

"Fader," sagde Thomas, "vil De så sige til ham, at jeg, mens han er borte, og her intet er at bestille, agter at gå på fabrikken, hvor jeg mere bekvemt kan fortsætte de undersøgelser, jeg er i færd med."

"Og vil De sige ham fra mig," sagde Francois, "at han ikke må ængste sig for min eksamen. Jeg står rigtig godt, jeg er omtrent vis på et heldigt udfald."

Pierre lovede intet at glemme. Men nu så Marie smilende på Antoine, der sad tavs og med adspredt mine, stirrende frem for sig.

"Og du, Antoine, har du ingen besked til fader?"

Som om hun vækkede ham af en drøm, så den unge mand på Marie, derpå smilede han, idet han svarede:

"Jo, vist har jeg så! Vil De sige fader, at Marie holder meget af ham, og at han skal skynde sig at komme hjem, for at du kan gøre ham lykkelig!"

Alle måtte le, Marie med, naturlig, glad, rolig, som hun var ved tanken om den fremtid, der ventede hende.

Mellem hende og de tre høje, unge mennesker herskede den ømmeste hengivenhed, og bedstemoderen betragtede al den sunde ungdom, mens et alvorligt smil svævede om de afblegede læber. Hun så med inderlig glæde den lykke, livet syntes at forjætte dem.

Pierre fik lyst til at blive lidt endnu, og under den samtale, der udspandt sig, blev han stadig mere forbavset over, hvad han så i dette hjem, hvor han havde ventet at finde uorden og forargelse.

Til sin overraskelse blev han vidne til det kærligste familieliv, til ærlig flid, til en lydighed så stor, at den mindede ham om klostertugten, mildnet af ungdommelig livsglæde.

Men hvad der mest af alt undrede ham – det var denne kraftige opdragelse, denne sindets og hjertets tapre ligevægt – disse sønner, der ikke lod deres personlige følelser komme for en dag, ikke et øjeblik tillod sig at dømme faderen, men nøjedes med det, han ville meddele dem, og afventede begivenhedernes gang i rolig og fattet tavshed, idet de tog fat på deres daglige dont.

Intet kunne være mere bramfrit, mere værdigt eller storslået.

Og nu bedstemoderens, den unge piges smilende heltemod!

Begge boede de roligt og stille lige over det laboratorium, hvor man arbejdede med de farligste sprængstoffer, i uafladelig fare for dødbringende eksplosioner.

Men dette mod, denne orden, denne selvfølelse virkede kun overraskende på Pierre – rørte ikke hans hjerte.

Han kunne for resten ikke klage – den modtagelse, han havde fået, var korrekt, om end ikke kærlig – for de kendte ham ikke – han var jo oven i købet præst.

Og trods alt stod han her som en vildfremmed med hjertet fuldt af den overbevisning, at ikke et eneste af disse mennesker ville kunne fatte eller ane, hvad der rørte sig i hans forpinte og ængstede sjæl.

Hvordan bar de sig dog ad for at gå her så roligt, være så lykkelige i deres mangel på religion, i deres altopslugende tro på videnskaben, ansigt til ansigt med denne skrækindjagende stad, der bredte sig ud lige for øjnene af dem, som et endeløst

hav med al dens skrigende uretfærdighed og frygtelige elendighed?

Han vendte hovedet, kastede et blik ud gennem den brede vinduesåbning, hvorfra man havde udsigt over det kæmpemæssige, voldsomt levende Paris.

Under vintersolens skråt faldende eftermiddagsstråler lå byen oversået med guldstøv, som om en usynlig sædemand, skjult bag stråleglorien, af fuld hånd strøede korn, hvis gyldne strøm sænkede sig overalt.

Hele den umådelige ager dækkedes, tagenes uendelige hav med de fremragende monumenter var kun en ubegrænset mark, hvori en kæmpeplov gravede sine furer.

Og i sin ængstelige forlegenhed – uvilkårligt oplivet af en håbets stråle, måtte Pierre spørge sig selv, om dette dog ikke alligevel var den gode sæd, om det ikke var Paris, tilsået under solens guddomslys til den store fremtidens høst, den sandhedens og retfærdighedens høst, som han i sin elendighed knap vovede at tro på.

Omsider stod han op og tog afsked, idet han lovede at komme igen, hvis Guillaumes tilstand mod forventning skulle forværre sig. Marie fulgte ham til dørs, og der overfaldtes hun atter af den rødme, der så tit plagede hende, da hun også ville give Pierre en hilsen med til den sårede. Men tapper som hun var, blev hun hurtigt herre over sin sindsbevægelse, og idet hun med et stort, klart blik så på præsten, sagde hun fast:

"På gensyn, fader! ... sig til Guillaume, at jeg elsker ham og venter ham med længsel."

3

Der gik tre dage. I det lille hus i Neuilly lå Guillaume med feber, der fængslede ham til sengen, og fortæredes af utålmodighed hver morgen, når aviserne kom, blev han grebet af en stadig tiltagende uro.

Pierre havde nok forsøgt at lade dem forsvinde, men han så, at hans broder kun pintes end mere, og han måtte selv læse for ham alt, hvad der stod angående attentatet. En ustandselig strøm, der fyldte spalterne og aldrig syntes at ville få ende.

Aldrig var pressen i den grad blevet oversvømmet.

Globe, der ellers var så forsigtig og alvorlig, gik denne gang heller ikke ram forbi, men blev også grebet af denne vanvittige higen efter at bringe ny oplysninger. Men de mindre samvittighedsfulde blade, især *Folkets røst*, benyttede sig af den almindelige ophidselsestilstand. Den udbredte skræk og uro for derved at kunne trykke og sælge så mange flere eksemplarer. Hver morgen mødte man med ny påfund, frygtelige historier, der gjorde folk helt vilde. Der fortaltes, at baron Duvillard hver dag modtog anonyme breve med trusler om, at man ville dræbe hans kone, hans datter, hans søn, skære halsen over på ham selv og sprænge hotellet i luften, så at det dag og nat var bevogtet af en skare civilklædte betjente. Ligeledes mødte man med en frygtelig meddelelse om, at anarkisterne var trængte ind i en kloak i nærheden af Madeleine-kirken, havde undermineret hele kvarteret og anbragt krudttønder, en fuldstændig vulkan, der kunne ødelægge det halve Paris. Der fortaltes også, at man havde opdaget trådene til en umådelig sammensværgelse, som omfattede hele Europa lige fra Rusland til Spanien, og at der fra

Frankrig skulle gives signal til et tre dages blodbad, boulevarderne fejes rene med kardæsker, og Seinen farves rød af blod.

Takket være dette pressens smukke og kloge arbejde udbredte der sig almindelig forfærdelse, og de skrækslagne rejsende forlod i massevis hotellerne. Paris var som en galeanstalt, hvor det vanvittigste opspind fandt et villigt øre.

Men det foruroligede ikke Guillaume. Det var kun Salvat og politiets opdagelser, han brød sig om. Salvat var endnu ikke fængslet, og indtil nu var der ingen antydning af, at man var på sporet af ham. Men pludselig læste Pierre en artikel højt, der fik den sårede til at blegne.

"Det forlyder, at man mellem murbrokkerne i baron Duvillards port har fundet et stykke værktøj, et vridbor, på hvis skaft fandtes indbrændt navnet "Grandidier". Denne Grandidier, der er en stor håndværksmester, er i dag beordret til at møde for undersøgelsesdommeren."

"Nå, denne gang er de på det rette spor. Det er utvivlsomt Salvat, der har tabt dette stykke værktøj. Han har arbejdet hos Grandidier, før han kom til mig ... og Grandidier vil kunne give dem oplysninger ... de behøver nu kun at følge tråden."

Pierre huskede, Grandidier var navnet på den mester, han havde hørt tale om i Montmartre. Thomas, mekanikeren, den ældste søn, havde arbejdet der nu og da, efter at han var blevet svend.

"Det er ganske rigtigt", udbrød Guillaume, "du har fortalt mig, at Thomas, mens jeg var borte, arbejdede der med denne nye motor, som han spekulerer på og som han omtrent har opfundet. Hvis der bliver husundersøgelse og forhør ... og han

ikke vil tale – men forsvare sin hemmelighed ... å, du må straks få fat i ham og forberede ham ..."

Uden at nøde ham til nærmere at udvikle sine ønsker lovede Pierre straks at ville gå op på Montmartre.

"Hvis du ønsker det, skal jeg gå hen til Thomas på værkstedet i eftermiddag. Måske kan jeg også træffe hr. Grandidier og få at vide, hvordan det gik på politikammeret, og hvordan sagen står."

Med fugtige øjne og et ømt håndtryk takkede Guillaume ham.

"Ja, min kære broder, gør det, det er rigtigt og godt."

"Jeg havde for øvrigt i sinde", sagde præsten, "at gå til Montmartre i dag ... jeg har ikke villet tale om det, men der er noget, der har pint mig. Hvis Salvat er flygtet, har han måttet lade kone og barn blive tilbage alene. Jeg besøgte dem den morgen, attentatet fandt sted, og de levede i en sådan fattigdom og elendighed, at jeg ikke kan tænke på disse stakkels forladte væsener, uden at mit hjerte bløder ... hvis manden er borte, er barnet og konen nok ved at dø af sult."

Guillaume, der havde beholdt Pierres hånd i sin, trykkede den og sagde med skælvende stemme:

"Ja, ja, det er rigtigt og godt ... gør det, kære, lille broder."

Pierre havde ikke kunnet glemme dette hus i Saules-gade, dette frygtelige elendighedens og lidelsens hus, det stod for hans erindring som en modbydelig kloak, hvor det fattige Paris droges med døden. Og da han nu om eftermiddagen kom derhen, traf han det i det samme stinkende snavs, gården tilsølet af de samme uhumskheder, trapperne mørke og fugtige, forpestede af den samme forsømthed og den samme

nød. Om vinteren, når de smukke kvarterer er tørre og pudsede, er fattigfolks boliger altid mørke og sølede på grund af den elendige hordes evindelige trampen op og ned.

Han kendte Salvats trappe og gav sig til at gå op ad den midt i barneskrål og hylen, men på en gang hørte spektaklet op, og huset sank hen i gravens stilhed. Tanken om den gamle Laveuve, der var kreperet som en hund, greb ham og fik ham til at gyse. Da han var kommet helt op og havde banket på døren, uden at nogen svarede, blev han forskrækket. Ikke en lyd hørtes derinde fra.

Han bankede igen, men da der stadig ikke kom nogen, troede han, at madam Theodore og barnet var flyttede. Måske havde Salvat været der og hentet dem, måske var de rejst efter ham til et eller andet hul i udlandet. Men det forbavsede ham, for de fattige holder ikke af at skifte opholdssted, de dør, hvor de pines. Han bankede for tredje gang sagte på døren.

Endelig rørte nogen sig derinde, der lød sagte skridt, og en barnestemme spurgte ængsteligt:

"Hvem er det?"

"Præsten."

Der blev igen ganske stille.

"Den præst, som var her forleden dag."

Dette syntes at berolige vedkommende, for døren blev åbnet, og den lille pige lod præsten komme ind.

"Jeg beder Dem om forladelse, fader, men mor Theodore er gået ud og har sagt, at jeg ikke måtte lukke op for nogen."

Et øjeblik havde Pierre troet, at Salvat var der, men med et blik havde han undersøgt værelset, der tjente hele familien som opholdssted. Madam Theodore havde måske været bange for at

få besøg af politiet? Måske vidste hun, hvor han skjulte sig? Havde han været der for at se til dem og berolige dem?

"Din fader er nok heller ikke hjemme, min lille pige?"

"Å nej, fader, han har fået vrøvl og er rejst bort."

"Hvad mener du … rejst bort?"

"Ja, han ville ikke sove her hjemme, vi ved ikke, hvor han er."

"Han har måske fået arbejde …"

"Å, nej, for så ville han have sendt os penge."

"Han er vel på rejse?"

"Jeg ved det såmænd ikke."

"Men har dog vel skrevet til mor Theodore?"

"Det ved jeg heller ikke."

Pierre hørte op med at udspørge hende, han skammede sig lidt over sådan at udfritte dette elleveårs barn, som han havde truffet alene. Det kunne jo gerne være, at hun intet vidste, at Salvat havde været så forsigtig ikke at lade høre fra sig. Hun så meget sanddru ud med sit blide og gammelkloge ansigt, der allerede havde det alvorlige udtryk, som den bitre nød giver børn.

"Det er meget kedeligt, at madam Theodore ikke er hjemme, jeg ville gerne have talt med hende."

"Men vil De ikke vente på hende, fader … hun er gået hen til onkel Toussaint i Marcadet-gade, og hun må snart være her igen, for det er over en time siden hun gik."

Hun ryddede en stol, hvorpå der lå en håndfuld pindebrænde, der var samlet op på en eller anden byggeplads.

Værelset var isnende bart, der var ingen ild og efter al sandsynlighed heller ingen mad. Man følte, at forsørgeren var borte, den, der var viljen og kraften, den, på hvem man stoler,

selv efter ugers arbejdsløshed, manden går ud, driver rundt i byen og ender dog ofte med at bringe det uundværligste, brødet, som man kan dele mellem sig, så at man holder livet oppe. Men er manden borte, er det den fuldstændige forladthed, kone og barn er i den yderste nød uden bistand og uden hjælp.

Pierre havde sat sig ned og betragtede den stakkels, lille pige med de blå, klare øjne og den store mund, der dog endte med at smile, han kunne ikke holde sig fra igen at udspørge hende.

"Hvorfor er du ikke gået med hen til din onkel?"

Hun rødmede lidt.

"Jeg har jo ingen sko."

Han så da, at hun ganske rigtigt havde nogle gamle strømper, gennem hvis huller man så de små, blåfrosne tæer.

"Men mo'er Theodore siger," fortsatte hun, "at man behøver ikke at gå i skole, når man ikke får noget at spise ... mor Theodore har søgt arbejde, men hun har ikke kunnet bestille noget, fordi hendes øjne straks begynder at svide og løbe i vand ... nu ved vi ikke, hvad vi skal gøre, siden i går har vi ingen mad fået, og det er ude med os, hvis onkel Toussaint ikke kan låne os et par skilling."

Hun smilede stadig på sin fraværende måde, mens tårerne stod hende i øjnene.

Det var så pinefuldt, dette halvvoksne pigebarn indelukket i det tomme værelse, stængt ude fra de lykkelige, at præsten blev betaget af det og på ny grebet af sin rasende forbitrelse over elendigheden, atter overvældet af den trang til retfærdighed der nu var det eneste, som kunne begejstre ham midt i det skibbrud, som al tro led.

Efter ti minutters forløb blev han utålmodig, han erindrede, at han også skulle hen til Grandidiers værksted.

"Det er også underligt, at mor Theodore ikke kommer," gentog Celine den ene gang efter den anden.

Derpå fik hun pludseligt en idé.

"Hvis De ønsker det, fader, kan jeg følge Dem hen til onkel Toussaint. Det er lige her ved, kun om hjørnet."

"Men du har jo ingen sko, mit barn."

"Å, det gør ingen ting, jeg kan godt gå, som jeg er."

"Nå – ja lad os hellere gå," sagde han og rejste sig. "Jeg skal købe et par sko til dig på vejen."

Celine rødmede. Hun skyndte sig afsted efter forsigtigt at have låst døren. Hun var en god, lille husmoder, men hun havde intet at passe på.

Før madam Theodore gik hen til sin broder for at forsøge at låne en franc eller to, ville hun forsøge sin lykke hos sin yngste søster, Hortense Chrétiennot, som boede i en fire værelsers lejlighed på Boulevard Rochechouart. Det var en kedelig gang for hende, og det var med angst og bæven, at hun bestemte sig til den, men hun blev drevet frem af tanken om Celine, der sad og ventede og intet havde fået at spise siden den foregående dag.

Maskinist Toussaint var den ældste broder og halvtredsindstyve år gammel. Han var søn af et tidligere ægteskab. Hans fader havde giftet sig igen med en ganske ung sypige, der havde skænket ham tre døtre, Pauline, Leonie og Hortense. Dette forklarede, hvordan det gik til, at Pauline var ti og Hortense, den yngste, atten år yngre end Toussaint. Da faderen døde, fik Toussaint sin stedmoder og sine tre søstre at

sørge for. Det var lidt drøjt, da han allerede havde kone og barn, men heldigvis var stedmoderen virksom og flink og vidste at klare sig. Hun tog igen arbejde på en systue, hvor Pauline allerede var i lære. Hun fik også Leonie anbragt der, så at det kun var den yngste, Hortense, som var forkælet, kønnere og finere end de andre, der fortsatte med at gå i skole. Senere hen, da Pauline var blevet gift med murer Labitte og Leonie med Salvat, blev Hortense kassererske hos en sukkervarefabrikant og gjorde her bekendtskab med en handelskommis Chrétiennot, der blev indtaget i hende og giftede sig med hende, da han ikke kunne få hende på anden måde. Leonie døde ung, nogle uger efter moderen, begge af tyfus. Pauline, der blev forladt af sin mand, gav sig til at leve sammen med Salvat, hvis datter kaldte hende moder og nu var ved at dø af sult.

Hortense derimod, gik som den eneste af dem med en tynd silkekimono om søndagen, boede i et nyt hus, var "dame" – men det var kun i kraft af en sparsommelighed, der gjorde hendes liv til et helvede.

Madam Theodore kendte godt sin søsters pengeforlegenheder ved månedens slutning. Derfor ville hun også nødigt forsøge at låne af hende. Desuden var manden lidt efter lidt blevet gnaven over deres små kår og beskyldte sin kone, nu da hun falmede, for at være skyld i deres mislykkede tilværelse. Han ville ikke se hendes familie, som han skammede sig over. Toussaint var dog en ordentlig håndværker, men denne Pauline, denne madam Theodore, der levede sammen med sin svoger lige for øjnene af barnet, og denne Salvat med de halvgale ideer, drivende fra værksted til værksted, uden at finde

blivende sted, al denne elendighed, alt dette roderi havde gjort den lille, pæne og forfængelige Chrétiennot ked af det, og i livets besværligheder var han blevet gnaven. Han havde forbudt Hortense at modtage sin søster.

Men da madam Theodore gik ind i huset på Boulevard Rochechouart og kom op ad den tæppebelagte trappe, følte hun dog en vis stolthed ved tanken om, at det var hendes egen søster, som levede i al denne pragt.

De boede på tredje sal til gården, som kostede syv hundrede francs. Konen, der hver dag kom klokken fire for at lave middagsmaden, var der allerede. Hun kendte Pauline og lod hende komme ind, men var noget forundret over, at hun vovede at vise sig der i huset så usselt klædt. Da madam Theodore kom ind i dagligstuen, blev hun overrasket stående ved at se sin søster Hortense ligge hulkende i en af de blå repslænestole, som hun var så stolt af.

"Men hvad er der i vejen ... hvad er der sket?"

Hortense var knap to og tredive år, men allerede temmelig falmet. Hun havde endnu sit blonde dukkeansigt, var høj og slank med kønne øjne og smukt hår, men hun, der før havde været så fin og pyntelig, begyndte nu at blive pjusket og gik rundt i morgenkjole af tvivlsom renhed, øjnene blev rødkantede, og den fine hud fik rynker. To barselsenge lige efter hinanden, to småpiger, hvor af den ene nu var ni, den anden syv år, havde taget meget på hende. Hun var ærgerrig og meget egenkærlig, for øvrigt ret misfornøjet med sit ægteskab, for hun havde ment, at hendes skønhed fortjente et palads med heste og vogne hos en eller anden eventyrprins.

Hun var i den grad fortvivlet, at hun ikke en gang blev forundret over at se sin søster træde ind.

"Å, er det dig … du aner ikke, hvad der er sket mig midt i alle vore genvordigheder …"

Madam Theodore troede, at der måtte være noget galt på færde med småpigerne, Lucienne og Marcelle.

"Er børnene syge?"

"Nej – nej – konen her ved siden af spadserer med dem på boulevarden … nej, men tænk dig, jeg er igen frugtsommelig! … i starten troede jeg, det var bare indbildning – men nu ser jeg desværre, at det har sin rigtighed. Og for lidt siden, nu før, da vi havde spist frokost, fortalte jeg det til min mand – og han var ved at springe i flint af raseri … det er ligefrem forfærdeligt! … og så skal man oven i købet overfuses, når man er den, det går ud over. Jeg er ved at forgå af sorg."

Hun hulkede atter højt og udbredte sig over den besværlighed og de bekostninger, en ny tilvækst i familien ville volde dem.

"Nå, Herre Gud," sagde madam Theodore, "hvis du får et barn, må du jo opdrage det, som du gør med de andre …"

Men nu blev Hortense så vred, at tårerne tørredes, hun rejste sig og udbrød:

"Det kan du sagtens sige, du snakker, som du har forstand til. Man kan nok mærke, at du ikke aner, hvordan vi sidder i det, og hvor meget mas vi allerede har for at slå os igennem!"

Og idet hun helt glemte den honette ambition, der ellers fik hende til at tie eller endda lyve, fortalte hun, hvor knebent de havde det, åbenbarede den forfærdelige pengetrang, der pinte dem fra den ene ende af året til den anden. Først var der

huslejen – syv hundrede francs – sådan havde de knap to hundrede francs tilbage om måneden. Og hvordan skulle man vel med det kunne føde og klæde fire mennesker og oven i købet holde skinnet vedlige.

Det var aldeles nødvendigt, at herren havde en kjole og fruen en pæn dragt, hvis hun ville hævde sig, alt det skotøj, pigebørnene sled af sig i en måned og dertil masser af udgifter, som det var ganske umuligt at stryge. De spiste en ret mindre og lod være at drikke vin, men undertiden var de piskede til at tage en vogn, for ikke at tale om alt det, børnene spolerede. Hun havde måttet opgive at holde huset ordentligt, det forfaldt lidt efter lidt! Manden var fortvivlet og så ingen udvej, selv om hans gage imod forventning skulle stige til fire tusind francs. Det var i virkeligheden middelstandens utålelige, forknebne tilværelse, der er lige så nedbrydende som arbejdernes sorte elendighed, en tilværelse, der var fuld af løgn og komediespil, som dækkede over den uorden og den lidelse i huse, hvor herren er "for god" til at arbejde ved en drejerbænk eller på et stillads.

"Nå, hvordan det nu går eller ikke," sagde madam Theodore, "kvæle den lille kan du nu engang ikke."

Hortense lod sig igen falde tilbage i lænestolen og udbrød:

"Nej, det er klart, men alting vil ramle sammen over os. To var allerede for meget, og nu kommer nummer tre. Du godeste Gud, hvad skal der blive af os ... hvad skal der blive af os?"

Hun sank sammen i sin opknappede morgenkjole, og tårerne strømmede igen fra hendes røde øjne.

Madam Theodore var meget ked over at komme i så uheldigt et øjeblik med sin anmodning om et lån, men hun vovede dog

endelig at tale og bad om en franc. Det satte kronen på Hortenses fortvivlelse.

"Jeg ejer på ære ikke hvid eller skilling! For lidt siden lånte jeg en halv franc af konen, som går her, og i forgårs fik jeg ti francs på Assistenshuset på en lille ring. Og sådan er det altid imod enden af hver måned ... Chrétiennot, der hæver gage i dag, skal komme tidligt hjem med penge til middagsmaden. Hvis jeg kan, lover jeg dig at sende dig noget i morgen."

Konen, der vidste, at hr. Chrétiennot ikke holdt af fruens familie, kom nu styrtende ind og råbte:

"Frue, frue, jeg hører herren på trapperne!"

"Skynd dig at komme bort," udbrød Hortense, "ellers får jeg igen ubehageligheder ... jeg lover dig ... hvis jeg kan ... i morgen..."

Madam Theodore måtte skjule sig i køkkenet for at undgå Chrétiennot. Hun så et glimt af ham, altid pænt klædt med stramt knappet frakke og det lille ansigt med det velplejede fuldskæg og det vigtige udtryk. Han var en lille, mager mand, fjorten års kontorarbejde havde tørret ham ud. Han holdt meget af at sidde timevis på en cafe i nabolaget. Hun listede sig bort.

Madam Theodore gik langsomt med slæbende skridt tilbage til Marcadet-gaden, hvor Toussaints boede.

Hos sin broder ventede hun heller ikke store sager, for hun vidste, hvor meget det var gået tilbage for dem, og i hvor stor forlegenhed deres husvæsen var kommet.

Toussaint havde forrige efterår, han var da halvtredsindstyve år, fået et anfald af begyndende lamhed, som i fem måneder havde fængslet ham til en stol.

Indtil da havde han klaret sig godt, var en dygtig, ædruelig arbejder med tre voksne børn. En datter var gift med en snedker i Havre, en søn var faldet i Tonkin og endnu en søn, Charles, var kommet hjem fra den militære tjeneste og havde igen taget fat som maskinarbejder. Men fem måneders sygdom havde slugt den smule penge, Toussaint havde haft stående i sparekassen, og da han nogenlunde var kommet på fode igen, måtte han begynde livet forfra uden en skilling, som han havde gjort, da han var tyve år gammel!

Madam Theodore traf sin svigerinde i familiens eneste værelse, der forresten var rent og pænt og rummeligt. Ved siden af det var der et lille hummer, hvor Victor sov. Madam Toussaint var en svær, stor kone, som trods alt, trods modgang og faste, var ved godt huld. Hun havde et rundt, udvisket ansigt, der oplivedes af et par små, livlige øjne, var en skikkelig kone, noget sladderagtig og lækkersulten, med en svaghed for god mad. Før den anden havde åbnet munden, var hun straks på det rene med, hvad det drejede sig om.

"Kære Pauline, du kommer i et uheldigt øjeblik, vi er slemt på knæene, først i forgårs har Toussaint kunnet gå på værkstedet, og han er nødt til i aften at bede om forskud."

Hun var stødt over at se svigerindens elendige tilstand og betragtede hende mistroisk og kun lidet velvilligt.

"Og Salvat, da ... han går altså stadig og driver den af?"

Madam Theodore havde utvivlsomt ventet dette spørgsmål, for hun løj med stor frejdighed:

"Han er ikke i Paris! Han er taget op ad Belgien til med en ven, hvor der var noget arbejde. Jeg går og venter på, at han skal sende os noget."

Men madam Toussaint var stadig mistroisk.

"Nå, det var da godt, at han ikke er i Paris, vi har tænkt på ham i anledning af alle disse bombehistorier og mente, at han kunne være gal nok til at have næsen med i det."

Den anden fortrak ikke en mine. Hvis hun anede noget, holdt hun det godt for sig selv.

"Men du da, Pauline," fortsatte madam Toussaint, "har du ikke kunnet få noget at bestille?"

"Hvad vil du vel have, jeg skal tage mig til med mine elendige øjne. Jeg er ikke længere i stand til at sy."

"Nej, det er jo også sandt, man duer ikke mere. Sådan gik det også mig, da Toussaint var dårlig. Jeg ville igen begynde på min gamle håndtering med linnedsyning. Men resultatet var, at jeg ødelagde alting og ingen vegne kom ... men kunne du ikke få et hus at gå i, det kan man da endnu bruges til, hvorfor prøver du ikke på det?"

"Jeg søger også plads, men har ingen kunnet få."

Lidt efter lidt fik madam Toussaints gode hjerte dog overtaget, og hun blev rørt over denne bundløse elendighed.

Hun bad Pauline sidde ned og sagde, at hvis Toussaint kom hjem med forskud, skulle hun få noget. Så begyndte hun at fortælle historier og bukkede under for sin snakkesalighed, som hun ikke kunne tøjle, så snart hun bare kunne få nogen til at høre på sig. Men den uundgåelige historie, som hun altid kom tilbage til, som satte hende i bevægelse, og som hun evindelig kunne begynde forfra, var om hendes søn Charles og pigen i beværtningen lige overfor. De var blevet gode venner, og hun havde fået et barn. Før Charles kom i tjenesten, havde han altid været den flittigste arbejder og den bedste søn, der gav hende

hele sin løn, og selv om han stadig var en dygtig arbejder og en skikkelig fyr, så havde dog soldatertiden gjort ham mere lad, han var ikke så flittig som før. Ikke fordi han savnede dette liv, det var så langt fra – han kaldte kasernen et fængsel – men værktøjet faldt ham lidt tungt i hånden, da han igen skulle til at tage fat.

"Og ser du, Pauline, hvad fører det til, at Charles stadig er skikkelig, han kan jo dog ingen ting gøre for os ... gifte sig ville han ikke for ikke at få en klods om benet, og altid var han tilbageholdende over for fruentimmere, men så begik han denne dumhed i et tankeløst øjeblik ... det var den Eugenie, der vartede op, når han var derovre for at drikke et glas ... gifte sig med hende havde der begribeligvis aldrig været tale om, skønt han dog bragte hende appelsiner, da hun lå på stiftelsen. Hun var en rigtig sjuske og er allerede stukket af med en anden .... men barnet havde hun glemt at tage med. Charles har sat det i pleje og må betale for det hver evige måned. Det er den rene ødelæggelse, der er ingen ende på udgifterne ... alle mulige ulykker styrter også over os på en gang ..."

Madam Toussaint havde holdt det gående på den måde i en halv times tid, da hun pludselig lagde mærke til svigerindens forpinte og utålmodige udtryk og udbrød:

"Nå – du er vel ked af at vente, men det varer længe, før Toussaint kommer. Skal vi ikke hellere gå hen til værkstedet, så kan jeg få at vide, om han har noget med hjem."

De gik, men blev nede for trappen stående et kvarter for at snakke med en nabokone, som havde mistet et barn. Da de endelig kom ud af huset, hørte de en råbe:

"Mor – mor!"

Det var lille Celine, strålende af henrykkelse over et par nye sko og spisende på en kage.

"Mor, den præst, som var her forleden dag, ville gerne tale med dig ... se, hvad han har købt til mig!"

Da madam Theodore så skoene og kagen, forstod hun straks det hele, og skælvende gav hun sig til at takke Pierre, da han kom hen til hende. Madam Toussaint nærmede sig ivrig og sagde, hvem hun var, men bad ikke om noget. Hun var kun glad over det held, der var faldet ned over svigerinden, som var endnu værre stillet end de selv.

Da hun så, at han stak Pauline et tifrancsstykke i hånden, forklarede hun ham, at hun selv så gerne ville have lånt hende noget, men hun kunne ikke, og begyndte på historien om Toussaints sygdom og Charles' uheld.

"Hør, mor," afbrød Celine hende, "det værksted, hvor fader arbejdede, er jo her i gaden? Hr. pastoren har et ærinde der."

"Hr. Grandidiers værksted," udbrød madam Toussaint, "vi skulle netop derhen og kan vise hr. pastoren vej."

Der var kun omkring hundrede skridt derhen, og Pierre fulgtes med de to koner og barnet, han gik langsomt for at få lejlighed til at høre lidt om Salvat, men konen blev straks bange. Hun havde ikke set noget til ham, han og en kammerat havde vist fået arbejde i Belgien.

Præsten fik det indtryk, at Salvat ikke havde været hjemme i Saules-gade efter det attentat, hvor alt ramlede sammen om ham; arbejde og forhåbninger og livet med konen og barnet.

"Her er værkstedet, fader," sagde madam Toussaint. "Min svigerinde behøver ikke at vente, nu da De har hjulpet hende ... jeg takker så mange gange på hendes og vore vegne."

Madam Theodore og Celine takkede også. De blev sammen med madam Toussaint stående på det sølede fortov i dette befærdede kvarter. De så Pierre gå ind, og mens de forbigående skubbede og puffede til dem, faldt de i snak og udbredte sig over, at der dog også fandtes rigtig rare præster.

Grandidiers værksteder indtog et stort fladerum. Ud til gaden vendte der kun en bygning med smalle vinduer og en stor port, hvor igennem man så ind i en dyb gård med forskellige bygninger, værksteder og skure i en uendelighed, mens to høje dampskorstene ragede op over det hele. Man hørte maskinerne stønne og puste, arbejdets dumpe larm, en susende travlhed, under hvilken selve grunden dirrede. I rendestenen strømmede snavset vand, og over et tag brusede den hvide spildedamp ud af et snævert rør med regelmæssige pust som selve åndedraget af denne store arbejdende kube.

Nu for tiden fabrikeredes der fortrinsvis cykler. Da Grandidier, der kom fra den tekniske skole i Dijon, havde overtaget forretningen, var den i forfald og blev dårligt ledet. Den gang lavede man små motorer med forældede maskiner.

Han forudså den fremtid, der ventede cyklerne, og fik derfor sin ældre broder, en af direktørerne for *Bon Marché* til at sætte penge i forretningen imod at forpligte sig til at levere dem udmærkede maskiner til hundrede og halvtredsindstyve francs stykket.

Der var ved at udvikle sig en betydelig forretning. *Bon Marché* bragte varen på markedet, den hed "La Lisette", og skulle gøre cyklen tilgængelig for alle, det stod der i det mindste i reklameannoncerne. Men Grandidier måtte stadig kæmpe, han var endnu ikke sikker på sejren, for de nye maskiner havde

kostet mange penge. Hver måned indførtes forbedringer, der kunne lette arbejdet og derved skaffe besparelser. Han var bestandig på færde og tænkte nu på at gå tilbage til de små motorer, da han mente, at de selvbevægende vogne snart ville slå igennem.

Pierre spurgte efter Thomas Froment, og en gammel arbejder viste ham hen til et lille værksted, hvor han traf den unge mand i arbejdstøjet, med bluse på og sorte hænder. Ingen skulle have troet, at der i denne kolos på 23 år, som så frejdigt gik løs på det hårde legemlige arbejde, skjulte sig en af de mest udmærkede elever fra Condorcetskolen, hvor de tre brødre havde gjort navnet Froment berømt i skolens annaler for vundne udmærkelser. Men Thomas, der kun ville gå faderen til hånde, ønskede ikke at være andet end den arm, der danner og udfører det legemlige arbejde. Han var stilfærdig, tålmodig og tavs, tænkte aldrig på nogen slags forlystelse eller morskab, men sagde, at når han en gang traf på en god kvinde, han ville gifte sig med hende.

Da han fik øje på Pierre, slap han sit arbejde og ilede hen imod onklen, idet han forfærdet udbrød:

"Fader er da ikke blevet dårligere?"

"Nej, nej ... han har læst om det stykke værktøj, der blev fundet i Godot de Mauroy-gade og blev bange for, at politiet skulle komme her og anstille en undersøgelse."

Thomas smilede beroliget og sagde:

"Sig til ham, at han kan være ganske rolig. Forresten har jeg desværre endnu ikke klaret vor lille motor, det går ikke, som jeg vil have det, den er endnu ikke sat sammen. Jeg har de enkelte dele liggende hjemme, og ingen her er på det rene med, hvad

det egentlig er, jeg kommer her og laver. Politiet kan anstille undersøgelser så meget, det vil, her er ikke noget at se. Vor hemmelighed er sikker nok."

Pierre lovede at gentage dette, ord til andet, for at berolige Guillaume. Da han derpå forsøgte at udspørge Thomas om, hvad man på værkstedet mente om det fundne værktøj og Salvat, blev denne igen tavs og svarede kun med enstavelsesord. Politiet havde altså ikke været der? Men arbejderne havde da vel nævnt Salvats navn? Ja, selvfølgelig, hans anarkistiske ideer kendte de jo alle. Og hvad havde Grandidier sagt, da han kom tilbage fra politikammeret? Det vidste han ikke, havde ikke set ham ...

"Men der kommer han ... stakkels mand, hans kone har vist igen haft et anfald i formiddags."

Det var en ynkværdig historie, som Guillaume allerede havde fortalt til Pierre. Grandidier havde giftet sig med en ung, meget smuk pige, men ved første nedkomst fik hun barselfeber, mistede barnet og havde siden den tid i fem år været sindssyg. Han havde ikke kunnet bringe det over sit hjerte at sende hende til en anstalt, men levede med hende indelukket i en fløj, hvis vinduer, der vendte ud mod værkstedsgården, altid var tillukkede. Ingen så hende, og aldrig talte han om hende. Man sagde, at hun var som et barn, ikke ondskabsfuld, men blid og sørgmodig, endnu smuk med dejligt lyst hår. Men undertiden fik hun frygtelige anfald, og han måtte da kæmpe med hende og timevis holde hende i sine arme for at hun ikke skulle knuse hovedet mod væggene. Der hørtes da frygtelige skrig, og så sank alt på ny hen i dødens stilhed.

Grandidier kom netop nu ind i værkstedet. Han var en kraftig mand på fyrretyve år med et bestemt udtryk, svært brunt overskæg, kortklippet hår og klare øjne. Han holdt meget af Thomas, lettede ham så meget som muligt hans læretid og behandlede ham som en søn. Han vidste godt, at Thomas arbejdede på en lille motor, og skønt han selv interesserede sig i høj grad for dette spørgsmål, blandede han sig ikke i det, men afventede resultatet uden at spørge.

"Det er min onkel, fader Pierre Froment," sagde Thomas, "han er kommet for at se til mig."

Efter at de havde hilst på hinanden, sagde Grandidier:

"Det er sandt, Thomas, jeg har ikke fortalt Dem, hvordan det gik hos assessoren. Jeg er godt anskrevet, ellers havde vi allerede haft betjenten her ... han spurgte mig, om jeg kunne forklare, hvordan det vridbor med mit navn på var kommet i Godot de Mauroy-gade. Jeg mærkede straks, han antog, at ophavsmanden til attentatet havde arbejdet hos mig ... jeg kom straks til at tænke på Salvat, men jeg skal nok vare mig for at angive nogen. Han har min bog over afgang og tilgang af arbejdere. Jeg svarede kun, at Salvat havde arbejdet her omtrent tre måneder sidste efterår, men derpå var forsvundet ... nu kan han jo lede efter ham! ... denne assessor var en lille, blond mand, meget moderne klædt, men han skal nok rode op i denne sag med sine katteøjne."

"Er det ikke hr. Amadieu?" spurgte Pierre.

"Jo, ganske rigtig. Han var øjensynlig henrykt over den sag, som disse banditter af anarkister har skaffet ham med deres attentat."

Præsten var blevet meget urolig. Det var netop, hvad Guillaume havde været bange for, nu var man på sporet og havde fundet tråden. Han betragtede Thomas for at se, om han også var urolig, men enten vidste denne ikke noget om faderens forhold til Salvat, eller også havde han et stort herredømme over sig selv, han smilede ganske naturligt, da Grandidier beskrev Amadieu.

Pierre benyttede et øjeblik, hvor principalen bøjede sig over Thomas' arbejde og talte med ham, til at gå hen i den åbne dør ud til det store værksted, hvor drejebænkene snurrede, hvor boremaskinernes slag lød regelmæssigt gennem den lange sal. Remmene løb ustandselig rundt, en travl virksomhed udfoldede sig i den fugtigvarme damplugt. En hær svedende, sortsmudsede arbejdere sled endnu, men arbejdsdagen nærmede sig dog sin slutning, det var snart fyraften. Tre af svendene kom nu hen til en vandhane for at vaske sig, og præsten hørte dem snakke sammen.

Han blev især opmærksom, da en stor, rødhåret fyr kaldte en anden Toussaint og en tredje Charles. Det var altså fader og søn. Toussaint var en svær, skulderbred mand med senestærke arme, skikkelsen var kraftig for de halvhundrede år, hvorimod ansigtet så slemt medtaget ud, med vejrbidt og sprukken hud og grånende stubskæg, der kun en gang om ugen blev barberet. Den højre arm, der ikke rigtig var kommet til kræfter efter slagtilfældet, bevægede han langsomt og med besvær.

Charles var faderens udtrykte billede, kun gav det svære, sorte overskæg ham et andet præg, men træk og ansigtsform var de samme. Ligeledes de firkantede skuldre og de kraftige

muskler i arme og ben, han var i sin ungdoms fulde kraft, seks og tyve år, en smuk fyr med klar og sund hudfarve.

Arbejderne talte naturligvis om attentatet og om den mistanke, de nu alle nærede til Salvat.

"Man må jo være en slubbert for at indlade sig på sådan en skurkestreg," bemærkede Toussaint. "Jeg har ingenting at skaffe med dette hersens anarkistvæsen – det er noget forbandet svineri. Men storborgerne får selv hytte sig ... det bliver jo værst for dem, når de sådan futter af, og det er til syvende og sidst deres egen skyld!"

Gennem denne ligegyldighed gik en understrøm af mange års slid og lidelse, uretfærdighed og fattigdom, den gamles opgivelse af modstand. Nu var det jo forbi med hans forhåbninger, for ham kunne hele stadsen egentlig gerne ramle sammen – hans fremtid så kun sort ud – ham ventede der vel kun sult og svaghed og til sidst – det overanstrengte lastdyrs død!

"Jamen, ved du hvad, fader," tog nu Charles fat, "jeg har været med ved deres møder, har hørt, hvad de siger, og der er min salighed noget i det alligevel! Se nu f.eks. dig selv. Du har i 30 år slidt og slæbt og det er da rent ud oprørende, at du skal ligge og krepere som et gammelt udslidt øg, hvis der tilstøder dig noget ... man kommer jo til at tænke på sig selv ved sådan en lejlighed, og jeg må rent ud sige, det var lige stift nok, om man skulle pille af på den måde! ... en anden en kunne, fanden tordne mig, få lyst til at gå med på den ballon, hvis det virkelig kunne klare ærterne!"

Charles havde øjensynlig ikke gnisten, talte kun sådan, fordi han ønskede en mageligere tilværelse. Tjenesten havde slappet

hans arbejdslyst, den almindelige værnepligt havde givet ham lighedsideer, og en vis trang til at kæmpe sig frem, nå sin part af lykke her i livet. Det var den skæbnesvangre overgang fra det ene slægtled til det næste. Faderen følte sig narret for sit håb om en broderlig republik og blev hånsk og mistroisk, mens sønnen fristedes til at gå over til den nye tro og selv voldsomt tage sig tilrette nu, da friheden tilsyneladende havde spillet bankerot.

Men da den store rødhårede, der var en brav, skikkelig fyr, nu fo'r op og erklærede, at hvis Salvat virkelig var manden for det, skulle han nappes og miste knoppen, endte Toussaint uden videre modsigelse med at gå over på hans parti.

"Ja, vist så, det har du ret i ... og om han så ti gange var min svoger, så holder jeg ikke på ham! Forresten kan jeg ikke rigtig få det i mit hoved, at Salvat skulle rode sig ind i sådant noget, for han er et skikkeligt fjols, der ikke ville gøre en kat fortræd."

"Nå, ja," bemærkede Charles, "hvad skal man sige til det! Man kan jo også ende med at blive gal i kalotten!"

Nu havde de imidlertid skrubbet sig rene, og Toussaint, der fik øje på Grandidier, blev stående for at anmode ham om et forskud.

Principalen trykkede hjerteligt Pierres hånd og kom nu hen til den gamle arbejder, som han godt kunne lide. Han hørte opmærksomt på ham og gav ham så sit kort med et par ord til kassereren.

Han plejede ellers at være meget uvillig til at lade sine arbejdere "tage op af ugelønnen," var ikke videre afholdt af folkene, der sagde, at han var "hård", fordi han, trods sin virkelige godhed, mente, han måtte hævde sin stilling som

arbejdsgiver, der ikke kunne give efter, hvis han ville holde sig oven vande.

Når konkurrencen er så skrap, at den skaber en uafladelig kamp, bliver det rent umuligt at låne øre til fordringer om lønningsforhøjelse, selv om disse er aldrig så rimelige.

Og Pierre overfaldtes af en inderlig medfølelse, da han så Grandidier styre sin gang hen imod sin bolig, bag hvis lukkede skodder hans lykkes skibbrud gemtes.

Hvor måtte det ikke være forfærdeligt for denne mand efter dagens kamp og strid at vende hjem til arnen og i stedet for fred og hvile og en elsket hustru at møde et stakkels sindssygt barn, hos hvem ingen trøst eller glæde fandtes!

Om han end var nok så tilfreds med dagens arbejde, måtte han dog hver aften se på denne elendighed. Mon nogen af hans folk, selv den fattigste og usleste arbejder var mere at beklage end den misundte og forhadte principal?

Ude på gaden så Pierre til sin store forbavselse de to koner, madam Toussaint og madam Theodore sammen med lille Celine. De stod der midt i solen som vragstumper i den forbistrømmende menneskemængde og druknede deres bekymringer i faddersladder.

Da Toussaint sammen med sønnen viste sig med fornøjede miner over forskuddet, fortalte han dem historien om vridboret, der efter hans mening var et bevis på, at Salvat måske alligevel havde haft en finger med i spillet. Men madam Theodore ville ikke høre noget om det, hun blev ganske bleg og protesterede på det bestemteste uden forresten at røbe, hvad hun selv vidste eller tænkte om den sag.

"Jeg siger jer jo, at jeg ikke har øjnet ham. Han må være i Belgien. Sikken sludder! ... han har såmænd ikke kastet bomben, det skrog – I siger jo selv, at han er alt for skikkelig til at gøre en kat fortræd!"

I sporvognen på tilbagevejen til Neuilly faldt Pierre i dybe tanker. Hans hoved var endnu fuldt af værkstedets snurrende summen, af denne bikubes susende travlhed. Og midt i hans bekymringer så han for første gang, hvor nødvendigt arbejdet var, hvilken kraft og trøst der rummedes i enhver virksomhed. Her syntes han omsider, man kunne vinde fodfæste, her var sagtens den eneste frelse i nøden! Men dette var jo også en urimelighed! Dette usikre arbejde, så håbløst, så uendeligt i den evindelige uretfærdighed! Altid stod fattigdommen for døren, den lurede på arbejderen, ødelagde ham ved enhver standsning, kastede ham på gaden som en syg hund, så såre han blev aflægs og ikke mere kunne bruges. –

Hjemme i Neuilly fandt Pierre Bertheroy siddende ved broderens leje. Han havde lige forbundet såret og syntes ikke helt rolig med hensyn til udfaldet.

"De er heller ikke fornuftig, altid finder jeg Dem bekymret og ophidset med uro og feber. De må min sandten se at holde Dem i ro, kære barn, ellers svarer jeg ikke for noget."

Og lidt efter, da han skulle til at gå, sagde han med sit godmodige smil:

"Jeg er forresten også blevet interviewet i anledning af attentatet i Godot de Mauroy-gade. Disse journalister tror sandelig, man er alvidende! Jeg måtte svare vedkommende, at han ville gøre mig en stor tjeneste ved at meddele mig, hvad slags krudt, de havde brugt til den pokkers bombe ... apropos, i

morgen har jeg i sinde at holde et foredrag om sprængstoffer i mit laboratorium. Der kommer en lille, men udvalgt kreds. Har De ikke lyst at være med, Pierre, så kunne De fortælle Guillaume om det, og jeg tror nok, det ville more ham."

Pierre så på broderen og takkede for indbydelsen.

Men da de blev alene, og han havde meddelt Guillaume, hvad han den dag havde erfaret med hensyn til Salvat, blev den sårede yderst bekymret. Temperaturen steg, han lå stille hen med lukkede øjne og stammede:

"Nå, ja, så er alting forbi! ... hvis de arresterer Salvat, hvis de forhører ham, å, det er dog for galt, at alt mit arbejde, så mange forhåbninger skal ødelægges på den måde!"

4

Lidt før klokken et var Pierre i Ulm-gade, hvor Bertheroy boede i et stort hus, som staten havde givet ham, og i hvilket han foruden sin bolig havde indrettet sig et laboratorium til studier og undersøgelser. Hele første etage bestod af en eneste stor sal, som den berømte kemiker undertiden åbnede for en udvalgt tilhørerkreds af elever og beundrere, i hvis nærværelse han gjorde sine eksperimenter, viste sine opdagelser, holdt foredrag over sine nye teorier.

Ved sådanne lejligheder satte man nogle rækker stole ved det lange, svære bord med glas og apparater. Ovnen var bag ved bordet, og langs væggene stod høje glasskabe med en masse flasker af alle mulige størrelser. Så såre Bertheroy fik øje på Pierre, kom han hen til ham, trykkede venligt hans hånd og førte ham frem til bordet, hvor han bød ham en plads ved siden af Francois Froment, der havde været en af de først ankomne, og som ofte sådan var gæst hos mesteren, som han betragtede som en af samtidens mest begavede mænd.

Pierre blev meget glad over at træffe brodersønnen, hvis kloge ansigt og hele fremtræden havde gjort et dybt indtryk på ham, da han forleden var på Montmartre. Forresten viste Francois sig meget imødekommende og glad ved at se Pierre og endnu gladere ved gennem ham at kunne få efterretninger fra faderen.

Nu begyndte Bertheroy imidlertid at tale – naturligt og enkelt, med udmærket træffende udtryk.

Han gav først en sammentrængt beretning om resultatet af sine indgående undersøgelser angående sprængstoffer.

Smilende meddelte han sine tilhørere, at han ofte håndterede krudt, der kunne sprænge hele kvarteret i luften. Derpå gik han over til at beskæftige sig med det attentat, som i de sidste dage havde sat hele byen på den anden ende. Man havde, så godt det lod sig gøre, undersøgt de stykker, der var tilbage af bomben – han havde selv modtaget en stump med opfordring til at udtale sig om projektilets beskaffenhed. Bomben var temmelig tarvelig i sin sammensætning, ladet med jernstumper og med en yderst primitiv lunte. Men det mærkeligste ved det hele var selve satsens forfærdelige sprængkraft – lille, som patronen var, havde den anrettet frygtelige ødelæggelser. Man fik uvilkårlig den overbevisning, at man stod overfor en aldeles uberegnelig kraft, hvis ladningen gjordes ti eller hundrede gange større.

Og her begyndte forlegenheden, diskussionerne klarede slet ikke spørgsmålet, så såre man prøvede på at udtale sig om det krudt, der her var brugt. Af tre kemikere erklærede den ene, at stoffet var dynamit, hvor imod de to andre, uden for øvrigt at blive enige, mente, at her fandtes en blanding af forskellige substanser. Bertheroy havde meget beskedent undslået sig for at afgive en bestemt erklæring, da de brudstykker, man havde forelagt ham, ikke frembød noget sikkert felt for undersøgelsen. Han var ikke vis i sin sag, turde ingen slutninger drage. Men det var dog hans mening, at man her stod overfor et ganske nyt stof, en ukendt krudtart, hvis kraft overgik alt, hvad man indtil nu havde fabrikeret eller tænkt sig. Han mente, at en eller anden lærd kemiker eller måske en heldig opfinder ved et rent tilfælde havde opdaget sammensætningen.

Og dette ville han nu tale om. Han ville sige et par ord om de mange endnu ukendte sprængstoffer og om deres anvendelse. I sine undersøgelser havde han skimtet flere muligheder, uden at have tid eller lejlighed til videre forskninger i den retning. Men han antydede den vej, man skulle slå ind på, for han troede, dette var fremtiden – og i meget smukke og storslåede vendinger sagde han, at man indtil videre havde vanæret sprængstofferne ved at anvende dem på en ussel måde, til lav hævn og til dum ødelæggelse, mens de måske netop rummede den befriende kraft, som videnskaben ville finde – var den løftestang, som skulle give verdensbevægelsen en ny og bedre retning, når man en gang i fremtiden nåede til fuld forståelse af dens anvendelse til nyttige formål til menneskehedens lykke.

Under dette foredrag, der varede omtrent halvanden time, følte Pierre, hvordan Francois begejstret fulgte den berømte taler, hvordan han skælvede af ivrighed ved den nye horisont, mesteren åbnede for ham. Selv var han heftigt bevæget, for han kunne ikke undgå at fatte visse hentydninger i Bertheroys tale, forstod nu bedre de bekymringer, der rørte sig i Guillaumes sjæl, begreb, hvorfor han i så høj grad ængstedes ved tanken om, at hans hemmelighed skulle komme i en forhørsdommers hænder.

Da forsamlingen brød op, trykkede han og Francois mesterens hænder, og Pierre sagde med vægt:

"Gid min broder havde været her i aften og hørt Dem udvikle Deres store ideer og synsmåder!"

Den gamle mand smilede på sin godmodige måde:

"Å – De kan jo gentage mine ord for ham, når De kommer hjem. Han vil nok forstå mig – han ved mere om den ting end

jeg selv."

På gaden talte Francois, der i den berømte mands nærværelse indtog en beskeden discipels holdning, sådan til sin farbroder:

"Det er dog jammerskade, at en så omfattende begavelse, et menneske, der er så højt hævet over al overtro, så bestemt på over alt at følge sandheden, gider lade sig nummerere, klassificere og indespærre mellem titler og institutter! Vi ville jo alle ligge på knæ for ham, hvis han havde færre indtægter og var mindre tynget af storkors og ordensbånd."

"Hvad skal man sige," svarede den forsonlige Pierre. "Vi skal jo allesammen leve. Og desuden anser jeg ham for aldeles uafhængig."

Ved École Normale stod Pierre stille, han troede, at hans brodersøn skulle derind. Men Francois løftede hovedet, så lidt på den ærværdige bygning.

"Nej – det er jo torsdag – vi har fri – å, vi har mere end frihed nok! Og det er jeg forresten glad over, for så kan jeg oftere arbejde i fred hjemme ved det gamle skolebord. Kun der føler jeg mig helt klar i hovedet."

Francois havde med en førsteklasses afgangseksamen fra latinskolen været berettiget til optagelse på normal-skolen eller den militære polytekniske skole, men havde valgt normal-skolen – hans fader ønskede, at han skulle arbejde hen imod en uafhængig stilling, og nu var han ved at tage magistergraden, læste overordentlig flittigt og undte sig kun frihed til besøg på Montmartre og lange spadsereture i Luxembourg-haven.

Mekanisk styrede han sin gang i den retning, og Pierre ledsagede ham, mens de talte sammen. Det var en mild eftermiddag i februar, den blege sol lyste op mellem de sorte

træstammer, og ganske små, grønne skud viste sig på grenenes yderste kviste. De talte videre om skolen:

"Jeg må tilstå," sagde Pierre, "at jeg ikke holder videre af den ånd, som behersker denne École Normale. Unægtelig arbejdes der alvorligt, og for at danne gode lærere, må man jo lære jer masser af ting, formelig proppe jer med kundskaber. Det kedelige er, at de ikke alle, med deres specielle uddannelse, vier sig til lærerkaldet, men går ind i andre stillinger, bliver journalister, vil have et ord med angående kunst, litteratur og samfundsproblemer ... og så bliver normalskolens elever rent ud utålelige ... efter først at have svoret til Voltaires fane, vender I tilbage til spiritualisme, mysticisme – den sidste mode i det verdslige liv. Siden det ikke mere er fint blindt at tro på videnskab, tror man at kunne komme ud af professorstivheden ved at vise elskværdig tvivl, kunstlet uvidenhed, tillært uskyldighed. Man er så græsselig bange for at være skolemestre – er verdensmænd, risikerer vittigheder i det nyeste parisersprog og opfører sig som unge bjørne, der pines af forlystelsessyge. Deraf kommer alle de åndrige pile, der afskydes mod videnskaben. Skønt man bilder sig ind, at man har slugt og fordøjet al verdens visdom, vender man af bare fornemhed og velopdragenhed tilbage til de ydmyges tro, til en sødlig idealisme, som om man var små jesusbørn i krybben."

Francois måtte le.

"Ja, der er noget i det, du siger, onkel. Du overdriver en smule, men du har ret i grunden."

"Jeg har truffet flere af disse unge herrer," fortsatte Pierre og blev ganske ivrig, "og har hos dem alle truffet samme rædsel for at være til nar, en rædsel, der endte med reaktion mod

århundredets arbejder og opdagelser – en afsky for frihed, en mistillid overfor videnskab – en benægtelse af ethvert fremskridt. De er ved at nægte, at to og to er fire – og det er dog en kendsgerning. At indrømme den er efter min mening mindre tåbeligt, mindre vanvittigt end f.eks. at tro på miraklerne i Lourdes!"

Forbavset fæstede Francois sit blik på præsten, der så det og tav. Men hans ansigt udtrykte ikke desto mindre en dyb sørgmodighed, en inderlig harme, når han tænkte på den dannede ungdom, som han så den gennem sin egen håbløse fortvivlelse. Før, i arbejdernes fattigkvarter, rørtes han over dem, der sultede og tørstede – her svulmede hans hjerte af ringeagt for disse unge hoveder, der manglede mod overfor kundskab og søgte en ussel, bedragersk trøst i løftet om evig lykke gennem en salig død. Var dette ikke et mord på selve livet – det var jo ligefrem fejhed og dovenskab ikke at ville leve for livets egen skyld – at undslå sig for at tage fat og gøre sin pligt i det almene arbejde? Altid var ens egen person midtpunktet. Man fordrede lykke for sig selv. Ak, hans drøm var jo en ung slægt, der tappert tog sin byrde op og vandrede mod sandheds erkendelse – studerede fortiden for gennem den at nå til frigørelse og blive skikket til at udrette noget i fremtiden – hvor det dog bedrøvede ham at se de unge falde tilbage i metafysisk sløjhed, se dem gå trætte og lade omkring, eller måske ligefrem overanstrengte ved slutningen af et århundrede, hvor arbejdet havde været for hårdt.

Francois smilede igen.

"Jamen, onkel," indvendte han, "sådan er vi virkelig ikke alle sammen der inde på skolen. – Jeg ville ønske, du kendte vor

afdeling – den matematiske sektion – hos vore litterære kammerater er der rigtig nok en reaktion imod positivismen. De hjemsøges også af videnskabens og kundskabens bankerot – som man nu skræmmer os med. Selvfølgelig skyldes denne tilstand for en del deres lærere, men du har aldeles ret, når du siger, at det er en mode. Det at være en sand videnskabens dyrker er noget, en virkelig fin eller fornem begavelse ikke kan indlade sig på, fordi man så bliver brutal og simpel. En rig mand, der nu om stunder vil tage sig ud i selskab, bliver let et bytte for den ny ånd."

"Å, der har vi det," udbrød Pierre heftigt, "der er ordet. Den ny ånd er ikke uskyldig som en flygtig mode. Den rummer en frygtelig taktik – er en afskyelig overgang fra lys til mørke, fra frihed til trældom – en formelig krig mod sandhed og retfærdighed."

Atter så Francois på præsten med store øjne, og atter tav Pierre.

For hans blik stod pludselig biskop Marthas myndige skikkelse, som han nylig havde set ham på prædikestolen i Madeleine-kirken. Han syntes, han hørte Hans Højærværdighed tale for Roms politik – hørte ham prædike ny-katolicismen, der gjorde indrømmelser til folket og videnskaben for gennem disse indrømmelser at erobre, opsluge demokrati, kundskab – alt – hele Paris. Det var de sidste dages kamp – det var den gift, der indpodedes i ungdommen – han vidste kun alt for vel, hvorfra den kom, kendte det arbejde, der udførtes i alle gejstlige institutioner for at genføde mysticismen, i håb om, at kundskab og sandhed skulle drukne i dens mørke. Det hed sig, at biskop Martha var alt formående

ved det katolske universitet, hvor han lærte sine fortrolige, at der endnu behøvedes tre slægtled af troende og rettænkende elever, før end kirken blev Frankrigs endelige herskerinde.

"Med hensyn til normalskolen forsikrer jeg dig, at du tager fejl," gentog Francois. "Naturligvis er der nogle bornerte kristne. Men selv i den litterære afdeling er de fleste ret skeptiske, på en behagelig og ikke fremtrædende måde – de er alligevel lærere, selv om de nødigt vil se ud som "skolemestre", og middelmådighederne lader sig jo påvirke af en tåbelig spottens og kritikkens ånd. De plejer jo ikke at skabe selvstændige værker, og det skulle undre mig, om der i deres rækker fremstod den store ånd, hvis komme vi trænger til. Måske var det ønskeligt, at et eller andet barbarisk geni, uden læsning, uden kritik, uden form og uden betænkeligheder med øksehug åbnede os døren til det ny århundrede i et sandhedens og et virkelighedens flammende lyn ... men med hensyn til mine kammerater, så kan jeg igen forsikre dig, at nykatolicisme, mysticisme og alle den slags moderne anstalter ikke sætter os i svingninger. Vi gør ikke videnskab til en afgud, vi har virkelig lov både at tænke og tvivle, vi er ganske fornuftige mennesker, der elsker vished og med iver går løs på forskning og undersøgelse, som vi har i sinde at fortsætte ud i livet. Vi står fast, vi er urokkelige positivister, evolutionister og determinister, som sætter vor lid til iagttagelser og erfaring, når vi tænker på at erobre verden."

Her blev Francois også ivrig, lod sig henrive til bekendelse i havens rolige, sollyse gange.

"Å, onkel Pierre! Du talte før om ungdommen. Hvem kender ungdommen? Vi må sandelig le, når vi ser alle de apostle, der

river den til sig og strides om den – erklærer den at være hvid, sort eller grå, efter som det passer i deres kram. Den sande ungdom sidder rundt om i skoler, i laboratorier, i bogsamlinger – det er denne arbejdende ungdom, som bærer fremtiden i sit skød, og ikke de "unge", der danner kliker og laver proklamationer og gør tåbeligheder. Selvfølgelig er det disse "unge", der skråler højst. Tomme vogne har alle dage rumlet mest. Men du skulle bare vide, hvor de slider, de, der sidder og arbejder i stilhed, med lidenskab. Tro du mig – jeg kender mange, der er ét med deres tid, ikke har opgivet nogen forhåbning, er bestemt på at træde i deres mestres fodspor, frem mod mere lys, mere retfærdighed. Tal lidt med dem om videnskabens bankerot. Så vil de bare trække på skulderen, for de ved så godt, at aldrig har videnskaben begejstret flere unge hjerter, aldrig har den gjort flere berømmelige erobringer. Man må lukke skoler, laboratorier, bogsamlinger, omkalfatre hele samfundets jordbund, hvis man virkelig vil fremelske den vildfarelse, der er så fristende for svage hjerter og snævre hjerner."

Men dette friske udbrud fik her en brat ende.

En ung, lyshåret fyr stod stille og sagde goddag til Francois, hvis hånd han trykkede, og Pierre genkendte til sin store forbavselse Hyacinthe, baron Duvillards søn, der forresten meget korrekt hilste på præsten.

De to unge mennesker var dus.

"Kommer du virkelig helt herind i vort gamle kloster?" spurgte Francois forundret.

"ja, vist gør jeg det. Jeg besøger Jonas her bag ved observatoriet – du kender ham vel – nå, ikke? Å, det er en genial

billedhugger, som det omtrent er lykkedes at undvære stoffet. Han har lavet en "kvinde", en statue, ikke større end min pegefinger – figuren er kun sjæl og ånd, uden formernes oprørende materialisme og dog hele kvindelighedens sindbillede. Det er storslået, det er knusende – æstetik, religion."

Francois betragtede Hyacinthe med et smil, som han stod der med den smækre midje knebet ind i den lange, sorte frakke, med det sminkede ansigt, det lyse, lokkede hår og omhyggeligt trimmede skæg, en underlig mellemting mellem kvinde og mand.

"Men du selv – jeg troede, du var i færd med at udgive et lille digt?"

"Å, kæreste ven. Jeg væmmes formelig ved tanken om at skabe noget som helst … jeg kan sidde i uger over en eneste verslinje … jo, ganske vist var jeg i færd med et digt: "Bort med kvinden!" og du ser selv, at jeg ikke er yderliggående, siden jeg beundrer Jonas, der endnu tror på nødvendigheden af dette væsen. Hans undskyldning ligger jo i selve den kunstart, han dyrker. Noget så materialistisk som billedhuggerkunsten – trælbundet til stoffet! Men poesien! Digtet! Ak, du store Himmel, hvor man dog har misbrugt kvinden! Og er det ikke på tiden, at man bliver hende kvit – at hun jages ud, for at man kan rense templet for al den uhumskhed, hvormed hendes besmittede natur har besudlet det? Uh, det er så smudsigt, så simpelt, så væmmeligt alt sammen. Kunne man dog en gang komme så vidt, at man holdt sig borte fra dette væsen – eller rettere sagt dette uvæsen – kunne vi blive så rene, så æstetiske, at de alle

døde ufrugtbare – da ville det dog kunne kaldes en anstændig afslutning."

Og med denne bemærkning drev han videre, idet han gyngede en smule i hofterne og øjensynlig glædede sig over den virkning, han havde gjort.

"Kender I hinanden?" spurgte Pierre.

"Vi har gået i skole sammen i Condorcet og fulgtes ad gennem alle klasserne. Han var en løjerlig fyr, han pralede med papa Duvillards millioner, der udfoldede deres pragt endda i hans halstørklæder, alt imens han lod, som han foragtede dem, gav den som den revolutionære og talte om med sin cigaret at tænde den bombe, der skulle sprænge verden i luften. Et sammensurium af Schopenhauer, Nietzsche, Tolstoj og Ibsen! Og nu ser du, hvad han er blevet til, en sindssvag skabhals!"

"Det er et frygteligt symptom," mumlede Pierre, "at sønnerne af de lykkeligt stillede, de begunstigede, af kedsomhed og træthed bliver smittede af ødelæggelsesraseriet og giver sig til at arbejde for omvæltningsmændene!"

Francois gav sig til at gå hen imod bassinet, hvor børnene legede med en hel eskadre af småskibe.

"Å, de er jo blot latterlige ... og desuden er det ikke muligt at tage deres mysticisme for andet end gøgl, når deres lære om videnskabens bankerot på så kort tid bliver til det bare vanvid både i kunst og litteratur. På et par år er de allerede kommet til satanisme, okkultisme, alle mulige galskaber blomstrer frem – man ved sandelig ikke, om man skal le eller græde over det, de finder på."

"Man skal jo kende træet af dets frugter, og i stedet for en renæssance, en virkelig samfundsbevægelse, der skulle føre det

forbigangne tilbage, er det jo indlysende, at vi her kun har en transitreaktion, der forklares af mangt og meget. Den gamle verden vil ikke dø, den ligger i de sidste krampetrækninger og synes for en kort tid at leve op igen, før den skylles bort af den menneskelige videns stadigt voksende bølge. Det er der, fremtiden ligger, det er den nye verden, som den sande ungdom vil skabe, den ungdom, som arbejder i stilhed uden at skråle op ... men pas nu på, måske vil du dog kunne høre den, for vi er i dens kvarter, og den dybe tavshed, der omgiver os, er skabt af det arbejde, der ydes af de mange unge hjerner, som bøjede over arbejdsbordet læser og skriver og hver dag vinder frem til nye sandheder!"

Med en stor bevægelse pegede Francois ud over alle de institutioner, der ligger hinsides Luxembourg-haven. Lyceerne, de højere skoler, de lægevidenskabelige og retsvidenskabelige fakulteter, instituttet med sine fem akademier, de utallige biblioteker og museer, hele dette åndelige arbejdsfelt, der optager så stor en del af Paris.

Pierre, der var betaget, rokket i sin modløshed, syntes virkelig at høre klassernes, amfiteatrenes, laboratoriernes, læresalenes og selv studereværelsernes dumpe mumlen, alt dette forstandsarbejde, der var i bevægelse.

Francois løftede hovedet for at se, hvad klokken var på slotsuret.

"Jeg skal op til Montmartre, følger du mig et stykke på vej?"

Pierre gik ind på det, især da den unge mand sagde, at han i forbigående ville op på museet i Louvre for at hente sin broder, Antoine. På denne klare eftermiddag, da salene i malerigalleriet næsten var tomme, herskede en fornem og velgørende ro over

dem, når man kom fra boulevarderne og gadernes tummel. Kun nogle enkelte malere sad og kopierede i dyb tavshed, der kun blev afbrudt af de omvandrende udlændinges skridt. De traf Antoine fordybet i at tegne efter en Mantegna. Han udførte arbejdet med samvittighedsfuld omhu, med en slags andagt. Det, som betog ham hos de gamle italienere, var ikke mysticismen, den himmelflugt, som det nu er mode at beundre hos dem, det var tvært imod deres oprigtighed som naive realister, deres ærbødighed og beskedenhed imod naturen, den samvittighedsfulde sandhedskærlighed, der fik dem til at gengive den så nøjagtigt som muligt. Dag efter dag kom han for ved ihærdigt arbejde at kopiere dem, at studere dem for af dem at lære streng sanddruhed, al den urokkelige hæderlighed, der er denne skoles særpræg.

Pierre blev ganske rørt ved at se den flamme, der lyste i Antoines gråblå øjne. Disse træk, der i almindelighed var tilslørede af et drømmende udtryk, strålede nu i arbejdets feber, og pandens brede kuppel fik end mere udseende af en fast borg, væbnet til det skønnes og sandes erobring.

Atten år gammel blev Antoine grebet af uvilje mod klassiske studier og lidenskab for at tegne. Faderen, der så, at det kun gik dårligt på skolen, lod ham følge sine tilbøjeligheder. Han havde først prøvet at blive kobberstikker, derpå raderede han i nogen tid, men bestemte sig omsider for træsnittet, havde med iver kastet sig over litografi – måske netop fordi han så, at denne kunst var i færd med at ødelægges ved en alt for handelsmæssig udførelse og smagløs udnyttelse. Her var noget at gøre, mente han, der drømte om at få sine egne tegninger skåret i træ. Han ville være den, der undfangede ideen og samtidig udførte den

med fuld forståelse, så at man nåede til et ukendt resultat med hensyn til liv og inderlighed.

Faderen ønskede, at sønnen skulle kunne et håndværk – derfor tjente han sit brød som andre litografer ved at udføre tegninger for illustrerede blade. Men ved siden af dette arbejde havde han komponeret og stukket flere plader efter naturen med en kraft og et mesterskab, der var aldeles forbavsende hos så ung en mand.

"Skal dette skæres i træ?" spurgte Francois, mens han og farbroderen betragtede kopien, som Antoine gjorde klar til at lægge i mappen.

"Å nej – det er kun sådant et uskyldighedsbad, som jeg en gang imellem trænger til for at lære mig selv beskedenhed og sanddruhed i opfattelsen af livet ... alt er jo så ganske anderledes nu til dags."

Og ude på gaden faldt Pierre igen i snak med de unge mennesker – så at han, uden at han selv lagde mærke dertil, ledsagede dem helt op på Montmartre. Han følte sig mægtigt draget til disse to væsener. Antoine, der gik nærmest ved ham, gav sig hen, talte om sine fremtidsplaner. Det var tydeligt, at sympatien her, som det ofte går, var gensidig, og at der mellem disse unge mænd var mange tilknytningspunkter.

"Naturligvis ejer farve en stor magt, et alt beherskende trylleri, og man kan godt sige, at det uden den er umuligt helt at fremmane naturen. Men underligt nok er den mig ikke aldeles nødvendig. Jeg har den fornemmelse, at jeg med sort og hvidt kan skabe lige så meget liv, og jeg er nær ved at bilde mig ind, at jeg kan nå længere uden farvernes bedragerske kærtegn ... men det er et højt mål, jeg sætter mig – det forstår

sig! Se nu bare på denne vældige stad. Jeg ville ønske, jeg kunne fængsle netop den time, der nu flygter – fængsle den og gengive mit indtryk i nogle optrin, med karakteristiske figurer, der skulle stå som udødelige vidnesbyrd … det skulle være nøjagtigt og – ja næsten barnligt, for evighedens stempel bliver sat på værket ved kunstnerens enkle renhed – man skal stå ydmyg og troende overfor naturens uvisnelige skønhed … jeg har allerede tegnet flere ting, som jeg skal vise dig ved lejlighed … jeg har en umådelig lyst til at gå lige løs på pladen med min gravstikke, uden først at afkøles i brugen af blyant og papir. Forresten er mine tegninger kun udkast – når jeg får fat på træet, giver jeg min indbildningskraft tøjlen, og jeg har allerede opnået ret gode resultater med hensyn til finhed og kraft … jeg er overbevist om, at kun jeg selv kan udføre mine tegninger på en nogenlunde tilfredsstillende måde – hvis jeg overlod dem til en anden litograf, ville de miste deres særpræg. De ville ikke mere udtrykke selve livet, der jo fødes i hjernen, før end hånden udfører ideen."

Da de så alle tre nærmede sig Guillaumes hjem, og Pierre talte om at gå op i en sporvogn, der skulle føre ham til Neuilly, spurgte Antoine, der nu var ganske ivrig, om han kendte Jahan, billedhuggeren, der havde udført flere ting i Sacré Cœur-kirken, og da Pierre svarede nej, udbrød han:

"Å – kom så med hen i hans atelier – den unge kunstner har en stor fremtid for sig. Jeg ville gerne vise dig et udkast til en engel, som de har nægtet at antage."

Nu gav Francois sig også til at tale i høje toner om denne engel, og det gjorde udslaget hos Pierre. Oppe mellem arbejderbarakkerne i nærheden af kirken havde Jahan indrettet

sig et atelier i et stort skur med ovenlys, hvor der var plads nok til den kolossale figur, man havde bestilt hos ham. De tre unge mænd fandt kunstneren i arbejdsbluse, i færd med at tilse stenhuggerne, som skulle gøre det første arbejde på blokken, hvoraf englen skulle fremstå. Jahan var en høj, svær mand på henved 35 år, meget mørk og skægget med en stor, frisk mund og smukke, strålende øjne. Han var pariser, havde gennemgået kunstskolen, men hans ildfulde temperament havde stadig beredt ham store vanskeligheder blandt akademikerne.

"Å – nå – De kommer for at se den engel, som ærkebispen ikke ville have ... se, der er den!"

Skitsen var omtrent en meter høj, den begyndte allerede at blive tør, var forresten meget smuk, med et gribende udtryk af himmelstormende flugt i de store, udspredte vinger. Det meget let draperede legeme var fint og ungdommeligt, lignede en slank, kraftig yngling, og ansigtet strålede i begejstring, som blev hele skikkelsen henrevet af uendelig fryd.

"Ser De – Hans Højærværdighed fandt min engel alt for menneskelig ... og der havde han måske ikke helt uret. For en engel er ikke sådan lige at gå til eller begribe. Man ved jo knap, om det skal være dreng eller pige. Og når troen svigter, må man tage den første, den bedste model og kopiere, men da risikerer man ofte at spolere alting ... mens jeg modellerede min skitse, prøvede jeg at tænke på et smukt, stort barn, på hvem vingerne voksede ud, og som svang sig op mod det høje i glæde over solens varme lys ... det kunne de ikke rigtig være med til, de forlangte noget mere "religiøst-højtideligt" – og så lavede jeg den tingest der ... leve må man jo."

Med en foragtelig mine pegede han på det andet udkast, som billedhuggeren arbejdede med: En korrekt engel med regelrette gåsevinger, et værdigt udtryk i det banale ansigt. Det lignede de væsener, man er vant til at kalde engle.

"Ja, hvad skal man sige," blev han ved, "den kunstart synker jo hen i den mest hverdagsagtige tradition – man kan formelig få kvalme af den! Tro er ikke mere til. Kirker bygges som kaserner, og de prydes med figurer af Vorherre og Gudsmoder, som man gerne kunne græde over. Nå – egentlig er det ikke sært! Geniet må jo bære præg af det samfund, i hvilket det har rod! ... min bedstefader var bonde fra Beaure – fader tog til Paris, hvor han nedsatte sig som stenhugger oppe i Roquette-gade. Jeg selv begyndte med at arbejde hos ham, hele min barndom tilbragte jeg midt i folket. Jeg legede på gaden, og aldrig faldt det mig ind at sætte mine fødder i en kirke .... Hvad skal der blive af kunsten i en tidsalder, der ikke mere tror på Gud og er ved at glemme, hvad skønhed vil sige? Her trænger vi til en ny tro; på livet skal vi tro, mener jeg, på arbejde, på frugtbarhed, på alt, hvad der rører sig af skabende kræfter i et menneske."

Her tav han pludselig – så udbrød han ivrigt:

"Å, vil De ikke se på et andet af mine arbejder? Det kalder jeg "Frugtbarhed" – jeg har igen taget fat på det og jeg er ret fornøjet med, hvad jeg har udført. Kom, så skal jeg vise Dem det."

Og så ville han absolut have dem med ind i sit atelier, der lå tæt ved i Calvaire-gade, som egentlig kun er en endeløs, lang trappe, stejl som en stige. Døren gik ud til en af afsatserne, og man stod snart i et rummeligt værelse, oplyst gennem et stort vindue og fuldt af en masse halvfærdige udkast, der vidnede

om kunstnerens indbildningskraft og skaberevne. På den store kavalet stod en figur, tildækket med våde klæder, som han tog af, og nu så de en prægtig kvindeskikkelse med brede hofter og svulmende barm – en "Frugtbarhed", der i sit skød bar en ny verden, som skulle die moderens nærende og genfødende mælk. Jahan smilede glad og sagde:

"Nå, hvad synes De om hende? Og tror De ikke, at hendes barn vil blive en anden Charles end vore unge, æstetiske skrinkelhaser, der knap gider trække benene efter sig?" Men mens Antoine og Francois beundrede kunstværket, var Pierre blevet opmærksom på en ung pige, som havde lukket dem ind og nu med træt mine satte sig ved et bord med en bog. Det var Lise, Jahans søster. Hun var en snes år yngre end han, knap seksten år gammel, og hun havde boet hos storebroderen siden forældrenes død. Fin af lemmer, slank og skrøbelig sad hun der med det blide, smalle ansigt, der indrammedes af askeblondt hår, glinsende med mat guldskær. Hun var omtrent krøbling, gik med besvær, var meget langt tilbage for sin alder.

Broderen havde i starten sørget inderligt over hendes mangel på udvikling i alle retninger, men efterhånden havde han vænnet sig til hendes blide barnagtighed og naive uskyldighed. Selv havde han ofte travlt, var fuld af tusinde planer og ideer, måtte ofte lade hende skøtte sig selv, så at hun levede hos ham, kærlig og fortrolig, som et barn på syv-otte år.

Pierre havde lagt mærke til den uskyldige glæde, der lyste ud af Lises øjne, da hun sagde goddag til Antoine, som straks efter at have udtrykt sin beundring for figuren havde sat sig ned ved siden af den unge pige, med hvem han nu talte om hendes bog.

I det sidste halve år havde det ømmeste venskab knyttet disse to unge væsener til hinanden.

Fra haven ud til Tertre-pladsen kunne Antoine gennem det store vindue i Jahans atelier se den unge, uskyldige pige, følge hendes tilværelse time for time. Han begyndte med at interessere sig for hende, da han så, at hun næsten altid gik om så ene og forladt og da han senere lærte hende at kende, så, hvor enfoldig og sød hun var, fik han en lidenskabelig lyst til at vække hendes slumrende evner ved at holde af hende og være ånden og hjertet, der bragte hendes forstand til at spire frem. Sådan lykkedes det ham at gøre det, broderen ikke havde kunnet, for hun var som en forkrøblet plante, der trængte til sol og kærlighed. Han havde allerede lært hende at læse, hvilket havde været lærerinderne et uoverkommeligt arbejde. Hun lyttede til hans ord, forstod hans tale, og de skønne, klare øjne kastede glans over det uregelmæssige ansigt, lyste over hendes træk som lykkens sol.

Det var selve kærlighedens vidunder, kvinden, der skabtes ved elskerens åndepust, idet han gav hende sin sjæl.

Ganske vist var hun endnu skrøbelig, hendes helbred vaklende. Man havde altid en fornemmelse af, at hendes livslys kunne udslukkes ved den mindste trækvind – og hun gik endnu kun med stor vanskelighed. Men i dette halve år var der alligevel foregået en kendelig forandring til det bedre.

Jahan, der med forbavselse var vidne til denne opblomstring, gik nu hen til de to unge.

"Nå, Antoine, hvad siger De? Deres elev gør Dem virkelig ære. Hun kan læse flydende og forstår udmærket de gode bøger, De

bringer hende. Ikke sandt, Lise, nu læser du højt for mig om aftenen?"

Hun løftede hovedet og betragtede Antoine med et smil fuldt af uendelig taknemmelighed.

"Å ja. Og jeg skal nok lære alt, hvad han forklarer mig – alt, hvad han siger, skal jeg gøre."

Alle smilede, og de tre gæster gjorde sig klar til at gå – men nu standsede Antoine foran et udkast, der tørrede hen og slog revner.

"Det er en mislykket skitse," sagde kunstneren. "Jeg ville lave "Barmhjertigheden" – en bestilling fra en velgørenhedsforening. Og hvor meget jeg end anstrengte mig, var det mig umuligt at finde på noget ordentligt. Alting blev så kedsommeligt, så at jeg til sidst opgav ævred og lod mit udkast tørre ... men måske jeg dog giver mig i kast med den opgave en anden gang."

Pierre fik lyst til at gå op i kirken, han håbede der at træffe fader Rose. Derfor gik han med brodersønnen ned ad Gabrielle-gade, og da de nåede hen foran basilikaen, hvis stilladser tegnede sig skarpt mod den klare himmel, mødte de Thomas, der kom hjem fra værkstedet ad Lamarck-gade, hvor han havde sagt en besked til en former.

"Å, jeg er så glad," udbrød han med strålende ansigt, han, der ellers var tavs og indesluttet. "Nu tror jeg, at jeg omsider er ved at finde ud af vor lille motor! Sig endelig til fader, at det går udmærket, og at han må skynde, sig at blive rask."

Ganske uvilkårligt trådte de tre brødre hinanden et skridt nærmere, og der stod de, store, velvoksne, prægtige unge mænd som en modig gruppe, en sjæl og en tanke, glade over at kunne

gøre deres til faderens helbredelse ved at sende ham denne gode efterretning. Pierre, der med hver time, han kendte dem, kom til at holde mere af dem, fordi han forstod deres værd, faldt i beundring over de tre kæmper, hvis hjerter strømmede over af sønlig kærlighed.

"Ikke sandt, onkel Pierre? Du vil jo nok sige ham, at vi alle længes så inderligt efter ham, og at vi iler til ham, så såre han giver os et vink!"

Alle tre trykkede kraftigt præstens hånd. Og da denne så efter dem, mens de styrede hen mod det lille hus, troede han i den solbeskinnede have at kunne skimte et klart ansigt under en krans af sort hår – det var sagtens Marie, som var ude for at se, om hendes syrener snart knoppedes. Men solens guldskær blændede Pierre, han vendte hovedet og så på den anden side af gaden kun kirkens masse, kridthvid, knusende stor, skjulende synskredsen med sin umådelige nybygning.

Pierre blev stående på samme plet, opfyldt af mange modstridende stemninger og betragtninger, så bevæget, at det var ham umuligt at komme til klarhed over sig selv. Uvilkårlig vendte han sig om og så ud over staden. Paris i sin uendelighed bredte sig ud for hans fødder, en klart strålende by i det tidlige forårs rosenlys. Det endeløse taghav tegnede sig med så skarpe omrids, at han næsten syntes, han kunne tælle skorstenene og de små, sorte vinduespletters millioner. I den klare aftenbelysning lignede monumenterne skibe for anker, en eskadre, som var standset i sin fart, og hvis høje master skinnede under solens afskedskys. Og aldrig som nu havde Pierre tydeligere kunnet skelne dette menneskeoceans forskellige dele. Mod øst og nord håndværkernes by, med

susende fabriker og rygende skorstene – mod syd, hinsides floden, den studerende by, der arbejdede i bred stilhed, roligt og fredeligt, mens handelslidenskaben rørte sig i midtpunktet, hvor mængden vrimlede mellem rumlende vogne. Mod vest havde de rige og de mægtige opslået deres pauluner, der tronede de i stolte slotte, som efterhånden farvedes blodrøde af dagens synkende stjerne.

Og fra benægtelsens afgrund, fra hans døde barnetros tomme grav følte han pludselig, at et svagt, køligt forfriskende pust strejfede hans hede pande med forjættelse om en ny tro. Han ville ikke have været i stand til at forme sit spirende håb i tanker, end sige i ord. Men allerede da han nys stod mellem de sværtede smede, havde han haft en fornemmelse af det legemlige arbejdes genfødende kraft, trods al den elendighed, al den frygtelige uretfærdighed, hvori det endte. Og nu havde den ungdom, der arbejdede med forstanden, den ungdom, han havde anset for ussel, fordærvet, fortabt, åbenbaret sig for ham fuld af mandig kraft, fuld af mægtige muligheder, rede til at optage fædrenes hverv og alene gennem videnskaben erobre al sandhed og al retfærdighed på Jorden!

5

En lang måned havde Guillaume nu været i sin broders fredelige hjem, i det stille hus, hvor deres forældre havde levet. Hans sår var helbredet, og han havde allerede tilbragt mange timer ude i den lille have. Men skønt han længtes inderligt efter at komme hjem på Montmartre, for at gense sine kære og tage fat på sit arbejde, fandt han dog hver dag i bladene stof til bekymringer og ængstelser, der bragte ham til at opsætte sin hjemrejse. Sagerne stod bestandig på samme punkt. Salvat var mistænkt, man havde en aften set ham i nærheden af centralhallerne, så havde politiet atter tabt sporet, men han ville blive anholdt ved første lejlighed. Og hvad ville der ske, hvis han talte, og hvis man foretog nye undersøgelser?

I otte dage havde bladene haft travlt med det værktøj, man havde fundet i Duvillards port. Reporterne havde stormet Grandidiers fabrik, udspurgt arbejderne, direktøren var kommet med mangfoldige forslag, ja, nogle havde endog for egen regning sat sig i bevægelse med det mål at få fingre i den skyldige. Der gjordes nar ad politiets uduelighed, man blev ganske ivrig for denne menneskejagt, bladene strømmede over af de urimeligste påfund, man var atter ved at forgå af skræk, for der taltes om nye attentater, hele byen sprang nok i luften med det første. *Folkets Røst* malede hver dag nye rædsler, kom med historier om trusselsbreve, plakater med opfordring til mord og brand, uhyre vidtforgrenede sammensværgelser. Aldrig var en så afsindig panik faret hen over staden.

Så såre Guillaume om morgenen lukkede øjnene op, ventede han med angst og bæven aviserne, skælvende for at læse om

Salvats anholdelse. Den vanvittige rædsel, de tåbeligheder og grusomheder, man hver dag serverede publikum, ophidsede hans nervesystem i en sørgelig grad. Man anholdt på må og få, rodede op mellem alle, der på nogen måde kunne mistænkes for anarkisme: skikkelige arbejdere, bøller, halvgale mennesker og landstrygere fængsledes og bragtes i flok til fængslerne, hvor dommeren Amadieu så prøvede at lave de vidunderligste sammensværgelser af dette virvar. En morgen læste Guillaume sit eget navn i anledning af en husundersøgelse, som havde fundet sted hos en højtbegavet, revolutionær journalist, en af hans venner. Hans hjerte bankede af tilbagetrængt harme, men det var naturligvis klogest at blive her i det sikre tilflugtssted, siden det jo aldeles ikke var usandsynligt, at politiet ville indfinde sig i hans hjem på Montmartre, hvor han ikke ville undgå at blive arresteret, hvis man traf ham.

Midt i disse stadige ængstelser levede de to brødre et ensomt, men dog behageligt liv. Pierre fjernede sig så lidt som muligt fra sit hjem, tilbragte hele dagen under fire øjne med Guillaume. Nu var man i begyndelsen af marts – det tidlige forår gjorde den lille have til et yndigt sted. Men siden Guillaume var kommet op, tilbragte han den største del af dagen i faderens store laboratorium, der nu var Pierres arbejdsværelse. Alle den store kemikers papirer, alle hans bøger gemtes der, og den ældste søn fordybede sig med lidenskabelig interesse i disse efterladte skrifter. Uvilkårligt glemte han ved dette arbejde sin frivillige indespærring. Pierre sad og læste ved et andet bord, men ofte løftede han øjnene fra bogen og stirrede frem for sig i mørke drømmerier, i den tilintetgørelsens fortvivlelse, der så tit greb ham. I lange timer

kunne brødrene sidde sådan side om side uden at veksle et ord, fordybede hver i sine tanker. Men de havde dog altid følelsen af at være hinanden nær, bevidstheden og glæden af hinandens selskab. Det var den fordums inderlige kærlighed, der var vågnet til nyt liv i deres hjerter, de så på hinanden, smilede og behøvede ikke ord til at udtrykke, hvor meget de holdt af hinanden, de følte sig så tæt sammenknyttede her i barndomshjemmet, det var dem, som svævede deres hedengangne forældres ånd om dem i den luft, de her indåndede. Det store, firkantede vindue vendte ud til haven, til Paris, og de vågnede nu og da op af deres arbejde, af deres drømmerier for at lytte til den store stads fjerne larm og dumpe brusen.

Undertiden kunne de undres over at høre regelmæssige skridt i værelset ovenpå. Men så huskede de, at Nicolas Barthès stadig boede deroppe, siden Théophile Morin den aften havde fulgt ham til Neuilly og betroet den forfulgte frihedsmand i brødrenes varetægt. Han kom sjældent ned, vovede sig knap ud i haven, var bange for, sagde han, at man skulle genkende ham fra et hus, der lå et godt stykke borte med en trægruppe foran vinduerne, og brødrene kunne ikke bare sig for at smile lidt ad den gamles frygt for politiet. Hans skridt deroppe – den gamle løve, der gik frem og tilbage i buret, og som havde tilbragt tredjedelen af sit liv i fangenskab for andres frihed, gav ikke desto mindre huset et vist anstrøg af sørgmodighed. De taktfaste skridt talte om alt det gode og store, man håber af livet, om alt det, der sagtens aldrig skal blive til virkelighed.

Kun meget få besøg kom der. De to brødre var for det meste alene. Siden såret var begyndt at læges, kom Bertheroy mindre

ofte, den hyppigste gæst var Morin, hvis beskedne ringen hver anden aften hørtes på bestemt klokkeslæt.

Han tilbad Barthès som en martyr, skønt han ikke delte hans meninger. Han sad en times tid hos sin ven – de talte vist ikke meget med hinanden, i alt fald hørtes der ingen lyde derinde fra.

Når han en gang imellem slog sig lidt til ro i laboratoriet hos de to brødre, faldt det ofte Pierre ind, at han så meget træt ud, som han sad der med det grånende hår og skæg og de udslidte, udviskede træk. Og der kom kun liv i hans resignerede ansigt, når talen faldt på Italien.

Men det var kun som et hurtigt lyn – den gamle lærer faldt straks sammen igen, blev atter Proudhons ven og bysbarn, der senere hen var Auguste Comtes discipel.

Fra Proudhon havde han den fattiges harme mod de rige, trang til en retfærdig fordeling af formuen. Men nutiden skræmte ham. Både hans lærdomme og hans natur oprørtes mod tanken om at lade revolutionsmændene gå til det yderste.

Comtes urokkelige logik, positivismens klare, bestemte metode, der satte kundskaben i rang og klasse, forkastede alle unyttige, metafysiske formodninger – alt dette havde han bevaret sammen med overbevisningen om, at det ville lykkes videnskaben alene at løse de vanskelige spørgsmål, der angik religion, samfund og menneskehed. Men beskeden og resigneret, som han var, blandedes der i denne hans faste tro en vis bitterhed, for han syntes, at alting styrede i en gal retning.

Comte selv var endt i den mest forvirrede mysticisme, store videnskabsmænd ræddedes for sandheden, barbarerne truede verden med nyt mørke, hvilket gjorde den reaktionær i politik,

man fandt sig på forhånd i en diktator, når denne kun ville bringe lidt orden til veje, så at menneskehedens oplysning i fred kunne fortsættes og fuldendes.

Bache og Janzen kom også engang imellem sammen, og altid, når det var mørkt. De kunne undertiden blive siddende i samtale med Guillaume til helt ud på morgenstunden.

Bache, fed og faderlig, med de små, milde øjne og det snehvide hår og skæg, blev meget vidtløftig, talte langsomt og salvelsesfuldt, når han gav sig til at udvikle sine ideer.

Saint Simon havde han respekt for, hilste på ham i forbigående, men det var dog Fourier, der især begejstrede ham og bragte hans stemme til at dirre af rørelse.

Fourier var efter Baches mening nutidens sande Messias, den frelser, hvis store ånd havde sået den gode sæd, som skulle sprede lykke over de kommende tider.

Bache mindede sine tilhørere om, hvordan han i 1871, da han var medlem af kommunens regering, havde foreslået at indføre Fouriers ideer i den franske republik. Han erklærede som sin urokkelige overbevisning, at Versaillestropperne ved at fare frem med ild og sværd havde forsinket kommunismens sejr i det mindste et halvt århundrede. Når nogen nu talte om dansende borde og deslige, plejede han at slå det hen i spøg, men han var ikke desto mindre uforbederlig spiritist. Siden han sad i borgernes råd, havde han svævet fra den ene socialistiske sekt til den anden, idet han altid holdt sig til den, som for øjeblikket nærmede sig mest til hans gamle ideer. Han levede desuden i en stadig længsel efter en eller anden guddom – og denne trang bragte ham til at søge en genstand for sin

tilbedelse i bord- og stoleben, efter at han havde jaget Vorherre ud af terapierne.

Janzen var lige så stum, som vennen var snakkesalig. Han kom nu og da med en kort udtalelse, der sved som piskesmæld, skar som rageknive. Hans ideer og teorier kom just ikke frem i klare ord, hans vanskelighed ved at udtrykke sig på fransk indhyllede hans forklaringer i tåge.

Han kom et steds fra, langvejs fra, var polak eller russer, østriger eller måske tysker, ingen vidste det rigtig – i alt fald havde han nu intet fædreland, men vandrede rundt i Europa som tilhænger af det blodige broderskab.

Meget koldsindigt, med det rolige, blege kristusansigt sad han der, og når han udtalte en af sine skrappe sætninger, der mejede alt ned for fode, fremgik der af dem kun den uomgåelige nødvendighed af at gøre rent bord overalt i verden, for at en bedre jord kunne opstå, med nye, unge folk.

Når Bache udbredte sig i venlige udtalelser om arbejdet, der skulle blive en livets behagelighed – phalansteriet [Note 1)] ordnet som kaserne – religionen forvandlet til en panteistisk eller spiritistisk deisme, trak han på skulderen med et stille og hånsk smil.

Hvad nyttede vel slige barnagtigheder, slige hyklerske lapperier, når hele huset rystede i sin grundvold, og det eneste ærlige og fornuftige parti var at rive alting ned for at kunne rejse fremtidens bygning med nyt materiale og solide sten? Om anarkismens propaganda, om dynamit- og bombeattentater mælede han aldrig et ord. Slog kun ud med hånden, som var der hans eneste håb om frelse, kendsgerningerne havde øjensynlig hans udelte bifald. Hans fortid, der forsvandt i nat

og mørke, rygtet om, at han var en af ophavsmændene til Barcelona-attentatet, lagde en rædslens glorie om hans blege pande.

En dag, da Bache kom til at nævne hans ven Bergaz, børsagenten, der allerede havde været indviklet i en tyverisag, og som rådmanden rent ud kaldte en bandit, nøjedes han med ganske besindigt at forklare, at tyveri jo kun var en tvungen tilbagelevering af, hvad der tilkom en. Og hos dette forfinede, dannede menneske, hvis tilværelse måske skjulte store forbrydelser, men ikke en eneste lav uærlighed, følte man en hårdnakket, urokkelig teoretiker, der var rede til at sætte ild på hele verden for sin sags skyld.

Når Théophile Morin traf Bache og Janzen og de tre gæster til langt ud på natten sad fordybede i samtale med Guillaume, plejede Pierre med fortvivlelse at lytte til deres ord – men han gav ikke sit besyv med i laget, sad stille og tavs i en mørk krog af den store stue.

Modløs og sjælesyg, som han var efter livets bitre skuffelser, havde han de første gange prøvet at være med i diskussionen – måske kunne han der på en eller anden måde komme til klarhed over århundredets modstridende ideer, han trængte så inderligt til sandhed. Men da de alle fire talte hver sit sprog, da de aldrig nogen sinde kom til noget, der lignede enighed, faldt Pierre tilbage i sin gamle, forvirrede modløshed.

Efter sin skuffelse i Lourdes, sine sørgelige erfaringer fra Rom-rejsen og efter de sidste dages oplevelser her i Paris, mærkede han kun alt for vel, at hele århundredets begavelse måtte til, at her trængtes til nye sandheder, et nyt evangelium, hvis forjættelse skulle forvandle Verden. Og da han var så ivrig

og så lidenskabelig, fo'r han fra den ene overbevisning til den anden, antog en tro for straks igen at forkaste den og prøve en tredje.

Først følte han sig som positivist med Morin, evolutionist og determinist som broderen, derpå rørtes han af Baches menneskevenlige kommunisme, ja Janzens ideer var ikke fri for at vinde hans bifald, så overbevisende havde anarkisten talt om den eneste mulige frelse gennem ild og luers lutrende magt.

Men så mistede han fodfæste, så og hørte kun modsigelser og usammenhængende ideer i den fremadskridende menneskeheds kaos. Det hele lignede en uendelig bunke slagger, en brandtomt, hvor han forgæves søgte vej og sti.

Fourier, der havde sit udspring fra Saint Simon, forkastede delvis dennes lærdomme. Saint Simonisternes teori løb ud i en underlig, mystisk sanselighed, mens Fourieristerne endte med en ubarmhjertig og umulig protokolføring.

Proudhon rev ned for fode uden at bygge noget som helst op igen.

Comte, der skabte metoden og satte videnskaben på dens rette plads, havde end ikke mistanke om den samfundskrise, der nu var ved at rive alting med sig, og han endte i ekstatisk elskov, slået til jorden af kvindekærlighed!

Pierre stod målløs over for nutidens virvar.

Bache med Saint Simon og Fourier, Théophile Morin med Proudhon og Comte. Ingen af dem havde ringeste forståelse af Mège. De hadede ham, tordnede mod ham og statskollektivismen, som de forresten tordnede mod andre af de nuværende socialistsekter, uden at gøre sig det klart, at de alle som en var skabt af deres læremestre, så Pierre var ved at

give Janzen ret, når denne påstod, at samfundet var råddent i marv og ben, at alle var fordærvede og gale, her måtte ryddes op fra grunden!

En nat, da gæsterne havde sagt farvel, og Pierre var alene med Guillaume, begyndte denne med mørke miner at vandre frem og tilbage i stuen. Og han blev ved at tale, uden at tænke på at broderen lyttede til hans ord. Han udtalte den afsky, han følte for Mèges kollektivistiske stat, der som diktatur skulle genoprette og skærpe oldtidens livegenskab. Alle socialistsekterne havde den fejl at være vilkårlige. De ordnede ikke arbejdet til fordel for individerne. Man måtte se at forene de to store strømninger: samfundets og den enkeltes ret, derfor satte Guillaume sin lid til en art frigjort kommunisme, han drømte om det anarki, hvor det fri individ kunne røre sig, udvikle sig, uden tvang arbejde for sin og alles lykke. Og det var jo også den eneste videnskabelige teori: verdensaltet skabt af enheden, atomerne, der gennem tiltrækningskraft blev til liv i den varme og frie kærlighed. Herskerne, der var mindretal, måtte forsvinde, når flertallets evner og kræfter fik frit spillerum. Man ville nå en stadig vekslende samklang og ligevægt, skiftende efter behov og nødvendighed, alt som menneskeheden, i følge dens kræfter og tilbøjeligheder skred frem i ustandselig virksomhed. Han drømte om et folk, der var vokset fra statens formynderskab til selvstyre, næsten uden love, om et lykkeligt folk, hvor hver enkelt borger med fuld frihed til at udvikle sine evner og sit væsen levede i samdrægtighed og god forståelse med næsten under tilværelsens tusinde små nødvendigheder; af en sådan tilstand skulle det ny samfund dannes. Frivillige foreninger måtte

stiftes til ordningen af de forskellige forhold, for selvfølgelig måtte der i livets vekslen opstå konflikter. De fremstår jo af selve fremskridtet: Verden skabes jo ved modstridende kræfters sammenstød.

Men det var målet! Ingen undertrykkere, ingen rige og ingen fattige, jorden skulle være fælles ejendom med redskaber til dyrkning og med sine naturlige skatte, der blev givet tilbage til folket, den lovlige ejer, som ville forstå at bruge sin ejendom med forstand og retfærdighed, når det ikke mere trykkedes af unaturlige bånd og lænker. Først da ville kærlighedens lov kunne træde i kraft, da ville man forstå, at menneskelig solidaritet er den levende form for almindelig tiltrækningsevne, den store, enevældige magt, der nærmer menneskene og gør dem til en eneste stor familie. En skøn, en højsindet drøm om fuld frihed, om den frie mand i det frie samfund. En smuk drøm var det, en drøm, hvortil den lærdes store ånd ville nå frem efter at have passeret alle disse socialistsekter, der var plettede af vilkårlighed og tyranni. Anarkismens utopi er visselig den mest højtflyvende, den stolteste, og det er sødt at vugge sig i håbet om en samdrægtighedens tilværelse, hvor livet i fuld frihed i kraft af sine medfødte evner skulle skabe menneskenes lykke.

Guillaume tav, som vågnede han op, han så på Pierre med et forvildet blik, frygtede at have sagt for meget, såret broderen.

Pierre var bevæget, blev selv grebet af denne store tanke, men det varede kun et kort øjeblik, før han så de frygtelige praktiske vanskeligheder, der tilintetgjorde alt håb. Hvorfor havde denne kærlighed ikke virket i tidernes morgen, da samfundene

dannedes? Hvorfor havde undertrykkelse og tyranni vundet sejr og gjort folkene til slaver?

Og hvis man virkelig kunne ødelægge alt, for at bygge alt op på ny, hvem kunne da svare for at menneskene ikke fulgte samme lov og samme vej? De var jo til syvende og sidst, hvad livet havde gjort dem til, og intet beviser, at de kan blive anderledes. Begynde igen! Ja, men begynde på noget ganske andet. Men kunne menneskene da handle anderledes? Var det ikke dem, der måtte forvandles i bund og grund?

"Lad os gå i seng," sagde Guillaume og smilede, "hvor det er dumt af mig at kede dig med alt dette, som ikke kommer dig ved."

Pierre var lige ved at lade sig rive hen, lette sit hjerte, åbenbare sine frygtelige kampe. Men en vis blufærdighed holdt ham tilbage, hans broder antog stadig, at han levede på løgnen som troende præst, der ikke har svigtet fanen. Uden at svare gik han ind i sit værelse.

Den næste aften klokken ti, da Guillaume og Pierre sad og læste, kom den gamle pige ned og sagde, at Janzen var der sammen med en ven. Det var Salvat.

"Han ville tale med Dem," forklarede Janzen. "Jeg mødte ham, og da han hørte, at De var såret og urolig, tiggede han mig om at tage ham med herop ... men det er nu ikke rigtig forsigtigt."

Guillaume rejste sig overrasket, men Pierre, der blev ilde berørt ved denne mands nærværelse, så på ham uden at røre sig på sin stol.

"Hr. Froment," sagde Salvat endelig, han blev stående frygtsom og undselig. "Det har gjort mig så ondt, da jeg fik at høre, at jeg havde skaffet Dem denne ubehagelighed, for jeg

glemmer aldrig, hvor god De har været imod mig, da alle andre jog mig bort."

Han stod og rokkede og skiftede sin gamle, runde hat fra den ene hånd til den anden.

"Derfor ville jeg så gerne sige Dem, at jeg har taget en patron med Deres sprængstof en aften, da De vendte ryggen til, men det er det eneste, jeg bebrejder mig i hele denne historie, fordi det måske kan bringe Dem i forlegenhed ... jeg ville også forsikre Dem om, at De ikke har noget at frygte af mig, jeg lader mig før henrette tyve gange, end jeg nævner Deres navn. Det var bare det, jeg havde på hjertet."

Han tav forlegen og de skikkelige, drømmende hundeøjne stirrede på Guillaume med et udtryk af ærbødig tilbedelse. Pierre så stadig skævt til ham, hans nærværelse havde igen fremkaldt det frygtelige syn for Pierres blik, han så den unge pige fra modehandlerinden ligge under hotel Duvillards porthvælving med oprevet underliv. Men hvordan var det muligt, at det var denne gale mand, denne morder, som stod der med fugtige øjne?

Guillaume blev rørt, gik hen og trykkede hans hånd.

"Jeg ved meget godt, Salvat," sagde han, "at De ikke er et slet menneske, men hvad er det dog for en dum og modbydelig gerning, De har gjort?"

Uden at blive stødt, smilede Salvat og sagde:

"Ak, hr. Froment, hvis jeg kunne komme til at gøre det en gang til, så gjorde jeg det. De ved jo nok, det er min fikse idé, og jeg gentager, at hvis De ikke var kommet i ulejlighed, var alt godt, jeg fortryder ikke, hvad jeg har gjort."

Salvat ville ikke sætte sig, men blev stående og talte med Guillaume, mens Janzen, der misbilligede dette farlige og unyttige besøg, satte sig og bladrede i et eller andet illustreret værk. Guillaume fik Salvat til at fortælle om den dag, han gjorde attentatet. Han var gået rundt i Paris, først med bomben i en pose, siden havde han puttet den under sin jakke. Duvillards port var lukket, i Deputeretkammeret forhindrede betjenten ham i at komme ind, han var først senere kommet til at tænke på Cirkus, hvor han havde kunnet slå masser af storborgere sønder og sammen, og endelig var han kommet tilbage til Duvillards gård som drevet af skæbnens hånd.

Posen, hvori han gemte sit værktøj, lå på Seinens bund, han havde kastet den der i et øjeblikkeligt had til det arbejde, der ikke en gang kunne føde ham og hans. Han beholdt kun bomben så havde han begge hænder til sin rådighed.

Derpå fortalte han om sin flugt, den frygtelige eksplosion, som rystede hele kvarteret, om sin glæde og forbavselse over at befinde sig i nogle rolige gader, hvor man endnu intet vidste. I den sidste måned havde han levet som han bedst kunne, han vidste hverken hvor eller hvordan, ofte sov han under åben himmel og fik ikke mad hver dag. En aften havde den lille Victor Mathis givet ham fem francs. Nogle andre kammerater hjalp ham, beholdt ham en nat og lod ham forsvinde ved den mindste fare. Han havde et øjeblik tænkt på at flygte til udlandet, men hans signalement måtte være over alt, man passede på ved grænsen, det ville kun være at fremskynde pågribelsen. Paris var lige som havet, ingen steder var han mindre udsat end der.

For øvrigt havde han hverken lyst eller kraft til at flygte, på sin vis var han fatalist, og han kunne ikke beslutte sig til at

forlade stenbroen i Paris.

"Og Deres datter, den lille Celine?" spurgte Guillaume. "Har De vovet Dem hjem for at se til hende?"

Salvat gjorde en benægtende bevægelse og sagde:

"Nej, hvorfor skulle jeg det? Hun er hos madam Theodore. Fruentimmere klarer sig altid. Og hvad skulle det hjælpe? Det er ude med mig, jeg kan ikke gøre noget for dem. Det er, som om jeg allerede var død."

Nu fik han tårer i øjnene.

"Å, min stakkels lille pige. Jeg kyssede hende, før jeg gik. Hvis de derhjemme ikke havde været ved at dø af sult, var jeg måske aldrig faldet på at gøre det."

Så sagde han ganske stille, at han var rede til at dø. Når han til sidst havde kastet bomben ind hos bankier Duvillard, var det, fordi han kendte ham og vidste, at han var den rigeste storborger, og at hans forfædre under revolutionen havde snydt folket og tilvendt sig hele magten og alle pengene, som de nu den dag i dag ikke ville aflevere en hvid af.

Revolutionen opfattede han på sin måde, han havde ingen ting lært, men havde efter aviserne og de offentlige møder dannet sig en mening. Og han talte om sin egen hæderlighed, idet han slog sig for brystet, og ville især ikke indrømme, at man havde ret til at tvivle om hans mod, fordi han var flygtet.

"Jeg har aldrig stjålet, og når jeg ikke vil overlevere mig til sporhundene, så er det, fordi jeg synes, de selv skal have den ulejlighed at få fat på mig. Jeg ved meget godt, at for mit vedkommende er sagen klar nok, siden de har fundet vridboret og har mit signalement, men derfor ville det lige godt være dumt at lette dem arbejdet. Men bliver det ikke i morgen, så

bliver det i overmorgen, for jeg begynder at have nok af al denne jagt, jeg er snart som et dyr, der ikke ved, hvorhen det tør vende sig."

Janzen var hørt op med at blade i bogen og så nysgerrigt på Salvat. Der lå i hans kolde øjne et foragteligt udtryk, og på sit ubehjælpsomme fransk sagde han:

"Man slås, man forsvarer sig, man slår de andre ihjel, og man søger ikke at blive slået ihjel selv ... sådan er krigen."

Salvat syntes ikke at have forstået ham, han afleverede stammende sin trosbekendelse, spækket med store ord: opofrelsen af hans tilværelse for at elendigheden endelig kunne få ende, eksemplet, som en stor handling giver med visheden om, at andre helte vil opstå for at vedblive med kampen. Og i denne hans oprigtige tro, i hans følelse som forløser, blandede sig også martyrhovmodet, glæden over at blive en af den kommende revolutionære kirkes strålende og tilbedte helgener.

Som han var kommet, gik han igen.

Da Janzen og han forsvandt, var det, som om natten, der havde bragt ham, igen havde slugt ham.

Pierre rejste sig og smækkede vinduet op på vid gab, han var ved at kvæles og måtte have luft. Martsnatten var meget mild uden måne, den hendøende støj fra Paris, der lå skjult under synskredsen, nåede dæmpet derop.

Som Guillaume plejede, begyndte han at gå langsomt op og ned ad gulvet. Han gav sig til at tale, idet han igen glemte, at han henvendte sig til en præst, der var hans broder.

"Å! Stakkels fyr! Hvor godt forstår man ikke denne håbets voldsgerning. Den finder sin forklaring i hele hans foregående livs unyttige arbejde og hans stadig voksende elendighed.

Desuden smitter disse ideer, de offentlige forsamlinger, hvor man beruser sig i ord, kammeraternes hemmelige selskaber, hvor overbevisningen styrkes og lidenskaberne sættes i bevægelse ... se nu f.eks. denne mand, som jeg troede, jeg kendte ret godt. Han er en flink arbejder, ædruelig og skikkelig. Uretfærdighed har altid harmet ham. Lidt efter lidt har ønsket om lykke for alle bragt ham uden for det virkelige liv, som han er endt med at afsky, og hvor er det da muligt, at han ikke skulle leve i en drøm, en gengældelsesdrøm, der ender med brandstiftelse og mord ... som han stod der foran mig, forekom det mig, at jeg så en af de første kristne slaver fra det gamle Rom. Alle synderne fra det gamle, hedenske samfund, der lå i dødskamp under udskejelsernes og rigdommens råddenskab, hviler på hans skuldre og trykker ham til jorden. Han kommer fra katakomberne, han i mørket har hvisket forløsningens og forsoningens ord sammen med sine elendige trosbrødre. Han tørster efter martyriet, spytter cæsarerne i ansigtet, fornærmer guderne, for at Kristi rige omsider kan komme og bringe frihed. Og han er rede til at dø under de vilde dyrs tænder."

Pierre svarede ikke straks.

Anarkisternes hemmelige propaganda og stridbare tro havde allerede flere gange mindet ham om de første kristne sekterere. Ligesom disse vuggede de sig i nye forhåbninger om, at der endelig skulle ydes retfærdighed mod de små.

Hedenskabet forsvandt i ligegyldighed og trang til noget andet, til en renere og ædlere tro. Det var det unge håb, der netop kom i rette øjeblik, denne drøm om det kristne Paradis og livet hinsides med dets erstatning for jordens pine. Nu, da atten århundreder har udslukt dette håb, nu, da arbejderen

atter og atter er blevet narret og stadig er en slave, drømmer han nye drømme om at skaffe sig lykke her på Jorden, da videnskaben hver dag mere og mere beviser ham, at lykken i den anden verden er et blændværk.

Men om dette end er et nyt blændværk, så er det dog måske noget, som ligner den sandhed, for hvilken man kæmper!

Kun den evige kamp mellem den fattige og den rige, det evige spørgsmål om mere retfærdighed og mindre lidelse er nu til. Og de ulykkeliges sammensværgelse er den samme, samme fællesskab, samme mystiske ophidselse, den vanvittige trang til at give et eksempel og udgyde blod.

"Men," udbrød Pierre endelig, "du kan da ikke være enig med disse banditter, disse mordere, hvis afsindige voldshandlinger indgyder mig rædsel! I går lod jeg dig tale ud, du drømte om et folk, så stort, så lykkeligt, om det ideelle anarki, hvor alle skulle være fri. Men hvor modbydelig, hvor stridende mod det sande og gode er det ikke, når man fra teorierne kommer til propagandaen og dens fremgangsmåde! Ville du være hjernen, som undfanger tanken, være den hånd, der således kan dræbe børn, sprænge porte og tømme skuffer? Turde du tage dette ansvar på dig? Må en mand som du, med din opdragelse, dannelse og afstamning, ikke føle sig oprørt ved tanken om tyveri og mord?"

"Tyveri, mord, nej, nej!" udbrød Guillaume og standsede foran Pierre, "men man må til bunds i det og se hen til forholdene, sådan som de er i dette uheldige øjeblik. Der er smitstof i luften, og man må indrømme, at der gøres alt for at udbrede det. Ved anarkisternes første, endnu temmelig uskyldige handlinger var straffen meget hård, og politiet lagde

ikke fingrene imellem, når de stakkels djævle faldt det i hænderne, man har opægget en vrede, der lidt efter lidt giver sig udslag i disse frygtelige repressalier. Tænk på de familieforsørgere, der er blevet gennempryglede og kastede i fængsel, mens koner og børn var ved at dø af sult hjemme … enhver anarkist, der dør på skafottet, efterlader sig rasende hævnere. Borgermændenes rædselsherredømme har skabt anarkisternes voldshandlinger. Og så – ja, har du tænkt rigtig over det, der har bragt Salvat på forbryderbanen? Vort århundredes frækhed og uretfærdighed, alle folkets lidelser, alle de onde sår, der forgifter samfundet, nydelsessygen, foragten for de små og de svage, det modbydelige syn, vort halvvejs opløste samfundslegeme frembyder!"

Han gav sig igen til at gå langsomt op og ned og fortsatte, som om han tænkte højt:

"Men for at være kommet til mit standpunkt, hvor har jeg ikke tænkt og kæmpet! Jeg var kun positivist, en lærd mand, der iagttog og eksperimenterede, og ikke bøjede mig for andet, end hvad der var bevisligt. Videnskabeligt og socialt indrømmede jeg den ligefremme og langsomme udvikling, der har affødt menneskeheden, ligesom det menneskelige væsen selv er undfanget. Men som i Jordens historie har jeg i samfundenes historie måttet give plads til vulkanen, den voldsomme omvæltning, det pludselige udbrud, der har betegnet enhver såvel geologisk som historisk periode. Man kommer således til at slå fast, at aldrig er der gjort et fjed fremad eller opnået et fremskridt uden forfærdelige katastrofer. Hvert skridt har kostet milliarder af tilværelser. Vor nærsynede retfærdighedsfølelse oprøres og beskylder naturen for at være

en ravnemoder, men selv om man ikke undskylder vulkanen, må man dog finde sig i dens udbrud … nå, ja, måske er jeg en drømmer som de andre, og har mine fikse ideer …"

Og med en bred håndbevægelse tilstod han, at han, trods sin ærlige stræben, trods sine beskedne, nøgterne forskninger, alligevel var og blev en drømmer. Han ville så gerne nå at bevise alt, og det var ham en stor sorg, at han ikke videnskabeligt i naturen kunne konstatere den lighed, eller i det mindste den retfærdighed, han så inderligt længtes efter for samfundets skyld. Her tabte han modet, for han kunne aldrig få sin logik til at stemme med sine drømme. I denne kamp arbejdede hans brede forstand alene, mens barnehjertet kærligt ønskede alle menneskers lykke, broderlighed i verden, ingen uretfærdighed, ingen krig. Kærlighed som jordens enevældige hersker.

Pierre, der var blevet stående ved det åbne vindue og stirrede ud i natten, hen imod Paris, hvorfra dagens sidste ubestemmelige lyd trængte op, blev overvældet af tanken om sin tvivl og modløshed. Det var for meget for ham, at broderen sådan talte om sin videnskabelighed og aposteltro, disse mænd, der kom og afhandlede dagens brændende spørgsmål ud og ind og endelig denne overspændte Salvat med sit galmandsværk. Indtil nu havde han hørt på den i tavshed, uden at fortrække en mine, han havde for sin broder stolt skjult sig under præstekjolen, men nu blev han grebet af en sådan bitterhed, at han ikke kunne lyve længere. Og det var i et udbrud af vrede og smerte at hans hemmelighed undslap ham.

"Ak, broder, hvis du har din drøm, så har jeg mit åbne sår, der piner og nager mig. Dit anarki, din drøm om retfærd og lykke, som Salvat arbejder på med sine bomber – ak, ser du da ikke, at

det sidste stadium af afsindigheden er ødelæggelsens vederstyggelighed? Alt vil styrte sammen. Jeg har nu i en måned hørt på dig. Fourier har styrtet St. Simon, Proudhon og Comte har styrtet Fourier, et sammensurium af modsigelser og vrøvl, har dannet et kaos uden ende eller begyndelse. Det vrimler med socialistiske sekter, de fornuftigste af dem fører til diktatur, de andre er kun farlige drømmerier. Og bag denne storm af ideer er der kun dit anarki og dine attentater, der påtager sig at gøre ende på den gamle verden ved at pulverisere den. Ak, jeg forudså, jeg ventede denne sidste katastrofe, dette udslag af brodermorderisk vanvid, den uundgåelige klassekamp, hvori vor civilisation måtte gå til grunde, alt tydede hen på det: elendigheden forneden, egoismen foroven, den gamle, menneskelige bygnings knagen under byrden af for megen forbrydelse og for megen smerte.

Da jeg tog til Lourdes, var det udelukkende for at se, om de enfoldige sjæles Gud ville gøre det mirakel, de ventede, og give de første tiders tro til det folk, der var oprørt over at have lidt så meget. Og da jeg tog til Rom, var det i det enfoldige håb der at finde den nye religion, som vort demokrati behøvede, den, der alene kan bringe fred ved at føre Verden tilbage til guldalderens broderlighed. Ak, hvor var det tåbeligt af mig. Her som der fandt jeg intet, intet, intet. Der, hvor jeg så brændende håbede på de andres frelse, har jeg selv lidt det ynkeligste skibbrud – jeg synker i dybet, uden at efterlade spor. Der var endnu et bånd, som bandt mig til menneskene: barmhjertigheden. Jeg ville forbinde sårene, lindre og måske endda helbrede, men dette sidste bånd er også bristet, barmhjertigheden er unyttig og latterlig overfor den høje, alt overvindende retfærdighed, der

kræver hævn, og som intet i dette øjeblik kan standse. Det er forbi, jeg er kun støv og aske, en kalket grav med al min forfærdelige sjælekvide. Jeg tror ikke mere på noget ..."

Pierre havde rettet sig med armene udbredte som om hans forstand og hjerte druknede i tilintetgørelsens malstrøm. Og Guillaume måtte gyse ved at se og høre på denne fortvivlede benægtelse af alt.

"Men hvad er det, du siger, broder! Jeg troede, du var fast og sikker i din tro; du, den beundringsværdige præst, den hellige mand, som hele sognet tilbeder. Jeg har ikke et øjeblik tvivlet om din tro, er det virkelig dig, der nu siger, at du ikke tror på noget?"

Pierre gjorde igen en langsom bevægelse med armene ud i rummet.

"Alt er styrtet i grus, jeg har søgt at komme til bunds i det alt sammen, og jeg har kun fundet den forsmædelige pine i tilintetgørelsens fortvivlelse, der trykker mig til jorden."

"Ak, kære Pierre, kære, lille broder, hvor du må lide. Er religionen da mere pinefuld og trættende end videnskaben, siden den har medtaget dig i den grad, mens jeg dog endnu er mig selv, en gammel, tåbelig karl, der endnu er fuld af drømme og ideer."

Han greb begge Pierres hænder, trykkede dem i sine, grebet af medfølelse og sorg red synet af denne storslåede fortvivlelse. En præst, der uden tro måtte våge over andres, der kysk og ærligt gjorde sin pligt stolt og stille, midt i livsløgnen – og denne løgn måtte hvile tungt på hans samvittighed, siden han sådan trængte til at lette sit hjerte ved bekendelse.

For en måned siden ville det have været ham umuligt at give sin sorg luft, ensom og hovmodig, som han var. Men i disse sidste uger var hans sind så ofte blevet sat i bevægelse: den frygtelige katastrofe, der så at sige var foregået lige for øjnene af ham – Guillaumes sygdom, de besøg, han havde modtaget, de samtaler, til hvilke han havde lyttet – alt dette havde bragt hans stakkels forpinte hjerte til at svulme, som måtte det sprænges, hvis han ikke fik luft. Endelig havde han i de aller sidste dage tænkt mangt og meget over den ungdom, der bar fremtiden i sit skød. Og lå der ikke på bunden af hans fortvivlede bevægelse et svagt håb, en vag forjættelse om en ny tro?

Guillaume måtte forstå det, han følte, hvor broderens hele væsen skælvede af længsel efter ømhed, nu da hans stolte eneboertavshed omsider var brudt, efter at den i de mange år havde holdt hans tunge bundet. Han drog ham ned på sofaen til sig, greb begge hans hænder og beholdt dem i sine.

"Jeg kan ikke udholde at se min lille broder lide," sagde han så. "Jeg slipper dig ikke mere, jeg vil hjælpe dig, prøve at helbrede dig. Jeg kender dig bedre end du kender dig selv. Du har aldrig kendt anden lidelse, anden kamp end dit ømme hjertes sorg over forstandens tørre nøgternhed. Du vil blive rolig, når de stridende magter slutter fred, lykkelig den dag, da du elsker det, du forstår."

Og med en stemme, der skælvede af uendelig ømhed, fortsatte han:

"Ak, min kære ven, vor moders, vor faders ånd fortsætter deres smertefulde strid i din arme sjæl. Du var alt for ung til at forstå, hvad der foregik mellem vore stakkels forældre, men jeg

har set dem lide, pines ved hinanden, jeg har set ham så ulykkelig over hendes anskuelser, mens hun græd blodige tårer over hans sjæls fortabelse, over hans vantro. Da han døde, da han her i denne stue dræbtes af en eksplosion, så hun i hans pludselige endeligt en Guds straffedom. Hans skygge listede om her i huset som genfærdet af en forbryder. Og han var jo en hædersmand i ordets fuldeste betydning. God og kærlig, stor i sit forskerarbejde, begejstret for lys og sandhed, søgte han kun at bringe lykke og fred ud blandt menneskene. I denne tid, mens jeg har opholdt mig her, kære, lille Pierre, føler jeg bestandig, hvordan hans ånd er tilstede hos os. Den er om os og i os. Jeg føler også vor stakkels, forpinte moders tårevædede skygge, hun er her hos sine børn, men hun græder, græder, vil hverken forstå eller trøstes. Det er måske dem, der har bragt mig hertil, dem, der i dette øjeblik har ført os i hinandens arme."

Og mens Guillaume talte sådan, forekom det Pierre, at også han mærkede de afdødes kærlighed, der vågede over sønnerne. Hele fortiden kom tilbage, barndommens og ungdommens minder viftede mildt og husvalende over hans sorg, Guillaumes og hans kærlighed, der i alle disse år havde ligget gemt, netop her i det gamle hjem blomstrede frem, det var så mildt og yndigt, så fuldt af vemodig trøst og forjættelse.

"Hører du, lille Pierre, du må se at bringe en forsoning i stand. Kun du formår at øve dette mirakel, det må foregå i din sjæl. Du har hans pande, den stolte, faste borg, og hendes mund. Hendes drømmestore ømhed lyser ud af dine øjne. Prøv dog at forene dem. Prøv at tilfredsstille din forstand og dit hjerte ved at hengive dig til din endeløse længsel, ved at leve det

i kærlighed, for ene det kan give dig fred og lykke! Hele din elendighed bunder ud i savn af ømhed, i længsel efter kærlighed! Vend tilbage til livet! Elsk – giv dig hen med sjæl og sind – vær en mand!"

Pierre udstødte et dybt smertefuldt suk.

"Nej, nej – tvivlens dødningehånd har hærget og ødelagt mig! Alt er øde og tørt og tomt! Intet kan spire i den kolde aske! Jeg er ganske magtesløs!"

"Men min egen Pierre! Hvor er det muligt, at du sådan kan være færdig med alt! Intet menneske kan tvivle om alt – selv den mest fortvivlede har jo altid en lille krog, hvor han huser en drøm eller et håb? Hvor kan du kaste vrag på barmhjertighed og hengivenhed – på kærlighedens underfulde gave? Ak – min ven – jeg er ikke så langt nede! Og nu da du har betroet mig din sorg, trænger jeg end mere til at åbne mit hjerte for dig, tale med dig om, hvad jeg håber – fortælle dig om den vist nok afsindige lykkedrøm, der beskæftiger mig! Det ser jo næsten ud, som om håb og ungdomskraft nu til dags kun findes i studerekamrene, som om de lærde forskere endnu var store børn, som om troen på livet havde søgt ly i laboratorierne."

En heftig bevægelse bævede i hans stemme – der foregik en kamp i hans sjæl, men så gav han efter for den uendelige medlidenhed, broderens sørgmodighed havde vakt i hans hjerte – hans kærlighed til "lille Pierre" overvandt alle betænkeligheder, og han talte, men han rykkede sig først nærmere til Pierre, lagde armene om ham, holdt ham fast og talte med dæmpet stemme, som frygtede han for, at nogen skulle høre hans ord, aflure ham hemmeligheden.

"Hvorfor har jeg i grunden fortiet dette – hvorfor skulle du ikke vide det? Mine sønner har jeg rigtig nok ikke en gang betroet mig til, men du er jo en mand, du er min eneste broder, og siden du ikke i hjertet er præst mere, kan du som broder høre mit skriftemål, du kommer mig derved nærmere – jeg vil elske dig højere og måske vil du have godt af at lytte til mine ord."

Og så gav han sig til at tale om sin opfindelse, om det nye sprængstof, hvis kraft var så umådelig stor, at dets virkninger var uberegnelige.

Han havde til dette krudt opfundet en særegen krigsmaskine: bomber, der blev kastet fra en dertil indrettet kanon, som måtte bringe den hær, der benyttede den, en øjeblikkelig, knusende sejr.

På nogle timer kunne den ødelægge hele den fjendtlige armé, ved det mindste bombardement måtte de belejrede byer styrte i grus.

I lang tid havde han beregnet og eksperimenteret, tvivlet og søgt, men nu var endelig al ting færdigt – sammensætningen fundet, kanon og projektil tegnet, og alle papirerne opbevaret på et sikkert sted.

Og efter måneders ængstelser og anfægtelser havde han omsider fattet den beslutning at give sin opfindelse til Frankrig, sikker på sådan at sikre sit fædreland sejr i næste krig mod Tyskland.

Dog gjorde han ikke dette af snæverhjertet patriotisme, han havde en mere storslået opfattelse af fremtidens frigørende civilisation.

Men det var hans overbevisning, at Frankrig måtte gå i spidsen, han stolede især på Paris, nutidens og fremtidens hjerne, fra hvilken al videnskab og al retfærdighed skulle udgå.

Derfra var friheds- og ligheds-ideen fløjet over verden under den store revolutions storm, det var dens ånd, dens tapperhed, der skulle fastslå den almindelige frigørelse. Paris måtte sejre for at Verden kunne frelses.

Pierre forstod ham straks, især fordi han havde hørt Bertheroys foredrag.

Og denne plans, denne drøms storslåede omfang greb også ham ved den mægtige rolle, staden ville komme til at spille midt i bombernes lyn og torden.

Desuden begreb han også sin broders ængstelse under sygdommen. Guillaume havde været ved at forgå af rædsel for at se sin hemmelighed afsløret efter Salvats attentat.

Den mindste ubetydelighed kunne jo åbenbare alt, og den lille patron, som mekanikeren havde stjålet, og som de lærde var så forundrede over, kunne jo have røbet alt.

Timen var endnu ikke slået, han følte, at man her måtte gå hemmelighedsfuldt til værks, indtil den store dag oprandt. Og indtil da skulle hemmeligheden hvile i bedstemoders varetægt – hun havde sine ordrer, vidste, hvad her skulle gøres, hvis der tilstødte opfinderen en ulykke.

Han satte sin lid til hende, han kendte jo hendes urokkelige standhaftighed, hun var lige så tapper som han selv, og ingen kunne røre ved noget, så længe hun tavs og mægtig vågede over svigersønnens fremtidsdrøm!

"Nu forstår du min angst, nu da du kender mit håb, og nu kan du hjælpe mig, fortsætte min gerning, hvis jeg bliver kaldt

bort, inden jeg når målet – målet – målet! – Der er øjeblikke, hvor alt svømmer hen i tåge for mine øjne, hvor jeg ikke mere ser den vej, jeg skal gå – jeg kan ikke udholde denne uvirksomhedens stilstand – jeg nages af utålmodighed og uvished! Denne ulykkelige Salvat, i hvis forbrydelse vi alle har lod og del – og som nu jages rundt, som et vildt dyr! Jeg pines, når jeg tænker på ham! Og så disse umættelige storborgere, der forskanser sig og kryber sammen i deres gamle hus – som hellere lader sig knuse under de sammenstyrtende mure, hellere end de tåler den mindste reparation! Og den afskyelige, naragtige presse – hård mod de små, hånsk mod de forladte – som udnytter enhver offentlig ulykke, puster en vanvids og oprørsånd i det lettroende publikum, for at få solgt flere eksemplarer af sine blade! Hvor er sandhed, retfærdighed, logik – hvor finder man det klare og sunde hoved, den stærke hånd, som skal svinge tordenkilen over al den usselhed, der truer med at kvæle os? Vil det sejrende Paris, verdensbeherskeren, kunne blive den rettens håndhæver, som vi længes så bitterlig efter? Ak – ak – det er frygteligt at tro, man holder Verdens skæbne i sin hånd – og så at skulle vælge, vrage – tage en endelig beslutning!"

Han var stået op – skælvende og bævende under de mægtige tanker, der fyldte hans sjæl!

Han frygtede for, at al denne menneskeelendighed skulle hindre gennemførelsen af hans plan.

Og i den tunge tavshed genlød det lille hus af hans faste skridt, mens han gik op og ned ad gulvet.

"Ak jo! Frelse menneskene – elske sin næste, give dem lighed og frihed," mumlede Pierre med bittert tonefald.

"Hør – hør Barthès, deroppe svarer hans skridt dig, han har tilbragt sit liv i fængsel for andres frihed!"

Men Guillaume var atter herre over sin bevægelse, han blev atter grebet af sin overbevisning – sluttede broderen i de stærke arme, hvor der var fred og redning for hans "lille Pierre".

"Nej, nej – sådan må jeg ikke tale – det er at bespotte, hvad der er mig helligst! Jeg vil have, at du med mig skal håbe og tro! Du skal arbejde, stræbe, elske, genfødes til livet. Kun livet kan give dig fred og helse!"

Tårerne steg Pierre til øjnene – han måtte lade sig rive med af broderens begejstring.

"Ak – hvor gerne jeg dog ville tro dig – prøve at følge dit råd! Jeg synes allerede, jeg føler, hvordan en svag håbets stråle lyser over mig. Men tage fat på livet – det kan jeg ikke – præsten er død – jeg er som en tom grav!"

Og en voldsom hulken brød over hans læber. Han sukkede så fortvivlet, i en sådan opgivelse af alt, at Guillaume også brast i gråd, og tæt trykket op mod hinanden i et trofast favntag græd de to brødre, overvældet af grænseløs rørelse i dette deres barndomshjem, hvor forældrenes skygger svævede om, indtil deres børn havde fundet forsoning og fred på Jorden.

Og gennem den brede vinduesåbning strømmede havens milde mørke ind til dem, mens Paris langt borte i synskredsen slumrede med alle sine frygtelige hemmeligheder under en rolig stjernebesået himmel.

Tredje bog

1

Om onsdagen, dagen før midfaste, skulle der hos Duvillards afholdes en stor basar til fordel for Arbejdsinvalidernes Stiftelse. Tre uhyre store sale i stueetagen, som vendte ud til den firkantede, inderste gård, skulle åbnes for en vrimmel af købere. Man sagde, at der var udstedt over 5000 billetter. Og det var en højst opsigtvækkende begivenhed, en formelig demonstration, at holde basar netop i det hus, der var blevet hjemsøgt af bombeattentatet! Rigtignok hviskedes der i krogene, at en sværm civilklædte politibetjente stod posterede ved Godot de Mauroy-gade og der omkring.

Det var Duvillard selv, som havde undfanget denne ypperlige idé, og baronessen måtte bøje sig for hans bestemt udtalte vilje, finde sig i al den ulejlighed, en sådan fest nødvendigvis medførte, og som formand stille sig i spidsen for veldædighedsværket med sin sædvanlige fornemme ligegyldighed.

Dagen forud havde *Globe*, inspireret af redaktør Fonsèque, der også var med i komiteen, bragt en sympatetisk artikel om basaren. Man bemærkede her, hvor smukt det var, at baronessen satte sig i spidsen for et sådant foretagende, gav sin tid og sine penge, ja bød publikum til gæst i sit eget hjem så kort tid efter, at det var blevet rystet i sin grundvold af det forfærdelige attentat – en sådan handling var ikke alene ædel, den var storslået og rørende af grænseløs medfølelse for dem, der led og frøs og sultede. Kunne man tænke sig et stoltere og værdigere svar på de bagvaskelser, der udslyngedes mod de rige og mægtige! Et svar, som med et slag måtte lukke munden på

alle dem, der beskyldte kapitalisterne for uvirksomhed og ligegyldighed overfor samfundets ulykker.

Klokken to åbnedes basaren, og salget varede til syv, fem hele timer. Men klokken tolv var endnu intet færdigt i stueetagen, og mens håndværksfolkene og damerne var beskæftiget med at dekorere borde og butikker, ordne salgsgenstandene i det sidste øjebliks rivende travlhed, var der, som de andre dage, et lille frokostselskab på første sal, hvori husets fortrolige venner deltog. Stemningen var måske en smule mere ophidset end ellers, for Sagnier havde samme morgen i *Folkets Røst* en ny artikel, der atter tordnede løs mod bestikkelserne i den afrikanske jernbanesag.

Med de giftigste ord og i de mest uforskammede udtryk spurgtes der, hvor længe man havde i sinde at holde folk for nar med denne bombehistorie og denne anarkist, som politiet stadig var på jagt efter og som det aldrig kunne få fat i. Denne gang nævnedes Barroux som den, der havde fået de 200.000 francs, og bladet lovede med det allerførste at offentliggøre listen over de 32 deputerede, der var indviklede i sagen. Mège ville sikkert interpellere for anden gang, og nu blev han så meget farligere under den almindelige ophidselse og forstyrrelse, hvori anarkistskrækken havde sat hele byen. Desuden gik det rygte, at Vignons parti var bestemt på at handle og benytte sig af omstændighederne for at få ministeriet styrtet. Krisen var overhængende og kunne blive yderst farlig. Heldigvis var der intet møde onsdag og torsdag, så der var to dages frist, i hvilke man kunne træffe sine bestemmelser og tage sine forholdsregler.

Eve var den formiddag blidere og mere smægtende end sædvanlig, hun så træt og bleg ud – der lå et slør af sørgmodighed over de skønne øjne.

Hun sagde, at forberedelserne til basaren havde overanstrengt hende, men sandheden var, at Gérard i de sidste fem dage undgik hende efter på ny at have undslået sig for at møde hende.

I dag var hun sikker på at træffe ham, derfor havde hun atter klædt sig i hvidt silke, en dragt, der gav hende et yngre udseende, men skønt hun endnu var smuk med den klare, fine hud, den pragtfulde figur og de fornemme, regelmæssige træk, kunne de seks og fyrretyve år dog godt ses i ansigtsfarven, der begyndte at blive rød og prikket, i rynkerne om den fine mund og om øjnene.

Camille viste sig i en af sine mørke kjoler, skønt hun var husets datter og ung pige – hun bar en brunlig dragt, der passede for "en ældre, sat person" som hun med et bittert smil kaldte sig selv. Men det smalle, mørke ansigt lyste af en skjult og ondskabsfuld glæde – hun så så godt ud, at man var nær ved at glemme den lille, forvoksede skikkelse over det prægtige hår, de strålende, sorte øjnes glans og den fine munds åndrige smil.

I den lille sølvbrokades dagligstue sad Eve med datteren og ventede på sine gæster, men der ventede hende straks en skuffelse: General Bozonnet trådte ind – uden søstersønnen – Gérard kom altså ikke til frokost.

Han forklarede, at grevinde Quinsac om morgenen ikke havde følt sig vel, og at Gérard som en god søn var blevet hos hende, men han ville indfinde sig, så såre basaren åbnedes ved totiden.

Mens Eve med en træt mine hørte på denne undskyldning og tænkte på, at hun vanskeligt kunne tvinge den unge mand til en forklaring i basartravlhed og menneskevrimmel, hvilede Camilles øjne på generalen med et triumferende, ondt blik.

I dette minut fo'r en mørk anelse gennem Eves sjæl, hun følte, at en ulykke truede hende, og hun så på datteren med en ængstelig forpint mine, idet blodet veg fra hendes kinder.

Derefter kom fyrstinde de Harn susende som en stormvind.

Hun skulle passe en butik for Eve, der holdt af hende for det liv og den munterhed, hun altid spredte omkring sig.

Fyrstinden optrådte i dag i en ildfarvet atlaskkjole, der stod godt til det krøllede, kortklippede, lysblonde drengehoved, som uafladeligt var i bevægelse, mens den magre og fine, lille skikkelse gestikulerende hoppede rundt i stuen, lo, fortalte, og morede alle med beretningen om de genvordigheder, hun havde haft på vejen her hen, idet hendes vogn var blevet påkørt og nær var gået midt over.

Og da husets herre sammen med Hyacinthe nu omsider viste sig, fo'r hun straks hen til den unge mand og skændte på ham, fordi han havde ladet hende i stikken aftenen forud – hun havde siddet og ventet på ham lige til klokken ti, da han havde lovet at gå med hende hen i en knejpe på Montmartre, hvor der foregik de mest hårrejsende grässeligheder, som hun brændte efter at se.

Gnaven og med slæbende stemme erklærede Hyacinthe, at han ikke havde kunnet slippe fra sine venner. Han havde overvåget en højst mærkelig magisk forestilling, hvor den hellige Thereses sjæl var blevet manet frem og havde fremsagt et elskovsdigt, en sonet.

Men nu kom Fonsèque ledsaget af sin hustru, en høj, mager, tavs og ret ubetydelig dame, som han aldeles ikke yndede at føre ud i selskabslivet, hvor han helst viste sig som ungkarl. Denne gang havde han ikke kunnet lade hende blive hjemme, da hun var med i damekomiteen, og han selv kom her som administrator, der nærede den største interesse for basaren. Fonsèque var munter som altid, livlig, ungdommelig og trods de halvhundrede år uden et gråt hår. Han bar sin sorte frakke på den korrekteste måde, man så straks, at han var en mand, der kendte sit eget værd som god konservativ republikaner og hovedredaktør af et velrenommeret blad: *Globe*. Men de, der kendte ham til bunds, kunne dog nok se, at han i dag ikke var ganske vel til mode, han blinkede nu og da med øjnene, og hans blik søgte straks Duvillards for at se, hvordan denne stod for den nederdrægtige artikel i *Folkets Røst*.

Da han så den store mand rolig og majestætisk som sædvanlig, blev han også lidt roligere, han havde jo indtil nu klaret sig godt, var nået til med ære at gå ud af spillet, hvor truende det end havde set ud – og han gav sig straks til at tale om forretninger med husets skønne frue.

"Har Deres Nåde nu talt med fader Froment om denne Laveuve, for hvis sag han så varmt talte? Alt er i orden, og han kan komme med manden, vi har nu i tre dage haft en plads ledig til ham."

"Ja, det ved jeg – men jeg har i over en måned ikke øjnet den gode fader Froment. Og derfor har jeg nu skrevet ham et par linjer til og bedt ham komme herhen i dag, så vil jeg selv meddele ham den glædelige nyhed."

"Jeg ville lade Dem have den fornøjelse, baronesse, derfor har jeg ikke sendt præsten nogen officiel meddelelse. Sagen lod til at ligge ham på hjertet! Han er en højst elskværdig personlighed, den fader Froment, ikke sandt."

"Jo – meget elskværdig – vi sætter ham alle så højt!"

Duvillard kom nu til og meldte, at man ikke skulle vente på Duthil, der havde telegraferet, at en uforudset forretning forhindrede ham fra at komme til frokost.

Atter blussede Fonsèques ængstelse op, men baronen, der forstod hans spørgende blik, var så nedladende at berolige ham, idet han med dæmpet stemme sagde:

"Å – intet af betydenhed! ... han har lovet at besørge noget for mig – gøre mig en lille tjeneste, og han kan først være her om en times tid."

Så trak han Fonsèque lidt til side:

"Hør, glem ikke den notits, jeg bad Dem om at optage!"

"Hvilken notits? Nå, om den soiré, hvor Silviane fremsagde et digt. Jeg ville netop tale med Dem om det. Jeg generer mig lidt ved det – hun bliver jo formelig skamrost i den."

Så fuld af ro som Duvillard var med sit præg af sejrssikkerhed og foragt, blegnede han dog, grebet af angst.

"Ja, men den skal og må ind, kære ven! De sætter mig i den dødeligste forlegenhed, for jeg har lovet Silviane, at den skal komme i Deres blad!"

Og hele uroen hos den lystne, gamle mand, der var beredt til at betale en hvilken som helst pris for den fornøjelse, man ville berøve ham, røbede sig i de flakkende øjne og skælvende læber.

"Nå, godt ord igen!" sagde Fonsèque, som morede sig i stilhed og var glad over dette forbundskab, "når det er så

alvorligt, skal notitsen blive optaget, det giver jeg Dem mit æresord på."

Alle gæsterne var nu samlede, da man ikke behøvede at vente på Gérard eller Duthil, og man gik endelig ind i spisesalen, mens de sidste hammerslag lød fra basarsalene neden under.

Eve sad mellem general Bozonnet og Fonsèque, Duvillard mellem fru Fonsèque og fyrstinde Rosemonde, og de to børn, Camille og Hyacinthe hver for sin bordende. Det var en noget forstyrret frokost, for pigerne kom tre gange og gjorde vanskeligheder og bad om besked. Uafbrudt gik dørene, selv væggene syntes at ryste i den uvante støj, huset genlød af under de sidste forberedelser. Man talte med afbrydelser, alle febrilsk springende, om et bal hos indenrigsministeren dagen i forvejen, om en folkefest, som skulle finde sted dagen efter midfastedag. Stadig kom man tilbage til salgsudbyttet, prisen, man havde betalt for genstandene, priserne, for hvilke de skulle sælges, den sandsynlige samlede indtægt, mens alt dog druknede i pikante historier, latter og spøg. Da generalen kom til at nævne Amadieu, sagde Eve, at ham turde hun ikke mere bede til frokost, i den grad var han optaget af kriminalretten, men hun håbede, at han nok sendte hende sit bidrag. Fonsèque morede sig med at drille fyrstinde Rosemonde med hendes ildrøde silkekjole, han påstod, at hun allerede brændte i helvedes hede flammer, en bemærkning, som rigtig godtede hende med sin hentydning til hendes sidste lidenskab, satanismen. Duvillard viste sig korrekt elegant af hensyn til den tavse fru Fonsèque, mens Hyacinthe, for at sætte Rosemonde i forbavselse, med få ord forklarede den trylleformel, med hvilken man omdannede en ren yngling til en engel.

Og Camille, der var i en løftet stemning, kastede nu og da et glødende blik på sin moder, som blev mere og mere urolig og nedtrykt, efterhånden som hun mærkede, at datteren blev mere og mere livlig og aggressiv, parat til åben og skånselsløs krig.

Da desserten var forbi, hørte moderen datteren sige højt med skarp, udfordrende stemme:

"Å, snak ikke til mig om disse gamle damer, som endnu lader, som om de leger med dukker, sminkede og udklædte som konfirmandinder. I grunden er de alle krokodiller, der æder små børn. Jeg afskyr dem."

Eve blev nervøs og rejste sig.

"Jeg beder Dem undskylde, at jeg således skynder på Dem. Frokosten har været så forstyrret, men jeg er bange for, at vi ellers ikke får kaffe ... og i hvert fald er det godt at trække lidt frisk luft."

Kaffen blev serveret i den lille sølvbrokades dagligstue, hvor der stod en dejlig kurv med gule roser, for baronessen havde en sand lidenskab for blomster og forvandlede huset til et uafbrudt forår.

Med dampende kaffekopper i hænderne førte Duvillard straks Fonsèque ind i sit værelse for at ryge en cigar og passiare ugenert, men gennem døren, der stod helt åben, hørte man utydeligt deres tykke stemmer.

General Bozonnet, der var henrykt over i fru Fonsèque at have fundet en alvorlig og stille dame, som gad høre på ham uden nogen sinde at afbryde, fortalte hende en meget lang historie om en officersfrue, der i 1870 havde fulgt sin mand i alle slagene. Hyacinthe drak ikke kaffe, som han foragteligt kaldte en portnerdrik. Han gjorde sig et øjeblik fri for

Rosemonde, der smækkede med tungen, drak et glas akvavit og hviskede til sin søster:

"Det var dumt, hvad du i lige sagde med hentydning til moder. Jeg blæser det hele et stykke, det ved du! Men det ender med, at man lægger mærke til dit væsen, og jeg siger dig, at dine ord var ligefrem simple."

Camille så fast på ham med sine sorte øjne.

"Og jeg vil bede dig være så venlig at passe dig selv."

Han blev bange, han vejrede stormen, der var i anmarch, fik fyrstinde Rosemonde ind i den røde salon ved siden af for at vise hende et nyt maleri, som hans fader havde købt dagen i forvejen, og kaldte på generalen, som førte fru Fonsèque derind.

Moder og datter stod et øjeblik alene, ansigt til ansigt; Eve sønderknust, støttet til en konsol, altid slap ved den mindste sorg i sin blide godhed, altid parat til tårer i sin naive og fuldstændige egoisme. Hvorfor hadede datteren hende dog – var det hende en glæde at forstyrre den sidste lykke, hun havde tilbage? Hun så bekymret på Camille, mere fortvivlet end forbitret og fik den ulykkelige idé, i det øjeblik da den unge pige også ville gå ud af stuen, at kalde hende tilbage for at gøre en bemærkning om hendes toilette.

"Det er urigtigt af dig, mit barn, at ville klæde dig på som en gammel dame, det klæder dig ikke."

Og ud af den kurtiserede, tilbedte, smukke kvindes blide øjne lyste tydeligt medlidenheden med dette stygge og vanskabte væsen, som hun aldrig havde kunnet vænne sig til at anerkende som sin datter. Den ene skulder højere end den anden, den pukkelryggedes lange arme, en profil som en ged – var det

muligt, at en sådan vantrivning havde hendes majestætiske skønhed til udspring, denne skønhed, som hun selv havde tilbragt hele sit liv med at elske og dyrke, den eneste religion, hun nogen sinde havde forstået? Al hendes smerte og al hendes skamfuldhed over at have et sådant barn genlød i hendes skælvende stemme.

Camille stod pludselig stille, som om et piskeslag havde ramt hende midt i ansigtet. Hun gik helt hen til moderen, og i hendes få, hviskende ord lå en frygtelig forklaring:

"Du synes ikke, jeg tager mig ud? Så skulle du have taget dig af mig, passet på, at mine kjoler var smagfulde, lært mig hemmeligheden ved at være smuk."

Eve havde allerede fortrudt sine ord, angst som hun var for pinlige indtryk, kævleri og sårende ord. Hun ville se at komme hurtigt bort, da hun ventedes neden under til basaren.

"Å, herregud, barn, far dog ikke frem, når alverden kan høre os ... jeg har altid holdt af dig ..."

Med en kort, uhyggelig latter afbrød Camille hende.

"Du holdt af mig! Å, stakkels mama, du er formelig morsom. Har du nogen sinde holdt af nogen? Du vil gerne have, at man skal holde af dig, det er en anden sag. Men dit barn, har du noget begreb om, hvordan man holder af sit barn? Du har altid holdt mig borte fra dig, fordi du fandt mig styg, skammede dig over mig. Desuden havde du ikke dage og nætter nok til at elske dig selv ... og lyv nu ikke, stakkels mama, du ser på mig i dette øjeblik som på en vanskabning, der er dig imod og generer dig."

Nu var alt forbi. Scenen måtte spilles til ende. Ansigt mod ansigt, med sammenbidte tænder, lød deres ophidsede, hviskende stemmer.

"Jeg befaler dig at tie stille, Camille! Jeg tåler ikke et sådant sprog."

"Jeg tier ikke stille, når du søger at såre mig. Hvis det er urigtigt af mig at klæde mig på som en gammel dame, er det måske ligefrem latterligt af en ældre kone at klæde sig på som en ung pige, som brud!"

"Som brud? Hvad mener du?"

"Å, du forstår mig godt … jeg vil dog blot lade dig vide, at ikke alle finder mig så styg, som du gør dig umage for at tro."

"Hvis du er styg, er det, fordi du ikke vil klæde dig med smag. Jeg har ikke sagt andet."

"Jeg klæder mig, som jeg har lyst til og uden tvivl meget godt, siden jeg også har mit publikum!"

"Virkelig, er der en, som elsker dig? Så lad ham fri, og han skal få dig!"

"Ja, naturligvis, naturligvis! Så var du mig kvit, ikke sandt – og så fik du mig at se i brudedragt."

Deres stemmer blev trods al umage, de gjorde sig, højere.

Camille standsede, trak vejret og tilføjede med sagte, hvislende stemme:

"Gérard kommer en af dagene for at bede om min hånd."

Bleg, med stive øjne syntes Eve ikke at have forstået disse ord.

"Gérard – hvorfor fortæller du mig det?"

"Fordi det er Gérard, som elsker mig – som vil gifte sig med mig – du driver mig til det yderste ved og altid at snakke om, hvor uheldig jeg er – du behandler mig, som jeg var en skifting, et uhyre, der skræmmer folk bort! Men jeg vil forsvare mig – jeg vil fortælle dig, hvem det er, der ønsker at få mig til kone – så

kan du da se, at alle mennesker ikke er af din mening angående din datter og hendes ydre!"

De tav. Striden syntes skakmat lige overfor dette forfærdelige, der pludselig havde rejst sig imellem dem. Men her var det ikke længere en moder og en datter, det var to rivaler, der led og kæmpede.

Eve trak vejret dybt, hun så sig om i angst, for at nogen skulle komme ind og høre eller se dem. Derfor sagde hun bestemt:

"Du kan ikke gifte dig med Gérard."

"Men hvorfor i al verden skulle jeg ikke kunne gifte mig med Gérard?"

"Fordi jeg ikke vil have det – det er umuligt."

"Det er jo ingen grund, lad mig vide, hvorfor det er umuligt?"

"Grunden er simpelt hen, at dette ægteskab er umuligt."

"Nej, nu skal jeg sige dig grunden, siden du nøder mig dertil – grunden er den, at Gérard er din elsker. Men hvad gør det, siden jeg ved det og alligevel gerne vil have ham!"

Hendes lynende øjne tilføjede:

"Og det er netop derfor, jeg vil have ham."

Hendes lange fortvivlelse over at være krøbling, hendes raseri over, lige fra hun var lille, at se sin skønne moder blive kurtiseret og tilbedt, ophidsede hende til at hævne sig og triumfere over hende.

Nu kunne hun endelig berøve hende denne elsker, som hun så længe havde misundt hende!

"Hvad siger du, ulykkelige barn," stammede Eve, der var en besvimelse nær. "Du ved jo ikke, hvad du siger – du piner mig frygteligt."

Men hun måtte igen tage sig sammen og smile, for Rosemonde kom farende ind fra salen ved siden af og råbte, at nu måtte hun komme ned, man skulle til at åbne adgangen, og hun måtte være i sin butik, ja, hun skulle straks komme. Hun måtte støtte sig til konsollen for ikke at segne om.

"Ved du hvad," sagde Hyacinthe, der kom ind til søsteren. "Det er dumt og upassende af jer at stå her og skændes, kom nu hellere ned."

"Gå du bare din vej," sagde Camille hårdt, "og se at få de andre med, det er bedre, end at de står her og hænger over os."

Hyacinthe så på sin moder som en søn, der var inde i forholdene og som fandt det hele latterligt, det ærgrede ham at se hende så lidt energisk overfor søsteren, *den giftige tøs*, som han kaldte hende. Han gik imidlertid fra dem og ville se at få de andre med neden under.

Man hørte Rosemondes latter fjerne sig, mens generalen førte fru Fonsèque ned, idet han fortalte en ny historie.

Men lige som moderen og datteren troede sig alene, hørte de igen stemmer, og det ganske nær ved. Det var Fonsèque og Duvillard. Faderen var der endnu og kunne måske høre dem.

Eve følte, at hun burde gå, men hun havde ikke styrke til det, det var umuligt, efter de ord, der som et slag havde truffet hende. Hun var halvt bevidstløs af fortvivlelse og frygt for at miste Gérard.

"Gérard kan ikke gifte sig med dig, han elsker dig ikke."

"Han elsker mig."

"Du bilder dig det ind, fordi han har været god og venlig imod dig, da ingen andre tog sig af dig – men han elsker dig ikke."

"Jo han gør – han elsker mig, først fordi jeg ikke er en tosse som så mange andre, men især fordi jeg er ung."

Det var et nyt sår, Camille tilføjede sin moder med en hånsk ondskabsfuldhed, hvori hun røbede sin triumferende glæde over endelig at se al denne dejlighed falme og visne.

"Å – mama – du har rent glemt, hvad ungdom betyder – selv om jeg ikke er smuk, så er jeg ung, jeg har klare øjne og friske læber, og desuden har jeg et hår, som jeg kunne svøbe mig helt ind i, hvis jeg ville – ungdommen har altid en ubeskrivelig magt. Er man derimod ikke ung længere, så er det hele forbi, stakkels mama! Hvad kan det hjælpe, man har været smuk og strider for at holde sammen på stumperne? Det hele er dog kun sørgelige rester, som kun vækker medlidenhed og uvilje."

Hun havde sagt dette med en så hård og skarp stemme, at hver sætning traf moderens hjerte som knivstik og bragte tårer i den ulykkeliges øjne.

Ja, det var sandt, hun var våbenløs overfor ungdommen, hun fortvivlede over at blive gammel og føle, at kærligheden gik fra hende nu, da hun følte, at hun som en overmoden frugt faldt ned fra grenen.

"Aldrig vil Gérards moder samtykke i, at han gifter sig med dig."

"Det bliver hans sag at få hende til det – jeg ejer to millioner, og med to millioner kommer man over mange vanskeligheder."

"Du vanærer ham jo ved at sige, at han tager dig for dine penges skyld?"

"Aldeles ikke. Gérard er en brav og hæderlig fyr. Han elsker mig og tager mig for min egen skyld – men du ved, han ikke er rig, han er seks og tredive år, har endnu ingen stilling og må

altså tage hensyn til, at en kone bringer rigdom sammen med lykke – for du forstår jo nok, mama, at det er lykken, jeg bringer ham, den sande kærlighed og en betrygget fremtid."

De stod der ansigt til ansigt.

Ingen af dem ville give efter, uagtet de udsatte sig for at blive overraskede her, hvor alle døre stod åbne, tjenerne kunne komme ind hvert øjeblik, og faderens muntre stemme stadig kunne høres tæt ved.

"Han elsker dig, han elsker dig – det bilder du dig ind, men han har aldrig sagt det til dig."

"Han har sagt mig det tyve gange og gentager det, hver gang vi er alene."

"Ja, som til en lille pige, man vil fornøje – aldrig har han sagt til dig, at det var hans hensigt at gifte sig med dig."

"Han sagde det endnu sidste gang, han så mig. Vi er enige – han venter kun sin moders samtykke for at anholde om min hånd."

"Ak, du lyver, ulykkelige barn, du lyver! Du vil kun pine mig. Du lyver, du lyver!"

Hendes smerte gav sig endelig luft i dette udbrud.

Hun havde glemt, at hun talte med sin datter, hun var kun en elskende kvinde, der blev hånet og bragt til fortvivlelse af en rivalinde.

Hun brast i gråd og udbrød:

"Det er mig, det er mig, han elsker! Sidste gang har han tilsvoret mig det, hører du, svoret ved sin ære, at han ikke elskede dig og aldrig ville gifte sig med dig."

Camille påtog sig en drilagtig og medlidende mine og brast i en lille skarp latter.

"Ak, stakkels mama! Jeg har virkelig ondt af dig. Du er så barnagtig – ja det er virkelig dig, der er barnet – hvor kan det være, at du, der må have så megen erfaring, kan lade dig sådan føre bag lyset af en mands forsikringer! Men han er ikke ond, det er netop derfor, han siger alt, hvad du vil, egentlig er det lidt fejt af ham, men han ønsker jo blot at gøre dig en glæde."

"Du lyver, du lyver!"

"Hør nu en gang – når han ikke kommer mere, og når han i dag er knebet ud fra frokosten, så er grunden den, at han er grundigt ked af dig. Han har givet dig rejsepas, stakkels mama, og du gør bedst i at finde dig i det. Han fortsætter at være elskværdig, fordi han er velopdragen og ikke ved, hvordan han skal bryde med dig – sagen er den, at han har medlidenhed med dig!"

"Du lyver, du lyver!"

"Spørg ham kun selv som den ømme moder, du bør være. Søg en åben og ærlig forklaring med ham, spørg ham i al venskabelighed, hvad han har i sinde. Og kom ham så lidt i møde, glem ikke, at hvis du elsker ham, bør du i hans egen velforståede interesse straks give dit samtykke. Lad ham få sin frihed, og du skal få at se, hvem det er, han elsker."

"Du lyver, du lyver! – Elendige barn, der kun lægger an på at pine og dræbe mig!"

I sin fortvivlelse og sorg kom Eve til at tænke på, at hun var moderen og burde straffe sin vanartede datter.

Hun havde ingen stok ved hånden, men i en kurv med gule roser greb hun en håndfuld langstilkede blomster og slog Camille i ansigtet med dem.

En blodsdråbe piblede frem på den venstre tinding tæt ved øjenlåget.

Ved denne afstraffelse fo'r den unge pige, ude af sig selv og blodrød i ansigtet, hen imod hende med hævet hånd, rede til at slå igen.

"Tag dig i agt, moder! Jeg sværger dig til, at jeg slår løs på dig som en simpel gadetøs! – men dét kan du være sikker på, at jeg vil have Gérard, at jeg gifter mig med Gérard, og at jeg tager ham fra dig ved en skandale, hvis du ikke lader mig få ham godvilligt."

Efter sit vredesudbrud faldt Eve sammen og segnede om i en lænestol.

Og hele hendes rædsel for stridigheder kom igen med hendes trang til et lykkeligt liv, egenkærlig nydelse og til smiger og tilbedelse.

Camille viste sig endelig truende og hensynsløs, som hun var, en hård og mørk sjæl, fuld af nag og hævntørst, beruset af sin grusomhed.

Der blev en højtidelig tavshed, og i den hørte man igen Duvillards muntre stemme fra det tilstødende værelse.

Moderen gav sig til at græde sagte, da sønnen, Hyacinthe, kom løbende op ad trappen og fo'r ned i den lille sal.

Han betragtede de to damer og slog ud med hånden i grænseløs ringeagt for deres tåbelighed.

"Nå sådan, nu er I vel snart færdige! Var det ikke det, jeg sagde? I havde gjort bedre i at komme ned straks – alle mennesker spørger efter jer dernede og jeg kommer for at hente jer."

I den bevægelse og den trang, som de følte til at blive ved med at såre og pine hinanden, ville Eve og Camille måske ikke være fulgt med ham, hvis Duvillard og Fonsèque, der var færdige med deres cigar, ikke var kommet ud af kabinettet med den besked, at de nu også ville gå ned.

Eve måtte rejse sig og smile med tørre øjne, mens Camille rettede på sit hår foran spejlet og med snippen af sit lommetørklæde aftørrede den lille blodsdråbe i tindingen.

Neden under i de tre store sale, der var dekorerede med vævede tapeter og grønne planter, var der allerede en mængde mennesker.

Bordene var betrukket med rødt silke, hvilket fremhævede varerne på det pragtfuldeste, og intet magasin kunne være bedre forsynet, for der var alt lige fra skitser af de største malere, de berømteste forfatteres autografer, ned til sokker og kamme. Hele dette virvar gjorde et meget tiltalende indtryk, og dertil kom en buffet, hvor hvide hænder udskænkede champagne, to tombolaer, en lirekasse og en engelsk karre, forspændt med en lille pony. En sværm af unge, smukke piger solgte lodder midt i vrimlen. Men, som Duvillard så rigtigt havde tænkt, det bedste ved det hele var den uhyggelige fornemmelse, der fik de smukke damer til at gyse, når de gik under den porthvælving, hvor bomben var sprunget. De første, aller almindeligste reparationer var fuldendte, murene og loftet udbedrede, kun malingen manglede endnu, og den frygtelige ødelæggelse viste sig som friske sår på de nye sten og overkalkninger. Ængstelige, men alligevel tilfredse ansigter kiggede ud ad vognene, som i en ustandselig rækkefølge rullede

ind i gården. Og når man var kommet ind i de tre sale, foran butikkerne, taltes der ustandseligt om attentatet.

"Ak, min kære, har De set det, det er ligefrem rædsomt med alle disse mærker. Hele huset har været lige ved at blive sprængt i luften ... og tænk, de kan jo godt begynde igen, mens vi er her. Der hører virkelig mod til at komme, men dette veldædige øjemed er så prisværdigt, der skal nok bygges en ny pavillon ... desuden kan de afskum da også se, at vi ikke er bange ..."

Da baronesse Eve og Camille endelig kom ned til deres butik, var de andre damer allerede i travl virksomhed med at sælge under fyrstinde Rosemondes ledelse. Hun var ved sådanne lejligheder storartet i retning af snildhed og nærighed. Hun narrede køberne lige i deres åbne øjne.

"Nå, er De endelig der," udbrød hun, "tag Dem i agt, der er masser, der kommer at købe for at få sagerne billigt. Men jeg har dem i kikkerten, de roder rundt i alting, og så benytter de sig af lejligheden, når man har tabt hovedet og hverken ved ud eller ind, til at få varerne for spotpris. Men pas bare på, jeg skal få dem til at gå ordentlig i tøjet."

Eve, der ikke duede til at sælge, nøjedes med at trone bag sin disk og lade munter som de andre. Huk gav blidt nogle gode råd til Camille, som denne hørte på smilende og lydig.

Men den ulykkelige kone var ved at bukke under ved tanken om, at hun skulle blive der til klokken syv og pines over for alle disse mennesker uden udsigt til nogen som helst lindring.

Det var hende derfor en lettelse at få øje på fader Pierre Froment, der sad på en rød fløjlsbænk tæt ved hendes butik. Hun kunne næsten ikke stå på benene længere og gik hen og satte sig ved siden af ham.

"Å – goddag, fader, jeg håber, De har fået mit brev … jeg har en god efterretning til Dem og har villet give Dem lejlighed til selv at kunne overbringe den til Deres protegé, til denne gamle mand, De anbefalede mig så varmt … alt er i orden, og De kan komme med ham straks, om De vil."

Pierre så forbavset på hende.

"Laveuve? – men han er død."

Nu var det hendes tur til at blive forbavset.

"Hvad siger De, er han død? … men det har De jo ikke sagt mig noget om. Hvis De anede, hvilken ulejlighed jeg har haft, hvor meget der er snakket frem og tilbage, alle de forhandlinger og alt det, der er blevet skrevet … er De også vis på, at han er død?"

"Ja, død er han – og det er over en måned siden, han døde."

"Har han været død i en måned? Men det kunne vi da ikke ane, De har jo slet ikke ladet høre fra Dem … du gode Gud, hvor det er kedsommeligt, at han er død, det vil nøde os til at gøre det alt sammen om igen."

"Ja, han er død. Jeg havde måske burdet underrette baronessen om det, det indrømmer jeg … men hvor om alting er, så er han død."

Ved sådan den ene gang efter den anden at høre ordet død gentaget i forbindelse med den sag, som hun nu i en måned havde beskæftiget sig med, løb det Eve koldt ned ad ryggen og gjorde hende ganske fortvivlet. Det var som et ondt varsel om den kolde død, der nu ventede hende, hyllet i hendes sidste kærligheds liglagen. Mod sin vilje kom Pierre til at smile ad denne skrækkelige ironi, ad den barmhjertighed, der først kommer til orde, når folk er døde.

Præsten blev siddende, men baronessen rejste sig, da hun fik øje på Amadieu. Han havde hastværk og skyndte sig med at vise sig og købe nogle småting, før han skulle tilbage til Kammeret.

Men den lille Massot, *Globes* reporter, der gik og listede rundt om butikkerne, fik øje på ham og styrtede sig over ham for at få noget at vide.

Han gav sig til at holde et fuldstændigt krydsforhør over sagen mod Salvat, maskinarbejderen, som var beskyldt for at have kastet bomben i porten. Var det egentlig ikke et påfund af politiet, som nogle aviser påstod? Var man virkelig på det rette spor? Og ville politiet da snart kunne få fat på ham?

Amadieu ville ikke indlade sig på nogen forklaring. Han sagde, som rigtigt var, at sagen endnu ikke vedkom ham, og at han først fik at gøre med den, når Salvat var anholdt, og den blev overgivet ham til behandling.

Men bag hans vigtige og lumske udtryk, og mens han optrådte som den verdenskloge øvrighedsperson, anede man, at han kendte sagen til bunds, og at der var nært forestående afsløringer i vente. Damerne flokkedes om ham, en kreds af smukke kvinder trængte sig nysgerrigt frem for at høre på denne røverhistorie, der bragte dem til at gyse og blegne.

Amadieu trak sig tilbage, efter at han hos fyrstinde Rosemonde for tyve francs havde købt et cigaretetui, der måske var halvanden franc værd.

Da Massot så Pierre, gik han hen og hilste på ham.

"Ikke sandt, fader, denne Salvat må jo være pokker i vold nu, hvis han da har benyttet tiden ... politiet gør sig dog altid til nar."

Rosemonde kom hen til dem med Hyacinthe og sagde:

"Hr. Massot, jeg tager Dem til opmand, De kommer jo overalt ... *Le Cabinet des Honneurs*, den knejpe på Montmartre, hvor Legras synger sin sang om "Rendestenens blomster" ..."

"Det er et nydeligt sted. Jeg ville såmænd ikke tage en gendarm derhen – min nådige."

"Spøg til side, hr. Massot, det er mit ramme alvor. Kan en ordentlig dame ikke komme der, hvis hun har en herre med?"

Og uden at give ham tid til at svare, vendte hun sig til Hyacinthe og sagde:

"Der kan De selv se, hr. Massot siger ikke nej ... De følger mig altså derhen i aften. Det er en aftale."

Hun skyndte sig tilbage til sin butik og solgte et brev knappenåle til en gammel dame for ti francs.

Den unge mand mumlede med træt og gnaven stemme:

"Å, hun er jo tosset med sine græsselige påfund, det fruentimmer."

Massot trak filosofisk på skuldrene – damer skulle jo dog også have lov til at more sig. Da Hyacinthe havde fjernet sig, slæbende sin giftige ringeagt rundt mellem de smukke, unge piger, der solgte lodder til tombolaerne, tillod Massot sig at mumle:

"Den småfyr der trænger lige godt til et fruentimmer, der ville tage sig en smule alvorligt af ham!"

Idet han igen vendte sig til Pierre, udbrød han:

"Men der har vi jo Duthil ... Sagnier sagde dog i morges, at Duthil ville komme til at tilbringe natten i fængsel."

Det var ganske rigtigt Duthil, der smilende og ivrigt arbejdede sig gennem sværmen for at komme hen til Duvillard

og Fonsèque, som stod og talte sammen i nærheden af baronessens butik.

Og straks slog han ud med hånden for sejrrigt at antyde, at han havde haft held med sig i den delikate mission, som var blevet ham betroet.

Det drejede sig ikke om mindre end en dristig manøvre for at påskynde Silvianes engagement ved Comédie-Française. Hun havde fået den idé, at baronen skulle føre hende sammen til middag i *Cafe Anglais* med en indflydelsesrig kritiker, som, sagde han, måtte tvinge direktionen til at åbne døren på vid gab for hende, så snart den havde lært hende at kende. Det var ikke let at få kritikeren til at modtage indbydelsen, da han gik for at være gnaven og streng. Duthil, der da også først var blevet afvist, udfoldede i tre dage hele sin dygtighed. Nu strålede han, han havde sejret.

"Kære hr. baron, i aften kl. 7.30. Det har skam kostet mere møje end at få lavet majoritet ved en afstemning."

Og han lo med levemandens frejdige uforskammethed, der lod sig så lidt genere af hans samvittighed som politiker, at han var henrykt over denne lille, fine hentydning til den ny angivelse i *Folkets Røst*.

"Spøg ikke," hviskede Fonsèque, som godtede sig ved at sætte lidt skræk i ham. "Det ser rigtig uhyggeligt ud for os!"

Duthil blev bleg, så i ånden både politi og fængsel. Det kom over ham i anfald, ligesom mavekneb, men i sin ubevidste mangel på moralsk sans slog han sig hurtigt til ro og gav sig straks til at le. For pokker – livet var jo skønt!

"Pyt," svarede han fornøjet, blinkende til Duvillard, "vi klarer os nok."

Denne trykkede glad hans hånd, takkede ham og sagde, at han var en brillant fyr. Så vendte han sig til Fonsèque:

"Dem ser vi jo også i aften. Det er aldeles nødvendigt. Der må gøres noget imponerende for Silviane. Duthil skal repræsentere Kammeret, De pressen, jeg pengene ..."

Han standsede pludselig, da han så Gérard komme og langsomt, med alvorlig mine bane sig en diskret vej midt gennem damemængden. Han vinkede ad ham.

"Hør, Gérard, gør mig en tjeneste."

Han fortalte ham derpå hele sagen med den indflydelsesrige kritiker, der havde taget mod indbydelsen, om middagen, der skulle afgøre Silvianes fremtid, om den pligt, som alle hendes venner havde til at støtte hende.

"Jeg kan ikke," svarede den unge mand forlegen, "jeg skal spise hos min moder, som var lidt upasselig i morges."

"Deres moder er alt for fornuftig til ikke at forstå, at det drejer sig om en sag af særlig vigtighed. Gå hjem og gør Dem fri. Fortæl en historie, sig, at en vens lykke afhænger af Deres nærværelse."

Og da Gérard vaklede:

"Kort sagt, min ven, jeg trænger til Dem, jeg må have en, der hører til selskabet. Selskabet, ved De, har meget at sige på teatret. Når vor kære Silviane har selskabet på sin side, er sejren vundet for hende!"

Gérard lovede at komme og blev stående et øjeblik for at tale med sin onkel, general Bozonnet, der var strålende henrykt over dette mylder af kvinder, i hvilket han drev om som et gammelt, aftaklet skib.

Efter at have takket fru Fonsèque for hendes elskværdige opmærksomhed og købt en autograf af biskop Martha for 100 francs, forsvandt han i sværmen af de unge piger. Han fløj som en bold fra den ene til den anden og kom tilbage med hænderne fulde af lodsedler.

"Hør, min dreng, jeg vil råde dig til ikke at vove dig ind mellem de unge damer. Den sidste skilling vil de flå dig for – men hør, husets datter vil tale med dig."

Så snart Camille havde fået øje på Gérard, ventede hun på ham og smilede til ham.

Og da deres øjne mødtes, måtte han gå hen til hende, skønt han i samme øjeblik følte, at Eves fortvivlede blik hvilede på ham, kaldte på ham, bønfaldt ham.

Camille, der mærkede, at hendes moder passede på hende, overdrev sin elskværdighed som sælgerske, benyttede sig af de små friheder, som velgørenhedsfeberen tillod, puttede småting i den unge mands lommer, gav ham andre i begge hans hænder, som hun trykkede i sine, og det med en strålende ungdommelighed, med en friskklingende latter, som pinte hendes rivalinde forfærdeligt.

Eve, der led alt for meget ved det, ville lægge sig imellem, skille dem ad.

Men da standsede Pierre netop i forbigående, optaget af en idé, som han ville meddele hende, før han forlod basaren.

"Deres nåde – nu, da Laveuve er død, og De har gjort dem så megen ulejlighed for den friseng, som er blevet ledig, gør mig da den tjeneste ikke at disponere over den, før jeg har talt med vor velærværdige ven, fader Rose. Jeg træffer ham i aften, og

han, der altid kender så megen elendighed, vil være lykkelig ved at kunne afhjælpe den og føre en af sine fattige til Dem."

"Ja vist så," stammede baronessen, "det skulle glæde mig. – Som De synes, jeg skal vente lidt – uden tvivl, De har ret."

Hun skælvede, lidende og ulykkelig, som hun var, og vidste næppe mere, hvad hun sagde.

Hun kunne ikke blive herre over sin lidenskab, hun forlod præsten uden at lægge mærke til, at han blev stående, da det endelig lykkedes Gérard, under hendes smertefulde, bønfaldende blik, at slippe ud af datterens hænder for at hilse på moderen.

"Hvor det er sjældent at træffe Dem," sagde hun højt med et smil, "man ser Dem ikke mere."

"Nej," svarede han forekommende og velopdragen, "jeg har været syg – ja, jeg forsikrer Dem, et let ildebefindende."

Han syg! Hun betragtede ham med moderlig uro.

Hans fornemme, stolte udtryk, hans fine ansigt og smukke skikkelse, syntes hende virkelig falmet, som en kalket grav, der under overfladens fornemhed skjulte det indres uoprettelige forfald.

Ganske vist måtte han med sin medfødte godhed føle sit unyttige og forfejlede liv som en pine, han måtte lide under de penge, han kostede sin fattige moder, under nødvendigheden af at måtte ende med at kaste sig i armene på denne rige pige, denne krøbling, som først havde vakt hans medlidenhed.

Og hun følte selv, hvor svag han var, et bytte for en sådan pinsel, et vrag, at hendes hjerte strømmede over til en brændende bøn, som hun næppe formåede at mumle frem midt i denne mængde, som kunne høre den.

"De lider! Ak, jeg er selv ved at forgå af pine – Gérard, vi må ses, jeg vil have det."

Forvirret stammede han:

"Nej, jeg beder Dem, lad os vente."

"Gérard, det må ske, Camille har fortalt mig Deres planer. De kan ikke afslå mig det, jeg må tale med Dem!"

Skælvende gjorde han endnu et forsøg på at slippe fra dette grusomme opgør.

"Men på det sted, som De ved, er det umuligt, adressen er kendt."

"Nå, så i morgen klokken fire i den lille restaurant i Bois de Boulogne, hvor vi tidligere har truffet hinanden."

Han måtte love det. De skiltes. Camille drejede hovedet og iagttog dem.

En strøm af kvinder belejrede butikken. Baronessen gav sig til at sælge, træt og ligegyldig, mens Gérard opsøgte Duvillard, Fonsèque og Duthil, der kun tænkte på deres middag med Silviane.

Pierre havde hørt en hel del. Han kendte dette hus, de lidelser, de sjælens og legemets sår, som det bar på, og som skjultes under glansen af så megen rigdom og magt.

Det var et stadig voksende sår, forpestet og blødende, en kræftskade, der fortærede fader, moder, datter og søn, indbyrdes løste fra alle bånd.

For at komme ud var Pierre nær ved at blive kvalt i den sværm af købelystne damer, som gjorde basaren til en begivenhed.

Hist nede i skyggen og mørket løb Salvat for sit liv, mens Laveuve, den døde, føltes som et ironisk slag i ansigtet på denne støjende og ørkesløse veldædighed.

2

Hvor var der dog fredeligt og rart hos den gode fader Rose i den lille stueetage i Cortot-gade med den lille stump af en have bagved! Her hørtes ingen vognrummel, intet, der mindede om Paris og dens larm der ovre på den anden side af Montmartre-højden. Her var så stille og roligt som i en fjern, indslumret provinsby.

Klokken slog syv, tusmørket var ved at falde på, Pierre sad der i den tarvelige spisestue og ventede på, at husholdersken skulle sætte maden på bordet. Fader Rose var blevet urolig over ikke at se noget til ham i hele den måned, hvor han havde lukket sig inde med sin broder ude i Neuilly, og havde derfor skrevet til ham den foregående dag for at bede ham komme og spise til middag hos sig. Så kunne de snakke lidt i ro sammen om deres sager, for Pierre sendte ham stadig penge til deres fælles fattige, og de havde, fra den gang Rose boede i Cabonne-gade, fra tid til anden haft regnskaber at opgøre sammen.

Efter middagen ville de tale om alt dette og undersøge, om de ikke kunne gøre mere og gøre det bedre end hidtil. Og den gode præst strålede ved tanken om denne fredelige aften, som han og Pierre skulle tilbringe med at tale om hans kære fattige, hans eneste morskab, den eneste fornøjelse, han havde, og som han hengav sig til med lidenskab, som var det en synd – uden at bryde sig om alle de ærgrelser, hans ubetænksomme godgørenhed allerede havde skaffet ham.

Pierre var lykkelig over at kunne skaffe sin gamle ven denne fornøjelse, og hans eget sind var nu roligere, han fandt lindring og hvile for nogle timer ved dette tarvelige middagsmåltid, i al

denne godhed, der omgav ham og mindede ham så lidt om hans daglige livs forfærdelige pine. Han huskede på pladsen i stiftelsen, som baronesse Duvillard havde lovet ikke at give bort, før han havde spurgt fader Rose, om han ikke kendte en eller anden stakkel, der fortjente, at man gjorde noget for ham. Og han talte om det, endnu før de gik til bords.

"En stakkel, som fortjener, man interesserer sig for ham – å, min kære ven, det gør de jo alle! Når det gælder at hjælpe, især en gammel, arbejdsløs arbejder, har man desværre kun alt for mange at vælge imellem, man er blot bedrøvet over at kunne redde så få ud af fattigdommens pine!"

Dog gav han sig til at tænke efter, blev ivrig og traf sin bestemmelse trods sine skrupler og den smertelige kamp, de kostede ham.

"Jeg har en, der passer. Den elendigste, mest forpinte og usle stakkel, man kan tænke sig, en gammel mand på to og halvfjerds, en snedker, som har været på fattigvæsenet i de otte eller ti år, han ikke har haft arbejde. Jeg ved ikke, hvad han hedder, alle kalder ham "den lange gamle." Han har ofte i ugevis ikke vist sig ved min lørdagsuddeling. Vi må se at få ham opsøgt, hvis det haster med antagelsen. Jeg tror nok, han undertiden sover i natherberget i Disel-gade, når der ikke er fuldt, så han må krybe sammen bag et eller andet plankeværk … hvis De har lyst, så kan vi jo i aften gå ned i Disel-gade?"

Hans øjne skinnede. Det var for ham at svælge i den forbudne frugt, sådan at opsøge den dybe elendighed, den frygtelige nød, som flød i skarnet. Det var ikke ofte, han turde give efter for sin overstrømmende apostelmedynk, han havde så ofte fået skænd og bebrejdelser af sine foresatte.

"Så er det en aftale, mit barn, ikke sandt? Kun denne ene gang endnu. Ellers finder vi ikke den "lange gamle". De skal nok få lov at gå hjem klokken elleve ... jeg har også nok lyst at vise Dem dette, De skal se, hvad det er for en forfærdelig elendighed. Måske kunne vi være så heldige at hjælpe en eller anden stakkel."

Pierre måtte smile ad denne olding med de snehvide hår, som sådan blussede op af iver for at gøre godt.

"Det er en aftale, min kære. Det er mig en stor glæde at tilbringe hele aftenen sammen med Dem, og det vil gøre mig godt endnu en gang at følge Dem på en af vore gamle ture, hvorfra vi kom hjem med hjertet fuldt både af sorg og af glæde."

Husholdersken kom med suppen. Men netop som de to præster satte sig til bords, ringede det sagte på klokken, og da præsten fik at vide, det var en nabokone, madam Mathis, som kom for at hente et svar, gav han ordre til at hun skulle komme ind.

"Den stakkels kone," forklarede han, "trængte til et forskud på ti francs for at indløse en madras, hun havde pantsat, og jeg havde ingen penge, men nu har jeg skaffet dem. – Hun bor her i huset og fører en sørgelig tilværelse med så små indtægter, at de ikke kan slå til."

"Men," spurgte Pierre, der huskede det unge menneske, han havde set et glimt af hos Salvats, "har hun ikke en voksen søn på tyve år?"

"Jo vist ... jeg tror, hendes forældre var rige provinsfolk. Hun giftede sig, efter hvad man har fortalt mig, med en spillelærer, som gav timer i Nantes, og som bortførte hende og bosatte sig i Paris, hvor han døde – en hel sørgelig kærlighedsroman. Ved at

sælge sine møbler og samle stumperne sammen, knap to tusind francs i årlig indtægt, lykkedes det den unge enke at holde sin søn i latinskole og selv leve anstændigt. Og der måtte et nyt slag til for at gøre det af med hende, tabet af hendes lille formue, der var anbragt i tvivlsomme værdier, så hendes indtægt svandt ind til otte hundrede francs om året. Hun betaler to hundrede francs i leje og må så nøjes med halvtredsindstyve francs om måneden til sig selv. For halvandet år siden forlod hendes søn hende for ikke at være hende til byrde, og han prøver på at tjene sit brød, så godt han kan, men det går ham nok ikke godt, så vidt jeg ved."

Madam Mathis kom ind, en lille mørkhåret kone med et blidt, bedrøvet, udvisket ansigt.

Hun havde altid den samme sorte kjole på, talte så lidt som muligt, levede stille og tilbagetrukket, frygtsom og urolig, som en stakkels skabning, der altid omtumles af livets storme.

Da fader Rose havde givet hende de ti francs, net indpakkede, rødmede hun, takkede og lovede at betale dem tilbage, så snart hun hævede sine penge næste måned, for hun var ingen tiggerske, hun ville ikke tage fra dem, der sultede.

"Og har så Deres søn Victor fået en plads?" spurgte præsten.

Hun betænkte sig lidt, hun vidste jo ikke, hvad hendes søn tog sig til, der kunne gå hele uger hen, uden at hun så ham.

Hun nøjedes med at svare:

"Han er så god, han holder så meget af mig ... det var en stor ulykke, at vi blev ruinerede, før han kom ind i normalskolen. Han har ikke kunnet tage sin eksamen ... i latinskolen var han sådan en flittig og begavet elev."

"De mistede jo Deres mand, da Deres søn var ti år, ikke sandt?"

Hun rødmede igen, i den tro, at de to præster, der hørte på hende, kendte hendes historie.

"Ja, min stakkels mand havde aldrig held med sig. Livets skuffelser havde forbitret og ophidset ham, han døde i fængslet efter et opløb under et offentligt møde, hvor han var så uheldig at såre en betjent ... under kommunen havde han kæmpet med. Og han var dog sådan en rar mand og holdt så meget af mig."

Hun havde fået tårer i øjnene. Fader Rose sendte hende rørt bort.

"Nå, lad os nu håbe, Deres søn vil gøre Dem glæde og gengælde Dem alt, hvad De har gjort for ham."

Madam Mathis gik sin vej, forsvandt stille, idet hun modløs og bedrøvet slog ud med hånden. Hun vidste intet om sin søn, men hun skælvede for, hvad den mørke skæbne endnu gemte i sit skød.

"Jeg tror ikke, den stakkels kone kan gøre videre regning på hjælp fra sønnen," sagde Pierre til præsten, da de var alene. "Jeg har kun set fyren en gang, men blikket i hans lyse øjne var hvast og skærende som en kniv."

"Å, hvorfor tror De det?" ivrede den gamle præst i sin elskværdige uskyldighed, "jeg syntes dog, han var så høflig, lidt forlystelsessyg måske, men de er alle utålmodige, nutildags, de unge ... lad os nu gå til bords, suppen bliver kold."

Næsten på samme tid, i den anden ende af Paris, i Saint Dominique-gade, var mørket også faldet på i den dagligstue, hvor grevinde Quinsac sad, i sin tavse, triste stueetage. Hun og grev Morigny, den trofaste ven, sad hver på sin side af kaminen,

hvor gløderne fra det sidste favnestykke var ved at gå ud. Pigen havde endnu ikke bragt lampen, og grevinden glemte at ringe på den, hun følte mørket som en lindring for sin uro, det slugte og skjulte alt det, hun ikke ville se, men som hun frygtede og som vennen alligevel kunne læse i hendes trætte ansigt. Først nu turde hun tale, nu da det var mørkt i stuen. Ilden var gået ud, da ingen larm fra gaderne forstyrrede stilheden fra den store fortid, som slumrede her.

"Ja, min ven, jeg synes ikke om Gérard i denne tid. De får ham forresten at se om lidt, han lovede at komme tidligt hjem og spise hos mig. Å, jeg ved nok, han ser kraftig, stor og stærk ud. Men for rigtig at kende ham må man have våget over ham som jeg, plejet og passet ham gennem så mange lidelser! I grunden er han et let bytte for alle småsygdomme, der straks bliver alvorlige hos ham ... og det liv, han fører, er ikke godt for hans sundhed."

Hun tav, sukkede og betænkte sig på at tilstå alt.

"Han fører det liv, han kan føre," sagde grev Morigny langsomt, mens hans fine oldingeprofil udviskedes i skyggen, så man ikke kunne se hans fornemme, strenge, men dog kærlige udtryk. "Han kunne jo ikke tåle at være officer. De ikke betydelige anstrengelser ved den diplomatiske løbebane skræmmer Dem, hvad vil De så have, han skal tage sig for? Han må leve i stilhed og vente på, at alt styrter sammen under denne afskyelige republik, som til sidst bringer Frankrig i ulykke!"

"De har ret, min ven. Men netop dette ørkesløse liv forskrækker mig. Det ødelægger alt, hvad der var godt og sundt hos ham ... jeg siger ikke dette alene i anledning af de kærlighedsforbindelser, vi har måttet lukke øjnene for! Den

sidste, som det faldt mig så svært at finde mig i, fordi den oprørte alle mine vante forestillinger og ideer, syntes mig til sidst snarest at have en god indflydelse. Men se, nu går han i sit seks og tredivte år, kan han blive ved at leve på den måde, uden mål, uden pligter? Og hvis han ikke er rask, er det måske, fordi han ikke bestiller noget, ikke duer til noget."

Hendes stemme døde hen.

"Og så, min ven, siden De tvinger mig til at sige Dem alt, så tilstår jeg, at jeg selv ikke er rigtig vel. Jeg har ofte besvimelser, jeg har spurgt lægen. Kort sagt, jeg kan, hvad øjeblik det skal være, gå bort."

Morigny gøs, bøjede sig frem og ville gribe hendes hænder i det tiltagende mørke.

"Min egen veninde! Dem skulle jeg miste! Det eneste, jeg har tilbage her på Jorden! Jeg, der har set den verden, jeg hører til, gå under, og hvis eneste håb og glæde, det er at kunne dø med Deres hånd i min."

Hun bønfaldt ham om ikke at forøge hendes smerte.

"Nej, nej, tag ikke mine hænder, kys dem ikke! Bliv siddende i halvmørket, hvor jeg næppe kan se Dem ... det har været vor tilværelses storhed, og den skal vi hævde til det sidste, at vi har elsket hinanden så længe uden at behøve at rødme over vor kærlighed, uden at have noget at angre ... og hvis De rørte mig, hvis jeg følte Dem for nær ved mig, kunne jeg ikke tale ud, og jeg har mere at sige Dem!"

Da han igen sad tavs og ubevægelig, fortsatte hun:

"Hvis jeg døde i morgen, ville Gérard ikke engang finde den lille formue, han tror, jeg ejer. Den kære dreng har ofte kostet mig meget, uden at han selv har anet det. Jeg burde naturligvis

have været strengere, fornuftigere. Men hvad skal man sige? Vi er fattige, og jeg har været en alt for svag moder ... forstår De nu, i hvilken angst jeg lever, når jeg tænker på, at når jeg dør, har Gérard ikke engang noget at leve af, han kan ikke som jeg hver dag gøre vidundere for at hævde familiens værdighed ... jeg ved, hvor modstandsløs, hvor sygelig han er trods sin tilsyneladende sundhed. Han kan intet gøre, forstår ikke engang at opføre sig rigtigt. Hvad skal der blive af ham? Vil han ikke komme i den yderste nød?"

Hun gav sine tårer frit løb, mens hendes hjerte blødte ved tanken om dette store, elskede barns skæbne efter hendes død, han, i hvem deres slægt og en hel verden gik til grunde. Og greven sad ubevægelig og fortabt, han følte, han havde ingen ret til at byde hende sin formue og så med fortvivlelse den lod, der ventede hans elskedes eneste barn!

"Ak, min stakkels veninde!" sagde han til sidst med en stemme, der skælvede af sorg og smerte, "De tænker på dette ægteskab, ja, dette oprørende ægteskab med datteren af denne kvinde. Aldrig! har De svoret. De foretrak døden. Og nu samtykker De, jeg føler det!"

Hun græd stille i den mørke, tavse stue foran den synkende ild. Var dette ægteskab mellem Gérard og Camille ikke for hende en lykkelig slutning, en vished om at forlade sin søn rig, elsket, endelig en gang med fast grund under fødderne? Endnu en sidste gang gjorde hun oprør:

"Nej, nej, jeg samtykker ikke, jeg sværger Dem til, jeg samtykker ikke endnu. Jeg kæmper af alle kræfter, å, hver eneste time er kamp. De aner, hvor mit hjerte må sønderslides!"

Og oprigtig, som hun var, forudså hun sit nederlag.

"Hvis jeg engang giver efter, min ven, må De tro, at jeg, så godt som De selv, ser det afskyelige i et sådant ægteskab. Vor slægt og dens ære skrinlægges jo."

Dette skrig trængte ham til hjertet, han kunne intet sige. Som urokkelig katolik og royalist ventede også han kun, at alt skulle styrte sammen. Men hvilken lidelse at måtte sige til sig selv, at denne ædle kvinde, som han elskede så højt og så rent, ville blive et af de mest forpinte ofre for katastrofen. Skjult af mørket vovede han at knæle ned for hende, tage hendes hånd og kysse den.

Da pigen endelig bragte en tændt lampe, viste Gérard sig. Den falmede stue med de gamle paneler, genvandt i det milde lys sin fordums gammeldags ynde. Den unge mand lod, som han var livlig og munter for at berolige sin moder og ikke gøre hende alt for bedrøvet over, at han ikke kunne spise til middag med hende. Da han havde fortalt hende, at nogle af hans venner ventede ham, var hun den første til at løse ham fra hans ord, lykkelig over at se ham i så godt lune.

"Gå bare min dreng, anstreng dig blot ikke for meget. – Jeg beholder Morigny her. Generalen og Larombière kommer hen ad ni. Vær du blot rolig, jeg får fremmede og kommer ikke til at sidde alene!"

Og sådan gik det til, at Gérard efter at have talt et øjeblik med moderen og greven kunne slippe bort og gå hen i *Cafe Anglais*.

Da han kom derhen, gik damer i pelsværk allerede op ad trappen. Kabinetterne fyldtes med muntre og fine selskaber, de elektriske lamper funklede, al den uro, der følger fornøjelsen, den strålende, fornemme prostitution, begyndte at ryste og varme murene. Og i det kabinet, som baronen havde lagt beslag

på, fandt han alt indrettet med usædvanlig luksus: prægtige blomster, krystal, sølvtøj, som til en kongelig fest. Bordet var dækket til seks med en pragt, som fik ham til at smile, og spisesedlen, vinkortet lovede vidundere, alt det sjældneste og dyreste, man havde kunnet opdrive.

"Nå? Er det ikke flot!" råbte Silviane, som allerede var kommet sammen med Duvillard, Fonsèque og Duthil.

"Jeg ville imponere ham, den indflydelsesrige kritiker ... når man betaler en sådan middag for en journalist, må han da vel være manerlig!"

For at sejre havde hun ikke kunnet udtænke noget bedre end at møde i et blændende toilette, en gul atlaskes kjole besat med gamle alençonkniplinger, og kjolen var nedringet. Hun havde taget alle sine diamanter på, et diadem i håret, en række diamanter om halsen, stjerner på skuldrene, armbånd, ringe. Med sit uskyldige madonna-ansigt, indrammet af det fine, glatte hår, lignede hun et billede fra en messebog, behængt med offergaver fra hele kristenheden – Himlens jomfruelige dronning!

"Og De er jo så smuk," sagde Gérard, der undertiden gjorde løjer med hende, "det går såmænd nok alligevel."

"Nå sådan," svarede hun uden at blive vred, "De finder, at jeg er en smule simpel, at en tarvelig, lille middag og en beskeden kjole ville have været finere? Å, mit kære barn, De ved ikke, hvordan mændene skal tages!"

Duvillard holdt med Silviane, han var henrykt over at vise hende frem i al hendes pragt, pyntet som et gudebillede. Fonsèque talte om diamanter, sagde, det var meget vaklende værdier, nu da videnskaben ved elektricitetens hjælp var på

nippet til at kunne fabrikere så mange, man ønskede, mens Duthil med en begejstret mine snusede om den unge dame med små kammerpigebevægelser for snart at bringe en kniplingsfold i orden, snart rette på en oprørsk krølle.

"Hør! Han er også simpel, jeres kritiker, han lader vente på sig!" –

Kritikeren kom virkelig et kvarter for sent og begyndte straks med at gøre undskyldninger og beklage, at han måtte gå kl. halv ti, for han skulle absolut vise sig i et lille teater i Pigalle-gade. Det var en svær mand på et halvt hundrede år, bredskuldret, med et rundt, skægget ansigt.

Han havde bibeholdt normalskolens indskrænket pedantiske skolemesterværsen, som intet havde kunnet vaske af ham, hverken hans herkuliske anstrengelser for at være skeptiker og levemand eller tyve års liv i Paris' forskelligste lag. Skolelærer var han og skolelærer blev han, selv når han gjorde sig allermest umage for at give verdensmanden. Han anstrengte sig øjeblikkelig for at vise, at Silviane i høj grad tiltalte ham. Forresten kendte han hende naturligvis af udseende, havde endda dygtigt kritiseret hendes udførelse af flere roller. Men den smukke pige, der her klædt som en dronning blev forestillet for ham under fire højtstående mænds beskyttelse, gjorde dog et dybt indtryk på ham, og det faldt ham med et ind, at det ville være en pariser, en åndrig pariser, værdig uden pedanteri at støtte hende og erklære, at hun var en talentfuld kunstnerinde.

Nu satte de sig til bords – måltidet blev serveret på det pragtfuldeste, en tjener bag hver gæsts stol. På den blændende hvide dug var strøet duftende og sjældne blomster. Sølvtøj og krystal strålede i det elektriske lys, mens de mest udsøgte vine

og retter gik rundt: en fisk fra Rusland, vildt, som ikke måtte skydes på denne tid, trøfler som æg, grøntsager som midt om sommeren.

Her var ødslet med penge på den mest hensynsløse måde alene for den fornøjelses skyld at kunne sige, man her fik det dyreste og bedste, der kunne opdrives. Og den indflydelsesrige kritiker blev imponeret, skønt han gjorde sit bedste for at man skulle tro, han var vant til sligt – han blev krybende og venlig – lovede meget mere, end han egentlig havde besluttet.

Forresten var han i ypperligt humør, ja lod sig endda henrive til at give ret vovede vittigheder til bedste. Men efter stegen, efter den svære burgunder, da champagnen skummede, glemte han sig selv så meget, at hans sande natur kom frem, baronen ledede talen hen på *Polyeucte* på Paulines rolle, i hvilken Silviane havde sat sig i hovedet at debutere på Comédie-Française. Dette urimelige påfund, der for en uge siden oprørte ham, stod nu for ham som et dristigt forsøg, der sikkert ville blive en glimrende sejr for den smukke dame – at sige, hvis hun samtykkede i at følge hans råd med hensyn til udførelsen. Og nu holdt han et foredrag over rollen, påstod, at ingen af dens tidligere fremstillerinder havde haft en sund opfattelse af "Pauline", der egentlig var en hæderlig og borgerlig person og at skønheden ved hendes omvendelse i slutningsscenerne, netop kom af det vidunder, der skete – en slags højere indskydelse gjorde hende til en noget nær guddommelig fremtoning.

Dette var nu aldeles ikke efter Silvianes hoved. Hun ville hellere fremstille en ideel heltinde fra et eller andet symbolsk sagn.

Men han snakkede op ad vægge og ned ad stolper i sin henrykkelse over en så yndig og føjelig elev, der lod til at lytte til hans åndfulde ord og erfarne råd.

Ved titiden måtte han imidlertid rive sig løs fra det behagelige selskab, forlade det lune og duftende kabinet for at ile der hen, hvor hans pligt kaldte ham.

"Pyh, børnlille, han var lige hård nok, den gamle, kedsommelige rad! Sikken idé! Han kan min salighed gå pokker i vold med sin skikkelige borgermadam! Jeg skulle ordentlig have fulgt ham til dørs, hvis jeg ikke havde haft brug for ham, det fjols! Uf! ... skænk mig et glas champagne – jeg trænger til en opstrammer efter den dosis!"

Nu blev stemningen i al fortrolighed løftet mellem de fire herrer og den juvelsmykkede dame.

Nede på gaden rullede vognene, og deres rumlen overdøvede lyden af latter og stemmer, der rystede hele huset som i en vild forlystelsesdans.

"Lad være med det, bedste ven," udbrød Silviane, da Fonsèque rejste sig op, styrede hen mod vinduet, "jeg bliver forkølet! De har det nok med varme? Jeg kan godt holde det ud, at De ved det! Hør, lille Duvillard, lad os få mere champagne, den kritiker har gjort mig så forbistret tør i halsen."

Der var blevet kvælende hedt i det indelukkede rum, hvor luften var mættet af madlugt og blomsterduft.

Silviane blev overfaldet af en afsindig lyst til at more sig på sin gamle måde, som hun morede sig, før hun var blevet så fin og fornem. Hun drak endnu et par glas champagne, der gjorde hende aldeles ellevild. Aldrig før havde herrerne set hende så uimodståelig morsom, hun rev dem helt med.

Fonsèque måtte tage afsked, han skulle absolut være på redaktionskontoret. Hun slog sine arme om halsen på ham og gav ham, hvad hun kaldte et "datterligt kys", fordi han altid havde "respekteret" hende. De tre andre forbløffede hun næsten ved det sprog, hun førte; alt som hun blev mere og mere beruset, kom hendes sande natur også frem, og hun vidste godt, at dette løsslupne væsen altid gjorde så meget mere virkning, som det stod i den mest skrigende modsætning til det yndige, uskyldige ansigt, denne ydre renhed, der skjulte den mest fordærvede, den laveste sjæl, der egentlig kun var sig selv i den smudsigste rendesten. Derfor lod Duvillard hende også drikke, ja opfordrede hende til at beruse sig, for han håbede sådan at få lov at følge hende hjem.

Men hun mærkede hans hensigt og så pludselig på ham med et spotsk udtryk i de blå forglemmigejøjne.

"Å, du gamle! Du er opdaget! Du tror naturligvis, at du kan få det med mig, som du vil, fordi jeg tilfældigvis er i godt humør i aften. Nej – lur mig! Jeg er ikke så fuld, som jeg lader ... jeg husker overmåde godt, hvad jeg har lovet: ikke så meget som min lillefinger, før jeg har debuteret som Pauline! at du ved det."

Duvillard, der i seks uger forgæves havde sukket, lod, som om han fandt denne spøg udmærket, og håbede stadig, at han med tålmodighed nok kunne få sin vilje sat igennem, mens begge de to yngre herrer i deres stille sind hver på sin side glædede sig til de udsigter, der muligvis åbnede sig for dem, siden baronen lod til at være i permanent unåde.

Imidlertid opfandt Silviane de utroligste historier, og de vred sig af latter omkring den pyntede og nedringede pige, der satte

alle hensyn til side. De fandt hende ubetalelig. Med et gad hun ikke drikke mere, fik pludselig en ny idé.

"Hør, lille børn, her bliver vi vel ikke hængende? Jeg finder her er moderlig kedsommeligt. Ved I, hvad vi skal, I går alle tre med mig hen i *Rædselshulen*, den knejpe, I nok ved, jeg får pludselig en rasende lyst til at høre Legras synge."

Dette var dog Duvillard for stærkt et stykke.

"Nej, det bliver der ikke noget af. Den fyr er for gemen, jeg går ikke med Dem på et så uanstændigt sted – det siger jeg."

Hun lod, som om hun aldeles ikke hørte baronens indvendinger, stod allerede for spejlet, leende af fuld hals, mens hun glattede sit hår og trak sine handsker på.

"Jeg har selv boet der oppe på Montmartre i de gode, gamle dage, det kunne more mig at se, om det er den Legras, jeg en gang har kendt – å, for længe, længe siden. Nå, fatter, hvad bliver det til? Kommer I – for nu går jeg."

"Men, kære barn, De kan da umulig vise Dem på et sådant sted i den dragt. Nedringet, besået med diamanter! Det vil sandelig være en net skandale! Vi bliver hysset ud. Å, Gérard, tal hende dog til rette … det kan ikke gå an."

Gérard, der også syntes, at dette påfund var umuligt, ville skride ind. Men hun lagde sin hånd over hans mund og gentog med rusens stædighed:

"Sludder og vrøvl! Det er jo netop grin, hvis de skælder os ud … lad os nu bare skynde os – se, I kan tage benene med jer."

Nu kom Duthil Silviane til hjælp, han var jo af den slags mænd, der ikke tog forargelse af noget, når man bare morede sig.

"Å, kære baron, hele Paris kommer jo i *Rædselshulen* for at høre Legras. Jeg har virkelig selv været der med meget fornemme damer. Det er såmænd ikke mere upassende end så meget andet."

"Nå, der hører du selv, fatter," udbrød Silviane i en triumferende tone, "Duthil, som er deputeret, er da ikke så gal at gøre noget, der kan kompromittere hans hæderlighed."

Duvillard stod og mumlede, fortvivlet over at skulle tvinges til at vise sig på et sådant sted i et sådant optog.

Silviane betragtede ham, og hans ængstelse gjorde hende end mere opsat på at få sin vilje sat igennem.

"Ja for min skyld ingen alarm. Du behøver såmænd aldeles ikke at trække med, vi kan så dejligt undvære dig. Stik du bare af med din Gérard, så følger Duthil med mig. Ikke sandt, Duthil, De er nok så venlig at være min ridder?"

Men denne ordning passede aldeles ikke baronen. Han måtte altså føje sig efter dette græsselige pigebarns luner, hun gjorde ham nu en gang rent forstyrret i hovedet. Men han ville ikke slippe Gérard, der stadig protesterede, og han måtte anvende al sin overtalelsesevne for at bevæge den unge mand. Han greb begge grevens hænder, bad ham gøre ham den tjeneste, bad ham så alvorligt, at den svage, unge mand måtte give efter.

Silviane så på dette optrin med øjne, der formelig dansede i hovedet. Pludselig glemte hun rent sig selv, kom med en ganske åbenlys kærlighedserklæring til Gérard og en ligeså åben hentydning til hans forhold:

"Nå, store tosse! Gå nu med ham. Det skylder du ham da sandelig."

Duvillard lod, som han ikke forstod dette. Duthil beroligede ham med at sige, at der i et hjørne af "knejpen" var en slags loge, hvor man kunne sidde nogenlunde skjult.

Heldigvis holdt Silvianes vogn, en lukket landauer, for døren, og kusken, en stor, smuk fyr, ventede tålmodigt på bukken. Så tog man afsted.

Knejpen var indrettet i en gammel cafe på Boulevard Rochechouart, som havde spillet fallit. Salen var lille, uregelmæssig med kroge og hjørner, trykkende lavt til loftet, tilrøget. Dekorationen var så tarvelig som vel muligt, man havde kun betrukket væggene med skrigende plakater i grelle farver, så nøgne og så rå som muligt.

I baggrunden stod en lille forhøjning med et fortepiano og en dør bagved, dækket af et forhæng. Forresten var der kun bænke uden puder eller hynder, og langs med dem stod på række caféborde, plettede af glassenes mærker.

Ingen luksus, ingen kunst, ikke en gang properhed. Gasblussene brændte i fri luft, flakkende og uden kupler, og opvarmede voldsomt den tykke, dovne atmosfære, frembragt af udåndet luft og tobaksrøg.

Gennem denne smudsige tåge skimtede man sveddryppende, blussende ansigter. Den stramme lugt, som strømmede ud fra denne sammenpakkede mængde, forøgede drukkenskaben, og man hørte brøl, hvor med tilhørerne hidsede sig op ved hver ny sang.

Det havde været tilstrækkeligt at rejse denne tribune, lade Legras træde frem på den, understøttet af to eller tre syngepiger, at lade ham foredrage sit modbydelige repertoire – og succesen var i løbet af tre aftner blevet overvældende. Hele

Paris var strømmet til. Vanvittige af begejstring stuvede man sig sammen i denne indskrænkede café, som kvarterets småborgere ikke havde kunnet holde i live, da man kun tillod dem at spille deres daglige slag domino der.

Dette var et udslag af den urene brunst, den tiltrækningskraft, der rummes i alt lavt og smudsigt. Den nydelsessyge pariser, storborgeren, der sad inde med magt og penge, der trods sin blaserthed ikke ville slippe en stump, strømmede kun til for at ophidses ved at få gemenheder og forhånelser slyngede lige i ansigtet. Som hypnotiseret under den almindelige ringeagt havde denne stand i følelsen af sit forestående kald en sælsom trang til at lade sig spytte i ansigtet.

Og det var et skrækindjagende tidens tegn at se disse dødsdømte vælte sig i skarnet, frivilligt ile mod deres opløsning, et frygteligt varsel at se denne tørst efter uhumskhed hobe sig op i den kvalme hule, hvor ansete, alvorlige mænd viste sig ved siden af fine, yndefulde kvinder, der duftede i pragt og luksus.

Ved et af de forreste borde tronede fyrstinde de Harn med spillende øjne og dirrende næsebor, henrykt over omsider at tilfredsstille sin rasende nysgerrighed efter at dukke ned i pariserbærmen, mens Hyacinthe, der nedlod sig til at ledsage hende, sad ved siden af hende i sin korrekte, sorte frakke og med en opofrende, overbærende mine dog ikke lod til at kede sig alt for meget.

Lige i nærheden havde de truffet en problematisk spanier, børsagent Bergaz, som flere gange havde været i fyrstindens hus under Janzens beskyttelse.

Forresten kendte de ikke videre til ham, vidste ikke en gang, om han virkelig på børsen tjente de penge, han undertiden strøede om sig.

Han var altid yderst moderne og elegant klædt, havde et vist racepræg, som han sad slank og høj med de røde, svulmende læber og lyse rovfugleøjne.

Han havde et overmåde slet rygte; viste sig i aften i selskab med to unge fyre: Rossi, en lille, sortsmudset italiener med stridt, mørkt hår, der var kommet til Paris som model, men hurtigt gået over til forskellige smudsige håndteringer, og Sanfaute, fuldblods pariser, en blegnæbbet forstadssjofelist, skægløs, bundfordærvet og fræk, hvis lyse, lokkede hår var skilt i panden og indrammede de hule, gustne kinder.

"Å, hør Bergaz," bad Rosemonde uhyre ivrigt, "De, der lader til at kende alle disse græsselige størrelser, De må endelig vise mig de mærkeligste. Sig mig, om der ikke her er rigtige forbrydere, tyve, mordere for eksempel?"

Spanieren lo spotsk, han morede sig over den fine dames ophidselse:

"Men, nådige frue, De kender jo selv omtrent hele salen ... der henne sidder en nydelig rosenrød, yndefuld, lille frue, hun er gift med en konsul, er amerikanerinde, jeg er temmelig sikker på, at jeg flere gange har truffet hende hos Dem. Den anden til højre, den høje, mørke dame, der knejser som en dronning, er grevinde, De møder hendes ekvipage i Boulogne-skoven hver eneste dag. Og den magre med de flammende ulveøjne er en højtstående embedsmands veninde, hvis ven er berømt for sine strenge sæder."

I en stødt tone afbrød hun ham:

"Å, det ved jeg alt sammen, men de andre – de fæle – dem, man kommer her hen for at se?"

Og hun spurgte ham ud, lod øjnene løbe rundt i salen og endte med at fæste blikket på to mænd, der sad i en af krogene. Den ene var ganske ung, bleg og mager, den andens alder ubestemmelig – en gammel overfrakke var knappet helt op i halsen, så man ikke så spor af linned, og kasketten sad så langt ned over øjnene, at hele ansigtet skjultes med undtagelse af lidt stubbet skæg. De sad med et glas øl foran sig, som de langsomt tømte, ingen af dem talte.

"Kære veninde," lo nu Hyacinthe, "hvis det er mordere og banditter, De her søger, har De denne gang ikke haft held med Dem. Den stakkels fyr der henne med det forsultne ansigt har været min klassekammerat i Condorcetskolen."

"Hvad for noget," faldt Bergaz ham i talen, "har De kendt Mathis, å, ja, det er også sandt, han har studeret! ... han er en højst mærkelig, ung mand, desværre kan han ingen vegne komme på grund af fattigdom ... men den anden – kender De måske også ham?"

Hyacinthe så på den formummede skikkelse og skulle netop svare, da Bergaz pludselig fo'r sammen og ivrigt stødte til Hyacinthes arm for at få ham til at tie. Og med det samme hviskede han:

"Tys! Der er Raphanel. Ham har jeg i den senere tid haft et godt øje til ... når han er under opsejling, lugter det af politi!"

Raphanel var også en af de gådefulde personligheder, der under Janzens beskyttelse havde vist sig hos fyrstinden. Han var en lille, munter, buttet mand med et dukkeansigt, små, spillende, barnlige øjne, der druknede i basunenglekinder. Han

skabte sig som den vildeste anarkist, rasede mod alt bestående, skreg op om mord og brand på de offentlige møder. Det mærkelige ved ham var, at han, skønt han flere gange var blevet anholdt, dog altid slap helskindet ud af politiets kløer, mens hans kammerater kom bag lås og slå – og man begyndte at mistro ham og undres over hans held.

Han kom hen til fyrstinden, hilste muntert på selskabet og tog plads ved bordet, uden at nogen havde indbudt ham, hvorefter han straks gav sig til at tordne løs mod storborgerne, som væltede sig i skarnet på knejper og i sangerindehuler.

Rosemonde holdt med ham, og mens man omkring dem begyndte at ytre mishag, sad Bergaz stille med sine gennemtrængende øjne fæstet på Raphanel. Nu og da fløj hans blik hen til Rossi og Sanfaute, der øjensynlig var hans med liv og sjæl, tavse og stumme passede de på, hvad deres fører måtte have at befale, rede til at udføre hvad som helst.

Hyacinthe, der nok platonisk dyrkede anarkismen, men manglede mod og energi, misundte banden, der turde vove deres skind, skønt han ved hver en lejlighed udtalte sig hånsk om dem, der overhovedet gad foretage sig noget.

Mens publikum ventede på Legras, besteg et par syngepiger tribunen og foredrog et par tåbelige sange, og da de var færdige, lød der voldsomt bifald gennem salen, man klappede, lo, talte højt – men pludselig vendte alles blikke sig mod en af de få loger, hvor Silviane i dette øjeblik holdt sit indtog. Da hun viste sig, strålende af diamanter, halvnøgen i den svovlfarvede atlaskeskjole, blændende som en stjerne, blev hun modtaget af hyssen, trampen, latter og skrig, blandet med spotske bifaldsytringer og håndklap.

Og skandalen blev endnu større, da hendes tre ledsagere, Duvillard, Gérard og Duthil med stivet skjortebryst, hvide slips, alvorlige og korrekte trådte ind bagved hende.

"Hvad sagde jeg!" mumlede baronen, yderst ærgerlig over dette optrin, mens Gérard, så godt det lod sig gøre, skjulte sin høje, fornemme skikkelse i logens baggrund.

Silviane brød sig om ingenting, hun smilede nådigt, blev stående og tog imod stormen med det uskyldigste og roligste ansigt, som om hun her rigtig følte sig hjemme.

"Nå, hvad går der af Dem!" sagde hun til baronen, der bad hende sætte sig, "de morer sig, det har de vel lov til ... å, hvor her er storartet!"

"Ja, her er nydeligt!" erklærede Duthil, der efterhånden kom i ligevægt, "hun har ret – de mennesker har da lov til at le og være i godt humør!"

Midt i alt dette spektakel havde den lille fyrstinde de Harn i sin begejstring rejst sig op fra sin stol for bedre at se.

"Men hvad er dette, der er jo Deres fader med denne Silviane. Se dog, se dog! ... det er egentlig et stift stykke at vise sig her sammen med hende."

Hyacinthe blev siddende, han ville ikke se derhen. Det interesserede ham ikke. Hans fader var en idiot, man måtte jo være aldeles fjollet for at bære sig ad på den måde for et fruentimmers skyld. Og han udtalte sin foragt for kvinden i stærke udtryk.

"Min kære ven, De begynder at irritere mig," sagde Rosemonde, idet hun satte sig næsten på skødet af ham.

Hun havde besluttet, at han skulle følge hjem med hende, og under påskud af at byde ham en kop te ville hun se at beholde

ham hos sig den aften.

"De gør Dem til af, at De ikke bryder Dem om os, jeg finder Dem virkelig ligeså fjollet som Deres hr. fader … forresten undrer det mig ikke, at baronen er indtaget i hende der, hun er meget smuk, jeg finder hende ligefrem henrivende."

Hyacinthe lo og sagde:

"Ønsker De måske at præsenteres for hende … papa kan jo besørge det, og De vil vist komme rigtig godt ud af det med den yndige dame!"

Da Rosemonde forstod hans hentydning, gav hun sig blot til at le og sagde:

"Nej … jeg er nok nysgerrig, men jeg er ikke kommet så vidt endnu."

"Å – man skal intet forsværge!"

"Å, ja, De har måske ret … hvem ved."

Pludseligt blev der stille i salen. Legras var kommet ind på tribunen. Han var en stor, blegfed, ung mand i fløjlsjakke med et rundt, glatraget ansigt og en stærkt udviklet underkæbe. Han var af dem, der vinder kvinders kærlighed ved brutalitet. Han var ikke uden talent, sang godt, havde en stor stemme med metalklang og en ualmindelig patetisk kraft. Hans repertoire gjorde umådelig lykke. Det var sange, hvori de laveste klassers fordærvelse og lidelse, alle samfundshelvedets modbydelige sår, skrålede deres elendighed ud i rå og uhøviske ord.

Legras sang, og da han var færdig, genlød hele salen af det vildeste og vanvittigste bifald.

"Bravo, bravo!" råbte den lille fyrstinde med sin skarpe stemme, "det er aldeles forbavsende … storartet!"

Men ingen klappede ivrigere end Silviane. Hendes rus var i tiltagende, siden hun var kommet ind i denne sal, der var som en ovn. Hun råbte højt:

"Men det er jo ham, det er min Legras! Ham kan jeg ikke modstå, jeg må give ham et kys."

Duvillard blev endelig træt af det og ville med magt føre hende bort, men hun klamrede sig fast til logens rand og skreg kun højere og højere op, men stadig glad og fornøjet.

Han måtte til at snakke godt for hende. Hun samtykkede i at tage bort og køre hjem, men ikke før hun havde givet Legras et kys for gammelt venskabs skyld.

"Gå I kun alle tre ud til vognen og vent på mig, jeg kommer straks."

Da der var kommet lidt ro i salen, så Rosemonde, at logen var blevet tom, og hun havde mest lyst til, nu, da hendes nysgerrighed var tilfredsstillet, at lade Hyacinthe følge sig hjem. Han havde siddet ligegyldig og hørt til, havde ikke givet sit bifald til kende og talte nu om Norge med Bergaz, der sagde, at han havde rejst i Norden. Å! Fjordene! Disse tilfrosne søer, den evige vinters rene og kyske kulde.

"Hør, ved De hvad, Hyacinthe," udbrød fyrstinden med sin sædvanlige udfordrende livlighed, "vi kan jo gøre en tur til Norge sammen ... jeg stikker af og lægger nøglen under dørmåtten."

Men hun tilføjede straks, at det selvfølgeligt var hendes spøg. Men Bergaz vidste, at hun godt var i stand til at udføre sådan en flyvegrille. Ved tanken om, at hun kunne rejse fra Paris og måske lade huset være uden tilsyn, havde han vekslet et hurtigt

blik med Sanfaute og Rossi, der stadig sad smilende uden at sige et ord.

Der var et kup at gøre, et forsøg på at generhverve den fælles rigdom, der var stjålet af de nedrige storborgere.

Efter at Raphanel havde givet Legras sit bifald, gav han sig til at undersøge salen med de grå, gennemtrængende øjne. De to mænd, Mathis og hans ledsager med den slidte overfrakke og kasketten ned over øjnene, tiltrak sig hans opmærksomhed. De havde hverken leet eller klappet, de sad der, som om de var trætte og hvilede sig, med den overbevisning, at man bedst er i fred, når man blander sig i mængden.

Pludseligt vendte Raphanel sig til Bergaz og sagde:

"Er det ikke den lille Mathis, der sidder der henne? Hvem er det, som er med ham?"

Bergaz trak på skuldrene, han vidste det ikke. Men han passede hele tiden på Raphanel, der ikke syntes at bryde sig mere om de to mænd. Lidt efter drak Raphanel sit øl ud og sagde farvel, idet han spøgende slog på, at der var en dame, som ventede ham henne ved omnibussen. Så snart han var gået, rejste Bergaz sig hurtigt, trængte sig hen til den lille Mathis, og hviskede ham noget i øret.

Mathis stod straks op og forlod med sin ledsager salen gennem en sidedør. Alt dette foregik så hurtigt, at ingen lagde mærke til denne flugt.

"Hvad var det?" spurgte fyrstinden Bergaz, da denne igen ganske rolig havde indtaget sin plads mellem Rossi og Sanfaute.

"Å – ikke noget. Jeg ville kun sige god aften til Mathis, før han gik."

Rosemonde sagde nu, at hun også ville afsted. Hun gav sig dog igen til at tale om Norge, da hun så, at tanken om den evige is og rene kulde beskæftigede Hyacinthe. I hans digt *Bort med Kvinden*, tænkte han sig, at den sidste scene skulle foregå i en sneklædt fyrreskov. Hun rejste sig, idet hun spøgende sagde, at hun tog ham med sig hjem for at drikke te, så kunne de bestemme dagen til afrejsen.

Bergaz, der hele tiden, mens han hørte til, havde holdt øje med indgangen, udbrød pludseligt:

"Mondésir! ... tænkte jeg det ikke nok."

Ved døren viste der sig en lille, undersætsig mand med et rundt ansigt, udstående pande, opstoppernæse og en soldatermæssig holdning. Man kunne tage ham for en underofficer i civile klæder. Han lod øjnene løbe rundt i salen og syntes skuffet.

Bergaz fortsatte i en lette tone:

"Sagde jeg ikke nok, at her lugtede af politi ... der er betjent Mondésir, en rigtig flink fyr, der var kommet lidt galt afsted ved regimentet ... se, hvor han vejrer som en hund, der ikke rigtig tør stole på sin næse ... ja, ja, min gode mand, hvis man har sagt dig, at her var vildt, så prøv, om du kan snuppe det ... fuglen er fløjet."

Da Rosemonde havde fået Hyacinthe udenfor og hurtigt ville stige op i vognen, brast de i latter. De fik øje på Silvianes landauer med den majestætiske kusk, der sad ubevægelig på bukken, og de tre herrer Duvillard, Gérard og Duthil, stadig ventende på fortovet!

I tyve minutter havde de nu stået i halvmørket på boulevarden, hvor den usleste befolknings bærme drev om,

men hverken baronen eller de to andre ville gå. Hver af dem håbede på, at han ved at holde ud skulle blive den sidste og således komme til at følge hjem med Silviane, der i sin omtågede tilstand vel næppe ville være vanskelig at komme til rette med.

Endelig blev Duvillard utålmodig og sagde til kusken:

"Jules, gå en gang ind og se, hvor fruen bliver af."

"Men hestene, hr. baron."

"Bryd dig ikke om dem. Vi skal nok se efter dem."

Det regnede småt. Ventetiden begyndte atter at blive dem noget lang, da et uventet møde et øjeblik gav dem noget andet at tænke på. Det forekom dem som en skygge, en mager kvinde i sort kjole strøg forbi dem, men så opdagede de til deres overraskelse, at det var en præst.

"Men hvad ser jeg, er det Dem, fader Froment?" udbrød Gérard, "hvor kommer De her i dette kvarter på denne tid af natten?"

Pierre, der ikke udtalte nogen forbavselse over at træffe herrerne eller at spørge, hvad de havde at gøre her, forklarede, at han var blevet opholdt hos fader Rose, de havde begge været henne at undersøge et natteherberge.

Ak, hvilken elendighed havde ikke søgt ly i disse stinkende sovesale, og den forpestede staldluft. Man kunne næppe tænke sig, at det var mennesker, som lå henslængte her, overvældede af træthed og usselhed i en tung søvn, der ikke gav hvile eller forfriskelse.

Hele den store bys usigelige fattigdom og lidelse lå her som i en bunke. Mænd, børn, oldinge, tiggerens smudsige laser side om side med den skjulte fattigdoms luvslidte frakke. Lastens,

dovenskabens, ulykkens, uretfærdighedens ofre lå her som vrag skyllede op på stranden i brændingens skum.

Nogle sov så fast, som var de allerede dødens bytte, andre lå på ryggen, snorkende med åben mund, som jamrede de i søvne over deres rædselsfulde lod. Nogle vendte og drejede sig, som pintes de af onde drømme, som kunne de ikke frigøre sig for deres livs plageånder et øjeblik. Disse skabninger lignede sårede på en valplads, dette sted var som selve tilværelsens lazaret, forpestet og forgiftet af råddenskab og død, og de skreg mod Himlen efter retfærdighed, som de lå der, så nær ved de glades og de riges prægtige boliger!

Forgæves havde Pierre og fader Rose mellem denne vrimmel af ulykkelige søgt "den lange gamle", den forhenværende snedker, for at drage ham ud af denne rædsel og næste dag få ham anbragt i Arbejdsinvalidernes Stiftelse. Han havde været der tidligere om aftenen, men ikke kunnet få plads, for hvor frygteligt det end lyder, så var dette helvede et eftertragtet sted.

Den elendige sad nu formodentlig et eller andet sted op ad en afviser eller lå bag et plankeværk. Den gode fader Rose var fortvivlet, men da han intet kunne udrette midt om natten, var han gået hjem. Pierre ville derimod have fat i en vogn for at komme til Neuilly.

Regnen blev ved med at falde ganske jævnt og var blevet iskold, da kusken, Jules, endelig kom tilbage.

"Nå, hvad sagde fruen?" spurgte Duvillard, der blev urolig over at se ham komme alene.

Kusken var rolig og ærbødig, og kun en trækning i hans mundvige røbede et anstrøg af spot, da han med sin ligegyldige stemme svarede:

"Fruen bad mig sige, at hun ikke tager hjem, og at hun stiller sin vogn til herrernes rådighed, hvis De ønsker, at jeg skal køre Dem hjem."

Men nu gik det for vidt. Baronen blev rasende. Her havde han ladet sig slæbe ud i denne uanstændighed, ventet i timevis på hende, og nu kastede hun sig i armene på denne modbydelige Legras ... nej, nu havde han nok, hun skulle dyrt komme til at bøde for den historie. Han standsede en droske, der kom forbi, skubbede Gérard ind i den og sagde:

"Sæt mig af, hvor jeg bor."

"Men hun har jo tilbudt os sin vogn," sagde Duthil, der allerede havde trøstet sig og egentlig morede sig over denne kostelige spas. "Kom dog med, der er jo plads til os alle tre ... nå, De foretrækker en droske, enhver sin lyst."

Han stod op i vognen, satte sig mageligt til rette på de bløde hynder, og de to store heste travede bort med ham, mens baronen, der ynkeligt skumplede afsted i den gamle droske, gav sin vrede luft, og Gérard sad stille i mørket uden at afbryde ham med et ord. At hun, som han havde overøst med godhed, og som allerede havde kostet ham næsten to millioner, på en sådan måde vovede at håne ham, der rådede over formuer og mennesker! Men det blev hendes sag, nu var han færdig med hende, og han trak vejret, som om han var kommet ud af et fængsel.

Pierre stod et øjeblik og så efter de to bortkørende vogne. Derpå gik han hen under træerne for at søge ly mod regnen, mens han ventede på, at en droske skulle komme forbi. Hele hans væsen krympede sig under parisernattens rædsler, han forfærdedes over alt det, der hulkede i mørkets udsvævelse og

fortvivlelse, hvor høje og lave, rige og fattige var lige nederdrægtige.

Rundt om ham sneg sig blege kvindeskikkelser søgende efter det daglige brød, da en skygge, der strøg forbi, pludselig bøjede sig hen imod ham, hviskende:

"Sig Deres broder, at politiet er på sporet efter Salvat, og at han kan blive arresteret, hvad øjeblik det skal være."

Skyggen havde allerede fjernet sig, og det forekom Pierre, at han ved skæret af et gasblus genkendte Victor Mathis hulkindede og blege ansigt. Samtidig så han i ånden deroppe i fader Roses fredelige spisestue fru Mathis' blide ansigt så bedrøvet og så resigneret, skælvende i angst for at måtte opgive de svage forhåbninger, hun knyttede til sønnen.

3

Allerede kl. 8 næste morgen sad indenrigsminister Monferrand i sit kontor, skønt der holdtes ferie, fordi det var midfastedag, og kontorerne i den store bygning var tomme. Foruden en dørvagt var der kun to bude i forværelset.

Monferrand havde straks fra morgenstunden været udsat for en højst ubehagelig sindsbevægelse.

Folkets Røst, som den foregående dag havde optaget sagen om de afrikanske jernbaner og beskyldt finansministeren, Barroux, for at have modtaget 200.000 francs, fortsatte sine angreb og havde om morgenen gjort skandalen endnu værre ved at offentliggøre den så længe bebudede liste med navnene på toogtredive deputerede og senatorer, som havde solgt deres stemmer til Hunter, Duvillards agent, den mystiske person, der nu var sporløst forsvundet. Og allerførst på listen fandt Monferrand sit eget navn for en sum af 88.000 francs, mens Fonsèque stod for 50.000, og derefter sank talstørrelserne til 10.000 for Duthil, 3000 for Chaigneux, indtil de usleste og billigste, der kun havde fået fra 500 til 1000 francs.

Trods sin ængstelse var Monferrand hverken overrasket eller vred. Han havde blot ikke troet, at Sagnier ville drive sin lyst til at vække opsigt så vidt, at han offentliggjorde denne liste fra et blad, de sagdes at være revet ud af Hunters tegnebog, hvis uforståelige hieroglyffer måtte diskuteres og forklares, for at man kunne få sandheden ud af dem. På den anden side var det ham egentlig ganske ligegyldigt – han havde ikke skrevet eller sat sit navn under noget, han vidste, at man kunne redde sig ud af den slags vanskeligheder ved dristigt at benægte alt.

Men i øjeblikket var denne artikel en frygtelig sten, der kastedes ud i den parlamentariske mudderpøl. Han indså straks den uundgåelige følge af Sagniers afsløringer: ministeriet styrtet, fejet til side i denne ny hvirvelvind af bestikkelse og nepotisme.

Heldigvis var der ikke møde i Kammeret i dag, torsdag. Men i morgen ville Mège genoptage sin interpellation, Vignon og hans venner ville benytte lejligheden til at rette et rasende angreb på de efterstræbte taburetter.

Han så sig styrtet, jaget ud af ministeriet, hvor han i 8 måneder havde regeret, fri, som han var, for dum og smålig forfængelighed, kun lykkelig ved at være på sin plads som en administrativ dygtighed, der troede sig skabt til at lede og føre masserne.

Han kastede foragteligt aviserne til side og rejste sig knurrende som en tirret løve. Nu gik han frem og tilbage i det store værelse med den falmede officielle elegance, de svære mahognitræs møbler, det grønne damaskesbetræk. Hænderne holdt han på ryggen, men det sædvanlige overlegne udtryk, den smilende velvilje var borte. I hans lavstammede skikkelse med de brede skuldre sås nu kun den rå kraft. Den rolige verdensmand var forsvundet. Hans sanselige mund, hans tykke næse, hans hårde øjne sagde, at han var en mand uden hensyn, med en vilje som stål, skabt til groft arbejde.

Hvad skulle han gøre? Skulle han lade sig rive med i nederlaget sammen med den hæderlige bulderbasse Barroux? Måske var hans egen stilling ikke helt fortvivlet, men hvordan skulle han ryste de andre af sig og nå bredden? Hvordan skulle han selv svømme ovenpå, mens de andre sank som gråsten?

Alvorlige problemer, dristige manøvrer, som han forvirret arbejdede med i sin rasende trang til at holde fast ved magten!

Han kunne ingen udvej finde. Han bandede disse anfald af dyd, som den store tåbe, republikken, af og til fik, og som efter hans mening gjorde enhver styrelse umulig. At noget så idiotisk skulle have lov til at standse en mand med hans begavelse og hans styrke! Pokker skulle regere menneskene, når pengene rives en ud af hænderne! Og han lo bittert, så latterlig syntes ham tanken om et idyllisk land, hvor alle store foretagender udførtes hæderligt.

Da han ikke kunne komme til nogen slutning, faldt det ham pludselig ind, at det klogeste, han kunne gøre, var at tale med Duvillard, som han havde kendt længe, og til hvem han vist tidligere burde have henvendt sig for at få ham til at forhandle med Sagnier og stoppe munden på ham.

Først tænkte han på at skrive et par ord til baronen og sende dem afsted med et af budene. Men i sin mistillid til sit skriveri foretrak han telefonen, som han havde fået anbragt ved siden af skrivebordet.

"Er det baron Duvillard, jeg taler med? ... det er godt! Ja, det er mig, indenrigsminister Monferrand. Kan De straks komme herhen og tale med mig ... det er godt! Så venter jeg Dem."

Han gav sig atter til at gå op og ned og lede efter udveje. Duvillard var et godt hoved, som uden tvivl ville kunne give ham en idé, og han fordybede sig i indviklede kombinationer, da dørvogteren kom ind og sagde, at hr. Gascogne, chefen for opdagelsespolitiet, endelig måtte tale med ministeren.

Først tænkte han, at han kom fra politidirektøren for at indhente ordre angående de forholdsregler, der i dag skulle

tages i anledning af vaskeriernes og studenternes fastelavnsoptog, som allerede kl. 12 drog gennem den tætte folkemængde på boulevarden.

"Bed hr. Gascogne komme."

En høj, slank, meget mørk mand, der lignede en søndagsklædt arbejder, trådte ind. Gascogne var et godt hoved, kold og rolig, kendt med hele byens bundfald. Desværre skadede hans professionelle ydre ham lidt, og han ville have været dygtigere, hvis han ikke havde haft en alt for sikker tro på sin egen alvidenhed.

Først bragte han en undskyldning fra politidirektøren, som selv ville være kommet, hvis ikke et let ildebefindende havde holdt ham hjemme. For øvrigt var det måske heldigt, at det var ham – Gascogne – som skulle give ministeren oplysning om en alvorlig sag, som han kendte til bunds, og han meddelte den alvorlige sag.

"Jeg tror sikkert, Deres Excellence, at vi nu endelig er på sporet efter ophavsmanden til attentatet i Godot de Mauroy-gaden."

Monferrand, som utålmodig hørte efter, blev pludselig opmærksom. Politiets uheldige efterforskninger i denne sag, bladenes angreb og spot havde været kilde til daglig ærgrelse for ham. Lidt brutalt udbrød han:

"Det er min sandten heldigt for Dem, hr. Gascogne, for De var nær ved at blive vippet for den sags skyld. Er manden arresteret?"

"Nej endnu ikke, Deres Excellence. Men han kan ikke slippe fra os. Om et par timer har vi fyren."

Han fortalte hele historien om, hvordan opdagelsesbetjent Mondésir, der af en hemmelig opdager havde fået underretning om anarkisten Salvats nærværelse på en knejpe, var kommet for sent, fuglen var allerede fløjet. Derefter havde tilfældet stillet ham lige overfor Salvat, der stod og lurede i nærheden af knejpen. Opdageren havde ladet fyren snige sig bort i håb om at fange ham i hans rede sammen med hans medskyldige og på den måde fulgt ham til Porte Maillot, hvor han pludselig, uden tvivl fordi han følte sig i fare, havde givet sig til at løbe ind i Boulogne-skoven. Der havde han nu været siden kl. 2 i morges, udsat for den fine regn, som uophørligt faldt. Man ventede på dagens frembrud for at anstille en klapjagt og drive ham til at overgive sig af træthed. På den måde kunne han fanges, hvad øjeblik det skulle være.

"Jeg ved, Deres Excellence, i hvor høj grad De interesserer Dem for denne arrestation, og jeg ville derfor indhente ordrer hos Dem. Mondésir er derude. Han skal lede forfølgelsen. Han er meget ked af, at han ikke nappede fyren på Boulevard Rochechouart, men hans idé med at følge efter ham var i og for sig udmærket, og man kan kun bebrejde ham, at han ikke havde tænkt på Boulogne-skoven."

Salvat sat fast, Salvat, som aviserne tre uger igennem havde levet højt på, det var et lykketræf, en begivenhed, som ville gøre opsigt i vide kredse.

Monferrand hørte spændt efter, og i de store, gennemtrængende øjne, i det svære, rovdyragtigt lurende ansigt kunne man læse, hvad der rørte sig i ham. Han ville drage den størst mulige nytte af den fordel, tilfældet her spillede ham i hænderne. Endnu uklart arbejdede der sig

allerede op i ham en forbindelse mellem denne arrestation og Mèges interpellation i det afrikanske jernbanespørgsmål, som dagen efter kunne styrte ministeriet.

En tanke slog ned i ham: var det ikke hans lykkestjerne, som sendte ham, hvad han søgte, midlet til at svømme oven på i den forestående krises plumrede vand?

"Men sig mig dog, hr. Gascogne, er De ganske vis på, at Salvat også er ophavsmanden til dette attentat?"

"Aldeles vis, Deres Excellence. Han tilstår såmænd allerede i drosken, inden vi er kommet til politistationen."

Monferrand gav sig til atter at gå op og ned, og mens han talte, gav han sine tanker luft med velovervejet langsomhed.

"Hvad jeg har at befale! Nå, ja – allerførst må De gå frem med den største forsigtighed … lad ikke de spadserende mærke noget til jagten. Sørg for, at arrestationen går ubemærket af … og hvis De får ham til at bekende, hold det så for Dem selv, lad ikke pressen få nys om det. Jeg lægger Dem, *Dem* særligt på hjerte, at bladene ikke får noget med den sag at gøre … De har kun at underrette mig om, hvad der sker, det må være en hemmelighed for alle andre, en absolut hemmelighed."

Gascogne bukkede, men Monferrand holdt på ham for at meddele ham, at hans ven Lehmann, den offentlige anklager, dagligt modtog anarkistbreve, i hvilke han og hang familie truedes med at blive sprængt i luften, hvorfor han, trods sin uforfærdethed, anmodede om at få sit hus bevogtet af civilklædte betjente. Opdagelsespolitiet havde allerede sørget for en lignende bevogtning af det hus, i hvilket assessor Amadieu boede. Var denne end en mand, man satte megen pris på, en elskværdig pariser, en fremragende psykolog og

kriminalist, i sin fritid en dygtig skribent, vejede republikkens anklager Lehmann ham fuldt op i alle henseender, for han var en af disse politiske øvrighedspersoner, en af disse begavede jøder, som hæderligt bryder sig en bane ved altid at stille sig på magtens side.

"Deres Excellence," sagde Gascogne, "så er der også sagen med Barthès ... skal vi lade ham anholde der ude i Neuilly?"

Et af de tilfælde som undertiden kommer politiembedsmænd til nytte og får andre til at tro på deres dygtighed, havde givet ham nys om, at Nicolas Barthès opholdt sig i fader Pierre Froments lille hus. Og skønt Barthès under den nu herskende anarkistrædsel i Paris kunne sættes fast på den blotte mistanke om at have stået i forbindelse med revolutionsmændene, havde Gascogne dog ikke turdet arrestere ham hos en præst uden højere ordre.

Ministeren, der således blev spurgt til råds, billigede fuldstændigt det hensyn, han tog til gejstligheden, og påtog sig selv at afgøre sagen.

"Nej, hr. Gascogne, grib ikke ind her. De kender min opfattelse, lad os sørge for, at vi har præsterne på vor side ... jeg har anmodet fader Froment om at komme her hen i formiddag, hvor jeg ikke venter nogen. Jeg vil selv tale med ham, sagen vedkommer ikke mere Dem."

Han var ved at lade ham gå, da dørvogteren kom ind og sagde, at konseilspræsidenten var der.

"Barroux! ... så for pokker! Å, hr. Gascogne, gå ud denne vej, jeg vil helst have, De ikke træffer på nogen, nu, da jeg har bedt Dem om at tie stille med Salvats arrestation ... det er en aftale,

ikke sandt? Jeg alene skal have alt at vide, telefonér direkte til mig, hvis der sker noget alvorligt."

Næppe var chefen for opdagelsespolitiet forsvundet ud af en dør til et tilstødende værelse, før dørvogteren meldte: "Hans Excellence konseilspræsidenten!"

Med udstrakte hænder, med en begejstring, hvori hengivenhed og hjertelighed kom lige meget til deres ret, gik Monferrand konseilspræsidenten i møde på sin sædvanlige frejdige, joviale måde.

Men Barroux vinkede lidt utålmodigt med hånden. Her kom han ikke som konseilspræsident.

"Å, min bedste Excellence, hvorfor har De dog ulejliget Dem herhen? Jeg skulle så gerne være kommet til Dem, hvis De ønskede straks at tale med mig."

"Nej, nej, Jeg spadserede netop min sædvanlige tur i Champs-Elysées og var så opfyldt af begivenhederne, at jeg hellere ville gå lige herop ... De kan nok forstå, at vi ikke kan forholde os passive over for det, som er sket. Inden ministerrådet i morgen, i hvilket der må vedtages en forsvarsplan, mente jeg, det var bedst, vi talte sammen."

Han satte sig i en lænestol, mens Monferrand rullede en anden frem sådan, at han kom til at sidde over for Barroux med lyset bagved sig. De to mænd sad nu ansigt til ansigt.

Barroux var ti år ældre end Monferrand, hvidhåret og værdig, han havde en udpræget bevidsthed om magtens alvor, det smukke, glatragede ansigt, det hvide kindskæg bar et anstrøg af konventionel romantik, spredte en vis glans over en skikkelig og brav borgermands ligefremme ærlighed. Monferrand derimod, som både var plump og snedig, skjulte under sit

hverdagsydre, under en påtaget velvilje og ligefremhed, en nydelsessyg og tyrannisk karakter, der ikke kendte til medlidenhed eller betænkeligheder.

Barroux var stærkt bevæget, han trak vejret dybt, blodet steg ham til hovedet og hjertet bankede af indignation og vrede ved erindringen om den strøm af lave forhånelser, som *Folkets Røst* havde væltet ud over ham i morges.

"Kære kollega, dette må have en ende, der må sættes en stopper for denne skandaløse kampagne ... De kan jo nok tænke Dem, hvad der venter os i Kammeret i morgen. Nu, da denne famøse liste er blevet offentliggjort, vil vi få alle de misfornøjede på halsen. Vignon er allerede i gang ... "

"Ved De noget nyt om Vignon?" spurgte Monferrand, der meget opmærksomt hørte efter.

"Da jeg gik forbi hans bolig, så jeg en række drosker holde udenfor. Alle hans kreaturer har været i virksomhed fra i går, og over tyve mennesker har fortalt mig, at banden allerede var i færd med at fordele porteføljerne imellem sig. For De kan nok forstå, at den uskyldige fusentast Mège atter er udvalgt til at rage kastanjerne af ilden for Vignon. Kort sagt, vi er færdige, og nu vil de begrave os i snavset, før end de slås om vore efterladenskaber."

Han gjorde en teatralsk bevægelse med armene og hans stemme havde en veltalende klang, som om han befandt sig på talerstolen, og dog var hans bevægelse ærlig, tårerne stod ham i øjnene.

"Og jeg! Jeg, som har viet hele mit liv til republikken, som har grundet den, reddet den, jeg skal således overvældes med fornærmelser, nødsages til at forsvare mig mod nederdrægtige

beskyldninger. Jeg er altså en bedrager, en minister, som har solgt sig, som har taget mod 200.000 francs af Hunter for simpelthen at putte dem i min egen lomme! ... ja, der har været tale om 200.000 francs mellem ham og mig, men der må tilføjes på hvilke betingelser. Det er uden tvivl gået Dem på samme måde med de 80.000 francs, som han skal have givet Dem ..."

Monferrand afbrød ham med urokkelig ro.

"Jeg har ikke fået en øre af ham."

Barroux så meget forbavset på ham, men kunne i skyggen kun skimte omridsene af hans store, plumpe hoved.

"Nå! ... jeg troede, at De stod i forretningsforbindelse med ham og kendte ham særlig godt."

"Nej, jeg har kendt Hunter som alle andre, jeg vidste ikke en gang, at han var Duvillards mellemmand for de afrikanske jernbaners vedkommende, og vi har aldrig talt indbyrdes der om."

Det var så usandsynligt, så stridende mod alt, hvad Barroux vidste, at denne overfor en så grov løgn i øjeblikket blev forbløffet, men tog sig i det med en bevægelse, der antydede, at han lod de andre om deres sager for at komme tilbage til sine egne.

"Hos mig har han gjort mere end ti besøg og tudet mig ørerne fulde om de afrikanske jernbaner, da denne sag var for i Kammeret. Husker De ikke, at vi sad sammen i dette værelse, for, som De nok ved, var jeg den gang indenrigsminister og De minister for de offentlige arbejder. Jeg sad ved dette skrivebord, Hunter, hvor jeg nu sidder. Han ønskede at spørge mig til råds om anvendelsen af de store pengesummer, som Duvillard ville

ofre til pressen, og over for de store beløb, som var bestemt for de monarkistiske blade, husker jeg, at jeg kom i harnisk, idet jeg med god grund deri så en pekuniær ødelæggelse af republikken. Sådan gik det til, at jeg gav efter for hans påtrængende overtalelser, jeg satte endda en liste op, disponerede over de meget omtalte 200.000 francs til de republikanske aviser, som fik pengene gennem mig, det er ganske rigtigt ... det er hele historien."

Han rejste sig, slog sig for brystet og fortsatte med stadig højere stemme:

"Men nu har jeg nok af bagvaskelser og løgne ... i morgen fortæller jeg simpelthen hele denne historie i Kammeret. Det skal være mit eneste forsvar. En hæderlig mand går ikke af vejen for sandheden."

Her fo'r Monferrand op af sin stol med et udbrud, hvori der lå en hel bekendelse.

"Det er dumt, man skal aldrig tilstå noget. De må ikke gøre det – hører De!"

Men Barroux holdt stolt fast ved sin beslutning.

"Jeg gør det alligevel. Vi skal få at se, om ikke Kammeret med akklamation vil give en af frihedens gamle tjenere tilgivelse, hvis der da i det hele taget er begået nogen fejl."

"Nej, De vil blive styrtet og hysset ud, og os andre drager De med i faldet!"

"Ja, ja, da – men så falder vi dog værdigt og hæderligt!"

Monferrand slog ud med hånden, han var rasende – men pludselig blev han rolig. Der gik et lys op for ham midt i al denne forvirring og angst, som hele formiddagen havde plaget ham, og alt opklaredes, den endnu vage plan, han havde fattet

ved Salvats nærforestående arrestation, ordnedes, udvidedes til en dristig kombination.

Hvorfor skulle han dog forhindre den uskyldige, kortsynede Barroux fra at styrte sig i ulykke? Det eneste, det kom an på, var at sørge for ikke at lade sig rive med, eller i det mindste for atter at kunne rejse sig! Han tav, det murrede endnu kun dumpt i ham, hans harme syntes at forsvinde. Og endelig sagde han med den for ham ejendommelige, brutalt godmodige tone:

"Nå, ja, Gud bevares, De kan måske have ret. Man må være modig. Og desuden, min kære præsident, De er vor chef, vi følger Dem."

De to mænd havde sat sig lige over for hinanden, og samtalen fortsattes, til der herskede den hjerteligste enighed angående ministeriets holdning den næste dag overfor den med vished ventede interpellation.

Baron Duvillard havde næsten ikke sovet om natten. Efter at Gérard havde forladt ham ved hans dør, var han skyndsomst gået i seng som en mand, der i søvnen vil glemme eller vinde kræfter på ny. Men han kunne ikke sove, i lange timer havde han forgæves kæmpet mod søvnløsheden, hans blod brændte efter Silvianes forhånelse.

Han havde ret, da han råbte, det var oprørende!

Denne pige, som han havde overvældet med alle rigdommens goder, slyngede ham denne skændsel i øjnene, ham, hendes herre, der smigrede sig med at have Paris og republikken i sin lomme, der rådede over samvittigheder, som en købmand opkøber uld og læder til et børskup!

Og den dumpe bevidsthed om, at Silviane var den kræftskade, som skulle hævne alle dem, han havde bragt i fordærvelse, gjorde ham næsten afsindig!

Forgæves ville han jage denne mare bort, tænke på sine forretninger, sine møder den næste dag, på de millioner, han bragte frem fra alle fire verdenshjørner, på den pengenes almagt, der lagde folkenes skæbne i hans hånd, bestandig, til trods for alt, kom Silviane tilbage og overstænkede ham med sine laster.

Fortvivlet prøvede han at fæste sine tanker ved det store foretagende, han nu i månedsvis havde forberedt, den berømte transsahariske jernbane, et kolossalt foretagende, der ville sætte milliarder i bevægelse og forvandle Jordens udseende.

Silviane viste sig stedse og slog ham i ansigtet med sin lille hånd, der var besudlet af rendestenens dynd. Hen ad morgenstunden faldt han til sidst i en døs efter på ny at have svoret en rasende ed på aldrig at se hende igen og på at sparke hende bort, om hun så slæbte sig på sine knæ for hans fødder.

Da han vågnede kl. 7, ødelagt, slap, badet i sved, gjaldt hans første tanke hende. Han var nær ved at give efter for et fejt indfald. Atter og atter tænkte han på at ile hen og forvisse sig om, at hun var kommet hjem, overraske hende i hendes søvn, slutte fred og benytte forsoningen for måske igen at få hende i sin magt.

Men han sprang ud af sengen, tog et koldt bad og genvandt atter sit mod. Hun var en elendig kvinde. Han troede sig denne gang for bestandig helbredet for sin dårskab, og han glemte hende virkelig, så snart han åbnede morgenbladene.

Offentliggørelsen af listen i *Folkets Røst* bragte ham helt ud af sig selv, for han havde bestandig tvivlet på, at Sagnier var i besiddelse af den. Med et blik gennemløb han artiklen, de få sandheder, den indeholdt, iblandet den sædvanlige strøm af dumheder og løgne.

Han følte sig dog endnu denne gang ikke ramt, der var i virkeligheden kun en ting, han frygtede, hans mellemmand Hunters arrestation, for hans proces ville kunne drage retsforfølgelse for ham efter sig.

Han gentog det jo atter og atter, med sin rolige, smilende mine, han havde kun gjort, hvad alle bankhuse gør, når de sætter et stort foretagende i gang, betalt den offentlige benyttelse af pressen, anvendt mæglere og belønnet de taktfulde tjenester, der var vist sagen. Det var en forretning, og dermed var for ham alt sagt. For resten spillede han ærligt spil, han talte med harmfuld foragt om en bankier, som for nylig havde gjort skandale. Ude af sig selv, drevet til det yderste, ruineret ved pengeudpresning havde han troet at gøre en ende på tingene ved at skyde sig. Et ynkeligt drama, en sump af snavs og blod, hvoraf skandalen skød op, gruopvækkende, som myldrende paddehatte, man ikke kunne få bugt med. Nej, nej, man holdt hovedet højt, man kæmpede til det sidste!

Hen imod kl. 9 kaldte en ringen ham hen til hans egen telefon, der stod på hans skrivebord. Og atter fik galskaben tag i ham, den tanke fo'r igennem ham, at det måtte være Silviane.

Hun plejede ofte at more sig med at forstyrre ham i hans alvorligste beskæftigelser. Hun var naturligvis lige kommet hjem, hun forstod, at hun var gået for vidt, og ville nu bede om godt vejr.

Men da han hørte, det var Monferrand, der bad ham komme hen i ministeriet, følte han en let gysen, følte sig som en mand, der endnu en gang er reddet fra den afgrund, på hvis rand han går.

Han forlangte hurtigt hat og stok, længselsfuld efter at komme af sted og tænke over sagerne i fri luft. Og på ny var han helt optaget af forviklingerne ved den skandaløse sag, som skulle sætte Kammeret og hele Paris i bevægelse.

Tage livet af sig, nej, det var dumt og fejt. Hvor galt det end gik, han følte sig stærk nok, han var begivenhedernes herre, han ville forsvare sig som en mand, der intet vil slippe af sin magt.

Så snart Duvillard kom ind i ministeriets forværelse, mærkede han igen, at rædslen slog ham i møde som et stormvejr.

Folkets Røst havde med sin frygtelige liste gennemisnet de skyldiges hjerter, og alle blegnede, alle strømmede til, forvildede, med en følelse af, at grunden vaklede under dem. Den første, han så, var Duthil, der febrilsk tyggede på sit fine overskæg og skar krampagtige grimasser under sine bestræbelser for alligevel at smile. Han skændte på ham, fordi han var kommet, det var en fejl sådan at styrte til med forvildede miner.

Og den anden, der straks opmuntredes ved disse barske ord, forsvarede sig, svor på, han havde ikke engang læst Sagniers artikel, han var simpelthen kommet op for at anbefale en af sine bekendte, en dame, til ministeren.

Baronen påtog sig hans sag og sendte ham bort, idet han ønskede ham god fornøjelse i fastelavnen. Men Chaigneux var

især ynkelig at skue. Han kom vaklende frem, bøjet under vægten af sit lange, hesteagtige hoved, så snavset, så elendig, at man skulle tro, han var en fattig, gammel tigger.

Da han genkendte bankieren, styrtede han frem og hilste på ham med krybende lader.

"Å, hr. baron, menneskenes ondskab er dog utrolig! Det bliver min død, man dræber mig, og hvad skal der blive af min kone, hvad skal der blive af mine tre døtre, hvis eneste støtte jeg er?"

I den klage havde han lagt hele sin historie, stakkels fyr, som et offer for politikken havde han været så tåbelig at forlade Arras og sit sagførerkontor for at finde lykken i Paris med sine "fire damer", som han kaldte dem, konen og de tre døtre, for hvem han fra nu af kun var en ynkelig tjener, forvildet, som han var, ved de stadige nederlag, hans middelmådighed pådrog ham. Hvor gerne ville han ikke have været en hæderlig deputeret, men du store Gud, han var jo stadig i trang, altid på jagt efter en hundredfrancsseddel og derfor altid nødt til at sælge sin stemme.

Ynkelig var han, og i den grad under pisken af sine fire damer, at han for at skaffe dem penge, ville have samlet guldet op lige meget hvor, og lige meget hvordan.

"Tænk Dem, hr. baron, jeg har endelig fundet en mand til min ældste datter. Det er det første held, jeg har haft, så bliver de kun tre hjemme. Men De forstår, hvilket frygteligt indtryk en artikel som den i morges må gøre på den unge mands familie. Og jeg har skyndt mig hen til Hans Excellence for at bønfalde ham om at give min tilkommende svigersøn en plads som sekretær ... den plads, har jeg lovet ham, den kan måtte bringe alt i orden."

Han var så fortvivlet, han talte med så grådkvalt en stemme, at Duvillard fik det indfald at øve en af disse gode handlinger, som han ved lejlighed vovede sig ud på, og hvor han anbragte sin beskyttelse og sine penge på høje renter. Det er altid udmærket at knytte den slags uheldige folk til sig, i. Dem kan man for spotpris skabe sig tjener og medskyldige.

Derfor sendte han ham bort, efter at have lovet at tale hans sag, som han havde lovet at tale Duthil. Og han tilføjede, at han ventede ham den næste dag for at snakke med ham, være ham behjælpelig, siden han skulle have en af sine døtre gift.

Chaigneux, der anede, her kunne fås et lån, udgød sig i taksigelser.

"Å, hr. baron, mit liv er alt for kort til at afbetale en sådan taknemmelighedsgæld."

Da Duvillard vendte sig om, blev han overrasket ved at se fader Froment sidde og vente i en krog. Han var dog ikke på de mistænktes kærre, skønt også han syntes at skjule en dyb ængstelse ved at lade, som han læste i en avis.

Baronen gik hen, trykkede Pierres hånd og talte venligt med ham.

Og Pierre fortalte ham, at han havde fået et brev, der opfordrede ham til at indfinde sig hos ministeren, han vidste ikke, hvorfor, han var meget overrasket, smilte og ville ikke vise sin uro. Han havde nu ventet i et kvarter. Bare man ikke glemte ham i dette forværelse.

Dørvogteren kom hurtigt hen til dem.

"Ministeren venter Dem, hr. baron. I dette øjeblik er konseilspræsidenten hos ham, men så snart Hans Excellence går, har jeg ordre til at føre baronen ind."

Næsten i samme øjeblik kom Barroux ud, og da Duvillard ville gå ind, genkendte han ham og holdt ham tilbage.

Barroux talte bittert om sagen, var harmfuld over, at bagvaskelsen ramte ham.

Ville Duvillard ikke ved lejlighed bevidne, at han, Barroux, aldrig direkte havde modtaget en skilling? Han glemte rent, at han her stod overfor en bankier, glemte, at han selv var finansminister, og udtalte hele sin afsky for begrebet penge.

Å, disse forretninger, hvilke rørte vande, hvilken forgiftet, besmittende pøl! Og han blev ved at fortælle, hvordan han skulle gøre bagvaskerne til skamme, så at sandheden ved sin egen kraft vandt sejr.

Duvillard hørte på ham, så på ham. Pludselig kom han igen til at tænke på Silviane, og denne tanke betog ham helt, uden at han gjorde noget forsøg på at jage den bort. Han tænkte på, at hvis Barroux havde villet, så havde Silviane nu været engageret ved Comédie-Française, og gårsdagens beklagelige hændelse ville ikke have fundet sted, for han begyndte at indrømme, at han var skyldig. Aldrig ville Silviane så skændigt have hånet ham, hvis han havde føjet hende i hendes lune.

"De ved, jeg er vred på Dem," afbrød han pludselig ministeren.

Den anden så forbavset på ham.

"Hvad behager, er De vred på mig? Hvorfor dog?"

"Å, fordi De ikke hjalp mig, De ved, nok med den veninde, der gerne vil debutere i *Polyeucte*."

Barroux smilede, nedladende, elskværdig.

"Å, ja, Silviane d'Aulnay! Men, min kære ven, det var Taboureau, der satte sig imod det. Han har de skønne kunster

under sig, sagen angik kun ham. Og jeg kunne intet gøre ved det. Denne hædersmand, som falder ned til os fra et provinsuniversitet, er så fuld af skrupler. Jeg er en gammel pariser, jeg forstår alt, og jeg ville have været henrykt over at gøre Dem den tjeneste."

Overfor denne nye modstand vågnede Duvillards lidenskab på ny, han følte en uimodståelig trang til at nå, hvad man nægtede ham.

"Taboureau, Taboureau, jo, det er en dejlig klods, De der har fået om benet! Hædersmænd, det er vi jo allesammen ... hør nu, Excellence, det er endnu ikke for sent, ansæt Silviane, det vil bringe Dem held i morgen."

Denne gang brast Barroux ligefrem i latter.

"Nej, nej, jeg kan ikke svigte Taboureau i dette øjeblik ... det ville være folk for meget. Et ministerium, der falder eller står med spørgsmålet *Silviane!*"

Han havde rakt hånden ud for at sige farvel. Baronen trykkede den, holdt den et øjeblik fast og sagde meget alvorligt, idet han blev ganske bleg:

"De skulle ikke le, Excellence. Ministerier er styrtet over ubetydeligheder før! Hvis De falder i morgen, ønsker jeg, at De aldrig må komme til at angre dette."

Og han så ham gå sin vej, såret i sit inderste over, at den anden så ud til at more sig, forbitret over den tanke, at noget var ham fuldstændig umuligt. Det var ganske vist ikke, fordi han håbede igen at blive forsonet med Silviane, men han svor, om det skulle være nødvendigt, at vende op og ned på alt for at kunne sende hende hendes kontrakt underskrevet, blot for at

hævne sig, hun skulle få den som et slag i ansigtet. Dette minut havde været afgørende.

Duvillard, der stadig stod og så efter Barroux, blev i dette øjeblik overrasket ved at opdage Fonsèque, der søgte at komme ind uden at blive set af ministeren. Det lykkedes ham, han kom ind i forværelset med forstyrrede øjne og med noget forvildet over hele sin lille person, der sædvanlig gjorde et så livligt og åndfuldt indtryk. Det var rædselsstormen, der blev ved at blæse, og som førte ham herhen.

"De så nok ikke Deres ven Barroux?" spurgte baronen ærgerligt.

"Barroux? Nej!"

Denne rolige løgn var tilstrækkelig til at røbe alt. Han var dus med Barroux, i ti år havde han støttet ham i sit blad, han havde samme meninger, samme trosbekendelse, samme politik, som han. Men han, der så glimrende forstod at vejre, følte, nu da nederlaget truede, at han måtte skifte venskab, hvis ikke han også ville knuses under ruinerne. Han havde ikke anvendt lange år fulde af forsigtighed og diplomatisk dyd på at grundlægge det værdigste, mest ansete af alle bladene for at lade det blive kompromitteret ved en skikkelig mands ubehændighed.

"Jeg troede, De var på kant med Monferrand," fortsatte Duvillard, "hvad har De så her at gøre?"

"Å, min kære baron, redaktøren for et stort blad er aldrig på kant med nogen. Han tjener sit land."

Trods sin uro kunne Duvillard ikke lade være at smile.

"De har ret. Og desuden er Monferrand en virkelig sikker mand, som man kan støtte uden frygt."

Denne gang spurgte Fonsèque sig selv, om man kunne se hans angst. Han, der var så dygtig og behersket en spiller, var blevet rædselsslagen ved artiklen i *Folkets Røst*. For første gang i sit liv havde han begået en fejl, ban følte sig udsat for en angivelse, da han havde været så utilgivelig uforsigtig at skrive en billet på tre linjer. De halvtredsindstyve tusind francs, som Barroux havde leveret ham til hans blad af de to hundrede tusind, der var bestemt for pressen, gjorde ham ikke urolig. Men han skælvede for, at man skulle opdage den anden sag, en sum, han havde taget imod som gave. Han genvandt først lidt af sin koldblodighed under baronens skarpe blik. Det var dumt ikke mere at kunne lyve og tilstå alt ved sin blotte holdning.

Dørvogteren havde nærmet sig.

"Jeg må huske hr. baronen på, at ministeren venter."

Da Fonsèque var blevet alene med fader Froment, gik han, så snart han fik øje på ham, hen og satte sig ved siden af ham, lige så forbavset som de andre over at træffe præsten her.

Pierre fortalte også ham, at han havde fået en slags stævning, uden at det var ham muligt at gætte, hvad ministeren kunne have at sige ham. Og atter kunne man se, hvor utålmodig han var efter at få det at vide, for en let skælven rystede hans hænder. Men han måtte jo vente, siden så alvorlige sager skulle afhandles.

Straks, da Monferrand så Duvillard komme ind, gik han ham i møde med udstrakte hænder. Han så stadig meget rolig ud, og var trods rædselsstormen godmodig og smilende.

"Nå, det er en net historie, min kære baron!"

"Det er idiotisk!" erklærede denne rent ud, idet han trak på skuldrene.

Og han satte sig i den lænestol, Barroux lige havde forladt, mens ministeren tog plads lige over for ham. De var som skabte til at forstå hinanden, og de erklærede begge med samme fortvivlede håndbevægelse, med samme rasende beklagelser, at regeringen så vel som forretningerne for fremtiden blev umulige, hvis man af menneskene fordrede en dyd, som de ikke var i besiddelse af. Havde det ikke til alle tider, under alle regeringer, hver gang der skulle voteres i kamrene angående et eller andet stort foretagende, været den naturlige, lovlige fremgangsmåde at gøre de nødvendige skridt for at sikre sig majoriteten?

Man måtte virkelig skaffe sig indflydelsesrige venner, vinde sympati, kort sagt, passe sine sager. Alt var til salg, mennesker som andet, nogle for gode ord, andre for gunstbevisninger eller penge, uddelt på mere eller mindre fin måde. Og selv om man indrømmede, at man måske her var gået lidt for vidt, selv om visse bestikkelser var foretaget lidt ubesindigt, var det så fornuftigt at gøre en sådan larm, ville en stærk fingering ikke være begyndt med at neddysse skandalen af fædrelandskærlighed, ja af simpel retskaffenhedsfølelse?

"Jo selvfølgelig, De har ret, tusind gange ret," råbte Monferrand, "å, hvis jeg var herre, så skulle jeg min tro have strøet sand på alt dette."

Og da Duvillard så stift på ham, forbavset over dette sidste ord, fortsatte han smilende:

"Uheldigvis er jeg ikke herre, og det er for at tale lidt med Dem om forholdene, at jeg har tilladt mig at gøre Dem ulejlighed ... Barroux gik lige herfra, og hans sindsstemning syntes mig temmelig foruroligende."

"Ja, jeg mødte ham, han har undertiden så besynderlige ideer ..."

Og baronen afbrød sig selv for sige:

"Ved De, at Fonsèque sidder ude i forværelset? Siden han vil have fred, så send bud efter ham. Han vil ikke være til overs her, han giver gode råd, og hans blad alene er ofte tilstrækkeligt til at skaffe sejr."

"Hvad for noget, er Fonsèque derude?" udbrød Monferrand, "jeg ønsker intet hellere end at trykke hans hånd. Gamle historier, som ikke kommer nogen ved! Å, store Gud, De ved jo, hvor lidt det ligger for mig at bære nag?"

Da dørvogteren havde ført Fonsèque ind, fandt forsoningen meget nemt sted.

De havde kendt hinanden fra skoletiden i deres fødeegn Corrèze, og de havde været uvenner i ti år på grund af en modbydelig historie, hvis enkeltheder ingen rigtig kendte.

Men der gives øjeblikke, hvor man må begrave sine døde, hvis man er nødt til at rydde op for at få spillerum til en ny kampagne.

"Det er pænt af dig at gøre det første skridt! Så er det altså glemt, du er ikke mere vred på mig."

"Nej – vist ej, hvorfor skal man rive øjnene ud på hinanden, når man kan have fordel af at blive enige?"

Og uden videre forklaring gik de straks løs på den store sag. Monferrand meddelte dem, hvad Barroux havde i sinde, og de fo'r begge to op.

Hvor kunne han dog være så tåbelig? Det var jo den sikre undergang, han skulle ikke få lov til at gøre sådan en dumhed, det skulle der nok blive sat en pind for.

Derefter talte man om alle de midler, man kunne bruge for at redde ministeriet, for dette var jo Monferrands eneste tanke. Han lod, som om han brød sit hoved for at finde udveje, skønt der hele tiden om hans læber svævede et svagt, underfundigt smil.

Omsider lod han, som om han tabte modet, opgav ævred:

"Nå ja, så er derved intet at gøre. Ministeriet er til rotterne."

De to andre så på hinanden med rådvilde miner, de skøttede ikke om at betro den afrikanske jernbanesag til et nyt ministeriums forgodtbefindende, der var jo al sandsynlighed for, at Vignon og konsorter ville begynde med at spille dydsmønstre.

"Hvad gør vi så?"

I dette øjeblik ringede telefonen. Monferrand gik derhen:

"Undskyld mig et øjeblik."

Han lyttede, svarede og spurgte, uden at det var de andre muligt at opfatte, hvorom sagen drejede sig. Det var chefen for opdagelsespolitiet, der efter løfte meddelte, at Salvat var opsporet, og at jagten var i fuld gang.

"Godt! Glem nu ikke min instruks."

Derefter kom Monferrand, hvis plan ved Salvats nært forestående anholdelse blev fast og holdbar, hen til de to andre og gav sig til at gå langsomt frem og tilbage, mens han med sin sædvanlige fortroligt godmodige stemme sagde:

"Ja, hvad er her at stille op? Blot jeg havde frie hænder! Et udvalg … det er jo den eneste måde til at neddysse den slags kedsommeligheder! … men at tilstå, som Barroux har i sinde … det er vanvid, jeg gjorde det aldrig – med et udvalg – kunne man dog måske ride den storm af … "

Duvillard og Fonsèque så lettede ud. Den sidste lod endda til at gætte Monferrands hensigt, han kendte jo sine folk fra tidligere tid.

"Hør en gang! Selv om Barroux går i vandet, behøver du ikke at gå med ... man kan lappe et ministerium, hvis stumperne duer."

Ærgerlig over at være gennemskuet, protesterede Monferrand:

"Vist ikke nej, kære ven, sådan leger vi ikke her. Solidaritet må der til fremfor alt. Jeg står og falder med mine kolleger!"

"Solidaritet! Gå længere ind i landet med den snak. Man er da ikke solidarisk med idioter, der render panden mod væggen. Og vi har min salighed lov at fiske dig op, hvis vi ikke kan undvære dig. Hvad siger De, baron?"

Monferrand stred ikke mere imod, han satte sig ned, mens Duvillard fuld af harme over Barroux og hans dumhed udbrød:

"Selvfølgelig! Kan ministeriet ikke holdes oven vande, får det naturligvis gå under. Man kan jo desuden heller intet udrette med fæpander som denne Taboureau. Sådan et gammelt stykke fra landet, der aldrig har sat sine mugne ben i et teater, og som skal varetage skuespilkunstens interesser, Molières hus – han gør jo den ene dumhed værre end den anden."

Monferrand, der var inde i historien, morede sig nu med at ophidse baronen.

"Taboureau er ganske vist lidt stiv, lidt gammeldags, men han passer virkelig, hvor han er. Som kultusminister er han en fremragende dygtighed."

"Å, lad os dog være her. De, der selv er en fremragende mand, De kan da umuligt holde på Taboureau, eller forsvare hans

fremgangsmåde som Barroux. Ja, jeg indrømmer, at Silvianes engagement ligger mig på hjerte. Hun er virkelig talentfuld. Hånden på hjertet, Excellence, ville De virkelig lægge hende hindringer i vejen?"

"Jeg? Nej, det kunne aldrig et øjeblik falde mig ind. En så smuk skuespillerinde er altid en øjenslyst. Men det er jo ikke givet, at kulturministeren er af samme mening som De og jeg."

Atter spillede det snedige smil om hans læber. Man kunne min tro få den kære Duvillard for godt køb. Han tilkastede Fonsèque et betydningsfuldt blik. Redaktøren så dybsindig ud, tænkte sig om.

"En senator kunne passe ypperligt som kultusminister. Men jeg ser ikke, hvem jeg skulle foreslå. En begavet frisindet personlighed, en verdensmand, der dog nogenlunde kunne passe på den taburet ... Dauvergne ... f.eks.? Hvad mener du om Dauvergne!"

Forbavset fo'r Monferrand op.

"Hvilken Dauvergne? ... å, Dauvergne fra Dijon. Men han har jo aldeles ingen forstand på universitetet og dets tarv?"

"Nå, ja," fortsatte Fonsèque, "jeg kommer jo kun med et forslag ... Dauvergne er ellers en net mand, en høj, repræsentativ, smuk person, og desuden er han i besiddelse af en umådelig stor formue, hvilket aldrig skader, han har også en meget smuk kone, det er da udmærket, og fører et overordentlig flot hus i sin lejlighed på St. Germain Boulevard."

I starten havde han følt sig for, nølet, men efterhånden talte han sig varm, lod til at begejstres over sin idé.

"Vent lidt. Jeg mindes, at Dauvergne i sin tid, da han boede i Dijon, lod opføre et lille stykke, på vers oven i købet. Dijon er en

litterær by, for resten har han boet i Paris over tyve år, og kommer i det allerbedste selskab. Med Dauvergne kan vi få det, som vi vil, jeg siger dig, at han er vor mand."

Duvillard erklærede, at han kendte Dauvergne og syntes meget godt om ham.

"Dauvergne, Dauvergne," mumlede Monferrand, "nå, ja, så siger vi det. Han kan måske blive en overmåde god minister. Egentlig har jeg intet at indvende mod ham."

Pludselig brast han i latter.

"Hør, det er virkelig storartet. Her sidder vi og laver om på ministeriet for Silvianes skyld. Ministeriet Silviane! Hvem skal så have de andre porteføljer?"

Han spøgte, han vidste så godt, at en spøg ofte løser vanskelige spørgsmål. Og de vedblev også med vittigheder og smil at ordne sagerne. Uden at sige det med rene ord, var det planen at lade Barroux i stikken, ja, at skubbe til den hældende vogn i al hemmelighed, for siden at fiske Monferrand op af de rørte vande. Denne ville støttes af Duvillards penge og Fonsèques blad, men skulle til gengæld bruge sin magt til at få sat Silvianes engagement igennem og neddysset jernbaneskandalen ved at nedsætte et udvalg, hvis forhandlinger han styrede. Og de tre herrer blev hurtigt enige, de havde fælles interesser, trængte til hinanden og var bange for hinanden.

Da Duvillard derfor i forbigående talte om den unge dame, Duthil anbefalede, erklærede excellencen straks, at den sag var i orden. Duthil var en meget brugbar ung mand, havde man bare flere af hans kaliber. Chaigneux og hans svigersøn skulle ikke glemmes. Den stakkels Chaigneux var virkelig ved alle

lejligheder så tjenstagtig og så medgørlig, desuden førte han en drøj tilværelse mellem sine "fire damer".

"Nå, så er det afgjort?"

"Det er afgjort!"

"Vi taler ikke mere om den sag."

Og de tre venner trykkede kraftigt hinandens hænder.

Monferrand ledsagede dem til døren og opdagede i forværelset en prælat i fin dragt med violette kanter, stående i samtale med en anden præst.

"Men er det Deres Højærværdighed, der venter! ... kom dog ind, kom dog ind!"

Men bispen protesterede.

"Nej, nej, Deres Excellence – fader Froment var her, da jeg kom, ham må De først tale med."

Og Monferrand måtte give efter, bad Pierre træde ind og skyndte sig at blive færdig med ham. Han, der ellers overfor gejstligheden var den mest tilbageholdne diplomat, busede denne gang straks ud med hele historien om Barthès, og Pierre, som i to stive timer havde ventet i angst og bæven, sad nu aldeles forbløffet, mens ministeren forklarede ham, at regeringen meget hellere så Barthès på flugt, så var man da fri for igen at spærre ham inde.

Pierre begreb ikke, at politiet havde fået nys om den gamles nærværelse i det lille hus i Neuilly, og aldeles ikke anede noget om Guillaume. Men der er jo huller i selv de dygtigste politimænds viden.

Omsider spurgte Pierre:

"Ja, hvad ønsker Deres Excellence egentlig, jeg i denne sag skal foretage mig? Det står mig ikke aldeles klart?"

"Min kære fader Froment, jeg overlader det hele til Deres taktfuldhed. Hvis manden om 48 timer endnu opholder sig hos Dem, er vi nødt til at sætte ham fast, hvilket vi kun modstræbende vil gøre, da vi jo ved, at Deres hjem er alle dyders bo. De burde råde Barthès til at forlade landet. Er han først over grænsen, vil ingen forfølge ham."

Og hastigt førte ministeren Pierre ud. I forværelset bukkede og skrabede han for bispen:

"Nu er jeg ganske til Deres Højærværdigheds tjeneste, vær så god et ulejlige Dem ind."

Biskop Martha, der stod i livlig samtale med Duvillard og Fonsèque, tog hjertelig afsked med de to herrer og trykkede i forbigående Pierres bånd. Den fornemme prælat var kun høflighed, smil og velvilje. Han ønskede øjensynlig at stå sig godt med alle. De livlige, mørke øjne glimtede, det smukke, regelmæssige ansigt strålede af smil og huldsalighed, og han holdt sit indtog i ministerens modtagelsesværelse med majestæt og salvelse, som det sømmer sig en fornem kirkens tjener.

Nu, da alle var borte, kunne Monferrand og biskop Martha tale sammen i fred og ro uden at frygte for afbrydelser.

Man sagde, at prælaten ønskede at blive medlem af Deputeretkammeret. Men hans rolle var både nyttigere og mere storladen, han ville regere i al hemmelighed, være sjælen i Vatikanets politiske forbindelse med Frankrig, som jo var kirkens ældste datter, den eneste store nation, der en gang kunne gengive paven hans fordums magt.

Han havde fundet sig i den republikanske regering, prækede fred og forsoning, og i Kammeret gik han for at være den

styrende ånd i det nykatolske parti. Og over for denne betydelige mand var Monferrand fuld af forekommenhed. Han ville jo benytte sig af alle mulige våben, erobre alle partier for at tiltvinge sig sejr i den forestående krise.

4

Samme dag fik Guillaume om eftermiddagen en sådan trang til bevægelse og frisk luft, at Pierre gik ind på at spadsere en lang tur med ham i Boulogne-skoven, der lå tæt ved deres lille hus.

Efter at han var kommet hjem fra ministeriet, fortalte han broderen, mens de spiste frokost, hvordan regeringen havde til hensigt endnu en gang at skaffe sig af med Nicolas Barthès.

De var begge meget nedbøjede og vidste ikke, hvordan de bedst skulle meddele den gamle mand hans forvisning; de håbede inden aften at finde udvej til så lempeligt som muligt at underrette ham om det. De talte om sagen, mens de gik. Forresten var der ingen grund til længere at skjule sig, så hvorfor ikke vove denne tur, der syntes jo aldeles ikke at være noget, der truede Guillaume. Brødrene gik ind i skoven ad den port, der lå dem nærmest.

Det var de sidste dage i marts, træerne begyndte at grønnes, men så fint, at de små blade dannede ligesom et væv af kniplinger over grene og kviste.

Nattens og morgenens hegn var hørt op, men under den grå himmel var en yndig kølighed. Skoven stod som genfødt i den rene, stille luft. Midfastedagens optog havde formodentlig lokket folk til det indre Paris, for her i alleerne sås kun nogle få ryttere, og de spadserende var for størstedelen unge mødre, der var stået ud af deres vogne med ammer, der bar børn i lange kniplingsbesatte pelse.

Det var det fine selskab, der var her på denne dag, da de lavere klasser ikke giver møde. Kun nogle enkelte borgermænds

koner fra nabolaget sad på bænken med et sytøj i hænderne, mens de holdt øje med deres legende børn.

Pierre og Guillaume vandrede ad søerne til. Der gik de ind imellem træerne og fulgte en stund den lille Longchamp-bæk. De ville gå rundt om søerne og hjem gennem Maillot-porten.

Men kratskoven var så ensom og så fortryllende i sin vårgrønne stilhed, at de satte sig ned på en træstamme for at nyde den yndige eftermiddags hvile og fred. Omkring dem var alt så fredeligt, at de kunne indbilde sig, de var hundrede mile fra stadens tummel.

Ak, hvor Guillaume følte sig vel. Her var fri luft, en mild vind susede gennem træernes grene, han sad og drømte om det lykkelige land, hvor hver mand er herre over sit lille stykke jord.

Men pludselig mindedes han Barthès, den evige fange. Han sukkede og blev grebet af bedrøvelige tanker, der fordærvede de smukke omgivelser for ham.

"Hvad skal vi dog sige til ham? Tale med ham må vi, landflygtighed er dog bedre end fængsel."

Pierre slog bedrøvet ud med hånden.

"Ja, ja – vi får jo sige ham det. Men det skærer mig i hjertet."

Idet Pierre sagde dette, skræmtes han og broderen op af et mærkeligt syn. Her i denne stille krog, hvor de syntes, de var så langt fra verden og fra mennesker, så de en mand styrte frem, og det var virkelig et menneske, skønt han så frygtelig ud, tilsølet og overstænket, lignede han mere et jaget dyr, et vildsvin med hundene efter sig. Han stod et øjeblik stille ved bækken, pustede og betænkte sig, men da der nu hørtes trampen og stønnen bag ham, gik han ud i vandet, der nåede

ham næsten til livet, så kravlede han drivende våd op på den anden bred og styrtede som en gal ind mellem nogle grantræer.

Næppe var han borte, førend nogle betjente kom til syne, fulgte bækkens løb og forsvandt. Det var en menneskejagt her foregik, en rasende forfølgelse under de forårsgrønne blade, stille og fortvivlet uden røde frakker og jublende fanfarer.

"En eller anden sølle landstryger," mumlede Pierre.

"Å, den stakkel, altid skal man træffe ulykke og elendighed."

"Altid betjente og fængsel! Andet middel har man endnu ikke opfundet for at helbrede samfundets sår."

Og det forfulgte menneske fo'r afsted.

Da Salvat den foregående aften ved et rasende løb var sluppet fra betjenten, havde han fået den idé at liste sig til Dauphine-porten og derfra ned mellem voldene. Han mindedes en stille, fredsommelig krog, hvor han ofte havde tilbragt både dag og nat, når det var skralt med arbejde, og hvor han aldrig havde set en moders sjæl. Og der kan heller ikke tænkes ensommere eller sikrere tilflugtssteder end disse smuthuller, dækkede af brombærris, overgroede med høje, tætte ukrudtsplanter.

Salvat fandt da også en rigtig god hule, fuld af tørt græs og løv, hvor han puttede sig ned lige til halsen, og hvor han lå i ly under den stadig faldende regn, der havde gennemblødt ham lige til skindet, så at han trængte svært til lidt varme, og disse tørre blade var som en uventet velgerning, kold og forfrossen som han var, trods sin vilde, åndeløse flugt.

Regnen hørte ikke op, men nu vædede den kun hans hoved, og han endte med at døse hen i en tung søvn. Da han igen åbnede øjnene, begyndte det at lysne, klokken måtte vel være henad seks. I nattens løb var hans lille hule også blevet våd, han

var stiv og forkommen, kunne næppe røre sig, men han blev i sit smuthul, her følte han sig i sikkerhed, her ville politiet vist ikke kunne finde ham, og han var vis på, at man var ude efter ham igen i dag. Derfor rørte han sig ikke, men blev hvor han var og så på, hvordan det lidt efter lidt gryede ad dag.

Ved ottetiden gik flere betjente forbi, de gennemsøgte volde og grave, men opdagede ham ikke, det var ganske rigtigt, som han formodede: jagten havde allerede taget sin begyndelse.

Hans hjerte hamrede, som skulle det sprænge hans bryst, han følte sig ganske som det opsporede vildt, der ser jægere og hunde rykke nærmere. Hans smuthul lå lige under gendarmernes kaserne, så at lyden af våben og soldaternes taktfaste skridt hvert øjeblik nåede ham.

Nu kom ingen forbi, alt var roligt i nærheden, ikke et græsstrå bevægede sig. Kun nu og da hørte han fra Boulogne-skoven den fjerne lyd af hestetrampen eller en cykleklokkes ringen, en vogns rumlen. Og timerne gled langsomt hen; ni, ti blev klokken.

Siden regnen var holdt op at falde, pintes han ikke videre af kulde, Mathis havde jo givet ham en varm kasket og en tyk overfrakke. Men nu kom sulten over ham, den sved og brændte ham i mellemgulvet, sled og rev i hans indvolde, som om det var krampe.

Han havde nu i to dage ikke smagt mad og var fastende den foregående aften, da Mathis gav ham det glas øl i *Rædselshulen*. Det var hans mening at blive liggende her ganske stille og så, når natten faldt på, at liste sig til Boulogne og komme ud af skoven gennem et hul, han kendte fra gamle dage. Endnu havde betjentene da ikke fanget ham!

Han prøvede igen på at sove, men kunne ikke falde til ro, sådan pinte og nagede sulten ham, det var ham, som lå en jernring trykkende om hans ribben.

Klokken elleve sortnede det for hans øjne, han troede, han skulle dø. Og han blev grebet af et underligt raseri. Med et fo'r han op af sit skjulested, rystede græs og løv af sig, var næsten gal, måtte afsted, måtte have noget at spise – om han også skulle miste frihed og liv med det samme.

Så snart han kom frem af fæstningsgraven, befandt han sig på de store græsplæner foran La Muette-slottet. Som en afsindig fo'r han afsted, idet han styrede mod Boulogne, da der ad denne kant var mest sandsynlighed for, at han kunne slippe for sine forfølgere, og det var et rent vidunder, at ingen undredes over dette menneske, som løb afsted af alle kræfter ved højlys dag.

Han kom i ly mellem træerne, og da faldt det ham ind, at han havde begået en stor uforsigtighed ved sådan at styrte frem, men halvgal af sult, som han var, vidste han knap, hvad han foretog sig.

Nu rystede han over hele legemet, stod stille og lyttede, om ingen var efter ham, og fortsatte derefter sin flugt langsomt og med den største forsigtighed.

Han ville liste sig frem mellem den øverste sø og væddeløbsbanen ved Auteuil. Men der løber en bred allé, hvor træerne står temmelig spredt, så at han måtte udvikle stor behændighed, måtte benytte sig af den mindste busk, og ikke komme frem, før han havde forvisset sig om, at der ingen mennesker var i nærheden.

I et helt kvarter måtte han ligge stille i angst og bæven, turde ikke røre sig, fordi han så en skovbetjent gå forbi. Synet af en droske, en spadserende var nok til at nagle ham til pletten.

Og han åndede først lidt friere, da han hinsides Mortemarts højde omsider kom ind i krattet mellem Boulogne-vejen og Saint Cloud-allé. Her var buskadset tæt, han kunne ret hurtigt liste mod udgangen, nu var det værste overstået.

Men med et fik han øje på en betjent, der stod ganske stille og spærrede ham vejen i et halvt hundrede skridts afstand. Han drejede lidt til venstre og så en ny betjent, der ligeledes lod til at vente på ham.

Hvor han end vendte sig, traf hans blik betjente og atter betjente, han var omringet på alle sider, nettet trak sig sammen om ham. Og det værste var, at forfølgerne også havde fået øje på ham, for en af dem udstødte et klart ugleskrig, der gentoges hele linjen over.

Nu havde man da endelig vundet spil, al forsigtighed var overflødig, manden havde kun én udsigt til frelse, han måtte løbe for at redde sig. Det indså Salvat også straks, han satte afsted i vild galop, sprang over hindringer, flygtede mellem træerne uden at søge skjul, i tre spring kom han over Saint Cloud-allé, hvorefter han kastede sig ind i den tætte underskov mellem denne alle og Dronning Marguerite-vej, hvor krattet er frodigere end noget andet stod i Boulogne-skoven, et helt lille vildnis, hvor han måske ved sommertid havde kunnet skjule sig og undslippe sporhundene. Selv nu fik han et lille forspring og standsede et øjeblik for lyttende at se sig om. Han var alene, så ingen, hørte ingen, mon han virkelig var reddet, mon

betjentene havde tabt sporet? Fra det lysegrønne løvtag faldt en mild stilhed.

Så lød atter det skarpe ugleskrig. Kvistene knagede! Salvat styrtede sig fortvivlet lige frem uden tanke, uden mål, kun for at slippe bort. Da han nåede alleen, var den spærret, han måtte blive i krattet, dreje af, følge grøften, men på den måde fjernede han sig fra Boulogne, kom tilbage til St. Cloud-alleen. Og mens det susede for hans øren, mens den sidste rest af omtanke forsvandt i rædsel, fik han den idé at løbe videre i skjul af buskene til han nåede Madrid-slottet, derfra kunne han måske slippe ned til vandet, for det var den eneste vej til floden, hvor der voksede træer, hvor der var udsigt til at gemme sig; over den bare, vide plæne ved hippodromen og træningspladsen turde han ikke vove sig.

Han løb og løb. Men også Longchamp-allé var spærret, så han opgav at nå Seinen og gjorde en drejning langs Catelan-vænget.

Under opdagelsespolitiets ledelse nærmede betjentene sig stadig, han mærkede, at de rykkede ham nærmere ind på livet. Og nu styrtede han afsted i vild, afsindig flugt, forstyrret, forpustet, springende over grøfter, halsende ned ad skråninger, stadig stødende på ny hindringer, trængte han sig gennem tjørnebuske, klemte sig gennem plankeværksåbninger, flående sine klæder og hænder.

Tre gange snublede han med fødderne indviklede i ståltrådshegn, han styrtede om i høje nældebuske, rejste sig atter, fo'r videre uden at føle hverken svie eller smerte, jaget, sporet til blods i afsindig angst.

Da var det, Guillaume og Pierre så ham fare forbi; ukendelig, opløst, forrevet og tilsølet kastede han sig ud i bækkens

mudrede vand, som et dyr, der håber at sætte en sidste hindring mellem sig og hundene.

Han fik med et den idé, at han på øen i midten kunne finde ly og sikkerhed, han drømte om at svømme derover, forputte sig og undslippe jægerne. Han løb, løb, løb. Atter så han betjentene, atter måtte han vende om, vende på korsvejen ved søerne, jaget tilbage mod fæstningsværkerne, hvorfra han kom. Nu var klokken henad tre, i to og en halv time havde han løbet for livet.

En blød, grusbestrøet ridesti åbnede sig foran ham, han styrtede lige frem, sank ned i den regnvædede jord, der klumpede sig om hans trætte fødder, så kom en sti under unge træer, hvor han en tid lang kunne skjule sig, hvor håbet atter levede op i hans forvildede sjæl.

Men atter mundede han ud i en af disse fortvivlede brede, lige alleer, hvor cykler og køretøjer rullede afsted i det milde, grå vejr. Og han søgte ly i krattet, stødte på de evindelige betjente, vidste til sidst hverken ud eller ind, mistede endda evnen til at tænke, var kun som en forstyrret masse, der blev drevet frem og tilbage af forfølgernes kæde, der for hvert minut trak sig sammen om ham.

Alt var glemt, kun en vanvittig trang til flugt ansporede ham, han syntes, han måtte løbe, løbe til verdens ende. Afsted gik det over stier, over krydsende veje, over en vid plæne, hvor lyset blændede ham og næsten tog vejret fra ham, og her – her følte han for første gang forfølgernes stønnende pusten lige bagved sig, han syntes, deres hede ånde grådigt strejfede hans nakke. Skrig lød ham i ørene, en hånd var ved at gribe fat i ham, en hel flok mennesker trampede ham i hælene, væltede over hinanden i jagtens ivrighed. Og med anspændelse af sine sidste kræfter

gjorde han et spring, krøb et stykke frem, rejste sig atter og var alene midt i den forårsgrønne skov, hvor han løb, løb i vildeste flugt.

Men nu var han endelig færdig. Han snublede, fødderne nægtede ham deres tjeneste, øjnene stod ham ud af hovedet, ørene blødte og skum trådte frem i mundvigene, det susede om ham som stormvind, hans hjerte hamrede, som ville det sprænge brystkassen, sved og vand drev ned ad ham, sølet og forvildet til det yderste stod han omsider stille, besejret, ødelagt mere af sult end af træthed.

Og i den rødlige tåge, der svømmede for hans blodskudte øjne, så han pludselig i to skridts afstand et skur med åben dør, bag ved en lille pavillon, skjult mellem træerne. Her var ingen mennesker, kun en stor, hvid kat fo'r bort som et lyn.

Han sprang der ind, styrtede om i en bunke halm mellem en del tomme tønder. Og knap var han forsvundet, før han hørte sine forfølgere trampe, galoppere forbi, hele flokken tabte sporet, jagede afsted, var i et øjeblik langt fra skuret ved den lille træbygning, styrtede videre i retning af volden. Lyden af de tyksålede støvler tabte sig i det fjerne, alt blev dødstille omkring ham.

Med begge hænder presset mod brystet sank han sammen, mens store, tunge tårer rullede ud fra de lukkede øjne.

Efter at Pierre og Guillaume endnu et kvarters tid havde hvilet sig på den fredelige plet, vandrede de videre hen imod søerne for over korsvejen ved kaskaderne at nå hjem til Neuilly på den anden side vandet, men nu faldt en byge, der nødte dem til at søge ly under et stort kastanjetræs endnu nøgne grene.

Regnen blev stærkere og de opdagede mellem træerne en lille restaurant, hvor de kunne søge ly. I en tilstødende alle havde de set en rolig droske holde, hvis kusk filosofisk med kraven slået op om ørene ventede under forårsregnen.

Og da Pierre hastigt ilede hen til restauranten, så han til sin store overraskelse foran sig en herre, i hvem han straks genkendte Gérard Quinsac, der styrede i samme retning, sandsynligvis var han også blevet overrasket af regnen, mens han spadserede sig en tur. Lidt efter mente han, at han havde taget fejl, for han kunne ikke opdage greven i salen, der var en slags stor veranda, og let kunne overskues.

Oven på var tre-fire kabinetter, som gik ud til en gang. Og alting var ganske stille, sæsonen var endnu næppe begyndt, man kunne mærke vinterens indelukkede, lidt mugne luft i det lille hus, der forresten, når malerne og gartnerne havde fået det pudset op, var et yndigt sted, som var stærkt besøgt hele sommeren igennem.

"Her er vist ikke åbent endnu?" bemærkede Guillaume, da han ingen opvarter så.

Pierre havde taget plads ved et af de små borde.

"Å, vi får vel nok lov at vente til regnen hører op."

Imidlertid viste en opvarter sig, han kom ned fra første sal og lod til at have travlt, rodede om i buffeten efter nogle småkager, som han samlede sammen på en tallerken.

De to brødre bestilte hver sit glas chartreuse, som han efter nogen søgen bragte dem.

I et af kabinetterne oven på havde baronesse Duvillard siddet og ventet på Gérard i over en halv time. Det var der, hun ved basaren havde sat ham stævne.

De blideste minder vaktes i hendes bedrøvede sind, for det var netop her, de flere gange havde mødt hinanden for to år siden. Da hun endnu ikke vovede at komme til ham, havde de opdaget dette lidt afsides liggende sted, hvor kun få søgte hen i det tidlige forår.

Hun havde anmodet Gérard om at komme hid til et sidste opgør nu, da deres kærlighedsforhold nærmede sig sin afslutning, og hun mente vel, at minderne fra fordums dage ville virke på ham her, hvor de forresten kunne mødes uden frygt.

Men hun havde gerne set, at der, som i de dage, havde ligget lyst solskin over det unge løv. Den askegrå himmel, den stadigt faldende regn gjorde hende sørgmodig. Da hun kom ind i værelset, kunne hun ikke kende det igen, det var så skummelt, så koldt med den falmede sofa, bordet og de fire stole. Vinterkulden var der endnu, den klamme fugtighed, som er egen for værelser, der længe har været lukkede og manglet frisk luft. Tapetet havde hist og her løsnet sig og hang ned i sørgelige laser. Døde fluer lå strøet ud over gulvet, og opvarteren måtte, for at komme til at åbne skodderne, slås med de rustne hasper. Da han imidlertid fik tændt den lille gaskamin, og den gav sig til at blusse og varme, fik værelset et lidt venligere præg, blev straks mere indbydende og beboeligt.

Eve havde sat sig på en stol uden så meget som at løfte det tykke slør, der skjulte hendes ansigt. Klædt fuldstændig i sort, som om hun allerede bar sorg for sin sidste kærlighed, med sorte handsker, så man ikke andet af hende end hendes endnu beundringsværdige, blonde hår, en stor, gyldenrød knude, der svulmede under den lille, sorte hat. Høj og kraftig røbede den

slanke figur, det skønne bryst, intet om de halvtredsindstyve års truende nærhed.

Hun havde bestilt to kopper te. Opvarteren traf hende stadigt tilsløret, siddende på samme sted uden at røre sig, da han bragte teen og en tallerken med små overgemte kager, som skrev sig fra sidste sæson. Så sad hun atter alene, uden at røre sig, hensunket i drømme. Når hun var kommet en halv time for tidligt til stævnemødet og passet at være den første, var det, fordi hun ønskede at samle sig og ikke pludseligt give efter for sin fortvivlelse. Frem for alt ville hun ikke græde, hun lovede sig selv at optræde med værdighed, at tale roligt, at udtrykke sig som en kvinde, der kunne hævde visse krav, men alligevel kun ville tale i fornuftens navn.

Hun var tilfreds med sin modige beslutning, hun troede, at hun var meget rolig, næsten resigneret, mens hun, inden Gérard kom, forberedte sig på, hvordan hun ville modtage ham for at tale ham fra en beslutning, hun betragtede som en ulykke og en fejl.

Hun kom til at ryste, da Gérard trådte ind.

"Men hvad ser jeg, bedste veninde, De er her allerede! Og jeg, som troede, jeg var her ti minutter før tiden. De har også haft ulejlighed med at bestille te, og De har ventet på mig."

Han var meget trykket og urolig ved tanken om den ubehagelige scene, han forudså, for øvrigt fuldstændig korrekt. Han fremtvang et smil, lod, som om han syntes glad over atter at træffe hende der som i deres kærligheds første, lykkelige dage.

Hun rejste sig op, løftede endelig sløret, så på ham og sagde stammende og nølende:

"Ja, jeg kunne komme bort tidligere, end jeg havde ventet ... jeg var bange for, der skulle komme forhindringer ... så tog jeg herud ... "

Men ved at se, hvor smuk, hvor hensynsfuld og kærlig han endnu var, glemte hun sig selv og mistede ganske besindelsen. Alle hendes fornuftgrunde, alle hendes smukke forsætter blev revet bort med uimodståelig magt. Hun elskede ham jo stadig, hun ville beholde ham, hun kunne aldrig afstå ham til nogen anden! Ude af sig selv kastede hun sig om hans hals.

"Ak, Gérard, Gérard! Jeg lider for meget, jeg kan ikke, jeg kan ikke holde det ud. Sig straks, at du ikke vil gifte dig med hende, at du aldrig vil gifte dig med hende!"

Hendes stemme kvaltes i hulken, hendes øjne strømmede over af tårer. Ak, denne gråd, som hun så bestemt havde lovet sig selv at betvinge! Nu vældede en strøm af bitre tårer ud af de skønne øjne og ville ikke standse.

"Min datter, å, Gud, du kan da ikke gifte dig med min datter ... og hun med dig, hun i dine arme, hvor jeg nu ligger! Nej, nej, det er for grusomt, jeg vil ikke have det, jeg vil ikke have det. Det må ikke ske!"

Han stod kold som is under dette udbrud af skrækkelig skinsyge, hvor moderen blev en kvinde, som rasede over rivalindens ungdom, over at de fem og tyve år ikke mere kunne kaldes tilbage. Selv havde han, da han begav sig til stævnemødet, taget den fornuftigste beslutning, bestemt at bryde loyalt som velopdragen mand med alle slags smukke, trøstende talemåder. Men han var en blød og slap natur, der var hos ham en vis øm svaghed, en lad hengivelse, en mangel på styrke, især over for kvindetårer.

Han forsøgte at berolige hende, fik hende til at tage plads i sofaen, så at han blev fri for hendes krampagtige omfavnelse og satte sig ned hos hende.

"Men vær dog fornuftig, kære Eva. Ikke sandt, vi er jo kommet her hen for at tale sammen som venner? ... jeg forsikrer Dem, at De tager alt for tungt på denne sag."

Men hun fordrede rene ord.

"Nej, nej! Jeg lider for meget, jeg vil vide alt straks. Sværg, at du ikke vil gifte dig med hende, aldrig!"

Endnu en gang forsøgte han at gå udenom spørgsmålet.

"De piner Dem selv, De ved jo at jeg elsker Dem."

"Nej, nej! Sværg, at du ikke gifter dig med hende, aldrig, aldrig!"

"Men det er jo kun dig, jeg elsker, kun dig!"

Hun greb ham i sine arme, trykkede ham til sig og dækkede hans øjne med kys.

"Er det sandt? Du elsker mig, du elsker kun mig? Tag mig da, mig, du er min, min for bestandig, aldrig nogen andens!"

Hun overvældede ham med kærtegn, gjorde ham ganske forstyrret med sin heftighed, så at han intet kunne nægte hende, og højtideligt måtte love hende alt, hvad hun ville have. Han måtte uophørligt gentage, at han kun elskede hende, og at han aldrig ville gifte sig med hendes datter. Han gik endda så vidt, at han påstod, han ene og alene følte medynk med det stakkels, forvoksede barn.

Hans hjertens godhed var hans undskyldning. Og Eve frydede sig over den medlidende ringeagt, han udtrykte for datteren, hun nød visheden om at være evig skøn, altid attråværdig.

Nu sad de stumme og forlegne i sofaen. Tavsheden blev trykkende. Gérard forsøgte at bryde den.

"Vil du ikke have en kop te? Den er allerede næsten kold."

Men hun hørte ikke på ham. Og som om intet var sket, som om det uundgåelige opgør nu skulle begynde, gav hun sig til at tale med sønderknust mine, med fortvivlelsens uendelige blidhed.

"Min Gérard, du kan ikke gifte dig med min datter. Det ville være afskyeligt. Tænk på dit navn, din stilling … tilgiv mig min ligefremhed, men alle ville sige, at du sælger dig, det ville være en skam både for din og min familie."

Hun greb hans hænder uden vrede, som en moder, der gerne vil forhindre sin søn i at begå en styg fejl. Han hørte på hende med bøjet hoved og søgte at undgå hendes blik.

"Tænk lidt på verdens dom, Gérard. Jeg gør mig ingen illusioner, jeg ved, at der er et svælg mellem din og vor kreds. Rigdom nytter os ikke. Pengene udvider kun svælget. Hvad hjælper det, at jeg har skiftet tro, min datter er og bliver dog jødindens datter … ak, Gérard, jeg er så stolt af dig, det ville være mig en hjertesorg at se dig blive mindre, blive nedværdiget ved for pengenes skyld at gifte dig med en krøbling, som ikke er dig værdig, som du ikke kan elske."

Han løftede hovedet, så bønfaldende på hende og søgte at slippe fra denne pinlige samtale.

"Men jeg har jo forsikret dig, at jeg kun elsker dig, at jeg aldrig vil gifte mig med hende! Det er forbi, lad os ikke pine hinanden mere."

Deres øjne mødtes et øjeblik og udtrykte alt det, de ikke sagde, deres træthed, deres elendighed.

I Eves forgrædte ansigt, der pludselig så gammelt ud, fyldtes de sorgfulde, opsvulmede øjne med tårer, som rislede ned over de skælvende kinder. Hun græd atter, ustandseligt, men så uendeligt blidt.

"Min stakkels, stakkels Gérard. Hvor hviler jeg nu tungt i dine arme. Sig ikke nej, jeg føler kun alt for godt, at jeg er en utålelig byrde, jeg er en pine for dig, og jeg ender med at gøre dig ulykkelig ved at klamre mig til dig!"

Han ville sige hende imod, men hun standsede ham.

"Nej, nej, alt er forbi mellem os to. Jeg bliver gammel og grim, alt er forbi. Jeg er en hindring for din fremtid. Jeg kan ikke være dig til nogen nytte. Du skænker mig alt ved at give dig selv, jeg har intet at give dig igen. Nu er øjeblikket kommet til at skabe dig en stilling. Du kan ikke i din alder leve på det uvisse, uden hjem, det ville være fejt af mig at være dig en klods om benet, at afholde dig fra at skabe dig en lykkelig fremtid, ved som en fortvivlet at klynge mig til dig og trække dig med i dybet."

Med blikket fæstet på ham, stirrede hun på ham gennem tårer. Lige som hans moder vidste hun, at han var så svag, trods sin mandige skønhed til med så legemlig svag, at hun drømte om at sikre ham en rolig eksistens, en nogenlunde lykkelig krog, hvor han kunne finde ly mod skæbnens tilskikkelser. Hun, der elskede ham så højt, skulle hun i sin ømme kærlighed ikke kunne hæve sig til at vise sin godhed ved at give afkald, ved at bringe sig selv som offer? I sin egenkærlighed som skøn og tilbedt kvinde fandt hun grunde nok til at trække sig tilbage, for ikke helt at fordærve sin egen eftersommer ved rystende optrin. Hun sagde ham alt dette, behandlede ham som et barn, hvis lykke hun ville skabe på bekostning af sin egen, mens han nu

atter med nedslagne øjne ubevægelig hørte på hende, uden mere at sige hende imod, lykkelig ved at lade hende ordne hans liv, som hun ønskede det.

Hun endte med at forsvare, hvad der talte for dette frygtelige ægteskab. "Camille vil bringe dig alt det, jeg ønsker dig, alt, hvad jeg har drømt om for dig. Af grunde, jeg ikke behøver at fortælle dig, er med hende dit liv pekuniært sikret. Hvad det øvrige angår, nå, Herregud, man har jo før set noget lignende. Det er ikke, fordi jeg vil undskylde vore fejl, men jeg kunne anføre mere end tyve huse, hvor der er sket langt værre ting ... jeg havde desuden uret, da jeg sagde, at penge danner et svælg, tvært imod, de fylder det, skaffer tilgivelse for alt, du vil kun vække misundelse, ikke dadel hos dem, der er forbavsede over dit held."

Gérard rejste sig og syntes endnu en gang at ville protestere.

"Men Herregud, nu er det jo dig, der formelig vil tvinge mig til at gifte mig med din datter?"

"Å, Gud, nej! ... jeg er blot fornuftig, jeg siger dig, hvad jeg bør at sige dig, så må du selv tænke over det."

"Jeg behøver intet at overveje. Jeg har elsket dig, og jeg elsker dig. Det andet er umuligt."

Der gik et guddommeligt smil over hendes ansigt, da hun rejste sig og endnu en gang slyngede sine arme om ham.

"Hvor du er god og ædel, Gérard! Hvis du vidste, hvor jeg elsker dig, hvor jeg altid vil elske dig, trods alt."

Atter flød hendes tårer, og Gérard græd med. De handlede i god tro begge to, i deres naturlige ømhed veg de tilbage for den pinlige opløsning og håbede endnu på lykken. Men de følte godt, at giftermålet var en afgjort sag. Tårer og ord gjorde ikke

udslaget, livet gik sin gang alligevel, det uundgåelige måtte ske. Den tanke, som i øjeblikket gjorde dem begge sørgmodige, var, at dette var deres sidste hemmelige møde, for det ville dog være for usselt atter at ses efter det, de nu vidste, det, de nu havde sagt hinanden. Og dog udtalte de intet afgørende ord. De sagde ikke, at deres læber aldrig mere skulle finde hinanden. Men i dem begge hulkede visheden om, at alt var forbi.

Nu viste sig atter for dem dette værelse i al sin lidenhed, med den falmede sofa, de fire stole og bordet. Den lille gaskamin hvæsede, en tung, varm, fugtig luft lå kvælende over det hele.

"Vil du nu ikke have en kop te?" spurgte han.

"Å, nej, den er for dårlig her," svarede hun, idet hun ordnede sit hår foran et konsolspejl.

De triste omgivelser greb hende med en følelse af uhygge i afskedens øjeblik. Hun havde troet her at kunne leve en stund i minderne, da der pludselig hørtes larm af skridt, højrøstet tale og vild støj. Man løb frem og tilbage i gangene, dundrede på dørene. Hun styrtede hen til vinduet og så restauranten omringet af politibetjente.

De mest vanvittige ideer væltede sig ind over hende, hendes datter var fulgt efter hende, hendes mand ville skilles for at gifte sig med Silviane, en rædsom skandale styrtede over hende og kuldkastede alle hendes planer. Hun blev ligbleg, forvildet, mens Gérard, der var lige så angst som hun, rystende søgte at berolige hende, og frem for alt bad hende om ikke at skrige op. Men da der atter blev banket på døren, og politiassistenten nævnte sit navn, måtte de lukke op. Hvilket øjeblik, hvilken rædsel, og hvilken skam!

I salen neden under havde Pierre og Guillaume ventet over en time på, at regnen skulle høre op. De sad og talte hviskende sammen i en krog, grebet af denne triste dags stilhed, bedrøvede over Nicolas Barthès ulykkelige skæbne. De havde til sidst bestemt sig til at bede Théophile Morin om at spise sammen med dem næste dag, for at han kunne meddele sin gamle ven, hvad der ventede ham.

"Det er det klogeste," sagde Guillaume. "Morin, som holder meget af ham, vil tage alle mulige forsigtighedsregler og uden tvivl ledsage ham til grænsen."

Pierre sad melankolsk og så på den endeløse regn.

"Igen rejse hjemmefra, igen til et fremmed land for at undgå fængslet."

Ak, hvilken glædeløs tilværelse, sådan livet igennem at forfølges, han, som havde ofret alt på den friheds alter, man nu spottede, og som han så ramle sammen om sig.

Atter viste betjentene sig, snusende omkring restauranten. De havde sagtens mærket, at de havde tabt sporet, og kom nu tilbage i den tanke, at manden måtte være der, skjult i pavillonen.

Forsigtigt omringede de den, tog alle mulige forholdsregler, før de gav sig til at søge alle vegne, for denne gang at være sikre på, at vildtet ikke skulle undslippe dem. Da brødrene bemærkede dette, følte de sig grebet af en dump rædsel. Det var klapjagten. De havde godt set manden flygte, men hvem sagde dem, at man ikke ville tvinge dem til at opgive deres navn, nu, da de så uheldigt havde kastet sig ind i nettet? De udvekslede rådvilde blikke, et øjeblik tænkte de på at liste sig bort i den øsende regn, men de indså straks, at derved ville de blive

mistænkelige. De besluttede da at vente, så meget mere som ankomsten af to ny gæster drog opmærksomheden bort fra dem.

En vogn med opslået kaleche og optrukket forlæder holdt foran døren. Ud af den steg først en ung mand med korrekt ydre og gnavent ansigt, og derpå en ung dame, som lo højt, og lod til at more sig kosteligt over den stadigt faldende regn. De var uenige, hun beklagede spøgende, at de ikke havde taget deres cykler til denne tur, mens han fandt det i højeste grad idiotisk at vove sig ud, når himmel og jord stod i et.

"Nå, kære, vi måtte da gå et sted hen. Hvorfor fik jeg ikke lov at se maskeoptoget?"

"Uf, det utålelige, simple gøgl, nej, så er der dog bedre her i skoven, selv om man bliver våd til skindet."

Nu kom de ind og Pierre genkendte straks den lille fyrstinde de Harn og den unge Hyacinthe Duvillard, der erklærede at midfastedag var "pinefuld", skoven "modbydelig" og cykler "uæstetiske".

Aftenen forud havde han fulgt hende hjem fra *Rædselshulen* og drukket te hos hende og var blevet til langt ud på natten, men trods det videst drevne koketteri fra hendes side, trods vrede og tårer var han blevet urokkelig i sin afsky for al "materialisme", han ville og kunne kun tænke sig en "åndelig" kærlighedsforbindelse og omsider lod hun til at blive enig med ham. De talte igen om denne rejse til Norge, hvor deres sjæle midt imellem isfjelde og snemarker skulle smelte sammen. De besluttede at tage afsted næste mandag, og var kun bedrøvede over, at årstiden var så fremrykket, vinterens kyske kulde passede jo meget bedre til en sådan bryllupsrejse. De måtte

nøjes med en borgerlig snaps solbærrom i stedet for kommenakvavit. Og da de havde drukket det søde stads, som de begge dybt foragtede, opdagede Hyacinthe Pierre og Guillaume, med hvis sønner han havde gået i skole. Han bøjede sig mod Rosemonde og hviskede Guillaumes navn i hendes øre. Straks fo'r hun op, og med den inderligste begejstring udbrød hun:

"Guillaume Froment! Froment, den store kemiker!"

Med strålende øjne og udstrakt hånd kom hun hen til brødrene:

"Ak, store mester, undskyld, hvis jeg er påtrængende. Men De må tillade mig at trykke Deres hånd. Deres udmærkede arbejder, Deres vidunderlige eksperimenter med sprængstoffer har i lang tid været genstand for min dybeste beundring."

Og så brast hun ud i en klar, barnlig latter ved synet af den alvorlige mands forbavselse.

"Jeg er fyrstinde de Harn," fortsatte hun, "Deres broder, præsten, kender mig, og jeg burde naturligvis have anmodet ham om at forestille mig for Dem. Forresten har De og jeg fælles bekendte, min udmærkede ven, den begavede hr. Janzen, har lovet at gå med mig hen i Deres laboratorium i egenskab af beskeden elev. Jeg fusker lidt i kemi ... å ... kun i sandhedens og den gode sags interesse ... ikke sandt, mester ... De tillader vel nok, at jeg banker på Deres dør, når jeg nu kommer hjem fra Kristiania, hvortil jeg agter mig, ledsaget af min unge ven her. Vi rejser derop for at søge nye og uprøvede sindsrørelser."

Og hun snakkede løs – det var de andre umuligt at få et ord indført. Hun blandede alt muligt sammen, talte om sit sværmeri for Janzen, om anarkisme – fo'r derfra til sin nye

lidenskab – de små mystiske symbolistcirkler, hvor ideen skulle besejre den grove virkelighed, om sin kærlighed til æsteternes højtflyvende poesi, om sin drøm om at opleve hidtil ukendte sindsbevægelser, når skulle kysse hende med sine iskolde læber oppe i de evige snemarker.

Med et brød hun af – gav sig til at le.

"Men hvad er dette? Mon disse betjente er ude efter os? Vil de arrestere os? ... å – hvor det ville være morsomt!"

Assistent Dupot og Mondésir viste sig virkelig begge to i den lille sal for at gennemsøge pavillonen – folkene havde forgæves ledt efter Salvat i staldene og vognskuret. De var nu visse i deres sag. Manden måtte ligge skjult her i nærheden. Dupot var en lille, mager herre, meget skaldet, med briller for de nærsynede øjne. Han så altid træt og gnaven ud, men var i grunden meget livlig og ikke bange for noget som helst. Han var ubevæbnet, men da han ventede fortvivlet modstand fra Salvats side, havde han beordret Mondésir til at holde sin ladte revolver i beredskab.

Imidlertid måtte betjenten tjenstligt lade assistenten gå først ind, og fulgte så efter – bredskuldret og kraftig med sit opnæsede sporhundefjæs.

Dupots missende øjne fo'r hastigt hen over de fire gæster – præsten, damen og de to andre. Det var ikke dem, man forfulgte. Han lavede sig derfor straks til at gå ovenpå, da opvarteren, rædselsslagen over dette uventede politibesøg, stammende og bleg mumlede:

"Der – der er i et kabinet ovenpå – – – kun en herre og en dame."

Dupot skubbede ham med stor ro til side.

"Vi søger ikke efter en herre og en dame … nå – skynd Dem lidt – gå med og luk alle døre op – ikke et værelse, ikke et skab må vi gå forbi!"

Oven på gennemsøgte de hver en krog, kun det kabinet, hvor Gérard og Eve opholdt sig, forblev lukket, slåen var skudt for indvendig.

"Om forladelse …" råbte opvarteren gennem nøglehullet. "Vær så god at lukke op – det er ikke Dem, der søges efter!"

Omsider gik døren op, og Dupot, der end ikke fortrak en mine, lod parret gå ned. De rystede og bævede, mens Mondésir bøjede sig ned, kiggede under bordet, bag sofaen og ind i et vægskab for et syns skyld.

Eve og Gérard måtte gå igennem salen, hvor de til deres fortvivlelse fik øje på fire mennesker – som de oven i købet kendte, og som det uheldigste tilfælde havde hidført. Hendes ansigt var rigtig nok skjult under det tætte slør, men hun mødte sønnens øjne og så med en gysen, at han genkendte hende.

Hvor frygteligt! Han, der var så åbenmundet, der fortalte alt muligt til søsteren i den underlige angst, han havde for hendes skarpe, ondskabsfulde tunge! Og da de ilede ud, da greven hjalp hende ind i vognen, hørte hun tydeligt, at Rosemonde halvkvalt af latter råbte:

"Men det var jo Quinsac i egen høje person! … og damen – å, sig mig straks, hvem damen var."

Hyacinthe var lidt bleg – han tav – hun trængte ind på ham:

"Jeg er vis på, De kendte damen … sig mig straks, hvem det er?"

"Det er ingen …" svarede han omsider, "… jeg kender ikke den person!"

Pierre havde forstået alt. Han var ved at synke i jorden af smertefuld undseelse over dette forargelige optrin. Han vendte øjnene bort, så på broderen.

Og pludselig forandrede scenen sig. Lige i det øjeblik, da Dupot og Mondésir kom ned fra deres frugtesløse undersøgelse oven på, lød skrål og skrig og trampende fodtrin udenfor i gården. Og derpå kom chefen for opdagelsespolitiet, Gascogne, der havde opholdt sig i nærheden af pavillonen, frem, skubbende foran sig en forfærdelig bunke smuds og laser, som to betjente holdt fast, imellem sig.

Det var manden – det jagede dyr, vildtet, som endelig blev indfanget, som man havde fundet inde i skuret, på bunden af en tom tønde, dækket til med halm.

Ak, hvilken sejrsfanfare hørtes nu efter to lange timers jagt, der havde sat alles lidenskaber i bevægelse og trættet alles ben. Menneskejagt er jo vildere og mere ophidsende end nogen anden i verden. Og her havde man omsider fået fingre i ham, skubbede ham, slæbte af sted med ham, dunkede ham og ruskede ham. Og det var i sandhed det usleste, det elendigste stykke vildt, man kunne se for sine øjne, et vrag, hulkindet og jordslået af at ligge natten over i et fugtigt hul mellem vissent løv, drivende af vand til livet af at have vadet over bækken, gennempisket af regn, tilsølet af smuds, med de fattige klæder i laser, kasketten i pjalter, fødder og hænder flåede til blods af den forfærdelige stroppetur gennem tjørn og brombærris. Han lignede ikke mere et menneske. Håret lå klistret mod tindingen, de blodskudte øjne var ved at træde ud af deres huler, hele ansigtet fortrukket, fordrejet til en rædselsfuld maske, der udtrykte frygt, harme og lidelse. Det var vildtet, det

var manden – de skubbede til ham, stødte ham fremad, så at han faldt om på et af de små caféborde, hvor de håndfaste betjente med et ryk satte ham.

Nu fo'r Guillaume sammen i skræk, en kuldegysen rystede hele hans legeme. Han greb Pierres hånd, og broderen forstod, hvad det skælvende tryk skulle sige. Salvat! Å – retfærdige himmel! Manden, de havde gjort jagt på, var Salvat! Det var ham, de havde set styrte afsted gennem skoven som et vildsvin med hundekoblet efter sig! Det var Salvat, denne ubeskrivelige bunke elendighed, denne usle stakkel, der lå under for fattigdom og oprørskhed.

Og i sin angst så Pierre atter pludselig for sine øjne den lille, unge pige, det lyshårede barn, der den forfærdelige dag blev dræbt af Salvats bombe og lå i Duvillards port – død med oprevet underliv!

Dupot og Mondésir triumferede med Gascogne.

Manden havde mod forventning været from som et lam – havde end ikke prøvet på at sætte sig til modværge. Og som han nu sad der mellem betjentene, lod han sine øjne glide henover de tilstedeværende med et uendelig sløvet, træt og sørgmodigt blik.

Så åbnede han de hede, tørre læber, træt og tonløst lød hans første ord siden pågribelsen:

"Jeg er sulten!"

Han var halvdød af træthed og sult, havde siden den foregående aften levet på et glas øl efter to dages faste.

"Giv ham et stykke brød," sagde assistenten til opvarteren. "Han kan spise det, mens vi få fat i en droske."

En betjent gik ud for at finde en vogn. Nu var regnen omsider holdt op, man hørte cyklernes klingre klokker, køretøjerne rullede hen ad alleerne, hvor solen allerede begyndte at skinne i vandpytterne.

Men manden kastede sig grådig som en ulv over brødet, og mens han fortærede det med rent dyrisk tilfredsstillelse, mødte hans øjne de fire gæsters blik. Det så ud, som om Hyacinthe og Rosemonde irriterede ham med deres nysgerrige mine og slet skjulte glæde over at være vidne til denne anholdelse af en forbryder, som de anså for en eller anden almindelig bandit. Med et blinkede de stakkels forvildede, rødkantede øjne. Han genkendte øjensynlig Pierre og Guillaume, og nu udtrykte hele ansigtet kun en skikkelig hunds trofaste, ydmyge hengivenhed – Guillaume læste i hvert et træk et fornyet løfte om ubrydelig tavshed.

Atter talte han, som om han rolig og fattet henvendte sig til sin fordums beskytter, men nu så han ikke mere på Guillaume:

"Det var dumt af mig at flygte! Jeg begriber ikke, at jeg gad rende på den måde ... lad os bare få en ende på det hele ... jeg er beredt!"

5

Da Guillaume og Pierre næste dag læste bladene, undredes de højlig over, at Salvats anholdelse ikke gjorde mere opsigt. Den omtaltes kun ganske flygtigt i en lille notits, som meldte, at politiet ved at gennemsøge Boulogne-skoven havde fået fat i en anarkist, som mentes at være indviklet i det sidste bombeattentat. Derimod strømmede spalterne over af alenlange artikler om Sagniers nye angivelser, om den afrikanske jernbanesag, der vidt og bredt behandledes. Ligeledes var man meget optaget af, hvad der den dag skulle forhandles i Kammeret, man forudså et meget bevæget møde, hvis den socialistiske deputerede Mège interpellerede, som han havde sagt, han ville.

Den foregående dag havde Guillaume besluttet, at han nu ville tage hjem. Hans sår var næsten lægt, og det lod jo til, at ingen farer truede hverken hans person eller hans store planer – hvilket sidste var ham selv det vigtigste. Politiet var gået ham forbi uden så meget som at mistænke ham for spor af ansvarlighed.

På den anden side var han aldeles sikker på, at Salvat intet ville røbe. Men Pierre bad så indstændigt broderen at blive i Neuilly et par dage endnu – blot til det første forhør var overstået – og man kunne få et slags forestilling om sagens forløb.

Den dag, han havde ventet i ministerens forværelse, havde han skimtet flere underlige ting – hørt sælsomme ytringer, en hemmelighedsfuld forbindelse mellem attentatet og den forestående ministerkrise. Derfor ønskede han at være på det

rene med sagen, førend han lod Guillaume forlade huset i Neuilly og igen begynde på sin tilværelse i Montmartre.

"Hør," sagde han, "jeg går nu hen til Morin og beder ham spise her i dag, for Barthès må absolut underrettes om det, der venter ham – derfra går jeg et øjeblik ind i Deputeretkammeret for at høre nyt – og så kan vi altid tage en bestemmelse for dig!"

Klokken var knap halv to, da Pierre kom til Palais-Bourbon, og mens han stod og tænkte på, hvordan han skulle få fat i Fonsèque for at denne kunne skaffe ham adgang til mødet, traf han general Bozonnet, der tilfældigvis havde to kort. Den gamle herre tilbød straks præsten det ene – det var udstedt til en ven, som i sidste øjeblik havde fået forhindringer – ellers var det overmåde vanskeligt at komme ind, for alle var i høj grad interesseret i forhandlingerne, der i dag sikkert ville blive meget stormfulde efter alle.

Generalen var øjensynlig glad over at få en, han kunne tale med, han sagde til Pierre, at han kun var gået her hen for at slå tiden ihjel, men forresten kunne det også more ham at overvære dette møde, hvor parlamentarismens nederdrægtighed sikkert ville vise sig i al dens oprørende afskyelighed. Det lykkedes Pierre og generalen at få en plads på første række. Her traf de Massot, som satte sig imellem dem, og gjorde sig så lille som muligt. Han kendte alle de tilstedeværende.

"Å, så generalen har også fået lyst at være med i dag? Og præsten er kommet for at øve tilgivelse og forladelse overfor hån og fornærmelser? Jeg er jo nysgerrig og videbegærlig i embeds medfør. Jeg trænger til stof, og da alle de ordentlige pladser i pressens loge var optaget, har jeg søgt tilflugt her i dag

– her sidder vi udmærket, og De skal se, det bliver et højst interessant møde. Her er jo en forfærdelig masse mennesker! Til højre – til venstre – over alt."

Og ganske rigtigt vrimlede de smalle, ubekvemme tribuner af hoveder. Mange damer såvel som mænd i enhver alder sad trykket op ad hinanden som en forvirret masse, hvor man kun skelnede de lyse ansigter. Men skuespillet skulle foregå neden under i salen, der endnu var tom, og med sine bænke i halvcirkel lignede et teater, der langsomt fyldtes som til en første forestilling.

"Damerne," bemærkede Massot smilende, "kommer her hen som i et menageri i håb om at se de vilde dyr æde hinanden op … De har vel læst artiklen i morges i *Folkets Røst* … den Sagnier er storartet! Når man tror, han har tømt alle sine skraldebøtter, finder han dog altid lidt endnu! Han spyer og spytter – han kan tilsmudse en kloak! Selv om det egentlig er sandhed, han siger, indretter han sig alligevel med en lille buket pynteløgne, der gør en allerkæreste virkning. Hver dag finder han på småbemærkninger, der bringer hans blad til at gå af som varmt brød – og naturligvis muntrer det avispublikum, så det er en lyst at se, det er alene hans skyld, at folk strømmer her hen i den mest ophidsede tilstand og i håb om at få flere skandaler serveret!"

Så smilede han igen og spurgte, om Pierre i *Globe* havde læst en artikel uden underskrift, uhyre rolig og værdig, men højst perfid, idet den gav Barroux det råd i anledning af den afrikanske jernbanesag at komme med de forklaringer, nationen ventede af hans hæderlighed. Indtil nu havde bladet højlydt støttet ministeriet og konseilspræsidenten, men man

vejrede i denne artikel den begyndende kulde, der går forud for et åbenlyst brud.

Pierre sagde, at tonen i omtalte stykke i høj grad havde forbavset ham, da han troede, at Fonsèque var knyttet til Barroux gennem fælles interesser og årgammelt venskab.

Massot lo på ny.

"Ja vist så, vist så – principalens hjerte må jo bløde. Den artikel har gjort stor opsigt og skader ministeriet, derom er der ingen tvivl. Men hvad skal man sige – principalen ved bedre end nogen anden, hvorfra vinden blæser og hvordan man bærer sig ad for at ride den slags storme af og føre skib og kaptajn sikkert i havn."

Så fortalte han om den bevægelse, den forvirring, der herskede mellem Kammerets medlemmer, på gangene, hvor de spadserede lidt omkring, før de indtog deres pladser. Der havde i to dage ikke været møde, nu skulle denne græsselige skandale bryde ud, aldeles som en ildebrand, man troede at være herre over og som pludselig blusser op og lægger alt i aske. Tallene på Sagniers liste cirkulerede: 200.000 til Barroux, 80.000 til Monferrand og så videre – en ustandselig masse angivelser, ledsaget af de utroligste historier – sladder og bagvaskelser, kort sagt et sammensurium af sandhed og løgn, hvori man med den bedste vilje ikke kunne hitte rede.

Under den forfærdelsens storm, der susede gennem Kammeret, sås blege ansigter, skælvende læber, mens andre medlemmer spankulerede frem højrøde i hovedet, med sejrsglimt i øjet og triumferende smil om munden, for det var jo, når alt kom til alt, kun personlige spørgsmål, det drejede sig om, midt i den affekterede retfærdighedsharme. Mens man

talte store ord om parlamentarisk hæderlighed, gjaldt det egentlig kun om at se, hvem der ville gå af med sejren. Blev Barroux styrtet, og hvem blev hans efterfølger? Barroux stod på svage fødder, men i en sådan opløsningstilstand kunne man intet beregne. De mærkeligste ting kunne ske. Der blev sagt, at Mège ville bruge meget heftige ord. Barroux måtte svare på interpellationen og fra hans tilhængere vidste alle, at konseilspræsidenten var meget oprørt og bestemt på at give de mest vidtgående forklaringer. Derefter ville sagtens Monferrand tage ordet.

Vignon var øjensynlig meget tilfreds, men han indtog en reserveret holdning, og man havde set ham gå rundt mellem sit parti og råde dem alle til ro og koldblodighed for i det afgørende øjeblik at være i besiddelse af det nødvendige overblik. Aldrig havde nogen heksegryde, bredfuld af gift og galde kogt over en sådan helvedesild!

"Ingen satan kan vide, hvad enden skal blive," sluttede Massot. "Men det er et farligt griseri. Nu skal De selv se."

General Bozonnet ventede det værste. Havde man endda haft en hær, som kunne have fejet alle disse bestukne parlamentarikere pokker i vold. Det var jo dem og deres nederdrægtighed, der lagde land og folk øde.

For ham hørte alt op, når den bevæbnede nation ikke mere var en hær. Og han gav sig til at ride denne sin kæphest med de sædvanlige bitre udfald imod den regering, der havde ladet ham falde for aldersgrænsen, og hvis handlinger han ikke kunne fatte.

"De sagde før, at De ønskede stof til en artikel?" sagde han til Massot. "Skriv om Frankrig, der med en million soldater ikke

ejer noget, der ligner en hær. De skal få noter hos mig, og så får man da omsider et sandhedens ord at høre!"

Og han tog journalisten ordentligt i skole, tordnede løs mod den almindelige værnepligt, der ville ende med umuligheden af krigsførelse. Hvis man siden 1870 havde holdt fred, var grunden den, at alle stod rede til kamp. Man nølede med at kaste en nation mod en anden, man turde ikke udsætte sig for denne rædselsfulde katastrofe, for de grænseløse udgifter og den uhyre blodsudgydelse, der måtte blive følgen af en krig nu til dags. Han oprørtes ved at se Europa omdannet til en stor, bevæbnet lejr; tanken om at alle ville blive ødelagt ved det første sammenstød spolerede ham glæden ved at slås, ved forrige tiders krigsførelse med jagt og baghold over bjerg og gennem dal.

Pierre sagde mildt:

"Ja, men ville det da være så stor en ulykke, om krig blev umulig?"

Generalen fo'r op.

"Det ville virkelig blive nydelige karle, man fik at gøre med, hvis man ikke sloges en gang imellem."

Så ville han vise, at han var en praktisk mand:

"Og læg så mærke til, at militærbudgettet aldrig har været så overlæsset som nu, da man ikke længere fører krig. Den bevæbnede fred, disse nationer under våben, ruinerer simpelthen staterne ... det er måske ikke nederlag, men det er den sikre vej til bankerot. I alt fald er vor stand ødelagt i bund og grund. Ingen føler kald. Lidt efter lidt bliver man ked af at bære uniform, som man nu allerede er led ved at bære præstekjole."

Og han slog ud med hånden, den gamle soldat rasede mod Parlamentet, mod det republikanske Kammer, gav det skylden for den sørgelige tid, der oprandt, hvor soldaten ikke var andet end borger i staten.

Lille Massot virrede med hovedet, mente sagtens, at dette emne var en smule for højt for ham. Han drejede samtalen i en anden retning, idet han udbrød:

"Men der har vi jo biskop Martha med den spanske minister ... De ved, at han aldeles ikke har i sinde at opstille sig i Morbihan. Han er alt for klog til at kompromittere sig her som medlem, når han i al stilhed kan styre omtrent alle de katolikker, der har sluttet sig til den republikanske regering."

Og ganske rigtigt så Pierre mellem de udenlandske diplomater bispens fint smilende ansigt, og fra dette øjeblik havde han en følelse af, at denne mand, hvis holdning dog var så beskeden, ledede alt. Han følte, at prælaten var mægtig og virksom, skønt han tilsyneladende ikke rørte sig, nøjedes med at se til som ganske simpel tilskuer. Og Pierre kunne ikke få ham ud af sine tanker, det var ham, som måtte denne mand pludselig stå frem og lede diskussionen, befale over mennesker og ting.

"Nå," sagde Massot, "der kommer Mège ... så begynder mødet snart."

Salen fyldtes lidt efter lidt. I dørene viste de deputerede sig. Størsteparten blev stående, fortsættende den ivrige samtale, der var begyndt ude på gangen. Nogle sad allerede på plads. Med trætte, slappe miner så de op mod det halvmåneformede vindue i loftet. Himlen måtte være stærkt skyet, lyset faldt blegt og gråt ned i den store, pompøse sal med de tunge søjler og de

hvide, allegoriske marmorstatuer, som mod panelernes baggrund blev end mere nøgne og strenge, kun de røde fløjlshynder på bænke og tribuner livede op i det store, sørgmodigt højtidelige rum.

Nu nævnede Massot navnene, efterhånden som medlemmerne kom på plads. Mège stod og slog ud med armene, øvede sig midt i en lille, socialistisk gruppe. Så kom Vignon, ledsaget af nogle partifæller; smilende og rolig nærmede han sig sin bænk.

Men man var især utålmodig efter at se de kompromitterede personligheder gøre deres entré, man længtes mest efter dem, hvis navn stod på Sagniers liste, og de var virkelig også værd at iagttage: nogle spillede overlegne, mens andre bar værdige, men vrede miner til skue. Chaigneux vaklede nølende frem som tynget til jorden af den frygteligste uretfærdighed. Duthil derimod havde genvundet sit lette sind, kun af og til fo'r en trækning over det smukke, glatte ansigt. Men den, der vakte størst beundring, var dog Fonsèque, så behersket, så klar og rolig, med et blik så lyst og gennemtrængende, at både kolleger og publikum ved synet af ham var rede til at sværge ved hans fuldstændige uskyldighed, så uantastelig hæderlig syntes denne mands hele holdning og ydre.

"Å, den principal!" mumlede Massot begejstret, "han er storartet. Men pas på, der kommer ministrene. Læg endelig mærke til Barroux' møde med Fonsèque efter artiklen i morges."

Skæbnen ville, at Barroux, der var bleg, men bar hovedet højt, med en næsten udfordrende mine måtte gå lige forbi Fonsèque for at nå sin plads.

Han talte ikke til redaktøren, så fast på ham, som om han godt kunne forstå forræderiet, mens Fonsèque overlegen og rolig blev ved at hilse på sine venner og modtog håndtryk, som om han aldeles ikke mærkede det harmfulde blik, der hvilede på ham. For resten lod han også, som om han ikke så Monferrand, der gik lige bagefter Barroux med sit muntre, ubekymrede ansigt, aldeles som om dette var et ganske almindeligt møde. Da han havde nået sin plads, løftede han hovedet, smilede til biskop Martha, der svarede med en let hovedbøjning, derpå gned han sig i hænderne med en bevægelse, der var hans vane, når han var fornøjet med sig selv og med tingenes tilstand. Det var tydeligt, at han følte sig på fast grund, og at alt gik efter hans ønske.

"Hvem er den gråhårede, sørgmodige herre der henne mellem ministrene?" spurgte Pierre.

"Det er vor fortræffelige Taboureau, en bramfri mand, kultus- og undervisningsminister. De har selvfølgelig hørt nok om ham, men man bliver altid overrasket ved at se ham. Han ligner en gammel, slidt mønt, han er vist heller ikke videre begejstret for principalen. Der var også en artikel til ham, og den var så meget farligere, som den i meget mådeholdne udtryk ankede over hans fuldkomne mangel på indsigt og forståelse med hensyn til de skønne kunster. Det skal undre mig, om han kommer helskindet fra den overhaling."

Men nu meldte en trommehvirvel, at formanden og bureauet var til stede. En dør gik op, det lille optog kom ind, mens man hørte en forvirret støj af stemmer og fodtrin i salen. Formanden stod på sin plads. Klokken lød og forhandlingerne

kunne begynde. Men der blev ikke stilhed, mens sekretæren, en høj, mørk fyr, læste protokollen op med tynd stemme.

Efter vedtagelsen blev et lille lovforslag ekspederet ved håndsoprækning, og så kom endelig dagens begivenhed, Mèges interpellation, ledsaget af hele salens spændte opmærksomhed, og nu blev der med et dyb tavshed langs rækkerne. Atter susede en rædselsvind sagte gennem rummet. Had, begærlighed, ærgerrighed og forfærdelse bragte de fleste af de tilstedeværende til at dirre.

På tribunen begyndte Mège med at indtage en affekteret mådeholdenhed i ord og vendinger. Høj og mager, knudret og vredet som en gammel vinstok, støttede han sin lidt foroverbøjede skikkelse med begge hænder, idet han nu og da blev afbrudt af en kort, tør, hul hoste, der røbede en tuberkuløs sygdom, som fortærede ham. Men øjnene skinnede lidenskabeligt bag pincenezen, lidt efter lidt hævede hans skrigende og hæse stemme sig, tordnede rasende ud i rummet, mens hans høje skikkelse rettede sig under de heftigste armbevægelser.

Han mindede om, at han for over to måneder siden – den gang *Folkets Røst* havde bragt de første afsløringer – havde villet interpellere regeringen angående den sørgelige jernbanesag, og han bemærkede meget rigtigt, at hvis Kammeret under en indflydelse, som han ville forbigå i tavshed, ikke havde opsat denne interpellation, ville der for længe siden være kastet lys over denne sag, og man havde da undgået gentagelse og forøgelse af en forargelse, en skandale, et angiveri, som måtte oprøre hele landet, og fyldte alle med væmmelse.

Omsider forstod man, at her ikke længere kunne ties. De to af ministrene, der åbenlyst beskyldtes for svigagtig tilsidesættelse af deres embedspligt, burde svare, bevise deres uskyldighed, give fuldstændig tilfredsstillende oplysninger angående denne sag, for ikke at tale om, at Kammeret umuligt kunne tåle, at man drog medlemmernes hæderlighed i tvivl ved at mistænke dem for vanærende bestikkelighed.

Og han gennemgik de afrikanske jernbaners historie fra først til sidst, koncessionen, som bankier Duvillard havde fået, derefter Kammerets bevilligelse af lotterilånet, som var drevet igennem med det frækkeste snyderi ved køb af stemmer – hvis beskyldningen ellers var til at stole på. Og her blev han ivrig, glemte sig selv i hidsighed, da han kom til at tale om den gådefulde Hunter, Duvillards mellemmand, som politiet havde ladet løbe, mens det var optaget af at passe på de socialistiske deputerede. Han huggede med hånden i talerstolen, opfordrede Barroux til en kategorisk benægtelse af nogen sinde at have modtaget en skilling af de 200.000 francs, der stod på listen ved hans navn.

Nu hørtes stemmer, der råbte, at han skulle oplæse hele listen, mens andre, da han lod til at ville følge opfordringen, i det vildeste raseri brølede, at de ikke ville tåle en sådan nederdrægtighed og at det var en vanære for det franske parlament, hvis man fremlagde et papir, der var idel løgn og bagvaskelse.

Og fnysende fortsatte han, overdængede Sagnier med snavs, forsvarede sig imod at have noget at gøre med bagvaskerne, men forlangte, at der skulle være retfærdighed for alle og hvis

der iblandt hans kolleger fandtes nogen, der havde solgt sig, burde de straks sendes til Mazas-fængslet.

Formanden havde rejst sig, han stod for sit monumentale skrivebord og ringede til ingen nytte, som en skipper, der ikke længere er herre over stormen.

Mellem alle disse røde og ophidsede ansigter var budene de eneste, der bevarede den urokkelige alvor, som hørte til deres embedspligter. Midt i stormen hørte man stadig talerens stemme. Han var ved en pludselig overgang kommet til at opstille det kollektivistiske samfund imod dette kapitalistsamfund, som kunne frembringe sådanne skandaler. Og mere og mere blev han revet hen af sin begejstring. Han ville med hensynsløs stædighed omforme verden efter sin tro. Kollektivismen var blevet en læresætning, et dogme, og uden for den gaves der ingen frelse. Han forudsagde, at der snart ville komme dage – han ventede dem med tillidsfuldhed – hvor dette ministerium ville blive styrtet, derpå måske endnu et, men da ville han endelig selv komme til magten, og han skulle bringe folket fred. I denne sekterers årer rullede diktatorblod, hvilket socialisterne også bebrejdede ham.

Man lyttede igen til hans vilde og ihærdige veltalenhed, der endte med at betvinge larmen, og da han forlod talerstolen, lød stærkt bifald fra nogle af venstres bænke.

"Jeg mødte ham forleden dag i Jardin des Plantes," sagde Massot til generalen, "hvor han spadserede med sine tre børn. Han var så omhyggelig for dem, som om han kunne have været en gammel amme … han er en rigtig brav mand, han skal sidde i meget små kår, men skjuler det … "

Der gik en bevægelse gennem forsamlingen. Barroux havde rejst sig for at gå op på talerstolen. Her rettede han sig i sin fulde højde og indtog sin vante stilling med hovedet lidt kastet tilbage. Hans smukke, glatragede ansigt, der kun vansiredes af den alt for lille næse, antog et majestætisk, stolt og lidt bedrøvet udtryk.

Og straks gav han sin sorg og harme luft i et blomstrende sprog og med teatralske bevægelser, som en romantisk folketaler, bag hvilken man skimtede den brave, medfølende, men lidt enfoldige mand, som han i grunden var. Denne dag blev han imidlertid betaget af en virkelig, sand bevægelse, for hans hjerte blødte under hans ulykkelige skæbne, han havde følelsen af, at en hel verden styrtede sammen med ham.

Ak, hvilket fortvivlelsens skrig måtte han ikke holde tilbage, mens han, den gode borger, hånedes og skubbedes til side, netop da han troede at have ret til en belønning for sin borgerdyd! Lige fra kejserdømmets tid havde han med liv og sjæl givet sig republikken i vold, kæmpet for den, lidt forfølgelse for den og endelig grundet den efter en krigs og et oprørs rædsler midt i partiernes daglige kampe, og nu da republikken endelig var levedygtig og stod på faste fødder, nu skulle han stå som en fremmed fra en svunden tid og høre nye mænd tale et nyt sprog, forsvare et nyt ideal og se alt det styrte sammen, som han havde elsket og agtet, alt det, han havde viet sine bedste kræfter til!

De mægtige grundlæggere fra dens første dage var borte. Det var godt for Gambetta, at han var død! Hvor bittert var det ikke for de sidste tiloversblevne gamle at se den unge slægt, klog og forfinet, trække på smilebåndet ad dem og finde, at de var

gammeldags romantikere. Alt ville ramle sammen, når frihedsideen led skibbrud og friheden ikke længere var det ene fornødne, grundstenen for selve republikken, den, de havde købt så dyrt, og som havde kostet så store anstrengelser.

Åbenhjertigt og værdigt aflagde Barroux sin tilståelse. Republikken var som Pagtens Ark, selv de laveste midler helligedes ved at anvendes til dens frelse, når den truedes af en fare. Han fortalte ligefrem om alle de penge, der gik fra Duvillards bank til oppositionens blade, mens de republikanske blade kun fik rent forsvindende summer.

Mens han var indenrigsminister, havde han haft pressen under sig, og hvad ville man have sagt, hvis han ikke havde sørget for at holde på ligevægten, så at regeringens modstanderes magt ikke forøgedes tifold? Hænderne straktes ud imod ham, tyve blade, og det af de hæderligste, mest trofaste, forlangte deres retmæssige del. Det var denne, han havde forskaffet dem, idet han havde ladet uddele til dem de to hundrede tusinde francs, der på listen fandtes anført ved hans navn. Ikke en skilling af dem var gået i hans egen lomme. Han tillod ingen at nære tvivl om hans hæderlighed, hans ord måtte være tilstrækkelig borgen derfor.

I dette øjeblik optrådte han med en beundringsværdig storslåethed, hans højtravende middelmådighed, hans svulstighed, alt forsvandt, og tilbage blev kun hædersmanden, der åbnede sit hjerte, og hvis samvittighed blødte. Han begyndte at begribe, at han, skønt han havde haft arbejdet, nu ikke skulle være med til at høste belønningen.

Talen var nemlig blevet holdt under en isnende tavshed. Barroux var naiv nok til at tro på et begejstringsudbrud – han

bildte sig ind, at en republikansk forsamling ville have takket ham, fordi han havde frelst republikken, men lidt efter lidt berørtes han selv af det kolde pust, der steg op fra alle bænkene.

Pludseligt følte han sig ensom, ødelagt, strejfet af dødens hånd. Men han fortsatte midt i denne frygtelige tavshed med en selvmorders tapperhed. Han ville dø med oprejst pande og sluttede af med en sidste, smuk bevægelse. Da han gik ned af talerstolen, tog kulden til, og der var ikke en, der rørte en hånd.

For at sætte kronen på sin ubehændighed, havde han gjort en hentydning til Rom og præsterne, som efter hans mening kun tragtede efter at generobre deres tabte stilling og tidligere eller senere genoprette kongedømmet.

"Han er for dum! Hvem tilstår nogen sinde?" mumlede Massot. "Han er færdig, og ministeriet ryger med ham!"

Det var midt i denne iskulde, at Monferrand hurtigt begav sig op på talerstolen.

Uhyggen skabtes af den underlige dumpe frygt, som oprigtighed fremkaldte, af de bestukne deputeredes forfærdelse. Det var dem, som styrtede de i en afgrund, men deres samvittigheder var på samme tid i forlegenhed over for følgerne af deres mere eller mindre undskyldelige politiske handlinger.

Og der gik som et lettelsens suk gennem salen, da Monferrand straks i sin krænkede æres navn kom med en bestemt benægtelse, idet han med den ene hånd slog i talerstolen og med den anden slog sig for brystet. Fyndig og kortfattet, bred og kraftig var han et øjeblik storartet og skjulte ganske sin dybe listighed. Han nægtede alt. Ikke alene vidste han ikke, hvad de firsindstyve tusinde francs skulle betyde, der

var sat ved hans navn, men han påstod, at der ikke i den hele verden fandtes bevis for, at han havde rørt en skilling af disse penge. Hans harme drev ham endda så vidt, at han ikke nøjedes med at benægte for sit eget vedkommende, han nægtede også for alle de deputerede i denne og alle foregående samlinger, som om den vederstyggelighed, at en af folkets udvalgte solgte sin stemme, i den grad overgik skammen ved alle tænkte forbrydelser, at den nærmede sig latterlighed!

Og bifaldet drønede, forsamlingen, der følte sig forløst – befriet, jublede ham i møde.

Men der kom dog nogle stemmer fra den lille socialistiske gruppe, der hyssede og opfordrede ham til at komme med en redegørelse angående de afrikanske jernbaner, idet de mindede ham om, at han var minister for de offentlige arbejder, den gang afstemningen fandt sted, og nu forlangte man at få at vide, hvad han som indenrigsminister havde i sinde at gøre for at berolige landet over for disse angivelser.

Men han gik uden om spørgsmålet og erklærede, at hvis der fandtes skyldige, ville retfærdigheden skride ind imod dem, for ingen behøvede at minde ham om at opfylde sin pligt. Pludseligt og med en beundringsværdig kraft og beherskelse kom han med den meddelelse, der skulle aflede opmærksomheden, og som han havde forberedt den foregående dag: sin pligt glemte han aldrig, han opfyldte den bestandig med lige så megen iver som forsigtighed. Havde man ikke således beskyldt ham for at anvende politiet til, han vidste ikke, hvilket lavt spioneri, man havde påstået, at det skulle have ladet den berygtede Hunter slippe bort? Han greb denne lejlighed til at meddele Kammeret, hvad han den foregående

dag havde anvendt dette bagvaskede politi til, og hvad det havde udført til retfærdighedens og ordenens håndhævelse: det havde i Boulogne-skoven anholdt en af de værste forbrydere, ophavsmanden til attentatet i Godot de Mauroy-gaden, den anarkistiske maskinarbejder Salvat, som man i seks uger forgæves havde søgt efter. I løbet af aftenen havde man fået en fuldstændig tilståelse af denne elendige, og retfærdigheden skulle hurtigst muligt ske fyldest. Nu kunne Paris sove trygt, befriet for sin langvarige rædsel, for anarkiet var ramt i hjertet.

Det havde han udrettet, han, ministeren, til landets ære og frelse, mens nederdrægtige angivere forgæves søgte at tilsøle hans navn ved at sætte det på en skandaløs liste, et opspind i politisk øjemed af elendige bagvaskere.

Forbløffet og i stærk bevægelse sad forsamlingen og hørte på ham. Denne meddelelse om fængslingen faldt ned som fra himlen. Uden at morgenaviserne havde omtalt den, kom den som en gave fra Monferrand. Han udleverede dem denne frygtelige Salvat, der var begyndt at blive til et sagn. Denne meddelelse virkede som et drama, hvis slutning man længe forgæves havde imødeset. Stærkt bevæget og smigret brød Kammeret ud i vedholdende bifald, mens taleren fortsatte med at rose sin energiske optræden, udbredte sig om samfundets frelse, den straffede forbrydelse, uden at glemme en erklæring om altid at ville være den stærke ordenens håndhæver.

Han havde endda erobret Højres bænke, og idet han sluttede af, tog han afstand fra Barroux ved at udtale sin sympati for katolikkernes sammenslutning og opfordrede de forskellige trosbekendelser til enighed mod den fælles fjende, den hensynsløse socialisme, der ville ødelægge alt bestående.

Da Monferrand steg ned af talerstolen, havde han vundet spillet. Han var selv på det tørre, hele kammeret applauderede, højre og venstre imellem hinanden, bifaldet overdøvede ganske nogle socialisters protester, der kun ved den støj, de forårsagede, bidrog til at forhøje hans triumf. Man trykkede hans hænder, og han blev et øjeblik stående og smilede, men i hans smil ulmede der en vis uro. Hans held begyndte at genere ham, at gøre ham bange. Skulle han muligvis have talt alt for godt? Var det muligt, at han i stedet for kun at redde sig selv, skulle have reddet hele ministeriet? I så fald var hele hans plan ødelagt. Kammeret måtte ikke skride til afstemning under indtrykket af den tale, der havde vakt så stærk en bevægelse. Han tilbragte to eller tre minutter i den pinligste uro, mens han stadig smilende afventede, om nogen skulle rejse sig for at svare ham.

På tilhørerpladserne havde han gjort lige så megen lykke. Man havde set damer klappe i hænderne, og selve biskop Martha havde vist den mest levende tilfredshed.

"Hvad siger De til det, hr. general," vrissede Massot. "Det er nutidens krigsmænd, og han her er en dygtig karl! Det er det, man kalder at klare sig, og det er lige godt et pænt stykke arbejde."

Endelig fik Monferrand øje på Vignon, som på sine venners opfordring rejste sig og gik op på talerstolen. Monferrands smil fik igen den vanlige ræveagtige godmodighed, og han indtog sin plads på ministerbænken for med sindsro at høre efter. Vignon gjorde en ganske anden figur på talerstolen. Han var slank, havde et smukt, blond skæg, blå øjne og en smidig, ungdommelig fremtræden. Men det var især ved praktisk,

ligefrem og jævn veltalenhed at han fik de ældres svulstighed til at virke som tomme fraser. Han havde under sin embedsvirksomhed i administrationen fået et hurtigt blik for forretninger og en rolig måde at fremsætte og besvare selv de mest indviklede spørgsmål. Virksom, dristig og stolende på sin lykke var han heldigvis for ung og for behændig til endnu at have sat sit rygte i fare i nogen som helst retning.

Han arbejdede for fremtiden og havde dannet sig et lidt mere fremskredet program end Barroux og Monferrand for at få en grund til at tage deres plads, når han en gang havde styrtet dem, for øvrigt ville han fuldt ud være i stand til at gennemføre dette program ved at udføre de reformer, man så længe havde lovet. Det var gået op for ham, at hæderlighed, støttet af forsigtighed og snuhed nu endelig havde udsigt til at gøre sig. Med sin klare stemme udtrykte han tydeligt, hvad selve Kammerets sunde fornuft tilsagde det. Ganske vist var han den første til at glæde sig over denne arrestation, der beroligede landet, men han kunne ikke se, hvad Salvats anholdelse egentlig havde at gøre med den bedrøvelige sag, der var Kammeret forelagt. Det var to af hinanden ganske uafhængige spørgsmål, og han opfordrede sine kolleger til ikke at foretage nogen afstemning under den forbigående ophidselse, hvori de befandt sig. Der måtte skaffes lys i sagen, og det var selvfølgelig ikke de to omtalte ministre, der kunne gøre det. Desuden talte han imod tanken om en undersøgelseskommission; hvis vedkommende virkelig blev fundet skyldige, burde man ganske simpelt overlevere dem til retfærdighedens håndhævere. Han sluttede også af med en let hentydning til gejstlighedens

voksende indflydelse og sagde, at han var lige så meget imod statsdiktatur som genopvækkelse af den gamle teokratiske ånd.

"Meget godt – meget godt!" lød fra den ene ende af salen til den anden, og der lød kun bifald, da Vignon igen satte sig på sin plads. Men Kammeret var atter kommet til ro, situationen syntes at være klar, afstemningen så sikker, at Mège, der igen ville have forlangt ordet, var klog nok til at opgive det. Man lagde mærke til Monferrands ro, han havde stadig hørt på Vignon med synlig interesse, som om han ville yde en modstanders talent sin hyldest; hvorimod Barroux efter den isnende kulde, hans tale havde frembragt, var blevet siddende på sin plads ubevægelig, dødbleg, som lynslået og knust under den gamle verdens sammenstyrtning.

"Nå, den sad der!" udbrød Massot. "Ministeriet er færdigt ... den lille Vignon gør karriere, skal De se. Man siger, at han drømmer om Elysée-paladset. I alle tilfælde er han da sikker på at blive konseilspræsident nu."

Da Massot derpå under den støj, der fulgte med afstemningen, rejste sig for at gå, holdt generalen ham tilbage og sagde:

"Vent lidt, hr. Massot ... hvor sådan en parlamentarisk forestilling dog er modbydelig. De burde skrive en artikel om det og vise, hvordan sådanne spildte dage og smudsige diskussioner svækker landet og ødelægger det i bund og grund. Et slag, der kostede os halvtredsindstyve tusinde mand, ville være mindre ødelæggende end ti år med denne væmmelige parlamentarisme ... kom hjem til mig en formiddag, så skal jeg vise Dem udkastet til en ny hærlov. Det er nødvendigt at komme tilbage til vor professionelle og mindre armé fra

fordums dage, hvis man ikke vil have, at vor nationale borgerhær med sin skuffende størrelse skal blive den døde vægt, der drager nationen til bunds."

Pierre havde lige fra mødets begyndelse ikke sagt et ord. Han hørte opmærksomt efter, først af interesse for broderen, men siden blev han grebet af den feber, der bemægtigede sig forsamlingen. Han følte sig overbevist om, at Guillaume ikke havde noget at frygte, men hvor den ene begivenhed her greb ind i den anden, og hvilken rolle kom Salvats fængsling til at spille! Midt i al salens larm gættede han sammenstødet af de mange lidenskaber og interesser. Han havde fulgt den store kamp mellem Barroux, Monferrand og Vignon. Han så den frygtelige Mège, hvis miner udtrykte barnlig glæde over at have sat det mudrede vand i bevægelse, hvori han altid kun fiskede for de andre. Så var det Fonsèque, der interesserede Pierre, som rolig besidder af fremtidens hemmelighed var han i færd med at berolige Duthil og Chaigneux, der begge var i stærk bevægelse over ministeriets nærforestående fald. Men det var især monseigneur Martha, han kom tilbage til og holdt øje med, og på hvis klare, smukke ansigt han kunne følge mødets skiftende stemninger, som om hele denne parlamentariske komedie kun blev spillet til ære for prælatens fjerntliggende, men ret sikre triumf.

Og mens han ventede på resultatet af afstemningen, hørte han Massot og generalen, der talte om taktik, kadre og rekruttering og ikke kunne blive enige om nødvendigheden af en åreladning for hele Europa. Ak! Denne elendige menneskehed, altid slås og ødelægge hinanden på valpladser og

i parlamenter! Hvornår ville man da endelig afvæbne og leve i overensstemmelse med retfærdighedens og fornuftens bud?

Forvirringen ved vedtagelse af en dagsorden ville ikke tage ende. Det regnede ned med dagsordener, lige fra Mèges, som var meget voldsom, til Vignons, der kun var streng. Ministeriet ville kun modtage en ligefrem overgang til dagsordenen, og blev slået: det var Vignons, som Kammeret endelig vedtog med en majoritet af fem og tyve stemmer. En del af venstre havde åbenbart slået sig sammen med højre og socialisterne. En misfornøjet mumlen steg op fra salen og bredte sig over tilhørerpladserne ved dette udfald.

"Nå," sagde Massot, da han gik bort sammen med generalen og Pierre, "nu står vi altså med et ministerium Vignon. Men Monferrand kom dog levende fra det. I Vignons sted ville jeg lige godt tage mig i agt for ham."

I det lille hus i Neuilly fandt om aftenen et bevæget optrin sted. Efter at Pierre var kommet hjem, bedrøvet, men beroliget, havde Guillaume besluttet næste dag at vende tilbage til Montmartre og igen tage fat på sit sædvanlige liv og sine arbejder. Og da Nicolas Barthès også skulle rejse, ville det lille hus igen synke tilbage til sin vante ensomhed.

Théophile Morin havde af Pierre fået underretning om den sørgelige tildragelse, og var kommet for at spise til middag hos brødrene. Man satte sig til bords klokken syv. Barthès vidste endnu intet, hele dagen havde han tilbragt med at gå op og ned ad gulvet i sit kammer som en løve i bur. Han levede under vennens tag som et stort, gammelt barn, der ikke bekymrer sig om øjeblikkets sorger eller fremtidens trusler. Hans liv havde jo været et endeløst håb, der stadig knustes mod virkelighedens

mur. Alt, hvad han havde elsket, alt, hvad han havde troet at opnå ved halvtreds års fængsel og landflygtighed: frihed, lighed og broderlig republik, var styrtet sammen, men intet skulle ødelægge hans drøm for ham. Han bevarede i alle genvordigheder sin urokkelige overbevisning, sin ungdoms rene tro på en lykkelig fremtid.

Han smilede venligt og fornøjet, når nye mænd, nye, voldsomme, mere yderliggående mænd spottede ham, behandlede ham som en skikkelig olding, der ingen nytte var til. Selv forstod han sig ikke på de nye lærdomme og deres tilhængere, han harmedes over deres mangel på følelse for menneskeheden, stolt og stædig stod han fast ved sin idé om Verdens genfødelse ved godhed, frihed, lighed og sandt broderskab.

Og netop denne aften, da han sad til bords med de tre trofaste venner, var han særlig munter, viste dem sin ukuelige overbevisning om snart, trods al modstand, at se sin drøm blive virkelighed. Og da han var oprømt, kom han med flere interessante og rørende småhistorier fra sin fangetid. Han talte udmærket godt for sig, og de andre lyttede med smerteblandet glæde til den gamle mands livlige fortælling. Han kendte alle fængslerne – Sainte-Pélagie, Mont Saint Michel, Belle-Ile-en-Mer, og Clairvaux, kendte varetægtsarrester, de forpestede blokskibe, lo af sine minder, idet han erklærede, at han havde fundet et stadigt tilflugtssted i sin frie samvittighed. Og tårerne steg Pierre i øjnene ved tanken om, at denne evige fange nu igen skulle jages ud med vandrestaven i hånd.

Ved slutningen af måltidet besluttede Pierre sig endelig til at tale. Han fortalte, hvordan ministeren havde ladet ham kalde,

sagde, at Barthès havde fået 48 timers frist til at komme over grænsen, hvis han ikke ville sættes fast igen, og den gamle mand med de lange, hvide lokker, det stolte ørneansigt og de ungdommeligt strålende øjne rejste sig, ville straks fjerne sig.

"Men barn," sagde han, "hvor kunne De dog fortie dette og beholde mig under Deres tag, når De vidste dette. De risikerede jo så meget mere at kompromittere Dem. Tilgiv, at jeg ikke selv har tænkt på, at min nærværelse kunne volde Dem bryderi, men jeg troede virkelig, at al ting gik en lykkelig løsning i møde. Og tak, tak Guillaume, tak for disse fredelige dage. Tak for den venlighed, I alle har vist en gammel landstryger, en gammel drømmer, der er og bliver uforbederlig."

Man bønfaldt ham om først at bryde op næste dag, men han var urokkelig. Der gik et tog til Brüssel ved tolvtiden, han kunne godt komme afsted endnu i aften, ja han ville ikke på nogen måde tillade Morin at følge med til banegården. Morin havde aldeles ikke råd til således at spilde sin kostbare tid på ham. Han kunne så godt klare sig alene. Han vidste jo, hvad landflygtighed ville sige, han var som den evige jøde, der evindelig flakker om i verden!

Klokken ti kom han ned, rejsefærdig, og de tre venner sagde farvel med tårer i øjnene.

"Ak, kære børn, jeg er ikke mere ung – denne gang er jeg færdig, jeg kommer ikke hjem mere, og mine ben skal hvile i fremmed jord – langt fra hjemmet, i en forglemt krog!"

Men da han havde omfavnet Guillaume og Pierre, rettede han sin stolte skikkelse, og atter lød hans ord fulde af lyse forhåbninger:

"Nå, hvem ved! Måske vil den dag i morgen bringe os sejr! Fremtiden tilhører den standhaftige!"

Og han forsvandt. Længe hørte vennerne lyden af hans faste skridt, før de tabte sig i den lyse nat.

Fjerde bog

1

Det var en mild martsmorgen at Pierre forlod det lille hus i Neuilly for at ledsage Guillaume til dennes hjem på Montmartre.

Og mens de vandrede afsted, følte Pierre sig tung om hjertet ved tanken om, at han skulle vende tilbage til sit ensomme hjem, hvor han, når Guillaume var borte, kun ville finde tomhed, bitterhed og fortvivlelse.

Hele natten havde han ligget vågen, han var nedtrykt til det yderste, og kunne kun med møje skjule sin sindsstemning.

Da vejret var så smukt, med ren, klar himmel, besluttede brødrene at tilbagelægge den lange vej til fods langs den ydre boulevard.

Klokken slog ni, og det var dejligt at spadsere med den store broder, der glædede sig som et barn til at overraske sin familie. Han havde nemlig ikke meldt sin hjemkomst, havde kun nu og da skrevet til dem for at fortælle om sit befindende. Og de tre sønner havde ikke besøgt ham, af forsigtighed og lydighed mod hans ønske – den unge pige, der var hans forlovede, havde også ventet, rolig og fornuftig.

Guillaume havde nøglen til indgangsdøren hos sig, kunne således ubemærket lukke sig ind i sit hus. På den ensomme, landsbyagtige Tertre-plads lå det lille hus, som om det sov i den dybeste fred.

Pierre fik ganske samme indtryk af det som første og eneste gang, han havde set det. Det var så stille, smilende, badet i uendelig fredelig ømhed.

Først kom de ind i den smalle gang gennem stueetagen, hvor man havde fri udsigt over den umådelige stad. Så lå haven der med sine to blommetræer og syrenbusken, som nu havde fået blade, og i dag så han tre cykler støttede mod træerne. Derefter var der atelieret, det store arbejdsrum med sin velgørende, stille, lyse glæde, hvor hele familien levede og åndede, og hvis store vindue overskuede taghavet nedenfor.

De nåede til atelieret uden at møde en sjæl.

Guillaume var henrykt, med en finger på læberne hviskede han til broderen:

"Pas nu på, lille Pierre, nu skal du se løjer!"

Døren gik lydløst op, de to mænd stod et øjeblik stille på tærsklen.

Kun de tre sønner var til stede. Thomas arbejdede ved sin lille esse, han havde travlt med boremaskinen, som lavede huller i en kobberplade. I det andet hjørne sad Francois og Antoine på hver sin side af det store bord, den ene fordybet i sin bog, den anden med gravstikken i hånden foran en træplade. Et væld af solskin faldt ind og dansede lystigt hen over stuens mangeartede indhold, over det forskellige værktøj, over bøger og retorter, over damernes sybord, hvor en stor buket gyldenlakker stod og duftede sødt. Og midt i al den iver og flid blev den højtidelige stilhed kun afbrudt af boremaskinens hvæsen, hver gang stemplet ramte metallet.

Men skønt Guillaume ikke havde rørt sig, gik der som et dirrende pust hen over de unge mænd.

De gættede, at der var noget på færde, og løftede næsten på samme tid hovedet fra arbejdet – så lød et trestemmigt

glædesudbrud, med et spring var de oppe og lå alle tre om halsen på Guillaume.

"Fader!"

Han trykkede dem trofast op til sig – og dermed var alt sagt, der hørtes hverken rørelsesudbrud eller unyttig ordskvalder. Det så ud, som var han gået bort den foregående dag, som kom han nu hjem fra byen – lidt forsinket.

Han så på dem med sit rolige smil, som de gengældte med et fornøjet blik, der udtrykte al deres kærlighed, al deres grænseløse sønlige hengivenhed.

"Men så kom dog ind, lille Pierre, sig goddag til mine tre drabanter!"

Præsten var blevet stående i døren, betaget af en sær, uhyggelig fornemmelse.

De tre brodersønner kom hen til ham og trykkede hans hånd, derefter satte han sig ved vinduet, han syntes, han var ganske til overs.

"Men hvor har vi bedstemoder og Marie?"

Bedstemoderen var lige gået op på sit værelse.

Den unge pige havde i dag selv villet besørge sine indkøb på torvet. Det var en af hendes fornøjelser. Hun påstod, at kun hun forstod sig på at få nylagte æg og smør, der smagte som nøddekerner, det morede hende at bringe lækkerbiskener hjem og vise, at hun var en dygtig husmoder.

"Nå, så står alt vel til her i huset," fortsatte Guillaume. "Er I fornøjede? Går arbejdet godt fra hånden?"

Og han udspurgte hver især med få ord, han kendte jo deres daglige vaner. Thomas, hvis kraftige, godmodige ansigt lyste, meddelte i et par knappe sætninger, at den ny motor omtrent

var færdig – nu var han sikker på et heldigt udfald. Francois læste støt til eksamen, spøgte og talte om den uhyre masse, han endnu måtte stuve ind i hovedet, før han var parat, og Antoine viste faderen et træsnit, der næsten var fuldendt, og som forestillede hans veninde, lille Lise, billedhugger Jeans søster, der sad og læste i haven – den yndige fremblomstrende skabning, hvis forstand han med kærlighed havde vakt af dvale. Og alt mens de tre sønner talte med faderen, havde de på ny sat sig til arbejdet, stille og naturligt, som var arbejdet selve deres tilværelses væsen.

Guillaume kastede et fornøjet blik hen over atelieret.

"Det er jo godt alt sammen, børnlille. Men jeg har min tro heller ikke ligget på den lade side. Jeg har tænkt og ordnet mangt og meget. Skrevet en del op … vi er spadseret her hen i dag, men mine papirer og sager kommer her med en vogn om lidt. Det er fornøjeligt at se jer alle igen, at tage fat på min daglige dont, nu skal det ordentlig gå løs, kan I stole på."

Allerede var han på plads. Mellem essen og vinduet stod hans ovn, glasskabe og hylder med alskens apparater, et langt bord, ved hvis ene ende han havde sine papirer og skrivesager. Der sad han efter et øjebliks forløb, hans blik gled rundt i det store, lyse værelse, uvilkårligt fingererede han ved alle småtingene, som om han havde hastværk med at tage sit hjem i besiddelse efter denne alt for lange fravær.

Men oppe på den lille trappe til soveværelserne viste sig nu bedstemoderen, rank, rolig og alvorlig, i sin evindelige sorte kjole.

"Er det dig, Guillaume? Kom herop et øjeblik, jeg vil gerne sige dig et par ord."

Han adlød straks hendes opfordring, forstod, at hun ville berolige ham, straks sige ham det, hun alene vidste. Det var deres vigtige hemmelighed, det eneste, han ikke havde betroet sønnerne, den store sag, som havde pint ham så meget, da han efter attentatet havde frygtet, at den skulle røbes.

Oven på aflagde hun regnskab, viste ham lige ved sin seng skjulestedet, hvor hun forvarede patronerne med det nye krudt og planen til den forfærdelige ødelæggelsesmaskine. Alt lå, som han havde forladt det, for at røre skatten, måtte man gå over bedstemoderens lig, eller også måtte huset springe i luften.

Roligt, med sin overlegne mine, leverede hun ham det betroede gods tilbage, gav ham nøglen, som Pierre havde bragt hende dagen efter, at Guillaume var blevet såret ved attentatet.

"Du var dog vel ikke ængstelig?"

Han trykkede hendes hænder med ærbødig ømhed.

"Nej, jeg frygtede kun for, at politiet skulle komme her og opføre sig groft mod dig. Du er jo den, der skal fuldbyrde mit værk, hvis jeg gik bort."

Imidlertid sad Pierre dernede i stadig stigende forlegenhed. Ganske vist mærkede han, at husets beboere kun følte godhed for ham, hvorfra kom da denne sære uvilje, som han ikke kunne få bugt med? Og han tænkte med ængstelse på, hvordan han skulle begå sig her mellem alle disse flittige bier, der arbejdede med så urokkelig en overbevisning, han, der intet troede, intet håbede, intet tog sig for.

Synet af de tre brødre, der var så opfyldte af deres dont, så muntre ved deres gerning, endte med at opirre ham. Men Maries ankomst drev hans dårlige lune på spidsen.

Med sin kurv på armen trådte hun ind uden at opdage den fremmede, så overstrømmende af livskraft, så smilende ungdommelig, at det var, som fyldte den sollyse forårsmorgen pludselig hele rummet med sine stråler. Hendes ansigt skinnede af sundhed. Den fine næse, den brede pande, den venlige mund, alt smilede under de tunge, sorte fletninger. De brune øjne dansede af glæde og livsmod.

"Nå," råbte hun, "er I der alle tre. Nu kan I tro, jeg har købt ordentlig ind ... kom i en fart her hen, jeg ville ikke pakke ud i køkkenet, I skulle da have den fornøjelse at være med."

Og de måtte alle tre hjælpe hende.

"Ser I, her har vi smør. Vær så venlige at lugte til det. Den rene nøddekerne. Det er kærnet til mig, at I ved det. Så æggene ... fra i går, det svarer jeg for, dette her er nylagt, i morges. Derefter koteletter. Storartede, ikke? Slagteren har ligefrem et godt øje til mig, og så oplagt mælk med rigtig tyk, gul fløde. Endelig overraskelsen: bitte små ræddiker. Ser I dem? Ræddiker i marts. Det er flothed."

Hun strålede af glæde over sin egen dygtighed. Hun forstod sig på husvæsen, havde gået kogeskolen i Lyceum igennem med glans. De tre brødre måtte rose hende.

Men pludselig fik hun øje på Pierre.

"Men der sidder jo fader Froment, undskyld, at jeg ikke så Dem straks. Hvordan har Guillaume det?"

"Fader er kommet hjem," sagde Thomas, "han er oppe hos bedstemoder."

Marie lagde hastigt alle sagerne ned i kurven.

"Er han hjemme igen? Er han hjemme ... og I står der uden at sige mig et ord. I lader mig rode med min kurv. Det er nydeligt

at stå her og vrøvle om smør og æg, når Guillaume er kommet hjem."

Denne kom netop ned med bedstemoderen og hun løb glad hen til ham, rakte ham kinderne, på hvilke han trykkede to trofaste kys, så lagde hun hænderne på skuldrene af ham, så ham længe ind i øjnene og sagde med lidt usikker stemme:

"Jeg er glad, rigtig glad over at se dig igen, Guillaume. Nu, da du er her hjemme, kan jeg sige, hvor bange jeg har været for at miste dig, jeg har følt mig så ængstelig og ulykkelig, mens du var borte."

Og skønt hun stadig smilede, kom der dog tårer i hendes øjne, mens han, meget bevæget, kyssede hende en gang til og mumlede:

"Min egen Marie! Hvor jeg er lykkelig over at genfinde dig lige så smuk og kærlig som før."

Pierre betragtede dem, syntes, de var alt for kølige. Han havde sagtens ventet tårestrømme, heftige omfavnelser mellem et par forlovede, der længe havde været adskilte, så nær ved brylluppet. Desuden stødte aldersforskellen ham en smule, skønt broderen så kraftig og ungdommelig ud. Det måtte vist være denne unge pige, som ikke tiltalte ham. Hun var for sund, for redelig.

Siden hun var trådt ind, havde han følt sig endnu mere nedtrykt, han ville bort, aldrig mere sætte sine fødder i dette hus, og denne fornemmelse af at være så helt forskellig fra den unge pige, at være en fremmed her hos sin egen broder, blev formelig til en pine for ham.

Han rejste sig, ville gå, sagde, at han havde uopsættelige forretninger nede i byen.

"Hvad for noget? Spiser du ikke frokost med os?" udbrød Guillaume forbavset, "men det var jo en aftale! Du bedrøver mig, lille Pierre, du skal huske på, at fra nu af er mit hjem også dit."

Og alle samlede sig om ham, bad ham at blive, med så megen kærlighed, at han måtte føje sig og atter tage en stol, hvor han faldt hen i sine tavse og sørgmodige betragtninger, mens han så på disse mennesker, lyttede til deres ord og undrede sig over, at man kunne føle sig så fremmed mellem sine aller nærmeste.

Klokken var endnu ikke elleve. Man arbejdede videre under munter samtale, da en af pigerne kom ind efter torvekurven.

Marie bad hende om at sige til, når æggene skulle koges, for hun påstod, at hun havde en ufejlbarlig opskrift, efter hvilken de aldrig mislykkedes, men var akkurat tilpas bløde, med tyk, flødeagtig hvide. Og dette gav anledning til lidt drilleri fra Francois, der undertiden morede sig over de vidunderlige ting, hun havde lært på det Lyceum, hvor hun havde gået i skole efter moderens død. Men hun svarede rask igen, lo ad alle de timer, han spildte på normalskolen med at proppe hovedet fuldt af alskens unyttig kineserlærdom.

"Å, I er nogle store børn," sagde hun, uden at slippe sit broderi, "I er dog så forstandige alle sammen, I er også frisindede i jeres anskuelser, men dog kan I ikke rigtig finde jer i, at vi piger også få en videnskabelig opdragelse. Det er vel en slags frygt for konkurrence, eller hvad er det egentlig?"

De unge mennesker protesterede ivrigt, svor, at de syntes udmærket godt om, at kvinderne erhvervede sig så mange kundskaber som muligt.

Hun vidste det godt, men det morede hende at drille dem lidt til gengæld.

"Nej, vist ikke nej, lille børn, det nytter ikke, hvad I siger, I står langt tilbage på dette punkt ... jeg ved meget vel, hvad den rettænkende borgerstand bebrejder de lærde pigeskoler. For det første er der ingen religionsundervisning, og det ængster forældrene, som tror, at religionen højner de unge pigers sædelige standpunkt. Desuden er selskabet blandet: frøkenen fra første sal sidder på bænk med portnerens datter – det er jo ikke så vanskeligt at få friplads. Og endelig bliver man mere selvstændig, får lyst at skabe sig en uafhængig stilling i livet. Alle de fag, der udfordres til en eksamen er ganske sikkert en slags frigørelse for unge piger, et skridt hen imod fremskridtskvinden og den samfundsreform, I dog så inderligt ønsker at sætte igennem – ikke sandt, børn?"

"Jo, selvfølgelig!" råbte Francois, "her er vi jo som to fioler og en bas."

Hun gjorde en yndefuld lille håndbevægelse og fortsætter rolig:

"Det hele er jo spøg af mig. I ved jo, at jeg ikke er kvindesagskvinde. Å ja – kvindens krav, kvindens rettigheder, naturligvis har vi ret til ligestilling med manden, så vidt naturen tilsteder det. Det væsentlige er jo dog at forstå hinanden og holde af hinanden – men derfor er jeg ikke mindre glad over hvad jeg har lært – å, uden spor af lærerindevigtighed, kun fordi jeg har den overbevisning, at mine kundskaber giver mig ligevægt, både åndeligt og legemligt."

Smilende havde Guillaume lyttet til hendes ord, uden at afbryde hende.

Han var især kommet til at holde af hende, fordi hun var så åbenhjertig og så fuld af ligevægt. Hun vidste alt. Hun manglede den uvidende unge piges brægende uskyldighed, men til gengæld havde hun erhvervet en hjertets og åndens redelighed, en fribåren sindets renhed uden hykleri, uden skjult fordærvelse eller usund nysgerrighed.

Rolig og sund, som hun var, havde hun, trods sine seksogtyve år, bevaret en sådan sjælens barnlighed, at blodet undertiden steg hende til kinderne så voldsomt, at hun selv var ganske elendig over sin rødme.

"Kære Marie," sagde Guillaume nu, "du ved nok, at børnene morer sig med at drille dig en gang imellem, det er naturligvis dig, der har ret – dine blødkogte æg er aldeles fortræffelige."

Han talte så kærligt, at den unge pige uden synlig grund blev purpurrød helt op i panden. Og da de tre unge mennesker skælmsk betragtede hende, blev hun vred på sig selv, vendte sig om mod Pierre og sagde:

"Der ser De selv, fader! Det er jo latterligt, at en gammel pige rødmer på den måde ved enhver lejlighed ... man skulle virkelig tro, jeg gik om med en dårlig samvittighed. Og det er kun for at få mig til at blive rød i hovedet, at disse store drenge begynder med deres drillerier. Jeg kan ikke gøre ved det, jeg begriber ikke, hvad det skal til, men jo mere jeg strider imod, jo værre bliver det."

Bedstemoder så op fra sit arbejde, hun sad og lappede en skjorte uden at bruge briller, og bemærkede roligt og stille:

"Bryd dig ikke om det, min kære pige, det er dit gode hjerte, der driver dig blodet til kinderne, det ved vi alle sammen, og vi holder end mere af dig derfor."

Frokosttiden nærmede sig.

Det blev bestemt, at man skulle spise i atelieret, hvilket undertiden fandt sted, når der var en gæst. Det dækkede bord med den hvide dug tog sig prægtigt ud i det klare solskin, og frokosten var udmærket i al sin tarvelighed. Man fandt æggene, som den unge pige bragte op fra køkkenet i en serviet, udmærkede, så vel som smørret og radiserne. Efter koteletterne fik man til dessert kun den oplagte mælk, men den var der ingen af dem, der nogen sinde havde smagt mage til. Og foran dem lå Paris, der som en uendelighed dækkede hele synskredsen, og den store stads afdæmpede brusen lød op til dem.

Pierre havde gjort sig umage for at være munter, men var hurtigt sunket hen i tavshed.

Guillaume, der havde set de tre cykler uden for, spurgte Marie, hvor langt de havde været om formiddagen.

Francois og Antoine havde fulgt hende ad Orgemont til, men det var kedeligt, at de altid var nødt til at trække cyklerne op ad bakken. Hun lo ad det og sagde, at man sov så godt efter sådan en tur og havde ingen fæle drømme. Hun syntes, cyklen var i besiddelse af alle mulige gode egenskaber, og da præsten så lidt forbavset på hende, lovede hun en gang ved lejlighed at forklare ham sin opfattelse af den.

Det værste var, at de så blev ved at tale om cykler, lige til frokosten var endt. Thomas forklarede de sidste forbedringer, som de havde indført i Grandidiers maskinfabrik. Selv spekulerede han på det så meget eftertragtede apparat, hvorved man kunne forandre gearet på en let og praktisk måde, mens man løb. De tre unge mænd og den unge pige talte hele tiden

kun om de ture, de havde været på og om dem, de havde i sinde at foretage, men med en iver og glæde, som om de var løsslupne skoledrenge.

Bedstemoder, der sad for enden af bordet med en dronningmine, havde vendt sig til Guillaume og hvisket ham noget i øret.

Pierre forstod, at det var om brylluppet, hun talte. Det var bestemt til slutningen af april, men måtte nu nødvendigvis udsættes.

Dette bryllup, der var så fornuftigt, og som syntes at sikre hele husets lykke, var egentlig hendes og de tre sønners værk, for aldrig ville faderen have givet rum for sit hjertes følelser, hvis ikke den kvinde, som han skulle føre ind i familien, allerede havde været der til huse elsket og agtet. Alt vel overvejet syntes den sidste uge i juni at måtte blive en passende tid.

Marie hørte det og vendte sig fornøjet.

"Ikke sandt, kære Marie," sagde bedstemoderen, "slutningen af juni vil passe dig?"

Pierre ventede at se den unge pige rødme dybt, men hun forblev ganske rolig.

Hun nærede en inderlig hengivenhed for Guillaume, var ham oprigtig taknemmelig og for øvrigt sikker på, at hun ved at gifte sig med ham, gjorde noget fornuftigt og godt såvel for sig selv som for de andre.

"Ganske som du vil," svarede hun, "slutningen af juni passer mig udmærket."

Sønnerne nikkede for også at antyde deres tilslutning.

Da de havde spist, ville Pierre endelig afsted. Hvorfor led han sådan, både ved at deltage i denne frokost og ved at være

sammen med denne familie, der var så glad ved igen at have faderen hos sig, men især ved den unge pige, der så rolig og smilende så livet i møde? Han foregav at have en del besøg at gøre.

Han trykkede de tre unge mænds hænder og gav derpå hånden til Bedste og Marie, der begge syntes at være noget forbavsede over hans hastværk med at komme bort.

Efter at Guillaume forgæves havde søgt at holde på ham, fulgte han ham ud og standsede i den lille have for at få en forklaring.

"Sig mig nu, hvad der er i vejen, hvorfor løber du sådan din vej?"

"Jeg forsikrer dig, der er intet i vejen. Jeg har noget at besørge, som haster – det er det hele."

"Nej, kom nu ikke med udflugter. Jeg kan da ikke tro, der er nogen her, som har stødt dig. De holder alle snart lige så meget af dig, som jeg gør."

"Ja, det ved jeg nok. Er der nogen jeg har at beklage mig over, så er det ene og alene mig selv."

Guillaume, der blev mere og mere bedrøvet, udbrød:

"Det gør mig så ondt, min kære, lille broder, for jeg mærker godt, at der er noget, du skjuler for mig. Glem ikke, at vort gamle, broderlige forhold nu er blevet fornyet, og at vi holder af hinanden som den gang, jeg legede med dig, mens du lå i din vugge. Og jeg kender dig jo, jeg ved besked om dit skibbrud og dine lidelser, du har jo betroet dig til mig – jeg kan ikke se på, at du pines, jeg vil hjælpe dig!"

Pierre blev stadig mere nedtrykt og kunne til sidst ikke holde sine tårer tilbage.

"Nej, nej, du må overlade mig til min lidelser, der findes ingen lægedom for mig. Du kan ikke hjælpe mig, jeg står udenfor naturlige forhold – jeg er et uhyre!"

"Hvad er det, du siger? Hvorfor kan du da ikke komme tilbage til naturlige forhold, hvis du virkelig er kommet bort fra dem … jeg vil ikke have, at du nu lukker dig inde i dit lille, ensomme hus for at hengive dig til dine grublerier. Kom og tilbring dagene hos os, for at vi igen kan give dig mod på livet."

Ak, dette lille, tomme hus, der nu stod og ventede på ham!

Pierre gøs ved tanken om at skulle bo alene der uden den elskede broder, med hvem han havde tilbragt en så behagelig tid. Hvilken ensomhed ville dette ikke blive efter at han nu havde vænnet sig til at have ham hos sig.

"Leve her sammen med jer," udbrød han, "nej, det er ganske umuligt … hvorfor vil du tvinge mig til at tale og sige ting, som jeg skammer mig over, og som jeg selv ikke forstår. Du har jo lagt mærke til, at jeg lider ved at være her, og det er formodentlig, fordi I arbejder, og jeg intet bestiller, fordi I holder af hinanden og har tro på arbejdet, hvorimod jeg ikke længere forstår hverken tro eller kærlighed. Jeg føler, at jeg ikke hører til her, jeg er forlegen og til overs mellem jer. I irriterer mig, og jeg ville ende med at hade jer. Du ser, at der ikke mere findes noget godt i mig og alt er blevet ødelagt, alt er dødt, så at kun misundelse og had er tilbage … lad mig derfor gå tilbage til min hule, hvor følelsen af min egen afmagt vil gøre det af med mig … farvel nu, kære broder."

Gennemtrængt af ømhed og medlidenhed greb Guillaume begge hans hænder og holdt ham tilbage.

"Jeg lader dig ikke gå, du får ikke lov til at slippe her fra, før du bestemt har lovet mig at komme tilbage. Jeg vil ikke miste dig igen, nu da jeg ved, hvor meget du er værd og hvor meget du lider. Jeg vil redde dig, selv mod din vilje, fra dine lidelser og fra din tvivl, uden at præke for dig eller påtvinge dig nogen tro, men kun ved at lade livet komme til sin ret, for det alene kan gengive dig sundhed og håb … jeg beder dig, kære broder, i vor kærligheds navn at komme, og komme jævnligt, for at tilbringe dagen med os. Du skal se, når man sætter sig et mål og arbejder i familiens skød, er man aldrig helt ulykkelig."

"Hvad nytter det," udbrød Pierre bittert, "jeg har intet mål – al kærlighed er udtørret i mig."

"Godt, så vil jeg give dig et mål, og du skal se, kærligheden vil vækkes til live hos dig, og du vil atter lære at elske. Lov nu, min kære, lille Pierre, at du vil komme."

Men da Pierre blev ved at være sørgmodig og stædig fremturede i at ville trække sig tilbage og helt forsvinde, udbrød Guillaume:

"Ganske vist kan det ikke falde mig ind at påstå, at det går i denne verden, som man kunne ønske, og at alt er idel glæde, sandhed og retfærdighed … du kan ikke forestille dig, hvor denne ulykkelige Salvats historie harmer mig. Naturligvis er han skyldig, men hvor meget er der ikke, der taler til hans undskyldning, jeg vil ligefrem få sympati for ham, hvis han nu skal være syndebuk for alle de andres forbrydelser, og hvis de politiske bander nu kaster sig over ham og benytter sig af ham for at komme til magten. Det ophidser mig, og jeg kan lige så lidt som du se på det med ro … men hør nu, lov mig at komme

herud i overmorgen og tilbring dagen hos os, om ikke af anden grund, så for at gøre mig en fornøjelse."

Og da Pierre stadig ikke ville love det, tilføjede han:

"Jeg vil nu have det sådan. Det bedrøver mig at tænke på, at du som et såret dyr ligger og pines i din hule. Jeg vil helbrede og redde dig."

Pierre fik tårer i øjnene og sagde bedrøvet:

"Tving mig ikke til at love noget. Jeg skal se, hvad jeg kan gøre."

Han tilbragte en bedrøvelig uge i det lille, mørke og tomme hus. I syv dage lukkede han sig inde og rugede over sin fortvivlelse, over ikke længere at have sin store broder, som han igen var kommet til at elske med sin hele sjæl. Aldrig havde han i den grad været trykket af ensomheden, siden tvivlen var kommet ind i hans hjerte. Tyve gange var han ved at løbe til Montmartre, hvor han havde en ubestemt følelse af, at kærligheden, livet og sandheden var at finde, men en uovervindelig, ubehagelig følelse, der var sammensat af frygt og skam, holdt ham tilbage. Han, præsten, der var bandlyst fra kærligheden og det almindelige arbejde, ville kun opnå at blive såret og pint mellem disse naturlige mennesker, der levede i frihed og sundhed.

Han troede at se sine forældres skygger svæve rundt i de forladte værelser, disse bedrøvelige skygger, der stadig, selv efter døden, stredes, og han syntes at høre deres klager, som om de anråbte ham om at mægle mellem dem, når han selv havde fundet fred! Hvad skulle han dog gøre? Skulle han søge helbredelse, for at de endelig i fred kunne sove i deres grav? for at de kunne blive lykkelige over at se, at han havde nået lykken?

Og en morgen syntes det ham, at hans fader med et smil befalede ham at gå til broderen, mens moderens store, blide øjne hvilede på ham, som om hun ville sige, at hendes sorg over at se ham som skibbruden Herrens tjener veg pladsen for ønsket om at se ham i havn.

Den dag stred Pierre ikke mere imod. Han tog en vogn – gav kusken Guillaumes adresse for ikke at komme på andre tanker og vende om undervejs.

Og da han – det forekom ham som en drøm – atter stod i det store arbejdsrum, modtaget med jubel af broderen og hans tre sønner, der hensynsfuldt lod, som om de troede, at han havde været der dagen forud, var han vidne til et optrin, som slog ham og trøstede ham.

Da han kom, blev Marie siddende og sagde næppe goddag til ham. Hun sad bleg hen med rynket pande, og bedstemoder, der så lige så alvorlig ud, sagde med et blik på hende:

"Undskyld, fader, men hun er urimelig ... hun er vred på os allesammen!"

Guillaume kom til at le.

"Ja, hun er jo altid i opposition! Du kan ikke forestille dig, Pierre, hvad der bevæger sig i dette lille hoved, når man gør noget, som ikke falder sammen med hendes tanker om retfærdigheden. Hendes begreber der om er så høje, så ideelle, at der ikke er tale om at gå på akkord med dem ... vi sad netop og talte om en proces, i hvilken en fader blev dømt efter sin søns vidneudsagn, og hun var den eneste, som fastholdt, at sønnen havde handlet rigtigt, man skulle sige sandheden ligeud ... som offentlig anklager ville hun være frygtelig!"

Marie, der var ude af sig selv og irriteret af Pierres smil, som antydede, at hun havde uret, brød ud:

"Guillaume, du er ond ... jeg tåler ikke, I ler ad mig."

"Å, du bliver jo forstyrret," udbrød Francois og Thomas og Antoine morede sig også over det. "Både fader og vi forsvarer kun humaniteten, vi elsker og respekterer retfærdigheden overalt."

"Der eksisterer ikke nogen humanitet, men kun retfærdighed. Hvad der er ret, er ret, selv om så Verden styrter sammen ved det."

Og da Guillaume søgte at forsvare sig og at overbevise hende, rejste hun sig pludselig op og sagde stammende af bevægelse:

"Nej, nej! I er onde allesammen, I piner mig! Jeg vil hellere gå min vej."

Forgæves søgte bedstemoderen at holde på hende:

"Men kære barn, vær dog ikke så urimelig, du angrer det bagefter."

"Nej, nej, I har uret. Det piner mig alt for meget."

Ude af sig selv gik hun op på sit værelse. De andre blev lamslåede tilbage. Sådanne scener forekom af og til, men sjældent var de så alvorlige. Guillaume følte straks, at han havde gjort uret i at drive hende så vidt, netop fordi hun ikke forstod spøg. Han fortalte Pierre, at hun, da hun var yngre, havde haft så voldsomme anfald af forbitrelse overfor udvist uretfærdighed, at hun var faldet i afmagt. Hun havde sagt ham, at der da rejste sig i hende en storm af indignation, som gjorde hende utilregnelig. Og endnu i dag var hun lige så stædig og stridig på det område. Blodet fo'r hende til hovedet ved det, og

hun vidste med sig selv, at det undertiden gjorde hende utålelig og uomgængelig.

Et kvarters tid efter kom hun igen, rød i hovedet, men åbent indrømmende, at hun havde haft uret.

"Nå, jeg har gjort mig latterlig, jeg har været ond, jeg, som netop beskyldte jer andre for at have været onde! De, kære fader Froment, må have fået smukke tanker om mig!"

Og hun gik hen og kyssede bedstemoderen.

"Du tilgiver mig, ikke sandt? Francois, Thomas og Antoine, I må le, gerne le ad mig, I har ret til det, jeg fortjener ikke bedre."

"Å, kære Marie," sagde Guillaume kærligt, "der ser du, hvad der kommer ud af at være idealist ... du, som ellers altid er i ligevægt, så sund og så fornuftig, fordi du tager verden som den er, og kun fordrer af livet, hvad det kan give en, du taber ganske ligevægten og fornuften, når du kommer ind på dine ideale forestillinger om retfærdigheden. Hvem af os andre synder ikke også på samme måde!"

Mere og mere blussende sagde Marie spøgende:

"Det beviser kun, at jeg ikke er noget fuldkomment væsen."

"Så meget des bedre! Og derfor holder jeg endnu mere af dig."

Det havde Pierre også haft stor lyst til at sige. Denne lille scene havde grebet ham dybt, uden at han endnu fuldt ud kunne gøre sig klart, hvad den kaldte frem inde i ham. Hans dybe smerte, skrev den sig ikke fra den idéverden, i hvilken han ville leve, den ideelle fordring, som han stillede til alt og alle? Han havde stræbt efter at nå den fulde tro og var endt med i fortvivlelse at kaste sig i armene på den fulde negativitet. Og den stolte holdning, som han havde bevaret, mens alt ramlede

sammen om ham, dette ry for at være en from præst, som han havde skabt sig, mens han alene var en negationens mand, var det ikke atter en tåbelig stræben efter det ideelle, et romantisk skin, som han i sin blindhed og forfængelighed søgte at omgive sig med? Nu da hans broder roste Marie for ikke at fordre mere af livet end det kunne give, forekom det ham, at disse ord var rettet til ham som et godt råd, og strøg hen over hans ansigt som et frisk pust ude fra naturen, men det var endnu alt sammen uklart for ham, og hans eneste virkelige glæde var den vrede, som han iagttog hos den unge pige, den fejl, som nærmede hende til ham, som bragte hende til at stige ned fra den fuldkommenhedens højde, hvorunder han ubevidst led. Hvad rørte der sig i ham? Han gjorde sig ikke engang rede for det. Han talte endnu nogle øjeblikke med hende og gik bort med følelsen af, at hun var meget god og meget menneskekærlig.

To dage senere gik Pierre atter op på Montmartre, siden det var gået op for ham, at han førte et så ørkesløst liv, kedede han sig endnu mere, begyndte kun at føle sig vel tilpas i det store sollyse rum, hvor hele familien arbejdede så munter og fornøjet. Mellem ham og Marie herskede nu et godt kammeratligt forhold. Uhyggen var borte, der før havde stødt dem fra hinanden. Da han fik den vane hver anden, tredje dag at besøge Guillaume, mærkede hun nok, at han var forpint. Hvad trykkede ham således? Hun spurgte ham ud med venlig fortrolighed, og da hun fik undvigende svar, blev hun bedrøvet, hendes kvindelige medfølelse vaktes, hun kom for hver dag til at holde mere af denne høje, blege, unge mand med de glødende øjne, som gik med en hemmelig sorg, og ikke ville

betro sig til nogen. Hun udspurgte velsagtens Guillaume om broderens sørgmodighed, og han fortalte hende en del af sandheden, for at hun kunne yde ham sin bistand og bringe ham til at få smag på livet. Han var så lykkelig over at se dem være venner, se Marie behandle Pierre som broder. Og en aften, da hun kærligt trængte ind på ham, tilstod han sin kvide og sin pine, sagde hende, hvilken forfærdelig tomhed han bar i sit hjerte, det at hans tro havde lidt skibbrud. Ak – ikke tro mere – ikke være i stand til at elske, være som en askehob, ikke vide, med hvilken overbevisning han skulle udfylde det svælg, der havde åbnet sig i hans sjæl. Hun betragtede ham med den dybeste forbavselse. Han måtte jo være vanvittig! Hun sagde ham det, forundret over denne fortvivlelse, som hun ikke fattede. Ikke tro, ikke elske, fordi hypotesen om det guddommelige væsen styrter sammen, og det, når hele den vide verden ligger åben, livet, som skal leves, alle skabninger og alle ting, som vil elskes og hjælpes, uden at tale om det særlige kald enhver har at udføre her? Han var sikkert afsindig, grebet af et mørkt vanvid, som hun svor at helbrede ham for.

Fra nu af følte hun en dyb rørelse over for denne underlige fyr, som først havde generet og så forbavset hende. Hun var meget mild og munter over for ham og plejede ham så fintfølende og behændigt, som hendes hjerte og forstand lærte hende det.

Deres barndom var forløbet ens, for deres mødre havde været lige fromme og opdraget dem strengt religiøst. Men senere, hvor havde så ikke deres skæbne og oplevelser været forskellige. Mens han, bundet af sin præsteed, fortvivlet kæmpede med sin tvivl, var hun efter moderens død blevet sat i Fénelon Lyceet og

var vokset op der uden at kende noget til nogen slags gudsdyrkelse, så hun efterhånden fuldstændig glemte sine første religiøse indtryk, og for ham var det en stadig overraskelse, at hun aldrig havde mærket rædsel for den hinsides, han, der selv stadig var så dybt hærget af den. Når han i deres samtaler udtrykte sin forbavselse over dette, lo hun lystigt og sagde, at Helvede aldrig havde gjort hende bange, fordi hun godt vidste, at det ikke kunne eksistere, og hun tilføjede, at hun levede fredeligt uden noget håb om at komme i Himlen, idet hun prøvede på, så godt hun kunne, at rette sig efter livets krav.

Den slags er vel afhængig af ens natur; og så kommer det vel også af opdragelsen. For aldrig havde udmærket undervisning fundet plads i en solidere hjerne, en mere retskaffen karakter. Og det mærkelige var, at hun trods al den kundskab, som hun havde hobet sammen, lidt på må og få, var blevet ved at være så kvindelig og så øm, uden spor af noget hårdt eller mandhaftigt. Hun var kun ligefrem, ærlig og sød.

"Å, min ven," sagde hun til ham, "hvis De vidste, hvor let det falder mig at være lykkelig, når dem, jeg holder af, ikke lider alt for meget. Hvad mig personlig angår, kan jeg altid komme ud af det med livet, jeg retter mig efter det, jeg arbejder, jeg er nøjsom i mine fordringer, når det behøves. Derfor er sorgen altid kommet til mig gennem andre, for jeg må altid ønske, at alle mennesker kunne blive så nogenlunde lykkelige, men der er dem, der ikke vil ... sådan har jeg længe været fattig, uden at det har taget på mit gode humør. Jeg ønsker kun, hvad der ikke kan købes. Fattigdom er ikke desto mindre det værste af alt. Den er så oprørende uretfærdig, at den bringer mig helt ud af mig selv,

jeg forstår, at alt styrtede sammen for Dem, da Deres barmhjertighedsgerninger syntes Dem utilstrækkelige og latterlige. Og dog lindrer det. Det er så godt at give bort. Og en skøn dag vil retfærdigheden sejre gennem sund fornuft, gennem arbejdet, ved selve livets sunde gang ... nå, jeg præker nok ordentligt. Det ligger ellers ikke for mig. Det ville være latterligt, om jeg ville helbrede Dem med mine skolepigegrunde. Men sandt er det imidlertid, at jeg tænker på at få Dem bort fra Deres sorte tanker, og derfor beder jeg Dem kun om at komme så meget som muligt til os. De ved jo godt, at det er Guillaumes højeste ønske. Vi vil alle holde så meget af Dem. De skal se os alle så enige og så glade ved det fælles arbejde, at De snart skal komme til sandheds erkendelse, når De sammen med os vil gå i livets skole. Lev, arbejd, elsk og håb!"

Pierre smilede og kom nu næsten hver dag igen. Hun var så kærlig, når hun på sin søde måde skændte på ham med sin fornuftige mine. Og som hun sagde, der var så godt at være i det store værksted, det gjorde så godt at glædes ved dette samliv, at hengive sig til det fælles arbejde for sundhed og sandhed.

Da han var skamfuld over ikke at tage sig noget for og trængte til at beskæftige både sine hænder og sine tanker, havde han først interesseret sig stærkt for Antoines træskæreri.

Hvorfor kunne han selv ikke også forsøge derpå? Men så blev han urolig, troede ikke, han havde anlæg eller lyst til kunsten, og da Francois' bogbunke og rent intellektuelle arbejde var ham imod, nu, da han lige dukkede op fra dette svælg af vildfarelser, hvori tekstdiskussionerne næsten havde druknet ham, følte han sig draget mod Thomas' arbejde, hvor kun hånden blev brugt,

og han fattede en lidenskab for det mekaniske, hvis nøjagtighed og tydelighed tilfredsstillede hans brændende tørst efter vished.

Han stillede sig til den unge mands tjeneste, trak blæsebælgen ved essen, holdt det stykke, der skulle smedes, på ambolten.

Og sommetider agerede han også medhjælper hos hans broder, han tog et stort blåt forklæde over sin præstekjole for at hjælpe ham med hans eksperimenter. Så hørte han til i værkstedet, der var kun en arbejder mere.

En af de første dage i april, en eftermiddag, da alle var ved arbejdet, sad Marie og broderede ved sybordet lige overfor bedstemoderen. Pludselig så hun ud over Paris og udbrød beundrende:

"Å, se dog Paris under denne regn af solskin."

Pierre gik hen til vinduet. Det var den samme belysning, han allerede havde set på sit første besøg. Den nedgående sol bag de lette purpurskyer sendte ud over byen som en hagl af stråler, der alle vegne blev kastet tilbage fra tagenes uendelige masser. Man skulle tro, en eller anden kæmpestor sædemand stod skjult i solens glød og slyngede guldkorn i håndfuldevis fra den ene ende af synskredsen til den anden.

Han udtalte sin tanke højt.

"Det er Paris under Solens udsæd, se, hvilken ager, furet af ploven i alle retninger, er ikke disse brune huse, jordtuer, og disse gader, så dybe og så lige plovfurer."

Marie blev livlig, helt lidenskabelig.

"Å ja. De har ret. Se med hvilken kongelig håndbevægelse den kaster sundhedens og lysets sæd ud over den fjerneste forstad.

Og se, hvor underligt de rige kvarterer mod vest ligger indhyllede i en rødlig tåge, mens den gode sæd falder som gyldent støv over den venstre bred og de folkelige kvarterer mod øst ... der er det, ikke sandt, at høsten skal indsamles?"

Alle var kommet til, og de smilede glade over tegnet, og efterhånden som solen gik ned bag dette væv af skyer, var det virkelig, som om han, der såede det evige liv, udslyngede sin flamme med en storslået bevægelse, snart mod et punkt, snart mod et andet, og stadig valgte de kvarterer, hvor arbejdet og åndslivet hørte hjemme. Her faldt en glødende håndfuld sæd ned over universitetskvarteret, og der frugtbargjorde en anden strålende håndfuld værkstedernes og fabrikkernes kvarter.

"Ja, høsten," svarede Guillaume muntert, "gid den må gro hurtigt her i vor gode stad Paris som så mange revolutioner har vendt op og ned på, og så mange arbejderes blod har gødet! Kun i denne jord kan fremtidstanken spire og blomstre ... ja, Pierre har ret, det er Solen, der sår fremtidens Paris, som kun kan have sit udspring i dens jordbund."

Og Thomas og Francois og Antoine, der stod bag ved deres fader, gav med et nik til kende, at de mente det samme, mens bedstemoder så alvorligt og langt ud i rummet og syntes at skue ind i den strålende fremtid.

"En drøm, og hvor mange århundreder vil ikke gå hen til den bliver virkelighed," hviskede Pierre og gøs igen. "Vi får det ikke at se."

"Så får andre det at se," udbrød Marie. "Er det ikke nok?"

Dette smukke udråb rørte Pierre dybt. Og pludselig kom han til at tænke på en anden Marie, hans ungdomselskede, den Marie de Guersaint, som blev helbredet i Lourdes, og hvis tab

for bestandig havde gjort hans hjerte tomt. Mon den ny Marie, der smilede til ham med en så rolig og kraftig ynde, skulle helbrede det gamle sår? Han levede op igen, efter at hun var blevet hans veninde.

Og foran dem sendte solen stadig sine strålers befrugtende guldstøv ud over Paris som sæd til retfærdighedens og sandhedens store fremtidshøst.

2

En eftermiddag, efter at de havde arbejdet godt hele dagen, fik Pierre, mens han hjalp Thomas, foden ind i sin præstekjole og var lige ved at falde.

Marie blev forskrækket og sagde til ham:

"Hvorfor lægger De den ikke?"

Hun sagde dette uden nogen hensigt, fordi hun fandt kjolen alt for tung og besværlig til visse arbejder.

Men disse ligefremme, klare ord trængte ind i Pierres tanker og ville ikke mere ud igen. Lige straks blev han kun slået af dem. Men om natten, da han var alene i sit lille hus i Neuilly, følte han, hvordan dette ord trængte sig ind på ham, pinte ham, gjorde ham feberhed.

"Hvorfor lægger De den ikke?" ja, han burde have aflagt den. Hvad var det, som til nu havde forhindret ham fra at kaste denne dragt bort, der tyngede og smertede hans skuldre? Og den frygtelige kamp begyndte. Han tilbragte en forfærdelig nat, uden at han kunne sove, og han gennemlevede alle sine gamle sjælepinsler.

Det syntes så let at lægge dragten, nu da han ikke mere udførte sit embede. Allerede for nogen tid siden var han hørt op at læse messe, og der lå det virkelige brud, den afgørende opgivelse af præstegerningen. Men messen kunne han jo komme til at læse igen. Den dag derimod, hvor han lagde præstekjolen, følte han godt, at han kastede alting bort og trådte ud af præstestanden for aldrig mere at vende tilbage. Det var altså den uigenkaldelige beslutning, der skulle tages. I

timevis gik han op og ned i sit værelse i ængstelig kamp med sig selv.

Han havde drømt så smukt om at udvikle sig i ensomhed, uden samkvem med andre. Uden selv at tro, ville han alligevel våge over de andres tro, som en kysk og ærlig præst! Han ville ikke synke så dybt, at han brød sit løfte og blev en ussel overløber, han ville blive ved at være den guddommelige drøms tjener, trods den fortvivlede følelse af sin intethed. På denne måde var han til sidst blevet tilbedt som en helgen, han, der nægtede alt og følte sig så tom som en grav, af hvilken vinden har fejet asken ud. Og nu blev han grebet af skrupler over denne løgn, han følte sig helt syg ved at tænke på, at han handlede ilde, hvis han blev ved at leve i uoverensstemmelse med sit liv og sine ideer. Hele hans væsen var som sønderrevet af denne kamp.

Det stod ham klart, hvad kampen drejede sig om. Med hvad ret blev han ved at være præst, når han ikke mere troede? Bød simpel hæderlighed ham ikke at gå ud af en kirke, når han nægtede Guds tilstedeværelse? Dogmerne var for ham kun barnagtige vildfarelser, og han blev ved at lære, at de var evige sandheder – hvor hæsligt! Hans samvittighed følte sig aldeles forvirret. Forgæves søgte han at genfinde den brændende nidkærhed, den trang til kristenkærlighed og martyrdom, der havde fået ham til at byde sig selv som sonoffer i den tanke, at han ville tage mod de lidelser, hans tvivl, hans ødelagte, fortabte liv førte med sig, når han så dog blot kunne bringe ydmyge sjæle lindring og håb. Sandheden og naturen havde sikkert allerede fået for fast tag i ham, han kunne ikke længere udholde denne følelse af falskhed i sin forkyndelse, han følte

ikke længere det forfærdelige mod til at nedkalde Jesus over de knælende kristne, når han så godt vidste, at Jesus ikke kom. Og alt styrtede sammen. Han så sig ikke længere som den gode hyrde, han kunne ikke længere hengive sit eget væsen ved at blive kirken tro og ofre endog den kval at have mistet troen på troens alter.

Hvad tænkte vel Marie om denne hans løgn? Og ordene lød atter for ham: "Hvorfor lægger De den dog ikke?" Hvor det pinte hans samvittighed. Hun måtte foragte ham for det, hun, der var så ærlig og så retskaffen. Han samlede i hende al den spredte dadel, al den ubarmhjertige kritik, som hans opførsel havde fremkaldt. Når hun syntes, han havde uret følte hun sig skyldig. Og han havde dog aldrig med et ord vist ham sin misbilligelse. Selv om hun fandt, han handlede galt, troede hun sikkert ikke, hun havde ret til at blande sig i en samvittighedskamp. Hendes rolige, ædle ligevægt forbavsede ham bestandig, han, hvem frygten for det ukendte, for det hinsides altid holdt i en uophørlig angst! Dage igennem havde han iagttaget hende, fulgt hende med øjnene uden nogen sinde at overraske hende i tvivl eller ængstelse. Hun sagde, det kom af, at al sin glæde, alle sine anstrengelser, hele sin pligt ofrede hun på livet, så at det at leve var hende nok, så at hun aldrig fik tid til at skræmmes og lammes af indbildninger. Ja, han ville lægge denne præstekjole, som tyngede og brændte ham, fordi hun havde spurgt ham med sin rolige, sunde mine, hvorfor han ikke lagde den.

Men hen imod morgenstunden, da han endelig havde kastet sig på sin seng i den tro, at han nu var rolig efter den trufne beslutning, fo'r han pludselig op, nær ved at kvæles, og den

forfærdelige angst begyndte forfra. Nej, nej, han kunne ikke lægge denne dragt, der klæbede fast til hans kød! Han ville rive huden af med det samme, hele hans væsen ville sønderslides. Præstevielsen mærkede ham jo for tid og evighed, skilte ham fra hjorden! Selv om han rev huden af med kjolen, ville dog præsten stå tilbage som genstand for forargelse og skam, udslettet af det fælles liv, kejtet og afmægtig. Og hvad nyttede det hele, når fængslets dør ikke kunne åbnes, og livet derude med arbejde og frugtbarhed, i det lyse solskin, ikke var til for ham. Afmagt! Afmagt! Han følte den til marven i sine ben. Og han kunne ikke tage nogen bestemmelse, han vendte først to dage efter tilbage til Montmartre, uden at have taget en beslutning, grebet på ny af sine kvalfulde tanker.

For resten var dette lykkelige hjem også i en ret ophidset tilstand. Guillaume selv pintes af en voksende uro, han var optaget af Salvats sag, grebet af en lidenskab, som aviserne hver morgen vakte på ny. Han var dybt rørt over Salvats værdige og tavse holdning, over hans erklæring, at han ingen medskyldige havde, og over at han altid holdt inde med sine tilståelser, når han kunne frygte for at kompromittere en eller anden.

Forhørene var rigtig nok hemmelige, men dommeren, Amadieu, som førte sagen, gjorde, hvad han kunne for at vække opsigt. Bladene strømmede over af meddelelser om hans person, hans beretninger, hans forhold til den anklagede, samtaler og indiskretioner.

Han havde ved Salvats rolige tilståelser kunnet gengive attentatets historie time for time, og han nærede kun tvivl om det anvendte krudts beskaffenhed og om selve bombens fabrikation.

Hvis Salvat, som han erklærede, og hvilket slet ikke var umuligt, havde lavet bomben hos en ven, så løj han, når han påstod, at sprængstoffet simpelthen var dynamit, der var samlet fra patroner, som hans kammerater havde stjålet, for folk, der forstod sig på den slags ting, forsikrede, at dynamit aldrig kunne have frembragt den konstaterede virkning. Der var heri noget hemmelighedsfuldt, som gjorde, at forhørene trak ud, og bladene misbrugte dette til hver dag at offentliggøre de vanvittigste historier og de tåbeligste meddelelser, hvis klingende overskrifter fik salget til at gå strygende.

Hver morgen fandt Guillaume noget, der kunne forhøje hans ophidselse. Skønt han foragtede Sagnier, kunne han ikke lade være at købe *Folkets Røst*, det var, som om denne strøm af smuds drog ham til sig trods hans rasende, forbitrede harme. For resten bragte de andre blade – selv den korrekte *Globe*, ubeviste oplysninger, hvoraf der i roligere stil blev draget oprørende, uretfærdige slutninger og fældet urimelige domme. Det så næsten ud, som om pressens mål var at tilsøle og overdænge Salvat for i hans person at komme anarkismen til livs. Hans hele tilværelse var således kun en række slette handlinger. Som tiårig dreng havde han allerede stjålet, mens han hjemløs flakkede om på gaderne. Senere havde han været en ussel soldat og en dårlig arbejder, der i regimentet var blevet straffet for ulydighed og på værkstederne var blevet jaget bort, fordi han forstyrrede alt med sin propaganda.

Da han følte sig rodløs, var han rejst til Amerika, hvor han førte et eventyrligt liv, og man lod forstå, at han der havde begået alle slags ukendte forbrydelser for ikke at tale om hans frygtelige mangel på moral og hans usædelige huslige forhold.

Siden han kom tilbage til Frankrig, havde han levet sammen med en svigerinde, som ved hans afrejse havde taget sig af hans lille datter, der nu boede hos faderen og tanten. Alle hans livs uregelmæssigheder blev draget frem og overdrevet, uden at man talte om, hvad der havde forårsaget dem, og uden at man fandt nogen undskyldning i de forhold og omgivelser, hvori han var opvokset.

Hvor følte Guillaume sig oprørt i følelser for, hvad der var menneskeligt og retfærdigt, han, der kendte den sande Salvat, den bløde, lidenskabelige mystiker og fantast, der værgeløs var kastet ind i verden, hvor han følte sig knust og fortvivlet over dens forfærdelige jammer og altid kun drømte om at føre guldalderen tilbage ved at ødelægge det gamle samfund.

Det værste var, at alt gik Salvat imod, efter at han var blevet strengt afsondret fra alle og var kommet i hænderne på den ærgerrige og verdslige Amadieu.

Guillaume vidste fra sin søn Thomas, at den anklagede ikke kunne gøre regning på nogen støtte blandt sine gamle kammerater i Grandidiers fabrik. For hver dag gik det fremad med cykelfabrikationen, og man sagde, at Grandidier kun ventede på den lille motor, som Thomas var på nippet til at fuldende for at kaste sig over tilvirkningen af automobile vogne.

Men netop dette første held efter så mange års anstrengelser havde gjort Grandidier forsigtig, han så strengere på tingene og havde afskediget nogle arbejdere, der var mistænkt for anarkistiske anskuelser, da han ikke ville have, at Salvats sørgelige sag skulle kaste en ufordelagtig mistanke på hans forretning. Og selv om han beholdt Toussaint og hans søn

Charles – den første svoger til den anklagede, den anden mistænkt for at nære sympati for ham – så var det, fordi de begge havde arbejdet hos ham i tyve år. De måtte jo dog leve.

Efter sin sygdom var Toussaint kun med stort besvær begyndt på arbejdet igen, og han havde erklæret, at hvis han blev indkaldt som vidne i sagen, ville han kun give private oplysninger om sin svoger, som for eksempel hvad han vidste om hans ægteskab med hans søster.

En aften, da Thomas kom tilbage fra fabrikken, hvor han undertiden gik hen for at arbejde med sin motor, fortalte han, at han havde set fru Grandidier, den stakkels, unge kone, som var blevet sindssyg efter en barselsfeber, forårsaget ved tabet af hendes barn. Manden blev i sin kærlighed hårdnakket ved at ville beholde hende i sin nærhed i den store pavillon, han boede i ved siden af fabrikken. Han havde aldrig villet have hende anbragt i en sindssygeanstalt, trods de frygtelige anfald, hun undertiden havde, og trods det sørgelige liv, han daglig førte med denne stakkels, bedrøvede skabning. Persiennerne var altid tillukkede, og det vakte stor forbavselse, da et vindue blev åbnet og den syge dame viste sig i den tidlige forårsdags klare solskin. Hun stod der kun et øjeblik, som en hvid åbenbaring, der hurtig forsvandt, lyshåret, smilende og smuk. En pige lukkede straks vinduet, og alt faldt tilbage i dødsstilhed. Man fortalte på fabrikken, at hun i en hel måned ikke havde haft noget anfald og derfor var principalen også rask og fornøjet. Med fast, om end lidt hård hånd styrede han sit hus og dets voksende velstand.

"Han er ikke ond," sagde Thomas, "men han fordrer lydighed og respekt i den frygtelige kamp, han må udstå. Han siger, at i

vore tider, hvor kapitalen og arbejderen truer med at udrydde hinanden, må arbejderen endnu anse sig for lykkelig, hvis han vil blive ved at have brødet, når kapitalen falder i virksomme og forstandige hænder ... og når han uden medlidenhed fordømmer Salvat, er det, fordi han tror på nødvendigheden af at statuere et eksempel."

Da den unge mand den dag gik fra fabrikken i kvarteret omkring Marcadet-gade, der er som en summende bikube, havde han haft et pinligt møde.

Madam Theodore og den lille Celine var i færd med at gå deres vej efter at have fået afslag hos Toussaint, der ikke en gang havde kunnet give dem en halv franc. Efter Salvats arrestation var hans kone og barn forladte og forstødte, af alle, jaget ud af deres elendige bolig, uden brød levede de af de tilfældige almisser, de kunne få på gaden. Aldrig var større nød faldet over mere værgeløse væsener.

"Fader, jeg sagde til dem, de skulle komme herop. Jeg tænkte, man kunne betale en måneds leje hos husejeren, så de dog kunne få tag over hovedet. Så, der er de vist."

Guillaume gøs ved at høre dette. Han blev harm på sig selv, fordi han ikke havde tænkt på de to stakler.

Det var den gamle, forfærdelige historie: når manden er borte, kastes kone og barn på gaden uden noget at spise. Når dommen rammer manden, rammer den også dem, der står bag ham, og ødelægger de uskyldige.

Madam Theodore kom ydmyg og frygtsom ind, man kunne se på hendes forvirrede mine, at hun hørte til dem, som uheldet forfølger, og som livet altid overvælder med ulykker.

Hun var nu omtrent blind, og den lille Celine måtte lede hende. Barnet så i sin pjaltede kjole stadig så fin og klog ud med det lille, lyse ansigt, der selv nu undertiden oplivedes af et rørende smil.

Ved synet af de to stakler blev Pierre og Marie meget bevægede. Madam Mathis, den lille Victors moder, var der også, hun hjalp Bedstemoder med husets stoppetøj, og ved sådan at gå ud om dagen til nogle familier, kunne hun nu og da stikke et tyvefrancstykke til sin søn. Det var Guillaume alene, der spurgte madam Theodore ud.

"Å, hr. Guillaume," stammede hun, "hvem skulle nogen sinde have troet Salvat i stand til noget sådant, han, der i grunden er så god og skikkelig. Og det må jo være sandt, siden han selv har fortalt det til dommeren. Jeg sagde til alle, at han var i Belgien. Jeg var ikke rigtig sikker på det, og jeg er glad over, at han ikke kom tilbage for at se til os, for det ville have gjort mig alt for ondt, hvis de havde arresteret ham hos os. Og nu da de har ham, dømmer de ham nok til døden, det er kun alt for sikkert."

Celine havde opmærksomt set sig omkring, nu gav hun sig til at jamre med store tårer i øjnene.

"Å, nej, nej, moder, de vil da ikke gøre ham fortræd!"

Guillaume kyssede hende og fortsatte sine spørgsmål.

"Ja, hvad skal jeg fortælle? Den lille er endnu ikke i stand til at arbejde, og jeg kan ikke se mere, man vil ikke en gang bruge mig til rengøring. Så må vi jo dø af sult. Jeg har nok familie, jeg har en søster, som er godt gift, med en kommis, hr. Chrétiennot, som De måske kender. Men han er lidt stolt, og for ikke at skaffe min søster bryderier, besøger jeg hende ikke mere, især da hun for tiden er fortvivlet over, at hun igen skal

have en lille, hvad der jo er en ulykke i en lille familie, hvor der allerede er to småpiger. Og derfor har jeg ingen andre end min broder Toussaint at henvende mig til. Madam Toussaint er ikke slem mod mig, men hun er dog ikke længere den samme, nu da hun går i en evig skræk for, at hendes mand skal få et nyt slagtilfælde. Det første kostede dem deres sparepenge. Hvad skal der blive af hende, hvis hun en dag får ham på halsen som krøbling. Og så er der en ting til, der trykker hende, for De må vide, at hendes søn Charles har begået den dumhed at få et barn med en vinhandlers tjenestepige, hun er naturligvis stukket af og har efterladt ham drengen … det forstår sig, hun har jo nok i sine egne sager. Jeg er ikke vred på dem. De har allerede lånt mig mange skillinger, de kan ikke altid blive ved!"

Og hun talte videre, tålmodig og håbløs. Det gjorde hende kun ondt for Celine, for det måtte skære en i hjertet, at sådan en klog lille pige, som gjorde så gode fremskridt i skolen, måtte vandre om som en anden gadetøs.

Og hun følte godt, at folk ikke ville have med dem at gøre på grund af Salvat. Familien Toussaint ville ikke rodes ind i en sådan historie, og kun Charles havde sagt, at han forstod, det kunne løbe rundt for en, så man en skønne dag sprængte de fine folk i luften, så sjofelt som de opførte sig.

"Jeg siger ingenting, for jeg er kun en fattig kone. Men hvis De vil vide min mening, så synes jeg, at Salvat havde gjort bedre i at holde sig i skindet, for det er os to, den lille og mig, som det går ud over … ser De, jeg kan ikke få det ind i mit hoved, at datteren af en dødsdømt forbryder … "

På ny afbrød Celine hende ved at kaste sig om halsen på hende.

"Å, moder, moder, du må ikke sige det! Du må ikke, hører du! Det kan ikke være sandt, jeg kan ikke holde det ud!"

Pierre og Marie så på hinanden med den inderligste medynk, mens bedstemoderen rejste sig for at se sine skabe efter, da det var faldet hende ind, at hun kunne give de to stakler lidt linned og nogle gamle klæder. Med tårer i øjnene og oprørt mod en verden, hvor sådan ulykker kunne finde sted, stak Guillaume den lille pige sin almisse i hånden, idet han lovede madam Theodore, at han skulle gå hen og tale med hendes vært, så de kunne få deres værelser tilbage.

"Å, hr. Froment," svarede den ulykkelige kone, "Salvat havde ret, da han sagde, De var en brav mand og De ved også, han ikke var noget slet menneske, for De har jo selv brugt ham i nogle dage. Nu da han er i fængsel, taler alle om ham, som var han den værste røver, og det skærer mig i hjertet."

Så vendte hun sig om til madam Mathis, der var blevet ved at sy, stille og ubemærket, med en mine som en hæderlig borgerkone, som alle disse ting slet ikke angik.

"Jeg kender Dem nok, madam Mathis, og jeg kender især Deres søn, hr. Victor, som ofte kom hjem og passiarede med os. Vær De bare ikke bange, jeg siger det ikke til nogen, jeg sætter ikke ondt for nogen. Men hvis hr. Victor kunne tale, så var han den eneste, der rigtig kunne udtrykke Salvats ideer."

Forfærdet så madam Mathis på hende. I sin fuldstændige uvidenhed om sønnens livsførelse og anskuelser blev hun skræmt ved tanken om, at der kunne være noget samkvem mellem ham og sådanne mennesker. Forresten troede hun ikke, noget sådant var muligt.

"Å, De må tage fejl ... Victor sagde, at han næsten aldrig kom herop på Montmartre, han er jo for det meste på rejse for at finde arbejde."

Det forskrækkede ansigt, den dirrende stemme røbede for madam Theodore, at hun ikke skulle have blandet den stakkels kone ind i sine egne bedrøvelige sager, og hun trak sig straks tilbage.

"Undskyld, jeg ville ikke fornærme Dem. Det er jo muligt, at jeg husker fejl."

Madam Mathis bøjede sig stilfærdigt over sit sytøj, som om hun helst ville være i fred i sin krog ved sit tarvelige arbejde, der næppe nok skaffede hende det daglige brød. Ak, hendes elskede søn! Han kom kun sjældent og så til hende, men han var ikke desto mindre det eneste lysglimt i hendes sørgelige tilværelse, den sidste håbets stråle! En skønne dag ville hun nok blive lykkelig gennem ham!

Bedstemoder kom nu ned med en favnfuld klæder og linned til lille Celine og madam Theodore, der med mange taksigelser tog afsked og gik bort. Længe efter sad Guillaume i dybe tanker – kunne ikke igen tage fat på sit arbejde, men måtte for at komme i ligevægt gå mange gange frem og tilbage i det store værelse med mørke miner og dybe rynker i den høje pande.

Næste dag, da Pierre forpint og ængstelig kom til Montmartre, blev han overrasket ved at træffe gæster af en ganske anden slags. Det var den lille fyrstinde med vajende fjer og flagrende bånd, hun kom ind ledsaget af Hyacinthe Duvillard, korrekt og stram som altid.

"Det er mig, kære mester, jeg har glædet mig så umådeligt til at besøge Dem og bringe Dem min ærbødige hyldest som

beskeden elev, der er begejstret over Deres genialitet! ... og her ser De min unge ven. Vi er lige vendt tilbage fra vor Norgesrejse og vort første besøg gælder Dem!"

Hun vimsede om, hilste flot og yndefuldt på Pierre og Marie, Francois og Antoine, der var i atelieret.

"Å, Norge! ... De gør Dem ingen forestilling om dette lands snehvide jomfruelighed! Vi burde alle øse af dette idealets rene kildevæld. Vi ville da komme hjem lutrede i et foryngelsens bad, rede til livets store opofrelser!"

Sandheden var den, at hun havde været ved at opgive ånden af kedsomhed deroppe. Denne romantiske rejse til sneens og kuldens land i stedet for det solrige Italien havde naturligvis været en yderst original og fin idé. der havde hævet det unge par over verdens grove håndgribelighed!

Deres sjæle havde rejst viden om, og deres forening var rent åndelig og overjordisk. Rigtig nok var hun en aftenstund, da han hårdnakket blev ved at behandle hende som et åndesyn, en symbolsk lilje, uheldigvis gerådet i et sådant raseri, at hun havde grebet en ridepisk, med hvilken hun havde gennempryglet den koldsindige Hyacinthe. Han var svag nok til først at lade sig ophidse, og siden i forsoningens øjeblik at bære sig ad som et almindeligt menneske. Næste morgen havde hun kun følt skuffelse og lede, mens han ikke kunne tilgive hende denne slutning på et eventyr, hvori han dog havde håbet at finde en smule æstetisk nydelse. Det var dog for tåbeligt, at søge herop i det jomfruelige Norden for at finde en ussel sanserus, som man kunne opnå i hver en by i det besudlede Frankrig. Nu var de ikke mere rene som svanerne på drømmenes isdækkede søer – nu kunne de lige så gerne straks

tage hjem igen – og de var sporenstregs vendt tilbage med det første dampskib.

Pludselig brød hun af midt i sin norske begejstring – det var jo aldeles overflødigt at tilstå for andre det sørgelige nederlag, deres sjælelige kærlighedseventyr havde lidt. Og hun sagde:

"Har De hørt, hvad der ventede mig hjemme? Jeg fandt mit hus i fuldstændig opløsningstilstand! ... en ødelæggelse, som De ikke kan gøre Dem nogen forestilling om! Vi så øjeblikkelig, hvem der havde været på spil – naturligvis Bergaz og hans elskværdige venner!"

Guillaume havde ganske rigtigt dagen forud i et af bladene læst, at der var sket indbrud i fyrstindens bolig. Under tjenerskabets fraværelse var en bande unge anarkister gennem et kældervindue trængt ind i huset. De havde ikke alene plyndret for føde og slæbt møblerne bort, men de havde i to dage og nætter levet højt, drukket vinen i kælderen, slået itu, hvad de formåede og efterladt de ubeskriveligste spor af deres nærværelse overalt i lejligheden. Og Rosemonde, som var mere forbavset end egentlig vred over en sådan frækhed, havde pludselig husket, at hun den aften i *Rædselshulen* havde truffet Bergaz og hans gyselige venner, til hvem hun havde omtalt sin rejseplan. Bergaz var sluppet bort, men de to venner havde politiet fået sat fast. Forresten kunne det ikke undre hende, at hendes lidenskab for internationale mærkværdigheder tog en ende med forskrækkelse. Janzen havde flere gange advaret hende mod Bergaz. Nu sparede han ikke spanieren, men fortalte højt og lydeligt, at denne ligesom Raphanel var købt af politiet, som stod bag ved denne smudsige indbrudshistorie, der skulle bruges som våben mod anarkismen. Det bedste bevis

på sandheden af denne påstand var jo at Bergaz havde fået lov at løbe sin vej.

"Jeg troede," bemærkede Guillaume, "at bladene havde overdrevet ved denne lejlighed og opfundet disse nye smudsigheder for at skade den elendige Salvats sag!"

"Å nej," svarede Rosemonde leende, "De har virkelig ikke kunnet komme frem med hele sandheden. Det var et utroligt griseri! ... jeg har måttet tage ind på et hotel, der var aldeles ikke til at være hjemme, men det bryder jeg mig egentlig ikke om, jeg begyndte at blive ked af min husholdning ... jeg må forresten sige, at anarkiet virkelig ikke er propert, jeg tør nu knap tilstå, at jeg har haft en vis svaghed for dets tilhængere."

Hun lo nok så fornøjet og gav sig til at tale om noget andet. Hun ville have, at "mesteren" skulle fortælle hende om sine sidste arbejder, velsagtens for at vise ham, at hun var inde i den slags ting og kunne følge ham.

Men historien om Bergaz havde sat ham i dårligt humør, han talte kun om sine eksperimenter i almindelighed uden at indlade sig videre med fyrstinden, som han behandlede med kølig høflighed.

Imidlertid fornyede Hyacinthe bekendtskabet med sine forhenværende skolekammerater. Han var modstræbende gået her hen med fyrstinden, var uhyggelig til mode ved dette besøg hos vildfremmede mennesker, og føjede hende kun, fordi han var lidt bange for hende, siden hun havde pryglet ham med ridepisken.

Han nærede den dybeste ringeagt for denne eremit af en kemiker, der levede i dette tarvelige hus, og han følte sig højt

hævet over disse unge mennesker, der travede afsted og fandt sig i arbejde og dagligt slid.

"Å jo, det er sandt," sagde han til Francois, "du går jo på normalskolen og læser til eksamen. Jeg kan nu ikke tænke mig, at jeg nogen sinde skulle kunne udholde den slags hoveritjeneste. Jeg bliver aldeles idiot, når jeg hører tale om eksamen og deslige, uendeligheden er for mig det eneste mulige studium ... og imellem os sagt er jo videnskab i det hele taget narrestreger, som kun indsnævrer det frigjorte menneskes synskreds. Det var meget bedre, om man blev ved at være som det lille barn, hvis øje skuer det usynliges vidundere. Sådan en skabning ved mere end alle vi andre."

Francois, der godt kunne more sig over tåbelighed, lod som om han holdt med ham:

"Ja vist så! Men man må have medfødt talent, når man vil blive ved at være som det barn, der blev født i går ... jeg er nu besværet med en dum videbegærlighed, som må og vil tilfredsstilles. Det er kedsommeligt for mig, at denne egenskab tvinger mig til at hænge over bøgerne dag ud og dag ind. Å, meget lærer jeg naturligvis ikke, hvor hårdt jeg end slider i det, men det er måske denne overbevisning, der driver mig til arbejdet ... et må du dog indrømme: at man med arbejde så vel som med lediggang kan slå tiden ihjel. Nå, den første måde er mindre æstetisk, altså efter din mening mindre fornem – deri giver jeg dig ret."

"Mindre æstetisk – ja, det er ordet," gentog Hyacinthe. "Skønhed kan kun rummes i det, som aldrig udtrykkes. Livets virkelighed er altid den rene vederstyggelighed."

Og skønt han i sin tåbelige opblæsthed var meget enfoldig, havde han dog følt brodden i Francois' ord, for han gik hen til Antoine, som var blevet siddende bøjet over sin plade, arbejdende på det portræt af Lise, der i den senere tid havde beskæftiget ham, og hvor han stræbte efter at udtrykke den vågnende forstand i det barnlige, yndefulde ansigt.

"Du skærer i træ ... siden jeg har opgivet at dyrke digtekunsten, hvor midler og ord forekom mig grove, smudsige og besværlige, har jeg oftere tænkt på at lægge mig efter tegning eller måske træsnit. Men hvordan skal man med blyant eller gravstik kunne udtrykke gåden, mysteriet, det hinsides, som alene er værdigt en sand kunstners tanke? Det skulle være noget åndigt, noget overjordisk, en suggestion af tingenes og skabningernes inderste væsens kerne."

"Og dog ejer kunsten jo alene jordiske midler til at gengive det, du kalder den inderste kerne i tingenes væsen," svarede Antoine lidt kort, "eller rettere den betydning, vi tillægger dem ... male livet ... å, det er mit mål, min lidenskab, og der er slet ikke andre gåder til end selve tilværelsens store mysterium, det er jo netop tingenes og skabningens inderste væsen ... når min plade får liv, så har jeg skabt noget."

Hyacinthe smilede lidt hånsk i sin ringeagt for sligt. Skabe liv, det kunne den usleste fyr på gaden. Han ville forklare sine ideer for Antoine, løb sur i det, og endte med at udtale den overbevisning, han havde bragt hjem fra Norge, at det var rent forbi med kunst og litteratur i Frankrig.

"Ja selvfølgelig," lød det muntert fra Francois, "den, der intet som helst udretter, har jo allerede til overflod bevist, at han er et geni."

Pierre og Marie sad tavse og lyttede til de unge mænds samtale, de var yderst forbavset over disse sælsomme gæster her i dette rolige, fornuftige atelier.

Den lille fyrstinde kom imidlertid hen til den unge pige, beundrede det smukke og fine broderi, hun udførte. Og hun ville absolut have en autograf af Guillaume i sit album, som Hyacinthe måtte hente ude i vognen. Han føjede hende med gnavne miner, det var øjensynligt, at de var lede og kede af hinanden, og at fyrstinden kun trak om med ham, fordi det morede hende at kommandere ham og skræmme ham til at lystre, og da hun omsider tog afsked, efter at have erklæret, at hendes besøg hos "mesteren" gjorde denne dag uforglemmelig, fik hun dem alle til at smile ved at sige:

"Nå – de unge herrer kender Hyacinthe fra skolen? Ja, han kunne virkelig være en rar, lille fyr, hvis han bare ville skabe sig lidt mindre og bære sig ad som andre mennesker."

Samme dag kom Bache og Janzen for at tilbringe aftenen hos Guillaume, en gang om ugen samledes vennerne på Montmartre som før i Neuilly. Pierre blev da ofte hos broderen til langt ud på natten, der taltes om alt muligt så snart damerne og de unge havde trukket sig tilbage.

Théophile Morin kunne først komme ved titiden, hans lærergerning optog hans dag og ofte en stor del af natten.

"Men denne fyrstinde er en fjantet, lille person," erklærede Janzen, da Guillaume omtalte hendes besøg om formiddagen. "Da jeg gjorde bekendtskab med hende, håbede jeg at kunne drage nytte af hende. Hun lod til at være så dristig, så begejstret for sagen, men jeg var ikke længe om at opdage, at hun er lidt

forstyrret i hovedet, og kun jager efter ukendte sindsbevægelser."

Blodet steg ham til kinderne, han kom et øjeblik ud af sin vanlige kulde, det var tydeligt, at han havde lidt ved at bryde med den, han en gang kaldte "anarkiets dronning", og hvis formue og forbindelser han havde håbet at kunne udnytte for den sag, han havde ofret sin tilværelse og sine evner.

"De ved vel," fortsatte han, "at indbruddet hos hende var foranstaltet af politiet ... lige før Salvats sag kom for, var det en udmærket idé sådan at kaste snavs på os, og rent at ødelægge os i borgerskabets øjne ved en så smudsig og væmmelig historie."

Guillaume blev opmærksom.

"Ja, det sagde hun også ... men jeg har ondt ved at tro det ... jeg kender lidt til denne Bergaz, og han er en ren bandit."

Hans stemme lød sørgmodig, han slog bedrøvet ud med hånden, idet han talte.

"Jeg forstår så godt alle mulige lovlige fordringer, forstår at man fristes til selv at tage sig tilrette ... men tyveri, ligefremt tyveri for at skaffe sig nydelser ... det er og bliver oprørende. Tanken om et nyt og bedre samfund nedværdiges og besudles ved sådanne handlinger. Jeg sørger over dette afskyelige indbrud hos fyrstinde de Harn."

Et gådefuldt smil spillede om Janzens smalle læber.

"Å, det er en følge af atavisme ... det er Deres borgerlige afstamning, århundreders opdragelse og overbevisning, der protesterer ... man er vel nødsaget til at tage det, de andre ikke vil give tilbage ... jeg er oprørt over, at Bergaz vælger dette tidspunkt til at sælge sig. Der er jo komediespil alt sammen, en

teatereffekt, som den offentlige anklager vil benytte til at få Salvat dømt til døden."

Han blev ved sin påstand i sit had til politiet, muligvis også fordi han var rasende over Bergaz' forræderi. Om sig selv sagde han intet, hans tilværelse var og blev en gåde, han var som en blodig drøm, der flakkede om i Europa med ild og sværd.

Og Guillaume nøjedes med at svare:

"Ak, den ulykkelige Salvat, alt sammensværger sig mod ham ... I kan ikke forestille jer, kære venner, hvor hele denne sag oprører mig, og min harme vokser for hver dag der går. Alle mine forestillinger om ret og sandhed såres og trædes under fode af det, som foregår for mine øjne. Ja, Salvat er vanvittig! Men han har så mange undskyldninger, er i grunden ikke andet end en vildfarende martyr. Og han er udset til syndebuk for et helt folks brøde, han skal betale for dem alle."

Bache og Morin rystede på hovedet, så trak Bache på skuldrene og sagde:

"Når man betænker, at deres ministerkrise nu snart har varet i tre samfulde uger! Deres begærlighed, deres afskyelige nærighed viser sig i al sin nøgenhed! Det er et modbydeligt skue. Har I læst i bladene, at præsidenten atter har sendt bud efter Vignon?"

"Å, bladene, pressen," mumlede Morin med træt stemme, "jeg ser aldrig i en avis ... hvad nytter det – de er jo fulde af usandhed og forvanskelse."

Ministerkrisen syntes virkelig at skulle vare evindeligt. Meget korrekt havde præsidenten efter det møde, der havde styrtet ministeriet Barroux, kaldt Vignon, sejrherren, op til Elyséepaladset for at anmode ham om at danne et nyt

ministerium, og først så det ud, som om dette var en let sag, der i det højeste kunne vare en tre, fire dage, for allerede for flere måneder siden kendte man navnene på dem, som den unge fører for det radikale parti ville foreslå, men lidt efter lidt viste der sig uoverstigelige vanskeligheder, som Vignon forgæves havde søgt at overvinde, så at han efter en halv snes dages forløb trak sig tilbage og besluttede at vente til en bedre lejlighed og ikke til ingen nytte spilde sine og sit partis kræfter.

Derefter forsøgte præsidenten flere ny kombinationer, men så såre man havde fundet mænd, der var modige nok til at vove et forsøg, gik det som med Vignon: man nølede, snakkede frem og tilbage og endte med at opgive ævred. Det så næsten ud, som om den ukendte modstander, der havde bragt Vignons ministerium til at dø i fødslen, stadig arbejdede i en eller anden gådefuld hensigt og for en mand, hvis navn endnu ikke skulle frem. Fra alle sider kom tusinde hindringer: smålig skinsyge, ufordragelighed, intriger, der behændigt smededes i mørket ved pression, ved løfter, ved alskens ophidselse af menneskelig lidenskab. Og præsidenten, der ikke vidste, hvad han skulle gribe til, havde i sin forlegenhed på ny kaldet Vignon til sig, og denne sagdes at stå med en fuldfærdig liste, så at det så ud, som måtte der kunne dannes et kabinet i løbet af otte og fyrretyve timer.

"Og enden er ikke endda!" fortsatte Bache, "fra velunderrettede personer har jeg hørt, at Vignon heller ikke denne gang vil kunne sætte sin vilje igennem ... ser I ... intet får mig fra den overbevisning, at Duvillards bande her har en finger med i spillet. Til fordel for hvem – ja, det ved jeg ikke. Men I kan være sikker på, at jernbanesagen fremfor alt skal

dysses ned … hvis Monferrand ikke er alt for kompromitteret, kunne han godt være manden, der holder trådene i dette rænkespind i sin hånd. Har I lagt mærke til, at *Globe* hver evige morgen siden Barroux' fald omtaler Monferrand med ærbødig sympati? Det er et meget alvorligt symptom, for Fonsèque er ellers ikke den, der støtter de overvundne … men hvad kan man forresten vente af dette modbydelige Kammer? Der løber sikkert en eller anden nederdrægtighed af stablen med det første!"

"Og denne store tåbe – denne Mège," sagde Morin, "der render de andres ærinder, og hjælper alle partier, med undtagelse af sit eget! Det er jo idiotisk af ham at bilde sig ind, han kan vælte det ene ministerium efter det andet for selv omsider at blive konseilspræsident."

Ved at høre Mèges navn nævne råbte de alle i munden på hinanden, drevet af deres fælles had.

Bache, der som forkæmper for enighed i statssager tænkte nøje over enhver sag, bedømte enhver af hans taler, enhver af hans handlinger med ubarmhjertig strenghed. Hvad Janzen angik behandlede han ham simpelthen som en af de reaktionære småborgere, der var de første, som skulle fejes ud. Sådan viste de sig altid, de kunne undertiden give de mænd ret, som aldeles ikke delte deres anskuelser, mens det var en utilgivelig forbrydelse, at tænke væsentligt på samme måde som de selv, men uden i et og alt at være af samme mening om enhver sag.

Diskussionen fortsattes op ad stolper og ned ad vægge, springende fra politik til pressen svævede de vidt ud, snart fo'r de op i lidenskabelig heftighed over Sagnier, fra hvis avis der

hver morgen væltede en skiden strøm ud lige som fra en kloakoversvømmelse. Selv Guillaume, der nu spadserede op og ned, som han plejede, blev revet ud af sit triste drømmeri og udbrød:

"Å, denne Sagnier, han er for sjofel en karl! Der er snart ikke den ting eller det menneske, han ikke har besudlet. Man tror, at man er færdig med ham og han oversprøjter én med snavs … fortalte han ikke i går, da man havde arresteret Salvat i Bois de Boulogne, at der var fundet falske nøgler og stjålne portemonnæer hos ham! Evig og altid Salvat! Et uudtømmeligt tema, et navn, som når det står i et blad er tilstrækkeligt til at skaffe dette en tredobbelt afsætning! Salvat arresteres, og så er opmærksomheden afledet fra de afrikanske jernbaneaffærer! Salvat er en slagmark, hvorved ministerier falder og rejser sig! Alle slår de mønt af ham, og alle kaster de sig over ham for at knuse ham!"

Med dette udbrud af harme og medfølelse skiltes vennerne ud på natten. Pierre, der sad ved det åbne vindue, som vendte ud mod den store gasbelyste stad, havde lyttet til uden at åbne munden. Han var et bytte for sin tvivl, sin indvortes kamp, og ingen løsning, ingen beroligelse havde han fundet i de modsatte anskuelser, som kun viste enighed i at dømme den gamle verden til undergang, uden at formå i fælles broderlig anstrengelse at bygge retfærdighedens og sandhedens fremtidige verden op på ny. Og det Paris, over hvilket den stjernebesåede nat bredte sin tindrende vårhimmel, var stadig den store gåde, det sorte kaos, den mørke aske fuld af glimrende lyspunkter, over hvilket morgenrøden snart ville bryde frem. Hvilken fremtid for hele Jorden skulle der se

dagens lys, hvilket bevinget ord om frelse og lykke skulle derfra, når dagen brød frem, flyve ud mod de fire verdenshjørner?

Da Pierre endelig også ville til at gå, lagde broderen begge sine hænder på hans skuldre, og så længe på ham, dybt rørt midt i sin harme:

"Å, stakkels, lille broder, også du lider, det har jeg godt set i nogen tid. Men du kan beherske din lidelse, for kampen står kun i dig selv, du kan sejre over dig selv, mens man ikke kan besejre verden, når det er for dens skyld, man lider, for dens nederdrægtigheder og dens uretfærdighed! ... Hold dig tapper, gør, hvad din fornuft siger dig, og selv under tårer vil du føle dig rolig."

Da Pierre senere på natten atter var hjemme i sin bolig i Neuilly, hvor kun hans faders og moders skygger omsvævede ham, holdt en stærk indre kamp ham længe vågen. Endnu aldrig havde han i den grad følt afsky for sin livsløgn, for denne præstegerning, som nu var et tomt skin, for denne præstekjole, han modstræbende bar og som syntes ham en maskeradedragt. Alt det, han nylig havde set og hørt hos broderen, nogles sociale elendighed, andres unyttige og vanvittige agitation, trangen til en langt større menneskekærlighed, der trængte sig frem midt under modsigelse og opgivelse, havde bragt ham til endnu dybere at føle nødvendigheden af ærligt at bøje sig for livet og leve det åbent i dagens lys. Nu kunne han ikke mere tænke på den lange drøm, i hvilken han havde levet som den fromme præst, der førte en stille og ensom tilværelse, uden at komme til at ryste af skam, nages af samvittighedsbid, væmmes ved så længe at have løjet. Nu var det afgjort, han ville ikke mere lyve, ikke en gang af barmhjertighed, for derved at bevare et skin af

fromhed i andres øjne. Men hvor sønderrivende ville det ikke blive at aflægge denne præstekjole, der var som vokset fast til hans hud, hvor nedværdigende at måtte sige sig selv, at når han flåede den af sig, stod han der hudflettet, blødende, uden nogen sinde at kunne blive som andre mennesker. Denne frygtelige nat var atter fuld af kamp og pinsel! Havde livet endnu nogen fordring på ham, var han ikke mærket til evigt at stå udenfor?

Han syntes, han følte sin præsteed som en pæl i kødet, som et glødende jern. Hvad nyttede det at klæde sig som andre mænd, når han aldrig mere kunne blive en mand? Hans liv havde indtil nu været så frygtsomt, så upraktisk, så fortabt i opgivelse og i drømmeri. Hans afmagt martrede ham med en rædsel, der var nær ved at lamslå ham. Og da han endelig i angst og bæven fik taget sin beslutning, var den simpelthen en følge af hans ærlighed.

Da Pierre næste dag kom op på Montmartre iført mørke benklæder og jakke, mødte han hos bedstemoder og de tre sønner hverken forbavselse eller ord, som kunne være generende for ham. Var det hele ikke ganske naturligt?

De modtog ham på samme rolige måde som altid, måske med endnu større kærlighed for at skåne ham for al forlegenhed. Kun Guillaume tog sig den frihed at smile, da han så sit værk, helbredelsen var, som han havde håbet, kommet fra ham, gennem ham, i fuldt sollys, i det liv, der i brede bølger trængte ind gennem det store vindue.

Også Marie så med løftet blik på Pierre. Hun anede ikke, hvad hendes så logiske ord: "Hvorfor tager De den ikke af?"

havde bragt ham til at lide. Hun fandt blot, at det var mere bekvemt ved arbejdet, at han havde taget præstekjolen af.

"Pierre, kom og se ... jeg morede mig netop, da De kom, med der nede over Paris at følge røgstriberne, som vinden driver mod øst. Det ser ud som skibe, en utallig flåde, som solen forgylder. Ja, se blot, gyldne skibe, tusinder af gyldne snekker, som sejler på Pariserhavet for at bringe fred og lys over landet."

3

To dage senere, da Pierre allerede havde vænnet sig til sin ny dragt, og ikke mere tænkte på den, mødte han en formiddag fader Rose foran Sacré Cœur-kirken.

Den gamle præst, der næppe kunne kende ham igen, blev ganske forfærdet, og idet han greb begge Pierres hænder så han alvorligt på ham og sagde med tårer i øjnene:

"Ak, min søn, så er De nu ramt af den ulykke, som jeg længe har frygtet for! Jeg talte ikke om det, men jeg anede, at Gud ikke længere var til huse i Deres sjæl ... intet kunne såre mit hjerte grusommere."

Skælvende trak han Pierre til side som for at skjule ham for de forbigåendes blikke, og da kræfterne var ved at svigte ham, segnede han om på en bunke mursten, som lå i græsset på byggepladsen.

Den gamle og hengivne vens inderlige sorg gjorde et langt stærkere indtryk på Pierre, end de bitreste bebrejdelser. Han havde også fået tårer i øjnene ved dette pludselige og uventede møde.

Der var noget sønderrivende i dette brud med den fromme, gamle mand, med hvem han så længe havde drømt om barmhjertighed og verdens frelse ved godhed. Og nu skiltes de, den unge vendte tilbage til livet, og den gamle stod alene med sine drømme og sine forhåbninger, der aldrig skulle blive til virkelighed.

Det var ham, der nu greb den gamle præsts hænder og udbrød:

"Ak, min ven, min fader. Min eneste sorg er, at De endnu går om i den pinsel, jeg nu er fri for. Jeg troede at være kommet over det hele, men mit stakkels hjerte har krympet sig alene ved at se Dem ... tro mig, De må ikke græde over mig eller gøre mig bebrejdelser. Det var nødvendigt, og hvis jeg havde betroet mig til Dem, ville De selv have sagt, at det er bedre ikke at være præst, når man ikke mere har tro på sin gernings hellighed."

"Nej, nej," sagde fader Rose sagte, "De er ikke længere troende, det anede mig, og Deres store fromhed, bag hvilken jeg skimtede så megen fortvivlelse, ængstede mig ofte. Hvor mange timer har jeg ikke i gamle dage anvendt for at skaffe Dem fred ... men De må endnu høre på mig, jeg må frelse Dem ... ak, jeg er desværre ikke lærd nok til at diskutere med Dem og føre Dem tilbage i kraft af tekster og dogmer, men i barmhjertighedens navn, mit kære barn, alene i barmhjertighedens navn må De love mig at overveje dette skridt endnu en gang. De må igen optage Deres kald og uddele håb og trøst."

Pierre, der havde sat sig ved siden af ham på dette ensomme sted ved selve kirkens fod, udbrød ivrigt:

"Barmhjertigheden! Barmhjertigheden! Den er jo til ingen nytte, den er jo på fallittens rand! Det er jo netop den overbevisning, der har dræbt præsten i mig ... hvordan kan De tro, at det er tilstrækkeligt at give, når hele Deres liv er gået hen i kærlighedsgerninger, uden at De har opnået andet for Dem selv og for andre end at se den uretfærdige elendighed vokse omkring Dem – uden at De endda har kunnet håbe, det nogen sinde skulle blive bedre, eller at denne skændsel skulle høre op ... De vil nu sikkert tale om retfærdigheden efter døden og

om Paradiset ... ak, det er ingen retfærdighed, det er et blændværk, som Verden har lidt under i århundreder."

Og han gav sig til at tale om deres liv i Charonne-kvarteret, om de husvilde børn, om forældrene i deres elendige huler, om alle disse prisværdige anstrengelser, der for fader Roses vedkommende kun havde ført til irettesættelse fra hans overordnede, så at han nu havde trukket sig tilbage fra de fattige for ikke at bringe religionen i vanry ved blindt hen at uddele almisse uden mål og med. Udspioneret og mistænkt kæmpede han som en druknende i den stadig tiltagende elendighed, for han vidste, at han aldrig ville kunne give nok. Selv hvis han rådede over millioner, kunne han kun forlænge dødskampen hos de fattige, som, hvis de fik mad i dag, ville sulte i morgen. Han var hjælpeløs, det sår, han ville læge, brød straks op igen, det hele samfundslegeme var angrebet af kræftskaden og måtte gå til grunde!

Og den gamle præst, der i stærk bevægelse havde hørt på ham, rystede på sit hvide hoved og mumlede:

"Det får så være, det får så være, min kære søn, man må give og til trods for alt blive ved at give. Det er den eneste glæde, der findes på Jorden. Hvis De ikke kan gå ind på dogmerne så hold Dem til evangeliet, hold Dem til frelsen ved barmhjertighed."

Men dette oprørte Pierre, han glemte, at han talte til denne enfoldige sjæl, der var idel ømhed, og som ikke kunne forstå ham, og han udbrød:

"Forsøget er gjort. Menneskets frelse er ikke mulig ved barmhjertighed, den vil fremtidig kun kunne ske gennem retfærdighed. Det er det øredøvende råb, der alle vegne fra lyder til os. I henved to tusinde år har det vist sig, at evangeliet

er et misfoster. Jesus har ikke forløst nogen. Menneskehedens lidelse er lige stor, lige uretfærdig, og evangeliet er nu kun en lovbog, som samfundene har afskaffet, da den ikke gav dem andet end uro og elendighed ... man må frigøre sig for det."

Dette var hans urokkelige overbevisning! Hvilken sælsom vildfarelse at vælge Jesus til lovgiver, Jesus, der levede under andre forhold, i en anden himmelegn og i en anden tid! Selv om man kun af hans lære ville bibeholde det alment menneskelige, ville man dog løbe fare ved anvendelsen gennem alle tider af disse fastslåede sætninger. Der findes ikke et eneste samfund, som kan leve under en nøje iagttagelse af evangeliet. Jesus tilintetgør al orden, alt arbejde, alt liv. Han har bandlyst kvinden og jorden, den evige natur, tingenes og væsenernes evige frugtbarhed. Derpå er katolicismen kommet og har opført sin frygtelige rædsels- og undertrykkelsesbygning. Arvesynden var den skrækkelige arvelod, der genfødt i ethvert væsen ikke kunne rettes ved opdragelsens og omgivelsernes indflydelse. Intet er så pessimistisk som den opfattelse, at mennesket lige fra sin fødsel skulle være viet Djævelen, og til sin død skulle kæmpe med sig selv. En umulig og meningsløs kamp, for det er selve mennesket, det drejer sig om at forandre, man skal dræbe kødet, dræbe fornuften, dræbe al syndig viljesytring i enhver lidenskab, man skal forfølge Djævelen til havets dybder, bjergenes tinder og skovenes tykning for at tilintetgøre ham. Derfor er Jorden kun en syndig jammerdal, et helvede fuldt af fristelser og lidelser, som man skal igennem for at gøre sig fortjent til himlen. En dødens religion, et udmærket redskab for politi og tyranni, der kun tåles i barmhjertighedens navn, men som trangen til retfærdighed nødvendigvis må

trænge til side. Den fattige, den ulykkelige, der ikke længere tror på Paradiset, fordrer, at enhvers fortjenester skal belønnes her på jorden, og selve livet bliver til guddom, attrå og arbejde, bliver tilværelsens store lov, den frugtbare kvinde kommer atter til ære og værdighed og den tåbelige drøm om Helvede viger pladsen for den sejrrige, stadig fornyende natur. Det er det gamle jødiske evangelium renset af den klare, latinske fornuft og støttet på moderne videnskabelighed!

"I atten hundrede år," sådan sluttede Pierre, "har kristendommen nu hæmmet menneskehedens stræben efter sandhed og retfærdighed. Den vil først igen få åndelig udvikling den dag, da den sætter evangeliet i klasse med vismændenes bøger og ikke længere betragter det som den absolutte og ene gældende lov."

Fader Rose løftede sine skælvende hænder og udbrød:

"Tal ikke sådan, min søn, dette er gudsbespottelse ... jeg vidste, at De var pint af tvivl, men jeg troede, at De var så tålmodig og standhaftig, at jeg stolede på Deres opgivelses- og underkastelsesånd. Hvad er der dog sket, siden De på denne voldsomme måde kaster evangeliet fra Dem? Jeg kan ikke kende Dem igen, en lidenskab har grebet Dem, en uimodståelig følelse har taget magten fra Dem. Hvad er det dog? Hvem har forvandlet Dem sådan?"

Forundret hørte Pierre på ham og sagde:

"Jeg forsikrer Dem, jeg er sådan, som De altid har kendt mig, dette er kun et resultat, en uundgåelig løsning ... hvem skulle vel have påvirket mig, der er jo ingen, der har grebet ind i mit liv – hvilken ny følelse skulle beherske mig, når jeg undersøger mig selv, finder jeg ingen? Jeg er den samme, ganske den samme."

Men der kom dog lidt usikkerhed i hans stemme.

Var det nu også ganske sikkert, at der ikke var sket noget med ham? Han stillede atter sig selv dette spørgsmål, og han fandt ganske bestemt, at der intet var sket. Han var kun vågnet op med en umådelig levelyst, en trang til at åbne armene og til at omfavne alt og alle.

Et pust af glæde omsusede ham og fyldte ham med en hidtil ukendt fryd.

Skønt fader Rose var alt for enfoldig og uskyldig til at forstå det, rystede han dog igen på hovedet og tænkte på Djævelens snarer.

Dette frafald af hans barn, som han kaldte Pierre, overvældede ham. Han begyndte igen at tale og fik den uheldige idé at råde Pierre til at tale med monseigneur Martha og betro sig til ham, i håb om at en præst med en sådan myndighed vel ville vide at finde de ord, der kunne føre ham tilbage til troen.

Men Pierre svarede dristigt, at når han trådte ud af kirken, var det netop, fordi han hos dens tjenere havde fundet en sådan masse af løgn og tyranni, at den gjorde religionen til et fordærvet diplomati, der ved list søgte at føre menneskene til Gud. Fader Rose rejste sig fortvivlet, og som sidste argument gjorde han en bevægelse imod kirken, hvis kæmpemæssige mure hævede sig tæt ved dem, ventende på den kuppel, der skulle smykke og fuldende den.

"Dette er Guds hus, min søn," udbrød han, "rejst til udsoning og sejr, til bod og tilgivelse. De har læst messen der ... De forlader det som meneder og renegat!"

Pierre havde også rejst sig. Det var i et udbrud af overstrømmende livsmod og kraft, at han svarede:

"Nej, nej, jeg går af egen fri vilje, sådan som man stiger op af en gravkælder for at komme ud i den friske luft og i det klare solskin. Gud er ikke der inde, denne kirke ligger her og håner fornuft, sandhed og retfærdighed, den er en kæmpemæssig fæstning, der som en trussel og en udfordring rager højt op over staden!"

Han så, at den gamle præst igen fik tårer i øjnene, og da han selv var så bedrøvet over deres brud, at han var lige ved at briste i gråd, ville han skynde sig bort.

"Farvel og lev vel," sagde han hurtigt.

Men fader Rose havde allerede grebet ham i sine arme, og idet han kyssede ham som et vildfarende får, udbrød han:

"Nej, ikke *lev vel*, min kære søn. Vi ses igen! Sig i det mindste, at vi vil træffes igen blandt dem, der græder og sulter. Det kan ikke hjælpe, De siger, at barmhjertigheden er unyttig ... vi elsker dog hinanden gennem vore fattige."

De skiltes.

Pierre, der var blevet kammerat med sine tre store brodersønner, havde af dem begyndt at lære at køre på cykel for at kunne være med på deres formiddagsture. To gange havde han og Marie allerede været omtrent ved Enghien-søen. I dag ville den unge pige forsøge at køre med ham helt ud til St. Germain-skoven. Antoine skulle også med, men måtte i sidste øjeblik opgive det.

Hun var omklædt, benklæder af sort cheviot, en lille trøje af samme stof oven på et bluseliv af råsilke, og da vejret på denne aprilsdag var så smukt og indbydende, udbrød hun fornøjet:

"Å, det gør ikke noget, så kan vi to jo også tage afsted alene ... De skal se, hvor morsomt det er at rulle hen ad en god vej mellem smukke træer."

Men da han endnu ikke var synderlig øvet, bestemte de at tage med jernbanen til Maison Laffitte, hvorfra de ville cykle tværs igennem skoven til St. Germain og derfra igen køre hjem med toget.

"Kommer I hjem til frokost?" spurgte Guillaume, der morede sig over denne udflugt og smilende betragtede sin broder, der også var helt sortklædt i sorte uldstrømper, knæbenklæder og sort cheviotsjakke.

"Ja, det gør vi sikkert," svarede Marie, "klokken er ikke otte endnu, så vi har tid nok. Men I skal ikke vente på os, gå bare til bords."

Vejret var henrivende. Da de tog afsted, havde Pierre følelsen af, at han var sammen med en god kammerat, så at han fandt det ganske naturligt, at de to kørte ud alene i dette dejlige forårs solskin. Deres ensartede dragt og den frihed i bevægelsen, som den medførte, bidrog utvivlsomt også til deres ligefremme broderlighed. Men det var også noget andet, det var den friske luft, fornøjelsen ved at være sammen og have den glæde, man føler ved sund bevægelse.

I waggonen, hvor de var alene, gav Marie sig igen til at tale om sine erindringer fra skoletiden.

"De kan ikke tro, hvor vi morede os i Fénelon med at lege fra væg til væg. Vi bandt kjolerne sammen med sejlgarn for at kunne løbe bedre, for vi måtte ikke gå med benklæder som dem, vi nu har på. Vi råbte og løb og skubbede til hinanden, og håret faldt ned og vi var ildrøde i hovedet ... å, men det

forhindrede os ikke i at være flittige – tvært imod. Når vi først var oppe i klasserne, kappedes vi, som i frikvartererne, om hvem af os der kunne mest, og om hvem der skulle være duks."

Hun lo endnu hjerteligt af dette, men Pierre betragtede hende med forbavselse og med beundring, så frisk og sund som hun sad der med den lille, sorte filthat fæstet til det svære nakkehår med en lang sølvnål.

Aldrig havde han lagt mærke til, at hun var så smidig trods sin kraftige bygning og den stærkt udviklede, men smukt formede barm.

Når hun sådan lo, strålede hendes øjne af glæde og det lidt svære underansigt fik et udtryk af uendelig godhed.

"At tænke sig," fortsatte hun spøgende," at der er damer, som absolut vil beholde deres skørter, når de cykler."

Og da han erklærede, at hendes dragt klædte hende udmærket, uden at have til hensigt at gøre sig behagelig, men kun fordi han ønskede at konstatere en kendsgerning, tilføjede hun:

"Å, her er ikke tale om mig ... jeg er ikke smuk, jeg er frisk og rask, det er det hele ... men kan De forstå, at damer ikke vil være med, når der tilbyder sig en enestående lejlighed til at klæde sig bekvemt og flyve som en fugl og endelig at få benene ud af deres fængsel! Hvis de bilder sig ind, at de tager sig bedre ud i deres korte skolepigeskørter, tager de fejl. Og hvad blufærdigheden angår, synes jeg, at man hellere må vise sine ben end sin hals ... og hvem tænker forresten på det, når man cykler ... benklæder er det eneste rigtige, skørtet er kætteri."

Idet hun kom til at se på ham, blev hun forbavset over den forandring, der var foregået med ham, siden den dag, da hun

havde set ham for første gang i den lange sorte præstekjole og med det afmagrede, blege ansigt.

Han var som genfødt, ansigtet var blevet lysere, over den brede pande lå der en forhåbningsfuld ro, og øjnene og munden havde fået noget af deres barnligt tillidsfulde ømhed tilbage.

Der var allerede ikke længere andet, der mindede om præsten, end det korte hår, hvor man endnu kunne se tonsuren.

"Hvorfor ser De sådan på mig?" spurgte han.

"Jeg glæder mig over de gode resultater, arbejdet og den friske luft har haft ... jeg synes meget bedre om Dem, som De nu er. De så tidligere ud, som om De var syg."

"Det var jeg også," svarede han sagte.

Toget standsede nu ved Maison Laffitte.

De stod ud og begav sig straks afsted til skoven.

Vejen indtil Maison Laffitte er lidt bakket, på torvedagene meget befærdet.

"Det er vist bedst, jeg fører an," udbrød Marie, "da De jo endnu er lidt ængstelig for vognene."

Let og elegant løb hun foran ham og vendte sig nu og da for at se, om han fulgte med.

Når de var kommet forbi en vogn, beroligede hun ham ved at fremhæve, hvor udmærkede deres cykler var, begge to var de fra Grandidiers maskinfabrik.

Det var *La Lisette*, den populære maskine, som Thomas selv havde forarbejdet og forbedret. Måske så den lidt tung ud, men den var udmærket solid og stærk. Rigtige landevejsmaskiner, sagde hun.

"Der er skoven. Nu går det ikke længere op ad bakke, og De skal se, hvor alleerne er smukke ... det er, som om man kørte på

fløjl."

Pierre kom nu hen til hende og de rullede afsted på den brede, jævne vej mellem to rækker majestætiske træer, mens de talte venskabeligt sammen.

"Nu går det rigtig godt," sagde Pierre, "De skal se, De får nok ære af Deres elev."

"Det er jeg vis på! De sidder rigtig godt. Det varer såmænd ikke længe, inden De løber fra mig, for mænd er altid stærkere og mere udholdende til den sport. Men alligevel er cykler udmærkede som opdragelsesmiddel for os kvinder."

"Hvordan det?"

"Å, jeg har mine egne tanker om den sag ... hvis jeg nogen sinde får en datter, skal hun komme på cykle, så snart hun er ti år, det vil lære hende at komme gennem verden, hun skal ikke være som disse store, voksne piger, der altid hænger i deres moders skørter. De er bange for alt muligt, tør ikke påtage sig noget selvstændigt arbejde. De får ikke lov til at udvikle deres dømmekraft eller vilje, så at de ikke en gang er i stand til at gå alene over en gade, og lamslås ved den mindste hindring, der møder dem. Men når de i tide kommer på en cykle og får lov at rulle afsted, må de virkelig lære at have øjnene med sig for at undgå skærver, dreje af i tide og holde sig på den rigtige side af vejen. Kommer en vogn imod dem, er der fare på færde, man må hurtigt tage en beslutning, holde sit styr med fast hånd, hvis man ikke vil vælte og komme til skade ... cykelkørsel er udmærket for kvindernes selvstændighed, den lærer dem i vanskelige forhold kun at stole på deres egen dygtighed."

Han gav sig til at le.

"I ville vist blive for selvstændige, for raske på det."

"Ja, rask må man jo netop være for at blive god og lykkelig ... jeg mener, at de kvinder, som forstår at undgå sten og skærver, som i rette øjeblik kan dreje af også i livet, vil kunne overvinde vanskeligheder, tage en fornuftig beslutning, bruge deres evner hæderligt og besindigt ... målet for al opdragelse er jo dog at vide og at ville."

"Altså er De for kvindens emancipation gennem cyklen?"

"Ja, hvorfor ikke ... det lyder måske underligt, men se dog, hvor langt man allerede er nået! I benklæderne bevæger man sig anderledes frit end i kjoleskørtet. Man har lov at køre ud sammen med sine venner, hustru og børn, kan følge med manden på udflugter langt ud i landet. To gode kammerater som vi kan uden anstød rulle gennem mark og skov. Der er jo netop den allerstørste vinding. Man kan tumle sig i den friske luft, øse kraft og sundhed af moder naturs evige kilde, blive et bedre og et gladere menneske efter en sådan tur. Se Dem om! Er denne skov ikke vidunderlig smuk, og er det ikke morsomt at køre sammen under de dejlige træer i den friske forårsluft, der lutrer og beroliger og hærder en?"

Skoven var virkelig også yndig. Solen forgyldte de høje stammer og det grønne løvtag, og de nød begge to at flyve som svaler hen ad den jævne, brede skovvej.

Ved Croix de Noialles-krydset ville Marie standse lidt.

I dag var der fredeligt og stille, men om søndagen sværmede det altid med folk; forresten kendte hun skoven ud og ind.

Da de havde hvilet sig lidt, gik det afsted i flyvende fart ned ad bakken ved Poissy; den voldsomme bevægelse berusede dem, de var ved at tabe vejret, mens den grå vej gled bort under dem, og træerne langs vejen fløj forbi som bladene i en vifte, der slås

ud. Vinden susede dem om ørene, mens de fløj ud i rummet, befriede for alle jordiske lænker og bånd, besjælede af endeløse forhåbninger.

Nu råbte hun:

"Hør engang, vi tager ikke gennem Poissy, vi drejer til venstre!"

De slog ind på vejen fra Achéres til Loges, der indsnævredes og gik op ad bakke under skyggende træer, så at de nu kørte langsomt og fornuftigt side om side, idet de omhyggeligt undgik sten og skærver.

Vejen var ikke mere god, den var tung og sandet og ødelagt af de sidste dages regnskyl. Men selve anstrengelsen var jo en fornøjelse.

"De vænner Dem nok til at køre op ad bakke, det er så morsomt at overvinde vanskeligheder – jeg hader sådan at rulle hen ad en jævn vej i timevis; ved en bakke må man bruge sine kræfter, alt hvad man formår."

Hun henrev ham med sin munter hed og sit ukuelige livsmod.

"Vi skal altså drage landet rundt, ikke sandt?"

"Nej, tværtimod, vi skal netop hvile os lidt, hvis De ellers ikke har noget at indvende. Se Dem om igen, og sig, om det ikke var umagen værd at komme her og sidde lidt stille i denne kølige og skyggefulde krog?"

Let og yndefuldt sprang hun af maskinen og slog ind på en smal skovsti, idet hun råbte til ham, at han skulle komme med.

Så satte de cyklerne fra sig på en lille åben plet, omgivet af høje træer med ranke, runde stammer.

Og foråret bredte sin evige ungdom over ham, løvtaget hvælvede sig fint og lysegrønt højt oppe over hans hoved som en yndigt udarbejdet knipling, der skinnede i gylden pragt, overstrøet af Solens guldstøv.

Fra grønsværen steg en gennemtrængende duft op og indhyllede dem i jordens balsamisk stærke forårsduft.

"Endnu kan man da køre uden at blive alt for varm," sagde hun og satte sig ved foden af en ung eg, mod hvis stamme hun lænede sig. "Om sommeren bliver damer let en smule for røde i kinderne og pudderet kan ikke sidde fast, når man kører på cykle. Men man kan jo heller ikke altid tænke på sin skønhed ..."

"Jeg har det såmænd varmt nok," sagde Pierre, som sad ved hendes fødder og tørrede panden af med lommetørklædet.

Hun lo og erklærede, at hun aldrig havde set ham med så god farve i kinderne, det var rigtig nok noget andet end det blege ansigt, han havde vist hende for nogle måneder siden.

Og så gav de sig til at snakke sammen som to glade børn, som et par gode kammerater, der lo ad de ubetydeligste ting.

Hun var urolig for hans helbred, ville ikke have, at han skulle sidde i skyggen, når han var så varm, så at han for at føje hende måtte flytte sig og sætte sig i solen. Så var det ham, der reddede hende – fra en stor, sort edderkop, der havde indviklet sine lange ben i hendes hår, så at hun i forfærdelse skreg op. Det var dog alt for tåbeligt at være bange for sådant et lille dyr! Men hun kunne ikke beherske sig, var bleg og skælvede over hele legemet. De sad et øjeblik stille, så smilende på hinanden og følte sig som et par rigtige venner i den grønne skov. De var begge så sikre på, at kun et ømt venskab knyttede dem sammen; hun var så lykkelig over, at det var lykkedes hende at

rive ham ud af hans fortvivlelse, han glædede sig over sin helbredelse, som han skyldte hende.

De så hinanden trohjertigt ind i øjnene, de var så rene i deres tanke som de store træer, i hvis kølige skygge de hvilede sig.

Hun ville ikke lade ham dræbe edderkoppen, hun kunne aldrig tåle, man ødelagde et dyr, og derefter gav de sig til at tale sammen, roligt og fornuftigt. Hun var jo en erfaren pige, der tog naturligt og roligt på livet, og var vis på, at hun aldrig ville gøre andet end det, hun modent havde overvejet.

"Men hør nu," udbrød hun pludselig, "nu må vi virkelig se at vende næsen hjem – de venter os jo til frokost."

De rejste sig op og trak maskinerne ud på vejen, satte sig op og rullede rask afsted, forbi Loges til St. Germain ad den prægtige, brede allé, der fører op til slottet.

Det morede dem at løbe sammen, at flyve hen ad den jævne vej som to fugle. Kæderne raslede lidt, den milde forårsbrise strejfede kølende deres ansigter, og de talte fortroligt sammen, alt mens de kørte.

I toget, som førte dem fra St. Germain til Paris, lagde Pierre mærke til, at Marie pludselig fik blodet til kinderne. Der sad to damer i samme kupe.

"Så, nu er det nok Dem, der har det med varme," bemærkede han spøgende.

Hun protesterede, men rødmede endnu stærkere.

"Nej, jeg er aldeles ikke varm. Føl på mine hænder! Er det nu ikke utåleligt, latterligt, at jeg sådan kan blive rød i hovedet uden grund."

Og han forstod, at det var hendes jomfruelige blufærdighed, der nu jog hende blodet til kinderne, mens hun derude i

skovens ensomhed havde været så rolig.

Efter at de unge var kørt ud, havde Guillaume givet sig til at lave det hemmelighedsfulde sprængstof, som han gemte oppe i bedstemoders kammer.

Det var et meget farligt arbejde, den mindste forglemmelse – en hane, der stod åben for længe, kunne bringe hele huset til at springe i luften.

Derfor arbejdede han også helst, når han var alene, da kunne intet adsprede ham, og der var ingen fare på færde.

I dag var forresten alle sønnerne til stede, og bedstemoder sad med sit sytøj i det store atelier tæt ved ovnen. Men hende regnede han ikke, hun var så rolig og koldblodig, at han ofte bad hende om en håndsrækning, og hun kendte nu hans fremgangsmåde og dens farer næsten lige så godt som han selv.

Mens hun nu sad og iagttog ham, lagde hun mærke til, at han var bekymret. Hun forstod at læse i hans ansigt, og flere gange lod hun arbejdet synke, mens hun opmærksomt betragtede hans rynkede pande. Hun så til ovnen, passede på, at han intet glemte, og tog så atter fat på nål og tråd, som hun håndterede uden briller trods sine halvfjerdsindstyve år.

Hun sad der, stille og rank, i den evindelige sorte kjole, med et tænksomt udtryk i det fine ansigt, som årene havde tørret og gulnet. I almindelighed var hun meget fåtalende, styrede og ordnede alt i huset med få ord, og åbnede kun munden for at give gode råd og opmuntre dem alle til flid og standhaftighed under den daglige dont. Hendes tale røbede ved enhver

lejlighed en heltemodig sjæl, der var hærdet i livets genvordigheder og fuld af retfærdighed.

I den senere tid var hun blevet endnu tavsere – hun virkede i huset, og hendes kloge øjne fulgte roligt og tænksomt dem, hun med så opofrende kærlighed omfattede: de tre dattersønner, Guillaume, Marie og Pierre, der alle som en adlød hendes mindste vink, som var hun hjemmets herskerinde. Havde hun bemærket og anede hun kendsgerninger og forandringer, der var gået de andres mindre erfarne blik forbi? Hun så meget alvorlig og tankefuld ud, det var, som imødeså hun begivenheder, der i en nær fremtid ville kræve al hendes klogskab og al hendes myndighed for at vendes til det gode.

"Pas på, Guillaume," sagde hun nu, "du er så åndsfraværende i dag – er der noget, som trykker dig?"

Han så op med et smil:

"Nej, Bedste – der er intet i vejen! Jeg stod og tænkte på vor kære Marie, som var så glad over at skulle i skoven i det dejlige vejr!"

Antoine løftede hovedet, mens de ældre brødre blev ved at arbejde hver med sit.

"Det var også ærgerligt, at jeg ikke kunne komme med. Men jeg måtte og ville gøre dette arbejde færdigt endnu i formiddag."

"Å," sagde Guillaume, "der er såmænd ingen fare – Pierre er jo med, og han er forsigtig nok."

Atter hvilede bedstemoders øjne på ham, så tog hun fat på sytøjet, men hun sagde ikke et ord. Det herredømme, hun havde over hele huset, og som lagde store og små for hendes fødder, havde sit udspring i hendes årelange hengivenhed, i

hendes store klogskab og hendes dygtighed. Hun, der var født protestant og siden frigjort for enhver religiøs overbevisning, anvendte nu kun den forestilling om menneskeretfærdighed, hun selv gennem livets dyrtkøbte erfaringer havde dannet sig, og den anvendte hun trods alle vedtægter i et samfund, der havde været så grusomt mod hende og hendes mand. Hun var tapper til det yderste, lod hånt om menneskelige fordomme og gjorde fuldt ud, hvad hun anså for sin pligt. Og som hun havde ofret sig for sin mand, for sin datter, sådan ofrede hun sig for dennes mand og deres børn, for Guillaume, for de tre store sønner, og nu endelig for Pierre, der i den senere tid var blevet hjemme hos broderen, hvor hun styrede og regerede med uindskrænket myndighed. Hun havde fundet ham værdig til optagelse i denne snævre kreds, efter at hun i nogen tid med bekymret opmærksomhed havde iagttaget ham. Hun gav ingen grunde, og havde indskrænket sig til en aften at meddele Guillaume, at hun var tilfreds med, at han havde ført Pierre til huset.

Da klokken var hen imod tolv, udbrød Guillaume, stadig ved sit arbejde:

"Hør – børnene er endnu ikke at se – lad os vente lidt på dem, så kan jeg også få dette her fra hånden."

Et kvarters tid gik hen. De tre voksne sønner lagde arbejdet hen, gik ud i haven for at vaske hænder.

"Marie bliver længe borte," bemærkede bedstemoder, "der er da vel ikke tilstødt hende noget?"

"Å nej – hun kører udmærket, der er ingen fare for hende – jeg er mere urolig for Pierre."

Hun så igen på ham:

"Hun passer nok på ham – de kommer så godt ud af det med hinanden, de to."

"Ja vist så – men forresten ville jeg nok ønske, de var her. Der synes jeg forresten, jeg hører deres klokker."

Og med dette udbrud fo'r han op, glemte rent ovnen og løb ud i haven for at se, om det også var dem. Bedstemoder blev imidlertid siddende ganske rolig ved sit arbejde. Heller ikke hun tænkte i dette øjeblik på, at sprængstoffet var så nær ved hende, og da Guillaume efter to minutters forløb kom ind igen med den besked, at han havde taget fejl, så hun, at al farven pludselig veg fra hans kinder, mens han som lamslået stod stille med blikket, fæstet på ovnen. Under hans korte fraværelse var den tid udløbet, da en af hanerne skulle lukkes, og nu kunne en forfærdelig eksplosion ske, hvad øjeblik det skulle være, hvis en modig hånd ikke straks havde åndsnærværelse nok til at dreje denne hane – men det var vel sagtens allerede for sent, den der vovede sig hen til ovnen nu, ville blive knust. Ofte nok havde Guillaume været i livsfare og altid vist den urokkeligste koldblodighed under sin farlige eksperimenter. Men denne gang stod han som forstenet, han var lamslået af rædsel. Han skælvede over hele legemet og fremstammede usammenhængende ord i forventning om det skrækkelige, der nu måtte ske.

"Bedstemoder, bedstemoder ... ovnen ... hanen ... det er forbi ... forbi ... forbi."

Den gamle kone så op – forstod ham ikke straks.

"Hvad er der på færde? Er du syg?"

Og da hun så hans dødblege, rædselsslagne ansigt, så det stive blik, der stadig var fæstet på ovnen, anede og begreb hun

den frygtelig overhængende fare.

"Nå, ja – det er jo nemt nok … man skal kun dreje på den hane – ikke sandt?"

Og ganske rolig, uden hastværk lagde hun sytøjet på det lille bord, rejste sig og lukkede hanen med en hånd, der end ikke skælvede.

"Så – nu er det besørget. Hvorfor gjorde du det ikke selv, kære ven?"

Med opspilede øjne, berørt af dødens isnende pust havde Guillaume fulgt enhver af hendes bevægelser og da blodet atter steg ham til kinderne, da han uskadt stod foran det farlige apparat, drog han et dybt lettelsens suk, endnu skælvende af den skræk, der havde taget besindelsen fra ham.

"Hvorfor jeg ikke selv gjorde det? … bedstemoder – jeg blev bange."

I dette øjeblik hørtes Maries og Pierres glade stemmer ude i haven – de to unge kom hjem, henrykt over den dejlige tur i det skønne forårsvejr, og de tre brødre fulgtes med dem ind i atelieret – de lo og drillede Pierre, idet de påstod, at han naturligvis havde været i kollision med en eller anden ko – og at han havde rullet lige lukt gennem en havremark af skræk for det vilde dyr. Ved synet af faderens blege ansigt, blev de alle tavse og betragtede ham med ængstelig spørgende blikke.

"Kære børn, jeg har haft et anfald af utilgivelig fejhed – det var en mærkelig fornemmelse – aldrig før har jeg vidst, hvad frygt vil sige! Det var afskyeligt."

Og så meddelte han dem, hvad her var foregået, fortalte dem, hvordan bedstemoder ved sin urokkelige koldblodighed havde frelst dem alle fra den visse død.

Hun rystede alvorligt smilende på hovedet, mens de store sønner, den ene efter den anden, gik hen og kyssede hende med den ømme og taknemmelige ærbødighed, de følte for hende, der fra deres spæde barndom havde givet dem alt – og nu også havde reddet deres liv. Marie kastede sig om hendes hals med tårer – kun bedstemoder selv var rolig, hun bad dem ikke gøre for meget væsen af denne sag – hun havde jo simpelthen fulgt den sunde fornufts bud.

"Ja," sagde nu Guillaume, "men jeg må vel nok få lov at omfavne dig som de andre – Pierre også, for nu holder du jo af ham, som om han var en af dine egne."

Ved frokostbordet talte han atter om dette anfald af rædsel, som han egentlig skammede sig over.

"Jeg er sikker på, Marie, at det er tanken på dig, som tager modet fra mig. Når jeg nu er mindre tapper end tidligere, er det fordi jeg har noget dyrebart at sætte på spil. Jeg skylder dig lykken! For nylig, da jeg troede, at vi alle skulle dø, så jeg, at det er frygten for at miste dig, som havde lamslået mig."

Marie lo fornøjet. Hentydninger til deres nær forestående giftermål var sjældne, men bragte hende altid til at se lykkelig ud.

"Der er seks uger til endnu," sagde hun roligt. Bedstemoder så hen på Pierre, også han hørte smilende til.

"Ja, det er rigtigt," sagde hun, "om seks uger er I gift. Så var det jo godt, jeg forhindrede huset fra at springe i luften."

Også børnene, Thomas, Francois og Antoine var glade, og frokosten endte nok så fornøjeligt.

Om eftermiddagen følte Pierre lidt efter lidt ligesom en vægt, der knugede hans hjerte. Maries ord randt ham stadig i hu:

"Der er endnu seks uger til". Ja, om seks uger var hun gift. Det forekom ham, som om hun aldrig havde vidst det, aldrig havde tænkt derpå.

Og da han om aftenen sad hjemme i sin stue i Neuilly, blev det ham en uudholdelig smerte. Disse ord pinte ham, myrdede ham. Hvorfor havde de ikke tidligere pint ham, han havde hørt på dem med et smil? Hvorfor var smerten ved dem kommet langsomt, men så hårdnakket, så voldsomt? Pludselig kom visheden som med et slag. Han elskede Marie, elskede hende til døden. Og da stod alt ham klart.

Lige fra den første gang, de mødtes, så han nu, at han uimodståeligt blev drevet hen mod denne kærlighed. Først følte han sig stødt bort, idet han opfattede det heftige indtryk, denne unge pige gjorde på ham, som fjendskab, men efterhånden følte han sig overvundet af hendes uendelige blidhed. Det var til hende, han søgte hen efter de tunge pinsler og kampe, det var hos hende, han til sidst fandt hvile. Men fremfor alt så han nu deres henrivende cykletur om morgenen i sit rette, fulde lys, som et par forlovedes morgentur dybt inde i skoven, der var medvider i deres lykke. Naturen havde taget ham tilbage, befriet ham for hans ulykke, gjort ham sund og stærk, og givet ham den kvinde, han tilbad.

Den skælven af lykke, den følelse af at være et med træerne, med dyrene, med himlen, alt det, som han ikke havde kunnet fatte, stod nu klart for ham.

Marie var den eneste vej til helbredelse, hun var hans håb, sikkerheden for at han skulle genfødes og endelig blive lykkelig. Hos hende havde han glemt alle sine angstfulde tanker, alt det, som pinte og plagede ham. I hele otte dage havde tanken om

døden, som så længe havde fulgt ham time for time, ikke stået for ham.

Striden mellem tro og tvivl, angsten for det store intet, harmen over uretfærdig lidelse, alt det havde hun fjernet fra ham med sine bløde hænder, hun, der var så sund og stærk, så glad ved livet, at hun også havde gengivet ham smagen for dette.

Det var simpelthen sådan, at det var hende, der atter gjorde ham til arbejdsdygtig mand, til elsker og til fader.

Da mindedes han med et den samtale, han om morgenen havde haft med den gamle fader Rose. Denne mand med det barnefromme hjerte, der intet kendte til kærlighed, var dog den eneste, som havde set og forstået ham. Han havde rigtigt sagt til ham, at han var forandret, at der var en ny mand i ham. Men han havde modsagt ham heftigt og i sin tåbelighed svoret, at han var den samme, skønt Marie allerede da havde omskabt ham og gengivet ham til al naturen, til de solbeskinnede marker, de frugtbringende vinde, den lyse himmel, under hvilken sæden modnes. Derfor var det, at katolicismen, dødens religion, havde bragt ham til i fortvivlelse at udbryde, at evangeliet var gået til grunde, og at verden ventede på en anden lov, en lov om jordisk lykke, om menneskelig retfærdighed, om livskraftig kærlighed og frugtbarhed.

Men Guillaume? Han så sin broder for sig, sin elskede broder, som havde indført ham i sit hus, dette arbejdets, fredens og kærlighedens hjem for at helbrede ham! At han nu kendte Marie, skyldte han Guillaume. Og atter lød ordene for ham: "Der er endnu seks uger til."

Om seks uger skulle hans broder have bryllup med den unge pige. Det var, som blev der jaget ham en kniv i hjertet.

Ikke et sekund var han i tvivl: hvis han skulle dø ved det, ville han dø, men intet menneske i verden skulle få noget at vide om hans kærlighed, han ville sejre over sig selv, flygte langt bort, hvis han følte modet svigte. Hans broder, som havde bestræbt sig for atter at rejse ham, som havde drevet sin tiltro til ham så vidt, at han havde skænket ham sit hjem og sin familie, ham – nej, nej! Hellere end at forårsage ham en times bekymring, ville han selv være fordømt til at lide evig pine. Og hans gamle elendighed begyndte nu på ny, for når han mistede Marie, ville han atter falde tilbage til angsten for sin egen tilintetgørelse. Allerede nu, mens han søvnløs væltede sig på sit leje, begyndte det forfærdelige: nægtelsen af alt, unyttigheden af alt, en verden uden betydning, et tomt liv viet til forbandelse! Rædslen for døden greb ham atter. Dø, dø, og det uden at have levet!

Hvilken frygtelig kamp!

Lige til daggry lå han forpint og stønnende. Hvorfor havde han taget sin præstekjole af? Et ord af Maries mund havde bragt ham til at opgive den, et nyt ord fra hende givet ham den fortvivlede idé atter at tage den på.

Man slipper ikke så let ud af sit fangenskab. Denne sorte kjole sad fast i kødet på ham, han troede ikke mere at have den på, men den åd sig dog altid ind i skuldrene på ham, og det klogeste ville være for bestandig at begrave sig i den. Han ville da i det mindste bære sorg for sin manddom.

Men da forvirrede en ny tanke ham.

Hvorfor kæmpede han sådan? Marie elskede ham slet ikke. Under deres morgentur var der ikke sket noget, som kunne

bringe ham til at tro, at hun holdt af ham anderledes end som en god og kærlig søster. Der var ingen tvivl om, at hun elskede Guillaume. Han kvalte sin hulken i hovedpuden og svor sig selv på ny at beherske sig og smilende være vidne til deres lykke.

4

Pierre, der næste dag vendte tilbage til Montmartre, følte sig så fortvivlet, at han ikke viste sig i to dage. Han lukkede sig inde, for at ingen skulle se, hvor han led.

En morgen, da han træt og mat endnu lå i sengen, blev han overrasket og forlegen ved at se sin broder Guillaume komme ind.

"Jeg er jo nødt til at komme, siden du helt har slået hånden af os ... forresten er jeg her for at hente dig. Lad os følges ad og høre på Salvats sag, den skal for i dag. Jeg har med stort besvær fået to adgangskort ... stå nu op, vi spiser frokost på en restaurant ... vi må være der i god tid."

Guillaume selv var alvorlig og syntes pint af en uro, der hvilede tungt på ham.

Mens broderen skyndte sig med at klæde sig på, sagde han:

"Sig mig, har du noget at bebrejde os?"

"Aldeles intet ... hvor falder det dig ind?"

"Hvorfor kommer du da ikke mere? Vi så dig hver dag, og lige med et bliver du borte."

Pierre, der forgæves søgte at finde en udflugt, blev forlegen.

"Jeg har haft noget at bestille her ... desuden har mine gamle sorger atter overfaldet mig, og jeg ville kun have sat jer i dårligt humør ved min nærværelse."

"Tror du måske, det morer os, at du bliver borte," udbrød Guillaume. "Marie, der ellers altid er så rask og glad, havde så ondt i hovedet i forgårs, at hun måtte blive på sit værelse. Endnu i går var hun stille og dårlig. Vi tilbragte en rigtig uhyggelig dag."

Han så Pierre ind i ansigtet med sine gode, trofaste øjne, hvori en mistanke dæmrede, som han ikke ville give rum.

Pierre, der blev forfærdet over at høre om Maries sindsbevægelse og frygtede for at røbe sig, kunne denne gang finde ord, og han svarede ganske rolig:

"Ja, hun havde det allerede ikke rigtig godt den dag, vi var ude sammen ... jeg forsikrer dig, at jeg har haft meget at gøre. Jeg skulle netop hen til dig nu."

Endnu et øjeblik betragtede Guillaume ham, så blev han rolig eller opsatte måske en forklaring til et belejligere øjeblik, for han gav sig til at tale venligt og fortroligt om andre ting, men under den kærlige, broderlige hengivenhed, der røbede sig i hvert af hans ord, mærkede man alligevel, at mørke anelser pinte ham, så at Pierre uvilkårligt udspurgte ham:

"Men hvad er der i vejen med dig, er du syg? Det forekommer mig, at da ikke er i så godt humør, som du plejer."

"Å, det har ikke noget at sige, jeg fejler intet ... men hvis jeg ikke er i godt humør, er det, fordi jeg har hovedet fuldt af Salvat, som du nok kan tænke. De oprører mig med deres skrækkelige uretfærdighed, de kaster sig alle over dette ulykkelige menneske!"

Fra nu af talte han kun om Salvat med en sådan vedholdenhed og iver, som om han i denne sag ville finde en forklaring for alle sine egne lidelser. Klokken ti spiste de frokost i en lille restaurant i nærheden af Justitspaladset, og her sagde han, hvor rørt han var over, at Salvat intet havde røbet, hverken angående det sprængstof, han havde anvendt i bomben eller om de dage, han havde arbejdet hos ham. Takket være denne tavshed havde Guillaume undgået alle ubehageligheder, og var

ikke engang stævnet som vidne. Han kom derpå til at tale om sin opfindelse, den frygtelige krigsmaskine, der ville give Frankrig sejr over alt.

Nu var resultaterne af de ti sidste års forsøg udenfor fare, al ting var færdigt og kunne den dag i morgen afleveres til den franske regering og skønt han endnu plagedes af nogle betænkeligheder, som finansverdenens og borgerstandens uværdighed havde vakt hos ham, havde han dog besluttet, så såre han havde ægtet Marie, at skænke sit fædreland den storslåede gave, som skulle sikre verdensfreden.

Det var Bertheroy, som havde skaffet de to pladser, men da Guillaume og Pierre kom klokken elleve, ligesom der blev åbnet, troede de først, at de slet ikke kunne komme ind.

Alle gitterportene var lukkede og bevogtedes af soldater, som om øvrigheden havde ventet et anfald af anarkister, bevæbnede med bomber. Brødrene havde vanskelighed ved at slippe igennem hver port og hver dør, og da de endelig kom ind i retssalen, var den allerede fyldt. Folk stod stuvede sammen, man var mødt en time før retten blev sat og havde udsigt til at blive der uden at kunne røre sig de næste syv eller otte timer, for rygtet gik at man ville have sagen afgjort i et eneste møde. I den del af salen, hvor de stående pladser var, sås en mur af nysgerrige, der på lykke og fromme var kommet op fra gaden, og mellem dem var det lykkedes nogle af Salvats kammerater at liste sig ind. I det rum, der var forbeholdt vidnerne, befandt de indbudte sig, men der var så mange, at bænkene ikke kunne rumme dem, så at de næsten sad på skødet af hinanden. Foran skranken, hvor der ellers blev holdt en åben plads, stod der stole som til en teaterforestilling og her sad det privilegerede selskab,

politikere, ledende medlemmer af pressen, og damer, mens advokaterne grupperede sig rundt om i krogene, som de kunne bedst.

Pierre havde aldrig set retssalen og blev forbavset. Han havde forestillet sig den ganske anderledes pragtfuld og majestætisk. Dette tempel for menneskenes retfærdighed forekom ham alt andet end storslået. Den forhøjning, hvorpå retten sad, var så lav, at han næppe kunne se præsidentens og de to bisidderes lænestole. De høje egetræspaneler gjorde salen mørk, bænkene var betrukket med mørkegrønt stof, og loftet var af cassetteret egetræ. De syv små vinduer højt oppe i muren var forsynet med tarvelige, hvide gardiner, gennem dem faldt et blegt lys ned i salen og delte denne i to dele: på den ene side den anklagede og hans advokat i det kolde dyb. På den anden side, i skyggen, de edsvorne i deres snævre indelukke.

Der var ligesom et symbol heri. Den navnløse, ukendte dommer lige over for den anklagede, som kunne ransages til sin sjæls inderste. Som baggrund i det sørgmodige mørke over retten det store Kristusbillede. Ved siden af uret oven over den bænk, hvor Salvat skulle sidde, var der anbragt en buste af Republikken, hvis grelle, hvide form trådte skarpt frem på den mørke væg.

Guillaume og Pierre fandt kun to pladser ledige på den sidste bænk i vidnernes aflukke ved det skillerum, som afskilte det fra de stående pladser. Da Guillaume satte sig, så han den lille Victor Mathis blege ansigt med de smalle læber og brændende øjne, han stod med albuerne støttede på skillerummet og hagen hvilende på de foldede hænder.

De to mænd genkendte hinanden, men Victor rørte sig ikke, og det gik op for Guillaume, at han her gjorde bedst i ikke at udveksle hilsener. Fra det øjeblik følte han, hvordan Victor ubevægelig stod lænet over ham med de glødende øjne, afventende begivenhedernes gang i truende og tavs forventning.

Pierre havde imidlertid genkendt den forekommende Duthil, der sad foran ham med den lille fyrstinde Rosemonde. I den almindelige støj passiarede og lo de for at slå tiden ihjel, deres stemmer var muntre og røbede deres tilfredshed over at være tilstede ved dette eftertragtede skuespil. Han forklarede hende indretningen af salen og bestemmelsen med de forskellige træaflukker: til juryen, den anklagede, defensor, aktor helt nede ved retsskriverne, og vidnernes skranke. Der var endnu tomt over alt, en opsynsmand kastede et sidste mønstrende blik rundt i salen og advokaterne skyndte sig afsted til deres pladser.

Det var som i et teater, hvor scenen endnu er tom, mens tilskuerne sidder stuvet sammen og venter på, at forestillingen skal begynde.

For at få tiden til at gå, begyndte den lille fyrstinde at se efter, om der i dette hav af hoveder var nogen, hun kendte.

"Se engang, er det ikke hr. Fonsèque, der henne ved siden af den tykke dame i gul kjole ... og det er jo vor ven general Bozonnet, han har på sin side ... jeg ser ikke baron Duvillard."

"Ak, nej," svarede Duthil, "han kunne ikke rigtig vise sig. Det ville se ud, som om han kom for at forlange hævn."

"De har vel brudt med Deres smukke ven, Hyacinthe, siden jeg har fået den ære og fornøjelse at følge Dem her hen?"

Med en let trækning på skuldrene erklærede hun, at digteren begyndte at kede hende. Et nyt lune havde kastet hende over politikken, og i de sidste otte dage havde hun sværmet for ministerkrisen. Det var den unge deputerede fra Angoulême, der satte hende ind i sagerne.

"Min kære ven," sagde hun, "de er alle lidt småtossede hos Duvillards ... De ved vel, at Gérard skal giftes med Camille. Baronessen har slået sig til tåls, og jeg ved fra god kilde, at også grevinden, den unge mands moder, har givet sit samtykke."

Duthil lo og så meget velunderrettet ud.

"Ja, jeg ved endda, at brylluppet med det allerførste skal stå i Madeleine-kirken, det bliver storartet og vil gøre opsigt ... nå, Herregud, det kunne jo ikke ordnes på en heldigere måde. Baronessen er egentlig inderligt god, og jeg har altid sagt, at hun ville ofre sig for at sikre sin datters og Gérards lykke ... i det hele taget kommer der jo ved dette ægteskab orden i sagerne."

"Å ja, og baronen, hvad siger han?" spurgte Rosemonde.

"Baronen – han er henrykt. De har da vel i morges set listen over de ny ministre: Dauvergne er kultusminister. Det betyder, at Silviane bliver engageret ved Comédie-Française. Dauvergne er kun valgt af den grund."

Den lille Massot, der parlamenterede med en af dørvogterne, lagde mærke til, at der var en tom plads ved siden af fyrstinden. Han gjorde en spørgende bevægelse hen til hende, og hun vinkede til ham, at han kunne komme.

"Det kneb," sagde han, idet han satte sig, "det er ikke muligt at få plads på pressens bænk, og jeg skal endelig skrive et referat ... det er meget elskværdigt af fyrstinden at gøre plads for en af Deres ærbødigste beundrere."

Efter derpå at have trykket Duthil i hånden fortsatte han:

"Nå, ministeriet er altså dannet ... det tog nogen tid, men det er virkelig også blevet et særdeles smukt ministerium; det overrasker og forbavser alle."

Om morgenen havde det stået i det officielle blad. Efter endeløse dages krise, og efter at Vignon for anden gang havde set sin sammensætning af et ministerium strande i de mest forviklede vanskeligheder, var Monferrand pludselig dukket frem som en frelsende engel, og i løbet af fire og tyve timer havde han dannet et kabinet og fået det antaget, så at han nu som sejrherre vendte tilbage til magtens tinde, hvorfra han så ynkeligt var blevet styrtet med Barroux. Han skiftede portefølje, opgav indenrigsministeriet, overtog finansministeriet som konseilspræsident, og nåede således sine hemmelige ønskers mål. Nu viste hans snedige rænkesmederi sig i hele dets glans, den beundringsværdige måde, hvorpå han havde reddet sig ved Salvats fængsling, den kamp han hemmeligt havde ført mod Vignon og de tusinde vanskeligheder, han havde rejst på dennes vej to gange, og endelig, som et tordenslag, afgørelsen, denne liste, der var fuldstændig i orden, så at kabinettet dannedes på en dag, da man først havde henvendt sig til ham.

"Jeg gratulerer, det er et propert stykke arbejde," sagde Massot til sidst ironisk.

"Ja, jeg har ikke haft nogen finger med i spillet," sagde Duthil beskedent.

"Hvor kan de sige det? Ikke en finger med i spillet. Jo, sandelig har De det. Gud og hver mand ved det."

Duthil følte sig smigret og smilede. Massot fortsatte med sine hentydninger og småhistorier. Han talte om Monferrands

bande, om alle hans tilhængere, der trængte til ham, og derfor havde støttet ham så kraftigt, hvordan Fonsèque med koldt blod i *Globe* havde gjort det af med sin gamle ven Barroux, der var begyndt at blive generende.

I den sidste måned havde der hver dag stået en artikel, der rakkede ned på Barroux og Vignon og beredte vejen for en frelser, der ikke nævntes. Desuden var det i ly af Duvillards millioner, man kæmpede, baronens kreaturer, der var så talrige, sloges som en hel armé for den gode sag. For ikke at tale om Duthil, der var piber og trommeslager, eller om Chaigneux, der var nødt til at påtage sig forretninger, som ingen andre ville have rodet sig ind i. Og nu ville den sejrrige Monferrand sikkert begynde med at neddysse den forargelige og kedsommelige jernbanesag ved at nedsætte en undersøgelseskommission, der skulle strø sand på affæren.

Duthil havde påtaget sig en vigtig mine og udbrød:

"Ja, hvad skal man sige, kære ven, i bevægede tider, når samfundet kommer i fare, må man min sandten ty til dygtige folk ... Monferrand trængte ikke til vor hjælp. Forholdene krævede bestemt, at han kom til roret. Han er den eneste, der har tilstrækkelig fasthed til at redde os."

"Ja, den vise kender vi," sagde Massot lidt hånsk. "Man har end også forsikret mig, at det hele blev lavet, for at al ting kunne være klappet og klart i dag. Juryen og øvrigheden skulle beroliges, ellers turde man ikke afsige en dødsdom i aften, Monferrand står jo bagved med sin fasthed, så er al ting godt!"

"Ja, ganske rigtigt, den offentlige sikkerhed fordrer en dødsdom, og de embedsmænd, der er beskikkede til at værne

om den, skal og må vide, at ministeriet er med dem og i fornødent fald vil vide at beskytte dem."

Fyrstindens fornøjede latter afbrød dem:

"Se engang derhen. Er det ikke Silviane, der har sat sig ved siden af hr. Fonsèque?"

"Ministeriet Silviane," mumlede Massot. "Man vil vist ikke komme til at kede sig hos Dauvergne, han søger at komme på en god fod med de små skuespillerinder."

Guillaume og Pierre kunne ikke undgå at overhøre denne samtale, og især hos den første frembragte denne landsbysladder og disse politiske afsløringer en pinlig følelse.

Salvat dødsdømt, endnu før han var kommet for retten, Salvat, der skulle bøde for de andre, for en bande ærgerrige spekulanter og levemænd.

Og hvor modbydeligt var det ikke alt sammen, en fuldstændig social råddenskab, pengenes ødelæggende indflydelse, familielivet forvandlet til et usømmeligt skuespil, politikken til en uærlig kamp mellem uhæderlige personer, der rev magten til sig i kraft af frækhed og skamløshed! Måtte det hele nu ikke snart ramle sammen?

Denne højtidelige retsforsamling var måske heller ikke andet end en latterlig komedie, for det var jo de lykkelige og privilegerede, der forsvarede den vaklende bygning, som gav dem ly, og udfoldede hele deres vældige magt for at knuse en flue, en stakkels skørhovedet djævel, som havde drømt en uklar drøm om en stor, retfærdig hævn.

Nu gik der en bevægelse gennem salen. Klokken slog tolv.

Juryen trådte ind og tog plads på sin bænk. Nogle søndagsklædte, med skikkelige ansigter, nogle magre, snedige

med livlige øjne, nogle skæggede, nogle skaldede. Det hele flød sammen til en grålig masse i denne halvmørke del af salen.

Derpå kom retten.

Hr. de Larombière, en af overrettens vicepræsidenter, som i dag havde den farlige ære at præsidere, havde lagt sit smalle, blege ansigt i endnu højtideligere folder end ellers, han var ledsaget af de to assessorer, små og rødmossede, den ene mørk, den anden blond. På aktors sæde havde allerede hr. Lehmann taget plads, han var en af de mest bekendte og mest behændige advokater, en elsasser med brede skuldre og listige øjne. Dette viste noksom den vigtighed, man tillagde sagen. Og endelig blev Salvat, ledsaget af trampende gendarmer, ført ind.

Han vakte en så levende nysgerrighed, at alle rejste sig. Han bar endnu kasket og den alt for store frakke, som Victor havde skaffet ham, og det overraskede alle at se dette store, afpillede ansigt, så blidt og sørgmodigt, det tynde gråsprængte, røde hår, de smukke blå øjne med det kærlige, tankefulde blik.

Han kastede et blik ud over tilskuerne, smilede til en eller anden, som han genkendte, måske til Victor, måske til Guillaume. Derpå rørte han sig ikke.

Præsidenten ventede, til der var blevet stilhed, og nu fulgte alle de sædvanlige formaliteter ved ethvert retsmødes begyndelse. Den endeløse oplæsning af anklageakten foretoges af en retsskriver med skingrende stemme.

Der var foregået en forandring med de tilstedeværende, de hørte efter med ligegyldighed og nogen utålmodighed, for i de sidste uger havde aviserne været fulde af denne historie.

Salen var fyldt til sidste plads. Foran skranken var der knap nok plads til vidnerne. I den tætte tilskuermasse sås damernes

lyse dragter og advokaternes sorte kjoler, mens de tre rødklædte dommere næsten skjultes, for deres sæder var så lave, at præsidentens lange ansigt knap nok ragede op over mængden. Mange interesserede sig for juryen – prøvede at læse i disse ansigter, der druknede i skyggen. Andre betragtede ufravendt anklagede, undredes over den ligegyldige træthed, der var fremherskende i hans mine. Det så ud, som gad han næppe svare på de spørgsmål, der med dæmpet stemme henvendtes til ham af hans defensor, en ung, meget lovende advokat, hvis livlige, opvakte ansigt røbede den største iver efter at vinde hæder og ære ved denne lejlighed.

Men allermest opmærksomhed vakte dog et bord, hvorpå man havde fremlagt ting, der skulle støtte anklageakten: murbrokker og stumper fra Duvillards port, en brosten, som eksplosionen havde sprængt – og det allermærkeligste – den lille unge piges hatteæske og i en glaspokal noget hvidt, som kun de nærmeste kunne skelne: en lille, fin hånd, som var revet fra armen, og som man havde opbevaret i spiritus, da man jo umulig her kunne fremlægge det stakkels lemlæstede lig.

Omsider stod Salvat op, forhøret begyndte. Og på ny måtte man lægge mærke til modsætningen mellem de to dele af salen: på den ene side – i mørke med forudfattet mening, påvirket af den rædsel, attentatet havde vakt – sad juryen ventende på at få lov til at udtale dødsdommen – på den anden side i fuldt dagslys, mellem de fire gendarmer – forladt og elendig – stod Salvat, belæsset med al menneskeslægtens brøde. Præsidenten tiltalte ham i en hård og stolt tone. Han var i grunden en hæderlig mand, havde ord for at være streng, men retfærdig, som øvrighedsperson – en af de sidste typer på den gamle

skole, men han forstod ikke nutiden og dens rørelser, sad til doms som det gamle testamentes Jehovah, urokkelig og ufejlbarlig. Og den lille skrøbelighed, den kedsommelige læspen, der efter hans mening alene havde hindret ham i at udvikle sine eminente evner som taler, gjorde ham endnu mere utilgængelig for alle mulige blidere følelser og formildende omstændigheder.

Da han talte med svag kvækkende stemme, sås på tilhørerpladsen spotske smil, som han godt mærkede. Denne stemme skadede den smule majestæt, som endnu hvilede over retten og over forhandlingerne, der skulle dømme et menneske til liv eller død her i den store sal, hvor luften efterhånden blev så ophedet og kvælende, at publikum pustede og viftede sig. Salvat svarede træt og høfligt på de første spørgsmål. Mens præsidenten gjorde sit for at nedværdige ham, bebrejdede ham hans elendige barndom og sørgelige ungdom, med hårdhed omtalte hans huslige forhold, sagde han roligt ja eller nej som en mand, der intet vil skjule, men påtager sig hele ansvaret for sine handlinger. Han havde allerede aflagt en fuldstændig tilståelse – gentog den nu – stilfærdigt og roligt uden at forandre et ord – forklarede, at han med overlæg havde valgt Duvillards hus, for at attentatet skulle få sin rette betydning og ødelægge et af de hjem, der beboedes af en rigmand – en pengemand, hvis formue var erhvervet på forargelig måde, ved tyveri og bedrageri, ved hårdhed mod de små og de undertrykte, mod arbejderne, hvis kone og børn smægtede i sult og i fattigdom. Her blev Salvat lidt livligere, al den lidelse, al den tort han havde båret, steg ham op i det stakkels, skøre, feberhede hoved, hvor han efterhånden havde ophobet en

forvirret masse krav, teorier og desperate ideer om absolut retfærdighed og lykke for alle. Og så viste han sig, som han virkelig var: en sentimental drømmer, der var drevet til fortvivlelse af nød og modgang – ædruelig, stolt og stædig – ville reformere verden efter sin synske logik.

"Men De flygtede jo," kvækkede præsidenten, "sig ikke, at De ofrede Deres liv og at De var rede til at være martyr for Deres sag!"

Det var Salvats sidste, store sorg, at han i Boulogne-skoven havde givet efter for sin forvildelse – han angrede bittert, at han havde løbet som et jaget dyr for sporhunden. Han blev vred:

"Jeg er ikke bange for at dø – det skal jeg nok vise! Hvis alle var lige så modige som jeg, ville jeres rådne samfund i morgen den dag ryge ad helvede til – og så kunne man måske endda blive lykkelig her på Jorden!"

Forhøret trak i langdrag, man snakkede i en uendelighed om bombens sammensætning, meget rigtigt bemærkede præsidenten, at man her stod overfor det eneste uklare punkt i hele sagen.

"De vedbliver altså at påstå, det er dynamit, De har brugt? De skal nu høre erklæringer af folk, der forstår sig på det – og de siger – at det er et andet sprængstof, hvis sammensætning ikke lader sig analysere. Tal derfor ud, siden De roser Dem af Deres sanddruhed."

Pludselig faldt Salvat til ro, svarede kun med enstavelsesord og med stor forsigtighed.

"Hvis De ikke tror mig, må De selv søge at finde sandheden ... jeg har lavet bomben alene, og jeg har allerede over tyve gange

forklaret min fremgangsmåde … De venter da vel ikke at jeg skal komme frem med navne, bringe kammerater i ulykke –"

Og herved blev han. Kun en gang kom han igen i bevægelse, det var da præsidenten talte om det ulykkelige offer, den unge pige, så blid, ung og smuk, som en ond skæbne havde ført til ulykkesstedet, da bomben sprang.

"Det var en af Deres egne, der led en forfærdelig død, en arbejderske, et stakkels barn, som hjalp sin gamle bedstemoder med sin lille fortjeneste!"

Salvats stemme blev kvalt:

"Ja – ja – det er det eneste, som piner mig … min bombe var ikke bestemt for hende – det er sikkert nok, og alle de, der slider og slæber, skal mindes hende, som de mindes mig – vi har begge givet liv og blod for sagen!"

Forhøret blev fortsat under stadig bevægelse blandt tilhørerne. Pierre mærkede, hvor Guillaume sad og skælvede, mens anklagede så stilfærdigt nægtede at give oplysninger om sprængstoffets sammensætning og påtog sig det udelte ansvar for en handling, der sandsynligvis ville koste ham livet. Guillaume vendte sig uvilkårligt om og fik øje på lille Mathis, som stod ubevægelig, støttet på skillerummet med hagen hvilende på hænderne, mens hele hans dybe lidenskab lyste ud af hans ansigt, der var om muligt en skygge blegere end før, og af de sorte øjne, der skød lyn, som ville de opsluge hele forsamlingen i hævnens flammer.

I salen hørtes nu halvhøje udbrud.

"Han er virkelig storartet, den Salvat," erklærede den lille fyrstinde, "hvor han ser god og kærlig ud, det skind! Å – ti stille

– Duthil – sig ikke et ord om ham! De ved, jeg er i hjertet anarkist!"

"Jeg siger jo heller ikke noget om ham!" svarede Duthil muntert, "hvorfor skulle jeg det! ... Vor ven Amadieu der henne har såmænd heller ingen grund til at beklage sig over ham. Denne sag har hævet ham til skyerne! Aldrig er han blevet i den grad omtalt – og det er noget, han kan lide! Nu er han kommet i skuddet, så det kan forslå ... han kan blive til hvad som helst."

Med sin sædvanlige spotske frækhed blandede Massot sig i samtalen:

"Ja, – er det ikke det, jeg altid har sagt! Når anarkiet kommer på tapetet, kommer der liv i kludene! Den bombe har minsandten ordnet flere af vore gode venners højst indviklede forretninger! ... tror De, f.eks. at vor kære principal græder over det lille attentat? Og hvad siger De om den elskelige Sagnier, der breder sig lige bag ved præsidenten, og som passede meget bedre mellem de fire rettens håndhævere end den sølle fyr, der har været en oprørende reklame for hans blad! ... og jeg vil nu aldeles ikke udtale mig om vore politikere – pengemænd, eller alle dem, der fisker i rørte vande ... "

Duthil afbrød ham:

"Hør en gang, kære ven – jeg synes virkelig, De selv har slået mønt af den sag – Deres interview af lille Celine har vist indbragt Dem en klækkelig sum!"

Massot havde nemlig haft den udmærkede idé at opsøge madam Theodore og den lille pige – og så meddelt *Globe* dette besøg med alskens rørende tirader og biomstændigheder; artiklen havde gjort umådelig lykke, Celines udtalelser om faderen havde rørt alle følsomme sjæle til tårer, så at fine damer

var kørt til de to staklers bolig – milde gaver regnede ned over dem, og den sælsomste medfølelse for barnet vaktes hos de samme mennesker, der med rasende heftighed forlangte faderens hoved.

"Jeg beklager mig heller ikke!" svarede journalisten. "Enhver har jo lov at passe sine forretninger og bringe det mest mulige ud af dem!"

I dette øjeblik opdagede Rosemonde, at Pierre og Guillaume sad bag ved hende, og hun blev så overrasket over at se den førstnævnte i jakke, at hun ikke turde tale til dem. Hun bøjede sig hen til Duthil, og meddelte ham velsagtens, hvad hun havde set, for både hun og Massot vendte sig om, men hilste heller ikke på brødrene. Heden blev rent ud utålelig, en dame fik ondt, og atter bragte præsidentens læspen tavshed til vej i den propfulde sal.

Salvat stod nu med nogle papirer i hånden. Med møje fik han forklaret, at han for at fuldstændiggøre sin tilståelse ønskede at oplæse en erklæring, som han havde nedskrevet, og hvori han gjorde rede for de grunde, der havde bevæget ham til at fuldbyrde attentatet. Forbavset og med en fornærmet mine nølede præsidenten med at give den forønskede tilladelse, prøvede at forhindre en sådan oplæsning, men så forstod han, at han ikke burde lukke munden på den anklagede, og med en foragtelig og gnaven håndbevægelse opfordrede han Salvat til at begynde. Og denne gav sig så til at læse, som en skikkelig skoledreng, der gør sig umage med en lektie, stammede nu og da en smule, men lagde dog en sælsomt inderlig betoning i de ord og vendinger, der især tilfredsstillede ham. Det var oprørsskriget, som de fattige og undertrykte så ofte før havde

udstødt – en beretning om al den elendighed, man træffer i den arbejdende klasse, hvor fortjenesten ikke kan skaffe det daglige brød, hvor de hæderligste og bedste dør af sult, mens de privilegerede, de rige, vælter sig i nydelsen, ikke en gang under de elendige de krummer, der falder fra deres overflødigheds gæstebud, og intet vil give tilbage af det, det har stjålet og udpint fra de fattige! Altså måtte man tage det uretmæssigt erhvervede gods fra dem, vække dem af deres selviskhed med skrækindjagende advarsler, med bomber fortælle dem, at nu stod gengældelsens dag for døren. Den elendige Salvat udtalte ordene om retfærdighed og gengældelse med rungende stemme, der fyldte hele salen. Men mest bevæget var han, da han henvendte sig til juryen og sagde, at han havde ofret sit liv, kun ventede dødsdommen fra deres mund, og han sluttede med de profetiske ord, "at andre martyrer ville følge hans eksempel – af hans blod ville der fremstå nye, tapre mænd, nye hævnere, indtil det gamle rådne samfund omsider måtte styrte sammen, for at en ny retfærdighedens og lykkens tidsalder kunne vokse frem af ruinerne."

To gange havde præsidenten, dirrende af utålmodighed, prøvet på at afbryde ham. Men han læste videre med den sære uforstyrrelige ro, man træffer hos synske mennesker – man så, at han samvittighedsfuldt anstrengte sig for at få den rette betoning frem. Det var åbenbart, at han, mens han sad fængslet, ofte havde tænkt på denne oplæsning. – Og da han var færdig, satte han sig ned mellem gendarmerne med strålende øjne og farve i kinderne, hans hele ansigt lyste af glæde.

I salen bredte sig en vis ængstelig og rørt stemning, og for at tilintetgøre virkningen af anklagedes ord, skyndte præsidenten

sig at få vidnerne afhørt. Det var en endeløs række uden særlig interesse, og der kom aldeles intet nyt frem. Man bemærkede fabrikant Grandidiers forstandige erklæring: han havde været nødt til at afskedige Salvat på grund af anarkistisk propaganda. En svoger af anklagede – mekaniker Toussaint – lod også til at være en rigtig brav mand, der uden at komme med udflugter passede på, at hans udsagn skadede den ulykkelige så lidt som muligt. Men forhandlingen mellem kemikerne var især langsommelig – de lærde herrer kunne aldeles ikke komme overens med hensyn til sprængstoffet. – De var enige om, at dynamit kunne det ikke være, men ellers var de kommet til de mærkeligste og mest modsigende resultater. En erklæring fra den store Bertheroy oplæstes derpå – den berømte mand sluttede, at man her stod overfor et ganske nyt stof, et sprængstof, hvis virkninger var aldeles vidunderlige, men om hvis sammensætning han var i uvished. Derefter aflagde politiassistent Dupot og opdagelsesbetjent Mondésir en beretning om jagten i Boulogne-skoven – Mondésir opmuntrede forsamlingen med soldatervittigheder, hvormed hans tale var spækket. Den lille modehandlerindes bedstemoder, som derefter afhørtes, vakte rørelse, tårer og harme: hun var en stakkels affældig gammel kone, som man havde været grusom nok til at stævne, og hun kunne næppe tale for gråd og forfærdelse – forstod knap nok, hvad man forlangte af hende.

Og så kom vidnesbyrdene til fordel for anklagede, en mængde værkførere, kammerater og svende, der erklærede alle som en, at de kendte Salvat som en hæderlig fyr – en flink og ihærdig arbejder, der aldrig drak for meget, elskede sin lille

pige og ikke nogen sinde havde gjort sig skyldig i lavhed eller ondskab af nogen art.

Klokken var allerede fire, da vidneafhøringen sluttedes. I den ophedede sal var luften nu så kvalm, at alle tilhørernes ansigter blussede i febrilsk træthed, mens en rødlig støvtåge formørkede det dæmpede lys fra vinduerne. Damerne viftede sig, mændene tørrede de svedige pander. Men dog lynede alles øjne af lidenskab ved det ophidsende skuespil, en grusom glæde sås i de flestes miner. Og ingen rørte sig af pletten.

"Å," stønnede Rosemonde, "jeg havde dog håbet, jeg kunne få min fem-the hos en af mine veninder! Jeg er ved at dø af sult."

"Vi kommer til at sidde her endnu en to-tre timer," lød Massots trøstende ord. "Desværre tør jeg ikke byde mig til at hente Dem et stykke smørrebrød – man ville ikke lade mig slippe herind igen!"

Duthil havde hvert øjeblik trukket på skulderen, mens Salvat oplæste sin erklæring.

"Å, – hvor det dog er noget barnagtigt tøjeri, han der læser op! Det fæ – der dør for en sådan tåbelighed! Herregud – rige og fattige vil der være, så længe Verden står! ... og lige så sikkert er det, at den fattige altid vil være i den riges sted ... han sidder jo der på anklagebænken ene og alene, fordi han har haft uheld med sig!"

Pierre blev stadig ængsteligere for sin broder, der tavs og stille sad ved hans side. Han tog hans hånd og trykkede den ømt. Så hviskede han:

"Føler du dig ikke vel? Vil du hellere gå?"

Men Guillaume svarede kun med et tavst håndtryk – han blev på sin plads – ville blive til det sidste trods den voksende harme

og fortvivlelse, der bragte hans hjerte til at svulme.

Nu tog aktor – hr. Lehmann – ordet med bred, streng mund. Trods den firskårne skikkelse og det ansigt med de stærkt udpræget jødiske træk var han kendt som en mand, der havde forbindelser i alle politiske partier, og stadig var på de stærkestes side, hvilket forklarede hans hurtige karriere og de gunstbevisninger, som stadig regnede ned over ham. I de allerførste sætninger, han udtalte, gjorde han også hentydning til det nydannede kabinet for at berolige den offentlige mening ved nogle rosende ord om den dygtige mand, der kunne og ville belønne de gode borgere og lade den retfærdige straf ramme forbryderen! Derpå kastede han sig med usædvanlig heftighed over den elendige Salvat, gennemgik hele sagen, fremstillede ham som en bandit, hvis liv havde været en fare for den offentlige sikkerhed – et uhyre, der måtte ende med at begå det laveste af alle attentater. Indbruddet hos fyrstinde de Harn havde til overflod vist, hvad anarkisterne bar i deres skjold, og hvad deres lærdomme måtte føre med sig, når de skulle føres ud i livet … borgernes arner udplyndredes og besudledes indtil disse afskum kunne få nået deres mål: hele samfundets ødelæggelse med bål og brand og blodsudgydelse.

I to stive timer fortsatte han på denne måde, uden at bryde sig om logik og sandhed, idet han kun søgte at skræmme og ophidse tilhørernes indbildningskraft – han benyttede sig af den paniske rædsel, der som en storm var faret hen over byen. Som et blodplettet flag svingede han med det uskyldige offer, på hvis lille, blege hånd han pegede med en bevægelse, der bragte hårene til at rejse sig på hele for samlingen … og han sluttede, som han havde begyndt, med at opmuntre juryen til at

gøre sin pligt og dømme anklagede til døden, nu da man så, at regeringen ikke var til sinds at lade sig skræmme af en flok røveres trusler.

Derpå talte den unge defensor. Han sagde akkurat, hvad han burde sige, med rene og klare ord.

Han tilhørte en anden skole, var meget enkel og rolig, lod sig kun begejstre af ret og sandhed. Forresten behøvede han kun ganske simpelt at fortælle Salvats levnedsløb, fortælle om hans skæbnesvangre og sørgelige barndom, forklare hans sidste fortvivlede gerning gennem alle hans overståede lidelser og krænkelser, gennem alle de tanker, der var spirede frem i hans stakkels drømmefyldte hjerne. Var ikke alle medskyldige i hans brøde? Hvem kunne med sandhed fralægge sig ansvar for dette attentat, som en fattig, forsulten arbejder havde udført, da han kastede bomben ind i det rige, prægtige hjem? I en mands hus, hvis navn for ham betød den uretfærdige fordeling af livets goder, med så megen overdådighed på den ene og så mange forfærdelige savn på den anden side? I vor oprørte tid, mellem så mange brændende spørgsmål, hvis løsning var sat i bero, kan man næppe i retfærdighedens navn udtale dødsdommen, når en mand taber hovedet og i fortvivlelse gør forsøg på at påskynde samfundets fremskridt ved en halsløs gerning, især da ingen af hans samtidige helt kan frigøre sig for at have bidraget til at gøre ham afsindig.

Han udbredte sig over det øjeblik, anklagede havde valgt til at udføre attentatet, talte om alle de skandaler i det offentlige liv, om alle de sammenstyrtninger, der er en uundgåelig ulykke, når et nyt samfund er ved at kæmpe sig frem i en forfærdelig krise, fuld af strid og lidelse. Og han sluttede med indstændigt

at opfordre juryen til menneskelighed, til ikke at lade sig påvirke af opskræmmede lidenskaber, til at bringe fred og ro til stede ved at udtale en mild og vis dom, i stedet for at gøre samfundskrigen evig ved at give de fattige og undertrykte en ny martyr at hævne.

Klokken var seks, da Larombière i blomstrende sprog gav en kortfattet fremstilling af sagen. Man følte i den lille, kvækkende stemmes betoning, at han var rasende.

Så trak retten sig tilbage, den tavse jury fjernede sig for at rådslå, mens anklagede førtes bort.

Fra nu af herskede der blandt tilhørerne en urolig, støjende, spændt forventning. Damer besvimede; en herre, der havde fået ondt i den glødende hede, måtte føres bort. De andre holdt ud, ikke en forlod sin plads.

"Å, nu kan det vel ikke vare længe," sagde Massot. "Alle de edsvorne er kommet her med et "skyldig" i deres lomme. Jeg tog dem på kornet, mens den små advokat sagde dem besked. Man kunne næppe se dem. Skjulte i halvmørket sad de og smånikkede med søvnige miner. Det kunne være morsomt at vide, hvad der gik for sig inde i de hjerner."

"Er De stadig sulten?" spurgte Duthil prinsessen.

"Å, jeg er nær ved at dø ... jeg kan ikke holde det ud, til jeg kommer hjem. De må gå ind med mig et eller andet sted, hvor jeg kan få en kage ... nå, det er ligegyldigt, dette er alt for spændende."

Pierre havde grebet Guillaumes hånd, da han mærkede, hvor febrilsk og fortvivlet han var.

Ingen af dem talte under den usigelige fortvivlelse, som havde grebet dem, og som havde så dybe, så talløse grunde, at

de næppe selv kunne gøre sig rede for dem. Hele den menneskelige elendighed, deres egen elendighed, den kærlighed, det håb, den smerte, under hvilke de led, alt det syntes dem at være til stede her, at gå som suk gennem denne murrende sal, hvor alle sad i dirrende spænding over, at dette skuespil snart skulle sluttes med dødsdommen, der udtaltes af egoisme og fejhed.

Lidt efter lidt var tusmørket faldet på, men man fandt uden tvivl, det var overflødigt at tænde lysekronerne, da dommen snart ville falde. Det flakkende dagskær svandt mere og mere, og skumringen bredte sig som en skygge over den sammenpakkede mængde.

Hist henne bag skranken lignede damerne i deres lyse toiletter blege genfærd med glødende øjne, mens den store mængde advokaters sorte kapper så ud som natlige skygger, der lidt efter lidt fyldte hele rummet. Det mørke Kristusbillede var ikke til at skelne, og kun Republikkens buste steg som et snehvidt dødningehoved frem af halvmørket.

"Nå," sagde Massot, "jeg vidste nok, at det ikke ville vare længe."

Efter næppe et kvarters rådslagning kom juryen virkelig tilbage og gik med faste trin langs med egetræsbænkene.

Retten var atter sat.

En stærk bevægelse gik gennem salen, et angstens pust fyldte den. Nogle rejste sig, andre udstødte uvilkårligt et skrig.

Juryens formand, en svær person med et stort, rødt ansigt, holdt inde et øjeblik, før han tog ordet.

Med høj, lidt skælvende stemme sagde han:

"På ære og samvittighed for Gud og for mennesker er juryens svar dette: spørgsmålet om mord har majoriteten besvaret med *ja*."

Det var næsten blevet helt mørkt, da Salvat atter blev ført ind.

Han stod oprejst over for juryen, der næsten forsvandt i mørket, med ansigtet belyst af det sidste dagskær, der faldt ind gennem ruderne. Selv dommerne blev borte, deres røde kapper syntes sorte.

Hvor var ikke Salvats lyttende skikkelse betagende, mager, indfalden, som han stod med de drømmende øjne, mens sekretæren læste juryens udtalelse op for ham.

Han forstod, da alt atter var stille, at der ikke var tale om formildende omstændigheder. Over hans ansigt, som bevarede sit barnlige udtryk, gik der som et lysglimt.

"Det er altså døden! Tak, mine herrer."

Han vendte sig om mod publikum og søgte, i det stadig voksende mørke, at genfinde sine venners ansigter, og denne gang havde Guillaume en sikker følelse af, at han havde genkendt ham, at han sendte ham en dybtfølt hilsen, al den taknemmelighed, han havde bevaret for ham til gengæld for det stykke brød, han havde givet ham en dag i hans svare nød. Men også Victor Mathis havde han set, for bag Guillaume stod den unge mand, ubevægelig med store, stive øjne og et skrækindjagende udtryk om den smalle, blege mund.

Resten, de sidste spørgsmål, rettens rådslagning, kendelsen, alt tabte sig i den bevægelse, som herskede i salen.

En smule medlidenhed blandede sig ubevidst i den, en slags rædsel midt i den tilfredsstillelse, hvormed dommen var blevet

modtaget.

Salvat havde pludselig rejst sig. Og da betjentene førte ham bort, råbte han med høj stemme, så det rungede gennem salen:

"Leve anarkiet!"

Ingen tog anstød over det.

Publikum strømmede ud med en uhyggelig fornemmelse af kvalme. Det var, som om den umådelige træthed havde afstumpet en hver lidenskab. Skuespillet havde været alt for langt, alt for opslidende. Det gjorde godt på ny at indånde den friske luft og slippe fra dette mareridt.

I forsalen passerede Guillaume og Pierre tæt forbi Duthil og fyrstinden, som general Bozonnet, der talte med Fonsèque, nu standsede. Alle fire talte meget højt, beklagede sig over hede og sult, men var dog til syvende og sidst enige om, at sagen havde været yderst interessant. Og for resten, når enden er god, er al ting godt. Dødsdommen over Salvat var, som Fonsèque sagde, en politisk og social nødvendighed.

På Pont Neuf lænede Guillaume sig et øjeblik ud over brystværnet, mens Pierre stående ved siden af ham også så ned på Seinens grå strøm, som genskinnet fra gaslygterne oplyste.

Et frisk vindpust steg op fra floden. Det var den henrivende tid på døgnet, da natten blidt indhyller Paris, som træt hviler ud efter dagens møje. Og uden at veksle et ord indåndede brødrene lindring og velvære. Pierre følte atter sit sår bløde ved tanken om det løfte, han havde aflagt om på ny at gå op til Montmartre, trods den pinsel, som der ventede ham. Guillaume følte atter den gamle mistanke, uroen over at have set Marie febrilsk og forvandlet under en ny følelse, som hun selv ikke var klar over, skulle da disse to mænd, der tilbad

hinanden, atter rammes af ny lidelser, ny kampe, ny genvordigheder? Deres sjæle blødte under den dybe sorg over menneskene, hvormed dette retfærdighedens dybe skuespil havde fyldt dem, over den ulykkelige, der med sit hoved bødede for alles brøde.

Da de nåede kajen, så Guillaume, at den lille Victor gik alene foran dem. Han standsede ham og spurgte til hans moder.

Men den unge mand hørte ikke på ham. Fra hans smalle læber lød det med en stemme, hård og skærende som en kniv:

"Nå, det er blod, de vil have ... lad dem kun halshugge ham, han skal nok blive hævnet!"

5

Oppe i atelieret, der ellers plejede at være så lyst og muntert, var der kommet mørke dage, som om det store rum var blevet fyldt med sørgmodig tavshed.

De tre store sønner var netop gået ud – Thomas til sit værksted for at arbejde på den lille motor, Francois var næsten altid på normalskolen, optaget af forberedelser til eksamen, Antoine havde noget at bestille hos Jean, hvor han havde den glæde for hver time at se sin lille veninde Lise vågne op til livet. Hos Guillaume var der ikke andre end Bedste, der som sædvanlig sad ved vinduet med sit sytøj. Marie havde nok at gøre rundt om i huset og viste sig næsten kun i atelieret, når Pierre var der.

I denne bedrøvelige tid lagde de alle mærke til den dumpe vrede og fortvivlelse, som Salvats skæbne forårsagede Guillaume.

Da han var kommet tilbage fra retsmødet, havde han i opblussende harme erklæret, at hvis man henrettede denne ulykkelige, var det et socialt mord, en krigserklæring til de lavere klasser, og de havde alle uden indsigelse bøjet sig for dette udbruds smertelige voldsomhed. Man overlod ærbødigt faderen til sine egne tanker, som timer igennem bragte ham til at sidde tavs og bleg med et drømmende blik. Den ovn, hvor ved han foretog sine kemiske eksperimenter, var kold, og fra morgen til aften sad han fordybet i planer og udkast til sin opfindelse, dette ny sprængstof, som han så længe havde drømt om at skænke Frankrig. Men i de endeløse timer, han sådan tilbragte ved sit bord, der var overstrøet med papirer, kunne

han ofte i timevis stirre hen for sig, mens forvirrede tanker myldrede om i hans hoved, med tvivl om opfindelsens anvendelighed og frygt for, at han i stedet for at skaffe fred ville styrte folkene i evindelige og endeløse krige.

Ak, dette store Paris, som han oprigtigt anså for det midtpunkt, hvor fremtiden skulle undfanges, hvilket modbydeligt skue frembød den by ikke nu, så megen dumhed, så megen skamløshed, så megen uretfærdighed! Var denne stad virkelig tilstrækkelig moden til det menneskehedens frelserværk, han ville betro den? Og når han så igen gav sig til at læse eller regne sine formler efter, kunne han ikke mere finde sin gamle beslutning. Kun tanken om hans eget nært forestående giftermål fik ham igen til at optage planen – han syntes, den var for vidt fremskreden til, at han nu kunne gøre en omvæltning i hele sin tilværelse ved at forandre den.

Hans bryllup! Var det ikke tanken om det, der forfulgte Guillaume og forårsagede ham mere uro end hans arbejde som videnskabsmand og hans iver for frigørelsen? Ved siden af alt det, der bevidst optog ham, var der noget, han ikke ret kunne klare, men som pinte ham. Hver dag gentog han for sig selv, at når han var blevet gift med Marie, ville han betro hemmeligheden ved sin opfindelse til krigsministeriet og gøre sin unge kone delagtig i sin hæder.

Ægte Marie! Ægte Marie! Den tanke gjorde ham hver gang febrilsk og opfyldte ham med en sælsom ængstelse.

Når han nu sad tavs og havde mistet sin muntre ligevægt, var det, fordi han følte, at der fra den unge pige udstrålede et helt nyt liv, som han ikke før havde kendt. Hun var ganske sikkert helt forvandlet, han følte, at hun for hver dag gled bort fra ham.

Når Pierre var der, havde han vænnet sig til at iagttage dem. Pierre besøgte dem sjældent, var forlegen og sær, men når han kom, var Marie som et andet menneske, huset syntes besjælet af en ny ånd, og dog skete der intet imellem dem, som ikke var uskyldigt og broderligt, de var to gode kammerater, der kunne passiare sammen uden forlegenhed. Men over deres skikkelser hvilede et lys og en varme, der dem uafvidende virkede som solskin og forårsduft.

Efter nogle dages forløb kunne Guillaume med blødende hjerte ikke tvivle længere. Han havde intet opdaget, men han var overbevist om, at de to børn, som han så faderligt havde kaldt dem, tilbad hinanden.

En formiddag, da han var alene med Bedste, faldt han hen i sine mørke tanker, der var endnu mere pinefulde end sædvanlig. Han betragtede hende nøje, som hun sad der og syede uden briller i hele sin majestætiske ligevægt.

Fra tid til anden så hun på ham, som om hun ventede en betroelse, der stadig udeblev.

"Guillaume," sagde hun endelig, "hvad er der i vejen med dig i den sidste tid? Hvorfor kommer du ikke frem med det, du har at sige mig?"

"Det, jeg har at sige dig?" udbrød Guillaume, idet han vågnede af sine drømmerier.

"Ja, jeg ved jo lige så godt som du selv, hvad det drejer sig om, men jeg ventede, at du ville tale med mig, da du jo nu engang ikke vil gøre noget her uden at rådføre dig med mig."

Han var blevet ganske bleg og kom til at skælve, for han tog altså ikke fejl, da Bedste også vidste det. At tale om det, ville

være at legemliggøre mistanken og at virkeliggøre det, der hidtil kun havde beskæftiget hans tanker.

"Min kære søn, det var uundgåeligt. Lige fra den første dag har jeg forudset det, og når jeg ikke har talt til dig om det, er det, fordi jeg troede, du havde dine egne planer, men da jeg nu ser, hvor du lider, står det mig klart, at jeg har taget fejl."

Og da han blev ved at se på hende betaget og skælvende fortsatte hun:

"Ja, jeg indbildte mig, at du kunne have villet dette, og at du, ved at bringe din broder herhen, ønskede at få vished for Maries kærlighed til dig på anden måde, ønskede at vide, om hun elskede dig anderledes end som en fader ... der var jo grunde nok, aldersforskellen f.eks. Du står ved afslutningen, hun ved begyndelsen af livet ... ikke at tale om dine arbejder, den mission, som jeg altid har drømt om for dig."

Han nærmede sig bønfaldende med foldede hænder og udbrød:

"Ak, Bedste, tal tydeligt, sig mig hvad du mener ... jeg forstår det ikke, mit stakkels hjerte er så forpint, og jeg må vide alt for at kunne handle og tage en beslutning ... jeg elsker og ærer dig som en moder. Jeg kender din store forstand, har altid fulgt dine råd, du har forudset denne frygtelige begivenhed og er ikke skredet ind, skønt du dog vidste, jeg ville tage min død over det ... sig mig dog hvorfor?"

Hun talte i reglen ikke meget. Som uindskrænket herskerinde styrede hun huset uden at aflægge noget regnskab for sine handlinger. Når hun aldrig udtalte alt, hvad hun tænkte eller ville, var det, fordi faderen lige så vel som børnene i deres

overbevisning om hendes ubestridelige klogskab overlod alt fuldstændigt til hende.

"Hvorfor så mange ord?" sagde hun blidt uden at lægge sit arbejde bort, "her taler jo kendsgerningerne … ganske vist har jeg bifaldet dine giftermålsplaner, fordi Marie ved at ægte dig kunne blive her, og desuden var der mange andre grunde, som det er unødvendigt at omtale … men Pierres nærværelse her i huset har forandret alt og bragt alting i en naturlig orden. Er det ikke bedre sådan?"

Han vovede endnu ikke at forstå hende.

"Bedre … når jeg fortvivler og mit liv er lagt øde?"

Da rejste hun sig og gik hen til ham, stiv og stram i sin tarvelige sorte kjole og med sit blege, kloge ansigt.

"Min søn, du ved, at jeg elsker dig og ønsker dig held og lykke. Forleden dag blev du bange, og dette hus var lige ved at springe i luften. I nogle dage har du siddet og ruget over dine planer og udkast, forvirret og rådløs som en mand, der er i tvivl og ikke længere ved, hvad han vil … tro mig, du er på afveje, det er bedre, at Pierre bliver gift med Marie … bedre for de unge og for dig selv."

"For mig – ak … nej, nej! … hvad skal der dog blive af mig!"

"Du vil igen falde til ro, når du har overvejet det. Din rolle er så alvorlig nu, da du skal offentliggøre din store opfindelse. Det forekommer mig, at dit udsyn er blevet usikkert og tåget, og at du måske vil handle galt … jeg føler, at dit liv har et andet, et større mål … bær din smerte som en mand og bliv ved at leve for din idé!"

Idet hun vendte sig for at gå, sagde hun med et moderligt smil, som for at mildne sin hårdhed:

"Du nøder mig til unyttig tale, for jeg er sikker på, at du er for overlegen til ikke i alt dette at gøre, hvad ret er!"

Da Guillaume var blevet alene, faldt han hen i sørgelige betragtninger. Hvad mente hun med sine sparsomme og dunkle ord? Han vidste at hun bedre end nogen forstod, hvad der var godt, naturligt og nødvendigt, men hun fordrede vist alt for meget af ham, hun havde atter vakt hele den ubestemmelige uhygge, der greb ham, når han tænkte på at betro sin hemmelighed til krigsministeren, hvem det så i det givne øjeblik end måtte være. En voksende tvivl betog ham, imens han hørte hendes alvorlige stemme gentage, at der var noget bedre for ham at gøre, et højere mål at stræbe efter! Pludseligt gled Maries billede forbi ham, og hans bedrøvede hjerte sønderreves ved tanken om den opgivelse, bedstemoderen forlangte af ham. Ikke mere have hende hos sig, give hende til en anden, nej, nej, det oversteg et menneskes kræfter! Aldrig kunne han være heltemodig og opofrende nok til at opgive sin sidste kærlighed, sin sidste drøm om livslykke!

I to dage kæmpede han en frygtelig kamp, hvori han gennemlevede de seks år, den unge pige allerede havde boet hos ham i det lille, lykkelige hjem. Først havde hun været som hans adoptivdatter, og senere, da tanken om et ægteskab mellem dem var opstået, var hun gået ind på det med rolig tilfredshed i det håb, at denne forening ville være en lykke for ham og hans omgivelser. Når han før havde nægtet at gifte sig igen, var det af frygt for at påtvinge sine børn en fremmed moder, og han gav kun efter for tillokkelsen ved endnu engang at elske og ikke at leve alene, fordi han ved selve sin arne fandt denne ungdoms blomst, denne veninde, der trods den store aldersforskel på en

så fornuftig måde samtykkede i at ægte ham. Derpå var der gået måneder, alvorlige begivenheder havde nødt dem til at opsætte brylluppet, uden at han havde lidt særligt ved det. Visheden om, at hun ventede på ham, havde været ham nok; han havde i sit lange og arbejdsomme liv lært tålmodighed. Men nu, da han skulle miste hende, blødte hans hjerte, der ellers var så roligt. Aldrig havde han tænkt sig, at han var bundet med så stærke bånd, og at de holdt ham så fast. Det var denne halvtredsårige mands sidste kærlighed, den sidste kvinde, han attråede, som nu skulle rives fra ham, en kvinde, han attråede så meget heftigere, som hun var selve ungdommen, hvis duft han aldrig mere skulle indånde, og hvis pust han aldrig mere ville få at føle, hvis han mistede hende!

Heftigt begær blandet med vrede blussede op i ham, og hans pine forøgedes yderligere ved tanken om, at man fordrede, han skulle give afkald på hende.

En nat pintes han især.

For ikke at vække nogen i huset, kvalte han sin jammer i hovedpuden. Det hele var jo i og for sig ganske simpelt: Marie havde givet ham sit ord, og han ville ikke slippe hende. Han havde hendes løfte, og han kunne nøde hende til at holde det, dermed var sagen klar. Så tilhørte hun da ham, uden at nogen anden kunne tænke på at stjæle hende. Men pludselig dukkede billedet af denne anden op – det var hans egen broder, som han af kærlighed næsten havde tvunget ind i sin familie. Men nu pintes han for meget. Han kunne jo jage denne broder bort, og han blev grebet af et sådant raseri imod Pierre, at han var ved at blive afsindig.

Hans broder, hans lille broder! Han kunne altså ikke længere elske ham, de skulle for fremtiden forbitre hinanden livet ved had og ufred!

Hele timer lå han hen i vildelse, grundende på, hvordan han kunne skaffe sig af med Pierre, så at han kunne blive skånet for den forfærdelige sorg og elendighed, der truede ham. Nu og da, midt i fortvivlelsen, undredes han selv over sin heftighed, kunne knap fatte, at det var ham, den lærde mand med det klare hoved, der sådan gik fra sans og samling.

Men stormen brusede og susede heller ikke i hans hoved, det var hans ømme barnehjerte, den ubarmhjertigt hærgede, den rasede i den lille krog, hvor kærligheden og drømmen endnu var til huse i denne ædle mands sjæl, trods al logik, trods al tro på kendsgerningernes enevældige magt. Selve hans geni var jo skabt af denne dobbelthed. Bag kemikeren stod en mand, der drømte om samfundsreformer, en sjæl, der tørstede efter retfærdighed, et hjerte, der bankede i uendelig trang til kærlighed.

Og hans lidenskab tog ganske magten fra ham, han græd over Marie, som han ville have grædt over at opgive sin skønne drøm: drømmen om at se *krigen* dræbt af selve *krigen* – den frelse for menneskeheden, der nu i over ti år havde været hans store mål.

Men omsider blev han så træt, at han faldt til ro.

Han skammede sig over at hengive sig til fortvivlelse, når han måske slet ikke behøvede at sørge. Han var jo endnu ikke sikker på, at Marie elskede Pierre. Han måtte da først udspørge hende, og han kendte tilstrækkelig hendes sanddru natur til at være sikker på hendes oprigtighed. Var dette ikke den eneste

løsning, der var dem værdig? En åbenhjertig forklaring, efter hvilken han kunne tage sin bestemmelse.

Om morgenen stod han op, træt og mat, men rolig i sit sind, som om al ting havde ordnet sig i hans oprørte sjæl under de få timers søvn der var fulgt efter den svare strid.

Den morgen var Marie netop i usædvanlig godt humør, dagen forud havde hun været på en lang tur med Pierre og Antoine. De havde været ved Montmorency ad frygtelige veje, og var vendt hjem henrykte og udasede.

Guillaume så hende nynnende og med opsmøgede ærmer komme ud af vaskehuset, hvor hun havde haft meget travlt med en storvask.

Han kaldte på hende.

"Ville du tale med mig, kære ven?"

"Ja, mit barn, jeg har meget alvorlige ting at afgøre med dig."

Hun forstod, at det drejede sig om brylluppet og blev straks alvorlig. Hun havde givet Guillaume sit ja, fordi hun syntes, det var såre fornuftigt at ægte ham, og hun var en forstandig pige, der ikke var uvidende om de pligter, hun herved påtog sig. Ganske vist var hendes brudgom en snes år ældre end hun, men det så man jo ikke så sjældent, og den slags ægteskaber var i almindelighed lykkelige.

Hun nærede ikke kærlighed til nogen anden, altså kunne hun godt gifte sig med sin velgører, og hun samtykkede i at blive hans hustru i erindring om alt, hvad han havde gjort for hende – i sådan glæde over at kunne vise ham sin taknemlighed, at hun troede, hun elskede ham.

Alle var så glade omkring hende, alle imødeså med længsel den dag, der skulle knytte hende til hjemmet med uopløselige

bånd. Hendes virksomhed, hendes glade livsmod havde formelig beruset hende. Hun frydede sig over at kunne gøre alle dem, hun så inderlig holdt af, glade og lykkelige.

"Men hvad er der i vejen?" spurgte hun en smule ængstelig. "Der er da ikke sket noget, som gør dig bedrøvet?"

"Nej, vist ej – men der er noget, jeg endelig må tale med dig om."

Han gik med hende hen under de to store blommetræer, hvor en gammel bænk endnu stod støttet op mod syrenbusken. Og ved deres fødder bredte den endeløse, uhyre store by sig ud med sine tage, den så fin og frisk ud i morgensolens stråler.

Begge tog plads.

Men da Guillaume skulle tale, skulle spørge hende ud, blev han grebet af den pinligste forlegenhed. Hans stakkels sønderrevne hjerte bankede i dump fortvivlelse over at have hende der, lige ved siden af sig, så ung, så sød, med det alvorligt lyttende ansigt og de runde, bare arme.

"Nu nærmer dagen sig," begyndte han endelig, "vor bryllupsdag, mener jeg."

Ved disse ord blev Marie en smule bleg, og en gysen for gennem Guillaume, der så, at indtrykket var aldeles uvilkårligt og ubevidst. Kom der ikke også en sørgmodig trækning ved munden, og tilsløredes ikke det åbne, sanddru blik af en skygge?

"Å, vi har da endnu tiden for os."

Langsomt, med kærlig betoning fortsatte han:

"Ja vist, men vi må dog nu begynde med at få vore papirer bragt i orden, formaliteterne fuldbyrdede. Der er en del

kedsommelige sager, som jeg gerne straks ville have afgjort med dig – så er de ude af verden."

Og med blid, dæmpet stemme blev han ved at tale om, hvad der skulle gøres. Hans blik hvilede ufravendt på hende, som om han i hendes ansigt ville læse hver en sindsrørelse, tanken om det sig nærmende bryllup måtte vække i hendes sjæl.

Hun blev tavs, en næsten unaturlig ro udbredte sig over hendes træk, hænderne lå foldede i skødet, og hendes holdning viste hverken glæde eller smerte. Dog var der noget træt, passivt og lydigt ved hende, der foruroligede Guillaume.

"Min kære Marie, du tier, er du misfornøjet med noget af det, jeg her har meddelt dig?"

"Jeg – misfornøjet – aldeles ikke!"

"Du ved, at du med mig kan tale rent ud. Vi kan jo godt vente lidt endnu, hvis du af en eller anden grund skulle ønske vort bryllup opsat."

"Kære ven, jeg har intet sådant ønske. Hvorfor skulle vi opsætte det, jeg har jo en gang for alle lagt sagen i din hånd – du må gøre det, der passer dig."

Der herskede et øjebliks tavshed. Hun havde mødt hans blik fast og ærligt, men en let skælven sås om munden, hendes ellers så glade ansigt tilsløredes af en uvilkårlig, ubevidst sørgmodighed, der drog som en sky henover en klar sø.

I gamle dage ville hun vist have danset og sunget, når Guillaume havde anmodet hende om at bestemme bryllupsdagen.

Så tog han endelig mod til sig, og sagde med en stemme, der rystede, så besværligt var det ham at få ordene frem:

"Min kære, lille Marie, tilgiv mig det spørgsmål, jeg nu vil stille dig ... det er endnu tid at tage dit ord tilbage. – Er du ganske sikker på, at du elsker mig?"

Hun så på ham med den dybeste forbavselse, hun fattede ikke, hvor han ville hen. Og da hun nølede, fortsatte han:

"Ransag dit hjerte, mit kære barn – er du vis på, at det er mig – din gamle ven – og ikke en anden du elsker?"

"Jeg – elske en anden ... hvorfor spørger du mig om det? Hvad har jeg gjort, siden du taler sådan til mig?"

Og hun var virkelig oprørt over dette spørgsmål, hun så på ham med de klare øjne, der lynede af harme og oprigtighed.

"Ja, jeg må tale ud, det er min pligt og skyldighed, for det er jo både din og min og de andres lykke, som her står på spil ... jeg beder dig altså endnu en gang ransage dit hjerte, Marie. Du elsker jo Pierre – ikke sandt – det er min broder, du elsker?"

Sindsbevægelsen kvalte næsten Guillaumes stemme.

"Jeg elsker Pierre – jeg – jeg ... ja vist elsker jeg ham, som jeg elsker Jer alle, for nu hører han jo os til, han er med i vor tilværelse, tager del i vor sorg og vor glæde ... jeg er glad, når han er her, og jeg ville kun ønske, vi altid havde ham. Jeg er henrykt over at høre ham, se ham, gå ud med ham. For nogen tid siden var jeg så bedrøvet, fordi det forekom mig, at han atter henfaldt i sine mørke tanker – men det var da ikke mere end rimeligt, vel? Jeg er vis på, at jeg aldrig har gjort eller sagt noget, som kunne være dig imod, og jeg begriber ikke, hvordan min hengivenhed for Pierre kan have nogen som helst indflydelse på vort giftermål?"

Disse ord, der efter hendes mening skulle berolige Guillaume, havde netop den virkning, at de kastede lys over

hele forholdet. Han så med dyb smerte, hvordan hun havde det. Netop den heftighed, hvor med hun forsikrede ham om sin søsterlige hengivenhed for Pierre, viste, at bedstemoder havde set rigtigt, og at hans ængstelse var begrundet.

"Men, mit stakkels, stakkels barn – du røber dig, uden at ane det ... det er jo tydeligt nok, at du elsker min broder – ikke mig!"

Han havde grebet hendes hænder og trykkede dem med fortvivlet kærlighed, som ville han hermed tvinge hende til at forstå sig selv og sine følelser. Og hun vedblev at stride imod, den ømmeste, sørgeligste kamp forefaldt nu mellem disse to – han ville have hende til at se klart på kendsgerningen, mens hun hårdnakket holdt øjnene lukkede. Forgæves mindede han hende om alt, hvad der var sket lige siden første gang, Pierre besøgte dem – han forklarede hende, hvad der var foregået med hende – talte om den sælsomme uvilje og den heftige nysgerrighed, denne underlige unge mand havde vakt i hendes sjæl – sagde hende, hvad den betød, den ømme medfølelse, hun havde vist ved at se ham så ulykkelig, og forklarede hende, at hendes glæde over hans helbredelse ved hende havde sit udspring i en følelse, der var meget dybere end søsterlig hengivenhed. De var unge begge to – og naturen havde gjort resten! Men med hvert af hans ord, ved hvert et bevis, han fremførte, steg hendes bevægelse, så at hun til sidst sad ganske stille, rystende over hele legemet, men stadig nægtende det, Guillaume kaldte en uigendrivelig kendsgerning.

"Nej – nej ... jeg elsker ham ikke! ... hvis dette virkelig var kærlighed, måtte jeg jo selv vide det – og så ville jeg sige det til dig ... for du kender mig da nok til at vide, at jeg aldrig ville lyve for dig!"

Han var grusom nok til at trænge ind på hende – som en heltemodig sårlæge, der ikke gyser tilbage for at skære dybt ind i kødet – og denne gang var det snarere i sit eget, end i andres – for at få sandheden bragt for dagen og frelse dem, han elskede så inderligt! –

"Marie, jeg gentager, at det slet ikke er mig, du elsker! Du holder meget af mig, det er ærbødighed og taknemmelighed du føler for mig – en datters ømme hengivenhed! Husker du dine følelser, da vi besluttede at blive mand og hustru? Den dag elskede du ingen anden, som en fornuftig pige gav du mig dit ja – du var sikker på, at jeg ville gøre dig lykkelig, og du indså, at vor forening var både fornuftig og heldig for hele hjemmet ... og så kom min broder – han vakte din kærlighed – det var jo så naturligt – og det er ham, du elsker, som man skal elske den mand, hvis hustru man ønsker at blive!"

Aldeles forfærdet over det lys, hans ord kastede over hendes hjerte og dets følelser, sad Marie der – hun forstod, at han havde ret, men endnu ville hun ikke indrømme det.

"Hvorfor strider du imod, mit barn! Sandheden må frem – og jeg gør dig jo ingen bebrejdelser, jeg bærer skylden for det hele – gamle tåbe, som jeg er! Hvad der skulle ske – er sket – det er vel sagtens også det bedste for os alle ... men jeg måtte høre sandheden af din egen mund for at tage den beslutning, der passer for en ærlig mand!"

Og så var hun besejret – tårerne strømmede ned over hendes kinder. Det var hende, som havde han revet et bind fra hendes øjne, og som om sandheden rent blændede og overvældede hende. Hun var knust under dens vægt!

"Ak, – hvor kunne du dog sådan trænge ind på mig – hvor kunne du få mig til at sige dette! Jeg sværger dig, at jeg ikke havde nogen anelse om, at jeg elskede Pierre sådan, som du her siger! Det er dig, der har vist mig, hvad kærlighed er, dig, der har bragt denne ild til at slå ud i lyse luer! ... ak jo – det er sandt! ... jeg elsker ham – og nu er vi alle sammen forfærdelig ulykkelige – og det er din skyld – hvor kunne du være så slem imod os!"

Hun hulkede højt, trak sine hænder fra ham med pludselig vågnende blufærdighed. Men han lagde mærke til, at hun ikke rødmede – blodet steg ikke op i hendes kinder, for hendes jomfruelige hæderlighed følte sig ikke skyldig – hun var sig bevidst, at hun ikke havde været falsk mod nogen – det var ham, der havde afsløret og åbenbaret hendes kærlighed for hende. De så på hinanden med tåreblændede øjne. Hun sad ved siden af ham, så frisk og sund, barmen hævedes og sænkedes af dybe suk – hjertet bankede, som ville det sprænge hendes bryst – han var stærk og kraftig med det tætte hvide hår og det mørke overskæg, der trods årene gav ham et ungdommeligt udseende – og nu var alting forbi mellem dem – hele deres tilværelse var forvandlet – det uoprettelige var gået hen over dem!

Stille og roligt sagde han så:

"Marie – du elsker mig ikke – jeg løser dig fra dit ord!"

Men hun rystede på hovedet:

"Aldrig tager jeg mit løfte tilbage, for jeg har givet dig det med fuldt overlæg – med glæde – min hengivenhed og min beundring for dig kan intet forandre!"

Han lod sig ikke rokke – og med en stemme, der efterhånden blev fastere sagde han:

"Du elsker Pierre – altså gifter du dig med ham, ikke med mig!"

"Nej – dig tilhører jeg – en time kan ikke løse de bånd, der i så mange år har knyttet os to sammen ... hør dog på mig – jeg sværger, at jeg i morges ikke anede, at jeg elskede Pierre, selv om det nu står mig klart! Og lad nu alt blive ved det gamle, pin mig ikke mere, jeg kan ikke holde det ud."

Med en let gysen og et blik på de bare arme trak hun hastigt ærmerne helt ned over hænderne, som ville hun skjule sig i sin sorg og elendighed, så rejste hun sig og gik uden at sige mere ind i huset.

Guillaume blev siddende under træerne og så ud over Paris, den umådelig store stad, der i morgensolens gyldne stråler lå som en yndig drømmenes by i et fint tågeslør. En forfærdelig vægt tyngede på ham – det var ham, som kunne han aldrig komme op fra denne bænk mere. Og det eneste, han huskede af denne pinefulde samtale var Maries ord: at hun i morges ikke havde nogen anelse om sin kærlighed til Pierre. Hun vidste intet og det var ham selv, der havde tvunget hende til forståelse, det var ham, der havde plantet denne følelse i hendes hjerte – der sagtens havde øget dens styrke, idet han havde åbnet hendes øjne! Hvilken sorg og kvide – selv at skulle skabe den fortvivlelse, under hvilken man knuses! Nu stod det ham klart, at han havde dræbt sit eget følelsesliv – den sidste kærlighed, han kunne vente. Og hele hans væsen våndede sig i tilintetgørelsens smerte. Men midt i denne ulykke, midt i al denne tomhed og opgivelse følte han dog en lutret glæde over at have bragt sandheden for lyset. – Det var ham en grusom trøst, en trøst som kun er til for tapre sjæle, der af denne følelse øser

en art stolt tilfredsstillelse og kraft til at bære hovedet højt under de tungeste tilskikkelser.

Fra dette øjeblik tænkte han kun på at bringe ofret helt og fuldt ud. De to børn skulle giftes – det var det eneste rigtige – det var det eneste middel til at sikre hjemmets lykke og fred! Og da hans oprørske hjerte endnu våndede sig og stred imod, lagde han de kraftige hænder på brystet for at dæmpe dets pinefulde banken!

Næste dag – ikke i den lille have – men i det rummelige arbejdsværelse – kom det til en afgørende forklaring mellem Pierre og Guillaume. Også der kunne man se ud over Paris' kæmpemæssige synskreds, ud over den arbejdende og travle menneskemasse, den uhyre perse, hvor fremtidens vin stod i fuld gæring. Guillaume havde maget det sådan, at han blev alene med broderen, og så såre denne trådte ind, gik han lige løs på sagen, uden noget af de omsvøb, han havde anvendt overfor Marie.

"Pierre – har du intet at sige mig? Hvorfor betror du dig ikke til mig?"

Pierre forstod øjeblikkelig, hvad broderen mente, og kom til at skælve så heftigt, at han ikke kunne finde ord, men ved sin forstyrrede og bedende mine røbede sin sjælstilstand.

"Du elsker jo Marie – hvorfor har du ikke åbent og ærligt talt med mig om din kærlighed?"

Nu havde den unge mand fattet sig så meget, at han kunne svare, og han sagde med en stemme, der dirrede af sindsbevægelse:

"Ja – det er sandt, – jeg elsker hende, og jeg følte så godt, at jeg ikke kunne skjule dette, at du selv måtte lægge mærke til ...

men jeg behøvede intet at betro dig, jeg var sikker på mig selv – jeg ville være flygtet langt bort herfra, før et eneste ord var kommet over mine læber! I min ensomhed derhjemme har jeg lidt helvedeskvaler – ak, du aner ikke, hvad jeg har gennemgået – og jeg synes, det er grusomt af dig at tale til mig om min elendighed – for nu må jeg altså skilles fra jer! ... jeg har tit nok besluttet aldrig at vende tilbage til dette hus, og når jeg alligevel kom, var det ganske vist af svaghed, men også af kærlighed til jer alle sammen! ... hvorfor skulle jeg ikke unde mig selv den fattige glæde? Marie truedes ikke af nogen fare ved min nærværelse – hun elsker mig jo ikke!"

Med fast stemme lød det fra Guillaume:

"Marie elsker dig – jeg har talt med hende i går – hun har tilstået sin kærlighed!"

Forfærdet greb Pierre ham om armen, og så ham ind i øjnene.

"Ak – broder, broder, hvad siger du der! Hvorfor udtaler du ord, der vil bringe ulykke over os alle? ... jeg får mere sorg end glæde af denne kærlighed. Den stod for mig som en drøm, der aldrig kunne virkeliggøres – for jeg vil ikke volde dig smerte ... hun er din! Hun er mig hellig som en kær søster. Hvis der ikke står andet imellem jer end min galskab – da skal jeg nok vide at besejre den – den går vel nok over!"

"Marie elsker dig," gentog Guillaume blidt og stædigt. "Jeg gør dig ingen bebrejdelse, jeg ved så godt, at du har kæmpet en hård kamp – jeg ved, du ikke har røbet dine følelser for hende hverken med ord eller miner ... i går anede hun selv ikke, at hun holdt af dig på den måde – og jeg har måttet åbne hendes øjne.

Jeg er ikke vred – det er kun en kendsgerning, som ikke kan omgås. Hun elsker dig!"

Denne gang slog Pierre ud med hånden og i hans ansigt viste sig et udtryk både af rædsel og henrykkelse, som om der fra himlen faldt en vidunderlig gave – en gave, han længe havde ønsket, men som alligevel ganske overvældede ham.

"Ja – så er alt forbi! Lad mig for sidste gang trykke dig i mine arme – for vi må jo skilles for bestandig!"

"Skilles? Hvorfor! ... du skal naturligvis blive hos os. Dette er jo den simpleste sag af verden! Du elsker Marie – hun elsker dig – og du skal have hende!"

Pierre udstødte et skrig, løftede armene og så på broderen – fuld af forfærdelse og glæde.

"Du giver mig Marie! Du! ... du, som i måneder har gået og længtes efter hende ... du, som tilbeder hende! Ak, nej – nej, dette kan jeg ikke tåle – du knuser mig, du slår mig med rædsel! Det er mig, som rev du dit hjerte ud for min skyld, dit blødende hjerte ... nej – nej – et sådant offer kan jeg ikke tage imod."

"Men jeg siger dig jo, at Marie for mig kun føler hengivenhed og taknemmelighed – det er dig, hun elsker – du kan da umuligt mene, at jeg skulle misbruge det løfte, hun har givet mig, du kan da ikke tro, jeg ville ægte hende, når jeg ikke kunne få hende helt og fuldt ud? Og hvad betyder det også, at jeg giver dig hende? Det er jo hende selv, der har fattet kærlighed til dig – hvor kan så jeg forhindre hende i at blive din?"

"Nej – nej – jeg kan ikke tage imod dette offer – aldrig kan jeg tænke på at volde dig en sådan smerte! – Lad mig trykke dig endnu en gang til mit bryst, før jeg forlader dig!"

Så greb Guillaume ham og tvang ham til at sætte sig ned på en gammel sofa, der stod ved vinduet. Han tog plads ved siden af broderen, skændte på ham, gjorde sig vred, mens et smertefuldt smil dirrede på det ædle, mandige ansigt.

"Hør nu på mig, min lille Pierre – vi skal vel ikke komme op at slås om den ting! Og du vil da ikke nøde mig til at binde dig for at få dig til at blive her? ... jeg plejer at vide, hvad jeg har at gøre – ikke sandt? Og jeg har tænkt over det hele, før jeg talte med dig. Det kunne aldrig falde mig ind at sige, jeg er glad over dette. Nej – i starten troede jeg, at jeg skulle dø af sorg – jeg ønskede, du var hundrede mile borte herfra! ... men senere hen ... har jeg måttet bøje mig for den sunde fornufts bud, og nu indser jeg, at tingene egentlig har ordnet sig på allerbedste måde – alting går jo her efter naturens orden."

Pierre gjorde ikke længere modstand – han havde skjult sit ansigt i hænderne og græd stille.

"Broder – min egen kære lille Pierre, græd ikke over mig – eller over dig selv! ... har du glemt, de fredelige, lykkelige dage i det gamle hjem – derude i Neuilly – hvor vi fandt hinanden efter den lange adskillelse? Al vor gamle kærlighed blomstrede op i os, og vi kunne sidde i timevis, hånd i hånd – fordybede i blide barndomsminder. Husker du den aften, da du skriftede for mig, da du betroede mig din fortvivlede tilstand, da du viste mig dit stakkels vantro, forpinte, knuste hjerte, der var ved at synke hen i fortvivlelsens tilintetgørelse? Den gang havde jeg kun en tanke, redde dig – helbrede dig! Og jeg rådede dig til at arbejde, til at elske – til at tro på livet – for jeg var vis på, at kun livet kunne gengive dig sundhed på sjæl og legeme – skaffe dig fred! ... derfor var det, jeg tog dig hjem til mig. – Du stred imod,

og det var atter mig, der hentede dig tilbage. Du vågnede op til arbejde, du blev atter en mand – og jeg var så glad, så lykkelig over, at du blev roligere. Jeg ville have givet mit liv for at se dig genvinde dine kræfter, se dig ganske helbredet. Og nu – nu er det sket – jeg har givet dig alt, siden du ikke kan leve uden Marie – og siden hun alene kan frelse dig!"

Og da Pierre atter ville modsige ham, blev han ved:

"Sig nu ikke nej! Du ved lige så godt som jeg, at hun kun fuldender det værk, jeg har begyndt – men det er også sandt, at hele mit arbejde uden hende vil være forgæves. Hvis du ikke får hende, falder du på ny tilbage i fortvivlelse, i benægtelse, i sorg over et forspildt liv! Skulle jeg – der elsker dig så højt, der så inderligt har ønsket at frelse dig, nu nægte dig det, der er dig vigtigere end alt! Jeg elsker jer begge nok til at ønske, I skal tilhøre hinanden ... det er jo kærlighed, lille Pierre, at give en anden kærlighedens gave? ... og desuden – naturen – den gode Moder Natur ved nok, hvad hun gør! ... det er meget muligt, at jeg kun var blevet en tarvelig mand for hende – jeg gør sagtens bedst i at blive ved mine arbejder, studere videre, passe min dont som videnskabsmand ... hvor imod du er ung – du er fremtiden – barnet – en lykkelig frugtbar tilværelse!"

Pierre rystede af bevægelse – atter blev han grebet af sin gamle rædsel, sin gamle ængstelse! ... var han en mand – havde hans liv som præst ikke for altid udelukket ham fra de levendes samfund?

"En frugtbar, en lykkelig tilværelse," gentog han med dæmpet stemme, "er jeg værdig til det? Kan og tør jeg indlade mig på at leve? ... ak, – du kan ikke forestille dig, hvor angst jeg er ved tanken om, at jeg måske slet ikke fortjener dette elskelige,

yndige væsen, den kongelige gave, du i usigelig ædelmodighed vil skænke mig elendige! Du er meget mere værd end jeg, du står så uendelig højt over mig med dit store hjerte og din klare vidtskuende forstand. – Du, der vist i grunden er meget yngre og meget kraftigere end jeg! … det er endnu tid, broder – behold hende – du vil måske gøre hende meget lykkeligere med din storslåede, uegennyttige kærlighed … betænk dig – jeg vakler – jeg tvivler … hendes lykke er jo dog vigtigere end alt andet! … Hun skal tilhøre den, der bedst formår at elske hende!"

En ubeskrivelig bevægelse greb disse to mænd. Guillaume lyttede åndeløs til disse afbrudte sætninger, til de modløse ord, der røbede en kærlighed, som skælvede og hævede i tvivl og ængstelse – og hans vilje vaklede et øjeblik. Hans hjerte blev sønderrevet og i dette overmål af smerte trængte en fortvivlet klage over hans læber – han stønnede:

"Ak – ak Marie, som jeg elsker så højt – som jeg ville have gjort så lykkelig!"

Pierre fo'r op og råbte som forvildet:

"Der kan du selv se! Du tilbeder hende – din kærlighed er alt for stor – du kan ikke slippe hende. Lad mig komme bort – lad os skilles!"

Men Guillaume holdt ham atter fast, knugede ham til sit bryst i et lidenskabeligt favntag, der i opgivelsens smerte blev endnu heftigere.

"Bliv! … det var ikke mig, der jamrede sådan! Det var den anden, den, der skal dø – der allerede er død – jeg sværger dig ved vor moders, ved vor faders minde, at ofret er bragt – nu kan jeg kun lide, hvis du og hun afslår at tage imod lykken af min hånd!"

Og de to mænd faldt grædende i hinandens arme – Guillaume knugede den lille broder til sit brede bryst! De havde før omfavnet hinanden, men aldrig som nu var deres hjerter smeltet sammen i uendelig broderømhed. Den ældste skænkede sit liv til den yngste, og denne gav ham til gengæld sin sjæls reneste, bedste og varmeste følelser. Denne stund forekom begge vidunderlig skøn. Alverdens elendighed, al smerte var forsvundet, alt var glemt, uden deres grænseløse kærlighed, den, der vakte kærlighed over alt, som solen og lyset, der bringer blomsterne til at spire frem. Og dette øjeblik trøstede dem for alle de tårer, de havde grædt, for alle dem, de ville komme til at udgyde, mens Paris i sin storhed arbejdede på den ukendte fremtid med en kæmpemæssig dampkedels brummen og brusen.

I dette øjeblik kom Marie ind. Og alting gik såre naturligt og stille. Guillaume løsnede broderens favntag, førte ham hen til hende og lagde deres hænder i hinanden. Straks stred hun imod, rystede på hovedet – ville ikke tage sit ord tilbage. Men hvad var her at gøre – hvad skulle hun sige til disse to, som hun nys så i den kærligste, ømmeste omfavnelse? – Deres tårer, deres broderkærlighed var jo stærkere end alle de beviser, end det forsvar, hun havde på rede hånd! … hun følte end ikke i denne vigtige stund spor af forlegenhed, det var, som havde hun for længe siden talt ud med Pierre – forklaret ham alting – som var de enige om at modtage den kærligheds gave, Guillaumes heltemodige hjerte ville skænke dem. Det storslåede i hans opførsel rev dem med – og dette usædvanlige optrin forekom denne såre naturligt. Men dog kunne hun ikke

finde ord – hun vovede ikke at svare – så fra den ene til den anden med de store klare øjne, der også fyldtes med tårer.

Det var Guillaume, der – grebet af en indskydelse – løb hen til den lille trappe og kaldte:

"Bedstemoder, bedstemoder – skynd dig herned – vi må endelig tale med dig!"

Og da hun stod der i den sorte dragt, smal og bleg med den vise dronningemine og det myndige blik, råbte han:

"Sig dog til disse børn, at de gør bedst i at gifte sig med hinanden! Sig dem, at vi to allerede har overvejet denne sag, og at det er dit råd, din vilje, de her adlyder!"

Roligt og stille nikkede hun med hovedet.

"Ja – Guillaume har ret, – det er det bedste og det fornuftigste, I kan gøre!"

Så kastede Marie sig i Pierres arme. Hun gav efter for den magt i livet, som nu var i færd med at forvandle hele hendes tilværelse. Guillaume ville straks have bryllupsdagen fastslået og et par værelser oven på indrettet til det unge par. Men Pierre blev grebet af nye ængstelser, så på broderen og talte om at rejse, da han var bange for, at deres nærværelse her i huset skulle pine ham:

"Nej, nej," sagde Guillaume, "jeg vil beholde jer her. Når jeg holder jeres bryllup, er det for at have jer her begge to ... bryd jer ikke om mig. Jeg har arbejde nok! Og jeg skal arbejde!"

Da Thomas og Francois om aftenen erfarede nyheden, syntes de ikke at blive videre overraskede. De havde uden tvivl været forberedt på denne løsning. De bøjede sig, tillod sig ingen bemærkninger, siden deres fader selv havde meddelt dem sin beslutning på sin sædvanlige stille og rolige måde. Kun Antoine,

der selv kendte kærlighedens magt, så med tvivlende angstfulde øjne på faderen, der havde mod til således selv at sønderrive sit hjerte. Ville han virkelig ikke dø ved at bringe et sådant offer? Han kyssede ham lidenskabeligt, og de to ældre brødre faldt ham nu også om halsen. Med tårefyldte øjne kom han til at smile under sine tre store sønners kærtegn. Efter den sejr, han havde vundet, efter den frygtelige smerte, han havde gennemgået, kunne intet være ham sødere end dette.

Men endnu en sindsbevægelse ventede ham samme aften.

Da dagen var ved at svinde, og han havde sat sig foran vinduet, bøjet over det store bord, for at ordne sine papirer og planer, så han til sin overraskelse sin lærer og ven Bertheroy træde ind.

Af og til, med lange mellemrum, kom den berømte kemiker sådan og besøgte Guillaume, som satte stor pris på den ære, der vistes ham ved et besøg af den 70-årige mand, og det så meget mere, som det var sin sag for denne højtstillede olding at indlade sig på at besøge en mand med Guillaumes ultra-radikale anskuelser.

Denne gang anede det ham dog straks, at det var nysgerrighed, der førte Bertheroy dertil.

Derfor følte han sig også forlegen, turde ikke samle papirerne og planerne, der lå spredt ud over bordet.

"Vær ikke bange, kære ven, jeg kommer sandelig ikke for at røve Deres hemmeligheder," sagde Bertheroy muntert, finfølende, som han var trods sit lidt bryske væsen. "Lad De kun alt det ligge, jeg forsikrer Dem, at jeg skal ikke kigge Dem i kortene."

Og straks førte han samtalen hen på sprængstoffer, som også han studerede med ivrighed. Han havde gjort ny opdagelser, som han ikke lagde skjul på.

Ganske tilfældigt fortalte han endog om, at han var blevet spurgt til råds i sagen mod Salvat. Hans drøm var at finde et eksplosionsstof af vældig kraft, gøre sig til herre over det og udnytte det på mange måder.

Med et meget sigende smil sluttede han:

"Jeg kan ikke begribe, hvorfra dette gale menneske har fået formlen for sammensætningen af sit krudt. Men skulle De en dag falde over denne formel, husk da på, at fremtiden vist nok ligger i anvendelsen af de eksploderende stoffer som bevægende kraft."

Og så sagde han pludselig:

"Det er sandt, Salvat skal henrettes i overmorgen tidlig. Jeg har det fra en ven i Justitsministeriet."

Indtil nu havde Guillaume hørt på ham med en slags interesseret mistillid, men denne meddelelse bragte pludselig vreden til at blusse op i ham, skønt han allerede i flere dage havde vidst, at henrettelsen ikke var til at afværge, trods de sent opståede sympatier, som fra alle sider samlede sig om den dødsdømte.

"Det er et mord," udbrød han med voldsom heftighed.

Bertheroy trak let på skuldrene.

"Hvad skal man sige? Der eksisterer et samfund, og det forsvarer sig, når det angribes. Anarkisterne er da virkelig også for dumme, når de bilder sig ind at kunne reformere verden med deres bomber. De kender min anskuelse, kun videnskaben er revolutionær, videnskaben er mægtig nok til at skabe ikke

blot sandhed, men også retfærdighed, hvis da retfærdighed overhovedet nogen sinde kan nås hernede ... det er derfor, at jeg er så rolig og så overbærende."

Atter så Guillaume ham, som han virkelig var, som den ejendommelige revolutionsmand, der helt inde i sit laboratorium stille arbejdede på det forældede og afskyelige nutidssamfunds opløsning, alene med sin Gud, sine læresætninger, sine love, men alt for indolent, alt for ligegyldig overfor unyttige gerninger til at blande sig i begivenhederne ude på gaden. Han foretrak at leve roligt af sine penge, påskønnet, i fred med en hvilken som helst regering, skønt han forudså og selv arbejdede med på den rædselsfulde genfødelsens omvæltning!

Han pegede ud over Paris, der strålede sejrsstolt i Solens skin, og sagde:

"Hører I, hvor den knurrer? ... det er os, som nærer flammen. Os, som altid lægger ved under kedlen. Intet øjeblik afbryder videnskaben sit arbejde, og den skaber Paris, af hvis skød fremtiden skal opstå – det er mit håb ... alt det øvrige betyder intet!"

Guillaume hørte ikke mere på ham, han tænkte på Salvat, tænkte på den helvedesmaskine, som han havde opfundet, som en dag skulle tilintetgøre byer. En ny tanke fødtes i ham, voksede sig stor i ham. Han havde jo netop nu løst det sidste bånd, havde i sit hjem skabt al den lykke, han formåede.

Ak, om han blot kunne genfinde sit gamle mod, genvinde sin ligevægt i det offer, som hans hjerte havde bragt, eller i det mindste føle den stolte glæde over at være helt fri, så at han

kunne hengive sit liv – hvis også dette sidste offer skulle synes ham nødvendigt.

Femte bog

1

Guillaume ville overvære Salvats henrettelse, og Pierre, der forgæves havde prøvet at få ham til at opgive denne beslutning, blev om aftenen hos ham for at ledsage ham og være hos ham i denne prøvelsens stund. I gamle dage, når han og fader Rose vandrede om hos de fattige i Charonne-kvarteret, havde han hørt sige, at man fra den lejlighed, der beboedes af Mège, det socialistiske medlem af kammeret, kunne se guillotinen.

Derfor havde han tilbudt Guillaume at vise vej.

Og da henrettelsen skulle foregå ved dagens frembrud – klokken halv fem – gik de to brødre ikke i seng den nat, men blev siddende i atelieret, halvsovende, idet de nu og da udvekslede et ord. Klokken to brød de op.

Majnatten var vidunderlig klar og fredelig.

På den rene himmel hang månen som en sølvlampe og badede den umådelig store, sovende by i sit rolige drømmelys. Det så ud, som om en tryllesøvn var faldet over Paris og dens uendelighed. Ikke en lyd, ikke et suk steg op fra tagmassen, alt lå stille i træthedens tilintetgørelse. En mild klarhed indhyllede de tusinde hjem, vuggede dem i søvnens arme, indtil morgensolen atter vakte kæmpebyen til arbejde og smerte, men langt borte, i den fjerntliggende forstad rørte noget sig i al hemmelighed. Man ophængte den skarpe kniv, som skulle dræbe et menneske.

I Sankt Eleuthère-gade standsede brødrene et øjeblik i beskuelsen af Paris, der hvilede så stille, hyllet i lysdirrende drømmetåge. Og da de uvilkårlig vendte sig otti, mødte deres blik "Det hellige Hjertes" basilika, der endnu manglede kuplen,

men dog virkede mægtigt ved sin vældige murmasse i månens glans, der synes at forstørre den, idet hver en kant fremhævedes ved de voldsomme skygger og det hvide lys.

Set sådan, under den blege nathimmel, fik det ufuldendte bygningskompleks et sælsomt dominerende og udfordrende præg.

Aldrig før havde Guillaume set kirken løfte sig så knusende stor over det sovende Paris, som en stædig selvhersker.

I hans nuværende sindsstemning var dette indtryk så stærkt, så pinefuldt, at han udbrød: "Å – de vidste nok, hvad de gjorde, da de valgte byggeplads, og hvilken tåbelighed at lade dem råde! Det strider jo mod al sund fornuft at dette tempel, bygget til urimelighedens forherligelse, skal krone og dominere Paris. Det er jo ligefrem frækhed, et slag i ansigtet på os alle, efter så meget arbejde, så mange århundreders stræben efter fremskridt gennem videnskab. Og det monument skal trone over vort store Paris, den stad i verden, hvor en sådan plet passer allermindst – i Lourdes, i Rom kunne det endda tænkes. Men her, på denne ager, hvor forstanden har pløjet så dybe furer, hvor fremtidens sæd skal vokse op! De erklærer os ikke alene krig, men peger i uforskammet sikkerhed på det, de vil erobre!"

I almindelighed bevarede han videnskabsmandens tolerance. For ham var religionerne kun sociale foreteelser. Han anerkendte endog gerne de katolske legenders storslåede skønhed.

Men Marie Alacoques syn, som havde givet anledning til opførelsen af *Det Hellige Hjertes Kirke*, irriterede ham, ja forårsagede ham en ligefrem væmmelse.

Jesu åbne, blødende bryst pinte ham, det kolossale hjerte, som helgeninden havde set banke inde i det sår, i hvilket Jesus havde lagt det andet, det lille kvindehjerte, for til sidst at få det til at svulme og gløde af kærlighed!

Hvor var det ikke frastødende, lavt og materialistisk set, en sand slagterbod med indvolde, kød og blod!

Men især var han forbitret over et billede, som viste al denne rædsel, og som han stødte på over alt uden for sin dør, hos dem, der handler med religiøse sager, altid koloreret med skrigende farver, som tarvelige, anatomiske billeder, i blåt, gult og rødt.

Pierre betragtede i tavshed kirken, som belyst af det hvide måneskær tonede frem i mørket lig en fantastisk kæmpeborg, der vil knuse og erobre den slumrende by ved dens fødder.

Denne kirke havde pint ham i den sidste tid, da han var kommet der for at læse messer, mens han endnu kæmpede og led under sin tvivl og vantro.

"Folkegaven, ja, en arbejdets, sundhedens, styrkens, oprejsningens folkegave ... men sådan mener de det ikke! Er Frankrig bukket under for nederlaget, har det også fortjent denne straf. Det har fejlet, det skulle nu angre. Hvad var dets fejl? Revolutionen, et århundrede viet fri videnskabelighed, tankens frihed, arbejdet for fremskridt og folkefrihed hele verden over ... det er dets egentlige fejl, og det er for at sone vort store arbejde, alle de tilkæmpede sandheder, oplysningens udbredelse, den nær forestående almindelige retfærdighed, at de har bygget dette kæmpemonument, som Paris skal se fra alle sine gader, og som vi aldrig vil kunne betragte uden at føle os miskendte og krænkede i vor styrke og vor ære."

Med en vid armbevægelse pegede han ud mod Paris, der lå indslumret i det klare månelys, som i et sølvlagen, og så vandrede han videre, fulgt af sin broder.

I tavshed gik de to ned ad bakken hen imod de mørke og endnu tomme gader.

Lige indtil den ydre boulevard mødte de ikke en sjæl.

Men der hører livet aldrig op, hvad tid på døgnet det så end er. Vinstuerne, musik- og dansehallerne var aldrig så snart lukkede, før last og elendighed fortsatte deres natlige tilværelse på gaden.

Det var dem, som ikke havde tag over hovedet, den laveste prostitution på jagt efter en seng, vagabonder, der sov på bænkene, slyngler, der søgte at gøre godt kup.

I ly af det skærmende mørke dukkede hele byens bundfald op på overfladen sammen med hele dens elendighed.

Den tomme gade tilhørte de forhungrede, der hverken havde mad eller hus, intet arbejde om dagen, en vrimlende, fortumlet og fortvivlet mængde, som man kun så om natten.

Spøgelsesagtigt udtærede skikkelser, smertens og rædslens skikkelser, suk, der lød som en fjern dødsrallen, sås og hørtes her i denne morgenstund, da man ved daggry skulle til at halshugge et menneske, et af disse fattige og lidende mennesker!

Da brødrene gik ned ad Martyr-gade, så Guillaume på en bænk en gammel mand, hvis nøgne fødder stak ud af et par store hullede sko. Med en stum bevægelse pegede han på ham.

Nogle skridt længere fremme var det Pierre, som med samme bevægelse viste en laset pige, som lå sammenkrympet i hjørnet af en port og sov med åben mund. De behøvede ikke at

tale højt om den dybe medlidenhed og harme, der fyldte deres hjerter. Fra tid til anden ruskede politibetjentene, når de parvis gik forbi, i disse stakler, tvang dem til at stå op og gå videre, og undertiden tog de dem, som de fandt mistænkelige eller genstridige, med på stationen.

Ofte var det hadet, smitten fra straffeanstalterne, der, føjet til elendigheden, gjorde disse hjemløse landstrygere til tyve eller mordere.

I Faubourg Montmartre-gade skiftede denne natlige befolkning karakter, og de to brødre mødte der kun forsinkede nattesværmere, kvinder, der strøg forbi husene, mænd og piger, der sloges.

På de store boulevarder kom folk fra klubberne, blege middagsherrer, der tændte deres cigarer i dørene til høje, mørke huse, hvis vinduer en hel etage igennem strålede lys ud i natten.

En dame i fuldt toilette og med balkåbe gik til fods med en veninde. Nogle drosker kørte endnu frem og tilbage. Andre vogne havde holdt der i timevis, mens kuske og heste tog sig en lur. Og efterhånden som boulevarderne løb længere ud, Boulevard Bonne Nouvelle, Poisonnière, Saint Denis, Saint Martin lige ud til Republikpladsen, begyndte elendigheden igen, de forladte og forsultne tog atter til, alt det menneskelige udskud, der kryber frem på gaderne om natten, mens allerede gadefejernes korps rykkede frem, for at fjerne gårsdagens smuds, så at Paris kan vise sig i et passende toilette lige fra morgenstunden, og ikke behøver at rødme over alt det smuds og al den uhumskhed, der kan hobe sig op på en dag.

Men på Boulevard Voltaire og især da de nærmede sig Roquette- og Charonne-kvarteret, mærkede de to brødre tydeligt, at de kom ind i et arbejdersamfund, hvor brødet ofte manglede, og hvor livet var en lidelse. Pierre følte sig hjemme her, for der var ikke en af disse lange, tæt befolkede gader, han ikke hundrede gange havde gennemstrejfet med fader Rose for at se til de fortvivlede, bringe almisse til andre, samle børnene op af rendestenene.

Atter mindedes han med frygtelig smerte, hvor mange sørgelige optrin han her havde været vidne til, hvor mange sorgens udbrud, hvor mange tårer og hvor meget blod. Fædre, mødre, børn, døende i nød, snavs og forladthed, et socialt helvede, hvor han var endt med at opgive ethvert håb, hvorfra han hulkende var flygtet i den overbevisning, at godgørenhed var en unyttig, illusorisk adspredelse for rige folk.

Og denne følelse greb ham igen i denne tidlige morgentime med særlig voldsomhed, nu da han atter så dette kvarter lige forpint, lige sønderknust, viet til evig elendighed. Der henne, i et usselt hummer, var det jo at den gamle mand, som fader Rose om aftenen havde fået liv i, næste dag var død af sult! Og den lille pige, han selv en morgen havde båret bort i sine arme fra forældrenes dødsleje. Ville han ikke træffe hende voksen, væltende om på fortovet, hylende under en eller anden bølles næveslag?

Der var jo legioner af stakler, som man ikke kunne redde, som uafladeligt fødtes til at være fattige, som man fødes til at være krøbling, og de, som alle vegne fra hvirvledes ind i dette hav af menneskelig uretfærdighed, det hav, som man gennem århundreder forgæves anstrenger sig for at tømme, og som dog

altid breder sig. Hvilken tyngende stilhed, hvilket tykt mørke i disse arbejdergader, hvor søvnen synes at være dødens bedste kammerat. Hungeren gnaver, ulykken jamrer, utydelige, spøgelsesagtige skikkelser glider forbi og taber sig i mørket.

Efterhånden som Guillaume og Pierre kom længere frem, stødte de på mørke grupper, en hel skare af nysgerrige på vejen til skafottet. Det var en strøm fra alle byens dele, som blev drevet frem af en brændende feber efter en forsmag på død og blod.

Og trods denne skares dumpe knurren, blev gaderne ved at være mørke, ikke et eneste oplyst vindue sås i husene, man hørte ikke en gang de af træthed sønderknuste arbejderes åndedrag på deres elendige fattigleje, som de ikke forlod før senere hen på morgenstunden.

På Voltaire-pladsen bølgede menneskemængden frem og tilbage, og Pierre indså, at det ville være umuligt at komme op ad Roquette-gade, der desuden sikkert nok var afspærret. Han fik da den idé, for at nå Mèges bolig på hjørnet af Merlin-gade, at gå ad Folie Regnault-gade, som drejer bag om fængslet.

Og der var virkelig øde og mørkt. Fængslets store masse med de nøgne mure i det skrå månelys lignede en dynge kolde sten fra svundne århundreder.

Ved enden af gaden faldt de atter ind i mængden, en fast, stadigt voksende strøm, en underlig tåget masse, hvor man kun skimtede ansigterne som blege pletter.

De havde stor møje med at nå hen til det hus, i hvilket Mège boede på hjørnet af Merlin-gade.

Men skodderne på den lejlighed, som den socialistiske deputerede boede i på fjerde sal, var hermetisk lukkede, mens

alle andre vinduer var åbne og fyldt med hoved ved hoved.

I stuen i vinhandlerbutikken og på første sal, som stod i forbindelse med denne, flammede gasblussene, og lokalerne var propfulde af støjende gæster, der ventede på skuespillet.

"Jeg tør ikke gå op og banke på hos Mège," sagde Pierre.

"Nej, nej!" udbrød Guillaume, "det må du ikke ... lad os gå der ind, vi kan godt se herfra, hvis det da er muligt fra balkonen at skelne noget."

Første sal havde en stor balkon, som var fuld af mænd og kvinder. Det lykkedes dem dog at slippe ud på den, og de blev der nogle minutter for at prøve, om de kunne se noget gennem mørket. Imellem de to fængsler, Store og Lille Roquette, videde gaden sig ud til en slags firkantet plads hvor der var plantet fire platangrupper på selve fortovene. De lave bygninger, de forkrøblede træer, hele denne fattigdommens hæslighed syntes at krybe hen ad jorden under den høje himmelhvælving, hvor stjernerne kom frem bag den nedgående måne. Pladsen var fuldstændig tom, man så kun en utydelig bevægelse dernede, to rækker politibetjente holdt mængden borte og drev den ind i de til stødende gader. Der var kun høje huse med fem etager på den ene side ved Saint Maur-gade alt for langt borte, og på den anden ved hjørnerne af Merlin-gade og Folie Regnault-gade. Det var således næsten umuligt at se noget af henrettelsen selv fra de bedst beliggende vinduer. De nysgerrige nede på selve gaden kunne kun se betjentenes rygge, hvad dog ikke forhindrede denne menneskeflod i at trænge på under stadig voksende larm.

Ved at bøje sig lidt frem mellem kvinderne, som allerede længe havde siddet og spejdet ud over rækværket, nåede

brødrene dog til også at se noget. Klokken slog halv fire og skafottet var lige blevet færdigt. Foran fængslet, nede under træerne, kunne man skimte skarpretterens medhjælpere, som gjorde faldøksen fast. En lygte gik og kom, fem eller seks skygger dansede hen over jorden. Og intet andet. Pladsen var som et stort, mørkt hul, omgivet på alle sider af den bølgende, knurrende menneskemængde, som man ikke kunne skelne. På den anden side sås kun beværtningernes oplyste butikker, der strålede som fyr, og rundt omkring sov det fattige kvarter endnu arbejdets søvn, værkstederne var mørke, de høje kolde fabriksskorstene sendte endnu ikke deres røgfaner ud.

"Vi får ingenting at se her," sagde Guillaume. Men Pierre tyssede på ham. Han genkendte Duthil i en elegant herre, der støttede sig på balkonen lige ved siden af dem. – Først troede han, at en dame, der øjensynlig ledsagede ham, var den lille fyrstinde de Harn, men opdagede så den smukke Silvianes fine profil, der stak ud af et stort kniplingstørklæde. Forresten gjorde den unge dame ikke forsøg på at skjule sig, men talte meget højt, – det var tydeligt, at hun var beruset, og af hendes ord fik de at vide, at hun havde tilbragt aftenen sammen med Duvillard, Duthil og flere af sine venner. Ved souperen havde en af herrerne fortalt, at Salvat skulle henrettes næste morgen, og så havde skuespillerinden pludselig fået lyst til at være med til det. Forgæves havde Duvillard tigget hende om at opgive dette vanvittige indfald, og da han omsider rasende var gået bort med den besked, at han på ingen måde ville være så smagløs at bivåne den mands henrettelse, der havde villet sprænge hans hus i luften, havde Silviane hængt sig ved Duthils arm og lovet ham alt, hvad han kunne ønske, hvis han føjede hende.

Duthil havde ikke megen lyst til dette eventyr, han hadede den slags oprivende skuespil, og havde på det bestemteste nægtet at ledsage den lille fyrstinde, da denne havde plaget ham om at gå med, men nu gav han efter, da han ikke kunne nægte den smukke Silviane noget, forelsket som han var.

"Han tåler jo aldrig, at man har den mindste fornøjelse," sagde Silviane om baronen, "han kunne da godt unde mig den morskab ... å pyt, i morgen kommer han såmænd nok og beder om godt vejr."

"Nå, så har De altså sluttet fred med ham," sagde Duthil, "nu, da Deres engagement med Comédie-Française er klappet og klart?"

Hun protesterede.

"Å – fred, fred! Det kan man da egentlig ikke kalde det. Lad mig først få debuteret, så kan vi altid tale om det. Så skal vi se, om jeg holder ord."

Begge lo nok så fornøjet, og for at indsmigre sig fortalte Duthil, at den ny kultusminister havde stillet sig uhyre velvilligt, og havde jævnet alle de vanskeligheder ud, som stillede sig i vejen for den skønne dames ønske.

Dauvergne var i det hele taget en yderst elskværdig mand, med fløjlshandsker tog han på tingene, han var verdensmanden i ministeriet Monferrand.

"Han har blandt andet sagt, at en smuk kvinde var en pryd overalt. Og i overmorgen skal alle Deres trofaste venner nok være på pletten, når De optræder som Pauline i *Polyeucte*, det kan De stole på."

Henrykt og smigret rykkede hun nærmere til sin ledsager.

"Ja, i overmorgen oprinder den store dag … forresten skal jo baronens datter giftes den eftermiddag. Det er også en vigtig begivenhed, bare den kære mand tåler så mange sindsbevægelser på en gang."

"Det er også sandt! Vor kære Gérard fører jo sin rige brud til alteret. Der bliver nok stimmel i Madeleine-kirken, fuldt hus som i teatret. Og der er nok flere end et hjerte, som kommer til at banke i Godot de Mauroy-gade."

De lo igen, gjorde nar ad faderen, moderen, elskeren og datteren, og kom med de mest nærgående og uanstændigste hentydninger kun for at have noget at le af.

"Ved du hvad, lille Duthil," sagde hun pludselig, "jeg keder mig. Her kan jeg ingen ting se … du skal gå med mig derned, helt hen til maskinen."

Dette satte ham i forlegenhed, dertil kom, at hun i samme øjeblik fik øje på Massot nede på gaden ved indgangen til beværtningen og straks gav sig til at kalde på ham, vinke ad ham.

En højrøstet samtale udspandt sig mellem balkonen og fortovet.

"Ikke sandt, Massot, en deputeret behøver ikke at bryde sig om forbud og den slags, men kan komme frem med en dame, hvor han vil?"

"Aldeles ikke … Massot ved meget godt, at en deputeret bør være den første til at bøje sig for loven."

Da journalisten hørte Duthils udbrud, forstod han, at denne ikke ville bort fra balkonen.

"De skulle have skaffet Dem et adgangskort, så kunne De have fået plads i et af vinduerne i "Lille Roquette" … det tillades

ikke damer at være andre steder ... men forresten har De da ikke noget at klage over, De sidder udmærket godt, hvor De er."

"Jamen lille Massot, jeg kan ingen ting se."

"Nå, De får altid mere at se end fyrstinde de Harn, hvis vogn jeg mødte herhenne på hjørnet, hvor den blev stoppet af politiet, som forbød hende at komme frem."

Denne efterretning satte Silviane i god humør, men Duthil gyste ved tanken om den fare, han havde været udsat for, for der var ingen tvivl om, at hvis Rosemonde havde set ham med en anden dame, ville hun have gjort frygtelige ophævelser. Han fik den gode idé at bestille en flaske champagne og småkager til sin smukke veninde, som han kaldte hende. Hun sagde, at hun var ved at dø af tørst og blev glad over at kunne få dampen endnu mere op, da en opvarter endelig havde fået anbragt et lille bord ved siden af hende ude på balkonen.

Fra nu af syntes hun, det var storartet, og hun fandt det "rask og flot" at sidde og spise og drikke, mens hun ventede på, at man skulle halshugge manden der nede.

Guillaume og Pierre kunne ikke holde ud at blive der længere. Alt, hvad de så og hørte, fyldte dem med væmmelse.

Lidt efter lidt var den kedsommelige ventetid blevet tilskuerne for lang, og de begyndte både på balkonen og i salen ved siden af at nyde et eller andet.

Opvarterne kunne ikke overkomme alle bestillingerne på øl og vin og kager, ja kolde kødretter.

Og det var dog alle velstillede borgere, rige, pæne folk, men når tiden falder en lang, må man jo se at slå den ihjel.

Man lo og morede sig og støjede, ombølget af cigarrøg. Da de to brødre gik gennem salen i stueetagen, var der endnu mere

trængsel og støj. Her var bluseklædte folk, der drak vin ved disken. Der var også fuldt ved de små borde, og et evindeligt rend af folk, som ville dæmpe deres utålmodighed ved at drikke.

Det var forfærdelige mennesker! Udskud og landstrygere, hele den bærme, der fra morgenstunden driver uden arbejde på jagt efter tilfældigt sjov.

Men uden for på gaden blev Guillaume og Pierre endnu mere pinligt berørt.

Den sværm, som militæret her holdt i tømme, bestod af hele byens udskud; den laveste prostitution, alle mulige forbrydere, tyve, mordere var her løbet sammen for at se, hvordan man skulle dø.

Modbydelige offentlige fruentimmere med bare hoveder blandede sig imellem dem og skrålede uanstændige visestumper.

Andre banditter stod i samtalende grupper og skændtes om den mere eller mindre "raske" måde, hvorpå de berømte forbrydere var døde. En var der især, som de alle var enige om at hæve til skyerne, han havde besteget skafottet som en sand helt.

Mens de gik forbi, opfangede de brudstykker af skrækkelige samtaler, historier om guillotinen, modbydelige pralerier, usømmeligheder, sølede i blod.

Over hele sværmen var en dyrisk ophidselse, der drev disse afskum til vanvid af længsel efter at se det friske, røde blod flyde under kniven ned på jorden, så at de kunne søle sig i det.

Men ved denne henrettelse, der ikke var en slet og ret morders, sås også tavse mænd med harmglødende blikke. Ved

synet af dem følte man, at hævnens og martyriets smittende afsindighed her fandt næring.

Guillaume tænkte just på Victor Mathis, da han troede at genkende denne mand i første række mellem tilskuerne.

Han stod der med det magre, skægløse ansigt, bleg og forpint, og strakte sig for at komme til at se, da han var så lille. Han stod ved siden af en stor, rødhåret, højrøstet pige, selv rørte han sig ikke, talte ikke, var helt optaget af det, der ville komme, og stirrede frem for sig med øjne, store og stive som en natfugls, der gennemtrænger mørket.

En soldat stødte ham brutalt tilbage, men han stillede sig op igen, tålmodig i sit dybe had. Han ville se for at kunne hade endnu mere bittert.

Da Massot fik øje på Pierre, uden præstekjole, udtrykte han denne gang ingen forundring, men sagde fornøjet:

"Å, hr. Froment, har De også fået lyst til at komme herud for at se på dette?"

"Ja, jeg er fulgt med min broder, men jeg tror næsten, vi lige så godt kan opgive det."

"Ja, det kan De sikkert, hvis De bliver her."

Og forekommende som han var, ivrig efter at vise sin magt som bekendt journalist, der er i stand til at komme ind overalt, tilføjede han:

"Vil De ikke gå med mig? Politiassistenten er min ven."

Uden at afvente deres svar, henvendte han sig til denne og talte sagte og ivrigt med ham. Han fortalte, at det var to kolleger, som han havde taget med, da de skulle skrive en artikel.

Politiassistenten gjorde først vanskeligheder, men trak så på skuldrene og gav endelig efter på grund af den hemmelige respekt, politiet altid har for pressen.

"Skynd Dem," sagde Massot og trak de to brødre med sig.

Forundret så de pludselig geledderne åbne sig for dem, og de befandt sig på den store, åbne plads. Fra den støjende mængde stod de nu under de små platantræer, kommet ind hvor der herskede ensomhed, tavshed, dødsstilhed!

Natten blegnede, morgenrødens lysning begyndte at vise sig på himlen.

Da de var kommet over pladsen, standsede Massot udenfor fængslet og sagde:

"Jeg går ind for at være til stede, mens han står op og klæder sig på ... gå og se Dem om så længe, der er ingen, som vil genere Dem her, og forresten kommer jeg om lidt ud til Dem."

Henved hundrede mennesker var her spredt i skyggen, journalister og nysgerrige På begge sider af den brolagte vej, der førte fra porten i La Roquette til guillotinen var der anbragt skranker af den slags som benyttes for at holde folk i række ved teatrenes billetudsalg.

Nogle havde allerede stillet sig op for at være den dødsdømte så nær som muligt, når han skulle gå forbi, andre gik langsomt frem og tilbage og talte sammen med dæmpet stemme.

De to brødre kom nærmere.

Der stod guillotinen under træerne med deres første, fine, lysegrønne blade.

Først så de kun maskinen i det usikre lys af en gaslygte, hvis flamme skinnede gult i den gryende dag.

Man var lige blevet færdig med at rejse den, det foregik uden støj, kun nogle enkelte dumpe slag med en trækølle hørtes, og bødlens medhjælpere, i frakker og høje sorte silkehatte, gik nu roligt om og ventede.

Men hvor var ikke selve guillotinen modbydelig!

Et urent dyr lignede den, som den stod der helt nede ved jorden. Det så ud, som væmmedes den ved det arbejde, den skulle udføre.

Var dette virkelig den maskine, der skulle hævne samfundet og afgive et afskrækkende eksempel, disse få lavtliggende planker, hvorfra der hævede sig to næppe 3 meter høje bjælker, der bar kniven.

Hvor var nu det store, rødmalede skafot med den høje trappe, den guillotine, som strakte sine uhyre blodige arme op over den sammenstimlede mængde og vovede at vise folket straffens rædsel?

Her var uhyret kastet til jorden, og havde fået et præg af lavhed, lumskhed og fejhed.

I den tarvelige retssal fremtrådte den menneskelige retfærdighed uden majestæt den dag et menneske dømtes til døden. Den frygtelige dag, da dommen fuldbyrdedes, sås kun et oprørende slagteri ved hjælp af den mest barbariske og modbydeligste maskine!

Guillaume og Pierre så på den og blev grebet af væmmelse. Dagslyset tiltog lidt efter lidt, omgivelserne trådte frem. Først pladsen med de to lave grå fængselsbygninger lige over for hinanden, der på de fjernere huse, beværtningerne og butikkerne med gravmonumenter, blomster og kranse, som det vrimler med i nærheden af den store kirkegård Père Lachaise.

Man begyndte tydeligt at kunne skelne den mørke rand, som tilskuerne dannede og de enkelte vinduer og balkoner, hvor man så hoved ved hoved, ja selv på tagene var der fuldt af mennesker.

Lige overfor Lille Roquette havde man rejst en tarvelig tribune for de indbudte. På den store åbne plads red nogle betjente langsomt frem og tilbage.

Himlen blev lysere og lysere og langt ude hinsides mængden vågnede hele kvarteret til arbejde langs de endeløse, lange gader, der her kun er optaget af værksteder og fabrikker. Der gik en brusen gennem luften, maskinerne skulle til at genoptage deres larmende dagværk og røgen hvirvlede fra den skov af høje dampskorstene, som man over alt kunne skimte i halvmørket.

Guillaume fik en følelse af, at guillotinen her var på sin rette plads i dette elendighedens og arbejdets kvarter. Her var den hjemme – som en trussel, som en forfærdelig afslutning. Uvidenhed, fattigdom og lidelse førte disse stakler hen til den, og hver gang den blev rejst i dette arbejderkvarter, skulle den skræmme og tøjle alle disse hjemløse og forsultne skabninger, der var fortvivlede over den evindelige uretfærdighed og altid rede til oprør.

Man så den ikke i rigdommens og nydelsens kvarterer, der skulle den ikke skræmme. Den ville der være overflødig, ville stå som en plet i hele dens grimme vederstyggelighed. Det blev en skrækindjagende tragedie at se denne mand, drevet til vanvid af elendighed, blive henrettet her midt i selve elendighedens hjemstavn.

Nu blev det dag. Klokken var snart halv fem, der gik en dirrende bevægelse gennem mængden, som følte, at øjeblikket nærmede sig.

"Nu er han her straks," sagde lille Massot, der igen kom ud til dem, "å, den Salvat er godt nok en tapper karl."

Han fortalte, hvordan Salvat var blevet vækket, fængselsdirektøren, dommeren Amadieu, præsten og nogle andre var gået ind i cellen. Salvat, som sov roligt, havde straks forstået, hvad der var på færde, da han åbnede øjnene, men havde vist den største selvbeherskelse, skønt han var bleg, da han rejste sig op. Han havde selv klædt sig på i en fart og havde afslået det glas cognac og den cigaret, som den skikkelige præst tilbød ham, lige som han også med en blid, men bestemt bevægelse havde skubbet krucifikset til side.

Derpå blev hænderne bundet bag på ryggen, benene forbundet med en løs snor, skjorten klippet af ned til skuldrene. Alt gik for sig hurtigt og uden at der blev sagt et ord.

Han smilede, da man opfordrede ham til at være modig, det eneste han frygtede var, at hans legemlige kræfter skulle svigte ham, han samlede derfor hele sin energi om denne ene tanke, at ville dø som en helt og stå som en martyr i den sandheds og retfærdigheds tro, for hvilken han ofrede sit liv.

"De er ved at skrive dødsattesten i fængselsprotokollen," fortsatte Massot. "Gå nu hen til barrieren, hvis De vil se ham nærved ... hvis jeg skal være ærlig, var jeg mere rystet end han, jeg bildte mig ind, at jeg kunne tage alt med ro, men det her er ikke leg – en mand, der sådan skal til at dø ... der er blevet gjort de utroligste anstrengelser for at frelse ham. En del af pressen er gået i forbøn for ham, men her var intet at stille op, det lader

til, at denne henrettelse er uomgængelig nødvendig selv i deres øjne, som anser den for et fejlgreb. Og dog var der en så rørende grund til at benåde ham, den gang den lille Celine havde skrevet det kønne brev til republikkens præsident. Jeg var den første, der offentliggjorde det i *Globe* ... jeg har været nødt til at røre benene for det brevs skyld."

Celines navn fik tårerne til at stige i øjnene på Pierre, der allerede var meget betaget ved at afvente dette frygtelige skuespil. Han så i ånden den lille pige med den skikkelige, klynkende madame Theodore i deres nøgne, tomme kammer, hvor faderen aldrig mere skulle komme tilbage. Det var derfra han den morgen var gået ud i vrede, med tom mave og ophidset hjerne for at ende her mellem de to planker under kniven.

Massot blev ved at lade munden løbe, nu fortalte han, at lægerne var rasende, fordi man ikke ville udlevere liget umiddelbart efter henrettelsen. Men Guillaume hørte ikke mere på ham, han stod og støttede sig på skranken med blikket stift vendt mod den lukkede fængselsdør. Hans hænder skælvede og han så forfærdet ud, som om det var ham selv, der skulle henrettes.

Bødlen viste sig igen, en lille, ubetydelig, gnaven mand, der øjensynlig havde travlt med at få det overstået. Derpå kom en gruppe frakkeklædte herrer, og iblandt dem politichefen, Gascogne, med en kold, forretningsmæssig mine, dommeren, og Amadieu, smilende og soigneret, trods den tidlige morgenstund. Han var kommet af pligtfølelse og vigtighed, som var henrettelsen femte akt af et drama, til hvilket han mente at være forfatter.

Der opstod stærk uro blandt den fjerne mængde, og da Guillaume et øjeblik løftede hovedet, så han igen de to grå fængsler, de nys udsprungne plataner og husene fyldt af mennesker under den blege, lyseblå himmel, hvor solen snart sejrrig ville vise sig.

"Der er han – pas nu på!"

Hvem havde sagt disse ord? En let, dump støj og porten gik op. Der var ikke en, som ikke strakte hals med stirrende blikke og tilbageholdt åndedræt.

Salvat stod på tærsklen. Præsten stillede sig foran ham og gik baglæns for at skjule guillotinen for ham, men han standsede, ville se den, kende den, før han gik hen til den. Nu viste han sig med blottet hals og det magre forgræmmede ansigt, furet af alt for mange sorger, forklaret ved den ualmindelige glans i det ildfulde, strålende blik.

Han vandrede frem som i en drøm, ikke en gang døden kunne vække ham. Da bøddelknægtene nærmede sig for at støtte ham, afslog han deres hjælp. Han gik med små skridt så hurtigt og fast, som han kunne med snoren om benene.

Guillaume følte pludselig, at Salvats øjne mødte hans. Den dødsdømte havde set ham og genkendt ham, og da han gik forbi i næppe to meters afstand, smilede han mildt og så Guillaume så dybt ind i øjnene, at denne aldrig skulle glemme den flamme, der brændte i dem. Hvilken sidste tanke, hvilken arv efterlod han ham at grunde over og måske at udføre? Det var så gribende, at Pierre i angst for, at Guillaume uvilkårligt skulle skrige op, lagde hånden på hans arm.

"Anarkiet leve!"

Det var Salvat, der råbte, men hans stemme var forandret, tilsløret og tabte sig ganske i den dybe tavshed. De få nærmeststående blegnede, mængden langt borte syntes død. Midt på den åbne plads hørte man en kavalerihest pruste.

Nu kom et modbydelig optrin, så brutalt, at det næppe kan beskrives. Bøddelknægtene kastede sig over Salvat, der kom gående langsomt med hævet hoved. To greb ham ved hovedet, og da han kun havde lidt hår, måtte de, for at bøje ham ned, tage ham om halsen, mens to andre greb fat om benene. Han blev med voldsomhed kastet hen på brættet, hovedet stødt og puffet ned mellem jernbøjlerne – alt sammen med sådan hast og en sådan råhed, at man skulle tro, de ville knuse det, kun for at blive det kvit så hurtigt som muligt. Kniven faldt med en tung og dump lyd. To tykke blodstråler fo'r ud af de overskårne pulsårer, mens fødderne bevægede sig krampagtigt. Det var alt, hvad man så, skarpretteren gned sig i hænderne med en mekanisk bevægelse, mens en af bøddelknægtene greb det bloddryppende hoved i den lille kurv og kastede det over i den store, hvori man allerede havde lagt legemet.

Ak, denne dumpe lyd, dette tunge slag, da kniven faldt! Guillaume havde hørt det give genlyd viden om i dette elendighedens og arbejdets hjem, helt ind i de fattige kamre, hvor tusinder af arbejdere på denne tid stod op til dagens slid og slæb.

Ved dette uværdige slagteri, dette lave maskinmord, havde Pierre følt sig gennemisnet af samme gysen som den dag over for et andet lig, den smukke, lille pige, der var blevet dræbt ved attentatet i Duvillards port. Der strømmede blodet ligesom det for lidt siden strømmede ud af denne sønderhuggede hals. Det

var blod for blod, det var, som om den menneskelige ulykke betalte sin gæld, uden at mennesket nogen sinde blev frigjort for lidelse og elendighed.

"Nu er han færdig ... det er den fjerde, jeg ser," sagde Massot, der var lidt uhyggelig til mode. "Jeg holder lige godt mere af at skrive beretninger om bryllupper ... lad os nu se at komme afsted, jeg har mine artikler."

Guillaume og Pierre fulgte viljeløse med ham over pladsen og kom til hjørnet af Merlin-gade. Her så de den lille Victor Mathis stående på samme sted, hvor de havde forladt ham med de flammende øjne i det smalle, blege ansigt. Han havde ikke kunnet se, hvad der var foregået, men knivens fald genlød i hans hjerne. En betjent skubbede til ham, råbte, at han skulle flytte sig. Et øjeblik så han politimanden lige i ansigtet, den spinkle skikkelse dirrede af tilbagetrængt raseri, man så, at han gerne kunne have kvalt den anden. Men så vendte han sig roligt om, og slentrede op ad Roquette-gade, for enden af hvilken man skimtede kirkegårdens høje træer.

Men de to brødre faldt pludselig lige midt ind i en forklaring, som de mod deres vilje måtte bivåne. Nu kom den lille fyrstinde endelig, da al ting var forbi, og hun var så meget mere rasende, som hun i døren til den omtalte beværtning løb lige i armene på sin ny ven Duthil, der kom ud med en dame under armen.

"Nå, De er en rar en. Det var nydeligt af Dem at svigte mig. Jeg har ikke kunnet komme frem med min vogn, har måttet trænge mig gennem denne rædselsfulde menneskemasse, puffet, knubset og overøst med skældsord."

Duthil var heldigvis klog nok til slet ikke at forsvare sig. Han bukkede og forestillede de to damer for hinanden, idet han med

dæmpet stemme forklarede Rosemonde, at han havde måttet ledsage skuespillerinden som stedfortræder for en af sine venner. Den lille fyrstinde smilede over hele ansigtet, så henrykt var hun over at gøre bekendtskab med den berømte Silviane. Hun formelig strålede af glæde, da hun sagde:

"Det ville naturligvis have været mig en stor fornøjelse at have overværet dette skuespil sammen med en kunstnerinde som Dem, en dame, jeg så ivrigt beundrer."

"Å, De er ikke gået tabt af meget ved at komme for sent. Vi sad der oppe på den balkon, og vi så ikke andet end nogle mænd, der skubbede en anden om. Det er det hele, og det var ikke umagen værd at ulejlige sig her hen på denne tid af dagen."

"Virkelig? ... nå, men nu har jeg da opnået at gøre Deres bekendtskab, og jeg håber, De vil love mig, det ikke skal blive sidste gang, vi ses?"

"Det smigrer mig i høj grad at høre Dem tale sådan. Jeg har hørt så meget om den begavede fyrstinde de Harn."

Hånd i hånd smilede de to damer huldsaligt til hinanden. Silviane var meget beruset, men havde dog besindelse nok til at påtage sig sit nydeligste væsen, og fyrstindens øjne lynede af glæde over udsigten til et så interessant venskab.

Nu kaldte imidlertid Duthil på Massot, og bad ham se at skaffe dem en vogn. Han ville følge Silviane hjem, men Rosemonde var straks på færde. Med stor forekommenhed forklarede hun, at hendes køretøj holdt i den nærmeste gade, det ville være hende en glæde først at befordre skuespillerinden og siden hendes ledsager til deres respektive hjem, og den stakkels Duthil måtte bøje sig for damernes vilje, hvor nødig han end ville.

"Så ses vi i morgen i Madeleine-kirken," sagde Massot fornøjet, idet han trykkede fyrstindens hånd.

"Ja, først i kirken og siden i teatret," svarede Rosemonde.

"Det er sandt," udbrød Massot og kyssede Silviane på hånden "... vi skal nok sørge for, at det bliver en glimrende sejr for Deres talent."

"Det stoler jeg på. Farvel!"

"Farvel, farvel!"

Mængden spredte sig med træt mumlen i en underlig skuffet, uhyggelig stemning, kun nogle få, særligt ivrige tilskuere blev stående for også at se vognen med den henrettedes lig køre forbi, mens flokke af banditter og løse fruentimmere, blege og forsvirede i dagens lys fløjtede og kastede hinanden et eller andet uanstændigt ord til afsked, før de rendte tilbage til deres huler. Hastigt fik bøddelknægtene skafottet nedtaget, og snart var pladsen ryddet og tom.

Pierre ville nu gå bort med Guillaume, der ikke havde mælet et ord, men gik, som om han endnu var bedøvet af den dumpe lyd, da kniven faldt. For at få broderen til at tale, havde Pierre forgæves med en håndbevægelse vist ham Mèges vinduer i Merlin-gade, hvor skodderne stadig var hermetisk lukkede. Den socialistiske deputerede havde sagtens på denne måde villet demonstrere mod dødsstraf i almindelighed, skønt han hadede anarkismen.

Mens massen løb sammen for at bivåne det oprørende skuespil, havde han ligget i sin seng med ansigtet mod væggen og drømt om midler til at tvinge menneskeheden til at blive lykkelig under kollektivismens uindskrænkede herredømme.

Mège var for resten for nylig blevet ramt af en stor sorg, havde mistet et af sine børn, og han var i al sin fattigdom en øm og kærlig fader. Selv var han svag og skrøbelig, var plaget af en hårdnakket hoste – men han ville leve, og når han havde fået ministeriet Monferrand styrtet ved sin næste interpellation, måtte turen sikkert komme til ham. Og da skulle han nok få guillotinen afskaffet, indføre ret og retfærdighed, få alle mennesker delagtiggjorte i lykken.

"Ser du," sagde Pierre blidt, "ser du, Guillaume, Mège har ikke villet åbne sine vinduer – han er dog en brav mand, skønt vore venner Bache og Morin ikke sætter pris på ham!"

Guillaume svarede ikke, stirrede stift hen for sig – og Pierre sagde:

"Kom så, nu må vi hjem."

Begge drejede om ad Folie Regnault-gade og nåede de ydre boulevarder.

Nu var solen helt fremme og kastede sit lys over arbejderkvarteret, hvor alle var på benene. De lange gader med de lave værksteder og de høje fabrikskorstene var fulde af liv og røre, dampmaskinerne brusede og brummede, mens røgfanerne farvedes rosenrøde i morgensolens stråler.

Langsomt vandrede de videre til Belleville Boulevard, og alle steder myldrede arbejderne frem. En ustandselig strøm af tarveligt klædte mænd og kvinder ilede til deres hårde dont i den kølige morgenluft. Der var bluser – blå og grå og hvide – benklæder af bomuldsfløjl og lærred, svære jernbeslåede sko, der klaprede hen ad stenbroen, dinglende arme og store hænder, som dagens gerning havde vansiret og garvet. Ansigterne var endnu søvndrukne, ikke et smil oplyste de trætte

træk – alle ilede til værkstedet for igen at tage fat, hvor de slap aftenen forud, uden håb om nogen sinde at få det bedre, uden tanke om nogen sinde at blive fri for at begynde forfra hver evige morgen.

Og strømmen rullede stadig videre, den utallige hær af håndværkere, som Paris i år og dag fortærer og forbruger – i sin trang til vellevned og nydelse.

Ad Boulevard Villette, Boulevard Chapelle, lige til Montmartres højder, ad Rochechouart-boulevard ilede floden frem uden afbrydelse, stadig vrimlede arbejderne ud fra deres fattige, uhyggelige kamre, druknede i stadens uendelighed, fra hvilken de efter endt dagværk kun skulle bringe træthed og det bitre, daglige brød hjem til arnen.

Nu kom de små sypiger, med fikse kjoler og bart hår – arbejdersker, hvis løn var så latterlig ussel, at de smukke måtte skaffe sig bifortjenester af enhver art, mens de grimme måtte nøjes med det allernødvendigste for ikke at dø af sult.

Og senere hen kom handelsmænd, butikssvende og kommiser – nette mennesker, der på vejen spiste et stykke hvedebrød, forpint af bekymring for det daglige udkomme, i skræk for ikke at kunne betale huslejen og i uvished om at kunne ernære kone og børn måneden ud.

Solen steg op over synskredsen, hele myretuen var i virksomhed, dagens travlhed begyndte, alle udfoldende en uendelig masse viljekraft og mod, alle tyngede til jorden af lidelse og bekymring.

Aldrig før havde Pierre i den grad haft fornemmelsen af det nødvendige arbejdes frelsende og genfødende virkning. Allerede den dag, han besøgte Grandidiers fabrik, og senere

hen, da han selv følte trang til virksomhed, var det gået op for ham, at Verdens lov her havde sin grundvold.

Men efter denne grufulde nat, efter det blod, han havde set flyde, efter mordet på denne arbejder, der var død midt i sin afsindige drøm, var det en uendelig trøst, at han igen så solens forhåbningsfulde lys skinne på det evigt begyndende arbejde. Hvor knusende tungt det end var, hvor uretfærdig dets fordeling end kunne synes – var det dog til syvende og sidst den eneste vej, ad hvilken retfærdighed og lykke en gang kunne nås!

De to brødre steg nu op ad Montmartres høj, og pludselig så de foran sig basilikaen, Det Hellige Hjertes kirke, altbeherskende og kæmpemæssig.

Nu var den ikke mere et månebeskinnet drømmesyn, der hævede sig over det slumrende Paris. Solen badede den i sine glimrende stråler, overgød den med lueglød – sejrrig og stolt flammede den i udødelig pragt og glans!

Den målløse Guillaume, hvis sjæl endnu var fuld af Salvats afskedsblik, stod stille. Hans bestemte ansigt prægedes af en pludselig fattet beslutning, i hans lynende øjne kunne man læse kirkens dødsdom.

2

Vielsen skulle foregå klokken tolv, og allerede en halv time før havde de indbudte oversvømmet kirken, som var propfuld, smykket med grønt og fyldt med blomsterduft.

I baggrunden strålede højalteret af tusinde vokskerters glans, og gennem den brede indgangsdør, der stod helt åben, så man i det klare solskin forhallen med grønne planter, trappen, der var belagt med kostbare tæpper, og den nysgerrige mængde, der fyldte pladsen og bredte sig helt ned i Royalegade.

Duthil, hvem det var lykkedes at skaffe endnu tre stole til nogle damer, der kom for sent, sagde til Massot, som var i færd med at gøre notitser i sin lommebog:

"Kommer der flere, må De sandelig stå op!"

"Hvad hedder de tre, der kom nu?" spurgte journalisten.

"Hertuginde af Boisemont og hendes to døtre."

"Nej virkelig! Hele Frankrigs aristokrati, hele finansverdenen og alle fremragende politikere. Storartet ..."

Og der var virkelig repræsentanter fra alle lejre, i begyndelsen lidt generte ved at træffes der. Familien Duvillard havde skaffet pengemændene og magthaverne og fru Quinsac og hendes søn aristokratiets store navne. Alene valget af forloverne viste denne mærkelige sammensætning. Gérard havde general Bozonnet, sin onkel, og markis Morigny. Camille havde den store bankier Louvard, hendes fætter, og Monferrand, finansminister og konseilspræsident. Denne sidste optrådte med sin sædvanlige udfordrende ro. Han havde så nylig været kompromitteret i baronens affærer, at han ved i

dag at optræde som hans datters forlover gav sin sejr et lille anstrøg af frækhed. Og for endnu mere at ægge nysgerrigheden, skulle vielsen forrettes af biskoppen af Persepolis, monseigneur Martha, pavens politiske agent i Frankrig, der prækede sammenslutning gennem republikkens erobring af katolicismen.

"Ja, det er et storstadsbryllup," fortsatte Massot med et spotsk smil. "Det er et symbol, borgerstandens forherligelse, kære ven, den gamle adel ofrer en af sine sønner på guldkalvens alter, for at den gode Gud og gendarmerne, som igen er blevet herrer i Frankrig, kan befri os fra disse socialist-skurke!"

Lidt efter tilføjede han:

"Forresten er der ikke flere socialister, de blev halshuggede i går morges."

Duthil lo, men sagde dog med dæmpet stemme:

"Det var forresten ikke hyggeligt ... De har vel læst Sagniers væmmelige artikel i morges?"

"Ja, naturligvis, men jeg vidste det i forvejen, alle mennesker vidste det."

Og hviskende fortsatte de. Hos Duvillard havde moderen grædende og efter en voldsom kamp endt med at afstå Gérard til datteren, da det dog var hendes eneste ønske at se ham rig og lykkelig, hvorimod hun havde bevaret et flammende had til Camille, den sejrrige rivalinde. Hos fru Quinsac havde der fundet en lige så smertelig kamp sted. Grevinden havde trods sin forargelse kun givet efter for at frelse sin søn for den fare, der fra hans barndom havde truet hans skrøbelige tilværelse, og denne moderlige selvfornægtelse var så rørende, at selv marquis Morigny havde samtykket i at være forlover, idet han

således bragte den kvinde, han altid havde elsket, det største offer, nemlig sin overbevisning, og det var denne sørgelige historie, Sagnier om morgenen havde bragt til torvs i *Folkets Røst* med opdigtede, let gennemskuelige navne. Han havde endda fået lejlighed til at gøre den endnu frygteligere, da han, som sædvanligt for at bøde på sin uvidenhed om visse ting havde disket op med en hel masse af de løgnagtige afskyeligheder, der dagligt måtte til for at få bladet solgt, og som stadigt blev giftigere. Siden Monferrands sejr havde nødet ham til at lade den afrikanske jernbanesag falde, havde han kastet sig over private skandaler, der afslørede og tilsølede familielivet.

Pludselig styrtede Chaigneux, bekymret og hæsblæsende, hen til dem. Den luvslidte frakke var knappet skævt, og han så i det hele taget ret lurvet ud.

"Nå, hr. Massot, hvordan går det med Deres artikel om vor Silviane? Hvad bliver det til, kommer den?"

Duvillard havde fået den idé at benytte sig af den tjenstvillige Chaigneux som hverver for Silviane. Han havde overdraget ham alle slags ubehagelige forretninger og lod ham løbe om i Paris for at sikre hende bifald og rosende omtale i bladene. Chaigneux' ældste datter var endnu ikke gift, aldrig havde hans fire damer tynget på ham som nu. Det var et rent helvede, og det ville ende med, at de pryglede ham, hvis han ikke den første i hver måned bragte tusinde francs hjem til dem.

"Min artikel," svarede Massot. "Ak, nej, min kære Chaigneux, den kommer ganske sikkert ikke. Fonsèque finder, den er alt for pompøs for *Globe*. Han spurgte mig, om jeg da rent havde glemt, at det var et alvorligt blad, han redigerede."

Chaigneux blegnede. Artiklen var på forhånd skrevet om den lykke, Silviane om aftenen ville gøre i *Polyeucte*. Journalisten havde end også for at være forekommende mod hende vist hende den. Hun var henrykt og glædede sig til at læse den på tryk i Fonsèques agtværdige avis.

"Men du gode Gud! Hvad skal der blive af os," mumlede den fortvivlede mand. "Det er aldeles nødvendigt, at den artikel kommer på!"

"Ja, naturligvis har jeg intet at indvende imod den – men tal selv med redaktøren ... se, han står der henne mellem Vignon og kultusminister Dauvergne."

"Selvfølgelig må jeg have fat i ham ... men ikke her, om lidt i sakristiet ... jeg vil også se at få Dauvergne i tale, for Silviane vil endelig have, at han skal være i sin loge i aften. Monferrand kommer, han har lovet Duvillard det."

Massot gav sig til at le og gentog det slagord, som hele Paris morede sig over efter skuespillerindens antagelse:

"Ministeriet Silviane ... så meget skylder han da sin gudmoder."

Den lille fyrstinde de Harn brusede nu frem og faldt som en bombe ned mellem de tre herrer.

"Jeg har ingen plads," udbrød hun.

"Jeg kan ikke skaffe Dem en stol, jeg opgiver det! Jeg har haft den yderste vanskelighed ved at få hertuginde Boisemont og hendes to døtre bænkede."

"Å – jeg taler om forestillingen i aften ... min egen lille Duthil. De må og skal skaffe mig en eller anden plads i en loge. Jeg går i graven, hvis jeg ikke kan være med til at klappe ad vor uforlignelige, vor henrivende veninde."

Siden den foregående dag, da hun havde kørt Silviane hjem efter Salvats henrettelse, omtalte hun hende stadig med den vildeste begejstring.

"Der er ikke en eneste plads at få, min nådige," erklærede Chaigneux vigtigt. "Vi har givet alt bort, mig har man såmænd budt tre hundrede francs for en plads i første parket."

"Det er ganske rigtigt, der har ligefrem været slagsmål om de dårligste pladser," sagde Duthil. "Det gør mig ondt, jeg kan ikke hjælpe Dem ... men var det ikke tænkeligt, at Duvillard kunne tage Dem med i sin loge? Han sagde, at han holdt en plads til mig, men jeg tror nok, at vi endnu kun er tre, hans søn iberegnet ... sig til Hyacinthe siden, at han sørger for en indbydelse til Dem."

Rosemonde, der en aften havde beæret den elskværdige deputerede med sin gunst, efter at Hyacinthe havde været ved at kede livet af hende, følte godt hans spot, men udbrød ikke desto mindre henrykt:

"Ja, det var en udmærket idé, Hyacinthe kan ikke afslå mig det ... tusinde tak for rådet, lille Duthil ... De er storartet, for De kan da klare alle vanskeligheder på en behagelig måde, – selv under de sørgeligste omstændigheder ... glem endelig ikke, at De har lovet at sætte mig lidt ind i de politiske forviklinger! Jeg har en følelse af, at politik netop er noget, der passer for mit temperament!"

Dermed gik hun fra dem, skubbede sig frem mellem folk og endte med at få en plads på første række.

"Hun er fjantet – men ganske morsom alligevel!" mumlede Massot og lo.

Pludseligt fo'r Chaigneux af sted efter Amadieu for ærbødigt at spørge, om han havde fået sin billet til forestillingen. Journalisten hviskede til Duthil:

"Sig mig en gang, kære ven, er det sandt, at Duvillard nu vil gå løs på den transsahariske jernbane? Et storartet foretagende. Denne gang drejer det sig om hundreder og hundreder af millioner ... i går aftes oppe i redaktionen trak Fonsèque på skuldrene og sagde, at det var en and, som han ikke troede på."

"Sagen er afgjort," svarede Duthil og blinkede, "der går ikke to gange fire og tyve timer, før Fonsèque vil slikke sig om munden efter "aktier!""

Og han oprullede et billede af den guldregn, der på ny ville strømme ned over pressen, over de trofaste venner og de hjælpsomme sjæle. Når stormen er forbi, ryster fuglen sine vinger. Han blev livlig og meddelsom i den glade vished om den forventede gevinst, glemte rent, at den stygge historie med de afrikanske jernbaner så nylig havde været nær ved at ødelægge ham og mange andre.

"Nej virkelig," sagde Massot, der var blevet alvorlig. "Det er altså mere end en sejr, det er ligefrem løftet om en ny høst. Nu undrer det mig ikke, at her er så megen trængsel."

I dette øjeblik istemmede orglet en højtidelig festmarch. Det var brudeskaren, der endelig drog ind i kirken. Mens den langsomt steg op ad trappen i det klare solskin, lød en bifaldsmumlen blandt mængden, der stod sammenstuvet helt ud på gaden, så at drosker og omnibusser næsten ikke kunne komme frem. Nu vandrede følget ind under de høje hvælvinger hen imod det strålende oplyste alter, mellem de tilstedeværende, der i to rækker trængte sig sammen på begge

sider, herrerne til højre og damerne til venstre, alle havde rejst sig og stod med smilende ansigter vendte imod brudefølget, brændende af nysgerrighed.

Først kom Camille ført af sin fader, der strålede af stolthed og glæde. Bruden bar et slør af vidunderlige alençonkniplinger, der holdtes sammen af orangeblomster; over den atlaskes kjole faldt hvidt silkeflor i gennemsigtige folder. Hun var så lykkelig, så henrykt over sin sejr, at hun næsten så godt ud, og holdt sig så rank, at man næppe kunne se den lille skævhed i skulderen. Derpå kom brudgommen, fuldkommen korrekt og fornem. Under armen havde han sin moder, der førte sig med megen anstand og værdighed i en blå silkekjole, broderet med stål og guldperler. Men det var især Eve, der interesserede folk, og alle halse straktes, da hun viste sig, ført af brudgommens morbroder og nærmeste slægtning, general Bozonnet. Hun bar en terrakottafarvet silkekjole besat med valenciennekniplinger af fabelagtig værdi, og aldrig havde hun set yngre ud, aldrig havde hendes blonde skønhed været mere strålende. Men øjnenes glans røbede nys udgydte tårer, skønt hun nu tvang sig til at smile. Monferrand, marquis Morigny, bankier Louvard og endnu tre herrer fulgte efter med familiens damer. Konseilspræsidenten var fornøjet og godt tilpas, talte livligt og naturligt med sin dame, en lille fiks brunette, og gjorde betydelig opsigt. I det lange følge bemærkede man også brudens broder, Hyacinthe, der henledede opmærksomheden på sig ved en ganske ny kjolefacon med lange skøder, lagt i brede, regelmæssige læg.

Da brudeparret havde taget plads foran alteret, og de to familier og følget var blevet anbragte i de forgyldte, røde

fløjlslænestole bagved, begyndte ceremonien, der var sat i scene med den størst mulige pragt, som om denne bryllupshøjtidelighed skulle være en folkefest, en sejr, en dag, der skulle huskes i lange tider, og selve det frygtelige familiedrama, som alle kendte, og som her blev båret til skue med frækhed, kastede en sælsom storslået rædselsglans over det hele optrin. Det mærkedes allermest, da biskop Marthas høje skikkelse viste sig for at velsigne det unge par. Den statelige prælats diskret smilende, men dog altbeherskende myndighed kom til sin fulde ret, mens han med højtidelig salvelse udtalte vielsesordene over disse to arvinger af store huse, som her blev knyttet sammen med ægteskabets hellige bånd. Med megen spænding imødeså hele forsamlingen talen – og den var i sandhed over al måde vidunderlig – biskoppen formelig overgik sig selv, og vandt endnu en glimrende sejr; det var jo i den selv samme kirke, han havde døbt Eve – mens hele Paris' fine verden flød hen i tårer over den skønne jødindes omvendelse til katolicismen. Det var også her, han havde holdt sine tre foredrag om "Den Nye Ånd i Kirken", de foredrag, der efter hans mening havde givet stødet til videnskabens nederlag til den kristelige spiritualismes opvågnen, til den politiske sammenslutning, der måtte ende med republikkens erobring og den eneste saliggørende kirkes triumf.

Derfor var det vel nok tilladeligt, at prælaten her i et par fine hentydninger udtalte sin stolthed og sin glæde over sit værk, idet han viede den fattige ætling af en stolt adelsslægt til denne borgerlige, unge piges fem millioner – i hendes rigdom fejrede sejrherrerne fra 1789 deres erobring, den tredje stand stod nu som verdens behersker. Kun den fjerde stand, det undertrykte,

bestjålne, fattige folk manglede ved denne fest. Biskop Martha beseglede i dette brudepar den nye forening, han gennemførte pavens politik, den hemmelige jesuitteropportunisme, idet han sluttede sig til demokratiet, magten og formuen for at drage det alt sammen ind under kirkens enevælde. Under talen vendte han sig om mod den smilende Monferrand. Det så næsten ud, som gjaldt hans ord det nys dannede ministerium, idet han ønskede brudeparret en tilværelse i kristelig lydighed og ydmyghed, et liv i frygt og bæven for den vældige herre, hvis mægtige hånd hvilede over alle og skulle opretholde freden og lydigheden blandt alle verdens folkeslag. Hele forsamlingen kendte den diplomatiske overensstemmelse, der herskede mellem bispen og konseilspræsidenten. Alle vidste, at der mellem disse to mægtige og magtkære personligheder eksisterede en hemmelig pagt, som var sluttet, for at de kunne tilfredsstille deres herskesyge, deres umættelige trang til i kongelig, uindskrænket myndighed at styre og regere, og da man så det halvt godmodige, halv snedige smil, der svævede om Monferrands mund, bredte der sig en fornøjet og forstående glæde over alle de tilstedeværende.

"Å," mumlede Massot, der stod ved siden af Duthil, "hvis gamle Justus Steinberger var her, ville han min tro more sig kosteligt."

"Men kære ven," svarede den deputerede, "hvad har De dog at indvende mod dette parti? Det er jo storartet, og så yderst moderne oven i købet! Det er jo et udslag af vor tids ånd! Jøder, kristne, borgerlige og adelige, alle har jo netop sluttet sig sammen i endrægtighed for at danne en ny overklasse, et nyt

aristokrati, et sådant er påtrængende nødvendigt, ellers oversvømmes man jo af pøbelen!"

Men ikke desto mindre måtte Massot le ved tanken om gamle Steinberger, for rygtet gik, at den gamle bankier, der havde afbrudt al omgang med datteren, siden hun var blevet katolik, alligevel fulgte hende med stor interesse, med en slags ironisk rørelse, som om han nu mere end nogen sinde i hendes virksomhed så en hævnens og ødelæggelsens ånd i de kristnes lejr, hvis endelige nederlag og opløsning altid var og blev hans højeste ønske, hans lykkedrøm. Han havde ikke, som han håbede, ved at give datteren til Duvillard fået denne i sin magt, men det måtte sikkerlig være ham en stor opbyggelse at være vidne til den anseelse, hans afkom erhvervede ved at blande blod med hans slægts grusomme fjender – med dem, hvis fod havde hvilet så tungt på hans forfædres nakke, og som nu ved disse forbindelser gik sin opløsning i møde. For dette var jo den endelige sejr for jøderne, om hvilken der over alt taltes.

Nu faldt orglet på ny ind med brusende toner. De to familier og forloverne vandrede ind i sakristiet, hvor brudeparret stod side om side, og hvor dokumenterne blev underskrevet. Derefter begyndte den endeløse lykønskningsprocession. Hvor strålede Camilles mørke ansigt nu, da hun endelig stod ved målet, havde sejret – og ægtet sin fornemme Gérard, den smukke mand, som hun med så megen møje havde revet fra sin egen moder! Det så ud, som havde hendes forkrøblede skikkelse rettet sig, mens hun med stolt løftet hoved modtog lykønskninger fra en ustandselig strøm af damer, veninder, bekendte, der trængte sig frem, skubbende og puffende hinanden til side, trykkende hendes hænder, kyssende hende

med overstrømmende varme og begejstrede ord. Gérard ragede højt op over hende. Hans stolte, fornemme skønhed fremhævedes af brudens lidenhed, han stod med roligt smilende ansigt som en eventyr prins – glad over al den kærlighed, han indgød, fornøjet over at have spredt lykke og lys om sig ved sin eftergivenhed og sin skrøbelige godhed. Og som de to familier her stod opstillede, sås bestandig en bestemt adskillelse i den menneskemasse, der hilsende og smilende drog forbi med udstrakte hænder.

Duvillard modtog lykønskningerne som en konge, der er tilfreds med folkets hyldest, mens det lykkedes Eve ved anspændelse af sine sidste kræfter vedblivende at stå som en skønhedsåbenbaring, der vil indtage alle – hun svarede med ynde og værdighed, trods al den bitterhed og al den håbløse sorg, der bragte hendes knuste hjerte til at skælve i dødskval.

På den anden side af brudeparret stod grevinde Quinsac mellem general Bozonnet og marquis Morigny, værdig og stolt nøjedes hun som oftest med at bøje hovedet, kun sine gode bekendte rakte hun sin lille, tørre hånd. Hun forsvandt næsten i dette hav af ukendte ansigter, kun nu og da vekslede hun et ubeskrivelig sørgmodigt blik med sin gamle ven, når strømmen blev alt for blandet, og når alt for mange hoveder stak frem, som pengegriskhed og forbrydelse havde præget. I over en halv time strømmede folk stadig ind, håndtrykkene faldt tætte som hagl, de nygifte og familien havde en følelse af, at deres arme var lamme.

Imidlertid slog folk sig til ro, der dannede sig grupper, man snakkede, man morede sig. Monferrand blev straks omringet. Massot gjorde Duthil opmærksom på den iver, hvormed

generaladvokat Lehmann nærmede sig for at gøre sin opvartning.

Straks der på kom også assessor Amadieu til, og selv rettens vicepræsident, hr. de Larombière, en vranten gammel herre, som man hyppigt så i grevindens salon, viste sig i hans nærhed. Det var dommerstanden, der så sig nødt til at smigre og lystre, efter at have taget parti for den magt, der uddeler udnævnelser og afskedigelser. Man påstod, at Lehmann i den afrikanske jernbanesag havde vist Monferrand store tjenester ved at lade visse dokumenter forsvinde. Og den smilende Amadieu, denne ægte pariser, var det ikke ham, man kunne takke for Salvats hoved?

"De ved," hviskede Massot, "at alle tre kommer de her for at hente tak i anledning af henrettelsen i går. Monferrand kan takke den sølle fyr for sin portefølje, for det var dog ham, der først med sin bombe forhindrede ministeriets fald og senere skaffede ham formandspladsen i rådet, da det gjaldt om at finde en mand, hvis hånd var stærk nok til at kvæle anarkiet. Ikke sandt? Det kan man kalde en kamp! Monferrand på den ene side og Salvat på den anden! En af dem måtte miste knoppen! ... hør, nu snakker de om det."

De tre øvrighedspersoner, der ville hen og hilse på den almægtige minister, blev overfaldet og udspurgte af damer, som avisernes beretninger havde gjort end mere nysgerrige. Amadieu, der i embeds medfør havde overværet henrettelsen, var henrykt over den vigtighed, dette gav ham, og svarede udførligt, fast bestemt på at tilintetgøre, hvad han kaldte "legenden" om Salvats heltemodige død. Ifølge hans beretning havde denne slubbert ikke været i besiddelse af virkeligt mod,

det var kun hans hovmod, der havde holdt ham oppe, og rædslen havde grebet ham i den grad, at han var mere død end levende, før hans hoved endelig faldt under kniven.

"Ja, det er sandt," råbte Duthil, "jeg var selv til stede."

Massot trak ham i armen. Skønt han gjorde nar af alt, oprørte dette ham dog.

"De har ingenting set, kære ven. Salvat døde som en helt. Det er dumt at kaste smuds på den stakkels fyr, nu, da han er død!"

Men denne historie passede i alt for manges kram! Det var som et sidste sonoffer, man bragte Monferrand for at være ham til behag. Og han fortsatte at smile, med sin fredelige mine, som en brav mand, der kun viger for nødvendigheden. Han viste sig særlig elskværdig over for de tre øvrighedspersoner, som han personligt ønskede at takke for det mod, de havde vist over for deres pinlige pligt. Den foregående dag havde han efter henrettelsen, i Deputeretkammeret, ved afstemningen i en kilden sag, fået en overvældende majoritet. Ro og orden herskede atter, alt gik på bedste måde i landet, og da Vignon, der som en dygtig spiller havde villet vise sig ved brylluppet, nærmede sig ministeren, holdt denne ham tilbage og var overordentlig venlig imod ham, dels af behagelyst, dels af klogskab, fordi han frygtede, at den nære fremtid dog tilhørte den unge kloge, forsigtige mand. Begge sank de hen i beklagelsen over Barroux, da en fælles ven fortalte dem den sørgelige nyhed, at den forhenværende konseilspræsidents tilstand af lægerne ansås for håbløs. Stakkels Barroux! Siden det møde, hvor han var blevet styrtet, havde han ikke kunnet komme sig. Hver dag gik det ned ad bakke med ham, hans fædrelands utaknemmelighed havde ramt ham i hjertet, han

var knust af den skændige beskyldning for at være til fals og for at have beriget sig på ulovlig måde, han, der var ærligheden og retskaffenheden selv og havde viet republikken sit hele liv. Hvorfor, gentog Monferrand, hvorfor skal man tilstå? Publikum forstår det aldrig.

I dette øjeblik kom Duvillard hen til dem, idet han en stund lagde sin rolle som fader til side. Og nu øgedes ministerens triumf ved hans, det var dog pengene, der regerede verden, de var den eneste bestående, evige magt, de var mere værd end ministerporteføljerne, der så hurtigt går fra hånd til hånd. Monferrand herskede og ville forsvinde, Vignon skulle komme til at herske og derpå forsvinde, Vignon, der allerede lå for hans fødder, han vidste jo alt for godt, at man ikke kunne regere uden finansverdenens millioner. Var ikke Duvillard den virkelige sejrherre, der for fem millioner havde købt sig en søn af aristokratiet, ham, der personliggjorde den magthavende borgerstand, ham, der som enevældig fyrste styrede pengesagerne, og som var fast bestemt på ikke at slippe noget, ikke engang for bombernes magt. Det var, som om denne fest kun fejredes til hans forherligelse. Han alene sad bænket ved festmåltidet – med ingen ville han dele nu, da han havde erobret alt, erhvervet alt. Kun klummerne fra hans bord kunne tilfalde de små, de arme djævle af arbejdere, som revolutionen fordum havde narret.

For fremtiden var den afrikanske jernbanesag en gammel historie, som kommissionen havde strøet sand på. Alle de, som var blevet kompromitterede ved den, folk som Duthil, Chaigneux, Fonsèque og mange andre, var nu rolige og glade, befriede ved Monferrands stærke hånd – også de bidrog til

Duvillards triumf. Og ingen brød sig om Sagniers skændige artikel, som *Folkets Røst* havde bragt samme morgen, man trak kun på skulderen, i den grad var publikum træt af skandaler og smuds og ked af angivelser og bagvaskelser. Kun en eneste ting satte nu alle i bevægelse, det var rygtet om, at det store projekt angående den transsahariske jernbane nu snart skulle sættes i gang, og at millionerne så ville rulle ned over de trofaste venner.

Mens Duvillard venskabeligt underholdt sig med Monferrand og Dauvergne, der havde sluttet sig til dem, sagde Massot halvhøjt til sin redaktør Fonsèque, som han havde truffet:

"Duthil har lige forsikret mig, at deres transsahariske projekt er i orden, og at de vil prøve at komme frem med det i kammeret. De siger, at de er sikre på udfaldet."

Men Fonsèque forholdt sig tvivlende.

"Det er ikke muligt, de vover ikke at begynde på en frisk så snart igen."

Dog havde efterretningen givet ham meget at tænke på. Han havde lige udstået en så stor angst på grund af sin uforsigtighed i den afrikanske jernbanesag, at han havde svoret for fremtiden at være meget forsigtig. Men hans forsigtighed udelukkede ikke ønsket om at være med i forretningerne. Han ville se tiden an, men være med i dem, i dem alle sammen. Det ville han.

Mens han optaget af disse tanker betragtede den gruppe, Duvillard og de to ministre dannede, kom han til at høre, hvordan Chaigneux søgte at hverve dem som alle andre til forestillingen om aftenen. Han gik rundt og lovpriste Silviane, pirrede nysgerrigheden, spåede en storartet succes. Så

nærmede han sig Dauvergne, bøjede sin lange rygrad sammen og sagde:

"Bedste Excellence! Jeg har en bøn til Dem fra en meget smuk dame, hvis sejr ikke vil være fuldstændig i aften, hvis De ikke også giver hende Deres bifald."

Dauvergne, en høj, smuk, blond mand, med blå øjne, der smilte bag lorgnetten, hørte velvilligt på ham. Det gik ham udmærket i ministeriet, skønt han levede i fuldstændig uvidenhed om alt, hvad der vedrørte universitetet. Men som en rigtig pariser fra Dijon manglede han hverken takt eller snedighed, han gav fester, hvor hans unge, skønne frue henrykkede alle, han gik for en oplyst ven af forfattere og kunstnere. Og Silvianes engagement ved Comédie-Française, hans hidtil berømteste bedrift, der kunne have styrtet enhver anden minister, havde ved et besynderligt tilfælde gjort ham populær. Man fandt det uventet, originalt.

Da han havde forstået, at Chaigneux blot ønskede at være sikker på hans nærværelse i teatret, fordoblede han sin elskværdighed.

"Naturligvis, kære hr. Chaigneux, naturligvis kommer jeg der hen. Når man har en så fortryllende guddatter, svigter man hende ikke i farens stund!"

Monferrand, der hørte efter med det ene øre, vendte sig pludselig om.

"Og sig til hende, at jeg agter også at komme, så hun på den måde får to venner til på tilskuerpladsen."

Duvillard bukkede henrykt med øjne, der strålede af sindsbevægelse og taknemmelighed, som om de to ministre havde vist ham personlig en uforglemmelig venlighed.

Først efter, at han selv havde takket varmt, opdagede Chaigneux Fonsèque. Han styrtede sig over ham og trak ham lidt til side.

"Å, kære kollega, vi må absolut have denne sag i orden. Efter min mening er den af overordentlig vigtighed."

"Hvilken sag?" spurgte Fonsèque overrasket.

"Jo, denne artikel af Massot, som De ikke vil lade komme frem."

Redaktøren af *Globe* erklærede bestemt, at han lod den ikke komme frem. Han forsvarede den værdige, alvorlige tone, der herskede i hans blad, og en sådan lovtale over en person som frøken d'Aulnay ville være en skandale i et blad, som han med så stort besvær havde arbejdet op til et organ for en streng, uangribelig moralitet. For resten gav han personligt det hele en god dag, han talte om Silviane i rå udtryk og sagde, at for ham kunne hun skørte op for publikum så meget, hun ville, han var gerne med til at se der på. Men *Globe*s spalter var hellige.

Chaigneux tabte helt fatningen og trængte fortvivlet ind på ham.

"Hør nu, kære kollega, gør en lille indrømmelse for min skyld. Hvis artiklen ikke kommer frem, vil Duvillard tro, det er min skyld. Og De ved, jeg trænger til ham. Min ældste datters bryllup er igen blevet udsat. Jeg ved ikke mere, hvad jeg skal gribe til!"

Da han så, at hans personlige sorger intet indtryk gjorde, fortsatte han:

"For Deres egen skyld, kære kollega, for Deres egen skyld ... for De ved, Duvillard kender artiklen, og det er ham så meget desto mere om at gøre at få den i *Globe*, som han kender

indholdet. Tænk over sagen, han bryder ellers sikkert med Dem."

Et øjeblik tav Fonsèque stille – tænkte han måske på den store transsahariske forretning? Sagde han måske til sig selv, at det ville være hårdt, om de kom på kant netop nu, så han ikke fik del i den nærtforestående uddeling til de trofaste venner? Men sandsynligvis mente han efter nærmere overvejelse, at det var klogest at se tiden an.

"Nej, nej, jeg kan ikke. Det er en samvittighedssag."

Imidlertid blev lykønskningerne ved. Det var som om hele Paris drog forbi, og stadig med de samme smil, de samme håndtryk. De nygifte og deres familier var dødtrætte, men måtte bestandig sætte den samme glade mine op, sværmen havde efterhånden fået dem trængt helt op mod væggen. Varmen var utålelig, der rejste sig en fin støvsky, som når store hjorder drager forbi.

Den lille fyrstinde de Harn, der havde forsinket sig, ingen vidste hvor, eller hvor med, dukkede pludselig frem og kastede sig om halsen på Camille, selv Eve kyssede hun, og Gérards hænder holdt hun længe i sine, mens hun særlig varmt lykønskede ham.

Så opdagede hun Hyacinthe, bemægtigede sig ham og førte ham hen i en krog.

"Hør, jeg har noget at bede Dem om."

Hyacinthe havde hele dagen været stum. Han fandt, at søsterens bryllup var en usigelig oprørende og simpel komedie. Atter en af de mange, der underkastede sig denne plumpe, brutale lov og bidrog sit til at fortsætte menneskelig

latterlighed! Derfor havde han bestemt ved sin tavshed at give sin højeste misbilligelse til kende.

Han betragtede uroligt Rosemonde, han var lykkelig over at være blevet hende kvit, og han frygtede, at et eller andet lune nu førte hende tilbage til ham.

For første gang den dag åbnede han sine læber:

"Som kammerat, kære, skal jeg gøre alt, hvad De ønsker."

Hun gav sig til at le og forklarede ham, at det ville blive hendes død, hvis hun ikke kom til at overvære Silvianes debut, hun var en lidenskabelig veninde og beundrer af skuespillerinden, og hun bad ham udvirke sin faders tilladelse til at tage hende med i deres loge, hvor hun vidste, der var en plads.

Han kom selv til at smile ved at tænke på, hvilken slutning med sjælden og symbolistisk æstetik det ville være, om Silviane skilte ham af med Rosemonde!

"Det er en aftale, kære veninde, jeg skal sige det til fader, og der skal nok være en plads til Dem."

Endelig var strømmen sagtnet, og sakristiet tømtes lidt efter lidt, så de nygifte og deres familier kunne slippe bort gennem den summende mængde, der kun langsomt fortrak og stadig standsede og tøvede for at hilse på dem og se på dem endnu en gang.

Gérard og Camille skulle lige efter frokosten rejse til en ejendom, som Duvillard ejede i Eure-departementet.

Og dette bryllupsmåltid, der var anrettet to skridt fra Madeleine kirken i det kongelige hotel i Godot de Mauroy-gaden, var toppunktet af overdådighed.

På første sal var spisesalen omdannet til en pragtfuldt udstyret buffet. Mens den store røde og den lille, blå salon, alle de overdådigt udstyrede værelser tillod udfoldelsen af den mest storartede gæstfrihed.

Skønt det hed sig, at kun de to familiers nærmeste venner havde fået indbydelse, var mere end tre hundrede mennesker til stede.

Ministrene havde undskyldt sig med deres overvældende forretninger. Men man genså journalisterne, øvrighedspersonerne, de deputerede, en hel strøm af den flod, der var skyllet gennem sakristiet.

Og de, der følte sig mindst på deres plads blandt disse forsultne, der sloges om at komme først til fadet, var sikkert de få, der var indbudt af brudgommen, og som general Bozonnet og marquis Morigny havde anbragt på en sofa i den store røde salon, hvor de blev siddende!

Eve var ødelagt af træthed, hendes legemlige og sjælelige kræfter var udtømte.

Hun havde sat sig i den lille sølvbrokades salon, som hendes lidenskab for blomster havde forvandlet til en rosenhave.

Hun var segnefærdig. Gulvet rystede under hendes fødder og dog smilede hun endnu, anstrengte sig for at være skøn og indtagende, hver gang en gæst nærmede sig.

Hun fandt en uventet støtte i biskop Martha, der havde været så elskværdig at beære festen i hjemmet med sin nærværelse.

Han satte sig i en lænestol ved siden af hende, og gav sig til at tale med hende.

Han kendte sikkert til det frygtelige drama, den forgæves bekæmpede kval, der hærgede denne stakkels sjæl, for hans ord

var faderlige og fulde af trøst.

Hun talte som en fortvivlet enke, der giver afkald på verden, lod ham forstå, at Gud nu var hendes eneste tilflugt. Så faldt samtalen på Arbejdsinvalidernes Stiftelse, og hun erklærede det som sin faste beslutning for fremtiden ganske at ofre sig for sin gerning der.

"Tillad mig i den anledning at bede Deres Højærværdighed om et råd ... jeg trænger til en hjælper, en støtte ved mit ansvarsfulde hverv som formand – jeg har tænkt på at antage en præst, som jeg beundrer, en sand helgen, fader Pierre Froment."

Bispen var blevet alvorlig og forlegen, men i det samme gik den lille fyrstinde forbi med Duthil og hørte navnet.

Hun nærmede sig med sin sædvanlige ubetænksomhed.

"Fader Pierre Froment ... jeg har ikke fået Dem fortalt, min kære, at jeg forleden mødte ham i jakke og knæbenklæder i Boulogne-skoven, hvor man sagde mig, at han cyklede med en gyselig skabning – ikke sandt, Duthil, vi mødte ham der?"

Den deputerede bukkede smilende, mens Eve foldede hænderne rædselsslagen og bestyrtet.

"Er det muligt! Han, der var så fuld af kærlighed og tro, han, der var en sand apostel!"

Endelig tog bispen ordet.

"Ja, kirken rammes undertiden af store sorger. Jeg har selv hørt om det vanvid, der har grebet den ulykkelige, De taler om, jeg har endda anset det for min pligt at skrive til ham, og han har ladet mit brev ubesvaret. Jeg ønskede så inderligt at undgå en sådan skandale. Men der gives onde magter, som vi ikke

altid kan besejre, og ærkebispen har i disse dage udtalt fordømmelsesdommen .... De må vælge en anden, nådige frue!"

Det var forfærdeligt! Eve så på Rosemonde og Duthil og turde ikke spørge om enkelthederne, idet hun drømte om denne skabning, som havde været fræk nok til at forføre en præst. Det måtte jo være en eller anden skamløs tingest, et vanvittigt og sanseligt væsen. Hun syntes, en sådan forbrydelse gjorde hendes egen ulykke endnu større.

Og idet hun med en håndbevægelse ligesom omfattede al denne luksus og alle de duftende roser, hvori hun badede sig, alle de gæster, der strømmede sammen om buffeten, hviskede hun:

"Ak! Alt er fordærvelse, man kan ikke mere stole på nogen!"

I dette øjeblik var Camille, der lige skulle til at tage af sted med Gérard, alene i sit værelse, hvor hun havde levet som ung pige. Hendes broder Hyacinthe opsøgte hende der.

"Å, er det dig, min dreng – skynd dig, hvis du vil sige farvel til mig. Jeg skal af sted, og du kan nok indse, at jeg er glad."

Han kyssede hende.

Så sagde han belærende:

"Jeg troede, du var stærkere. Du har lige siden i morges vist en glæde, som jeg væmmes ved at se på."

Hun nøjedes med at måle ham med rolig foragt.

Han vedblev:

"Din Gérard, som du sluger med øjnene, ved du jo godt, at hun tager fra dig, så snart I kommer igen."

Camilles kinder blev ligblege, hendes øjne glødede.

Og idet hun gik lige hen til sin broder, med knyttede hænder, råbte hun:

"Hun! – du siger, hun vil tage ham fra mig!"

Det var om deres moder, de talte.

"Jeg siger dig, min dreng, før dræber jeg hende. Å nej, hun tænker ikke på noget så nedrigt, for ser du, den mand, som er min, ham holder jeg fast. – Og du, du skulle hellere holde dine ondskabsfuldheder for dig selv, du ved jo, at jeg kender dig – tøs og fæ, som du er!"

Han gjorde hastigt et skridt tilbage, som om en giftig slange have løftet sit lille, flade, mørke hoved imod ham. Han foretrak at opgive kampen, han havde jo altid været bange for hendes tunge.

Og mens de sidste gæster gjorde rent bord og formelig plyndrede buffeten, tog brudeparret afsked med familierne for at stige i den vogn, der skulle køre dem ud på banegården. General Bozonnet havde samlet en gruppe om sig og udtrykte nu sin sorg over den almindelige værnepligts ødelæggende virkning. Han var så opfyldt af håbløs bekymring i den anledning, at marquis Morigny måtte trække afsted med ham, da grevinden med skælvende læber og rystende hænder sagde farvel til søn og svigerdatter, så bevæget, at hendes gamle ven kærligt vovede at støtte hende. Hyacinthe var sendt ud for at lede efter husets herre, som han efter megen søgen fandt i en vinduesfordybning sammen med den fortvivlede Chaigneux, som han skummende af raseri gav en overhaling i anledning af den artikel, Fonsèque ikke havde villet optage i sit blad, for dersom redaktørens samvittighedsskrupler ikke hævedes, var det meget muligt, at Silviane ville lade sin retfærdige vrede gå ud over Duvillard og hævne sig på ham ved at holde sin dør lukket for den aldrende tilbeder. Men da Hyacinthe kaldte på

ham, antog han i en håndevending sin sejrsstolte mine, ilede hen og trykkede et faderligt kys på datterens pande, gav Gérard et trofast håndtryk, idet han i en spøgende tone ønskede parret en lykkelig rejse og glade dage i Italien. Omsider kom Eves tur til at sige farvel. Bispen stod ved hendes side, og hun viste lige til det sidste en rørende tapperhed. Det var hende en trøst stadig at stråle af ynde, og skønhed, og denne overbevisning lånte hende kraft til at bære hovedet højt og holde de frembrydende tårer tilbage, mens hun i en bevæget og moderlig tone henvendte nogle ord til de nygifte.

Hun havde taget Gérards hånd, der rystede lidt af spænding og forlegenhed, og hun havde mod til at beholde den i sin med et udtryk, der strålede af hjertens godhed og heltemodig selvfornægtelse.

"Farvel, Gérard! Lev vel og vær lykkelig!"

Så vendte hun sig mod datteren, kyssede hende på kinderne, mens bispens øjne hvilede på begge disse kvinder med et blik fuldt af medfølelse og overbærenhed.

"Farvel, Camille!"

"Farvel, moder!"

Men stemmerne dirrede, deres blikke krydsedes som to stålklinger, og i kysset havde de følt hinandens tænder, rede til at bide. Ak, hvor rasede ikke den unge ved at se moderen så skøn, trods år, sorg og tårer! Og hvilken kval for Eve at tænke på datterens ungdom, der havde sejret og som nu rev hendes sidste lykkedrøm fra hende! Her var tilgivelse utænkelig, de ville hade hinanden hele livet igennem, til de blev lagt ned i familiebegravelsen, hvor de engang skulle sove side om side, trods livets nag og kamp!

Om aftenen erklærede Eve imidlertid, at hun efter dagens sindsbevægelse følte sig alt for træt til at overvære forestillingen i Comédie-Française – hun gik tidligt til ro og tilbragte en søvnløs nat i sorg og tårer. Deres loge blev derfor kun benyttet af baronen, Hyacinthe, Duthil og den lille fyrstinde de Harn.

Allerede ved nitiden var alle pladser besat. Man hørte den summen og snakken, der altid går forud for vigtige begivenheder i teaterverdenen. Hele det publikum, der om formiddagen havde givet møde i kirken, sad her besjælet af samme brændende nysgerrighed, samme trang til oprivende og uventede hændelser, og man genså de samme ansigter med det samme udtryk, det samme smil. Damerne nikkede til hinanden, herrerne hilste på hinanden med små håndbevægelser. Alle var på pletten i fuld puds! Herrerne i kjole og damerne i strålende aftentoilette, med diamanter og blomster. Fonsèque opholdt sig i *Globes* loge med nogle venner, i første parket sås Massots lille skikkelse sammen med assessor Amadieu, general Bozonnet og advokat Lehmann. Men især lagde man mærke til Sagnier. Den forfærdelige Sagnier, hvis tykke, røde apoplektiske fjæs gjorde opsigt i anledning af den uforskammede artikel om familien Duvillard. Chaigneux sad på en klap helt henne ved den ene side, derfra kunne han lettere liste ud på gangene, fare om i alle etager og puste til begejstringsflammen. Og da endelig konseilspræsidenten og kultusministeren viste sig i logen overfor Duvillards, gik der en bevægelse hen over salen, man smilede betydningsfuldt og forstående, for ingen var i uvidenhed om, at de to excellencer ikke stod ganske uden for den begivenhed, man her skulle overvære.

Imidlertid gik der alligevel ret foruroligende rygter. Sagnier skulle højt og tydeligt have erklæret, at et sådant fruentimmers optræden her på nationalteatret og i Paulines rolle var en formelig udfordring, der blev kastet i ansigtet på selve blufærdigheden. Den smukke piges lune havde forresten i den senere tid flere gange beskæftiget pressen. Men nu havde man allerede i et halvt år snakket om hendes debut, og Paris begyndte at vænne sig til denne tanke. Alle strømmede til i håb om at finde adspredelse og overraskelse.

Før tæppet gik op, mærkede man tydeligt, at publikum var velvilligt stemt, man lo og sagde vittigheder i alle kroge, og var rede til at klappe, hvis dette nogenlunde lod sig gøre.

Og det hele gik af på den mest tilfredsstillende måde for den smukke skuespillerindes mange venner og velyndere. Da Silviane i første akt viste sig i de kyske draperier, forbavsedes publikum ved ansigtets ulastelige oval med dets rene jomfrumine og de vidunderlige skønne øjnes klarhed, men allermest indtryk gjorde dog hendes opfattelse af selve rollen. Straks, da hun fortalte sin drøm, viste hun Pauline som en mystisk i det blå svævende figur, en slags helgeninde i den wagnerske kirkerudestil, flagrende hen over skyerne. Det var aldeles tåbeligt, mod al sund fornuft.

Men hun vakte kun desto mere opmærksomhed. Disse engleskikkelser var nu en gang på moden, og det var også morsomt at se dette græsselige pigebarn spille den rene lilje med en sådan frejdighed. Og fra første øjeblik var sejren hende sikker, bifaldet voksede med hver scene, og blev ved slutningen til en sand storm af klap og bravoråb. En svag piben, der syntes at komme fra Sagniers plads, gjorde en udmærket virkning.

Excellencerne klappede som rasende mennesker, hele salen blev lutter fyr og flamme, og alle kappedes om at fejre Duvillard og Monferrands faste hånd, "ministeriet Silviane", som man under spøg og latter omtalte i mellemakterne.

I baronens loge var man ellevild af henrykkelse. Nu kom Duthil til.

"Hør en gang – vor indflydelsesrige kritiker, ham, vi havde bedt med den aften, De ved nok, er aldeles rasende, han påstår, at Pauline er en lille, ubetydelig person, et Guds ord fra landet, der kun i allersidste øjeblik som ved et mirakel bliver inspireret, og han siger, at hele figuren bliver spoleret, når man som Silviane gør hende til madonna lige straks."

"Å," svarede Duvillard sejrsstolt, lad ham bare snakke, det gør jo opsigt ... det vigtigste er, at Massots artikel kommer i *Globe* i morgen.

Men fra den kant kom ret nedslående efterretninger.

Chaigneux, der atter havde haft fat i Fonsèque, meldte, at denne nølede, skønt det var tydeligt, at aftenen ville blive en triumf for Silviane.

Men nu rejste Duvillard sig i hele sin vælde:

"Sig til Fonsèque," tordnede han, "at jeg vil have den ind, og mind ham om, at jeg har en god hukommelse."

I baggrunden sad Rosemonde, hun var begejstret.

"Hør, lille Hyacinthe, De må endelig følge mig hen i Silvianes loge. Jeg kan ikke vente. Jeg må straks bringe hende min lykønskning."

"Vi går alle sammen hen til hende!" udbrød Duvillard, som havde hørt, hvad fyrstinden bad om.

Der var trængsel i alle gangene lige op til scenen. Da man endelig nåede skuespillerindens loge, var døren aflåst, og en pyntekone bad de herrer at vente et øjeblik.

"Å," sagde Rosemonde, "jeg kan godt gå ind, jeg er ingen herre, og det kan ingen ting skade, at De følger med; kom bare Hyacinthe."

Og med disse ord trængte hun sig ind ad døren, trækkende den unge mand med sig.

Silviane var i færd med at blive omklædt, hun var så varm, at man tørrede hendes hals og skuldre af med et uldent håndklæde. Henrykt fo'r Rosemonde løs på hende, kyssede og omfavnede hende, og midt i alle de begejstrede lovprisninger, der strømmede fra fyrstindens læber, hørte Hyacinthe dem aftale, at Rosemonde skulle drikke en kop the hos Silviane samme aften. Hyacinthe smilede forekommende, idet han sagde:

"Deres vogn, kære frøken, holder jo på hjørnet af Montpensier-gade. Når forestillingen er forbi, skal jeg så gerne følge fyrstinden der hen, så sidder hun ganske rolig og venter på Dem, og De kan køre hjem sammen, ikke sandt?"

"Det var en udmærket plan – De er sød, Hyacinthe!" udbrød Rosemonde, strålende af glæde.

Nu blev døren åbnet, herrerne stormede ind overbringe kunstnerinden deres lykønskninger, men da tæppet skulle op til femte akt, var der ingen tid til lange udgydelser. I slutningen af stykket var Silviane storartet, hun sagde de berømte ord: "Jeg ser, jeg ved, jeg tror!" som en martyr, der lige skal fare til himmels, som en sjæl, der er befriet fra al Jordens

forkrænkelighed, og publikum klappede hende sit bifald, så huset rystede.

Duvillard fo'r straks ledsaget af Duthil gennem kulissen hen til Silvianes loge for at hente hende, mens Hyacinthe listede afsted og fulgte Rosemonde hen i skuespillerindens vogn, som holdt på hjørnet af Montpensier-gade. Så ventede den unge mand – han ville se, hvordan det videre gik, og lod til at more sig kosteligt over at se faderen komme anstigende med Silviane, og netop som han ville stå op i hendes vogn at blive standset med en bestemt lille håndbevægelse og disse ord, der udtaltes i den roligste tone:

"Nej – kære ven – ikke i aften! Jeg drikker the med en veninde!"

Nu sås fyrstindens smilende lille ansigt inde i vognen, og mens Duvillard aldeles forbløffet stod med stive øjne og åben mund, rullede kareten bort med de to unge damer. Det var, som om han havde fået et slag i ansigtet, han, der nu i så mange måneder havde slidt og slæbt for at blive taget til nåde, han stod nu alene på gaden. I dette øjeblik kom Chaigneux, der genkendte ham, farende for at meddele, at Fonsèque endelig havde givet efter og at artiklen ville komme i *Globe* næste morgen.

På gangen havde der været megen tale om det transsahariske jernbaneanlæg.

Hyacinthe tog nu faderen under armen og prøvede at tale ham til rette som en fornuftig kammerat, der betragter kvinder som mændenes fordærvelse.

"Kom, så går vi hjem – se bare at tage den med ro – i morgen tidlig, når du bringer hende artiklen i *Globe*, lukker hun

såmænd nok sin dør op for dig!"

Og de to mænd, der trængte til lidt motion, vandrede op ad Opera-alleen, rygende deres cigar og udvekslende et ord nu og da, mens der over den store, slumrende by for en sagte, dirrende jammer, som om en verden vred sig i dødskamp.

3

Efter Salvats henrettelse faldt Guillaume hen i en sørgmodig tavshed.

Han syntes bekymret og åndsfraværende.

Timer igennem kunne han sidde over sit arbejde, han fabrikerede det farlige sprængstof efter den formel, som han alene kendte, og som krævede en så forsigtig behandling, at han ikke ville have nogen til at hjælpe sig.

Derpå gik han ud og kom hjem dødtræt efter lange ensomme vandringer.

I familiens skød var han mild som altid og gjorde sig umage for at være munter. Men alle kunne de mærke, at hans tanker var langt borte, og ofte for han sammen, når man pludselig talte til ham.

Pierre fik da den idé, at hans opofrelse havde været for tung for ham, og at han ikke kunne bære tabet af Marie. Det måtte være hende, han tænkte på, hende han begræd, nu da bryllupsdagen rykkede nærmere.

En aften vovede Pierre at tale åbenhjertigt med ham og tilbød at rejse bort, at forsvinde.

Ved de første ord standsede Guillaume ham.

"Marie! Ak nej, lille broder, jeg holder for meget af dig og jeg holder for meget af hende til, at jeg skulle fortryde, hvad jeg har gjort. – – Nej, nej, jeg er kun glad over at se jeres glæde – den alene giver mig mod og styrke, nu da jeg ved, at I er lykkelige med hinanden – og jeg forsikrer dig, at du tager fejl, der er intet i vejen med mig, det er mit arbejde, der måske optager mig lidt for meget."

Den aften gjorde han sig særlig umage for at være munter.

Ved bordet spurgte han om tapetsereren snart kom for at tage fat i de to små værelser, som Marie havde oven over laboratoriet og som skulle indrettes til det unge par.

Marie, der rolig og smilende afventede det for bryllupet fastsatte tidspunkt, gav sig nu til fornøjet at tale om, hvad hun ønskede: et værelse, betrukket med rødt sirts til en franc meteren, polerede fyrretræsmøbler, som kunne minde hende om en bondestue, og dernæst et tæppe på gulvet, for et tæppe var for hende toppunktet af luksus.

Hun lo og han lo med hende på en fornøjet og faderlig måde, og Pierre, der glædede sig der over, blev overbevist om, at han havde taget fejl.

Men allerede næste dag faldt Guillaume igen hen i sine mørke tanker.

Pierre blev urolig, især da han lagde mærke til, at Bedste aldrig havde været så tavs og alvorlig som nu.

Da han ikke turde henvende sig til hende, havde han først det forfængelige håb at lokke noget ud af de tre store sønner, men hverken Thomas eller Francois eller Antoine vidste noget eller brød sig om at vide noget, hver passede sine sager, tilfredse og rolige i deres kærlighed og tillid til faderen.

Aldrig stillede de ham spørgsmål angående hans arbejde eller planer. De var overbeviste om, at hvad han gjorde, kunne kun være rigtigt og godt, og de var rede til blindt at yde deres hjælp ved den mindste anmodning.

Men det var åbenbart, at han holdt dem borte fra den farefulde gerning, som optog ham i denne tid.

Bedste var den eneste, der havde hans fortrolighed. Hende bad han om råd, som han måske fulgte.

Pierre opgav tanken om at få noget at vide gennem børnene og tænkte nu med ængstelse på den mørke alvor, der hvilede over den gamles ansigt, især da han lagde mærke til, at de jævnligt trak sig tilbage til hendes værelse ved siden at Maries.

De kunne lukke sig inde og sidde længe uden at tale, for alt i værelset syntes dødt, man hørte ikke en lyd.

En dag kort efter så Pierre, at Guillaume gik ud med en lille vadsæk, der så ud, som om den var meget tung.

Han kom straks til at tænke på, at broderen havde betroet ham, at han med et pund af det nye krudt kunne sprænge en domkirke i luften. Det var dette ødelæggelsesmiddel, som han ville skænke Frankrig til krigsbrug for at sikre det sejren over alle andre nationer, for at det derpå kunne blive frihedens og verdensfredens forkynder.

Han huskede, at Bedste var den eneste, der kendte hemmeligheden, og at hun længe havde haft patroner af det forfærdelige sprængstof liggende i sin seng, den gang Guillaume frygtede husundersøgelse af politiet.

Hvorfor flyttede han da nu den beholdning, som han i den sidste tid havde fremstillet?

En mistanke, en ubestemt frygt greb ham pludseligt, og han spurgte broderen:

"Er du urolig, siden du intet vil beholde herhjemme? Hvis disse sager ængster dig, kan du jo anbringe dem hjemme hos mig, der kommer ingen og roder efter dem i det gamle hus!"

Forbavset stirrede Guillaume på ham, derpå svarede han:

"Ja – jeg har hørt tale om arrestationer og husundersøgelser nu, da de har guillotineret denne ulykkelige. De er bange for, at en eller anden i sin forbitrelse skal falde på at ville hævne Salvat. Desuden er det heller ikke rigtigt at ophobe et stof, som er i besiddelse af en så ødelæggende kraft. Jeg foretrækker at anbringe det på et sikkert sted – men ikke i Neuilly, lille broder, det ville være mindre hyggeligt for dig."

Han talte med en rolig mine og var kun straks faret let sammen.

"Når alt således er færdigt," sagde Pierre, "vil du vel snart overlevere din opfindelse til krigsministeriet?"

Guillaume tøvede et øjeblik, han var lige ved at lyve, men tog sig i det og sagde roligt:

"Nej – den plan har jeg opgivet, jeg har fået en anden idé."

Han sagde dette på en så afvisende måde, at Pierre ikke turde trænge ind på ham og spørge, hvad det var for en idé, men fra det øjeblik gik han i en urolig spænding, han følte fra time til time i Bedstes uhyggelige tavshed og Guillaumes uudgrundelige, ligesom forklarede ansigt, at her blev født og udviklet en forfærdelig plan, som ville kunne sprede rædsel over hele Paris.

En eftermiddag, da Thomas skulle til at gå hen på Grandidiers maskinfabrik, fik de at vide, at den gamle Toussaint havde fået et nyt slagtilfælde. Thomas lovede at gå derop på vejen for at se, om man kunne gøre noget for den syge mand. Pierre ville gå med, og henad klokken fire begav de sig på vej.

I familien Toussaints eneste værelse, hvor de spiste og sov, traf de maskinarbejderen siddende ved bordet i en lav stol. Den

halve del af legemet, både ben og arm, var lammet, tungen ligeledes, så at han havde mistet talens brug og kun kunne udstøde en uforståelig grynten. Munden var trukket ned til den ene side, og det skikkelige, brune ansigt med de sorte øje var fortrukket til en forfærdelige maske. Den halvtredsårige mand var slået til jorden, skægget hvidt som en oldings, de arbejdsvante, kraftige lemmer for fremtiden ubrugelige. Kun øjnene var levende, de stirrede rundt om i værelset fra den ene til den anden, og madam Toussaint, altid vel ved magt, selv når hun sultede, var virksom og rolig i sin ulykke og puslede om ham så godt hun kunne.

"Toussaint," sagde hun, "der er kommet nogen for at se til dig, det er hr. Thomas med fader ..."

Hun standsede og forandrede det roligt til:

"Med sin onkel, hr. Pierre ... der kan du se, at du endnu har gode venner, som ikke slår hånden af dig!"

Toussaint ville tale, men hans forgæves anstrengelse bragte ham kun to store tårer i øjnene. Han så på dem med uendelig bedrøvelse og dirrende kæber.

"Bliv nu bare ikke utålmodig," sagde konen, "doktoren har jo sagt, at du ikke kan tåle det."

Pierre havde lagt mærke til, at to personer ved deres indtrædelse rejste sig og gik lidt til side. Det overraskede ham at se madam Theodore og den lille Celine, de var pænt klædte og så ud til at have det ret godt. De havde hørt tale om ulykken og var så kommet, den ene for at se til sin broder, den anden til sin onkel, opfyldte af den medfølelse, som altid findes hos mennesker, der selv har lidt under store ulykker. Det var tydeligt, at de nu ikke mere led hverken sult eller nød, og Pierre

huskede nu, at han havde hørt tale om den medlidenhed, man havde vist den lille pige efter faderens henrettelse. Det var regnet ned med gaver, og mange havde tilbudt at tage sig af hende. Det endte med, at en gammel ven af Salvat havde adopteret hende og sat hende i skole, indtil hun kunne komme i lære. Madam Theodore selv var blevet sygeplejerske på en sindssygeanstalt. De var begge bjærgede.

Da Pierre gik hen for at kysse den lille Celine, sagde madam Theodore til hende, at hun endnu en gang pænt skulle takke hr. pastoren. Hun fortsatte af høflighed at kalde ham sådan.

"Det er Dem, fader," sagde hun, "der har bragt os lykke. Det skal man ikke glemme, og jeg siger stadig væk til hende, at hun må huske Dem i sine bønner."

"Nu går du altså i skole, min pige?"

"Ak ja, fader, det gør jeg rigtig nok, og jeg er så glad for det. Desuden mangler vi nu ingen ting."

Hun blev bevæget, brast i gråd og stammede:

"Ak, bare stakkels fader kunne se os nu."

Madam Theodore tog høfligt afsked med madam Toussaint:

"Nå – farvel da, nu går vi. Det er lige godt bedrøveligt det, som er hændt dig, og vi ville kun sige dig, hvor ondt det gør os. Når sådant noget hænder en, er det forskrækkeligt, for selv om man gør sig nok så megen umage, bliver det ikke til noget … Celine, kys din onkel … stakkels broder, jeg håber, at du snart kommer på benene igen."

De kyssede begge den syge på kinderne og gik. Toussaint, der havde forstået alt, fulgte dem med øjne, der endnu var levende og kloge, som om de brændte af længsel efter det liv og den virksomhed, som de andre nu vendte tilbage til.

Trods sit gode humør blev madam Toussaint dog bidt af misundelsens djævel:

"Å ja, du stakkels gamle," sagde hun efter at have anbragt en hovedpude bag mandens ryg. "De to har haft lykken med sig! De kan sagtens! Siden de huggede hovedet af denne halvgale Salvat, går alting godt for dem. De trænger ikke til noget!"

Derpå vendte hun sig til Pierre og Thomas og fortsatte:

"Men vi derimod, for os går det ad helvede til, vi ligger i rendestenen uden nogen sinde at kunne håbe på at komme op af den … vi kommer naturligvis til at krepere af sult, min stakkels mand er jo ikke blevet halshugget. Han har ikke gjort andet end slide og slæbe hele sit liv, og nu kan De selv se, hvordan han sidder der som et gammelt dyr, der ikke mere duer til noget."

Hun bad dem sidde ned og svarede på deres spørgsmål. Doktoren havde allerede været der to gange. Han mente, at den syge nok kom til at tale igen, og måske også med tiden ville kunne gå rundt i værelset med en stok, men de måtte ikke gøre regning på, at han nogen sinde kunne bestille noget ordentligt, og hvad kunne det så hjælpe.

Toussaints øjne sagde, at han meget hellere ville dø straks. Hvis en arbejder ikke mere kan gå på værkstedet, ikke længere kan ernære sin kone, er det bedst, han puttes i jorden!

"Lagt noget op!" fortsatte hun, "folk spørger mig, om vi har lagt noget op … vi havde omtrent tusinde francs i sparekassen, da Toussaint fik sit første anfald. Og De kan ikke tro, hvor man må passe på for at lægge en sådan sum til side. Herre Gud, man er da ikke som de vilde, engang imellem skal man da have lidt fest, en ret ordentlig mad og en flaske vin … men fem måneders

arbejdsløshed og medicin og sygemad har gjort kål på de tusinde francs for længe siden. Gud hjælpe os, nu da det begynder igen, bliver der ikke mere noget af vin og lammekoteletter."

"Men er der ikke," sagde Thomas, "noget der hedder Arbejdsinvalidernes Stiftelse, hvor man kunne få Deres mand anbragt? Jeg synes, han er fuldt ud berettiget dertil."

"Jovist", sagde konen, "jeg har nok hørt noget om den ting, og jeg har søgt oplysninger, men der bliver ikke optaget syge i den anstalt, de svarer, at for de syge har vi hospitalerne."

Pierre trak på skuldrene og indrømmede, at det ikke kunne lade sig gøre.

Han kom til at tænke på, hvordan han havde løbet rundt fra baronesse Duvillard til bestyrelsesformanden Fonsèque for kun at opnå, at den elendige Laveuve måtte blive indlagt, da han var død.

Pludseligt lød der barneskrig, og de blev yderst forbavsede ved at se madam Toussaint gå ind i det lille aflukke, som sønnen Charles i lang tid havde brugt til sovekammer, og komme tilbage med et barn på henved to år.

"Å herre Gud," sagde hun, "det er Charles' barn, det lå og sov i sin faders gamle seng og nu vågnede det ... De kan tænke Dem sidste onsdag, netop dagen før Toussaint fik sit anfald, tog jeg ud til St. Denis for at hente det hos Annine, der ikke ville beholde det, da Charles, der går slemt i byen, ikke betalte hende længere. Jeg mente som så, at nu da der var godt med arbejde, kunne man sagtens føde sådan en lille mund, og så er det, at det hele ramler sammen ... hvad skal jeg nu stille op, barnet er her nu engang, og på gaden kan jeg da ikke lægge det."

Alt mens hun talte, gik hun frem og tilbage og tyssede på barnet, mens hun snakkede løs om den dumhed, Charles havde begået ved at indlade sig med opvartningspigen hos vinhandleren på den anden side af gaden. Hun havde nu skaffet ham dette barn på halsen og var selv stukket af med en anden, den letsindige taske. Hvis Charles passede sit arbejde, som han gjorde, før han kom i tjenesten, da han ikke spildte en time, men kom hjem med hele sin ugeløn! Men han var ikke flittig mere, han ræsonnerede og havde fået ideer, og skønt han ganske vist endnu ikke havde begyndt at kaste bomber som dette galhoved, den Salvat, så spildte han dog halvdelen af sin tid ved at rende på møder med socialister og anarkister, der gjorde ham tosset i hovedet. Det var en stor sorg at se sådan en stor og flink fyr komme på afveje! Man sagde i kvarteret, at der var mange som han, og at de flinkeste og klogeste havde fået nok af elendighed og slid, der ikke kunne føde sin mand, de ville hellere vende op og ned på hele stadsen, end gå der og slide i det uden videre håb om nogen sinde at få en rolig og skikkelig alderdom.

"Å ja, du milde Gud!"

"Sønnerne ligner ikke fædrene synderligt, de fyre har ikke min stakkels Toussaints tålmodighed. Han har maset og stræbt, indtil han er blevet det sørgelige stykke, De der ser … ved De, hvad Charles sagde forleden aften, da han fandt sin fader siddende her, uden at kunne røre arme eller ben og med tungen lammet. Han blev gal i hovedet og sagde, at faderen hele sit liv havde båret sig ad som en fæpande ved at arbejde for storborgerne, der nu ikke gav ham så meget som et glas vand. Og i grunden er Charles jo en skikkelig fyr, for han gav sig til at

græde, som om han var pisket over at se på denne hersens elendighed."

Barnet tav nu stille, men hun blev ved at gå frem og tilbage med det, vuggede det og trykkede det ind til sit gode bedstemoderhjerte. Charles kunne jo ikke hjælpe dem meget, et femfrancsstykke hist og her var det hele, han kunne overkomme. Og hun var sandfærdig for gammel til igen at tage fat på sit fordums håndværk, linnedsyning. Hun kunne ikke en gang gå ud efter arbejde med den lille unge, som skulle passes, foruden den anden, det store barn, fatter – hun måtte jo holde huset rent og made dem begge to. Hvad skulle det på den måde blive til med dem alle tre? Hun vidste ikke sine arme råd, skønt hun gjorde sit bedste for at holde modet oppe.

Pierre og Thomas var gennemtrængte af medlidenhed, de så nogle store tårer løbe ned ad den lamslåede Toussaints kinder.

Han sad ubevægelig og hørte på, hvad konen sagde, han så på hende og på det lille barn, hun havde på armen, kunne end ikke klage sig. Det væltede ind over ham i en strøm af uforskyldt lidelse. Efter det drøje liv, han havde ført, var det en frygtelig uretfærdighed, at hans anstrengelser skulle ende med en sådan ulykke, harme og fortvivlelse greb ham ved at føle sig magtesløs og se sine nærmeste lide og dø ved hans død. Det var skrækkeligt at se denne gamle mand, denne arbejdets invalid, ende som et overanstrengt lastdyr, der styrter på vejen.

Og alt dette var så oprørende, så forfærdeligt, at han ville tale, ville klage sig, men hans forsøg blev kun til en uhyggelig og hæs strubelyd.

"Ti nu stille og pin dig ikke," sagde madam Toussaint, "sådan er det nu en gang."

Hun gik ind for igen at lægge den lille i sengen og kom tilbage. Pierre og Thomas ville til at tale med hende om Grandidier, Toussaints principal, da der kom et nyt besøg. De blev derfor lidt endnu.

Det var fru Chrétiennot, Toussaints atten år yngre søster. Den kønne Hortense havde hørt om ulykken og kom, som det sig hør og bør, for at udtrykke sin medfølelse, uagtet hendes mand havde tvunget hende til at afbryde næsten alt samkvem med familien, som han skammede sig ved.

Hun havde en tynd silkekjole på og en hat med røde valmuer, som hun allerede havde lavet om tre gange. Men over denne pragt var der et vist anstrengt præg, den stakkels kone trak fødderne ind under silkekjolen, for at skjule de udtrådte støvler. For resten så hun bleg og falmet ud, en nys overstået abort havde gjort det af med hendes skrøbelige, lyshårede skønhed.

Aldrig så snart var hun kommet indenfor døren, før hun ligesom gennemisnedes ved synet af broderens jammerlige tilstand og værelsets mere end tarvelige udstyrelse. Hun gik dog hen til den syge, kyssede ham, idet hun sagde, hvor bedrøvet hun var over at se ham så lidende, men derefter begyndte hun straks at hyle over sin egen skæbne, gav sig til at fortælle om sine næringssorger. Hun var bange for, at Toussaints skulle bede hende om hjælp i deres nød.

"Å, ja, kære svigerinde, dette er naturligvis rædsomt, og jeg beklager jer af mit ganske hjerte, men hver har jo sit kors, og jeg danser såmænd ikke på roser. Her må jeg gå med hat, have nogenlunde anstændige kjoler, det skylder jeg min mands stilling, og du gør dig ingen forestilling om det mas, jeg har med at få pengene til at slå til. Med tre tusind francs om året

skal man sandelig ikke komme langt, især når der skal udredes 700 til den velsignede husleje. Du mener sagtens, at vi ikke behøvede at bo så flot, men jeg er jo pisket til at have en stue, hvor jeg kan tage imod visitter. Desuden har jeg de to småpiger, der skal lære noget. Lucienne tager timer i spil og Marcelle har talent for tegning ... jeg havde lyst til at tage dem med herhen, men så var jeg bange for, at de måske ikke havde godt af at se på denne elendighed, ikke sandt."

Og så jamrede hun videre om alle de genvordigheder, hendes mand havde måttet døje i anledning af den ulykkelige Salvat. Den lille, arrige og smålige kommis harmedes over, at hans kone var i familie med en mand, der var død på skafottet. Han lod sin uretfærdige arrigskab gå ud over den stakkels Hortense, gav hende skyld for alle de huslige besværligheder, ja, for sin egen middelmådighed, blev for hver dag mere ked af det daglige kontorslid, mere ufordragelig i hjemmet. Undertiden svarede hun ham, når han væltede sig over hende med alle slags urimeligheder, fortalte ham, at hun godt kunne have fået en bedre mand, der var såmænd nok, som gjorde kur til hende, da hun stod i butik hos sukkervarefabrikanten i Martyr-gade. Og nu, da konen blev grim og gammel, mens manden så sig fordømt til evindelige pengesorger, selv om han opnåede de 4000 francs i gage, der var målet for hans ønsker, faldt familien hen i en sørgelig tilstand. Skænderi og muggenhed hørte til dagens orden og deres liv var i grunden lige så uudholdeligt som arbejdernes fattigdom, trods det skin af fornemhed man med så megen bekostning kæmpede for at holde vedlige.

"Ja vist så," svarede madam Toussaint, der ærgrede sig lidt over svigerindens jeremiader, "men du må dog glæde dig over,

at du slap for det tredje barn!"

Hortense drog et lettelsens suk.

"Det har du nok ret i. Jeg fatter ikke, hvordan det skulle have gået mig, især da Chrétiennot var så rasende over den historie. Men hvordan det nu er eller ikke, så er jeg meget svag efter min sygdom, doktoren siger, jeg skal have god og styrkende mad, ellers kommer jeg ikke til kræfter, men Gud bedre det. Uf, livet er også for besværligt og møjsommeligt."

Med disse ord rejste hun sig og ville gå, efter igen at have givet broderen et kys på kinden, hun turde ikke blive længere, hun var bange for, at manden skulle gøre spektakler, hvis hun ikke var hjemme, når han kom fra kontoret.

Men hun blev stående en god tid og snakkede med svigerinden, fortalte, at hun også havde set søsteren, madam Theodore, og lille Celine, pænt og net klædte begge to – de var da heldigvis blevet hjulpet! Også hun måtte give sin misundelse luft i et par bitre ord om verdens uret færdighed:

"Min mand, han trasker hver evige morgen hen på sit kontor, og slider til den sene aften. Han risikerer såmænd ikke, at de hugger hovedet af ham, og der er vist heller ingen, som finder på at sætte penge ud for Lucienne og Marcelle … nå – farvel, svigerinde, tab ikke modet, vi må håbe, at denne elendighed en gang får ende."

Da hun var borte, ville Thomas og Pierre, inden de gik hen på fabrikken, gerne vide, om Grandidier ved meddelelsen om Toussaints ulykke havde lovet ham nogen understøttelse.

Madam Toussaint sagde, at han ikke havde udtalt sig med bestemthed desangående. De to unge mænd besluttede derfor

straks at opsøge ham og tale den gamle arbejders sag, minde Grandidier om hans 25-årige tjeneste.

Ulykken var, at en projekteret sygekasse med alderdomsunderstøttelse ikke var kommet i gang. Under den krise, huset nys havde gennemgået, var planen strandet på allehånde vanskeligheder og forviklinger. Ellers ville Toussaint naturligvis have haft lov til at blive krøbling uden derfor at være nødt til at dø af sult – nu kunne den udslidte arbejder kun sætte sit håb til velgørenhed eller principalens retfærdighedsfølelse.

Lille Charles var imidlertid atter begyndt at græde, bedstemoderen tog ham op og tyssede på ham, mens Thomas sagde farvel til Toussaint og trykkede hans lamme hånd i begge sine:

"Vi ser snart her ind, vi skal nok få indrettet et eller andet for Dem. De ved jo, at De er afholdt på fabrikken, dygtig og pålidelig som De altid har været. Stol på os, vi skal gøre alt, hvad der står i vor magt."

Og de forlod den ulykkelige siddende i stolen med tårer i øjnene, lamslået og fortvivlet, mens konen vankede om med det urolige, skrigende barn, også en sørgelig tilvækst, al denne elendighed, en byrde for de gamle mennesker, et fremtidigt offer for slid og slæb og uretfærdighed.

Slid og slæb, legemligt arbejde, brusende, stønnende, støjende, var også hvad Thomas og Pierre fandt, da de nærmede sig værkstedet. Fra de tynde rør på taget kom dampen strømmende ud i regelmæssige pust, som var de fabrikkens lunger, der besørgede dens åndedrætsvirksomhed. Og i de forskellige værksteder var der susende travlhed, et helt arbejderfolk, smedende, filende, borende mellem løbende

remme og dundrende maskiner. Dagen gik mod sin slutning, der var hastværk overalt nu, da det snart skulle ringe til fyraften.

Thomas spurgte efter direktøren og fik den besked, at Grandidier ikke havde sat sine ben på værkstedet siden frokost, og denne mærkelige omstændighed tilskrev han straks en eller anden sørgelig begivenhed i den tillukkede pavillon, hvor principalen boede med sin unge, sindssvage hustru, som han elskede så højt, at han trods hendes uhelbredelige sygdom aldrig havde kunnet beslutte sig til at skilles fra hende og sende hende til en anstalt.

Fra det lille værksted med de store vinduer, hvor Thomas plejede at arbejde og hvor han og Pierre nu stod og ventede, kunne de se den smukke, lille pavillon, hvor en ung moder burde have leget med glade småbørn under de blomstrende, sødt duftende syrenbuske.

Og pludselig forekom det dem, at de hørte et vildt skrig, efterfulgt af en jamrende lyd, der mere lignede et dyrs kvalte klager end en menneskelig stemme.

Ak! Denne hylen midt i arbejdstravlheden, midt dampmaskinernes regelmæssige pusten, hvor var den ikke uhyggelig og forfærdelig!

I det sidste år var forretningen blevet forøget – Grandidier ville snart blive en hovedrig mand med cykelfabrikationen, ved den mageløse *La Lisette*, som broderen solgte for 150 francs.

For ikke at tale om de motordrevne vogne, der skulle fabrikeres, så såre Thomas var blevet færdig med opfindelsen af sin lille motor.

Og gennem de tillukkede skodder fortsatte de forfærdelige skrig at lyde, så høje og så skingrende, at de overdøvede det travle værksteds støj. Blege og ængstelige lyttede Pierre og Thomas, udvekslede urolige blikke, og lige med et holdt skrigene op. Grandidiers bolig faldt hen i den sædvanlige dødsstilhed. Med dæmpet stemme sagde Thomas:

"Hun er jo for det meste blid og stille, kan sidde timevis på gulvet, på et tæppe som et lille barn. Han elsker hende, flytter hende, lægger hende i seng, kæler for hende og får hende til at le. ulykke ville kunne lede hans tanker bort fra hans egne huslige sorger. Åh! det er så ulykkeligt! Når så hun får et anfald, bliver hun vild, prøver at bide sig selv, dræbe sig selv ved at kaste sig mod murene. Så må han kæmpe med hende, for ingen anden får lov at røre hende. Han forsøger at dæmpe hende, holde hende i armene for at berolige hende ... men hvor frygteligt det lød netop nu! Hørte du det? Jeg tror aldrig, hun har haft et så slemt anfald før."

I et kvarter eller længere herskede der fuldstændig stilhed. Så kom Grandidier ud af pavillon, barhovedet og stadig bleg som et lig. Han opdagede Thomas og Pierre, og gik straks hen til dem. Men han måtte støtte sig til dørkarmen, som en mand, der er bedøvet, jaget af et mareridt. Hans godlidende, energiske ansigt havde et udtryk af fortvivlelse; hans venstre øre var såret og blødte. Men han ville gerne tale med dem, forvinde sine øjeblikkelige følelser, vende tilbage til livet.

"Jeg er glad for at se Dem, min kære Thomas," sagde han, "jeg har tænkt over, hvad De fortalte mig om vores lille motor. Vi må tale nærmere om den ting."

Den unge mand så, hvor adspredt han var, og det slog ham, at en andens ulykke måske kunne få ham fra de dystre tanker, der holdt ham fangen.

"Ja, jeg er ganske til Deres tjeneste ... men jeg ville gerne sige Dem, at vi kommer lige fra Toussaints. De ved nok, den gamle arbejder, der forleden dag blev lam efter et slagtilfælde ... det er en ynk at se på al den elendighed, at se en mand efter så mange års slid og slæb ligge hen i håbløs fattigdom."

Derefter talte han om Toussaints hæderlighed, hans gode opførsel, hans trofaste tjeneste gennem mere end femogtyve år, og bad Grandidier komme ham til hjælp i retfærdighedens og barmhjertighedens navn.

"Ak, hr. direktør," tillod Pierre sig nu at sige, "gid De havde set denne stakkels, gamle mand, knust, lamslået, udslidt, der end ikke har stemme eller ord til at udtrykke sin sorg. Det er dog den største ulykke at måtte dø sådan, at måtte opgive håb og tro på sine medmenneskers godhed og medfølelse!"

Stum havde Grandidier stået og hørt på deres ord. Så trådte store tårer ham i øjnene, hans stemme var dæmpet og rystende, da han sagde:

"Ak, hvem ved, hvis ulykke er størst – hvem kender den tungeste sorg! Ja, ja, stakkels Toussaint, stakkels gamle mand, det er sandelig hårdt i hans alder ikke at vide, hvorfra man skal få det tørre brød. Men jeg kender lige så frygtelige lidelser – kvaler, der end mere kan ødelægge et menneskes tilværelse! Ak – det daglige udkomme – ja, vist er det en vigtig ting – men ingen må tro, at man kan skabe lykke over alt, blot ved at skaffe menneskene det daglige brød. Det er et tåbeligt håb."

En gysen rystede den smukke, kraftige skikkelse – han tænkte på sin forspildte lykke.

Han var principal, herre, han var ved at blive en rig mand, der misundtes af alle sine arbejdere, han havde arbejdet sin forretning op, var ejer af en fabrik, hvor alt gik over forventning godt, hvor han hver dag tjente mange penge uden at have anden ulejlighed dermed end netop at putte dem i sin lomme – og dog var han den ulykkeligste mand på Jorden. Dag og nat våndede hans hjerte sig i kval og kvide. Når han kom hjem til sin arne, sad sorg og pine ventende på ham. Alt måtte jo betales. Denne rige mand sad på sin stadig voksende gulddynge, hulkende i den dybeste, mest utrøstelige fortvivlelse.

Han stillede sig for resten meget velvillig, lovede at hjælpe den stakkels Toussaint. Men hvordan skulle man bære sig ad? Om pension kunne der aldeles ikke være tale, for det ville stride mod den nu gængse lønningsmetode.

Meget energisk forsvarede han sine rettigheder som arbejdsgiver, gentog, at den skrappe konkurrence nødte ham til også at være om sig, så længe det nuværende system var i kraft; hans mål måtte være at gøre gode forretninger på en hæderlig måde. Og han beklagede, at hans arbejdere ikke havde kunnet blive enige om at oprette deres sygekasse. Han ytrede, at han en af dagene ville prøve at genoptage denne plan.

Blodet var nu atter steget ham til kinderne – han tænkte på det virksomme liv, der optog en stor del af hans tid og tanker, og hjalp ham, så at han ikke helt hengav sig til fortvivlelse.

"Og så var der vor lille motor, kære Thomas ..."

Længe talte han med den unge mand, mens Pierre i tavshed lyttede til.

"Ja, nu begynder det at haste," sagde Grandidier endelig. "Jeg har i lang tid ladet Dem have fred uden at plage Dem med unyttige spørgsmål. Men en løsning bliver snart påtrængende nødvendig."

Thomas smilede.

"Kun lidt tålmodighed endnu, jeg tror nok, jeg bliver færdig om ganske kort tid."

Grandidier trykkede de unge mænds hænder, og gik så ind på værkstedet for at gøre sin sædvanlige runde mellem brusende maskiner og svingende hjul, mens den lille pavillon lå og ventede ham i dødsstilhed, lukket og dirrende i uafladelig smerte, en smerte, som aldrig kunne lindres!

Dagen gik på hæld, da Pierre og Thomas atter steg op ad Montmartres højder og styrede mod det store atelier, som Jean havde indrettet sig for at fuldende den kæmpemæssige engel, han havde i arbejde for Sacré Cœur-kirken.

På denne byggeplads ophobede sig store sandstensblokke, tømmer, maskiner, og indtil arbejderne fik ryddet alle disse sager bort, lå det store monument midt i en kaotisk forvirring med grøfter og afbrudte trappetrin, døre, der endnu kun var lukkede med påspigrede brædder, og gennem hvilke man kunne komme ned i kirkens underbygning.

Thomas stod stille ved Jeans atelier og pegede på en af disse døre, der førte ned i de uhyre store kælderhvælvinger, på hvilke basilikaen hvilede.

"Har du aldrig haft lyst til at se, hvordan den grund er bygget? Det er et kæmpemæssigt arbejde og sjældent interessant, kan jeg sige dig – det har kostet millioner … de har måttet grave over 80 brønde og fylde dem med beton, ellers kunne de ikke

have fået fast grund under deres kirke. Man kan ikke se disse uhyre søjler, men det er dem, der bærer og løfter dette urimelighedens udfordrende monument højt over vor by."

Pierre nærmede sig og kiggede ind mellem brædderne ind i en lang, sort gang med en trappe.

Han faldt i dybe betragtninger over disse usynlige støttepiller, over den ubegribelige hårdnakkethed, den ubetvingelige herskesyge, der holdt bygningen oppe.

Thomas måtte kalde på ham.

"Kom, vi må skynde os, det bliver snart mørkt, så at vi intet kan se hos Jahan."

Antoine ventede dem hos sin ven billedhuggeren, der ønskede at vise dem udkastet til et nyt arbejde, og da de kom ind, så de to mand i færd med den store engel. Stående på et stillads huggede de løs på de symmetriske vinger, mens kunstneren selv sad på en lav stol med opsmøgede skjorteærmer og hænderne fulde af ler, aldeles fordybet i betragtningen af en figur, omtrent halvanden alen høj, som han modellerede.

"Å, er I der! Antoine har ventet på jer i over en halv time. Han er vist gået ud med Lise for at se solen gå ned over Paris. Men de må straks være her."

Han faldt tilbage i tavshed, ganske optaget af sit arbejde.

Det var en kvindelig figur, nøgen, høj og slank, så ren i linjerne, så majestætisk i sin enkelhed, at den gjorde et kæmpestort indtryk. Dens yppigt nedfaldende hårfylde lå som en glorie om hovedet, ansigtstrækkene formelig strålede i solglans. Armene var strakt fremad som til velkomst, hænderne åbne.

Jean talte nu med dæmpet stemme og i en drømmende tone.

"I husker måske, at jeg gerne ville lave en figur, der kunne passe til min *Frugtbarhed* med de kraftige former, af hvis skød en verden skulle fødes, og så havde jeg stillet en *Barmhjertighed* på benene – men jeg lod den tørre, fordi jeg fandt den så fortvivlende kedsommelig og hverdagsagtig. Så fik jeg ideen til en *Retfærdighed*, men det konventionelle sværd, vægtskålen skræmte mig ... ikke den retfærdighed, der iklæder sig dommerkappen, fyldte min sjæl! Jeg tænkte uafladelig på den anden – den, der er for småfolk, for dem, der pines og venter, den eneste, som virkelig er i stand til at skabe en smule orden og lykke hernede ... og den åbenbarede sig for mig således: nøgen og ganske enkel – i storslået renhed. Den er selve solen, en skønhedens sol, i harmonisk kraft og styrke, fordi solen er den eneste retfærdighed, der gløder og lyser på himlen for alle mennesker, og giver til fattige så vel som til rige al sin stråleglans, sin pragt, sin varme, der er kilden til alt liv på Jorden. Derfor kan I også se, hvor den med udstrakte hænder ligeligt fordeler sine gaver – den giver den ganske menneskehed liv og skønhed i al evighed ... å – skønhed, styrke og retfærdighed – dette er jo menneskets lykkedrøm!"

Her standsede han, tændte sin pibe og brast ud i en fornøjet latter.

"Nå, hvad siger I? Jeg tror nok, hun står på sine ben, ikke?"

De to gæster var meget begejstrede, og Pierre blev heftigt bevæget ved i kunstnerens fantasi at møde den samme tanke, der i så lang tid havde beskæftiget ham selv, tanken om en retfærdighedens æra, der skulle oprinde over ruinerne af den gamle verden, som barmhjertigheden, trods mange

århundreders arbejde, ikke havde formået at redde fra ødelæggelse og undergang.

Muntert forklarede Jahan, at han havde givet sig i lag med dette udkast som en slags trøst for det store skrummel af en engel, hvis hverdagsagtighed var ved at ærgre livet af ham. Lige for nylig havde han måttet høre ondt, fordi benenes form sås gennem kjortlen – der havde han igen måttet lystre højere ordrer og forandre hele draperiet.

"Nå, jeg er ligeglad, hvad de så finder på. Dette er ikke mit værk, det er kun en bestilling jeg udfører, som en murer bygger et hus. Og desuden har jo vantro og dumhed gjort ende på kunsten i religionens tjeneste ... hvis vi nu blot kunne genføde sand menneskelig kunst, ville det jo være uvisnelig hæder og udødelighed for os."

Han brød af. Hvor pokker blev dog de to børn af – hvor var de gået hen?

Han lukkede døren op på vid gab, og på en byggegrund mellem murbrokker og stendynger så de nu børnene, Antoine, høj, svær, kraftig, stående ved siden af Lises fine skikkelse, der tegnede sig mod en baggrund, dannet af Paris' umådelighed, oplyst af den nedgående sols stråler. Antoine støttede sin veninde, der nu uden anstrengelse kunne gå, hun hang kærligt ved hans kraftige arm, og vendte ansigtet imod ham med et ømt, henrykt udtryk og et barnligt smil, der var uendelig tillidsfuldt.

"Nå, nu lader det dog til, de vender næsen hjemad," lo Jahan, "I ved vel, at nu er miraklet fuldbragt. Jeg kan ikke finde ord til at udtrykke min glæde. Hun var ved at bringe mig til fortvivlelse, det ulykkelige barn, jeg havde opgivet at lære hende

bogstaverne, og lod hende i dagevis skøtte sig selv, sidde i en krog – som en stakkels tosse ... og så kommer Deres broder. Jeg fatter ikke, hvordan han har båret sig ad, men ham lystrede hun, ham forstod hun, med ham kunne hun tale og spøge. Hendes ben var imidlertid fortsat lamme, hun lignede en stakkels skrøbelig dværg, Antoine måtte i starten bære hende herop. Siden holdt han på hende, lærte hende ligefrem at bruge benene, så at hun nu omsider kan gå næsten lige så godt som andre mennesker. Hun er også vokset, bliver slank og smuk, det er en hel genfødelse, en opstandelse fra de døde. Se selv på dem."

Antoine og Lise nærmede sig med langsomme skridt, badede i den milde, kærtegnende aftenbrise, som steg op fra den store, strålende, solvarme stad.

Han havde sagtens valgt netop dette sted, denne vide synskreds, fordi luften intetsteds i verden var så mættet med spirer til nyt liv, der kunne fylde hendes slumrende sjæl med et befrugtende pust. Gennem kærlighed var hun nu vågnet. Han havde fundet et stumt, tanketomt væsen, hun var hans værk, han havde skabt hendes sjæl, hun tilhørte ham.

"Nå, lille søster – nu er du vel træt?"

Hun så smilende på ham.

"Å nej – slet ikke, det er så vidunderligt, så dejligt at gå sådan, med Antoine tror jeg, at jeg kunne vandre til verdens ende."

De lo, og Jahan vedblev i en fornøjet tone:

"Så langt skal han da ikke have lov at slæbe dig. Kom I kun ind – jeg skal være den sidste til at forstyrre jeres lyksalighed."

Antoine havde stillet sig op foran *Retfærdigheden*, der i det frembrydende mørke fik et sælsomt præg af liv. I denne time,

da hele hans sjæl strømmede over af glad ømhed, blev han så grebet af udkastets skønhed, at tårerne steg ham op i øjnene.

Han mumlede hen for sig:

"Ak, dette er guddommelig stort, enkelt og skønt."

Selv havde han lige fuldendt et træsnit, forestillende Lise, som sad med en bog i hånden med et så beåndet udtryk i det fine, unge ansigt, at de alle var fulde af beundring for dette arbejde, der var udført på træpladen direkte efter selve modellen.

Men nu ville Thomas hjem, altså tog de afsked med billedhuggeren, som trak sin frakke på for at følge Lise til deres bolig i Calvaire-gade.

"Vi ses i morgen," sagde Antoine, idet han bøjede sig ned til den unge pige for at kysse hende.

Hun stod på tåspidserne og rakte ham sin pande, i hvilken han havde vakt tanken til liv.

"Farvel, Antoine."

Udenfor var det tusmørke. Og Pierre, der gik lidt foran de andre, så i det dæmpede lys noget, der både forundrede og ængstede ham. Han genkendte tydeligt sin broder Guillaume, der kom ud af en dør eller rettere en døråbning, som førte ned i kirkens underbygning. Hastigt steg han over nogle planker, og lod så, som om han kom fra Lamarck-gade.

Da han fik øje på Pierre og sønnerne, så han ud, som om han var henrykt over at træffe dem og følges hjem med dem. Han fortalte, at han havde været inde i byen, og Pierre var nær ved at tro, at han havde drømt.

Men et uroligt blik, som Guillaume tilkastede ham, overbeviste ham om, at han alligevel havde set rigtigt. Hans

ængstelse øgedes, han vidste jo, at Guillaume ellers aldrig løj, og han blev grebet af rædsel over muligvis her at være på sporet efter det, der i den senere tid havde pint ham. Han anede, at noget forfærdeligt lurede i det lille hus, trods den fred og den virksomhed, der tilsyneladende herskede i broderens hjem.

Den aften, da Guillaume med sine to sønner og Pierre trådte ind i det store atelier, var der så mørkt, at de troede, det var tomt, siden lamperne endnu ikke var tændt.

"Det var da underligt," udbrød Guillaume, "her er jo ingen mennesker."

Francois' stemme lød i mørket, roligt, lidt dæmpet.

"Jo vist så! Her sidder jeg."

Han sad ved sit arbejdsbord og med hovedet støttet på hænderne, da det blev for mørkt til at læse, var han faldet i tanker, mens hans blik gennem det store vindue svævede ud over staden, der lidt efter lidt indhylledes i nattens skygger.

Hele eftermiddagen havde han tilbragt over sine bøger uden så meget som at løfte hovedet. Hans eksamen nærmede sig, og han levede i voldsom anspændelse af alle sine åndsevner. Og dette mørke, ensomme værelse var fyldt af den unge mands arbejde, mens han sad der uden at røre sig, bøjet over bogen.

"Hvad, sidder du der og slider i det?" fortsatte faderen, "hvorfor har du ikke fået din lampe tændt?"

"Nej, jeg faldt i staver over Paris," svarede Francois langsomt og tankefuldt, "det er underligt at se, hvordan mørket så sælsomt fornuftigt lægger sig over byens forskellige kvarterer. Lyset forlod allersidst Sankt Genevièves højde, Pantheon, hvor al kundskab og al videnskab har til huse. Skoler, bogsamlinger, laboratorier strålede endnu i solens skin, mens

handelskvarteret lå skjult af natten. Jeg mener selvfølgelig ikke, at Solen nærer en særlig kærlighed til normalskolen, men vist er det, at dens stråler dvælede på vort tag længe efter, at de ikke var til at se noget andet sted."

Han lo selv af denne spøg, men de følte alle hans faste tro på forstandsarbejdets magt, der efter hans mening alene kunne bringe sandhed, lys, retfærdighed, skabe lykke for menneskeheden.

En lille stund var der stille, natten sænkede sig over Paris, sort, uendelig, gådefuld. Og lidt efter lidt vrimlede tusinder af gnister frem i mørket.

"Nu tænder de lamperne," sagde Francois, "nu tager vi igen fat på arbejdet."

Guillaume havde stået hensunket i dybe tanker, nu udbrød han pludselig:

"Ja vist, arbejdet! Men for at få en god høst må det befrugtes af en vilje ... der er dog noget, som står over arbejdet."

Thomas og Antoine trådte et skridt nærmere, og Francois spurgte for dem alle tre:

"Og hvad er det, fader?"

"Det er handling."

De tre sønner tav et øjeblik, påvirkede af timens sælsomme højtidelighed, dirrende under de store nattens bølger, der rullede gennem stadens umådelige skyggehav.

Så lød en ungdommelig stemme, Pierre kunne ikke skelne, hvis det var:

"Handling er jo egentlig det samme som arbejde."

Og i Pierres sind voksede uroen, han ejede jo ikke de store sønners ærbødige, stumme tillidsfuldhed. Atter syntes han, at

noget frygteligt, noget kæmpemæssigt, noget gådefuldt rejste sig for hans øjne.

Og i det tiltagende mørke for en gysen gennem ham, som han stod der og skuede ud over den sorte stad, hvor lamperne og lysene tændtes til en lang ivrig arbejdsnat.

4

Den dag skulle der være stor fest i Det hellige Hjertes Kirke. Ti tusinde pilgrimme havde forsamlet sig for at overvære en højtidelig velsignelse af sakramenterne. Og ved firetiden, det fastsatte klokkeslæt, ville Montmartre blive oversvømmet, skråningerne dækket af mennesker, butikkerne med kirkelige sager belejrede og vinduerne overfyldte, ganske som på en markedsdag, og den store klokke, "Savoyarden", ville sende sine mægtige toner ud over dette folk i fryd og gammen.

Da Pierre om morgenen kom ind i det store atelier, så han, at Guillaume og Bedste var alene derinde, og han opfangede et ord, der slog ham og fik ham til uden betænkeligheder at lytte, skjult bag en stor reol. Bedste sad på sin sædvanlige plads ved vinduet og arbejdede. Guillaume stod foran hende og talte sagte:

"Moder, alt er rede. I dag skal det være."

Arbejdet faldt hende ud af hænderne, hun løftede det blege ansigt.

"Det står altså fast?"

"Ja, urokkelig! Klokken fire er jeg dernede, og så er alt forbi."

"Godt ... du er din egen herre."

Der blev en uhyggelig tavshed. Guillaumes stemme syntes at komme langt borte fra, som var han allerede i den anden verden.

Man følte hans uigenkaldelige beslutning. Han var helt optaget af sin tragiske drøm, martyriets fikse idé, der havde brændt sig ind i hans hjerne. Bedste, der havde hjulpet ham med at ordne alle forberedelserne, kendte altså hans frygtelige

plan, og selv om hun med sin udprægede retfærdighedsfølelse, hun, der havde set og lidt under så megen uret, var gået ind på denne forfærdelige udsoning, verden lutret i en vulkans flammer, troede hun for meget på nødvendigheden af at være standhaftig og leve sit liv til ende, til at hun kunne finde døden god og befrugtende.

"Min søn," sagde hun stilfærdigt, "jeg har set din plan modnes, og den har hverken overrasket mig eller oprørt mig, jeg bøjede mig for den som for lynet, som for selve Himlens ild, i al dens uimodståelige magt og renhed. Bestandig har jeg stået ved din side, jeg har villet være din samvittighed og din vilje. Men endnu en gang må jeg sige dig det: man flygter ikke bort fra livet."

"Moder, det er til ingen nytte, jeg har sat livet ind på det og kan ikke tage det tilbage. Du vil altså ikke længere være min vilje, den faste vilje, der fører til handling?"

Hun svarede ikke, men så alvorligt på ham:

"Det nytter ikke," sagde hun endelig, "at jeg taler til dig om børnene, om mig, om huset ... du har nøje overvejet det og din beslutning står fast?"

Og da han dertil kun svarede ja, fortsatte hun:

"Det er godt ... du er din egen herre ... jeg skal nok blive tilbage og tage mig af det hele ... vær ikke urolig, dit testamente er i gode hænder. Jeg skal sørge for, at din vilje sker."

De tav begge en stund, derpå spurgte hun:

"Det er klokken fire, under velsignelsen."

"Ja, klokken fire."

Hun så stadig på ham med sine lyse øjne. Trods hendes tarvelighed og den beskedne sorte kjole var der en

overmenneskelig storhed udbredt over hende. Men dette blik fuldt af ubøjeligt mod og dyb sorg greb ham pludselig så voldsomt, at hans hænder skælvede, og han spurgte:

"Moder, må jeg kysse dig?"

"Ja gerne, min søn. Selv om din opfattelse af din pligt ikke er min, ser du dog, at jeg agter den og elsker dig."

De kyssede hinanden, og da Pierre forfærdet viste sig, havde Bedste igen rolig taget fat på sit arbejde, mens Guillaume gik og ordnede nogle sager på en hylde i laboratoriet med sin sædvanlige rolige mine.

Klokken tolv, da de skulle gå til bords, måtte de vente lidt på Thomas, der kom for sent. De to andre store drenge, Francois og Antoine, der havde været hjemme længe, erklærede spøgende, at de var ved at dø af sult.

Marie havde netop lavet oplagt mælk og sagde, at de burde spise op, så at de, der kom for sent, intet fik. Dog blev Thomas, da han endelig kom, modtaget med almindelig hyssen.

"Men det er virkelig ikke min skyld," sagde han, "jeg var så uheldig at dreje om ad La Barre-gade, og I kan ikke forestille jer den masse mennesker, der var. Alle de ti tusinde pilgrimme havde vist slået sig ned der. Man havde nok anbragt så mange som muligt i St. Josephs Asyl, men alle de andre har måttet tilbringe natten under åben himmel. Og nu sad de og spiste overalt på de ubebyggede tomter, ja endda på fortovene. Man måtte næsten træde på dem for at komme frem."

De var meget muntre under frokosten, men Pierre fandt munterheden overdreven og lidt tvungen.

Børnene kunne dog ikke vide noget om det forfærdelige, der hele tiden foresvævede ham i den skønne junidags strålende

solskin. Når de et øjeblik tav, var det ham, som om en ubestemt forudfølelse af den sorg, der truede dem, kunne mærkes. Og dog var Guillaumes smil mildt som altid, han var måske lidt bleg og hans stemme blidere.

Aldrig havde Bedste siddet mere tavs og alvorlig ved dette bord, hvor hun tronede som en dronning.

Maries oplagte mælk gjorde megen lykke, man roste hende, og det fik hende til at rødme. Men pludselig lagde der sig en dyb tavshed over hele stuen, en dødens kulde, der fik dem til at gyse, mens skeerne raslede på de tomme tallerkener.

"Ak, denne forfærdelige klokkeklang er ikke til at holde ud," udbrød Francois, "man bliver helt ør i hovedet."

"Savoyarden" havde ladet sin dybe røst høre, dens toner lød ustandselig og bredte sig ud over hele det umådelige Paris.

Alle lyttede.

"Vil den blive ved på den måde lige til klokken fire?" spurgte Marie.

"Å, klokken fire," sagde Thomas, "under selve velsignelsen bliver det meget værre, så nøjes de ikke med at ringe, men kimer og synger også."

Guillaume smilede og sagde:

"Ja, de, der ikke vil have trommehinderne sprængt, gør bedst i at lukke deres vinduer. Enten de vil eller ej, kommer de til at høre den over hele Paris, man siger helt ud til Pantheon."

Bedste var stadig tavs og utilgængelig.

Hvad der sårede Antoine, var de modbydelige religiøse billeder, som pilgrimmene gik rundt med, deres Jesusbilleder med åbent bryst, der viste det blodfarvede hjerte, det hele var ganske oprørende i al sin materialistiske håndgribelighed.

Da de gik fra bordet, måtte de tale meget højt for at forstå hinanden midt i den store klokkes kimen.

De satte sig alle til arbejdet. Bedste tog fat på sit evindelige sytøj, Marie på sit broderi.

De tre sønner sad hver ved sit bord og løftede en gang imellem hovedet for at udveksle et par ord. Guillaume arbejdede også, tilsyneladende meget ivrigt, indtil klokken halv tre.

Kun Pierre gik frem og tilbage med rystende hænder og tungt hjerte, han så dem alle som i drømme, forfærdedes over de uskyldigste bemærkninger, som for ham fik en frygtelig betydning.

Mens de spiste frokost, havde han måttet sige, at han ikke havde det rigtigt godt for at forklare den mørke stemning, der pinte ham mellem disse glade mennesker. Nu gik han og ventede i stadig tiltagende angst.

Lidt før kiosken tre så Guillaume på sit ur, tog roligt sin hat og sagde:

"Ja, nu går jeg."

Bedste, Marie og de tre sønner løftede hovederne.

"Jeg skal ud ... farvel, børn."

Men han gik ikke.

Pierre følte, at han stred imod, at han gjorde sig hård i den frygtelige indre kamp, og at han måtte anvende hele sin styrke for ikke at vise nogen svaghed.

Ak, hvor forfærdeligt var det ikke at kunne omfavne sine tre store sønner for sidste gang, men han turde ikke vække deres mistanke, de ville jo i så fald have lagt sig imellem ham og døden. Med storslået heltemod sejrede han over sig selv.

"Farvel da, børn."

"Farvel, fader ... kommer du tidligt hjem?"

"Ja, vist så ... bryd jer ikke om mig. Lad mig se, I er flittige."

Bedste betragtede ham stift i urokkelig tavshed.

Med hende havde han dog taget afsked. Han så på hende, et øjeblik mødtes deres blik og udtrykte alt, hvad han havde villet, alt, hvad han havde lovet, deres fælles drøm om sandhed og retfærdighed.

"Guillaume," udbrød Marie hastigt, "hvis du kommer gennem Martyr-gade, kunne du da besørge noget for mig?"

"Ja, gerne."

"Gå ind til min syjomfru og sig hende, at jeg først kommer og prøver i morgen formiddag."

Det var hendes brudekjole, en tarvelig grå silkekjole, som det morede hende at omtale i de højeste toner. Når hun nævnte den, lo hun og alle de andre.

"Jeg skal nok besørge det," sagde Guillaume, der også morede sig over hende, "det er Askepots kjole. Den skal til hove med feernes brokade og kniplinger, for at hun kan blive rigtig smuk og glad."

Men latteren standsede, og det var igen, som om dødens pust strøg gennem den dybe stilhed, et mægtigt vingeslag, en isnende kulde, der fik deres hjerter til at skælve.

"Nå ... nu er det alvor, jeg må afsted ... lev vel, børn."

Og han gik uden så meget som at vende sig om.

Man hørte hans faste skridt, der tabte sig henad grusgangen i den lille have.

Under et eller andet påskud gik Pierre to minutter efter.

For øvrigt brød han sig ikke om at følge efter broderen, så at han ikke tabte ham af syne, for han vidste, hvor han gik hen. En indre overbevisning sagde ham, at han ville træffe Guillaume ved den dør til kirkens underbygning, hvorfra han havde set ham komme ud den foregående dag.

Han gjorde sig derfor heller ikke umage for at finde ham imellem de pilgrimme, som nu i store mængder var på vej til kirken. Han skyndte sig kun det bedste han kunne. Og ved Jahans værksted så han ganske rigtig Guillaume liste sig ind bag plankeværket og forsvinde.

Sammenstimlen og støjen af de troendes tilstrømning tillod ham at følge efter broderen uden at blive set.

Han måtte stå stille et øjeblik for at få vejret, for hans hjerte bankede, som han skulle kvæles.

En snæver og meget stejl trappe førte nedad, og det blev straks mørkt.

I denne nat, der blev stadig sortere, listede Pierre sig frem med den yderste forsigtighed for ikke at gøre støj. Med hånden mod muren famlede han sig frem ad vindeltrappen, der ligesom en brønd gik ned i dybet.

Det varede ikke længe, og da han følte jorden under sine fødder, standsede han og turde ikke røre sig for ikke at røbe sin nærværelse.

Mørket var sort som blæk og dyb stilhed herskede over alt.

Han vidste ikke, hvorhen han skulle vende sig, eller hvad vej han skulle gå, da han pludselig i en snes skridts afstand så et glimt. Det var Guillaume, der strøg en tændstik.

Han kendte hans brede skuldre, og behøvede nu kun at følge lyset langs en slags underjordisk gang, der var hvælvet og

muret.

Det syntes aldrig at ville tage ende, og det forekom ham, som om han gik mod nord ind under kirkens midterskib.

Pludselig standsede det lille lys. Pierre nærmede sig sagte, men blev stående i skyggen for at se til.

Midt i en lav rotunde under krypten bøjede Guillaume sig ned og satte sit lys fast i selve det stampede gulv, derpå lagde han sig på knæ og løftede en flad, langagtig sten, der dækkede et hul.

De var nu i underbygningen, man kunne se en af søjlerne, en af de murede brønde, der var fyldt med beton, og hullet var gravet lige op mod pillen. Det var enten en naturlig fordybning i jordsmonnet eller en revne, der havde dannet sig under det store bygningsarbejde. Andre søjler skimtedes i halvmørket, revnen syntes at strække og forgrene sig vidt omkring.

Og mens Pierre stod og iagttog broderen, der som en minearbejder for sidste gang eftersā sit værk, førend han tænder lunten, fik han en klar forestilling om det forfærdelige, der nu skulle foregå. Store masser af det skrækkelige sprængstof var ophobede her. Snesevis af gange havde Guillaume måttet snige sig her ned med krudtet, som nu fyldte revnen og således dannede en mine, hvis sprængning måtte få uberegnelige virkninger.

Man behøvede kun at kaste en tændt svovlstik ned ved foden af pillen, under den sten, Guillaume nys havde løftet – og så ville al ting flyve i luften.

Et øjeblik stod Pierre som lamslået af isnende rædsel.

Det var ham umuligt at flytte en fod eller ytre et ord.

Oven over i kirken syntes han at se den vrimlende mængde, de 10.000 pilgrimme, i det store midterskib, hvor de ventede på at overvære højtideligheden.

Klokkernes øredøvende kimen hørtes, røgelseskarrene udsendte deres bedøvende duft, ti tusinde stemmer sang jubelhymnen. Og pludselig slog lynet ned, jorden rystede, vulkanen åbnede sig, spyende ild og luer, der opslugte hele kirken og det forsamlede folk. Eksplosionens forfærdelige kraft ville vælte støttepillerne, knuse murene og vælte halvdelen af den kæmpemæssige bygning ned ad Montmartres højde, helt ned på torvepladsen, mens den anden del, koret, sagtens styrtede sammen på stedet. Og hvilken rædselsfuld lavine ville ikke dannes af denne masse: stilladser, tømmer, en regn af vældige bygningsmaterialer. Idet de styrtede ned, ville de ødelægge det omliggende kvarter, knuse tagene, begrave al ting i støv og sten som en fremstyrtende flod. Hele Montmartre truedes ved den forfærdelige rystelse – alt ville blive en bunke ruiner!

Guillaume havde imidlertid rejst sig op.

Lyset stod fast i jorden, flammen brændte stille og højt og hans skygge faldt lang og sort hen over grunden, syntes at fylde den underjordiske hvælving.

Det lille lys i den sorte nat glimtede som en lille sørgmodig stjerne.

Han trådte nærmere, trak sit ur op og så på det. Fem minutter over tre.

Han havde altså næsten en hel time at vente, ville ikke forhaste sig, men nøjagtig følge den vel anlagte plan.

Og han satte sig ned på en sten, ventede tålmodigt på, at timen skulle slå.

Lyset kastede sit skær over hans blege ansigt, over den brede pande, under det hvide hårs krans, over de kraftige træk, hvor de skønne, strålende øjne og det mørke overskæg endnu bevarede al ungdommens glans.

Ikke en mine rørte sig, han sad og stirrede frem for sig.

Hvilke tanker rummede hans hoved i dette afgørende øjeblik, mens han sad indhyllet i tyngende nat, ombølget af jordens dybe, evige stilhed?

Men nu tvang Pierre sit oprørske hjertes krampagtige banken, og gjorde et skridt fremad.

Ved støjen fo'r Guillaume op, stod for broderen majestætisk og truende, men da han genkendte Pierre, viste han ingen forbavselse.

"Det er dig! Du har fulgt efter mig! ... jeg følte nok, at du kendte min hemmelighed – og det er mig en stor sorg, at se dig misbruge din viden ved at komme her ned til mig. Du burde have skånet mig for denne unyttige smerte ..."

Pierre foldede de rystende hænder, strakte dem bedende frem:

"Broder, broder ..."

"Nej – ti stille lidt! Hvis du endelig vil sige noget, skal jeg høre på dig senere – vi har en time for os, vi kan godt tale sammen ... men jeg ønsker, du skal indse, at det, du tror du bør sige, ikke vil have nogen som helst indflydelse på min beslutning – den er uigenkaldelig, jeg har nøje overvejet den, og jeg handler ifølge min fornuft og efter min samvittigheds bud."

Og med sin rolige mine fortalte han broderen, hvordan han var kommet til denne beslutning, og at han længe havde vaklet, inden han valgte det monument, som skulle vies til ødelæggelse. Et øjeblik havde han tænkt på den store operabygning, men han havde fundet, at den lille hob levemænd, der sådan blev fejet bort af vredens og retfærdighedens stormvind, kun var af underordnet betydning, ja at hans gerning måske kunne få et præg af lav misundelse.

Derefter havde Børsen fristet ham. Der ramte han pengenes samfundsopløsende fordærvelse, kapitalisterne, der trykkede og udsugede småfolk, men også dette forekom ham for småt og for indskrænket. Allermest havde han tænkt på Justitspaladset, på kriminalrettens sæde. Var det ikke fristende at øve retfærdighed over denne menneskelige retfærdighedens håndhævere, at vejre dem alle hen i tilintetgørelse? Den anklagede med vidnerne – aktor og defensor – øvrighedspersoner og dommere, det råbende, nysgerrige, hjerteløse publikum, der løber sammen og morer sig her, som man morer sig over en føljetonroman! Ville det ikke være en forfærdelig skæbnens ironi, om retfærdighedens luer opslugte dem alle, uden at bryde sig om småting? Men allermest lyst havde han haft til at ødelægge Triumfbuen! For ham stod dette monument som en afskyelig forherligelse af krigen, som et mindesmærke, der hidsede folkenes had, som den løgnagtige, dyrtkøbte, bloddryppende hæder, der kroner de store erobrere.

Den skulle kastes om – dræbes – denne kolos, der var rejst for hæslige myrderier, som havde fyldt verden med blod og tårer, og til ingen nytte revet tusinder af mennesker bort! Og havde han kunnet bringe den til sporløst at synke ned i Jordens

skød, da ville han have vist den heltestorhed at gøre det, uden at ofre andre liv end sit eget, da ville han være faldet selv, knust under stenkæmpen! Og en sådan grav var det værd at efterlade Verden.

"Men det var mig ganske umuligt at udføre. Her fandtes hverken underbygning eller kælder, så jeg måtte opgive den plan ... naturligvis har jeg intet imod at være det eneste offer ... men det vil dog være bedre, gøre mere indtryk, om jeg drager en hel mængde uskyldige med mig i min retfærdige straffedom. Ligesom den menneskelige uretfærdighed ofrer tusinder af skyldfri stakler, der knuses i samfundets grusomme maskineri, sådan skal mit attentat fare over jorden med tordenmagt – lynet skal ramme masserne blindt med ubønhørlig tilintetgørelse. Dette skal virke som en mands fod, når den tramper op i en myretue."

Oprørt i sin sjæls inderste afbrød Pierre ham:

"Ak, broder, broder, er det dig, der taler sådan?"

Guillaume hørte slet ikke på ham:

"Jeg valgte omsider denne kirke, fordi den lå mig så nær, fordi jeg så let kunne komme den til livs! Og desuden piner den mig – oprører, harmer mig – for længe siden har jeg dømt den til døden ... har jeg ikke tit nok sagt dig, at den er et tåbelighedens monument? Skal vor store by krones med denne bygning, der er selve urimelighedens forherligelse? Skal vi efter århundreders arbejde i videnskabens tjeneste tåle, at man håner den sunde fornuft, at man her for alles øjne, i Solens lys bygger en sådan fæstning? Paris skal angre, iklæde sig sæk, strø aske på sit hoved, fordi den har spredt lys og frihed over verden! Nej, nej – alt hvad der hæmmer og trykker og håner sandhed – det skal

fejes bort i befrielsens stormmarch! – Lad templet styrte i grus med samt dets løgnens og fordummelsens gud! Lad det under sine mure knuse de troende, lad dets fald som de urgamle jordomvæltninger genlyde i selve menneskehedens indvolde, så at den vækkes til genfødelse og fornyelse!"

"Broder, broder," gentog Pierre i vild fortvivlelse, "er det dig, der taler? Er du, den store, den kloge, den højmodige mand kommet så vidt? Hvilken ødelæggelsens storm har hærget dig, hvilket vanvid har grebet dig, siden sådanne afskyeligheder kan undfanges og udsiges af dig? ... den aften, da vi i fortvivlet kærlighed åbnede vore hjerter for hinanden, skriftede du for mig din drøm om et ideelt anarki, det højeste, stolteste, hvor livet i evig samklang, befriet for alle bånd og lænker, i kraft af selve naturens magter skulle skabe lykke. Men tanken om tyveri, om mord og drab, den oprørte dig – du ville ikke gå med her, du søgte kun at forklare og undskylde kendsgerninger. Hvad er her dog sket, siden den hjerne, der undfangede de høje tanker, nu er blevet en hånd, der vil handle i formasteligt vanvid?"

"Salvat er blevet henrettet," svarede Guillaume stille, "i hans sidste blik har jeg læst hans sidste vilje, og den er mig hellig ... hvad her er sket? Du spørger, hvad her er sket? Har du da hverken set eller følt al den smerte, under hvilken jeg har våndet mig i fire lange måneder, al den rædslens vederstyggelighed, i hvilken vi alle drukner – og som må have ende?"

Der blev stille et øjeblik. De to brødre betragtede i tavshed hinanden. Og så forstod Pierre alt, så at Guillaume var blevet et andet menneske i den forfærdelige oprørets smitsot, der var faret hen over Paris. Det var en følge af den dobbelthed, der var

hans naturs særkende. På den ene side stod videnskabsmanden, optaget af granskning og undersøgelse, logisk og forsigtig overfor naturens fremtoninger, på den anden side var Guillaume en drømmer, der bestandig gik og tørstede efter broderlighed og retfærdighed, der i sin uendelige menneskekærlighed hjemsøgtes af tanken om at tilfredsstille det almindelige lykkekrav.

Hans store hjerte pintes for meget ved den elendighed, de små og undertrykte måtte lide, og Salvats sørgelige historie bragte omsider bægeret til at flyde over.

I lange uger havde han gået om med feberrystende hænder, med struben sammensnøret af en stigende angst. Salvats bombe havde gennemrystet ham, bladenes skånselsløse holdning overfor denne ulykkelige, der forfulgtes som et farligt dyr, menneskejagten i skoven, synet af dette elendige offer, der faldt i politiets klør, tilsølet, dyngvåd, døende af sult, derpå retten, dommeren, vidnerne, hele landet, alles hånd vendt mod denne ene, som skulle sone al samfundets brøst og brøde, og til sidst henrettelsen, den afskyelige, oprørende guillotine, der satte kronen på dette uoprettelige uretfærdighedens værk i den menneskelige retfærdigheds navn.

Kun en eneste tanke stod nu fast, og denne tanke overvældede ham, så at alt andet blev til intet. Nu skulle og måtte dette have ende, nu skulle retten ske fyldest ved en stor gerning, som skulle gøre alting godt, sikre verdens lykke.

Salvats blik havde tændt vanviddets ild i hans hjerne, nu brændte han efter at ofre sit liv, give sit blod, udgyde andres blod, i strømme for at menneskehedens guldalder kunne

fremstå af disse rædsler og forfærdelser, hans store retfærdighedshandling måtte vække.

Pierre forstod en sådan fiks idés stadige forblindelse, og han fortvivlede ved tanken om at stå magtesløs overfor dette vanvid.

"Broder, du er gal … de har gjort dig forstyrret i hovedet, det er forfærdeligt. Disse elendige mennesker er blevet behandlet med en utilgivelig og grusom letsindighed, nu hævner de hinanden, og jeg ser ingen ende på rædsel og på blodsudgydelse. – Broder, hør på mig, vågn op af denne skrækkelige drøm. Det er jo umuligt, at du kan ville efterligne Salvat, der myrdede, Bergaz, der stjal. Har du glemt, hvordan de bar sig ad hos fyrstinde de Harn, har du glemt det uskyldige barn, vi så ligge død efter attentatet hos Duvillards? Du kan da ikke være med sådanne mennesker, det er jo en umulighed – svar mig, broder, hav medlidenhed med mig, lad mig ikke fortvivle."

Guillaume slog ud med hånden. Nu, da han havde givet afkald på livet, bekymrede han sig ikke om, at nogle tilværelser blev afsluttet sammen med hans egen.

Ingen omvæltning var jo nogen sinde foregået uden at kræve millioner af ofre!

"Men din store plan," råbte Pierre, der ville prøve at frelse ham ved at minde ham om de pligter, han havde mod samfundet, "du har ikke lov til sådan at svigte dine ideer."

Og med dirrende stemme forsøgte han at vække videnskabsmandens slumrende ærgerrighed.

Han talte om den hemmelighed, Guillaume havde betroet ham, om den krigsmaskine, der kunne knuse hele hære, lægge

byer i grus, den, han ville skænke sit fædreland, for at det kunne sejre i næste krig og siden blive verdens befrier.

Den storslåede og stolte plan havde han altså opgivet for at benytte sit frygtelige sprængstof til at myrde en masse uskyldige mennesker, knuse dem under en kirke, som man øjeblikkelig ville bygge op igen, hvor mange millioner det end måtte koste, og som da ville blive martyrernes helligdom.

Guillaume smilte.

"Jeg har ikke opgivet min plan, jeg har kun forandret lidt ved den – sagde jeg dig ikke, at jeg endnu ikke havde taget nogen beslutning, at jeg endnu var i tvivl med hensyn til anvendelsen af min opfindelse. Ak, jeg har tænkt og grublet meget, det er ingen let sag at tage et afgørende skridt, når man tror. Man holder verdeners skæbne i sin hånd – jeg skælver, når jeg tænker på Paris, på vor store by, på alle dens fejl og lyder, på det, der nys er foregået indenfor dens mure, det, vi selv har været vidne til i angst og bæven. Jeg måtte jo spørge mig selv, om den var rolig nok, moden nok til at bære almagtens ansvarlighed, det ville jo være en rædsom ulykke, om en opfindelse som min faldt i hænderne på et vanvittigt, letsindigt folk, om en diktator fik magten, en erobringens mand, der kun ville bruge krigsmaskinen til at skræmme folkene ned i slaveri og undertrykkelse … nej, nej … jeg vil ikke høre tale om krig, jeg vil gøre krig til en umulighed."

Atter forklarede han sin plan med sin sædvanlige rolige stemme, og Pierre genkendte med forbavselse sætninger, som han havde hørt general Bozonnet anvende med stik modsat formål.

Krigen gik sin undergang i møde. Med lejetropper, med hvervede soldater kunne man danne en stand, vække begejstring og lidenskab for en lille flok, der viedes til døden. Men når alle skal i krig, vil ingen mere gå med.

Det ligger jo i selve sagens natur, at almindelig folkevæbning er en ende på militærvæsenet.

Hvor længe kunne folkene blive stående ved denne dødbringende fred, knuste under stigende budgetter, mens der anvendes milliarder for at holde hærene på benene? Hvilken befrielse ville det ikke være for alle, når denne forfærdelige maskine kom frem, den, der med et slag tilintetgjorde armeer, fejede byer bort, tvang folkene til en almindelig afvæbning! Da ville krigen være dræbt, den måtte dø efter at have kostet så mange millioner livet. Dette var Guillaumes drøm, og han glædede sig ved meget snart at se den blive virkelighed.

"Alt er i orden; hvis jeg dør eller forsvinder, er det kun for at min idé kan sejre – du har vel nok lagt mærke til, at jeg i den senere tid flere gange har talt i enrum med bedstemoder. Vi har lagt alle mine papirer tilrette, hun ved, hvad hun har at gøre, hun vil udføre mine befalinger til punkt og prikke, for hun er højsindet som ingen, og rede til at ofre livet om det gøres behov. Når jeg ligger begravet under disse mure, når hun har hørt eksplosionen dundre ud over Paris og forkynde den ny tidsalders begyndelse, skal hun til alle stormagterne sende formlen på mit krudts sammensætning, tegninger af bomberne, af den dertil konstruerede kanon, alle de nødvendige forklaringer og oplysninger, som er i hendes besiddelse. Sådan skænker jeg min frygtelige ødelæggelsens

gave til alle – ikke til Frankrig alene – for at alle magter skal afvæbne overfor en sådan tilintetgørelsens kraft."

Forbavset lyttede Pierre, det var ham, som blev han revet ind i en maskine, hvis hjul greb ham, knuste ham under denne forfærdelige plan, hvor barnagtighed og genialitet gik hånd i hånd.

"Men selv om du skænker alle magterne din opfindelse, kan jeg ikke fatte, hvorfor du vil sprænge denne kirke i luften, hvorfor du vil dø, hvad nytter det dog til?"

"Jo, hvis jeg ikke viser dem, hvor mægtigt mit sprængstof virker, vil man ikke tro mig!"

Guillaume udtalte denne sætning med stor kraft. Og han tilføjede:

"Dette monument skal styrte sammen over mig! Ellers bliver jeg behandlet som drømmer, som fantast, der må stå rædsel om mig, meget blod, mange lig må der til – ellers vil blodsudgydelsen ikke ophøre!"

Han slog ud med hånden, intet kunne rokke hans beslutning.

"Desuden har Salvat efterladt mig denne retfærdighedsgerning – jeg må løfte hans arv. Jeg har vel nok udvidet hans plan, lagt en ny betydning i den ved at bruge den til med det samme at gøre ende på krigsførelsen. Det er sagtens, fordi jeg er forstandsmenneske og videnskabsmand. Måske ville det have været meget bedre i al enfoldighed at fare frem som en vulkan, der vender op og ned på alting og så overlade menneskehedens omdannelse til livet selv."

Lyset blev mindre, Guillaume stod op fra stenen, fra hvilken han ikke havde rørt sig. Nu så han atter på sit ur – ti minutter havde han endnu.

Ved de bevægelser, han gjorde, kom den lille flamme til at flakke. Det var, som blev mørket tættere rundt om denne truende mine, som en gnist kunne antænde.

"Nu stunder timen til! ... kom lille broder, kys mig og gå så din vej, du ved, hvor højt jeg elsker dig, du kender den inderlige kærlighed, du har vakt i mit gamle hjerte. Måtte du elske mig på samme måde og måtte din kærlighed være så stærk, at du kunne lade mig dø, som jeg vil, dø under opfyldelsen af min pligt ... kom i mine arme, lille Pierre, kys mig for sidste gang, og gå bort herfra, uden at se dig om!"

Hans stemme rystede af bevægelse, han kæmpede for at trænge tårerne tilbage, og det lykkedes ham at beherske sig – han var allerede borte – hævet over alle menneskelige bekymringer og følelser.

"Nej, broder, du har ikke overbevist mig," sagde Pierre uden at skjule sine tårer, "og netop fordi jeg elsker dig af hele min sjæl, kan jeg ikke gå fra dig nu. Hør mig, det er umuligt, du kan ikke være den afsindige forbryder, som du vil gøre dig til!"

"Hvorfor? Er jeg ikke min egen herre? Har jeg ikke frigjort mig for alle byrder? Alle bånd er løst ... mine sønner er voksne mænd, de kan stå på egne ben. Jeg havde kun et, der bandt mig til livet – Marie – og hende har jeg givet dig!"

Pierre følte, at her var det svage punkt, og han benyttede sig straks af det.

"Du vil altså dø, fordi du har givet mig Marie? Tilstå dog, at du endnu stadig elsker hende?"

"Nej," udbrød Guillaume heftigt, "nej – jeg sværger dig, at jeg ikke mere elsker hende. Hun er din, din alene!"

"Det troede du, men du ser jo selv, at du tog fejl – du ser selv, at du nu er ganske bevæget ved at tænke på hende – mens du kunne tale om alle de forfærdelige ting, uden at røres … det er, fordi du har mistet hende, at du vil dø."

Guillaume vaklede, ængstelig og urolig ransagede han sin sjæls inderste, talte i afbrudte sætninger.

"Nej, nej, dette ville jo være uværdigt – oprørende! Jeg kan dog ikke have fattet denne storslåede plan, fordi jeg er blevet skuffet i min kærlighed? … Nej – jeg har overvejet alt nøje – frit har jeg taget min bestemmelse, og jeg udfører min beslutning uden nogen som helst bagtanke i retfærdighedens navn, ene og alene for at virke i menneskehedens tjeneste for at tilintetgøre krigens rædsler og hjælpe de fattige og undertrykte!"

Han tav et øjeblik, så fortsatte han med smertefuld betoning:

"Ak, broder, broder, hvor kan du nænne at ødelægge min glæde over at ofre mit liv. Jeg har spredt så megen lykke om mig, som jeg kunne, og jeg gik bort rolig og glad over at vide jer lykkelige, nu har du forgiftet min sidste time for mig … nej, nej, det er ikke sandt – mit hjerte blødte ikke. Jeg elsker ikke mere Marie, som jeg elsker dig!"

Men dog var han urolig, bange for at gå til bunds i sine følelser. Efterhånden sneg en mørk, harmfuld stemning sig over ham.

"Hører du, Pierre, nu skal dette have en ende! Jeg har ikke tid længere … for sidste gang – gå bort herfra, jeg befaler dig at lade mig være alene! Gå!"

"Guillaume, jeg adlyder dig ikke. Jeg bliver her – selvfølgelig må jeg blive, siden alle mine grunde preller af mod det stivsind,

siden du ikke kan rokkes i dit vanvid! Så stik kun ild på din mine – jeg vil i alt fald have lov at følge dig i døden!"

"Du dø! Men det har du ikke lov til! Du er ikke fri!"

"Det er mig det samme! Fri eller ej – jeg sværger dig her, at jeg vil dø med dig ... og hvis det kun gælder om at vælte lyset ned i krudtet – ned i dette hul, så er jeg rede til at gøre det med egen hånd!"

Han gjorde et skridt fremad, og broderen, der troede, han ville gøre, som han sagde, greb ham om armen med lidenskabelig heftighed.

"Men hvad skal nu dette betyde? Hvorfor skulle du dø, det er jo aldeles urimeligt! ... lad mig nu være fri for disse afsindigheder! Du vil røre mig – du piner kun livet af mig!"

Med et faldt det ham ind, at Pierre ville narre ham, og med tilbagetrængt raseri mumlede han:

"Du vil slet ikke antænde minen, du ville kun tage lyset for at slukke det, og så tror du ikke, jeg kan udføre min plan! Ak, du er en slet broder!"

Nu fo'r Pierre op:

"Ja, ja, jeg vil på enhver tænkelig måde søge at bringe dig fra dit skrækkelige forsæt – gribe ethvert middel til at hindre dig i at gøre, hvad du i galskab har i sinde!"

"Du vil sætte dig op imod mig, imod min vilje!"

"Ja, jeg vil klamre mig til dig, slynge mine arme om dig, lamme dine hænder, så længe jeg endnu har kræfter til det!"

"Du vil trodse mig, elendige, slette broder, trodse mig, hindre mig i at udføre min plan!"

Og halvkvalt at raseri, dirrende af vrede, greb Guillaume fat i Pierre og trykkede ham i sine kraftige arme, så at han næsten

mistede vejret. Der stod de tæt op til hinanden, med flammende øjne i den mørke kælder, i skæret af det flakkende lys, der kastede deres skygger langt hen ad det stampede lergulv, så at de lignede dansende spøgelser. Og pludselig dirrede de tykke mure, pludselig blev den dybe stilhed afbrudt her i selve Jordens indvolde af dumpe lydbølger, der tonede i det fjerne, som om usynlige klokker ringede til begravelse.

"Hører du," stønnede Guillaume, "hører du deres klokker deroppe! Nu slår timen, jeg har svoret en dyr ed, og du vil hindre mig i at holde mit ord!"

"Ja, ja, så længe jeg drager ånde – du får ikke lov, så længe jeg er i live!"

"Så længe du er i live, vil du trodse mig?"

Deroppe kimede den store klokke i fryd og jubel.

Guillaume så i ånden den strålende basilika med de ti tusind knælende pilgrimme, så sakramenterne i gyldne læddiker glimre under vokskerterne, ombølget af røgelseskarrenes duft, og han blev grebet af vanvid, et blindt raseri overfaldt ham – han måtte skride til handling, måtte rydde bort alt, hvad der nu hindrede ham fra at udføre den plan, han havde fattet og for hvilken han gav sit liv.

"Så længe du er i live, så længe du er i live, vil du trodse mig!" råbte han ude af sig selv. "Så dø da, du slette, elendige, utaknemmelige broder!"

I hans glødende øjne flammede brodermordets vanvid, hastigt bøjede han sig, greb en mursten og løftede den med begge hænder som en kølle.

"Ak, dræb mig kun," mumlede Pierre stille og rolig, "dræb først din broder og siden alle de andre!"

Guillaumes hænder sænkede sig, men slaget ramte ikke Pierre lige i hovedet, det traf den ene skulder og han faldt på knæ i mørket.

Forfærdet betragtede Guillaume sit værk, troede at broderen lå død for hans fødder. Hvad var her dog sket? Hvad havde han gjort? Et øjeblik stod han som lamslået, med øjne der stirrede midt ud i natten. Han så på sine hænder, undredes over at de ikke var plettede med blod. Så greb han sig om panden, den var ved at sprænges af den vildeste smerte, som om afsindigheden i sin flugt havde revet hans ulykkelige hoved i stykker. Og pludselig styrtede han selv til jorden, rystet af en krampagtig hulken.

"Ak broder, Pierre, lille kære broder! Hvad har jeg dog gjort dig! Jeg er et uhyre!"

Pierre greb ham i sine arme, trykkede ham til sig i inderlig kærlighed.

"Broder, broder, du har slet ikke gjort mig fortræd! Dette er intet, jeg fejler slet intet, det sværger jeg dig! Men du er frelst, det føler jeg, for du græder! ... ak, hvilken lykke, at du blev så vred, at din harme vendte sig mod mig og drev din rædsomme drøm på flugt!"

"Nej, nej, jeg ræddes ved mig selv! Dræbe dig! Et vildt dyr, der river sin broder ihjel! Og alle de andre, alle de andre deroppe! ... å, jeg fryser, jeg gennemisnes!"

Hans tænder klaprede, hele hans legeme rystedes af en voldsom kuldegysen. Han så sig om med forvildede blikke, som vågnede han af en drøm, og den gerning, der havde pint ham som en fiks idé, stod med et belyst af brodermordet, som en

tåbelig og forbrydersk plan, udruget i en andens forvirrede hjerne!

"Dræbe dig!" gentog han ganske sagte, "aldrig kan jeg nogen sinde tilgive mig selv! Mit liv er forspildt, ødelagt, jeg kan ikke mere udholde tilværelsens byrde!"

Pierre trykkede ham ømt i sin broderfavn.

"Hvad er det, du der siger? Er der ikke knyttet et nyt kærlighedens bånd mellem os? Ak, broder, nu har jeg frelst dig, som du frelste mig, vi står hinanden nærmere end nogen sinde før ... har du glemt hin aften i Neuilly, da du holdt mig i dine arme, som jeg her holder dig, mens du trøstede og beroligede min syge sjæl? Du bad mig fatte mod til at leve livet, du gjorde for mig, hvad ingen anden kunne eller ville have gjort – du rev din kærlighed ud af dit hjerte, og skænkede mig det dyrebareste, du ejede. Du har gjort mig lykkelig på din egen bekostning, du har reddet mig ved at gengive mig troen på livet ... og hvilken lyksalighed er det nu ikke for mig, at jeg i denne tunge time får lov at hjælpe, trøste, styrke dig – min store, elskede broder."

"Nej – mig kan ingen trøste – jeg har løftet hånd mod dig, for mig er alt håb dødt – alt er forbi."

"Nej, tal dog ikke sådan, du skal og må håbe – håbe i kærlighedens, i arbejdets navn."

Længe sad de to brødre hånd i hånd og talte sammen, mens tårerne strømmede dem ned over kinderne. Lyset flammede op og slukkedes, uden at de lagde mærke til mørket omkring dem, de udvekslede med dæmpet stemme kærlige, ømme ord indhyllede i nattens sorte skygger, omgivet af den dybeste stilhed.

De talte sammen, Pierre glædede sig over at have betalt sin kærlighedsgæld, og den ældre broders store hjerte svulmede i mægtig rørelse, nu forstod han, at hans barnesind var blevet fristet til den svære brøde, netop med hans grænseløse trang til retfærdighed, med hans uendelige kærlighed til næsten.

Og på bunden af disse lutrende tårer glødede en lidenskabelig protest mod alle Jordens lidelser, et inderligt ønske om lindring for al Verdens ulykke og sorg. Og da Pierre med foden havde skubbet flisen tilbage på dens plads over hullet, førte han Guillaume bort med sig som et viljeløst barn.

I det store atelier henne ved vinduet sad bedstemoder stille og rolig, hun havde et øjeblik lagt sytøjet fra sig. Nu og da så hun op på uret og derfra gled hendes blik henover basilikaen, hvis store, ufuldendte masse hun kunne se midt i stilladsernes skov.

Langsomt og regelmæssigt trak hun nålen op, hun var ganske bleg, stum i heltemodig urokkelighed sad hun der.

Og vel tyve gange havde Marie knækket sin tråd, den unge pige sad også ved sybordet, men hun var i dag så underlig nervøs, betaget af en uhyggelig stemning, fuld af onde anelser, som hun ikke kunne forklare, men som tyngede og pinte hende. Hendes uro lod til at smitte de tre store sønner, de kunne ikke sidde stille, ved den mindste støj løftede de hovedet fra deres arbejde, fo'r sammen, så på hinanden med ængsteligt spørgende blikke.

Hvad var der i vejen, hvad ventede de på, hvad frygtede de, siden de sådan ved højlys dag så spøgelser?

Nu og da rejste en af dem op, strakte sig og tog så atter ligesom modstræbende fat på arbejdet. De talte ikke sammen,

turde intet sige, og tavsheden blev for hvert kvarter mere trykkende, mere ængstende.

Nogle minutter før klokken fire kom der en sær træthed over bedstemoder, hun så igen på uret, lod arbejdet synke og vendte ansigtet mod kirken.

Nu blev ventetiden hende næsten utålelig, hendes blik hang som fastvokset ved disse favnetykke mure, ved dette vældige tømmerværk, som sejrsstolt tegnede sig højt mod den klare himmel. Og pludselig gennemrystedes hun af en heftig gysen, da den store klokke tog på at kime. Det var velsignelsen, der blev bedt over de ti tusind pilgrimme, om et øjeblik ville klokken slå fire. Hun måtte rejse sig, stod rank og høj med krampagtigt sammenpressede hænder i rædselsslagen forventning.

"Hvad fejler du, Bedste?" udbrød Thomas, som først lagde mærke til hendes skælven.

Francois og Antoine havde løftet hovedet, de ilede nu hen til hende.

"Er du ikke rask? Hvorfor bliver du med et så bleg – du, der altid er rolig og tapper?"

Men hun kunne ikke svare dem. Ak, gid det frygtelige sprængstof ville få Jorden til at revne, gid det lille hus dog ville blive opslugt. Kunne de kun alle dø sammen, hun selv, Marie, de tre store sønner. Det var hendes eneste ønske, så behøvede ingen at græde.

Og hun ventede, ventede, mens hele hendes legeme rystede som espeløv, og hendes faste blik stadig hang ved kolossen deroppe.

"Bedste, Bedste," råbte Marie rædselsslagen, "du skræmmer os – tal dog til os – stå ikke der med stive øjne, som om du ventede, at en ulykke skulle ramme os."

Og pludselig fo'r de tre sønner op med samme forfærdede udråb:

"Fader! Fader er i fare! Fader skal dø!"

Hvad vidste de? Hvad anede de? Intet bestemt.

Thomas havde nok med forundring lagt mærke til den store masse sprængstof, faderen i den senere tid havde fabrikeret, og de to andre kendte godt de oprørske tanker, der hjemsøgte ham. Men lydige og tillidsfulde som de var, ville de ikke vide mere, end han selv betroede dem, de havde aldrig udspurgt ham og bøjede sig i et og alt for hans overlegenhed.

Og nu blev de grebet på en gang af en skrækkelig forudfølelse, deres fader var døden nær, hele uge havde de følt sig trykkede af bange anelser, selve luften omkring dem dirrede af en sig nærmende katastrofe.

"Fader skal dø! Fader skal dø!"

Side om side stod de tre høje, unge mennesker tæt ved hinanden, gennemrystede af samme angst, næsten afsindige af rædsel overfor den ukendte fare, der truede den, de elskede, fortvivlede over ikke at kunne ile ham til hjælp og dø med ham, hvis frelse var umulig.

Og gennem bedstemoderens hårdnakkede tavshed følte de igen dødens nærhed, dens isnende pust, som allerede havde strejfet dem om morgenen.

Klokken slog fire, bedstemoder løftede sine blege hænder mod Himlen i stum besværgelse. Endelig talte hun:

"Fader er døden nær. Hvis han selv synes, det er hans pligt at dø, kan ingen menneskelig magt frelse ham."

Alle tre ville fare af sted, ud, bort, de vidste ikke hvorhen, de ville sprænge alle hindringer, finde ham, hjælpe ham, redde ham. De var så fortvivlede i deres afmagt og uvidenhed, at hun forsøgte at berolige dem.

"Jeres fader har selv besluttet at dø – det er hans vilje at dø, og han vil dø alene."

De fo'r sammen, prøvede at være lige så tapre som hende. Men minutterne slæbte sig hen, og det syntes dem, som om det frygtelige dødens pust forsvandt, som fjernede det isnede vingeslag sig langsomt og stille.

I tusmørkets time flagrer undertiden en nattefugl ind gennem vinduet, flyver som et sendebud fra skyggernes verden rundt i stuen og finder omsider atter ud i natten – bærende sorgen bort på sine sorte vinger.

Sådan var det også her, kirken blev stående, Jorden åbnede sig ikke for at opsluge kæmpen i sine indvolde. Lidt efter lidt svandt den kvalfulde angst, der knugede hjerterne, håbet steg langsomt frem med evig genfødende trøst.

Og da Guillaume nu viste sig, fulgt af Pierre, lød et opstandelsesskrig enstemmigt fra deres forpinte hjerter:

"Fader!"

Et øjeblik efter smeltede angst og rædsel i tårevædede kys. Guillaume faldt sammen – han måtte sætte sig. Hans forvildede blik gled hen over de kendte omgivelser, han var hjemme igen, han stod atter foran tilværelsen, som et fortvivlet menneske, der tvinges til at leve.

Bedstemoderen forstod den bitterhed, der fyldte hans sjæl, hun forstod, hvad han følte ved at se sin vilje dræbt, og hun gik hen til ham, greb begge hans hænder, så på ham med det smil, der kun såre sjældent lyste over hendes strenge ansigt. Hun ville således sige ham, at hun var lykkelig over at gense ham, over at han havde taget livets byrde op, fordi han indså, at han ikke burde kaste den fra sig i utide. Han led og sørgede, hele hans væsen var knust. Ingen spurgte ham om noget. Han sagde intet, pegede uden et ord på Pierre for at vise dem, hvem han skyldte sin frelse.

Marie kastede sig grædende til den unge mands bryst.

"Ak, du gode, kære Pierre, jeg har endnu aldrig kysset dig. Jeg elsker dig, jeg elsker dig, her har du mit første kys til belønning for, hvad du har gjort."

Om aftenen sad Pierre og Guillaume et øjeblik alene i den store stue, sønnerne var ude, Marie og Bedste oppe i deres værelse for at hente sytøj til madam Mathis, der tålmodigt sad og ventede i en krog. Og de to brødre havde rent glemt hende, overvældede af tusmørkets blide sørgmodighed talte de sammen med dæmpet stemme.

Men pludselig blev de forstyrret af et besøg.

Det var Janzen med det smalle, blonde kristushoved. Han kom kun meget sjældent, man vidste aldrig hvorfra, han forsvandt undertiden i hele måneder, sank i jorden og viste sig så igen som en uhyggelig ildevarslende skygge, hvis veje ingen må kende.

"Jeg kommer for at sige farvel, jeg rejser i aften," lød hans skarpe stemme, der formelig skar gennem mørket.

"Tager De tager hjem til Rusland?" spurgte Guillaume.

Janzen smilede foragteligt.

"Å hjem, jeg er hjemme over alt. Forresten er jeg ikke russer, jeg er verdensborger, hele den vide Jord er mit fædreland."

Han slog ud med hånden, som ville han sige, at han i sin hjemløshed vandrede hele verden om med sine bloddryppende lighedsideer. I et par henkastende ord lod han brødrene forstå, at han vendte tilbage til Spanien, hvor kammeraterne ventede ham, og hvor der var meget at bestille. Roligt tog han plads, talte med sin kolde, klare stemme og sagde så pludselig uden nogen som helst indledning:

"De har måske hørt om det nys forøvede bombeattentat i Café l'Univers på boulevarden? Der blev nok dræbt en to, tre borgermænd."

Forfærdede spurgte Guillaume og Pierre om de nærmere omstændigheder, og han meddelte dem, at han tilfældigvis havde været der i nærheden, at han havde hørt eksplosionen og set cafeens spejlglasruder knuses i tusinde stykker. Tre af gæsterne lå på gulvet, de var døde, de to kendte man ikke, den tredje var en stamgæst, en skikkelig, lille fyr, som levede af sine penge og hver dag plejede at få sig et spil domino. I salen var alting slået itu, marmorbordenes plader sprængt, lysekronerne splintrede og ødelagte, spejlene gennemskudte af kugler og bombestumper.

Og en rædsel og forfærdelse uden ende blandt den tilstimlede menneskemasse. Forresten var ophavsmanden straks blevet anholdt, netop som han drejede om hjørnet af Caumartin-gade for at flygte.

"Så faldt det mig ind at gå her op for at meddele Dem begivenheden. Sådan noget er altid godt at vide hurtigst

muligt."

Og da Pierre i forudfølelsen af en ulykke spurgte, hvem det da var, man havde arresteret, tilføjede han uden hast:

"Ja, det er det kedsommelige ved sagen. De kender den fyr – det er den lille Victor Mathis."

For sent gjorde Pierre tegn til Janzen, at han skulle tie. Han kom med et i tanker om, at moderen for et øjeblik siden sad i den mørke krog kun et par skridt fra dem. Var hun der endnu?

Han så i ånden lille Victors skægløse, blege ansigt med den stejle, stædige pande, de grå øjne, der flammede af uforsonligt had, den spidse næse og de smalle, sammenknebne læber, der røbede urokkelig vilje. Han var ikke et enfoldigt hittebarn som stakkels Salvat. Han var en borgermands søn, en enkes eneste barn, der havde nydt en omhyggelig opdragelse.

For ham fandtes ingen undskyldning. Han var ikke grebet af politisk lidenskab eller menneskevenligt vanvid, havde end ikke lidt sult og nød, fattigdom og elendighed kunne ikke have ophidset ham til den frygtelige gerning. Han var simpelthen et skadedyr, en ødelæggelsens teoretiker, med fuldt overlæg, i fuld forståelse havde han brugt sin klogskab, havde anvendt mord og brand som løftestang og redskab til at iværksætte samfundsomvæltningen.

Han var måske også på en måde seer, digter, drømmer, men af den farligste slags. Han var et uhyre, hvis rædselsdåd kun fandt forklaring i storhedsvanvid, i et på spidsen drevet hovmod, i ønsket om en herostratisk berømmelse, i drømmen om en morgenrøde, der skulle gry mellem guillotinens arme. Efter ham var der kun den blinde le, der skulle meje alting ned for fode.

I nogle minutter herskede en isnende forfærdelsens tavshed i det store, mørke rum, hvor nattens skygger tætnedes.

"Ak," mumlede så Guillaume, "han turde gøre det."

Men Pierres hånd søgte broderens og trykkede den ømt beroligende. Han følte, at Guillaumes mandige hjerte i virkeligheden var lige så oprørt, lige så forfærdet som han selv over denne forbrydelse mod menneskelighed. Måske måtte denne sidste rystelse til for at helbrede broderens syge sjæl.

Janzen var naturligvis både medvider og medskyldig, han var ved at forklare, at Victor havde hævnet Salvat, da man henne i mørket hørte en svag stønnen, et dybt, smertefuldt suk og lyden af et legeme, som tungt faldt til jorden.

Det var moderen, madam Mathis, der segnede om, ramt som af et lynslag ved denne efterretning. Bedstemoderen trådte i samme øjeblik ind med lampen, der blev lyst i stuen, og man ilede forskrækket den ulykkelige kvinde til hjælp. Hun lå stiv og stille i den tarvelige sorte kjole, bleg som et lig og atter snøredes Pierres hjerte sammen i navnløs sorg. Ak, den ulykkelige, blide, forpinte, forladte skabning. Han mindedes hende, som hun stod den aften hos fader Rose, så beskeden, så undselig over sin fattigdom, så forpint af næringssorger efter alle de ulykker, der slag i slag havde ramt hende. Ene sad hun tilbage med sønnen, den forgudede, tilbedte søn, for hvem hun havde ofret sin sidste skilling, sine sidste kræfter, som hun havde fået oplært og opdraget, på hvem hun troede så fast, at hun endnu stadig klamrede sig til håbet om en gang at se ham i en stilling, der svarede til hans evner og fortjeneste. Og pludselig ved et rent tilfælde erfarede hun her, at denne søn var den afskyeligste

morder, som havde kastet en bombe i en café og dræbt tre mennesker.

Da hun omsider under bedstemoders omhyggelige pleje kom til sig selv, hulkede hun, som om hendes stakkels hjerte skulle briste, hun stønnede og jamrende i så grænseløs en fortvivlelse, at brødrenes hænder igen mødtes, mens hele deres væsen opløstes og smeltede sammen i uendelig smerte og medfølelse.

5

En smuk septemberdag femten måneder senere spiste Bache og Théophile Morin frokost hos Guillaume i atelieret med udsigt over Paris og dens uendelighed.

I nærheden af bordet stod en vugge, bag hvis små gardiner Jean lå og sov – Jean var en stor dreng på fire måneder, Pierres og Maries søn. Kun for at sikre barnets borgerlige rettigheder havde de ladet sig borgerligt vie, og de havde været så heldige i deres eget kvarter at finde en borgmester, der ikke havde noget imod at vie en forhenværende præst.

For at føje Guillaume, der ønskede at beholde dem hos sig og forøge familiekredsen om sig, var de blevet boende i den lille lejlighed oven over atelieret. Huset i Neuilly stod tomt og forladt under den gamle tjenestepige, Sofies tilsyn. De fjorten måneder siden brylluppet var gledet hen i stille, huslig fred og lykke.

Rundt om det unge par gik livet i hjemmet med kærlighed og arbejde.

Francois var gået ud af normalskolen med en udmærket eksamen og skulle nu tage til et lyceum i Vestfrankrig, hvor han ville gennemgå læreruddannelsen for siden kun at hellige sig det rent videnskabelige.

Antoine havde slået igennem med en række fortræffelige træsnit af prospekter og scener fra Paris, han skulle have bryllup med Lise Jahan næste forår, når hun var fyldt sytten år.

Men af de tre sønner havde Thomas dog haft mest held med sig, for han havde endelig opfundet og konstrueret den omtalte lille motor takket være en genial idé af faderen. En dag, efter at

alle Guillaumes luftkasteller angående det frygtelige sprængstof, som han havde opfundet, var styrtet sammen, havde han pludselig fået den idé at anvende det som bevægekraft i stedet for petroleum i den motor, hans søn i så lang tid havde arbejdet på i Grandidiers maskinværksted.

Han havde taget fat på arbejdet sammen med Thomas, opfundet en ny mekanisme og efter utallige vanskeligheder og et års ihærdigt arbejde var det lykkedes dem. Vidunderet var sket, og der udenfor vinduet stod nu motoren boltet til et egetræsfodstykke, klar til at arbejde, når den havde fået en sidste afpudsning.

I dette hus, der lå så smilende og roligt i efterårssolskinnet, vedblev Bedste trods sin høje alder at udøve sit virksomme og tavse herredømme, adlydt af dem alle.

Hun var over alt, skønt hun aldrig syntes at forlade sin stol foran sybordet. Efter Jeans fødsel talte hun om at opdrage ham, ligesom hun havde opdraget Thomas, Francois og Antoine, fuld af iver og opofrelse som hun var, syntes hun at tro, hun ikke skulle dø, så længe nogen af hendes egne trængte til hendes støtte og kærlighed. Marie var henrykt over det, da hun trods sit gode helbred og sin strålende munterhed ofte følte sig lidt træt, siden hun var begyndt at amme.

Jean havde således to mødre, der tog vare på ham i vuggen, mens Pierre gik Thomas til hånde, trak blæsebælgen, og snart havde endt sin læretid som maskinarbejder.

Denne dag havde Baches og Théophile Morins nærværelse gjort frokosten endnu livligere end sædvanligt. Der var taget af bordet, og kaffen var bragt ind, da der kom en lille dreng, søn af en portner i Cortot-gade, og spurgte efter hr. Pierre Froment.

Han fortalte tøvende, at fader Rose var meget syg, ja døende, og at han bad hr. Froment om at komme straks, men det måtte være lige straks. Pierre blev meget bevæget og fulgte med hen i Cortot-gade til den lille, fugtige stuelejlighed, der vendte ud mod en strimmel have, hvor han fandt fader Rose liggende i sengen. Han droges med døden, men han var ved sin samling og kunne endnu tale sagte og langsomt. En nonne passede ham, hun syntes meget forbavset og meget ængstelig ved synet af denne gæst, som hun ikke kendte.

Det gik straks op for Pierre, at hun skulle passe på den syge, og at denne havde været nødt til at bruge list for at få sendt bud efter ham. Men da præsten på sin elskværdige, alvorlige måde havde anmodet hende om at lade dem være ene, turde hun dog ikke afslå dette sidste ønske og gik ud af værelset.

"Ak, mit kære barn, hvor jeg har længtes efter at tale med Dem. Sæt Dem ned, her tæt ved sengen, ellers kan De ikke høre mig, for dette er døden ... i aften er det forbi. Jeg har en stor tjeneste at bede Dem om."

Pierre, der blev stærkt grebet ved at træffe ham så dårlig med dette ligblege ansigt, hvori kun øjnene havde bevaret deres uskyldige og elskværdige udtryk, udbrød:

"Men jeg ville være kommet for længe siden, hvis jeg havde anet, at De længtes efter mig. Hvorfor har De ikke sendt bud efter mig? Bliver der da passet på Dem?"

Præsten blev forlegen og med et skamfuldt, blegt smil tilstod han:

"Ja – jeg skal nemlig sige Dem, mit kære barn, at jeg igen har gjort dumheder. Jeg har givet til folk, som vist slet ikke fortjente almisse, og så blev det en hel skandale, jeg fik en ordentlig

irettesættelse af bispen ... de sagde, at jeg kompromitterede religionen. Og da jeg derpå blev syg, satte de denne gode søster i huset hos mig, de sagde, at jeg kom til at dø i fattigdom og elendighed, fordi jeg naturligvis ville give lagnerne i min egen seng bort, hvis de ikke passede på mig."

Han standsede for at få vejret.

"De kan nok forstå, at denne gode søster, å – hun er meget from – er her for at pleje mig og forhindre mig i at gøre ny forargelse – nu kender De jo min dumhed! For at undgå hendes påpassenhed, har jeg været nødt til at benytte mig af en lille krigslist, som jeg håber, Gud tilgiver mig. Det drejer sig nemlig om mine fattige, og det er for at tale med Dem om dem, at jeg så inderligt ønskede, De skulle komme."

Pierre fik tårer i øjnene.

"Tal bare, jeg står med liv og sjæl til Deres tjeneste."

"Ja, det vidste jeg jo nok, og det er også derfor, jeg tænkte på Dem, kun på Dem. Trods alt, hvad der er sket, har jeg kun tillid til Dem, kun De forstår mig og kan give mig det løfte, der vil berede mig en salig dødsstund."

Det var den eneste antydning, han gjorde til deres brud efter mødet med den unge præst, der havde kastet præstedragten og gjort oprør mod kirken.

Senere havde han hørt, at Pierre havde giftet sig og vidste således, at han aldrig ville vende tilbage i kirkens skød. Men i denne hans sidste time syntes dette ikke at have nogen betydning for ham. Det var ham nok, at han kendte Pierres varme hjerte, han trængte kun til det menneskehjerte, han havde set banke så varmt af medfølelse og barmhjertighed for næsten.

"Herre Gud," sagde han og fik endnu kraft til at smile, "jeg vil ganske enkelt gøre Dem til min arving. Ak, nogen kostelig arv er det ikke, jeg efterlader Dem, det er mine fattige, som jeg giver Dem, for jeg har ikke andet ... jeg efterlader mig kun mine fattige."

Tre lå ham især på sinde, og det pinte ham, at de ville stå aldeles hjælpeløse, når de mistede den smule, han havde plejet at give dem, og som var det eneste, de havde at leve af. Der var først den høje gamle, som han og Pierre en aften forgæves havde søgt for at få ham ind i asylet "Arbejdsinvaliderne". Han var også blevet indlagt, men tre dage efter løb han derfra, da han ikke ville rette sig efter reglementet. Han var ganske vist slem og ustyrlig og havde en ufordragelig karakter, men derfor kunne man dog ikke lade ham dø af sult. Han kom hver lørdag og fik en franc og med den kunne han klare sig hele ugen.

Dernæst var der en gammel, svagelig kone, i et græsseligt hul i Mont Cenis-gade, og for hende måtte der betales hos bageren, som hver dag bragte hende det brød, hun levede af.

Men den, der ængstede præsten mest, var dog en stakkels pige på Tertre-pladsen. Hun havde et barn og var ved at dø af brystsyge, ganske ude af stand til at arbejde. Hun fortvivlede ved tanken om, at hendes lille pige, når hun ikke var mere, stod fuldstændig hjælpeløs. Her var altså to ting at gøre, moderen måtte hjælpes indtil hendes nært forestående død og derpå skulle Pierre tage sig af datteren og få hende anbragt på et eller andet godt sted.

"Tilgiv, min kære søn, at jeg skaffer Dem alt dette på halsen ... jeg har ganske vist forsøgt at få den gode søster til at interessere sig for disse stakler, men da jeg talte til hende om

den høje, gamle, korsede hun sig med rædsel. Det samme er tilfældet med min brave ven, fader Tavernier, jeg kender ingen hæderligere karakter, men dog kan jeg ikke stole på ham – han har sine egne ideer … jeg siger det derfor, det er kun Dem, jeg kan lide på, og De må endelig tage imod min arv, hvis De vil, jeg skal gå herfra i ro."

Pierre kom til at græde.

"Stol De på mig, jeg skal gøre det med den største glæde. Deres sidste vilje skal være mig hellig."

"Tak – jeg vidste jo nok, at De ikke ville sige nej … det er altså afgjort, en franc til den gamle fyr hver lørdag, brød til den stakkels kone, hjælp til den svage, unge moder til hendes død og derpå skal De tage Dem af det lille pigebarn … ak! De aner ikke, hvilken sten De har lettet fra mit hjerte! Nu kan døden komme, den vil kun være mig en befrielse."

Det gode, milde, dødblege ansigt strålede af glæde. Han trykkede en af Pierres hænder i begge sine til et inderligt sidste farvel. Stemmen blev svagere, og ganske sagte mumlede han:

"Ja, jeg er glad over at gå bort … jeg kunne ikke mere, jeg kunne ikke mere! Hvad hjalp det, at jeg gav, jeg følte jo, at jeg aldrig kunne give nok! Hvor bedrøvelig er dog den afmægtige barmhjertighed, man giver uden håb om nogen sinde at kunne se ende på jamren! … kan De huske, hvor denne tanke tidligere oprørte mig? Jeg sagde til Dem, at vi to altid ville elske hinanden gennem vore fattige, og det var rigtigt, for nu sidder De der, så god og hensynsfuld mod mig og mod dem, jeg efterlader Dem … men jeg kan ikke mere, jeg kan ikke mere, jeg vil hellere gå bort, for elendigheden voksede mig over hovedet, og jeg endte med at gøre alle slags dumheder, forargede de

troende og vakte mine foresattes vrede uden, at det lykkedes mig at formindske den stadig voksende strøm af ulykkelige … farvel, min søn, jeg går bort, mit stakkels gamle hjerte er bristefærdigt, mine gamle hænder synker ned i træthed og magtesløshed!"

Pierre kyssede ham og med tårer i øjnene forlod han ham stærkt bevæget.

Aldrig havde han hørt noget mere hjertegribende end dette sorgens udbrud over barmhjertighedens hjælpeløshed hos dette gamle, troskyldige barn, denne enfoldige sjæl, der var opfyldt af overmenneskelig godhed. Ak, hvilken ulykke! Den menneskelige godhed var unyttig, verden rummede gennem så mange århundreder den samme sum af sorg og lidelse trods de udgydte medlidenhedstårer, trods almisserne, der strømmede fra de mange hænder! Det var den længselsfuldt ventede død, den kristne, der glædede sig ved omsider at undfly jordens vederstyggelighed!

Da Pierre kom tilbage, var man for længst gået fra bordet. Bache og Théophile Morin talte med Guillaume, og de tre sønner havde taget fat på deres sædvanlige dont. Marie havde igen indtaget sin vante plads ved sybordet lige over for Bedste, men fra tid til anden rejste hun sig og kiggede til Jean for at se, om han sov roligt med de to små hænder trykkede mod hjertet. Og da Pierre uden at meddele de andre, hvad han havde oplevet, sammen med sin unge hustru havde bøjet sig over vuggen og i stilhed kysset hendes hår, tog han sit forklæde på og gav sig til at hjælpe Thomas, der var ved at regulere sin motor for sidste gang.

Nu forsvandt atelieret for Pierre, han hverken så eller hørte mere dem, der var til stede, og han fordybede sig i erindringen om en råkold morgenstund, da fader Rose havde standset ham udenfor Den Hellige Hjertes Kirke for frygtsomt at bede ham tage en almisse med til den gamle mand, til den Laveuve, der var død i elendighed som en hund på et gadehjørne.

Hvor sørgmodig han dog var den morgen, og hvor langt den lå tilbage, hvor mange kampe og lidelser havde han ikke gennemgået siden da, og hvor forandret var han ikke nu, han følte sig som genfødt.

Den dag havde han forrettet en af sine sidste messer, og han huskede med gysen sin utålelige rædsel, sin fortvivlelse og tvivl.

Dette var sket efter de to forsøg, der begge var ynkeligt strandede. Først Lourdes, hvor urimelighedens forherligelse havde vist ham umuligheden af dette forsøg på at vende tilbage til den første kristendoms dage, da de unge folkeslag bøjede sig under uvidenhedens rædsel. Derefter Rom – hvis dødskamp mellem ruiner, han havde overværet, og hvis store skygge snart ville forsvinde og styrte sammen, begravet under døde religioners støv.

Og i hans egen sjæl havde troen på barmhjertigheden lidt skibbrud, han så, at almisse ikke kunne helbrede den ganske menneskeheds lidelse, han ventede kun på den forfærdelige katastrofe, på det blodbad, der skulle feje den brødefulde og fordømte verden bort.

Midt i den højsindede løgn, i hvilken han søgte ly for at kunne beholde sin præstelige dragt, tyngede den ham til jorden, han pintes til døde ved at være en vantro præst, som hæderligt og dydigt våger over andres tro.

Han nagedes af problemet om den ny religion, et nyt håb, der var nødvendigt for fremtidens demokrati. Han kunne ikke finde nogen løsning, der var ingen overensstemmelse mellem videnskabens tilforladelighed og den guddomstrang, der øjensynlig brænder i menneskesjælen. Og hvis kristendommen styrtede sammen med sin barmhjertighedstanke, blev altså kun retfærdigheden tilbage, og i denne kamp mellem retfærdighed og barmhjertighed, hvori hans hjerte og hans forstand skulle omtumles, hørtes fra alle sider råb om ret for alle.

I denne store stad, sløret af aske, opfyldt af ukendte rædsler, her i Paris skulle det tredje og sidste forsøg nu gøres, her skulle og måtte sandheden endelig slå igennem som Solen, der jager skyerne bort, herfra skulle sundhed, kraft og livsglæde atter genfødes.

Men Pierres betragtninger blev afbrudt, han måtte hente et stykke værktøj, som Thomas bad om, og han hørte Bache sige:

"Ministeriet har indgivet sin demissionsbegæring i formiddags. Vignon har fået nok af det, trækker sig tilbage og afventer en bedre lejlighed."

"Det har dog holdt sig over et år," bemærkede Morin, "det er da ganske pænt."

I løbet af tre uger efter attentatet blev Victor Mathis dømt og henrettet.

Monferrand blev styrtet. Hvad kunne det hjælpe at have den udmærkede mand i spidsen for ministeriet, når bomberne alligevel spredte skræk og forfærdelse over landet? Det værste var, at han havde lagt sig ud med Deputeretkammeret ved sin forslugenhed, han rev for meget til sig. Og Vignon var denne gang fulgt efter, trods et helt reformprogram, som man længe

havde været bange for. Men trods sin fuldstændige hæderlighed havde han kun kunnet gennemføre de mest intetsigende reformer, da han hver gang standsedes af tusinde forhindringer. Han havde måttet finde sig i at regere ligesom de andre, og man havde gjort den opdagelse, at der mellem Vignon og Monferrand egentlig kun var en ubetydelig forskel.

"Har De hørt, at der igen tales om Monferrand?" sagde Guillaume.

"Ja, han har muligheder. Hvert parti agiterer svært for ham."

Bache, der gjorde lidt nar ad Mège, erklærede, at den kollektivistiske deputerede bar sig dumt ad ved hele tiden at styrte ministerier, da han på den måde skiftevis tjente alle klikernes ærgerrighed, uden mindste udsigt til selv at komme til magten.

Herpå endte Guillaume med at svare:

"Å, lad dem bare æde hinanden, det er kun rent personlige spørgsmål, de strides om i deres ærgerrighed efter at komme til fadet og disponere over penge og magt. Men fremskridt i almindelighed standser du dog ikke, synskredsen udvides og begivenhederne går deres gang. Menneskeheden går fremad – hævet over alle den slags usselheder."

Pierre blev slået af disse ord og faldt atter hen i dybe tanker. Fortvivlet og forpint havde han efter sin rejse til Rom styrtet sig ud i den store by, ud i det svimlende Paris, den store kedel, hvor en hel menneskehed kogte og sydede, det bedste og det værste af menneskeheden, en frygtelig hekseblanding, af hvilken der skulle tilberedes en trylledrik, som skabte kærlighed og gav evig ungdom. Og i denne kedel så han først den politiske verdens skum: Monferrand ødelagde den hæderlige Barroux, benyttede

sig af Fonsèques, Duthils og Chaigneux' lidenskaber, brugte middelmådigheder som Taboureau og Dauvergne, ja drog fordel af Mèges kollektivisme og Vignons kloge ærgerrighed.

Derefter kom bestikkelser og uærlighed. Den afrikanske jernbanesag, der som en kræftskade forgiftede Kammeret, og gjorde børsbaronen Duvillard, med sin pengesæk til et samfundsopløsende element.

Og i logisk rækkefølge nåede fordærvelsen selve fordærvelsens arne: i hans eget hjem opførtes et skrækkeligt familiedrama – moder og datter stredes om Gérard, mens det døende aristokrati med grevinde Quinsacs og marquis Morignys blege ansigter overværede det oprørende skuespil, hvor det sidste skud af en ædel stamme blev forenet med en forkrøblet datter af den fordærvede borgerstand.

General Bozonnet fulgte med sorg den gamle krigerånd til graven, retfærdighedens håndhævere leflede med magthaverne, Amadieu slog sig op på den elendige Salvat, Lehmann skrev sine indlæg i den ministers arbejdsværelse, hvis politik han støttede, og endelig den nærige og løgnagtige presse, der levede på skandaler, væltede sig i den uhumskhedernes strøm, der flød fra Sagniers utrættelige pen, Massots lystige, samvittighedsløse frækhed, der skiftevis forsvarede og angreb alt, efter som parolen og bestillingen lød.

Og som insekter, der på deres vej møder et stakkels, lemlæstet døende kryb, styrter sig over det, dræber det og opæder stumperne, sådan styrtede disse vrimlende lidenskaber i begærlighed, havesyge, selviskhed sig over den elendige Salvat, hvis tåbelige forbrydelse jagede de andre sammen i

tøjlesløs slugvornhed efter at drage den størst mulige fordel af hans magre, forsultne kadaver.

Og alt dette boblede og kogte i Paris' kæmpekedel. Alskens attrå, vildskab, løsslupne drifter, en ubeskrivelig blanding af de skrappeste gæringsstoffer, der skulle klare strømme af fremtidens rene vin.

Pierre forstod det storslåede arbejde, som fuldbyrdedes i kedlen under denne masse af skum og smuds.

Broderen sagde det nys. Lad politikerne være mere eller mindre hæderlige, lad deres bevæggrunde bunde i selviskhed, nærighed og nydelsessyge, når blot menneskeheden fortsatte at skride frem med langsomme, men sikre skridt. Lad den fordærvede borgerstand kun sygne hen – den ejede jo knap mere livskraft end adelen, hvis plads den havde indtaget – når kun de bredere lag, folket i byerne og på landet voksede frem og fylkede sig som en kraftig reserve bag de hendøende overklassers vigende rækker.

Udsvævelser, fordringsfuldhed, forfinelse, blødagtighed, det var jo alt sammen nødvendige, uundgåelige samfundsonder, siden historien viser, at de store steder, Jordens strålende dronninger, kun når højdepunktet gennem overcivilisation, gennem dyrkelse af skønhed og nydelse.

Og hvad betød endelig bestikkelserne, pressens fejlgreb og dens tåbeligheder, når den dog var et så beundringsværdigt redskab i oplysningens tjeneste, den altid lysvågne offentlige samvittighed, en flod, der trods de uhumskheder, den førte med sig, alligevel stadig bar fremad, bar folkene ud mod det ny århundredes vide broderligheds hav. Menneskehærene sank til bunds, ingen kunne fordre hver eneste dag at se det godes sejr,

for ofte fordres lange års skjulte arbejde, under heftig gæring, inden man når målet, inden de evige stoffer i lutret tilstand drages frem af den uhyre smeltedigel.

Og selv om lønningsforholdene i forpestede fabrikker endnu ikke hæver sig højt over svundne tiders slavebetaling, selv om folk som Toussaint styrter under arbejdet som udslidte dyr, vil friheden ikke desto mindre en gang stige frem af den umådelige kedel og på stormens susende vinger vældigt svinge sig ud over verden.

Og hvorfor skulle retfærdigheden – den sande, den evige – ikke også kunne undfanges i det voldsomme stofskifte, hvorfor skulle den ikke løfte sig i ren stråleglans til folkenes genfødelse?

Men atter forstyrredes Pierre i sine drømmerier af Bache og Morin. De talte om Janzen, der havde været indviklet i det sidste bombeattentat i Barcelona, var flygtet fra Spanien og nu sandsynligvis opholdt sig i Paris, hvor Bache den foregående dag troede at have genkendt ham.

En så klar forstand, så kold en vilje, så stor en begavelse bortødslet i en afskyelig sags tjeneste! Langsomt og tankefuldt sagde nu Morin:

"Når jeg tænker på vennen Barthès, der sidder i et fattigt kammer i Brüssel, fuld af håb om endelig at se frihedens morgengry, han, hvis hænder ikke er plettede af en blodsdråbe, og som har tilbragt to tredjedele af sit liv for at skaffe friheden sejr."

Bache trak på skulderen.

"Frihed, frihed – ja vist så – den er god nok, men den må sandelig organiseres."

Og atter kom de ind i deres endeløse diskussion om Saint Simon og Fourier, om Proudhon og Auguste Comte.

Bache udbredte sig om den sidste mindefest for Fourier, fortalte, hvordan de trofaste disciple havde bragt kranse, holdt taler, faste i deres tro, sikre på fremtiden.

Derpå tømte Morin sine lommer, der altid var fuld af småskrifter, hvor Comte og hans lære pristes som den eneste mulige grundvold for den med længsel ventede religion.

Og mens Pierre lyttede til deres ord, mindedes han deres samtaler i Neuilly, huskede, hvordan han selv forvildet og fortvivlet søgte sandhed og klarhed, prøvede at komme på det rene med århundredets ideer. Det var midt i modsigelsen, midt i alle disse banebryderes usikkerhed og mangel på sammenhæng, at han helt mistede fodfæste.

Men nu, efter den langsomme udvikling, hans eget åndsliv var undergået, stod disse almindelige sandheder for ham, blændende og uomstødelige. Gennem de evangelier, alle disse samfundsreformatorer havde forkyndt, gennem denne vrimmel af modstridende udtalelser, lød visse ord og sætninger bestandig, stadig taltes der om at forsvare og støtte de fattige, om en retfærdig fordeling af jordens goder og især om en ny lov for arbejdet, der kunne virke hen imod den omtalte fordeling efter fortjeneste og flid.

Altså måtte her kunne findes grundlaget for fremtidens religion, for den tro, dette århundrede skulle efterlade de kommende slægter for at disse i den kunne dyrke fred, gensidig ansvarlighed og kærlighed.

Atter foregik der en svingning i Pierres tanker. Han så sig selv den dag i Madeleine-kirken, lyttende til slutningen af

biskop Marthas foredrag om den "ny ånd", der skulle omvende Paris og ved det "Hellige Hjertes" nåde gjorde Frankrigs hovedstad til verdens behersker.

Nej, nej – Paris kunne kun herske i kraft af den frie tanke, af den ubundne intelligens. Det var et blændværk, en løgn at rejse korset på Montmartres højder over dette mystiske, uskønne, blødende hjertes sindbillede.

Sikkert var der dem, der gerne ville knuse staden under dette hovmodighedens og herskesygens monument, prøve at hæmme videnskabens fremskridt i en gold drøms navn, fordi de håbede at erobre det kommende århundrede, men kundskab og oplysning skulle nok feje de sidste rester af deres hensygnende kongedømme bort, deres basilika skulle styrte sammen under sandhedens stormvind uden at nogen menneskelig magt behøvede at røre en finger … erfaringen har vist, at Jesu evangelium er en lovbog, der ikke mere tilfredsstiller tidens krav, idet menneskeklogskaben af den kun kan bevare nogle sædelige grundsætninger.

Alle vegne styrter den gamle katolicisme i grus, romerkirken er snart kun en bunke ruiner, folkene falder fra, fordrer en religion, der ikke forherliger døden.

I fordums tider tændtes et nyt håb i den forpinte slaves hjerte, han flygtede ud af sit fængsel og drømte om en himmel, hvor hans jordiske elendighed skulle betales med evig salighed. Men nu har oplysningen ødelagt dette blændværk, denne drøm om lykke hinsides graven, nu er slaven, arbejderen, træt af at dø for at opnå lykken, nu fordrer han retfærdighed og vil have sit lykkekrav tilfredsstillet her i livet. Retfærdigheden er

menneskehedens håb efter atten århundreders afmægtige barmhjertighed.

Ak, om tusinde år, når katolicismen kun er en død overtro, vil man undres over, at forfædrene har kunnet udholde denne pinens og tilintetgørelsens lære. En straffende gud, hvis strenge dom truer og kuer det ulykkelige menneske, som ikke tør leve ifølge sin natur, men skal forbande livet og tragte efter døden, fordi kun den rummer fred og frelse. I to tusinde år har den fremadstræbende menneskehed sukket under dette åg, har måttet stride for at uddrive og tilintetgøre alt menneskeligt, har måttet tøjle og kue sin attrå, sine lidenskaber, sin tanke, sin fri vilje, alle sine kræfter.

Og hvilken lykkelig opvågnen bliver det ikke, når naturen og frugtbarheden omsider holdes i ære, når menneskeslægten i glæde og i frihed kan udnytte sine medfødte evner, når arbejdet forherliges, tilværelsen bliver til fryd og får lov at skabe liv i evig kærlighed.

En ny religion! En ny religion – Pierre mindedes, at han i Lourdes først havde følt sig grebet af denne trang, at han i Rom ved synet af den gamle katolicismes affældighed atter havde haft samme tanke.

Men nu pinte og nagede den ham ikke mere som angst og feberagtig længsel, nu fordrede han ikke længere i barnagtig stædighed, at en ny gud på øjeblikket skulle åbenbare sig med en ny lære og en ny dyrkelse, fuldt færdig.

Guddomstrangen synes ganske vist at være lige stærk og lige mægtig hos mennesket, nødvendig som brød og vand, og sjælen kaster sig over det ukendte i sin tørst efter mysteriet. Men hvem

ved, om videnskab og oplysning ikke en skøn dag vil være i stand til i fuldeste mål at tilfredsstille denne trang?

Måske er denne guddomstrang simpelthen længsel efter at se Gud. Og hvis videnskabens bestræbelser for at bringe lys over alt med hver dag vinder større sejre, kan da videbegærligheden ikke tilfredsstilles, smelte sammen med den lindrede tørst efter sandhed?

En religion med videnskab som grundlag må jo være det uundgåelige mål for menneskehedens langsommeligt fremadstræbende gang mod kundskabens fylde.

Derhen vil den nå som til en naturlig havn, til fred i vished når den har stridt sig igennem al uvidenhedens rædsel. Og denne religion skimtedes allerede. Dobbelthedsideen træder i baggrunden og enhedstanken, monismen, kommer stadig tydeligere frem, enheden, der drager den gensidige ansvarlighedsforestilling med sig, enhedsloven for livet, der udspringer og udvikler sig af det første atom i æteren, som fortætter sig og danner Verden.

Men selv om gennembrudsmændene, de store tænkere, Darwin, Fourier og andre, har fået den ny religion, betroet det gode ords spire til vinden, må dog mange, mange århundreder rinde hen, førend kornet kan spire, vokse frem og modnes til høst.

Man er så tilbøjelig til at glemme, at katolicismen var mere end fire hundrede år om at forme sig, at et langt underjordisk forarbejde måtte fuldbyrdes, førend den trådte frem i Solens lys.

Giv kun videnskabens religion den nødvendige tid, så vil Fouriers beundringsværdige ideer danne sig til et nyt

evangelium, hvor arbejdet æres og ordnes som selve livets og samfundets mekanisme, hvor menneskets naturlige drifter og kræfter endelig tilfredsstilles og udnyttes til lykke for slægten.

Det almindelige råb om retfærdighed, der lyder fra den store bedragne og undertrykte flok med stadigt voksende heftighed, er kun et udslag af det lykkekrav, med hvilket alle skabninger fødes, alle vil de leve livet for dets egen skyld i fred og i udfoldelse af al deres kraft og al deres glæde.

De tider vil komme, da Guds rige er på Jorden, og da det andet Paradis må lukkes, selv om de fattige i ånden et kort øjeblik vil lide ved at se deres drøm svinde hen, for nødvendigheden byder den modige at gengive de blinde synet, og selv om operationen er smertefuld, vil den dog rive dem ud af deres elendighed, af deres lange lidelsesfulde uvidenheds nat.

Men pludselig fyldtes Pierres sjæl af en uendelig fryd. Et svagt barneskrig – hans søn, lille Jean, der vågnede, rev ham ud af hans betragtninger, og mindede ham om, at han var frelst, befriet fra løgn og rædsel, vendt tilbage i den gode, sunde modernaturs arme.

Med hvilken gysen måtte han ikke i sin lykke tænke tilbage på de mørke dage, hvor han troede, at han var fortabt, at han var udslettet af de levendes tal! Et vidunder var sket med ham, den alt formående kærlighed havde draget ham frem af tilintetgørelsens nat, han var ikke mere uskikket til at leve, siden det kære barn lå derhenne i sin vugge og smilede til ham. Livet havde undfanget liv og sandheden var brudt gennem skyerne, som den strålende og mægtige Sol. Dette var hans tredje forsøg, med Paris, og her havde han ikke som i Lourdes

og i Rom lidt et ynkeligt skibbrud. Først havde arbejdets lov åbenbaret sig for ham. Pierre havde påtaget sig et hverv – et ydmygt håndværk, sent lært, men et hverv, som han aldrig skulle forsømme, som ville give ham den fred, pligtopfyldelse rummer i sig selv, for livet er arbejde, livets mål er virksomhed og anstrengelse.

Siden havde han elsket, og han var blevet frelst ved kvinden og barnet. Ak – hvilken omvej for at nå denne enkle og naturlige løsning! Hvilke lidelser og fejltrin, hvor megen vrede og elendighed havde han gennemgået, før han handlede, som enhver mand bør og skal handle.

Hans usigeligt ømme hjerte, der blødte ved synet af urimelighederne og tåbelighederne i Mirakelgrotten, der atter våndede sig i kval og kvide under det døende Vatikans affældige hovmod, havde nu omsider fundet fred og hvile i hustruens arme, i fryd over barnet, blot ved at følge naturens retfærdige lov. Dér var den uomstødelige sandhed, dér alene fandtes lykke: Vished.

Men Bache og Morin tog nu afsked, idet de lovede snart at komme igen for at få en aftenpassiar som fredsommelige fremtidsapostle, der stolede på deres gode sags sejr. Og da lille Jean skreg højere, tog Marie ham op og lagde ham til brystet.

"Å – den søde lille stump – han glemmer ikke, når hans tid kommer ... se dog på ham, Pierre – se, hvor han er vokset siden i går!"

Hun smilede og Pierre kom hen til dem, bøjede sig over dem, kyssede både moderen og drengen, idet hans øjne fyldtes med glædestårer ved at se barnet die hendes fulde barm.

"Men han spiser dig jo op," lo Pierre, "hvor han har travlt."

"Å ja – han bider mig lidt en gang imellem. Men det gør ingenting – det viser kun, at han tager til i kræfter."

Nu blandede den alvorlige bedstemoder sig i samtalen, idet et smil oplyste hendes ansigt.

"I ved vel, at jeg i morges har vejet ham, han har igen taget 100 gram på. Og han er stille og skikkelig – han bliver nok en fornuftig lille fyr af den slags, jeg holder af. Når han bliver fem år, skal jeg selv lære ham bogstaverne – og senere hen skal jeg fortælle ham, hvordan man bliver en mand! Ikke sandt Thomas, ikke sandt, I store fyre – det har jeg lært jer."

Og alle de voksne sønner så smilende på hende – jo, hun havde opdraget dem og givet dem gode lærdomme med ud i livet. De, så lidt som hun, syntes at tvivle om, at hun endnu havde en snes år for sig, som hun kunne ofre for lille Jean.

Pierre var blevet stående henne hos Marie, hensunket i forelsket betragtning af sin hustru og sit barn, da han pludselig følte, at Guillaume lagde hænderne på hans skuldre.

Han vendte sig om, og mødte broderens klare blik, der røbede, at han glædede sig inderligt ved synet af den lykke, som var hans værk.

Og dette gjorde Pierres fryd tifold større – han var nu sikker på, at Guillaumes hjertesår var lægt, at det arbejdsomme hjem rummede fred og sundhed og håb.

"Å – hør lille Pierre," lød Guillaumes stemme mildt og roligt, "husker du den gang, jeg sagde dig, at din fortvivlelse alene havde sin rod i den kamp, der rasede i din sjæl mellem hjertet og forstanden? Husker du, at jeg lovede dig fred og lykke, når du kom til at elske det, du forstod? I dig måtte forsoningen fuldbyrdes mellem vor fader og vor moder, hvis pinefulde

uoverensstemmelse fortsattes hinsides graven. Nu er vidunderet sket – nu sover de roligt i din sjælefred."

Disse ord gjorde et stærkt indtryk på Pierre.

Hans øjne strålede i det klare ansigt, der nu udtrykte sindsligevægt og viljekraft. Endnu løftede panden sig som et fast tårn, hvor faderens forståelse sad til huse, endnu rundede hage og mund sig blødt, øjnene havde moderens milde, ømme blik, men alle trækkene var dog omformede og forklarede, i lykkelig samklang i styrke og ro.

Under de to forfærdelige skibbrud havde moderens tårevædede ømhed forgæves hulket efter tilfredsstillelse, og han havde nu omsider vundet sejr, fundet lykke, fordi faderens klare forstand havde talt så højt, at han havde søgt kærlighed ifølge naturens lov, søgt den hos hustruen, hos barnet i et arbejdsomt, frugtbart liv efter fornuftens bud. Og hvilken fred beherskede ikke hans hele væsen i følelsen af denne forsoning – nu først var han fuldt ud mand, hel og sund og kraftig som en eg, der vokser frit, og hvis mægtige grene hæver sig over skovens træer i Solens livsvækkende lys!

Guillaume fortsatte:

"Du har handlet, som du burde, mod dig selv, mod os andre, mod vore kære forældre, hvis stille skygger forsonede svæver om i vort gamle hjem. Ak, lille Pierre – ofte i den senere tid har jeg tænkt på det stille hus derude i Neuilly, som gamle Sofie passede for os. Det forekommer mig, at de elskede afdøde hviler ud i skyggen af dets tag og venter på deres to børn. Hvor de nu kan have det fredeligt og godt i det stille hus. Egentlig er det synd, at jeg i egenkærlighed holder jer fast her hos mig –

men din Jean kan jo en gang i tiden bebo det og genføde livet derude med sin ungdom!"

Pierre tog begge broderens hænder, trykkede dem med inderlig kærlighed og så ham fast Ind i øjnene:

"Er du nu også lykkelig, Guillaume?"

"Ja – jeg er glad og rolig og lykkelig – lykkeligere end jeg nogen sinde har været, lykkelig ved at elske dig så usigelig højt, ved overbevisningen om, at du også elsker mig som ingen i verden."

Deres hjerter smeltede sammen i denne brændende broderkærlighed, den fuldkomneste, reneste, ædleste følelse, menneskesjælen rummer. Og de omfavnede hinanden, mens Marie strålende af glæde og sundhed betragtede dem med smil om munden og rørelsens tårer i de store, skønne øjne.

Imidlertid var Thomas endelig blevet færdig med den sidste afpudsning. Nu satte han sin motor i bevægelse. Den var et sandt mesterstykke af lethed og styrke, vejede utrolig lidt i forhold til den store kraft, den besad.

Den bevægede sig stille og støt, uden støj og uden lugt.

Hele familien stimlede i henrykkelse sammen om den, da en velkommen gæst trådte Ind. Det var den berømte Bertheroy, som af Guillaume var indbudt til at se Thomas' opfindelse i virksomhed.

Den store mand brød straks ud i uskrømtet beundring, og da han havde undersøgt mekanismen, da han havde forstået anvendelsen af sprængstoffet som bevægende kraft – en af hans egne yndlingsideer – lykønskede han begejstret både fader og søn.

"Det er et rent vidunder, I der har lavet! Et mesterstykke, hvis virkning kan blive aldeles uberegnelig for samfundet! Dette er et kæmpeskridt fremad – afstandene er yderligere formindskede – alle veje åbnede. Menneskene kan endelig i sandhed fraternisere. En stor velgerning er dette, en skøn gave, mine brave venner, I her har skænket Verden."

Så spøgte han med dette nye sprængstof, hvis vældige kraft han havde gættet, og som nu kunne komme menneskene til gode ved at anvendes i almennyttige foretagender.

"Min kære Guillaume," sagde han leende, "der ser De, hvad De har for Deres lumskerier! Jeg var såmænd nær ved at tro, De skjulte Deres formel, fordi det var Deres hensigt at sprænge Paris i luften med os alle sammen."

Guillaume skiftede farve, blev alvorlig og svarede stille:

"Ja – jeg tilstår, at denne idé ikke har været mig ganske fremmed."

Men Bertheroy blev ved at betragte disse ord som spøg, skønt han godt følte, at Guillaume talte i alvor.

"Ja, ja, min kære ven … lad mig så sige Dem, at jeg bestemt foretrækker denne anvendelse! De har gjort Deres samtid en uvurderlig tjeneste, der må have kostet Dem et uhyre arbejde og ikke kan have været uden fare for Deres eget liv! Nu skal det krudt, der kunne have ødelagt os i bund og grund, altså simpelthen forøge vort velvære. Når enden er god, er alting godt – det er et af mine kæreste ordsprog – og jeg anvender det, når som helst det er muligt!"

Ved synet af denne godmodige og storslåede overbærenhed faldt Guillaume i rørelse.

Det var jo sandt, at hans ødelæggelsesmiddel nu udnyttedes i fremskridtets tjeneste. Vulkanen blev et tamt redskab, der skulle bruges i fred, til nytte for alle. Han havde helt opgivet sin krigsmaskine, ville nu kun tænke på sin sidste opfindelse, der skulle lette arbejdet, lindre og skåne mennesker.

Han så her den smule retfærdighed, han kunne yde sin næste. Og da han ved at vende sig om mod vinduet fik øje på Det Hellige Hjertes Kirke, kunne han aldeles ikke fatte, hvordan han var blevet smittet af det vanvid, der havde drevet ham til at fatte den skrækkelige, afsindige plan. Et rædslens pust var faret over ham, født af elendighed, af vredens og hævnens gæringsstoffer. Men hvor kunne han dog i sin forblindelse tro, at man høstede lykke, når man udsåede mord og ødelæggelse? Voldsgerninger når snart deres toppunkt, og de kan kun tilintetgøre den gensidige ansvarlighedsfølelse, endogså hos dem, for hvis skyld de begås!

Folket, masserne gør oprør mod den enkelte, der tilriver sig magten og tror at kunne bringe verden retfærdighed! Vulkanen – ja, men vulkanen er hele jordskorpen, hele folkets masse, der løftes og revner under den indre ilds tryk, der styrter frem som bjerge og danner et nyt frit samfund! Og hvor stort heltemod morderen end udviser, hvor grænseløs hans tørst efter martyriet end monne være – så er og bliver han dog morder, og den, der sår vrede, høster rædsel!

Guillaume slog ud med hånden – nu smilede også han, idet han forsikrede sin berømte ven, at han var fuldstændig helbredet.

"Ja vist – De har ret – alt har vendt sig til det gode, siden alt dog går fremad mod sandhed og ret. Men det går desværre ofte

kun langsomt. Jeg har nu besluttet at gøre mit nye krudt til en handelsvare, for at det kan berige fabrikanter og patenthavere. Det skal tilhøre almenheden … jeg opgiver at sætte verden på den anden ende."

Men Bertheroy protesterede ivrigt. Og den berømte mand, der havde fået alle officielle hædersbevisninger, alle mulige vel lønnede tillidshverv, pegede på den lille motor med en livlighed og en begejstring, der røbede den halvfjerdsårige mands ungdommelighed:

"Men, kæreste ven, hvor kan De tale om at opgive noget som helst? Deres opfindelse er jo netop en revolution, den eneste sande. Det er med sådanne mesterstykker, og ikke med idiotiske bomber, man vender op og ned på Verden. Ikke ved at rive ned, men ved at bygge op, handler De som en sand revolutionsmand. Hvor tit har jeg ikke sagt Dem, at videnskab og oplysning er de eneste våben, det eneste middel med hvilke vi højt hævede over usle politiske begivenheder, over de ærgerriges og fanatikernes ørkesløse rumlerier kæmper og virker for fremtiden, baner vej for sandhed, for fred, for ret. Ak, mit kære barn, hvis De virkelig vil skaffe den lidende menneskehed en smule lykke, så skal De lukke Dem inde i Deres værksted, for kun i videnskabsmandens ovn kan lykken fødes for derfra at gå ud i verden."

Hans betoning var bestandig lidt spøgende, men man følte tydeligt hans inderlige overbevisning, hans dybe ringeagt for alt det, der ikke virkede med lys og kundskab. Han havde aldeles ikke undret sig, da Pierre kastede sin præstekjole, og han viste ham samme venlige opmærksomhed nu, da han genså ham her i arbejdsdragt med hustru og barn.

Den lille motor bevægede sig frem med utrolig hastighed og med en sagte summen, som en stor skinnende flue i solskinnet.

Hele den glade familie stod omkring den i tavs beundring og fryd over den vundne sejr.

Og nu løftede lille Jean hovedet fra moderens bryst, han var mæt – nu fik også han øje på maskinen. Hans klare øjne strålede, to dybe smilehuller kom til syne i de buttede kinder, han strakte begge de bitte små hænder ud og kurrede af glæde over det smukke, flunkende ny legetøj, der bevægede sig af selv. Marie knappede kjolen og bar ham nærmere, for at han bedre kunne se.

"Ja, min stump, er det ikke nydeligt? Det drejer rundt og det er levende! Se, hvor det løber afsted, hør, hvor morsomt det snurrer."

Alle lo af barnets henrykkelse og forundrede mine.

"Ja," fortsatte Bertheroy, "ja vist er det levende. Det lever og stråler som den blanke Sol, der skinner på vor store stad, for at alle ting og alle mennesker skal vokse og modnes. Paris er også en motor- en umådelig dampkedel, hvor fremtiden koges, og hvis evige ild vi lærde folk skal øge og passe! ... min kære Guillaume, i dag er De fyrbøder, De er blevet fremtidens mand med dette vidunder, som skal bære vor bys berømmelse vidt ud over den hele verden."

Pierre lyttede opmærksomt til den store mands ord og atter blev han grebet af tanken om den umådelige kedel, der bredte sig ud fra den ene ende af synskredsen til den anden, og hvoraf det kommende århundrede skulle fødes ved en mærkelig blanding af det værste og det bedste.

Men over lidenskab, ærgerrighed, last, affald og bærme så han nu tydeligt den kæmpemæssige sum af arbejde, den heltemodige anspændelse, den masse af kræfter, der udfoldede sig i de tusinde værksteder under de rygende fabriksskorstene. Han så den studerende ungdoms beundringsværdige flid, han vidste, de sad i stilhed og andagt, beundrende forgængernes erobringer, brændende af nidkærhed efter at skabe endnu mere lys i videnskabens verden.

Det var Paris i beundringsværdig livskraft og virkedygtighed, det var fremtiden, der undfangedes i sin umådelighed, og som snart ville gry i strålende morgenrøde.

Oldtiden havde Rom, nu lå den stolte by i ruiner, og Paris var folkenes midtpunkt, nutidens enevældige behersker, der i ustandselig fremgang skrider afsted fra øst til vest som selve Solen med civilisationens fakkel i den løftede hånd.

Paris var hjernen, gennem en lang fortidsstorhed, var den opdraget til altid at gå i spidsen for al dannelse og frihed.

Den var begyndelsen til alt. Og fuld af godhed var den store by, gavmildhed, blidhed og munterhed boede blandt dens arbejderbefolkning, blandt dens bønder, der rummedes uendelige muligheder til storhed i den reserve, hvoraf fremtiden kunne øse uden frygt for at se det sprudlende kildevæld tørre hen.

Den afsluttede århundredet, og et nyt århundrede ville oprulles ved dens beundringsværdige arbejdsdygtighed. Som et kæmpemæssigt fyr kastede den sit blændende lys over Jorden. Alt, hvad der udgik fra dens indvolde som lyn og som torden, skulle stråle som en herlig slutningsapoteose med menneskehedens lykke som mål.

Marie pegede ud over Paris og udbrød i beundring:

"Se dog! Se allesammen, hvor Paris stråler i gylden glans, glimrende under guldhøstens slør."

Og alle blev grebet af begejstring, for det syn, der udfoldede sig for deres blikke, var i sandhed mageløst – det syn, Pierre allerede flere gange havde iagttaget, når den nedgående sols stråler badede staden i en guldregn.

Men denne gang var det ikke mere udsæden over tage og monumenter, der bredte sig som en brun pløjemark, i hvis kæmpefurer den guddommelige sol skulle kaste sine guldkorn fra alle sider. Heller ikke var det byen med de skarpt afgrænsede kvarterer: mod øst arbejdsbyen, dækket af dampens grå tåge, mod syd det stille studenterkvarter i fjerntliggende tavshed, mod vest rigdommens høje og lyse boliger, i midten handelsbyens snævre, vrimlende gader, nej – nu så han overalt fremspirende liv. Samme vældige skaberånd havde befrugtet byen i dens helhed – den bredte sig ud i uendelig vidde, som en herligt blomstrende mark; korn og atter korn, hvis gyldne dønning bølgede fra den ene ende af synskredsen til den anden, i aftensolens skråt faldende stråler, der gled ligeligt over hele Paris – udsæden var spiret, kornet modnet – dette var i sandhed fremtidens gyldne høst!

"Se dog, se dog, hvor det er skønt," gentog Marie, "ikke en eneste plet, som aksene jo dækker, selv de usleste hytter er befrugtede, over alt samme rigdom, som var der kun en eneste Jord i forsonet broderlighed. Ak, Jean, min egen lille Jean, åbn dine klare øjne for al denne dejlighed."

Skælvende af inderlig fryd nærmede Pierre sig til sin hustru. Og bedstemoder smilede til Bertheroy ved tanken om al den

herlighed, de ikke skulle se, mens Guillaume med glædestårer i øjnene stod bagved de store sønner, bagved sine tre kæmper med de rolige ansigter, som strålede i arbejdsomhed og håbefuldt alvor. Og med en skøn begejstret bevægelse løftede Marie barnet højt i vejret, som ville hun byde Paris det dyreste, hun ejede – en stolt gave!

"Se, Jean – se du lille – du skal høste dette – du skal bringe guldkornene i lade!"

Og Paris flammede under guddomssolens lysende udsæd – rullende frem med sandhedens og retfærdighedens herlige høst.

Om "Paris"

Forfatter: Émile Zola (1840-1902).
Org.udgave: *Paris.* Føljeton i *Le Journal* 23. oktober 1897 – 9. februar 1898; bogudgave Biblioteque-Charpentier (Eugène Fasquelle), Paris 1898.
Denne udgave baseret på: Føljeton i dagbladet *Politiken* 20. oktober 1897 – 11. april 1898.
Oversætter: Ikke oplyst i forlægget, ant. Mette Gauguin (1850-1920).
Redigeret af: Vivi N. Jensen.
Forside: Efter postkortfoto af Sacré Cœur-kirken på Montmartre med den omkring år 1900 oprettede kabelbane i forgrunden (Public Domain, Wikipedia 2006.).

ISBN 978-87-7979-895-3

2. ebogsudgave; tidligere udgave ISBN 978-87-7979-168-8 (Ølstykke 2009).

© 2023 eBibliotek 1800
www.ebib1800.dk



Note 1: **Phalansterium:** Et system udtænkt af den franske utopist Charles Fourier (1772-1836), som gik ud på oprettelse af arbejdsfællesskaber, hver med præcis 1620 medlemmer, som tilsammen skulle være selvforsynende. *Red anm*.